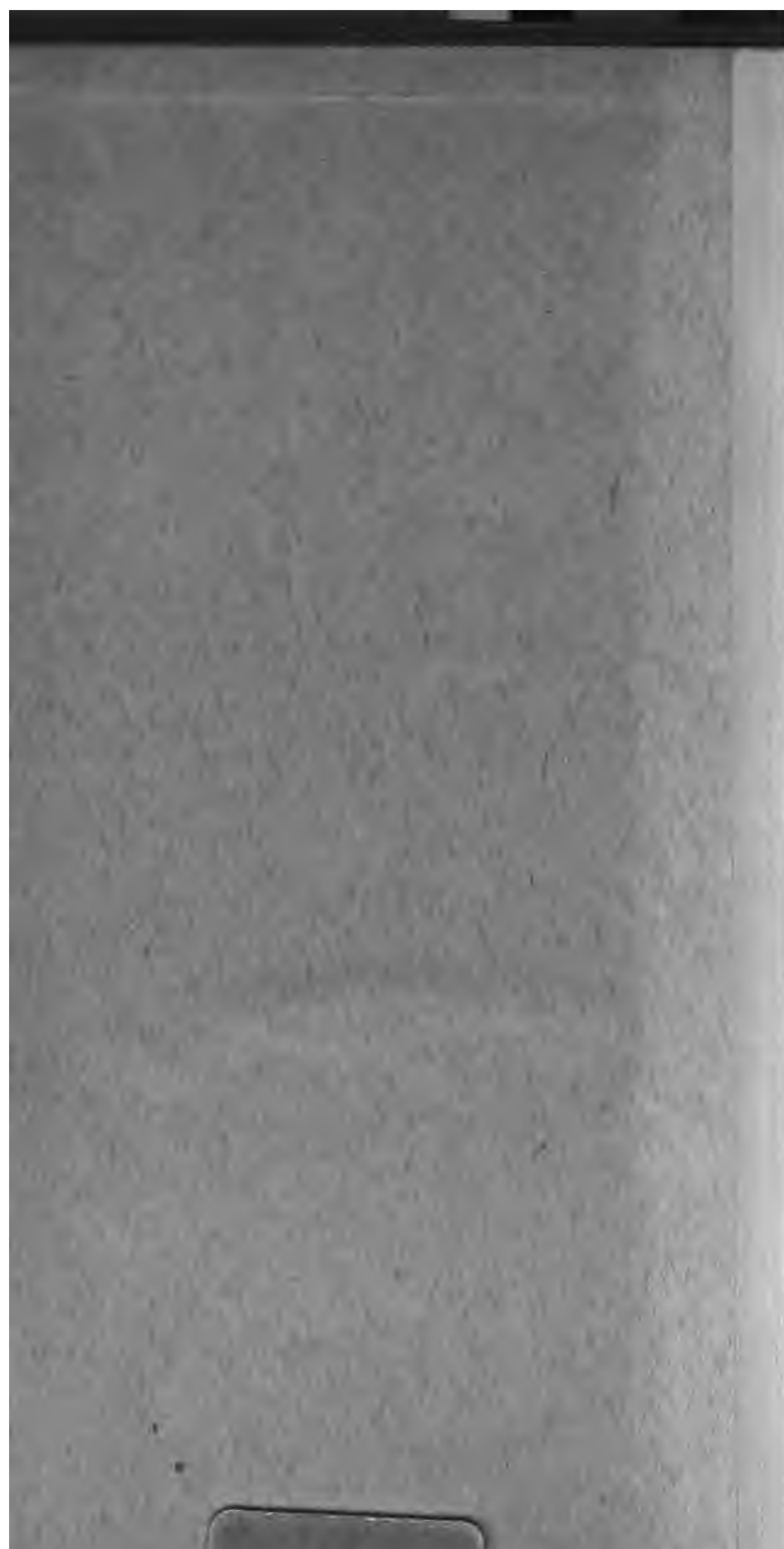

Rask

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

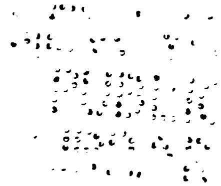
utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

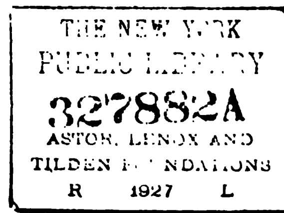
Förra halfåret, 1888.

Tom XXIV.

HELSINGFORS.
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1888.

Rättstafningsfrågan i Sverige.

I.

Förbistringen inom svenska rättstafningen har åldriga anor. Att följa dess historia från början till den tid, då förvirringen nått sin höjd, att skärskåda huru regellösheterna, från att vara här och där uppdykande grund, småningom vuxit till en mängd af blindskär och ref, som hota och hindra den andliga samfärdseln, skulle föra oss för långt. Som hufvudresultat af en sådan undersökning skulle endast framgå att språkets ljudförhållanden under tidernas lopp undergått väsentliga förändringar, men att skriften blifvit stående eller blott ofullständigt och haltande förmått följa dessa i spåren. Tidigt nog, om man tager i betraktande huru sent vårt modersmål blef föremål för egentlig vetenskaplig forskning, beaktades detta missförhållande och uppgjordes förslag till dess afhjälpande. Att låta framställningen af frågan i dess nuvarande skede föregås af en kortfattad öfversikt af dessa äldre tiders rättstafningssträfvanden och reformförsök torde ej vara utan intresse.

Redan något innan Nils Tiällmans *Grammatica Suecana, Äller Enn Svensk Språk- och Skrif-Konst,* den första svenska språkläran, såg dagen (1696), hade de båda Uppsalaprofesssorerna Aurivillius och Lagerlöf i latinska afhandlingar framlagt sina tankar i ämnet. Alla tre voro visserligen vänner af ett ljudenligt skrifsätt, men främst åsyftade väl deras uppträdande att med bevarande af skriften till sina hufvuddrag oförändrad, framhålla nödvändigheten af större *regelbundenhet* och *stadga* i rättstafningen. För detta mål hade äfven öfverheten under en längre tid sökt värka genom utfärdandet af bref och förordningar, i hvilka strängt betonas att lärjungarna i skolorna böra läras att konsekvent och riktigt skrifva sitt modersmål. Några omfattande reformförslag blefvo ännu ej synliga i

tryck; och dock sammanskrefs under senare hälften af detta sekel ett arbete, som i afseende å sunda åsikter och praktiska förslag står enstaka i seklets literatur och som för långt senare tiders, ja för mången af våra dagars forskare innehåller tänkvärda anvisningar, nämligen *En svensk ordeskötsel* af *Samuel Columbus*. Arbetet stannade tyvärr i manuskript[1]), men flere afskrifter gjordes, och att dess innehåll varit kändt af 18:de seklets författare inom rättstafningsliteraturens område bevisas däraf, att Svedberg i sin Schibboleth anför en hel sida ur detsamma.

„Columbus var både i princip och tillämpning en fulländad „nystafvare“, som tyckes hafva sett lika klart i detta ämne som trots någon i våra dagar“; . . . „Han vill värka hufvudsakligen i tvänne riktningar, dels för förbättrande af skrifsättet, dels för fullkomnande af själfva språket, särskildt genom att öka dess ordskatt.“ „In praxi vill han gå ganska långt: han upptager ej blott *haw, hawa,* värd (värld), *dä-här* m. m., utan *vigör, mankera,* skrifningar, som böra hafva förefallit hans samtid hårresande.“ [2])

Om etymologin som princip för ordens stafning yttrar han: [3]) „I skrifwande har fulle *daglige taalbruket* högste rätten, ok bör fördenskull skrifwas *werd* el. *wärd* mundus. — — — Jag will skrifwa *werd* eller *wärd,* derföre at folket säger *wärd,* ok lemna åt de Lärde at leeta efter ursprung, om dä kommer af wirra, wirla, hwirfla eller hur de wile: Jag wil skrifwa *wärd,* derför at folke säger så, oaktat at tysken säger *welt* ok Holländaren *werelt;* ty hwad har iag i min skrifning mäd dem at beställa? Iag wil skrifwa Wärd, derföre at folke säger så, fastän Wärd betyder också wärdig („han är henne wärd“), fastän wärd ändå betyder en Huus-wärd eller Huus-herre på köpet („han är min wärd“). Alt tåcke hörs eller måtte höras af contextu eller sammanhanget, ok står iag inte i taal ok säger, när iag talar om

[1]) Först i våra dagar har det utgifvits under titeln: *En svensk ordeskötsel* angående bokstäfver ord och ordesätt af Samuel Columbus. Med inledning, anmärkningar och register, utgifven af Gust. Stjernström och Adolf Noreen, Upsala 1881.

[2]) anf. arb. inledn. sid. IV.

[3]) anf. arb. sid. 56.

Wärden, ock-dera wärden iag menar, antingen mäd *l* eller utan *l*, hwarför' ska' iag så nödwändigt teckna't i skrifwande, emädan samme förstånd sitter i ögat, när dä' läser, at förstå håckendera iag menar, som i örat, när dä' talas. Så om andre; om iag säger en miöl-lår, förstår wäl ögat, at däd inte är ett Pijg-lår."

Detta nedskrefs år 1686, men först i våra dagar har härledningen som ledande princip för rättstafningen fått dödsstöten. Columbus stod i sanning ett godt steg framom sin tid! Och huru många bittra strider hafva ej, sedan han författade sin skrift, utkämpats mellan målsmännen för de olika åsikterna!

Från första begynnelsen antog kampen en häftig karaktär: man gick från ämnet, man förde diskussionen öfver på det personligas område och öfveröste hvarandra med smädelser och skymford. Känd är den hetsiga fäjden mellan Jesper Svedberg och Urban Hiärne, som, framkallad af den förres grammatiska arbete Schibboleth, gaf upphof åt flere märkliga aktstycken i frågan.[1]) Och likväl var Svedberg, ehuru han visserligen yrkade på att ögon och öron skulle „följas åt och vara ense", det vill säga uppstälde ljudenligheten som högsta princip, ingen fanatisk framstegsman; långt därifrån. En sådan stafning som *tu, tin, therföre* fann hos honom ett varmt försvar, „emedan wåre gamle, som rettaste och stadigaste skrifwarten hafwa hållit, jemvel wåra Bibliska böcker, begynna aldrig thylika ord af *d* utan af *t* eller *th*." För bevarandet af *ch* som tecken för *k*-ljudet i ord sådana som *pracht, sachta* draga de hätska motståndarna samfäldt till kamp; Svedberg, emedan „hwad wåre föräldrar hafwa oss lemnat, som hafwer gagn med sig, moste wi med tack och wyrdnat emottaga och wel gióma och oss til godo bruka, och lemnat så gott, som wi fingett, wårom barnom och effterkommandom;" Hiärne åter, emedan genom införandet af bokstafven *k* „swenska språket, som af sigh sielf klingar temligen hårdt, blifwer här igenom mycket hårdare, sträfware och gröfre, med ett ganska obehageligit och stygt liud."

---

[1]) Närmare i Gust. Stjernströms uppsats Språkstriden mellan Urban Hjärne och Jesper Svedberg i Finsk tidskrift, tom XI.

Trots sina medgifvanden åt herskande sed få Svedberg och hans anhängare i Urban Hiärnes Ortographia Suecana sitta hårdt emellan för sin „nygirighets klåda“ och sina „sielfuptänckte och ogrundade reglor“ samt uppbära sådana tillmälen som „wanskickelige novatores, nygirige och dumdristige stormare“ med flere dylika.

Denna polemik, i sina enskildheter och öfverdrifter så karaktäristisk för tiden, hade viktiga följder och bidrog till frågans allsidiga behandling och utredning. Skriften tillgodogjorde sig bägges reformförslag, för så vidt de voro praktiska och tidsenliga, men lämnade deras försvar af det gamla och obekväma åt glömskan. Troligen skulle ock de båda trätobröderna, om de fått skåda svenska skriften några årtionden senare, förenat sig i ett anatema öfver „nyfiknas onödiga förändring.“

Styrelsen eller höga vederbörande, som till Hiärnes stora förtrytelse „intet hafwa tom eller tijd sådant til att retta“ eller till „at klappa på fingren“ dem, som „giordt ett olofligt och altför dierft ingrep uthi det som Kongl. May:tt och sedan det Högl. Kongl. Cantzeliet hafwa macht til at stadga och förordna“, hade emellertid ej varit ovärksam, utan gått i författning om frågans utredande. Till något resultat kom man dock ej, och som en lycka måste det betraktas att styrelsen ej lät förleda sig till några tvångsåtgärder i en angelägenhet, som ännu ej var mogen för afgörande och för hvars utredande man saknade nödig kompetens. Reformerna lämnades i stället åt det enskilda initiativet, och ganska väsentliga framsteg gjordes som sagdt på denna väg. Särskildt vann skriften i stadga, något som var väl behöfligt, då, för att icke tala om andra, män sådana som Hiärne, hvilken uppträdde som polemiker i rättstafningsfrågan och ville gälla som auktoritet, „plumpade till wägs“ [1]) och gjorde sig skyldiga till den oförsyntaste inkonsekvens äfven vid skrifningen af språkets enklaste och oftast återkommande ord.

Under de följande decennierna gick rättstafningsfrågan ett stort steg framåt, och de skrifter i och om densamma, som sågo dagen, röja tilltagande insikter i ämnet.

---

[1]) Svedbergs ord.

Främst kunna vi erinra om Hof, Ihre och Sahlstedt, hvilka alla, uppställande ljudenligheten som högsta princip för rättstafningen, genom sina skrifter sökte bibringa allmänheten en riktigare uppfattning af den ortografiska frågan. På detta sätt bereddes vägen för senare genomförda reformer, och nämda vetenskapsmäns förtjänst om och andel i dessa är ganska stor, ehuru de själfva ännu icke våga i praktiken draga konsekvenserna af sina uttalanden.

I ett nytt skede inträder svenska rättstafningen vid seklets slut. Hon hade då råkat i händerna på Svenska akademin, åt hvilken ju högsta vården om modersmålet blifvit anförtrodd. Orättvist vore att ej erkänna det denna stiftelse på ett berömvärdt sätt *försökte* fylla sitt erhållna värf, och särskildt blef ortografin föremål för dess omsorger.

Men å andra sidan kan det väl föga betraktas som någon lycklig tanke af den för språkets ans nitälskande konungen att som högsta domstol i språkliga frågor legalisera en af så heterogena element sammansatt inrättning. Som kändt är, var det Leopold, som af akademin fick uppdraget att utveckla och fastställa grunderna för ett riktigt svenskt stafsätt. Han gick till sitt arbete med stor samvetsgrannhet, och såväl hans *Afhandling om svenska stafsättet*[1]) som hans *Undersökning om grunderna till svenska stafsättet*[2]) är af obestridlig förtjänst i vissa afseenden, men den vacklar mellan olika principer, och den osäkerhet, som är genomgående för hela arbetet, visar dock att uppgiften öfversteg Leopolds krafter. Man torde också, med alt erkännande af svårigheterna och förtjänsterna, kunna på Leopolds värksamhet tillämpa hvad långt senare en sakkunnig kritiker yttrar med anledning af den af Svenska akademin utgifna *Ordlistan öfver svenska språket*, nämligen att akademins ställning till rättstafningsfrågan är i själfva *grunduppfattningen* så oriktig, hennes stafsätt så godtyckligt, regellöst och i vissa fall vårdslöst, att någon fasthet, stadga och öfverensstämmelse ej gärna kan byggas på denna grund.“ [3])

[1]) Publicerad i Sv. ak. handl. del I, Stockholm 1801.

[2]) Publicerad i Sv. ak. handl. del XVII, Stockholm 1837.

[3]) Rättstafningsreformen och Svenska akademien; tre uppsatser af J., Stockholm 1876, sid. 96.

Om man ock bör afhålla sig från att fördöma, måste man likväl djupt beklaga att en stiftelse, som ägde akademins auktoritet och anseende, ej förstod att bättre begagna sin ställning samt att undanrödja de svårigheter, som äro förenade med en så oregelbunden och svårlärd rättstafning som den svenska. Akademins skrifsätt, antaget i sina hufvuddrag af dess ledamöter, blef emellertid det gällande i Sverige, och man tyckes för en tid hafva nöjt sig med att åtminstone enhet och stadga i en viss grad vunnits. De åsikter, som i seklets början herskade inom språkets värld, voro ock sådana, att ett radikalt uppträdande mot etymologin som en af de ledande principerna för rättstafningen föga skulle upptagits gynnsamt. Andra språkfrågor — och, medgifvom det, af fullt ut lika stor vikt — framträdde under de följande decennierna. Man började ägna större uppmärksamhet åt det lefvande språkets formlära och syntax, hvarjämte den historiska språkforskningen tog stora steg framåt; nu utkom Rydqvists „Svenska språkets lagar“, hvilket mer än något annat vetenskapligt arbete bidragit till att skänka stadga åt svenska skriftspråket.

Men fastän rättstafningsfrågan hvilade, var den icke nedlagd för alltid, och från många håll hördes fortfarande klagomål öfver det oefterrättliga tillståndet och påyrkades reformer. Dessa fingo fart genom ett annat sträfvande, som samtidigt rörde sig med tilltagande styrka i de skandinaviska länderna. Man började nämligen från olika håll yrka på att något borde företagas i afsikt att undanrödja onödiga skiljaktigheter mellan de särskilda nordiska språkens skrifsätt. Detta sträfvande hade i synnerhet inom Danmark och Norge många varma och ansedda målsmän, bland hvilka må nämnas från seklets början Rask, från senare tider Daa, Knudsen och Jessen. Den sistnämda angaf äfven den väg, hvilken lättast och riktigast skulle föra till målet. „Olikhet för örat“, skrifver han, „skall icke döljas för ögat, utan tvärtom framhållas; olikhet endast på papperet utan motsvarande olikhet i ljud må man önska aflägsnad; — på ingendera sidan kan vid något tillfälle ett sämre skrifsätt väljas för enhetens skull; afseende på riktighet står öfverst, därnäst enhet.“ Efter det frågan upprepade gån-

ger diskuterats i prässen, stannade man vid beslutet att sammankalla ett möte. Deltagare i detta utsågos i Köpenhamn, Kristiania, Lund, Uppsala och Stockholm. Bland de utsedde påträffas Nordens anseddaste vetenskapsmän; vi nämna blott Grundtvig, Lyngby, Bugge, Wisén, Richert, Säve. Bland Kristianiarepresentanterna inträdde senare, i följd af anmäldt förhinder från en af de valda, skalden Ibsen. Stockholm lät sig företrädas af de ansedda publicisterna Sohlman, Wieselgren samt af Artur Hazelius, som blef sekreterare för mötets svenska afdelning.

Att redogöra för mötets förhandlingar kan ej här komma i fråga. Det må vara nog att påminna om att man enades om att uppställa ljudenligheten som skriftens högsta mål och att resultatet af förhandlingarna med afseende å svenska stafningssättet för öfrigt utmynnade i tvänne förslag, af hvilka man ansåg att det ena, det så kallade *öfvergångsförslaget,* genast kunde tillämpas. En utförlig berättelse öfver mötet afgafs för Sverige af Hazelius, hvarjämte han lät denna föregås af en framställning „*Om rättstafningens grunder*“, ett värk af utomordentlig förtjänst.

Som bekant gaf detta arbete anledning till en häftig polemik, däri de reformfiendtligas talan främst fördes af Rydqvist. Hvad som förmådde den fräjdade och klarsynte mannen att med en sådan hetsighet draga i fäjd för det bestående stafningssättet är ej rätt klart; säkert är att personliga motiv icke saknades. Förgäfves använde han dock nu sina lärdomsskarpa vapen; han lyckades visserligen genom auktoriteten af sitt namn hämma framgången af reformvännernas arbete, men blott för en kort tid. Genom 1869 års rättstafningsmöte var väg bruten för en reform i ljudenlig riktning af den svenska rättstafningen. Det gälde nu blott att komma öfverens om sättet för reformens slutliga genomförande.

II.

Detta visade sig snart vara svårare, än man kanske i början antagit. Väl framkallade Hazelii arbete och den däraf föranledda polemiken, ur hvilken anhängarna af en ljudenlig rättstafning på ett lysande vis framgingo som

segrare, så småningom en total omsvängning i åsikterna, och i dag, knappa 20 år efter 1869 års rättstafningsmöte, äro alla sakkunniga eniga om nödvändigheten af reformer, men likväl har frågan in praxi ej tagit något synnerligen stort steg framåt. Främsta orsaken till detta långsamma framåtskridande bör sökas i de mäktiga krafter, som dragit vapen för det gamla systemet, samt i den bristande enigheten hos reformvännerna. „Det är med rättstafningsfrågan“, säger Tegnér träffande, „som med väderleksfrågan: den har praktiskt intresse för enhvar af oss, och enhvar af oss vill äga — jag tillägger: har någon rätt att äga — sin lilla mening därom.“ Om man ock måste instämma i dessa ord äfven rörande den af Tegnér åt enhvar tillerkända rätten att äga en egen mening i frågan, så bör man dock å andra sidan ej förglömma att ägandet af en mening på intet sätt tvingar innehafvaren att i otid frambära denna inför offentligheten, ej häller berättigar honom att med händer och tänder arbeta för den, blott af det skäl att den är hans egen. Så har dock ofta varit fallet, och man måste beklaga att så få finnas, hvilka vilja underordna sin i enskildheter afvikande åsikt under deras, som vunnit allmännare erkännande. Ty håller enhvar ensidigt fast vid sin mening, går saken aldrig framåt. Detta har oftast af vännerna till en ny, förbättrad rättstafning förgätits, och förbistringen har härigenom blifvit så stor, att man knappast kan undra öfver att mången med misstro betraktat de nya sträfvandena och att de konservativa kunnat med så stor framgång upprätthålla sin dåliga sak. Af pekuniära skäl hafva mestadels författare och förläggare blifvit stående vid det gamla. Fruktan att genom ett motsatt förfarande stöta allmänheten och att sålunda minska dess köplust har afhållit dem från att träda i nystafvarnas led.

Att frågans afgörande för en tid fördröjts är likväl från flere synpunkter knappast att beklaga. Under de senaste decennierna hafva nämligen inom språkets ljudlära viktiga arbeten sett dagen, hvilka nu möjliggöra en grundligare och på säkrare förutsättningar fotad reform. Vi nämna här endast Noreens behandling af svenska ljudläran i *Schwartz-Noreens Svenska språklära* samt *Svenska språkets ljudlära* af *Lyttkens och Wulff*. Viktiga bidrag till utre-

dandet af den ortografiska frågan i dess helhet hafva ock publicerats utom i Sverige särskildt i Tyskland, där under kampen för och mot den nya riksortografin klarhet vunnits i många afseenden och en rik erfarenhet inhöstats. Till att klargöra de allmänna förutsättningarna för skriften och att bana väg för en svensk rättstafningsreform har isynnerhet Lundell genom sina tre föreläsningar om rättstafningsfrågan bidragit.[1] Också synes nu tiden vara inne för genomförandet af en fullkomlig omgestaltning af det svenska stafningssättet. Frågan har under de senaste åren upprepade gånger varit föremål för offentliga öfverläggningar. Hvad som vid dessa städse framhållits som främsta önskningsmålet har varit enhet, men tillika har man så godt som enhälligt uttalat sig för ett steg framåt i fonetisk riktning. Tungt väga särskildt skollärarnas ord, och desse, som mer än andra lida under trycket af det närvarande tillståndet, äro så godt som alla *för* reformen.

Den komité, som i Sverige för ett par år sedan blifvit utsedd att granska folkskolans läroböcker med mera, aflät sålunda till K. Ecklesiastikdepartementet en skrifvelse, hvari betonades önskvärdheten af att „åtgärder vidtoges för åstadkommande af en duglig norm för rättskrifningen, hvarigenom, särskildt vid utgifvandet af en ny upplaga af läseboken för folkskolan och af de läroböcker, som sannolikt komme att i enlighet med af komiterade uttalade grundsatser blifva utarbetade, en af behofvet högeligen påkallad enhet i detta för undervisningen viktiga afseende måtte kunna, åtminstone i vårt lands folkskolor, blifva genomförd. Ehuru de komiterade ej bifogade något positivt förslag till en reformerad rättskrifning, emedan de ansågo att „lösningen af den berörda frågan kräfver vetenskaplig auktoritet och insigter, som komiterade icke äga", så framhöllo de dock „den större enkelhet och systematiskhet, som skulle vinnas genom rättskrifningens förbättring i ljudenlig riktning". Närmast föranledd af denna hemställan, upptog kanslirådet i nämda departement E. F. Gustrin frågan i Ny svensk tidskrift och framhöll i uppsatsen *Om reglementerad rättskrifning* nödvändigheten af en snar re-

[1] Om rättstafningsfrågan af J. A. Lundell, Stockholm 1886.

form i syfte att åstadkomma enhet. Ehuru reformvän, håller Gustrin strängt på moderation inom skolan, ty om man genom en altför radikal omhvälfning öppnar en klyfta mellan skolan och den stora allmänhetens rättskrifning, „så skall skolans anseende lida stor skada och lärjungen ofta blifva tvungen att göra om sitt arbete efter skolkursens slut.“ Författarn medgifver att viktiga invändningar kunna göras mot administrationens ingrepp på detta område, hälst då det är fråga om att åstadkomma icke blott enhet, utan förbättring i rättskrifningen. „Det är nämligen“, säger han, „vetenskapens sak att utreda och fastställa hvilket stafningssätt bäst öfverensstämmer med språkets anda och utveckling.“ Men på samma gång skymtar dock hans benägenhet att på administrativ väg få frågan löst tydligt igenom. Han hänvisar till den lösning frågan erhållit i Tyskland och lofordar detta lands regering för de mått och steg, som där tagits, samt förmenar att belåtenheten i Tyskland numera vore allmän. Härvid har han dock dömt något förhastadt och på, som det synes, skäligen lösa grunder. Man har i detta land visserligen vunnit enhet, men detta har skett på bekostnad af enkelhet och riktighet, och mera öfverensstämmande med värkligheten är också Lundells framställning af denna frågas nuvarande ställning i Tyskland. „Det vore lätt“, säger denne, „att ådagalägga — och jag kommer kanske vid något tillfälle att göra det — att den tyska riksortografin är en usel produkt, ej i nämnvärd mån bättre än det stafsätt den aflöst. En tysk rättstafningslära nu är lika regelrik som före 1880.[1]) Huru föga belåten man i Tyskland är med dessa administrativa åtgärder „som med rätta väckt allmän förvåning och nästan allmän opposition“,[2]) framgår bland annat däraf, att samma år som i januari den nya preussiska regelboken utfärdades, professor Vietor, känd som fonetiker och läroboksförfattare, på hösten grundade en tidskrift „för den ortografiska rörelsen i in- och utlandet“ och bland sina medarbetare kunde från

---

[1]) Bevis för detta påståendes riktighet har från svenskt håll sedermera framstälts af Otto Hoppe; se *Nystavaren*, andra häftet, sept. 1886, uppsatsen: *Den tyska regeringsortografin.*

[2]) Dessa ord äro den framstående tyska språkvetenskapsmannen H. Pauls; se hans „Zur orthografischen frage.“ Berlin 1880, s. 3.

Tyskland och Österrike anföra bland många andra sådana namn som K. Bartsch, J. U. Jarnik, J. F. Kräuter, G. Michaelis, F. Neumann, W. Scherer, E. Stengel, M. Trautmann, K. Volkmöller, Ph. Wegener, W. Wilmanns. År 1882 bildade sig bredvid den förut sedan 1876 bestående „Allmänna föreningen för införande af en förenklad rättskrifning“ (Frikkeska föreningen) en ny „Tysk ortografireform-förening“, hvars organ den nyssnämda tidskriften numera är.“

Gustrin tog äfven ett steg i praktisk riktning för att förvärkliga sina åsikter. Han ansåg visserligen att i Sverige ej fans någon auktoritet jämförlig med R. von Raumers, hvilken han främst tillskrifver frågans enligt hans förmenande lyckliga lösning i Tyskland, men han söker komma till målet på annan väg. Han vände sig till Lyttkens och Wulff, de ofvannämda författarna af en svensk ljudlära, med anhållan om ett förslag till grunder för en förenklad rättstafning och föreslog att detta skulle läggas till grund för offentlig diskussion, efter hvars slutförande och med ledning af hvilken han förmenade att „åtgärder“ från regeringens sida möjligen vore att förorda.

Mot det af Lyttkens-Wulff uppgjorda förslaget, hvilket som bihang åtföljer nämda uppsats i *Ny svensk tidskrift,* kunna dock viktiga invändningar göras, och fråga kan värkligen uppstå om fördelarna af dess genomförande skulle uppväga alla de olägenheter, som äro förenade med en rubbning af ett befintligt stafsätt. De föreslagna förändringarna äro nämligen ganska små, hvarjämte vissa regler äro opraktiska, ja rent af oanvändbara, åtminstone för en stor del svenskar, såsom fallet är med dem för *å*-ljudets (*å*-ljudens) teckning. Stora betänkligheter uppstodo också hos många sakkunniga gentemot förslaget i och för sig. Härtill kom att man insåg att om regeringen engång beslutit sig för förslaget och på administrativ väg befalt dess tillämpande i alla under hennes lydno stående inrättningar och lärovärk, så vore vägen för en lång tid stängd för alla ändringar eller vidare reformer. Dessa betänkligheter, främst den sistnämda, bragte till mognad planer, som länge varit påtänkta och förberedda bland reformvännerna i Uppsala, och sålunda uppstod 1885 Rättstafningssällskapet.

I spetsen för det nya företaget stodo alla den nordiska språkvetenskapens målsmän i Uppsala, och det vann snart anslutning inom vida kretsar och främst bland skolmännen. Sitt syftemål framlägger sällskapet i § 1 af sina stadgar, som säger: „Rättstafningssällskapet har till uppgift att, utgående från de allmänna grunderna för en praktisk ljudskrift, verka för en tidsenlig reform af svenska stafsättet med särskild hänsyn till skolans och menige mans behof. För detta ändamål låter sällskapet utgifva en rättstafningslära och en ordlista samt främjar utgifvandet af läroböcker och andra skrifter med sällskapets stafsätt.“ Af denna lydelse framgår att sällskapet ej uppstält den ena eller andra vetenskapliga principen som uteslutande norm för sin stafning, utan att i främsta rummet fordras att skriften skall vara praktisk och att den skall tillgodose deras behof, som ej kunna använda lång tid för att tillägna sig det rådande stafsättet. Detta erkännande af ändamålsenligheten som högsta princip för en skrift, afsedd för dagligt bruk, är rättstafningssällskapets största förtjänst och kan anses som den ortografiska frågans vackraste framsteg i Sverige, alt sedan Hazelii arbete ihjälslog etymologin som ledande princip på detta område. Om sällskapets ståndpunkt yttrar sig dess ordförande, docenten Adolf Noreen, i sin öfverlägsna vederläggning af Tegnérs motskrift: „De en stafningsreform oundgängligen åtföljande olägenheterna äro ett offer, som de bildade, de fullvuxne måste bringa de obildade och barnen. Vi, som redan kunna stafva på vårt — dåliga — sätt, hafva absolut *intet* gagn af en reform, blott besvär; böra altså, om vi tänka på *vår* fördel, icke reformera alls. Men de, som *icke* kunna stafva och, med vår nuvarande ortografi, aldrig kunna komma att stafva „riktigt“ — och dessa äro det vida öfvervägande flertalet af vårt lands befolkning — det är för deras skull, reformen skall ske. Ty stafningen *har* redan „en social betydelse, som den hälst ej bör ha“, nämligen den sorgliga betydelsen att utgöra det schibbolet, som åtskiljer bildade och obildade. Färdigheten att handskas med ortografin, jämte några andra mindre talanger, såsom att äta med blott gaffel och lägga matskeden rätt vänd efter modets växlande kraf, utgör den nutida aristokratens och bildnings-

filisterns adelsmärke, som skyddar honom från att förblandas med „gemene man". Men skall den sociala klyftan kunna fyllas, så måste aristokraten bekväma sig att slunga i dess gap äfven sina ortografiska prerogativ, och generationen af 1886 borde veta att fylla sin plikt lika väl som den af 1866. Därför altså, för att bana väg till civilisationen åt de lägre samhällslagren och det uppväxande släktet, lätta för dem den andliga samfärdseln, därför måste reformen ske — ju förr och ju grundligare, desto bättre".

Sällskapet skred raskt till handling. Det utsände sitt program i sammanhang med en anteckningslista för medlemmar. På grund af gifvet uppdrag utarbetade Noreen *Rättstavningslära, på uppdrag av Rättstavningssällskapet ock på grundval av dess beslut utarbetad af Adolf Noreen, samt granskad av därtill utsedde komiterade, Uppsala 1886.* Denna skrift utdelades i tusentals exemplar för att underställas sakkunniges och allmänhetens pröfning. Ett viktigt inlägg i frågan gjordes ungefär samtidigt af docenten Lundell, hvilken i de ofvannämda treune såväl i Uppsala som i Stockholm [1]) hållna föreläsningarna sökte klargöra för sina åhörare en sund skrifts naturliga förutsättningar samt bana väg för den nya reformen.

Som sagdt var sällskapets första publikation endast ett förslag, framlagdt till pröfning och granskning, men denna omständighet afhöll ingalunda det nya sträfvandets fiender att med hätskhet och under hån kasta sig öfver det. Angreppen skulle väl ej varit så farliga, om ej angriparna i spetsen för sig fått den man de fingo: professor Esaias Tegnér. Med stor lärdom och exempellös fyndighet sökte han i „Natur och onatur i fråga om svensk rättstavning" mota och bemöta rättstafningssällskapets förslag. Då härtill kom att boken var skrifven med all den elegans och med den spirituella, träffande stil, som gör författaren till en af Sveriges främsta prosaister, så förstår man att detta inlägg var betydelsefullt och icke kunde förbises. Också gaf denna skrift uppslaget till ett nytt skede i rättstafningsstriden och efterföljdes af en rik och till större delen värdefull literatur i frågan. De förnämsta inläggen i fäj-

[1]) Senare har docenten Lundell äfven uppträdt i Göteborg.

den mot Tegnér hafva gjorts af Lüffler, Noreen, Schagerström, Lundberg, Sjögren och Aurén, hvilka två sistnämda dock ej hafva uppträdt direkt polemiskt. Genom dessa genmälen kan Tegnér sägas vara fullkomligt slagen längs hela sin anfallslinje. Störst har hans nederlag varit — liksom ock hans anfall var svagast —, där han från undervisningens ståndpunkt gått i elden för det bestående skrifsättet och t. ex. vågat sig ut med sådana paradoxer som: „Vinsten af ändringen från *adt* till *at* är altså ur pedagogisk synpunkt åtminstone mycket ringa, om den ens är någon“, ett påstående, hvars hållbarhet hvarje lärare i modersmålet med bestämdhet kan och måste jäfva. Mesta uppmärksamheten har Tegnérs bok tilldragit sig genom hans förmenta uppdagande af den så kallade samhörighetslagen. Härvid är dock att märka att denna lag, grundad på konsekvenser, såsom professor Tegnér förstår att draga dem, på ett misstänkt sätt kommer att sammanfalla med den för visso af honom själf förkättrade och utdömda etymologiska principen. Kärt barn har många namn, och man frestas lätt att i professor Tegnérs samhörighetslag se endast ett nytt, väl funnet namn, under hvars fanor han, i det hela på samma grunder som fordom Rydqvist, strider för — det bestående. Som ett totalomdöme öfver Tegnérs bok kunna vi ej neka oss att anföra följande ord af den kända tyska språkvetenskapsmannen Fr. Burg — dock med en reservation mot den del af uttalandet, som rör det efemära värdet af professor Tegnérs skrift —. „Hela förtjänsten“, säger Burg i sin anmälan af *Natur och onatur i fråga om svensk rättstavning*, „hos den 140 sidor digra tegnérska uppsatsen består å ena sidan i ett ganska malitiöst framhållande af några dels sakliga, dels redaktionella brister i rättstafningslärans första upplaga, å andra sidan i några ganska intressanta språkhistoriska och ortografiska detaljiakttagelser, hvilka förråda språklig takt ock låta ana lärdom. Men uppsatsens ändamål var ingalunda att räcka rättstafningssällskapet vid dess berömliga arbete en hjälpsam hand, utan att än under en, än under en annan förevändning på nästan alla punkter taga den bestående ortografin i försvar mot sällskapet och att där, hvarest enligt Tegnérs medgifvande det bestående måste nedrifvas, för det mesta gå till väga

efter eget godtycke. Den hedersplats i den ortografiska literaturen, som Noreen är nog vänlig att förespå boken, skall den svårligen intaga: ett arbete, som röjer en så naiv principlöshet, skall, så snart dess goda detaljer blifvit commune bonum, aldrig läsas vidare.“

Trots alt detta har Tegnérs skrift haft stort inflytande, och den sak han förfäktar har vunnit i styrka, därigenom att Lyttkens-Wulff, de i följd af sitt skriftställeri högt aktade och ansedda vetenskapsmännen, med frångående af sin tidigare, mera ultraistiska ståndpunkt, i hufvudsak slutit sig till Tegnér.[1])

Dennes auktoritet som språkvetenskapsman och författare samt hans ställning som en af de aderton i Svenska akademin tillförsäkra honom äfven en stor auktoritet i Sverige. Alla reformfiendtliga — och de äro många — haka sig fast vid Tegnér, glada att slippa för så billigt som möjligt. Detta väcker ingen undran, då man ej hos den stora allmänheten kan i en så speciell fråga som denna förutsätta sakkunskap eller vyer, men att professor Tegnér kan och vill i nittonde århundradets rättskrifningsfäjder företräda Urban Hiärne, däröfver måste man med hänsyn till hans personlighet och hans tidigare språkvetenskapliga ståndpunkt undra lika mycket, som man måste i själfva frågans intresse beklaga sakförhållandet.

Detta har dock på intet sätt förskräckt rättstafningssällskapet eller kommit det att vackla, utan det har konsekvent och med „hurtigt mod“ fortgått längs den utstakade vägen. Efter det den första upplagan af sällskapets rättstafningslära blifvit granskad, utkom den andra, och sedan äfven vissa delar af denna reviderats, kunde man slutligen i februari detta år utsända en gillad rättstafningslära samt en ordlista. För att förekomma otidiga förändringar af det antagna stafsättet har sällskapet bland sina stadgar inryckt en paragraf (§ 13) af följande lydelse: „Sedan sällskapets stafsätt genom en af detsamma gillad rättstafningslära och ordlista blifvit slutligen bestämdt, kan det ändras,

[1]) Se: *Om grunderna för ändringar uti svenska språkets rättskrivning* av I. A. Lyttkens och F. A. Wulff; Lund 1886.

Om teckensystem ock ljudenlighet av I. A. Lyttkens och F. A. Wulff; Lund 1886.

endast så vidt minst tre fjärdedelar af sällskapets samtliga medlemmar på tvänne efter hvarandra följande årsmöten förklarat sig vara ense om förändringen." Hvarje meningsskiljaktighet mellan de ledande inom rättstafningssällskapet har naturligtvis ej kunnat förekommas. Sålunda utträdde docenten Lundell ur styrelsen, emedan sällskapet tvärt emot hans åsikt upptog frågan om reform af *å*-ljudets teckning på sitt program. Denna brytning hafva företagets fiender ofta framdragit och på alt upptänkligt vis sökt slå mynt däraf, men de hafva glömt att påpeka den omständigheten, att Lundell fortfarande kvarstår som medlem i sällskapet, och att han, ehuru han i detaljfrågor haft afvikande åsikter, likväl uppträdt till förmån för ganska vidtomfattande reformer. [1]) Det nya stafsättet är radikalt — man har satt yxan till roten — men praktiskt. Sällskapets rättstafningslära inrymmes på åtta sidor, och dock äro här upptagna alla ord med vacklande uttal, hvarjämte reglerna belysas af en riklig mängd exempel. Skulle denna rättstafningslära uppställas och bearbetas för skolans behof, kunde den väl rymmas på fyra sidor. De enda regler, som äro besvärade af undantag, dessa dock jämförelsevis lätta, äro de för *(j-)*, *ng-*, *å-* och *ä*-ljuden samt de för långt medljuds teckning.

För att värka för sina åsikter utgifver sällskapet tidskriften *Nystavaren*, af hvilken tils dato sju häften med ett till större delen mycket värdefullt innehåll utkommit.

Sedan vi nu hunnit till de sista dagarnas händelser, skall jag försöka gifva en öfverblick af de i den ortografiska frågan kämpande partierna, i det jag grupperar dem omkring sina ledare samt efter den ställning de för det närvarande tyckas intaga:

---

[1]) Lundell har, efter det detta skrefs, i en uppsats *Olika ståndpunkter* närmare angifvit sina åsikter. Han yrkar på begränsning af reformen, främst emedan han anser att vissa frågor äro principielt oklara och därför tils vidare måste lämnas åt framtiden. Han motsätter sig föreslagna reformer af sje-, tje-, äng- och å-ljuden, ty han vill ej vara med om något, som ej är det bästa man kan tänka sig. Detta hans skäl förefaller ganska svagt och hans ståndpunkt altför teoretisk; hällre tager man ett steg framåt, än man blir stående vid det gamla. Särskildt innebär rättstafningssällskapets förslag till teckning af sje-ljudet ett så stort framsteg, att det vore förtjänt af det varmaste erkännande.

Högern.	*Centern.*	*Vänstern.*
De ultra konservativa, som önska förblifva vid det gamla; sakna någon egentlig ledare. Som stafningsnorm användes akademins ordlista.	Linder-Sundén.[1]	Freudenthal, Tegnér, Lyttkens-Wulff, Lundell, Rättstafningssällskapet.[2]

Som redan framhållits, har högern inga utsikter, och dess ingripande i striden inskränker sig numera till ett passivt motstånd mot alt hvad reformer heta. Hvad centerpartiet vidkommer, så är visserligen dess ställning vida hållbarare, men alt tyder dock på att det endast afbidar tiden för att kasta sig i armarna på moderata vänstern. Ty det är mellan denna och de radikala, som hufvudfäktningen kommer att stå inom den allra närmaste framtiden. Hvilketdera partiets åsikter skola afgå med segern är svårt att förutse. Troligen skall ett kompromissförslag framgå ur den oafgjorda striden, och med detta får man då nöja sig, till dess striden under en ny partigruppering åter flammar upp och frågan finner sitt slutliga afgörande. Hvad detta kompromissförslag kommer att innehålla utöfver hvad Tegnér redan medgifvit är ovisst. Måhända kan man dock hoppas att efter Auréns uttömmande behandling af frågan om åtskiljandet af supinum och passiva participiet[3]) åtminstone *dt* som tecken för *t*-ljudet skall utmönstras och att sålunda ett af skolans värsta plågoris måtte försvinna. Ty „viktigast ur skolans synpunkt är det att bli fri från sådana, mot ljudskriftens uppgift stridande skilnader, som hos den skrifvande för hvarje enskildt fall kräfva en syntaktisk utredning, skilnaden mellan participium och supinum samt skilnaden mellan *och* och *ock*".

Naturligtvis skall hvarje förändring utöfver denna, i riktning åt en praktisk ljudskrift, af alla vänner till ett enkelt och lättlärdt stafsätt samt främst af hvarje lärare i modersmålet hälsas med glädje och tillfredsställelse.

[1]) Ehuru såväl Linder som Sundén förklarat sig vara i princip för en reform, så kan man dock ej med hänsyn till deras praktiska ståndpunkt hänföra dem till framstegspartiet. Den senare intager dock i senaste upplagan af sin rättstafningslära en något mera framskjuten ställning.

[2]) Till vänstern kunna ock Isidor Flodström och J. A. Aurén räknas.

[3]) *Supinum aktivum och Neutrum av participium passivum.* En rättskrivningsfråga av J. A. Aurén; Stockholm 1886.

III.

Sedan jag nu redogjort för rättstafningsfrågans historiska utveckling och dess nuvarande ställning i Sverige, återstår ännu att beröra dess praktiska sida, för så vidt den rör förhållandena hos oss för det närvarande.

Det har under senaste tider rådt en enhällig klagan såväl bland allmänheten som ännu mer bland skolmännen öfver den godtycklighet, som herskar inom svenska rättstafningen. Under trycket af denna osäkerhet lider undervisningen, och trots den myckna tid, som användes för att inlära modersmålets rättstafning, visa skolans elever till och med på de högsta klasserna en ofta förvånansvärd okunnighet. Också skola de maturitetsprof, som afläggas på modersmålet i svenska skolor, utgöra en brokig profkarta af alla möjliga stafningssätt. Och vill man vara rättvis, kan man ej för detta ledsamma sakförhållande ådöma abiturienterna skulden, särskildt om de under sin skoltid handledts af olika lärare i modersmålet. Ty af en lärare följes öfvergångsförslaget, af en annan Sundén, af en tredje akademins ordlista, och de *flesta* — märk väl ordet — följa ingen auktoritet alls, emedan de ej känna eller äro i stånd att konsekvent följa en sådan. Förhållandet är hos oss genom lärarnas okunnighet, för hvilken ej de, utan l'ancien regime har ansvaret, långt sämre än i Sverige, och en snar lösning af frågan är en nödvändighet både ur saklig och pedagogisk synpunkt.

Men huru skall denna lösning åstadkommas?

Man har härom tvistat mycket under senaste tider. Det ynkliga är dock att man merendels gått till diskussionen med fördomsfull aversion mot hvarje förändring och, hvad värre är, med bristande sakkunskap. Man har rört sig med fraser, man har hakat sig fast vid auktoriteter, hvilkas värkliga åsikter man ej gjort sig mödan att lära känna, och resultatet har blifvit uttalanden af intet värde och ringa praktisk betydelse. Detta omdöme om diskussionerna i rättstafningsfrågan är, ehuru skarpt, fullkomligt rättvist. I de konservativas ögon har Freudenthals rättskrifningslära, som stöder sig på det öfvergångsförslag, hvilket uppstäldes af 1869 års nordiska rättstafningsmöte,

rit inkarnationen af de våldsamma omstörtningsplanerna, h deras fältrop har i de flesta fall varit: Sundén. Jag rbigår här alldeles Svenska akademins ordlista och dem, m hålla fast vid denna, emedan någon rättstafningslära, rängt hållande sig till denna, ej för närvarande finnes utbetad, och en lärobok i rättstafning torde man ej under ıvarande förhållanden kunna, med blott hänvisande till dlistan, undvara, åtminstone på skolans lägre klasser. Men r att återgå till Sundén, månne anhängarna af hans läro›k gjort sig klart, i hvilka punkter han och Freudenthal ilja sig från hvarandra? Som jag framhållit, äro afvikelrna ganska obetydliga, och genomgå vi reglerna för de ilda, ej ljudenligt tecknade ljudens beteckningssätt, så ›staltar sig jämförelsen på följande sätt:

A-ljudet: Sundén = Freudenthal.

Ä-ljudet: Freudenthal har infört bokstafven *ä*[1]) i om'ing tjugu ord, där Sundén ännu kvarhåller *e*, *„ehuru teck:t ä vore det rätta“* [2]).

J-ljudet: Sundén = Freudenthal.

K-ljudet: Freudenthal utmönstrar *q*; använder det ıdenligt berättigade *k* i något mer än 10 afledda ord, där ındén på etymologiska grunder ännu har *g*; *ck* upplöses ' Freudenthal i k + k vid ords delning på tvänne rader.

Vid teckningen af *S*-ljudet, *T*-ljudet, *V*-ljudet, *Sj*-ljuɔt, *Ng*-ljudet, *Tj*- (t+j) ljudet samt *K*+*S*-ljuden öfverensämma bägge.

Likaså vid *långt medljuds* teckning, om man undan,ger att Freudenthal utsträcker regeln om långt medljuds ›tecknande genom enkelt tecken framför böjningsändel'rna *d* och *t* äfven till *k*-ljudet.

Skiljaktigheterna i sak äro således ej stora, men det ınes en annan, viktig olikhet, och den rör reglernas uppällning. I detta sistnämda afseende är Freudenthals

[1]) Det är främst detta *ä*, som stöter folk hos oss för pannan; „det ınes ej något *ä*-ljud i ord sådana som *präss*, *präst*, *vänster* o. d.“ Alles riktigt. Men detta skrifsätt är ljudenligt enligt det i Sverige (dock i Stockholm) gängse uttalet, och för så vidt vi vilja följa samma stafsätt m i Sverige, måste vi böja oss för majoriteten och underkasta oss olänheter af ett från vår ståndpunkt ofonetiskt stafsätt.

[2]) Se Svensk språklära af D. A. Sundén, VII uppl. sid. 20.

lärobok vida att föredraga, ty med fullt erkännande af den fonetiska principen som den för rättstafningen enda riktiga uppställer han sina regler i enlighet med denna åsikt; och dessa blifva äfven härigenom jämförelsevis enkla och lättlärda. Däremot tyckes Sundén ej kunna frigöra sig från sitt forna betraktelsesätt, och han vidhåller ännu de praktiskt obrukbara reglerna för *å*- och *ä*-ljuden, som isynnerhet hos oss, där lärarna vanligen ej det ringaste känna språkets historia, äro rent af omöjliga. Då härtill ännu kommer att Freudenthal tager hänsyn till vårt i många punkter afvikande uttal, kan man knappast förstå hvarför hans lärobok så förkättrats.

Ett annat, mera vägande skäl har gjorts mot antagandet af på 1869 års öfvergångsförslag fotade rättstafningsläror. Man har nämligen framhållit vådan af att vi förhasta oss och i skolorna införa ett stafsätt, innan vi sett hvilken utgång frågan fått i Sverige. Ty, förmenar man, vi kunde sålunda lätt erhålla ett stafsätt, som afveke från det i Sverige brukliga, något som otvifvelaktigt skulle medföra stora olägenheter eller tvinga oss att efter några år igen underkasta oss en förändring.

De, som anse detta skäl afgörande, söka ytterligare stöd för sin åsikt däri, att man vet att professor Tegnér, en af de aderton i Svenska akademin, på uppdrag af denna stiftelse är sysselsatt med utarbetande af en ordlista, däri en normaliserad rättstafning skall gifvas, hvilken har utsikt att blifva allmännare uppburen än de hittills gjorda reformförslagen. Tils vi få se huru långt nämda ordlista går, vilja de bida. Men detta skäl, som värkligen kunde förefalla bindande, förfaller, när vi kunna uppvisa att Tegnér i hufvudsak står på rättstafningsmötets ståndpunkt, ty då är det ju rent af en vinst för vår ungdom att så småningom och redan nu komma in i ett stafsätt, som inom låtom oss säga tio år blir det officiella i Sverige. Att Tegnér i afseende å ett och annat ljuds beteckningssätt står på en litet mera framskjuten ståndpunkt än 1869 års öfvergångsförslag betyder intet, när man kan vara säker att han ej i något skall återgå till ett äldre stafsätt. Sant är visserligen att vi efter ett antal år blifva tvungna att förändra vår ortografi, men detta omak kunna vi i intet fall undgå,

ty reformerna skola med längre eller kortare uppehåll återkomma, ända tills reformvännernas mål — en praktisk och ljudenlig skrift — är nådt.

Det enda tänkbara sättet att befria oss från obehaget af framtida och upprepade ändringar vore anslutningen till rättstafningssällskapets förslag. Mot en sådan utväg tala dock för det närvarande praktiska skäl, åtminstone för så vidt det gäller skolan, då nämda förslag tils vidare uppbäres af en till antalet altför ringa minoritet och skolan ej får göras till experimentalfält för meningar, som ännu ej vunnit allmän anslutning. I annat fall kunde värkligen Gustrins ofvan citerade ord blifva till sanning och en klyfta öppnas mellan skolans och den stora allmänhetens rättstafning, hvarjämte skolans arbete lätt kunde blifva den i praktiska lifvet utträdande och af nya förhållanden beroende eleven mera till hinder än till gagn. Jag anser mig här böra betona att denna åsikt är förestafvad af rent praktiska skäl och icke hindrar mig att vara en varm anhängare af rättstafningssällskapets förslag, det enda från principiell synpunkt tillfredsställande, samt att jag, såsom af det föregående torde framgått, ej tvekar att förorda dess upptagande inom literaturen, specielt den vetenskapliga. Sedan det sålunda så småningom vunnit användning och utbredning, skall jag vara den första att medgifva och förorda dess införande äfven i skolan.

För det närvarande däremot böra vi nöja oss med att i vårt land inslå en praktisk väg och på så sätt förbereda den slutliga reformen och göra oss förberedda att mottaga den. Det första steg i riktning åt detta mål, som vi hafva att taga och som kan tagas nu, är utmönstrandet af Sundén från våra skolor samt införandet af nordiska rättstafningsmötets öfvergångsförslag.

Karl Lindström.

Ateneum.

Den 18 november förlidet år invigdes i Helsingfors en anstalt, hvars sammansättning och bestämmelse man icke genast kan sluta till af dess namn *Ateneum*. Dess motsvarigheter i andra länder bära olika namn, och i par punkter skiljer sig dess plan till följd af gifna förutsättningar väsentligen från hvad annanstädes förekommer. Med en redogörelse för planen förknippa sig några erinringar om dess uppkomst och utveckling, hvilka tjäna till en förklaring af att vår konstanstalt blifvit sådan den är.

Det är nu tolf år sedan jag besökte den första gången. Det skedde då *in petto,* förstås, vid hemkomsten från en utrikesresa, därunder jag besett en och annan anstalt åt detta håll [1]). Den gången såg Ateneum annorlunda ut än nu i värkligheten: till det yttre mycket tarfligare, ty det var då ännu icke bygdt af Höijers rika och lifliga fantasi. Men i det inre fans där någonting lika präktigt som Höijers trapphus och af utomordentligt stor betydelse, en salongsgård, täckt med glastak och omgifven af gallerier, någonting liknande stora salen i vårt universitets bibliotek, men mycket större och ljusare. I salens fond gick paradtrappan upp till öfre våningen, och dessutom förmedlades cirkulationen af spiraltrappor i dess hörn. Meningen med denna sal var att den skulle tjäna som centralsal vid allmänna utställningar. Den var så stor som riddarhussalen och stod i direkt beröring med skolsalarna, direktionsrummen och en mindre föreläsningssal, och af dessa sommartiden lediga lokaler i förening med annexer af trä på den fri platsen kring byggnaden och på järnvägstorget skulle man kunna få rum för en ganska försvarlig utställning, när hälst en sådan mönstring önskades. Vid den tiden umgick man med tanken på en allmän industriutställning, och vänner till konsten inom dåvarande manufakturdirekti

[1]) Vid konstflitens härdar, H:fors 1875, sista kapitlet.

hade på detta sätt kombinerat hennes intressen med dagens stora käpphäst, den allmänna industriutställningen.

Hvart har denna sal tagit vägen? Man mins att industriutställningen försiggick i en sedan spårlöst försvunnen träbyggnad i Brunnsparken, men till tröst åt konstens snopna vänner lofvade senaten i en skrifvelse till manufakturdirektionen af den 17 november 1875, att i händelse Helsingfors stad eller något af enskilda personer bildadt bolag ville uppföra en byggnad med ändamål att bereda utrymme för slöjdskolan, det konstindustriella museet och Finska konstföreningen, Kejserliga senaten med hänsyn till dessa inrättningars nytta för det allmänna ville taga i öfvervägande huruvida något bidrag till detta företags värkställande kunde i någon form beviljas. På denna vink börjades ett bolagsprojekt, för hvilket Granholm utarbetade en ritning 1876, och här fans ännu den stora salen, ehuru utbygd som en flygel från midten af huset, hvilket icke var så bra, emedan kommunikationen försvårades; man fruktade att glastaket icke skulle bära sig för snömassornas och mörkrets skull. Den fans ännu i programmet för den internationella täflan, som utlystes till 1882 på vintern, och hade där en ytterligare bestämmelse: att tjäna som festivitetslokal vid officiella tillfällen.

Men så visade det sig att byggnadens pris skulle öfverstiga en miljon, det började ett patriotiskt fälttåg mot „miljonbyggnaden", och den stora centralsalen måste strykas. I stället sattes föreläsningssalen i midten, dekorerades litet vackrare och får nu svara såväl till sitt egentliga ändamål, som till anstaltens festivitetsbehof. Vid föreningarnas årsmöten blir den ju mycket präktig, och för de lättfattliga föredrag i konsthistoria, konstindustri, arbetarfrågor och dylikt, som föreningarna hålla, lofvar den att bli särdeles ändamålsenlig med sin, som det tyckes, goda akustik och sitt rum på nedre botten, där föredragarn kan träffa sina förberedelser; och den skall troligen bli mycket anlitad af dem, som icke vänta sig de stora salarnas talrika publik. Men för allmänna utställningar blir den icke mycket användbar af brist på kommunikation, och man får väl trösta sig öfver att detta vackra stycke bortfallit ur programmet med den tanken, att det ser ut som om de stora utställningarna lefvat ut sin tid.

En annan sak, som fans vid mitt besök i den ursprungliga anstalten, var en rad butiklokaler i bottenvåningen. På dem var husets rentabilitet beräknad. De skulle afkasta åt byggnadsbolaget räntan på det lånade eller sammanskjutna kapitalet, 450000 mark; återstående 200000 mark tänkte man sig den gången som en gåfva af staten. Konsthandel, pappershandel, möbel- och galanterihandel samt speditionsrörelse skulle icke varit så främmande för föreningarnas värksamhet. Då stadsfullmäktige afstodo den ena af byggnadens två tomter, ingick basaren som ett halft uttryckt vilkor i gåfvan; det hette i stadsfullmäktiges beslut af den 19 februari 1876 att nämda tomt öfverläts till båda föreningarna gemensamt, „med vilkor att därstädes inom fem år uppföres en för konstföreningen och föreningen för konstfliten lämpad byggnad med butiker i bottenvåningen“. Men bolagsbyggnaden gick om intet liksom centralutställningsbyggnaden före den. Det skedde den 3 oktober 1877, då senaten vägrade sin medvärkan, och då i samma resolution regeringen gick ett steg längre än i skrifvelsen till manufakturdirektionen och gaf det furstliga löftet att i sinom tid låta uppföra en byggnad åt föreningarna, blefvo butiklokalerna en obehöflig och mindre lämplig beståndsdel. En yngre vän af konsten tog dem i försvar ännu för par år sen i Helsingfors Dagblad: enhvar, som rest i utlandet, vet huru många nöjsamma och lärorika stunder man tillbragt vid bodfönstren, där dagens smak kan inhämtas lika väl som på expositioner; en sådan handel med konst- och konstindustriprodukter skulle här vara förträffligt på sin plats. Men byggnadens förvaltning kunde därförutan ha blifvit nog komplicerad, och hvad rentabiliteten vidkommer, hvem vet om den blifvit så alldeles säker, då staden genom den nya basarbyggnaden vid fiskarhamnen tyckes besluten att kvarhålla köpenskapen på salutorget, ehuru järnvägstorget vore både rymligare och naturligare.

Af samma orsak har mötes- och restaurationslokalen bortfallit, sedan byggnadstanken öfvertogs af regeringen. Den hade anslagit mig synnerligen vid mitt illusoriska besök i Ateneum. I berättelsen om detta besök heter det: „en mängd föreningar med konstnärsgillet i spetsen hade skyndat att begagna sig af den bekväma och genom

konstnärernes frivilliga medvärkan vackert ornerade lokalen. Äfven åtskilliga af arbetarföreningarna hade här sina mötesaftnar. Främlingen, som anmärkte att lokalen var nog liten och att hela denna beståndsdel föreföll honom något främmande för ett Ateneum, erkände dock att om det lyckades oss att ställa arbetarföreningarna under sådana inflytelser, så hade man uppfunnit någonting, som man annanstädes gärna kunde göra efter. Lokalen administrerades af konstflitsföreningen, som gaf trygghet för att den rätteligen begagnades.“ Det var ändå skada på den vackra tanken att söka locka arbetarföreningarna, hvilkas uppkomst var lätt att förutse, till ett ställe, där alt borde påminna dem om att det är genom stegrad konstfärdighet, större kunskap och arbetsskicklighet, icke genom stegrade anspråk och större ord, som arbetarfrågorna skola få sin lösning. De ha nu för afsikt att bygga sig en egen härd borta bland Rödbärgen, och hvilka tankar där skola smidas lär väl framtiden nog få förnimma. Men en mötes- och restaurationslokal för de arbetandes sociala och sällskapliga behof hade ohjälpligen gjort Ateneum till en miljonbyggnad, hvilket ju landets mest klarseende, opartiska och fosterlandsälskande tidningspräss ej kunde tillåta. Ett annat fel hade denna beståndsdel däruti, att konstens mödolösa barn skulle kommit att mötas i en lokal med arbetets, ett fel som vidlådde hela Ateneum, men som på det konviviala lifvets område skulle hafva trädt altför bjärt i dagen.

Det är det märkeliga, man kan säga vidunderliga i hela detta företag att byggnaden kommit till stånd, medan de närmast intresserade, de som i främsta rummet skulle ha båtnad af den, sträfvade emot, delvis under samvärkan med den nämda prässen och gentemot konstföreningens bestämdt uttalade önskningar. Man skulle kunna tro att denna konstnärsgillets antagonism var en yttring af samma spänning, som sedan i Sverige bragt den yngre konstnärsgenerationen i harnesk mot akademin, men så var det väl icke, åtminstone ej i början. Den skulle då knappast hägnats af konstens och konstföreningens gamle målsmän, hvilka med hela sitt stora anseende ville tillintetgöra Ateneumprojektet. Spänningen var nog en yttring af två tidsåldrars strid, som stod på denna ringa byggnadsplats

liksom den stått på tusende stora och små punkter. Bäst man sagt vår konst att hon var poesi, målad poesi, skulpterad poesi, kommer någon och påstår att hon är nära förvandt med handtvärkskonsten. Tror någon det är så roligt att, sedan man kommit sig upp i förnäma relationer, plötsligen se sig omgifven af hela hopen simpla anförvandter, påminnande en om en låg härkomst? Men tidens ström kan ingen stå emot, och konsten kan trösta sig med att poesin själf och vetenskapen följt med strömmen nedåt; det gäller blott att i värklighetens grumligare vatten, där de nu samt och synnerligen lefva och röras, bevara hos sig så mycket som möjligt af källans renhet. Just det skulle vara konstens stora framsteg i våra dagar, att, medan hon erkände sin förvandtskap med yrkena, hon likafullt fasthölle släktskapen med poesin, att, medan hon arbetade på sin teknik och gjorde värklighetsbilder, bevara så mycket som möjligt af sin forna idealitet, sin poetiska känsla, sin renhjärtade lifsåskådning.

Så vidt som detta kan ankomma på Ateneum, som ju numera är vordet en i vårt konstlif djupt ingripande faktor, låter det sig göra förträffligt, skulle jag tro. I en stor, välventilerad, välbelyst teckningssal meddelas konstens prima principia. Vid denna *elementarteckning* göres ingen åtskilnad mellan elever, som ärna sig till det ena eller det andra lefnadskallet; öfningens uppgift är för alla att återge föremålen korrekt och snabt. Denna elementarskola genomgås såväl af de många, som sedan egna sig åt en ornerande och dekorerande konstvärksamhet, som af de få, hvilka ega en fritt skapande bildningsgåfva. För de förra finnes sedan en *ornamentsbildhuggarskola,* en *ornamentsmålarskola* samt en *skola för konstruktions-, maskin-* och *fackritning;* för de senare går vägen genom *antik-* och *modellsalen* till *målarateliern* och *bildhuggarateliern.* Förmånen af en sådan gemensam, demokratisk utgångspunkt är i ögonen fallande. Hvem vet i yngre åren hvar de högre anlagen äro till finnandes? Och huru strängt än urvalet må ställas, är väl ingenting möjligare än ett misstag. Huru ofta finner man icke att förmågan att efterbilda tingen går till en viss gräns, att där finnes öga för form och färg, medan hvarje spår af en själfull uppfattning saknas

och då är det förträffligt att föreställningen om en klyfta mellan den bundna och den fria konsten försvunnit och en återgång till yrkena icke synes svår eller nedsättande.

Med största omtanke har arkitekten på en gång åtskilt och förbundit de båda parternas lokaler. Den fria konsten har sin administration och sina skollokaler i byggnadens västra ända och sin ingång där, handtvärksskolorna sin i östra ändan, men alla förbundna genom korridorerna, af hvilka första och andra våningarna genomlöpas. Invid korridoren i andra våningen ligger en rad klassrum, afsedda för de *kunskapsämnen,* som äro nödiga för den frie konstnären liksom för yrkeskonstnären. I nedre våningens östra flygel finnes *bibliotekslokalen,* som bör bli gemensam för båda parterna och förse den frie konstnären liksom den konstindustrielle med de planschvärk och böcker han behöfver för sina studier. Det beror nu på huru dessa klassrum, detta bibliotek och denna sal för *populära föredrag* begagnas, men åtminstone i tankarna representera de ett bildningselement, som vår konst svårligen på annat sätt fått tillgång till. Låtom oss anta att den blifvande konstnären i klassrummet får kunskap om alla de gånger konsten försökt sig på den samma realism man nu förkunnar, så tror han kanske icke så obetingadt på dagens stora slagord; eller att han i biblioteket får jämte upplysningar om stil och kostym för de studier, som sysselsätta honom, äfven en läsning, som ger honom vyer bortom konsten, att i föreläsningssalen hans insikter ej blott i konstfrågor, utan ock i öfriga bildningsfrågor utvecklas och befästas, så bör Ateneum kunna värka till att bevara konstens idealitet, så vidt detta ankommer på en anstalt och dess byggnad.

Jämte undervisningsanstalterna höra *museerna,* konstföreningens samling af skulpturvärk och målningar, föreningens för konstfliten samling af konstföremål, till de ursprungliga och väsentliga beståndsdelarne i Ateneum. De äro förlagda i tredje våningen, och den breda paradtrappan, som leder dit upp i tvänne slag, är beräknad hufvudsakligen blott för allmänheten, som besöker museerna och föredragen; eleverna i konstföreningens målarateliérer, som jämväl äro förlagda i tredje våningen, uti dess front, äro de enda, som därjämte betjäna sig af denna trappa.

Med hänsyn till allmänhetens bekvämlighet borde museer
kanske varit förlagda i en nedre våning, såsom saken o
var tänkt i första Ateneumprojektet, men då takdage
fordrade att de fördes i höjden, måste uppstigandet gö
så lätt och inbjudande som möjligt. Enhvar, som någ
känner den sak han talar om, vet hvilken betydelse de
har för en konstutställning. Att förena ett museum m
vidlyftiga, bullersamma skolanstalter och dock bevara
det intrycket af värdighet och lugn var ingen lätt uppg
för arkitekten, och att hafva löst den så väl vittnar
hans öfverlägsna talang.

För allmänheten, som sålunda icke kommer i någ
beröring med skolorna, skall byggnaden te sig som
museum, men då den till mer än $^2/_3$ delar är anslagen
undervisning, var det skäl att söka ett annat namn. A
neum erbjöd sig som det lämpligaste: Pallas Athene, intel
gensens gudinna, var därjämte Pallas ergane, det kon
närliga handarbetets beskyddarinna, och någon ann
skyddsgudom för den bildande konsten egde grekerna ick
Den första kända anstalt med detta namn var den, so
kejsar Hadrianus invigde åt *artes liberales* i Rom, och na
net valde han troligen mera med hänsyn till Atens bil
ning än till dess skyddsgudinna. I hans Athenaion, ri
smyckadt med arbeten af grekisk konst, föredrogo äfven di
tare sina värk. Sedan har namnet mest användts för a
beteckna det literära intresset, men då det nu åter tillag
en konstanstalt, vill det väl säga att konsten icke får va
främmande för intelligent och poetisk bildning.

Detta är ett inre förbund, som tiden må värka; e
yttre och i sitt slag ensamstående är förbundet mell
regeringen, som bygt och eger huset, och de båda priva
föreningarna, åt hvilka regeringen kostnadsfritt upplåt
det. Någonting dylikt hade jag ingen annanstädes se
vid mitt besök i Ateneum för tolf år sedan. Denna sa
värkan mellan styrelsemakten och privatföretagsamh
ten bragte främlingen i stor förundran. „Den var exe
plarisk", sade han, „och skulle föra oss långt, o
den kunde vidmakthållas." Då man så mycket ordar o
byråkrati i landet, borde man kunna visa upp ett mind
byråkratiskt förfarande hos någon regering i hela värld

I Paris var det värkligen en tid fråga om att regeringen skulle tillsammans med Union centrale pour les beaux-arts appliqués à l'industrie åter uppbygga det vackra Palais du Conseil d'Etat, som står i ruiner sedan kommunardernas tid. Staten skulle ge 4 och Union 6 af de 10 miljoner, som härtill erfordras, hvarefter båda gemensamt skulle förvalta den nya anstalt man är besluten att inrätta där efter South Kensingtons exempel i London. Nu är dock tanken på en sådan samvärkan öfvergifven, Unions bidrag lär komma att förvandlas till gåfva och den konstindustriella anstalten bli en vanlig statsinrättning. Hos oss skred man till värkställighet utan vidare betänkligheter hösten 1877, omedelbart efter det att senatens föresats vunnit Hans Majestäts bifall. Föreningens för konstfliten ekonom, målarmästaren Källström, kallades till senator Molander och fick i uppdrag att för kronans räkning inköpa den så kallade Kockska tomten, hvars gamla, bofälliga träbyggnad undertiden blef en tillflyktsort för den husvilla föreningen och hvars stora tomt sedan blef ena hälften af Ateneets byggnadsplats. Den bredvidliggande, åt föreningarna skänkta tomten öfverläts samtidigt åt kronan. För att lägga en finansiell grund för företaget utvärkade senator von Haartman att ett staten tillfallet större danaarf aflades som fond för den blifvande byggnaden och lät därpå genom komiterade från föreningarna uppgöra ett program i enlighet med deras behof af lokaler.

Det var visserligen fallet att dessa statsmän, när de trots stridiga partimeningar gingo in på en samvärkan med privata föreningar, hade att stöda sig vid ständernas af 1877 petition om en högre undervisningsanstalt för de bildande konsterna och musiken. I detta representationens enhälliga votum för konsten talades väl intet om byggnaden, men petitionen innebar nödvändigtvis en sådan, ty utan därför lämpade lokaler var en högre konstanstalt otänkbar. Regeringen föredrog att inslå en annan och riktigare väg. Genom att understöda de anstalter som funnos, i stället för att ersätta dem med en ny, tillvaratogos den erfarenhet, den tradition och den samlade materiel föreningarna egde, och i stället för ett utifrån hämtadt skema, som på pappret kunnat se ut att

vara fullständigare och mera symmetriskt, men till större eller mindre del skulle stannat där, gaf staten tillfälle åt det inhemska och bepröfvade att utveckla sig vidare. Och därvid torde förtjäna nämnas att, medan årliga kostnaden för en högre undervisningsanstalt för bildande konst, oafsedt lokalen, beräknades af komitén, som 1879 uppgjorde program för den, till 64400 mark och därtill i förvaltningskostnad 3000 mark, ger staten åt föreningarnas skolor i årligt understöd 16950 mark, däraf för förvaltningen så godt som ingenting, en omständighet som törhända förbisetts af dem, hvilka haft så svårt att smälta miljonbyggnaden, huru mycket de än tuggat om den. Ty om ständernas petition blifvit satt i värket, hade byggnaden, som icke kunnat undvaras, och dess årliga underhåll blifvit ungefär desamma som nu, men därtill hade kommit för själfva anstalten en fyra gånger så stor årlig kostnad som den nuvarande.

Det är med denna öppna blick för den fria, patriotiska värksamhetens betydelse som Ateneum beslutits och bygts. Byggnadsfrågan omhändertogs 1882 af senator L. Mechelin, som löste den så invecklade och med så många svårigheter behäftade frågan med en förvånansvärd lätthet. Om ännu något motstånd förefans inom konstnärskretsarna, försvann det vid ärendets öppna och tillitsfulla behandling. Angreppen i prässen fortgingo visserligen, men fingo intet stöd inom regeringen, troligen därför att de härflöto mest blott ur personlig grund. Deras enda värkan, en reduktion af det ursprungliga projektet, hade möjligen kunnat bli fatal, om ej arkitektens fantasi egt en så ovanlig spänstighet och uppfinningsförmåga. Därtill kom att vår konst på allra högsta ort sedan fyra årtionden egde en beskyddare, som mången gång gett henne en varm handräckning. Byggnadsritningen stadfästes den 3 Januari 1885, och så begynte de båda tomterna i Gloet att omskapas till byggnadsgrund. Den gamla dyn, där jag tillförene sett Ateneum försvinna som en hägring, undanskaffades, och med påle vid påle gick man ned till den fasta grunden. Gamle Helsingforsare erinra sig ännu att vattnet från Tölöviken gick fram här ända till bortom Alexandersgatan. I min studenttid, för snart trettio år sen, såg man genom det grönskande planket en likaså

grön vattengöl, och trakten ofvan Mikaelsgatan hette då Glostrand. Det hade varit en nödhjälpsåtgärd under hungeråret 1833 att låta gubbar, gummor och barn bära risknippor samt sand i säckar till anläggande af Brunnsgatan, hvilken ock länge röjde benägenhet att försvinna i djupet. Snart skall man icke veta hurudan terrängen var; att Ateneum står där med sina skvärer och sin asfalttrottoar skall förefalla som någonting helt enkelt och naturligt. Det är det osunda och dåliga, som lämnat plats för det vackra och gagneliga. Måtte det gå sammalunda med all annan styggelse i vårt kära fädernesland! Ingenting kan vara mera nöjsamt än att åse ett sådant omskapande, och har man fått vara med därom, är det att skatta som en lycka för hela ens lif. Denna byggnadstanke med hvad den innebär är så god som någon af de idéer, vid hvilka människan må haka sig fast för att, enligt Runebergs lefnadserfarenhet, undgå „den egoismens mask, som mer än någonsin den kroppsliga bortsuger lif och glädje ur människans väsende och gör henne i förtid gammal". Skulle icke denna vinning kunna anses vara tillräcklig bevekelsegrund för mitt bemödande i denna sak, utan att man behöfde uppsöka någon mera självfvisk.

C. G. Estlander.

Mellan jul och nyår.

Efter julaftonen stod julgranen alltid en hel veck kvar i salongen med ett hvitt lakan utbredt på golfve under sig för att uppsamla de torra barrnålarna, när d efterhand föllo af och skräpade. Julen med alla fröjde och öfverraskningar var ett minne af något härligt oc ljust förgånget, och granen öfver lakanet i salongen spö kade som ett dess förtorkade skelett, hvilket väntade p svepning. Men före begrafningen bisattes granen med stc ståt själfva nyårskvällen, då den ånyo kläddes i hela si skrud af ljus och silfverpappersstass. Men det skedde hel öppet i barnens närvaro, banalt och alls icke hemlighet fullt; och fast granen ju egentligen var lika ståtlig nu som själfva julkvällen, blef det hela dock endast ett vemodig återsken af julglansen, en begrafningsfest mera än en fö delsens, ty klapparna saknades och af spänningen fans de icke en smula kvar.

Med en halft undertryckt sorgsen känsla, som kittlad i halsen och gjorde en snar till tårar, bet man i sitt äppl och den sista plundringen af granen förde med sig en bi ter bismak af att det nu var förbi. Ty dagen därpå skull granen obevekligen vräkas ut på sophögen. Där, ett styck till vänster om kökstrappan låg den sedan i sin förnedrin långt fram på vårvintern, bäddad bland potatisskal och a skräden, med fruset slaskvatten fastisadt i barr och grena skabbig, degraderad, förfallen, och lät en silfverpappers remsa här och hvar skrika emot eländet.

Erik tog på sina skidfärder gärna vägen där förbi, nä han gick ut. Bilden af glansens förfall lockade honom hemlighetsfullt och sorgmodigt, och han bar med sig frå sophögen ett oklart, nästan hemskt intryck af tidens fö färliga framfart, långt bort till jämna ängssluttningar oc branta bärgsklackar, där ändtligen den friska farten utf blåste bort alla djupsinniga betraktelser.

Ja — julgranen stod och fälde barr på lakanet un- sig emellan jul och nyår. Här och där hängde kvar äpple, en konfekt, en russinstrut eller ett halfutbrun- ljus; snasket merendels högre uppåt toppen, där det mera oåtkomligt. Pappa tyckte alltid om att gra- ı ej plundrades helt och hållet själfva julkvällen, utan den fick behålla en del af härligheten hela julveckan nom, tils påökningen skedde vid nyår, och nya ljus tes upp. Han såg gärna att barnen lade band på sin ılhet, och därför ville han att julkonfekten skulle kvar- nas.

Erik förstod aldrig hvarför man ej lika gärna kunde sig mätt på härligheten med ens, men böjde sig för ppas vilja och bruket i hemmet, hvilket var det heli- ste han visste; böjde sig efter sin förmåga, förstås. Ty d julböckernas röfvaräfventyr och indianlist kom öfver nom en obeskrifligt vild lust för allting spännande, all- g farligt. Det fans gunås icke så mycket hvarken spän- nde eller farligt i det fredliga hemmet på landet, men r det icke fans, måste det kommas åstad. Erik kom det ad med en timmes grå decemberskymning, när pappa, mma och de äldre syskonen efter kaffet sutto i förma- t mellan matsalen och salongen, med en damborste och nya fällknif, som han fått till julklapp.

Han lade sig på mage inne i matsalen med fällknif- n uppslagen mellan tänderna, såsom Skinnstrumpan bru- de bära sin jaktknif i mer än vanligt spännande ögon- ck. Damborsten höll han i högra handen och två alnar gelgarn hoptrasslade i den vänstra. Så kröp han fram l förmakströskeln med den obligatoriska ormrörelsen, ilken indianerna använda på de farliga prärierna väster ı Mississippi. När han hunnit fram till förmakströskeln, le han fingret på munnen likasom för att säga „tyst!“ l sig själf, ty så gjorde nybyggarna också, när de rekog- scerade. Därpå kröp han sakta upp emot dörrposten och g med sitt falköga en öfverblick af fiendens ställning.

Pappa satt som vanligt i gungstolen med sin tidning, vilken han ej längre såg läsa; mamma i soffhörnet, syst- arna i länstolar och i soffan, nära mamma, men stora ror såg ut att ämna maka sig upp ur liggstolen nära

fönstret, och det var det mest oroande. Erik föraktade fruntimren djupt — de dugde bara till att koka villebråd, dansa dödsdanser och bädda sängar. „Och deras ögon voro dem förhållna“, sade han sig själf med ett bibliskt uttryck, som han kom ihåg från predikan annandag jul. I pappa och isynnerhet i stora bror hade han värdiga fiender. Pappa var visserligen gammal, men hans skalp var likväl ej så alldeles att förakta som ärofullt krigsbyte, ty Erik hade sett prof på hans muskelstyrka — prof som inskärpt hos honom en stark vördnad för ålderdomen. Det enda som oroade honom värkligt vis à vis pappas skalp, var huru han skulle fästa den vid sin gördel, ty pappa var alldeles flintskallig. Men det skulle nog gifva sig själft sedan, ännu höll han ju inte sin skalperknif öfver den gamles skinande, fredliga och oskyldiga hufvud. Med en plötslig mildhet reserverade sig Erik mot sina egna tankar och tillade för sig själf förklarande att han blott i yttersta nödfall, om han blef upptäckt och hårdt anfallen, skulle skrida till blodsutgjutelse. I hans egentliga plan ingingo alls inga mord, det var som sagdt endast för självförsvar han skulle utgjuta blod; — han var i grunden alls ingen vän af grymhet, tvärtom skyddade han alltid barn, kvinnor och åldringar med en riddares hela ädelmod.

Stora bror hade stigit upp och gick med långa räkelsteg af och an, inbegripen i diskussion med pappa. Han var onekligen den farligaste, vaksam och rörlig, likasom om han misstänkt någon fara. Gick han ut i salen för att motionera sig, var Eriks hela plan förstörd, och han följde nu med jaguarens ögon alla stora brors rörelser. Det värsta var att bli upptäckt — då blef han skoningslöst utsatt för pappas förkrossande skratt och stora brors retsamma hånflinande. De förstodo honom båda, och han skulle skämmas för sin barnslighet inför dem. Ingenting var häller värre för präriernas vilde son än att bli utskrattad! Han hörde redan kvinnornas gälla, oförståndiga glädjeyttringar blanda sig med männens triumf . . . åh, han skulle nog veta att undgå nederlaget!

För säkerhets skull smög han sig tillbaka i pappas arbetsrum och läste ånyo genom en sida i sin indianbok, där ett dylikt schackdrag, som det han var i färd med att

öra, stod beskrifvet. Han fann inga riktigt tillförlitliga pgifter om huru det skulle gå till, ty indianerna hade lå ett så mycket friare fält än hans därinne i förmaket. n han visste att en bra skogsströfvare måste bära sin lblodighet med sig och handla som tillfället det fordra; bara han hade mod och djärfhet, skulle nog allting öpa väl.

Dristigt tog han upp sin damborste igen, satte fällifven tillrätta mellan tänderna och kramade hårdt om ,elgarnsändan i vänstra handen. Nästa ögonblick hade n ormat sig inunder det stora förmaksbordet utan att gon märkt honom. Med klappande hjärta och återhållen ledräkt lyssnade han som en äkta spion om fienden le något af vikt att omtala, hvilket han nu kunde uppippa och meddela sina vänner Skinnstrumpan och mocanen. Men pappa och stora bror diskuterade endast dentexamen och yttrade sig alldeles inte om förestående öftåg på nybyggarnas område eller om öfverfallet på rt Wiscounsin, hvilket han säkert hade reda på att destam brukade diskutera vid rådselden. Nu rökte pappa 'a sin eviga fredspipa, och tobaksglöden glimmade då ı då i piphufvudet.

Det hade blifvit halfmörkt, och tidpunkten var gynnı för Eriks förehafvande. Snart kunde de tända ljus, ı då var han upptäckt. Han tyckte sig höra Wiip-poorl slå inne i salongens eviga tystnad, men när en af ıs systrar bytte om ben att kasta öfver det andra knäet, han genast på sin vakt och undersökte håren på damsten — de fingo föreställa fängkrutet på hans långa sa „Älgdödaren“. Erik låg under det stora förmaksdet i goda fem minuter utan att våga sig vidare. Hans ınning höll på att öfvergifva honom, och han fick en telig kall förnimmelse af att det var lek altsammans, då ıpa stannade i gungstolen och såg skarpt bort under rdet. Eriks andedräkt stockades. — Det måtte finnas ss i trossbottnen, hörde han sin fars röst.

Erik tryckte handen mot munnen för att kväfva sin relse.

— Eller har Karo sluppit in och lagt sig under bordet...

Erik kallsvettades, tog skalperknifven ur munnen och beredde sig.

Men pappas tankar togo en annan riktning och han glömde både mössen och Karo. Erik låg en stund alldeles orörlig och höll på att sprängas af andnöd, hans hjärta bultade likt en fågels, hvilken man håller i handen, tils han slutligen tog mod till sig; hans beslutsamhet blef gränslös och han ormade vidare bort mot salongsdörren ett ögonblick när mamma tog ordet i soffan, och uppmärksamheten var riktad ditåt. Han nådde den lyckligt och andades ut i en lång, glädjedarrande, triumferande suck.

Men när han tänkte på huru pappas lif sväfvat på ett hår, blef han helt rörd af en varm, sonlig medkänsla, som om han nu varit en helt annan person. Det farligaste var öfverståndet, och nu knöt han fast sin uppslagna fällknif i ändan på damborstens skaft och smög sig fram till julgranen, där den stod öfver det hvita lakanet och fälde barr. Tack vare salongens ljusa tapeter såg han några äpplen och strutar högt uppe afteckna sig mot taket, skar ned dem försiktigt och drog sig ut med bytet andra vägen, genom tamburen. Tio minuter därefter kom han in till de äldre med händerna på ryggen och låtsade som hade han varit ute och åkt kälke.

* * *

Härliga vinterdagar med nyfallen snö och klingande slädföre, rimfrostprakt och sol, som stod lågt öfver horisonten. Erik hade läst sina julböcker till största delen, hans indianfeber hade svalnat, och nu gick han omkring utan att rätt veta hvad han skulle taga sig till under fridagarna. Ute var det för kallt att företaga långa färder, inne blef det i längden för trångt för fantasin. Då slog han sig på mera praktiska värf. Det blef icke något snickrande med hans nya värktyg, ty dels skräpade han så förfärligt att mamma blef ur lynne öfver det idkeliga sopandet, dels erfor han intet värkligt nöje af att skära sig i fingrarna och bloda ned näsdukar, stolstoppningar och borddukar som funnos tillhands för att dämma blodflödet med. Eriks håg låg icke rätt åt det lägre handtvärket, hans intelligens begynte mala varmt, och han måste nödvändigt skaffa ny mäld åt sitt kortklipta hufvud.

De dagliga påhälsningarna i julgranen hade utbildat ans sinne i riktning åt den materiella spekulationen, för tt icke säga rent ut det tjufska. Han hade fått en sparössa till julklapp, bland annat. I den skramlade några små lfverslantar; dem hade han en förmiddag praktiserat ur össan, trots det pappa hade nyckeln till låset. Han stoppade dem i västfickan, gjorde i ordning sina skidor och sneddade en förmiddag i tjugu graders köld öfver åkrarna bort ll handelsmannen i kyrkbyn. Där omsatte han dem i rusn och fann att han för en enda sådan silfverslant fick iera valuta än för fem lifsfarliga indianpåhälsningar i ılgranen. Han hade egentligen inga stora samvetskval fver sin operation af sparbössan, ty pengarna voro ju hans gna, dem han fått till julklapp, och det var bara för att ıte onödigtvis besvära pappa med nycklarna som han ppnade sparbössan ensam. Men helt omedvetet begynte an därefter se sig omkring i hemmet efter flere sådana må slantar. Det fans endast tre eller fyra utländska silfermynt, som lågo framme på pappas skrifbord och dem rågade han knappast röra vid, än mindre taga bort. För frigt hade alla sina småpengar undangömda i lådor och ortmonnäer, och Eriks spekulationer strandade ohjälpigt mot detta faktum. Icke engång hans djärfvaste och emligaste tankar bröto sig in i lådornas hälgedomar; hans dvoceringskonst hade aldrig mäktat frikänna honom från ans samvetes dom, om han öfverskred små tillfällighetsillgrepp, vid hvilka hans skicklighet och förslagenhet och riumf uppvägde det lilla omoraliska, som möjligen fans dem.

Under sina revideringar i skräpgömmor och lådor, som oro tillgängliga för enhvar, kom Erik plötsligt ihåg att appa en gång för länge sedan, då han själf ej ännu hade eda på penningens värde, stält en liten stapel kopparmynt ınder spegelbordet i salen, hvilket stod snedt och gjorde att pendylen haltade i sin gång. Han mindes ännu att pappa först bråkat med några pappbitar, men när bordet det oaktadt stod ostadigt, hade han satt dit mynten. Det kunde vara väl ett år sedan eller så.

Och nu begynte ånyo de hemlighetsfulla skymningsexpeditionerna till salen med ökad ifver; julgranen bestod

vägkost, och Eriks hjärna spann ihop en guldgräfvar-h
ria i Sierra Nevada för att få romantik med i sp
Mynten funnos där mycket riktigt, men Erik kunde ej
dem därifrån utan vidare, ty då hade pendylen igen b
halta, och pappa hade upptäckt hans guldmina. Det
nu han fick en praktisk användning för sina nya julkla
värktyg. I ett hörn af matsalen snickrade han iho
liten träkubb, som skulle ersätta mynten och stöda bo
lika bra som de. Han begynte med god flit, för att d
ut nöjet af det spännande arbetet, att tälja den lilla
biten ur en stor vedklabb, och spånerna flögo kring, 1
rarna blödde för knifskåror, och sofföfverdraget strax b
vid fick många nya, blodiga fingermärken, ty Erik l
ej alltid tid att taga fram sin näsduk. Dessutom ty
han att yllet på soffan hämmade bloden bättre än li
näsduken.

Mamma förundrade sig öfver Eriks flit den da
och band om hans blödande fingrar med vanligt jämn
när arbetet var slutfördt. Så bröt mörkret in, och
skulle gräfva ut sitt guldfynd under spegelbordet i sa
Men i dag tog skymningspratet i förmaket ingen fart,
familjen skingrades strax efter kaffet. Det borde ju
varit fullkomligt öfverensstämmande med Eriks önsknin
men antingen det nu var rädsla eller ondt samvete —
vågade sig icke in i salsmörkret till guldminan, då de
dra ej sutto i rummet bredvid. Det låg onekligen n
brottsligt öfver hans förehafvande, som kom honom
frukta ensamheten i mörkret långt mera än den mö
upptäckten från familjens sida i förmaket. Han stop
sin blodiga trätärning i fickan och tillbragte en förfä
lång, dödande tråkig eftermiddag. Ändtligen tändes
i förmaket några timmar före kvällsvarden, och stora
lade sig i hvilstolen med sin bok. Men Erik fann icke
garantier i stora bror ensam, för att det icke kunde h
honom någonting förskräckligt, om han begaf sig till
hemlighetsfulla värf midt i det hemska salsmörkret.
lät det därför hvila för i kväll och inväntade mor
dagen.

Erik var sjusofvare till profession, men dagen d
steg han upp i daggryningen klockan åtta — han fic

gen ro i bädden, sedan han en gång vaknat och öppnat ögonen på glänt. Den blodiga trätärningen, som skulle ersätta mynten, låg kvar i hans ficka, när han drog rocken på sig, och så smög han sig ut i salen. Utanför i tamburen stökade inpigan med morgonstädningen, och genom de isade salsrutorna kunde Erik se att drängpojken bytte om granris utanför farstutrappan. Han hade rimfrost i hår och rockuppslag och mössa, och andedräkten stod omkring honom som en hvit ånga i den smällkalla morgonluften. Öfver stallet rodnade morgonhimlen rosenröd, och röken från drängstugan steg rakt upp ur skorstenen, så högt, att Erik icke kunde se hvar den slutade för det öfre fönsterbrädets skull, utan måste ända fram till fönstret för att taga reda på saken. Han hade sällan varit uppe så tidigt en vintermorgon på landet, och hade han det, gälde det resor till staden för att börja terminen, och då stod naturligtvis hela vinterlandskapet för honom i sorgens grå skumrask. Nu kunde han knapt slita sig lös från fönstret för att begynna sitt guldgräfvararbete, så vackert var det.

Vänster om stugan, uppe på backen och där bakom höjde sig björkskogen såsom en luftig, hvitgrå sky, helt skärt rosenfärgad, likt kronbladen på en nyutslagen téros. Logtaket låg grått på den västra skråkanten, som laveradt i tusch, medan den östra antog alt högre färg efter morgonrodnaden. Erik tyckte sig höra snön knarra under bestyrsamma steg, men det var bara hörselvilla, ty de dubbla fönstren förtogo alla ljud utifrån. Genom en öppning mellan uthusen såg han åkrarna i perspektiv, hvita, utan en fläck på sitt dunmjuka, gnistrande täcke, ända en half mil bort, med en rykande torpstuga här och hvar, tils granskogen och åsen i fjärran drogo sitt mörka streck mellan den hvita jorden och den blåfrusna vinterhimlen. Men högt öfver granskogen och åsen, milslångt där bortom, höjde sig det präktigaste högländа bärglandskap af dimmor, förvillande likt dem Erik sett på bilder från slättland med alper i bakgrunden. I mäktiga, långsluttande linjer steg det upp till svindlande höga toppar och dunstade bort i osäkra konturer, ju mera det närmade sig morgonrodnaden i öster. I ett nu kom tanken på Sierra Nevada för Erik — där lågo

hans guldbärg, sådana man såg dem från prärierna på tre mils afstånd!

Genom en fullkomligt oförklarlig fantasikombination förlade han dem minuten därefter under spegelbordet, där han på knä arbetade att ersätta pappas myntstapel med sin egen trätärning. Han petade fram slantarna en för en, och när han hade dem alla i sin hand, voro de hela fem styckeu. Trätärningen fylde deras plats förträffligt; han lyssnade efter om pendylen skulla halta, men den gick tämligen jämt och lugnt, som om ingenting passerat.

När han än en gång böjde sig ned för att för sista gången sätta trätärningen till rätta och granska sitt värk och finna det godt, kom tjänsteflickan in i salen för morgonstädningen. Hon såg förvånad på den nedhukade Erik vid spegelbordet och förundrade sig öfver att han var så tidigt uppe. Erik fick en hastig misstanke att han i pigan hade en rival till sitt guldfynd, att hon längesedan under sina morgonstädningar upptäckt skatten och nu var medveten om hans tilltag. Slantarna lät han dock glida ned i fickan och fick i det samma en idé, som gick ut på att pigan skulle få en del af fyndet, blott hon ej skvallrade om det. Just när han skulle till att framställa sitt jämkningsförslag så ogeneradt och så fördelaktigt för sig själf som möjligt, sade pigan att han kunde gå sin väg ur salen, medan hon städade där.

Erik såg ett ögonblick upp helt förvånad. Hon hade haft ett så alldagligt tonfall i rösten, att hon omöjligt visste någonting om hans hemlighetsfulla fynd. Han rätade upp sig, fick sin säkerhet igen, skakade undersökande på spegelbordet och förklarade att han nu botat det för haltande.

— Ja, Erik har nu alltid sådana funderingar, sade pigan likgiltigt.

Det var säkert, det att Erik hade funderingar fullt upp. Redan före frukosten hade han gjort ett besök hos handelsmannen i kyrkbyn och omsatt nästan halfva sitt fynd. Skidspåren, som ledde hem därifrån, voro garnerad med bortkastad russinstjälk och karamellpapper; hans dåliga aptit vid frukostbordet och hans tidiga uppstigande voro nära att väcka misstankar mot honom. Hans sam-

vete var bara illamående — egentligen sjukt kunde det icke kallas. Ty slantarna, som han tagit, hade ju legat där fullkomligt onyttiga under spegelbordet, och det var, om icke precis hans rätt, så åtminstone fyndigt af honom att sätta dem i omlopp igen. Trätärningen fylde ju dessutom deras plats förträffligt, om också bordet ännu haltade helt litet efter ombytet; men det felet skulle han hjälpa upp med en liten kil i eftermiddag . . .

* * *

Erik var smått stolt öfver sitt påhitt, lefde två dagar kräsligt, och så blef det en ända både på pengarna och på glädjen. Men den tredje dagen, som var själfva nyårskvällen, kom det resande främmande — släktingar, som skulle stanna öfver ett dygn på nyårsbesök. Det gaf Eriks spekulativa hjärna anledning till nya, praktiska mått och steg, gnagande samvetsbekymmer och rask handlingskraft, sedan betänkligheterna advocerats bort.

Den riktning hans värksamma tankar tagit under hälgens latmanslif, indianböckerna och röfvarexpeditionerna till julgranen samt mest under hans växande guldgräfvarfeber, begynte löpa ut i litet oroande konsekvenser. När de nyårsbesökande släktingarna kommo, blef det glädje och välkomnande kyssar från familjens sida, men Erik tog emot dem tämligen kallt, paralyserad af en enda, oslipplig tanke. De besökande skulle resa bort igen i morgon med bantåget klockan 3, och Erik kunde omöjligt frigöra sig från medvetandet att de därförinnan skulle lämna fram på bordet i gästrummet en eller två silfverslantar — så hade de alltid förr gjort vid sina julbesök. Han undvek sorgfälligt att göra klart för sig hvad han ville med dessa slantar — det var nog med själfva faktum att de skulle lämnas fram på nattduksbordet i gästrummet i morgon emellan klockan 2 och 3.

Det föll honom visst aldrig in engång att röra vid dem — det var bara säkert att de skulle komma fram, och hela hans intresse bestod i konstaterandet af att hans förutsättningar slogo in. Eriks nyårskväll blef fullkomligt fördärfvad af dessa tankar, så ifrigt sysselsatte de honom, och samtidigt med dem kände han en stadigt naggande oro

och en beklämning, liksom om maran ridit honom. granen väckte ingen stämning, lutfisken smakade lut, tennstöpningen utföll illa. De resande släktingarna lade om aflidna bekanta och höllo långa diskussioner deras lif och karaktärer. Erik satt än stilla och hörd deras enformiga kallprat, än snokade han bakom deras ryggar efter någonting, han visste icke själf riktigt h men det hade ju kunnat hända att de fält någon liten sl till exempel. Sedan betogs han igen af medvetandet att nu var årets sista kväll, och han gjorde en parallell e lan den och lifvets sista kväll, då han skulle göra upp kenskap för alla sina synder. Han ryste tillbaka förskrä och begynte icke engång med räkningen af alla detta synder, såsom hans allvarsamma afsikt varit. Men i känslan af syndfullheten kom rädslan öfver honom, och darrade för de tankar han haft tidigare och höll sig n mare de gamla för att distraheras af deras lugnande p När han blef ensam i sängen, efter det man kyst h ann till godt nytt år, kom räkenskapen igen för hon Han bad till himlen en ödmjuk bön om förlåtelse, alld självständigt, utanför de vanliga bönformulären. Det l nade honom och han fick sömn.

Som alltid vid början af ett nytt tidskifte fatt Erik nyårsmorgonen för sig själf stora beslut för framtid Det gamla året var lyckligt öfver, han ville nu glöm det helt och bara tänka på förbättrad vandel och ren hjärta för det nya. Han lyckades till och med fördri de där slantarna, som skulle lämnas på nattduksbord gästrummet emellan klockan 2 och 3, ur sitt luttrade sin och han lyssnade till nyårsdagens predikan mera andal fullt än på länge. Hans anfäktelser voro öfver, han kä sig bättre och äldre och mognare efter sin inre kamp, i h ken han segrat, och sällade sig till de gamla under hela f middagen med en tillfredsställande känsla af att han dem likasom moraliskt vuxen. Hans andliga högmod re upp sitt hydrahufvud och bragte honom igen på fall. hans känsla af jämlikhet med de gamla gaf sig till slut l i några oförbehållsamma, lillgamla reflexioner, hvilka m tes med förvånade blickar från de äldres sida, sarkastis ryckningar i deras mungipor och en förkrossande, hånf

tystnad. Erik kände att han låtit sig förledas till en dumhet och rodnade harmsen en blygselrodnad, till en tredjedel ond öfver sig själf, till två tredjedelar vred på de gamlas öfversitteri. För den vreden smulto alla hans goda beslut till minnen af en barnslig stämning, och han blef igen fribytaren, skogsströfvaren, guldgräfvaren, som lefde i fäjd med hela det civiliserade samfundet.

Han fick plötsligt ofantligt mycket att bestyra i det gamla bokskåpet, som stod i det yttre gästrummet, låg på mage på golfvet för att undersöka dess nedersta hyllor, ref fram likt och olikt, men gaf i spänd väntan akt på allting, som rörde sig omkring honom.

Där kom den resande farbrodern och packade sin nattsäck i det inre gästrummet. Tant följde efter honom; innan hon kom ut, hörde Erik henne säga med affekterad likgiltighet, såsom hade pengar varit en bisak för henne:

— Och nu lämnar du, kära Robert, en slant på bordet åt tjänsteflickan!

Sekunden därpå rasslade hennes sidenmantilj bakom Erik, där han på mage undersökte bokskåpet, och hon sade honom något käringaktigt skämtsamt, som han ej gitte besvara. Farbror stökade ännu en stund inne i gästrummet, hostade sin torra gammalmans-hosta och kom ut med sin nyckelknippa i handen. Nu skulle han genast sända tjänsteflickan in efter sina saker och säga vänligt och nedlåtande till henne:

— Där ligger någonting på bordet för Lottas räkning...

Den resande farbrodern stannade ett ögonblick i det yttre rummet som hade han glömt något, stack sin nyckelknippa i byxfickan, slog på den så att det skramlade, harskade och planterade några lungkatarrbaciller framför kakelugnen i förbifarten. Han var knapt ute, innan Erik i brinnande hast vräkte böckerna huller om buller tillbaka i bokskåpet och stod upp helt blek. Hans hjärta var nära att spränga bröstet med sina våldsamma slag, när han stack näsan in i det inre gästrummet.

På nattduksbordet lågo några blänkande silfversmåmynt och tre, fyra gamla kopparslantar. Fribytaren, skogsströfvaren och guldgräfvaren togo öfverhanden öfver den moraliska hälgdagsgossen, som nyss andaktsfullt lyssnat

till predikan och sedan likväl blifvit så hånfullt behandla af de gamla. Han strök hälften af mynten i sin öppna hand med en stilla beräkning att ingen nu kunde upptäcka hans tilltag, då ju den andra hälften låg kvar och den resande farbrodern säkert icke sade pigan huru mycket han lämnat henne. Inom sig kände han nästan ett litet ädelmod för att han icke tog alt; men det var ju hans riddarplikt att skydda barn, kvinnor och åldringar — och deras tillhörigheter!

När de resande släktingarna för klingande bjällror och knarrande slädmedar åkte utför backen till landsvägen och där togo vägen åt järnvägsstationen, sköt en pilsnabb skugga utför åkerbranten icke långt ifrån. Erik var på väg till kyrkbyn; handelsmannen höll trots nyårsdagen den inre vägen öppen till sin bod, det visste han. På återvägen gick solen ned, och dess röda strålar ricochetterade öfver de hvita snöfälten. Eriks skugga blef lång, ohyggligt lång, sträckte sig ända bort till skogsbrynet, och han själf fick en viss rädsla för spöken öfver sig, fast det var alldeles ljust ännu. Han försökte tugga bort spökrädslan med en munfull russin, och drufkärnorna knastrade mellan hans tänder, tils han plötsligen bet en kärna in mellan två tänder och det gick ett smärtsamt ryck genom alla hans nerver.

Tandvärken kom ilande och plågsam, den kalla luften gjorde sitt till, och det sved som eld. Vid hemkomsten passerade Erik nära förbi sophögen med tårar af smärta i ögonen, frusen och tillintetgjord. Där låg julgranen redan, degraderad, förfallen, med en silfverpappersremsa här och hvar. Julglädjen var förbi, det nya året hade begynt, Erik hade också begynt det — men huru?

En tanke af ånger kom öfver honom, och han hade lust att gå raka vägen till sin mor och lätta sig med en utförlig bekännelse. Kanske skulle också tandvärken bli bättre däraf. När han kom in, blef värken lindrigare i värmen, han fick eau de Cologne på en bomullstått och satt sedan och surades hela eftermiddagen. Ju mer tandvärken gaf vika, desto manhaftigare blef han, och innan kvällen hade han för alltid begrafvit bekännelsen för

sin mor i sitt tillhårdnade skogsströfvar-fribytar-guldgräfvar-inre.

Men på sina skidfärder de julferierna tog Erik en omväg förbi sophögen, där julgranen låg i sin förnedring. De sorgmodiga tankar den väckte voro af altför personlig art för att locka honom längre.

Karl A. Tavaststjerna.

I bokhandeln.

R. Hult: Lojobäckenets bildning; 117 s. 8:o. Helsingfors 1887. (Öfvertryck ur Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, utgifna af Finska vetenskapssocieteten, XIV).

Denna afhandling kunde såväl till form som innehåll betecknas såsom en geologisk afhandling, om icke förf. själf uttryckligen förklarat att den har ett rent geografiskt syfte. Frågan om Lojobäckenets bildning står i närmaste samband med frågan om bildningen af den sydfinska primitivterrängen i allmänhet, och denna senare fråga kan väl näppeligen lösas annorlunda än genom petrografiska och stratigrafiska, det är rent geologiska undersökningar, till hvilka förf. själf dock säger sig sakna både material och förstudier. Man finner häraf hvilken sväfvande, obestämd ställning den s. k. geografin ännu intager inom vetenskapernas krets, särskildt med afseende på dess förhållande till geologin. Det hade därför varit önskligt att förf. något närmare försökt bestämma karaktären af geografin, betraktad såsom vetenskap. Att döma af namnet är det en rent deskriptiv vetenskap om jordens yttre form, förhållande sig till geologin ungefär såsom kristallografin till mineralogin; den bildar sålunda en viktig hjälpvetenskap till geologin, men är ensam för sig icke i stånd att lösa ett sådant problem, som det förf. upptagit till behandling: En mindre anspråksfull titel hade därför här varit på sin plats.

Också finner man att förf., som hvad den deskriptiva delen af afhandlingen beträffar rör sig mycket ledigt och äfven med ganska mycken sakkännedom, icke varit lika lycklig i afseende på själfva hufvuduppgiften, förklaringen af Lojobäckenets uppkomst.

Förf. kommer på grund af sin undersökning af förhållandet mellan geografin och den geologiska byggnaden af Lojotrakten till det resultat, att dessa tvänne moment stå i nära sam-

band med hvarandra, ett förhållande som enligt rec:s erfarenhet kan betecknas såsom gällande för de primitiva terrängerna i allmänhet. Man skulle på grund häraf anse det självfallet att Lojobäckenet borde räknas till de af v. Richthofen så kallade „tektoniska sjöarna, hvilka stå i synbart kausalt sammanhang med den inre bärgbyggnaden". Så menar emellertid icke förf., utan han kommer till det slutresultat att „Lojobäckenet är en glacial utsopningsbassin, troligen äfven delvis en urlakningsbassin, uppkommen i en af sekulär vittring angripen abrasionsplatå." Förf. tillämpar nämligen på det finska primitivgebitet och särskildt på Lojoterrängen en högst egendomlig teori, den så kallade abrasionsteorin, som af den engelska geologen Ramsay blifvit använd vid förklaringen af Englands sedimentära formationer; enligt denna skulle hafvet ega förmågan att utjämna ojämnheterna i den terräng, hvaröfver det framskrider. Denna teori, som åtminstone inom geologin vunnit föga anklang, kan möjligen låta använda sig på en af lösa sedimentära bärgarter bestående terräng, men icke såsom här på en som består af hårda, endast med svårighet förvittrande kristalliniska bärgarter. Också finnes icke något bevis för att ett sådant mäktigt siluriskt haf, som förf. här förutsätter, skulle ha förefunnits i södra Finland. Blott i sydvästra delen af landet finnes en obetydlig, af diabas genombruten sandstensbildning, hvilken utvisar att denna del af Finland varit sänkt under det grunda haf, som i början af silurtiden betäckte Estland och Sverige. — Efter denna „abrasion" skulle sedan enligt förf. genom erosion en ny ombildning af jordskorpan hafva skett, nya höjder och djup hafva uppstått eller, såsom förf. uttrycker sig, „den eroderande kraften har skulpterat efter de urgamla tektoniska rubbningarnas föreskrift."

Emot denna komplicerade och onaturliga åsigt om Lojosjöns bildning kan emellertid en enklare och naturligare uppställas, hvars grunddrag redan finnes framstäld i min „Öfversigt af Finlands geologi" s. 53 och hvilken det må tillåtas mig att här anföra, då förf. icke gjort det i sin afhandling. Jag har nämligen här framhållit, att man i allmänhet taget i det sydfinska primitivgebitet kan iakttaga en följd af omväxlande dômer och bassiner af en mestadels i nordlig riktning långsträckt form, hvilket häntyder på en sammanprässning i motsatt riktning, och att Lojoterrängen ursprungligen bildat en sådan dôm. För denna åsikt hafva förf:s egna iakttagelser gifvit ytterligare stöd. Det, såsom jag sjelf varit i tillfälle att öfvertyga mig om, i allmänhet horisontella eller jämförelsevis föga veckade gneissystemet på Lojo Storö utgör enligt min åsikt den centrala delen af den ursprungliga gneisdômen, hvilken på grund af sina betydliga dimensioner sänkt sig, hvarvid den lösbrutits från de omkringliggande periferiska delarna, som nu bilda de yttre stränderna af Lojo sjö. Dessa senare förete i NV och SO en i allmänhet konstant NO- eller ONO-lig strykning hos gneisen resp. gneisgraniten, hvar-

t gneisstraterna i den östra terrängen, förf:s så kallade stö-
;s-zon, på grund af hopprässningen i SSO- NNV-lig riktning [1])
vit zigzag-formigt böjda; sålunda förklaras på ett enkelt sätt
af förf. anförda förkastningarna och förskjutningarna. Till följd
len centrala delens sänkning prässades betydliga granitmassor
i mellanrummen mellan den inre och de yttre delarna, hvil-
synes af de af granit bestående öarna Leesaari, Jalasaari,
saari m. fl. samt de stora gneisbrottstycken innehållande granit-
siver, hvilka jag själf varit i tillfälle att iakttaga väster om
jo sjö. I stället för dr Hult's ofvananförda åsikt rörande Lojo-
kenets bildning ville jag sålunda uppställa följande. „Lojo-
kenet" är en „tektonisk sjö", uppkommen genom central sänk-
g af en ursprunglig gneis-dôm, delvis ytterligare förstörd ge-
n skikternas sammanprässning och genom framträdande granit-
ssor samt sedan vidare genom den sekulära förvittringen. Denna
nämda kommer sålunda att erhålla en blott sekundär bety-
lse vid Lojosjöns bildning, under det att den enligt förf:s
kt utgör en hufvudfaktor därvid. Förf. hyser nämligen i lik-
; med åtskilliga andra den moderna geografins förkämpar all-
es ytterligt öfverdrifna åsikter rörande förvittringens eller de-
lationens betydelse för bärggrundens konfiguration, såsom bland
nat synes af hans antagande att denna ursprungligen varit minst
00 meter högre än nu, ett tal hvarifrån man trygt kan bort-
;a en nolla. Det skulle här leda altför långt att anföra när-
re bevis emot riktigheten af denna förf:s åsikt äfvensom
t åtskilliga andra därmed i samband stående, t. ex. i frågan
granitens bildning, hvilken sistnämda fråga omöjligen kan
ses höra till geografin, huru mycket än denna nya vetenskap
ker inkräkta på geologins område.

F. J. Wiik.

Viktor Rydberg: Fädernas gudasaga, berättad för ungdo-
m; 248 s. 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 3 kr. 50 öre.

Vi skynda oss att fästa läsarens uppmärksamhet på denna
rkliga julbok, som tyvärr icke hann bli omnämd i tidskriftens
cember-öfversikt. För ungdomen är det bästa icke godt nog,
ter det, och man måste vara Sveriges största författare tacksam
r att han uppoffrat sig för ungdomen och gjort det utan att
a några haltlösa genidrag spela in i sitt värk, hvarmed stora
mförfattare altför ofta roa sig och visserligen äfven roa, men
ämma bort de unga. I stället för den spirituella snömos, som
nu icke nedsjunkit till hors d'oeuvre bland ungdomens själaspis,
ifver Viktor Rydberg en enkel, allvarlig framställning af sitt

[1]) För en sådan under längre tid fortsatt sammanprässning af stra-
na (sidotryck) har man flere både mikro- och makroskopiska bevis, men
ke för det af förf. antagna bärgtrycket ofvanifrån.

rika ämne: den nordiska folkstammens myter som ett sammanhängande helt. Hvar sak får sitt värde som en länk i den stora kedjan, hvar sats får sin klang genom att vara ett kraftigt, träffande uttryck för det starkt kända och grundligt tänkta. Det finnes svåra ställen i boken, hvilka icke kunnat undvikas; men de äro icke för många, de äro blott som humle i mjödet. Midt i karga och kärfva naturscenerier ur mytens värld upprullas för blicken lifliga taflor med väldiga, men människolika, värklighetstrogna väsendens känslor och strider. — Här är ej rätta platsen att ingå på Rydbergs ännu icke häller afslutade mytforskning eller enskilda detaljer i hans korta sammanfattning af „fädernas gudasaga“. Vi framhålla blott den instruktiva, nära 50 sidor upptagande mytologiska namnförteckning med utförliga upplysningar, som afslutar arbetet, och tillägga sist en önskan eller en fråga. I vår tid, då illustrationer börja ledsaga alla den diktande konstens klaraste bilder ur samtiden och historien, skall icke en bok, sådan som denna, söka och finna sin tecknare?

F. G.

A. U. Bååth: Marit Vallkulla, dikt från Dalarne på 1600-talet; 124 s. stor 8:o. Sthlm 1887, P. A. Norstedt & söner; 4 kr.

Denna en af julens vackraste nyheter kom tidskriften så sent tillhanda, att den icke kunde upptagas bland annan jullitteratur. Förf. sviker icke, utan öfverträffar de förväntningar man haft full anledning att hysa i afseende å detta nya alster af hans rika skaldegåfva. Den historiska bakgrund, som vunnits för dikten ur häxprocessernas hemska tidehvarf, den episka tråd, som genomgår det hela, den sunda realism, som förkroppsligar många af diktarens underfulla gestaltningar, alt detta skall bidraga att förvärfva Bååths sångmö nya vänner.

Det kan anmärkas att händelserna i den första afdelningens fjorton dikter icke äro nog betydande för att gifva lif åt de många naturskildringarna, som dessutom tyngas af något ovanliga uttryck i språket och säregna rytmer. Men å andra sidan tjusas man af språkets melodiska skönhet och kärnfriska, ursprungliga klang; tilldragelserna åter, isynnerhet missödet med Marits skällko, Sommarlin, och löfjerskan Eljins uppträdande, äro åtminstone till en del nödvändiga för värkets andra afdelning. Här behandlas en mängd motiv af gedigen halt, och händelserna följa raskare på hvarandra. Man ser åkrarna förödas, man hör trollens arga spel diskuteras i Leksands prostgård; vid bydansen mötas prosten och Eljin, som redan till hälften håller Marit i sitt våld, vid milan snärjes äfven hennes vän Erker, den onda makt varder alt större. Fogden och rikets herrar taga saken om hand, från den kungliga kommissionen vandrar Marit med sina många olyckskamrater till kyrkvallen, där spöslagen falla till Herrans pris; hon öfverlefver icke länge sitt nesliga straff, hon dör i säll

ömmar, och för framtiden skymtar ur slutdikten „I Kungsör", där ing Carl sammanträffar med Haqvin Spegel, en gnista af hopp för st arma folket och dess upplysning. Äfven i denna andra cykel har rf. med skicklighet inväft härliga bilder ur naturen och folkets f, men som sig bör, icke i hufvudpartierna, utan som infattning ellan dem. På ett förträffligt sätt antydes och förklaras sambandet mellan allmogens friska naturkänsla och förhäxningens rollmakt öfver sinnena i dystra tider — för att förtiga många ndra märkliga prof på skaldens konst.

Bååths „Marit Vallkulla", som uppträder i en rik yttre dräkt, kall genom sångens ämne och själfva sången vinna många hjäran i Norden.

W—r.

Mathilda Roos: Höststormar, berättelse; 324 s. 8:o. Sthlm 1887, A. Bonnier; 3 kr. 50 öre.

Förf. säger i företalet att hennes berättelse, som 1882 gick som följetong i Stockholms Dagblad och då genom sina porträtt ur Stockholmssocieteten väckte en viss uppmärksamhet, „genomgått en noggrann omarbetning" och hoppas „att den därigenom, åtminstone till någon del, måste ha befriats från sina ungdomsfel". Ref. läste berättelsen redan som följetong och kan därför sanningsenligt intyga att den nu i sin nya form befriats från ungdomsfelen; men de äro gunås inte de enda, de väsentliga felen, de finnas där kvar ännu. Det är det eländigaste dagdrifvarlif, det mest innehållslösa prat i och från Stockholmssocieteten, ett osundt samlif med äcklig kurtis mellan tvänne gifta fruar och deras adoratörer. Om detta lif vore framstäldt med hela satirens skärpa, om det vore behandladt med humor eller med värme för den ena eller den andra parten, kunde berättelsen måhända låta försvara sig; men sådan den är kunna vi icke annat än protestera mot att ett så innehållslöst motiv göres till föremål för en 324 sidor lång bok.

Löjtnant Bernfelt, en odåga af renaste vatten, älskar, nej förlåt, han är kär i fru Adel von Linden, en lättrörd, ung varelse. Hvarför vet han själf lika litet som läsaren, om icke därför att, som förf. säger, „han alltid brukade vara kär". Fru Ekestam och baron Dentow svärma äfven för hvarandra såsom i den gamla goda tidens romaner med handtryckningar, hviskningar och till och med bref. Alla fyra ha hunnit öfver den första ungdomen, och det är därför förf. kallar den „lidelse", som betagit dessa personer, „höststormar." Men nu är det hvarken lidelse eller storm som berör det första paret; de begära af hvarandra intet mer än att få prata, och det de grundligt. Om icke fru Adel fallit ned från hästen och dött, hade förf. svårligen fått ett slut på kurtisen, den hade kunnat fortgå huru länge som hälst. Det andra paret åter

är precis i samma kulör, endast en nyans mörkare. Utan någ mål, utan några sträfvanden, utan att vilja uppoffra något f den så kallade kärlek, den höststorm, som satt deras själssträng i rörelse och som sannerligen icke håller är värd något af a detta, söka de hvarandras sällskap, småsynda, småljuga, småk kettera, utan att för sin böjelses skull egentligen stöta konven och god ton för hufvudet. Också slutar stormen i den husli sällhetens famn både för den gifta och den ogifta. Fru Ekest blir i sitt hem med sina barn och försöker „så godt hon kan s sätta sig in i sin mans tankegång", och baron Dentow gifter s med en väninna till de tvänne paren, fröken Stjerne. Med u dantag af fru Adel von Linden äro karaktärerna icke teckna på något framstående sätt; den tanklösa, fåfänga, lättsinnig (förstås med all reservation) vackra frun är dock återgifven co amore.

Att boken kunnat oaktadt det ofvansagda till och me slå an beror på dess förträffliga ögonblicksfotografier ur Stock holmslifvet; baler, spektakler, basarer beskrifvas med en sak kännedom och ett lif, som i all sin enkelhet, och kanske ja därför, värkar på äfven den trögaste fantasi så omedelbart, s man rent af tycker sig vara med i detta stockholmska malström lif. Mathilda Roos har öfvervunnit den yttre framställningen tekniska svårigheter. Stil och form äro förträffliga, berättel sen löper undan; i „Höststormar" har hon på ett glänsande sä visat sin teknik, sin virtuositet. Det är blott ett som fattas - innehållet.

Jac. Ahrenberg.

Göran Björkman: Flickor, idyller; 240 s. 16:o. Upsa 1887, Universalbibliotekets förlagsexpedition.

Man vore frestad att fråga hvarför förf. skrifvit dessa idyl ler. Genom att begagna ett språk så tort och trögt som mö ligt hindrar han dem med all omsorg från att ens närma si konstens område. Om han anser lifvet vara så ledsamt och to tigt, att man för att skildra det sant bör undvika alla poetisk uttryck, så borde han inse att publiken ej har lust att geno hans skildringar ånyo upplefva det.

Det är erkändt att fel äro lättare att se än förtjänster, o här är detta i ovanligt hög grad fallet. Är stilen utdragen o icke så sällan späckad med minst sagdt simpla uttryck, så ock innehållet mestadelen hvardagligt, behandladt ur en hva daglig synpunkt. Huru litet förf. förmår leda en karaktärs u veckling eller skildra en djupare själsrörelse bevisar mer än v berättelsen „Bönen", som altigenom är styf och omöjlig. samlingens två längsta berättelser vill förf. skildra den upp rande kärleken hos „Syskonen", som sluta sig tillsammans göra alt för hvarandra, och hos fostermodern, som förlåter

tackare till son. Här och där gör förf. en ansats till kvickhet, men misslyckas vanligtvis, eller ock har han någon förvånande iakttagelse, med hvilken man förgäfves får bry sin hjärna, tils intresset för berättelserna slutligen dör bort i deras oändliga långtrådighet. Då är det mycket bättre att förf. håller sig till stämningsbilder; kanske skall det oftare lyckas honom att finna ett så täckt motiv som „Soluppgången" eller så skämtsamt som „Månsken" eller värkligen friskt som „Faderskärlek" och promenaden i vagn med Lisbet. Det förefaller nästan som om förf. i de uppräknade berättelserna glömt att det nuförtiden ej alls är chic att glädja sig öfver en vacker soluppgång eller känna sig uppfriskad af en klar vinterdag. Skulle alla förf:s stämningsbilder vara som dessa, så vore det, oaktadt framställningssättet ett nöje att på lediga stunder förströ sig med dem. Men fastän förf. i „Månsken" ger en släng åt pessimismen, finnas bland hans berättelser missmodiga skildringar af existenser, som gå förlorade och „icke mera bry sig om att läsa Coppée", skildringar utan talang och till och med simpla, som t. ex. „En tuting till", där förf. vill visa olyckan och tomheten af ett barnlöst äktenskap, med hvilken tomhet han fyller flere sidor.

K. E.

Oscar Montelius: Om tidsbestämning inom bronsåldern med särskildt afseende på Skandinavien (30:de delen af K. Vitterhets-Historie- och Antiqvitets-akademiens handlingar). 336 s. 8:o; med 2 kartor och 143 teckningar. Sthlm 1885.

Detta arbete, helt säkert ett af de betydelsefullaste som den arkeologiska literaturen har att uppvisa, meddelar, såsom förf. säger, resultaten af undersökningar, med hvilka han i mer än femton år varit sysselsatt, och hvilka haft till mål att åstadkomma en närmare tidsbestämning inom den del af Skandinaviens kulturhistoria, som ligger bakom Kristi födelse. Arbetet utgör tillika ett glänsande bevis på hvilka storartade resultat ett säkert och följdriktigt användande af den arkeologiska forskningsmetoden kan lämna; det är just i ett skarpsinnigt användande af denna metod, som Montelius visar förmåga af nydaningar inom den arkeologiska forskningen.

„Först har jag", säger förf., „granskat hvar för sig de viktigaste serierna af vapen, värktyg, prydnader och kärl samt ornamenten för att lära känna utvecklingens gång och se i hvilken ordning typerna, att döma af deras egna kriterier, följt på hvarandra. Därefter har jag genomgått de från det nordiska området kända graffynden och alla andra fynd, som kunde gifva någon upplysning om de särskilda typernas inbördes ålder". Och härvid har funnits att „alla säkert kända fynd med förvånande samstämmighet vittna därom, att typerna värkligen följt efter hvarandra i den ordning, som den typologiska undersökningen gifvit anled-

ning att antaga“. — De ifrågavarande fynden, till anta kring 350, finnas i slutet af arbetet inordade i öfversiktl beskrifvande tabeller. Det viktigaste resultatet af dessa diska undersökningar har varit att Montelius kunnat uppvi den skandinaviska bronsåldern sex olika perioder, hvilka följt efter hvarandra. De former af föremål, som märkande för dessa perioder, äro aftecknade på 6 plan en för hvarje period — i slutet af arbetet.

Den framstående danska arkeologen Sophus Müller digare uttalat den åsikt, att de två perioder — en äldre yngre — i hvilka bronsåldern redan af Worsaae indel 1859, och hvilka perioder sedermera Montelius och Hilc utvecklat samt närmare karaktäriserat, vore att anse såsom äfven geografiskt skilda, samt hufvudsakligen samtidiga grupper. Bland Müllers många anhängare må nämnas d ske fornforskaren dr Ingvald Undset i hans arbete „Jerna begyndelse i Nord-Europa“; Montelius har dock anledn „att dr Undset sedan icke obetydligt modifierat sin åsikt fråga. Afven Worsaæ synes i viss mån sluta sig till åsikt.“ — „De båda områden, till hvilka de ifrågavarand perna skulle höra, äro enligt dr Müller ett västligt och ligt. Det förra, motsvarande den äldre kulturgruppen, o nordvästra Tyskland samt den Jutska halfön och Fyen m mast liggande öar. Det senare, motsvarande den yngre gruppen, utgöres af nordöstra Tyskland samt Sjælland och ı liggande öar. I Tyskland drages gränsen genom Mecklen det större delen af Mecklenburg-Schwerin räknas till det området, och återstoden af detta land samt Mecklenburg- till det östra“. — Ett af de viktigaste stöden för sin ås Müller hämtat från utbredningen af vissa former af spänn hängkärl, af hvilka några skulle tillhöra det västliga, an östliga området. Montelius visar emellertid med ett flere större bevisningsmaterial än det, som stod Müller till bud det vi känna om spännenas och hängkärlens, likasom om d fornsakstypernas utbredning *icke* kan anföras såsom be tillvaran i Norden under bronsåldern af en västlig och en grupp i den mening man hittils antagit, utan att de sä typerna förekomma talrikt inom hvartdera området samt sj digt utvecklat sig inom Norden och därigenom gifvit up särskildt för Norden karaktäristiska och på hvarandra f perioder“. Vidare framdrar Montelius fakta, som emot åsikt ådagalägga att jordande icke är karaktäristiskt f västra och likbränning icke för den östra delen af det n området, utan att det förra begrafningssättet tillhörde e gare skede af bronsåldern, likasom det var rådande unde åldern, medan likbränning blef på alla områden allmän n tet af bronsåldern — för att icke anföra flere andra oms heter.

Sedan sålunda perioderna inom bronsåldern och deras rela-a åldersföljd blifvit faststälda, har Montelius upptagit frågan . dessa perioders förhållande till den vanliga tidräkningen. I tta afseende har det varit nödigt att företaga en noggrann och fattande undersökning angående till Norden införda främmande eten samt fynd i främmande land, som stå i samband med ssa arbeten. Denna undersökning (s. 94—197) utgör en syn-:ligen viktig och lärorik del af Montelii arbete. Härvid behand-Montelius bronsåldersfynd från Egypten, Orienten, Italien, hweiz, Österrike (Hallstatt) samt södra och mellersta Tyskland rensom Frankrike. Resultatet af denna undersökning är fast-illandet af bronsålderns början i det nordgermanska områ-; till år 1500 f. Kr. och dess slut till 400 f. Kr. — Sålunda r bronsåldern blifvit förd ytterligare tillbaka i tiden, och Mon-ius har med användande af den arkeologiska forskningsmetoden ckats, såsom han själf framhåller, ernå det viktiga resultatet att , godt som århundrade för århundrade följa Nordens kulturhistoria llbaka ända till midten af det 2:dra årtusendet före Kristus.

A. O. Heikel.

S. Natt och Dag & Richard Melander: Jorden rundt der svensk örlogsflagg. Ögonblicksbilder från fregatten Vanadis' rldsomsegling 1883—1885; illustrationerna, delvis efter foto-afier, utförda af *Ottilia Adelborg;* 184 sid. 8:o. Sthlm 1887, Alb. nnier; 2 kr. 75 öre.

Ett hurtigt och gladt humör, öppen blick och ledig penna äro rfs hufvudegenskaper. De höra icke till dem, som snoka i hvarje å för att uppgöra en fullständig förteckning öfver de människors ilag, till hvilka de komma. Men det oaktadt får man om de ader och folk, som de sett, veta en hel hop intressanta saker, nstälda så, att man gärna ville höra mer. — Som redan titeln gifver, skildras i boken reseintryck från fregatten Vanadis' världs-segling 1883—1885. Fastän de skildrade orterna för det mesta ' sådana, som ofta besökas af sjömannen och världsturisten r „the globetrotter", såsom engelsmännen betecknande kalla na senare kategori af människor, äro de flesta af dessa r dock så intressanta, att man gärna förnyar bekantskapen l dem, isynnerhet då man kan göra det på ett så angenämt som genom detta arbete. — Illustrationerna hafva den stora änsten att vara på samma gång naturtrogna, särdeles artistiskt da och smakfullt anordnade.

Osc. Nst.

A. O. Vinjes Skrifter i Utval; 4:de Bandet, 1:ste Hefte. 208 s. 8:o. Kristiania 1887, Alb. Cammermeyer.

Per Sivle: Sogor, Ein Bundel; 144 s. 8:o. Kristiania 1887, Alb. Cammermeyer.

Apostel-gjerningar, och *Apostelen Pauli fyrste Brev til Korintiarne,* utg. med Statskostnad; 72 + 32 s. 8:o. Kristiania 1887, Alb. Cammermeyer.

„Det norske Samlaget" i Kristiania, som utgifvit ofvannämda arbeten, stiftades 1868 och har enligt stadgarna „det Fyremaal aa hjelpa til aa utgjeva Bøker paa Norsk, anten i Landsmaal elder i Bygdemaal". Sällskapet tyckes genom publikationer på de mest olika områden arbeta i „Maalstrævets" tjänst. Självfa Ivar Aasen är ännu på gamla dagar medlem af sällskapets „Doms-Nemnd", och detta har sålunda förmånen att stå så att säga under öfverinseende af den man, som är upphofvet till den nu så mäktiga rörelsen för ett eget norskt folkspråk, *landsmålet.*

Att „Samlaget" ombesörjt en upplaga af Aasmund Olavson Vinjes skrifter är väl närmast en gärd af erkänsla för hvad han värkat för landsmålet och den norska rörelsen. Denna märkliga mans skrifter hafva förut till största delen legat gömda i tidningar och annan dagsländeliteratur. Detta är väl orsaken till att han är så godt som okänd hos oss, denna oroliga, hänsynslösa ytterlighetsman, en af den norsk-norska rörelsens förnämsta målsmän. Vi få kanske en annan gång tillfälle att återkomma till denna intressanta person och hans värksamhet som skriftställare. Därför omnämna vi nu endast att ifrågavarande del af hans skrifter handlar „Um Bokavl og Kunst" och innehåller artiklar hufvudsakligen om Norges literära lif, hämtade ur den af Vinje utgifna veckoskriften „Dølen". Vinjes kritiker höra till det skarpaste man får läsa; när han vill andligen dräpa någon misshaglig författare — t. ex. Björnson — har hans ironi, hans hån, hans hat inga gränser. Genom sin subjektivitet äro dessa artiklar ofta typiska exempel på huru en literär kritik *icke* bör bedrifvas, och de äro redan därför rätt lärorika. Och den som önskar se huru många vedermödor, afsiktliga och oafsiktliga misstydningar m. m. en stor författare ofta kan få dragas med, han bör läsa hvad Vinje skrifvit om Björnson, Ibsen med flere. Då Vinje begagnar ett slags öfvergångsspråk mellan danskan och landsmålet, erbjuder det icke några nämnvärda svårigheter.

Hvad Per Sivles berättelser — Sogor, som det heter på „målet" — vidkommmer, är om dem föga annat än godt att säga. Det är fem skildringar ur norskt bygdelif, framstälda med ett behag och vinnande enkelhet af en person, som tydligen står det lif han tecknar mycket nära. Skulle blott icke Per Sivles språk göra dessa berättelser så svårbegripliga för åtminstone finländska läsare, skulle de utan tvifvel här få en tacksam publik. Mycket

påminnande om Sigurds „Ur svenska bondehem“, kunna de väl mäta sig med dessa omtyckta berättelser så till form som innehåll — och detta kan ju vara rekommendation nog. „Berre ein Hund“ är ett vackert motstycke till Sigurds bekanta „Bara en ko“, och äfven andra skizzer erbjuda osökt tillfälle till jämförelse mellan dessa båda författare. Den svåra konsten att *berätta* väl, så att hufvudsak framstår som hufvudsak och detalj som detalj, besitter Per Sivle i ganska hög grad, och vi hoppas blott att någon öfversättare skall bereda den lilla samlingen en läsarekrets äfven i vårt land.

Då „Det norske Samlaget“ företagit sig att öfversätta bibelns skrifter till landsmålet, har det utan tvifvel tillgripit ett medel, som mer än mycket annat skall bereda framgång åt föreningens sträfvanden. Både „Apostel-gjerningar“ och „Apostelen Pauli fyrste Brev til Korintiarne“ äro utgifna med understöd af statsmedel, och de kunna därför säljas ytterst billigt. Detta är äfven nödvändigt för att de må kunna täfla med de bibliska skrifterna på danska. Att öfversättningen är så god den kan vara bör framgå däraf, att den blifvit genomgången af Ivar Aasen själf samt professorerne Unger och Bugge. Dock är det att märka att den, såsom äfven i företalet nämnes, återgifver grundtexten på samma sätt som den norska „kyrkliga“ öfversättningen, äfven i händelse denna är felaktig — i sanning ett karaktäristiskt tecken uppå huru långt respekten för statskyrkan och dess läror kan sträcka sig!

E. Lagus.

Jon. Castrén: Mikä on oikea suomalaisuuden ohjelma? 35 s. två-spaltig 8:o. Jyväskylä 1887.

Virkavaltaisuudesta ja kansanvaltaisuudesta; 31 s 8:o. Wiborg 1887, F. W. Jalander.

Om fennomanins, det är förfinskningens, program vore riktigt och icke fastmer egnadt att skada viktigare intressen och, en gång upptaget i regeringssystemet, svårt kompromettera styrelsens opartiskhet och auktoritet, kan man, oafsedt personligheter, icke förstå hvarför ett konsekvent uttalande af detta program skall väcka så mycken ond blod hos de fennomaner, som ha någon publik bakom sig, som stå vid eller nära makten. Om endast det finska är fosterländskt, om endast ett finskt Finland, där svenskan är blott „historiskt språk“ (?) och några kusttrakters lokalspråk, tryggar vår nationella existens och „gifver vårt land och dess kultur något europeiskt värde och europeisk betydelse“, hvarför får man icke säga det fullt ut; eller skulle man nu på gamla dar börjat befara att förfinskningen köpes dyrt och att det „europeiska värdet“ står lågt nog? Om ännu för åtta, nio år sedan märkena Y. K. och A. M. tillbakavisade en moderatare förfinskning, om A. M. då hos finnarna saknade „ungrarnas, tscheckernas och till

och med esternas“ ifver, hvarför får ej nu hr Jon. Castrén tillbakavisa den „moderata“ hållning A. M. intagit i tidningen „Finland“, fastän hr P. Rjabinin i ryska tidningen „Novosti“ spått det förra bladet en lysande framgång? Om vi undantaga hr Jon. Castréns stygga påminnelse om denna felslagna profetia, måste vi, åtminstone i denna broskyr af honom, konstatera ett mycket mer städadt språk och en långt sakligare diskussion än hos hans „moderat“-fennomanska motståndare. Dessa ha nämligen i det svensk-språkiga Finland tagit munnen full med uttryck, vanligen använda blott emot det ännu mer förhatliga svenska partiet eller „ultrasvenska“ partiet och „vikingarna“, som det „gemenligen“ kallas, då naturligtvis moderation kan tillerkännas endast förfinskningsmanin, men icke det naturliga bevarandet af eget språk och den svenska bildningsformen.

I hr Jalanders skrift behandlas växelvärkan mellan ämbetsmannavälde och folkvälde, önskvärdheten af ståndspersonsklassens förfinskning och af det dominerande finskhetspartiets blidare stämning mot demokratiska tendenser. Framställningen är omständlig, men något abstrakt. Otydligt blir t. ex. hvad för slags demokrati förf. åsyftar och eftersträfvar.

Igs.

Henr. El. Wegelius: Luettelo Wegelius-suvun entisistä ja nykyisistä jäsenistä; 45 s. 8:o och 2 tabeller. Åbo 1887, G. W. Wilén; 1 mk.

Arbetet utgöres af en efter långvarig, mödosam forskning sammanställd stamtafla öfver en af våra vidlyftigast förgrenade borgerliga ämbetsmannasläkter, som leder sitt ursprung från södra Österbotten, nämligen familjen Wegelius (Seinäjoki, Wegg-elf-ius). Afsedd att utgöra ett förarbete till en blifvande finsk släktbok, lämnar boken själffallet rum för utvidgning och komplettering — en sådan hade t. ex. i afseende å ett par uppgifter kunnat göras ur vinterska samlingen i statsarkivet — men visar i alla fall ett aktningsvärdt resultat, som talar godt om intresset hos oss för genealogisk undersökning. Dess vikt åter för vår historieforskning, som har så få resurser på det politiska området, ligger i öppen dag. Beklagas måste att upptagandet af släktförgreningarna på kvinnosidan icke legat i förf:s plan, hvilket mycket väl låtit sig göra i en genealogi som denna, om än i en släktbok enhvar föres under sitt släktnamn. De i slutet bifogade öfversiktstabellerna hade gärna för att ej förfela sitt första mål, öfverskådligheten, kunnat tryckas tillsamman och så, att lika led svarat mot lika, då utrymmet väl tyckes medgifva det.

Glt.

Öfversikt.

Landtdagen 1888. I. Det som hittils inhämtats om regeringens propositioner till instundande landtdag, har icke varit mycket, men äfven det tyvärr ingalunda af tillfredsställande art. Så heter det att strafflagsförslaget, då det nu ånyo föreläggеs ständerna, skall hafva att uppvisa väsentliga och betänkliga förändringar. Då det vid senaste landtdag småningom blef klart att lagutskottet med sin minutiösa dryftning af propositionen i ämnet icke skulle hinna slutbehandla densamma, funnos visserligen de som ifrågasatte huruvida det icke varit bättre att antaga det i hufvudsak förtjänstfulla förslaget än att återigen lämna den långdragna frågan beroende. Men för någon synnerlig påtryckning i sådant syfte torde lagutskottets medlemmar dock icke varit utsatta. Hvem kunde väl förutse att man genom ett uppskof löpte någon risk? Hvem kunde väl tänka sig att propositionen i ämnet skulle vid 1888 års landtdag i väsentliga punkter afvika från den af år 1885? I saknad af kännedom om de nya bestämningarnas ordalydelse är det dock för tidigt att ännu uttala sig om dem, men så mycket kan dock redan nu sägas att om det än i fråga om den militära strafflagen fans skäl att oaktadt dess i vissa fall motbjudande bestämningar antaga den i stället för då gällande, på administrativ väg tillkomna stadganden, enahanda synpunkter däremot icke kunna vara de afgörande på ett område, där vi redan ega af regent och ständer gemensamt stiftade lagbud. Kan ej en fullständig kodifikation fås till stånd, så återstår ju i hvarje händelse utvägen att liksom hittils vidtaga partiella förändringar i den kriminella lagstiftningen.

Med en känsla af svikna förväntningar har likaledes, om än ej inom alla olika partigrupper, emottagits underrättelsen att propositionen i dissenterlagsfrågan affattats i hufvudsaklig öfverensstämmelse med senaste kyrkomötes uttalanden. Huru föga kyrkomötenas organisation är egnad att gifva dem en i värklig mening representativ karaktär framgick tydligast af denna institutions senaste lifsyttring. Medan lekmannaelementet varit afsedt att tillföra dessa församlingar friska och lifskraftiga impulser, visade sig de icke prästerliga medlemmarna vid 1886 års kyrkomöte, på få undantag när, ännu mer prästerliga än prästerna själfva och räknade dessutom bland sig endast få, som förut eller efteråt gjort sig bemärkta i offentliga värf. Det är emellertid detta kyrkomötes och minoritetens i senaten därmed öfverensstämmande åsikt, som lagts till grund för ifrågavarande proposition. Hvilken de frisinnades inom representationen ställning till ett sådant lagförslag skall blifva är svårt att förutse. Något, om än så litet, är visserligen bättre än intet. Men om sålunda endast

en otillfredsställande dissenterlag kan fås till stånd, blir det så mycket nödvändigare att i stället genomdrifva afskaffandet af den obligatoriska kyrkliga vigseln. Går ej lagstiftningen häri det förhanden varande behofvet till mötes, så kan det med skäl befaras att detta behof likafullt gör sig gällande, och det icke blott, såsom hittils, bland sekterister.

Utom de berörda frågorna kommer att vid den stundande landtdagen behandlas ännu en, som i lika mån ger anledning till bekymmer, nämligen den förebådade propositionen om uppställande af kavalleri. Det är visserligen endast en naturlig länk, som härmed skulle fogas till vår arméorganisation. Men skall landet uthärda den skattebörda,[1] som blir en följd af förslagets genomförande? I förvånande grad har det visserligen förmått bära ökade statsutgifter. De finansiella svårigheter, som vid värnepliktslagens antagande förutsågos, ha nämligen tilsvidare icke visat sig. I stället för att införa nya skatter har representationen vid de senaste landtdagarna förminskat de förut existerande, och landets styrelse har likafullt rikligen öst till det ena och andra företaget utan att ens behöfva tillgripa statsvärkets år efter år ökade „skatter“.

Men alt har dock en gräns, och om ett inhemskt kavalleri skall uppställas, så måste de finansiella frågorna åter träda i förgrunden, på samma gång det blir en alt mer oafvislig nödvändighet att afskaffa den nuvarande skilnaden mellan „ständernas pengar“ och „regeringens pengar“. En reform ända därhän, att ständerna skulle få laglig rätt att deltaga i bestämmandet af budgetens alla delar, låter väl nu än mindre tänka sig än 1872, då förslag därom väcktes. Däremot skulle det antagligen icke möta oöfverstigliga svårigheter, om den inhemska regeringen, „all konunglig rätt dock oskadd“ eller sålunda utan att bestående lagbud behöfde undergå ändring, skulle inhämta ständernas utlåtande i alla budgetsfrågor och framdeles allra minst, såsom nu skett med framställningen rörande höjning af sockertullen, kort före en landtdag vidtaga dylika åtgärder. Den finansiella situationen är dock numera altför allvarlig, för att icke den gamla ömtåligheten i fråga om makt mellan rådskammare och representation borde få lämna rum för lojal samvärkan. Så tilltalande det än kan förefalla vederbörande i regeringen att förfoga öfver snart sagdt hvilka summor som hälst för ändamål, som ligga dem om hjärtat, måste dock förr eller senare den utväg till införande af en större sparsamhet med statens medel anlitas, som erbjuder sig i form af en samrådan med ständerna. Öfveralt i landet råder blott en tanke därom att öfverflödet i afseende å nya aflöningsstater, offentliga byggnadsföretag m. m.. måste gifva vika, och medlet är blott ett, nämligen det sagda: en lojal samvärkan mellan rådskammaren och ständerna.

[1]) Kostnaden för kavalleriets uppsättning lär dock icke komma att uppgå till mer än ungefär två miljoner, det årliga underhållet till 600 000 à 700 000 mark.

Ett analogt förfarande föreligger allaredan i landtdagsinter-
ernas förkortande utan att landtdagsordningens hithörande
gande undergått förändring och utan att monarken sålunda
undit sig att äfven i framtiden sammankalla representationen
: kortare mellantid än den i landtdagsordningen högst med-
a, eller fem år. Ett tillvägagående sådant som det ofvan på-
ıde har sina förtjänster, åtminstone i brist på bättre.

Det område, på hvilket den försämrade finansiella ställnin-
kommer att återvärka mest kännbart, är anläggandet af järn-
ar. Den höga inkomsten af brännvinsskatten har hittils gjort
möjligt att raskt fortgå med järnvägsbyggandet, delvis t. o.
utan att upptaga lån. Resultatet har äfven varit det att vår
sskuld är obetydlig i jämförelse med det å kommunikationer-
förbättrande nedlagda kapitalet. Äfven rentabiliteten har, så-
ı i tidskriften af känd författare ådagalagts, ingalunda varit
ogynnsam, som man i allmänhet förestält sig. Men icke desto
ıdre stå vi äfven på detta område inför frågan huruvida det icke
en nödvändighet att draga in på staten eller huruvida det icke
ıinstone vore skäl att en tid hålla upp med byggandet af de
k. stambanorna och i stället låta utföra de mindre linjerna.
t ligger visserligen någonting frestande i att så fort som möj-
; få de stora hufvudsträckningarna i järnvägsnätet färdiga. Men
:u länge skall detta väl fortgå? Skola de banor, som icke
'va rang och värdighet af stambanor, alt ännu få träda i an-
ı planet oaktadt sin relativt ringa anläggningskostnad och go-
rentabilitet? Ett sådant förfarande är förenligt hvarken med
tvisa eller god ekonomi. Då det gäller byggandet af banor,
lika, om än icke bidrag till exploitationskostnadernas betäckan-
erfordras, dock ej lämna nämnvärd ränta på anläggningskapi-
it, måste till fördel för den landsdel, genom hvilken banan dra-
ı, äfven det öfriga landet underkasta sig ökade pålagor. Detta
hållande, så enkelt och obestridligt det än är, behöfver dock ut-
ckligen framhållas, emedan det oftast hos oss förbisetts. Och
ırför? Jo, af den orsak att anslagen till järnvägsbyggnader
t genom kommunikationsfonden, dit utom järnvägsintraderna
ı upplånade medel endast brännvinsskatten influtit. Skulle fond-
temet icke blandat bort tankegången och hade man gjort klart
sig att särskildt brännvinsmedlen lika väl kunnat tagas i an-
åk för andra statsutgifter, så hade man måhända varit mera
gg i beviljandet af ifrågavarande anslag. Det ligger onekli-
ı en orättvisa däri att de bäst odlade delarna af landet och
största skattdragarena få nöja sig detta kommunikationsmedel
utan, men väl bidraga till detsammas utsträckning till vidt
igsna näjder. Orättvisan blir dessutom så mycket mer i ögo-
ı fallande, som de nu berörda banorna genom sin bättre renta-
itet komme att förorsaka statskassan relativt ringa uppoffring
och i detta förhållande ligger tillika det ekonomiskt förkastli-
ı i att fördröja byggandet af de mindre linjerna. Naturligt vo-

re väl därför att åtminstone Kotka- och Björneborgs-banorna af såväl regering som ständer blefve stälda i främsta rummet bland blifvande järnvägsbyggnader. Med Kotka-banan torde också förhållandet blifva sådant, och jämväl den björneborgska järnvägen har att räkna på stora sympatier. Man måste därför förutsätta att om än den karelska banans byggande redan vid denna landtdag beslutes, äfven de förenämda sträckningarna skola, om icke förut, så åtminstone samtidigt komma till utförande.

I jämförelse med dessa landtdagsärenden och de finansiella spörsmål, som af dem framkallas, komma öfriga frågor att träda i bakgrunden. Detta gäller icke blott förebådade propositioner i ekonomiskt-administrativa och andra frågor, utan måhända i någon mån äfven själfvaste språkfrågan. Icke så som alla vore tillfreds med den senaste förordningen i ämnet. Tvärtom börja till och med på fennomanskt håll röster förnimmas, som medgifva att denna förordnings bestämningar delvis skjutit öfver målet. I själfva värket leda den nya förordningens stadganden till sådana absurditeter, att man icke kan förtänka personer, som självständigt bedöma saker och ting, att de, äfven om de räkna sig till det finska partiet, skaka på hufvudet åt den nya ordningen. Man behöfver blott klargöra för sig det vanligaste fallet, nämliatt en tjänsteman icke, så gärna han än gjorde det, får besvara en honom tillhandakommen skrifvelse på samma språk, på hvilket denna är affattad! Till undvikande af en dylik, i mer än ett afseende odiös språkdualism borde väl en modifikation af förordningens bestämmelser medgifvas, åtminstone i det syfte att tjänsteman *berättigas* att oberoende af kommunalspråket i hans värksamhetsområde besvara ingångna skrifvelser på samma språk, som i dem är begagnadt, samt att äfven eljes i skrifvelser till annan tjänsteman begagna dennes officiella språk. Det vore endast att i lag etablera samma förfaringssätt, som åtminstone ett guvernörsämbete, det i S:t Michel, redan praktiserat. Men huru misslyckad den senaste språkförordningen än är så i princip som i detaljer, huru förkastlig framför alt dess tillkomst på administrativ väg, skulle dock ständermajoritet icke kunna vinnas för ett förslag om ändringar i densamma, och det hela komme sålunda att inskränka sig till en protest i samma riktning, som två stånd, adeln och borgareståndet, vid senaste landtdag genom sina beslut i denna fråga redan inslagit.

Detta om den på senare tid så mycket omtalade vikingapetitionen i språkfrågan. Men hvad är väl att i den vägen emotse från fennomanskt håll? I det längsta skulle man hoppas att partiet till en tid vore tillfreds med hvad det erhållit och att man sålunda åtminstone vid en landtdag blefve förskonad för petitioner om indragning eller förfinskning af svenskspråkiga läroväkk m. m. Brännämnen, som dock icke leda till annat resultat än det vanliga: två stånd mot två, borde icke lättsinnigt utkastas.

Detsamma gäller äfven förslagen till representationsreform. kammarsystemet är visserligen icke det bästa önskvärda — ɔm torde alla vara ense. Men det har dock gjort goda tjän- såväl vid 1860- och 1870-talets landtdagar som vid senaste ıdermöte, då många viktiga frågor, hvilka under decennier va- på dagordningen, vunno sin lösning. Oaktadt alla med stånds- ɜlningen förenade skrankor hafva landtdagarna dessutom inom lämnat rum för de flesta i någon mån framstående personlig- ɜr. Endast de universitets- och skollärare, som hvarken äro ɔomaner eller adelsmän, göra numera härifrån undantag. Vi- e bör märkas att om än ständermajoritet kunde vinnas en allmänt hållen petition om representationsreform, det emel- id sedermera, då ett i detalj utarbetadt förslag skulle framläg- , komme att gå på samma sätt som med frågan om valrätt borgareståndet vid senaste landtdag. En period, då parti- ttringen är så tillspetsad som nu, egnar sig föga för konstitu- ɪella reformer, och det så mycket mindre, som väl ingen kan ra nog sangvinisk att i sammanhang med reformen hoppas på ;on som hälst ökning af representationens politiska befogenhet. ra teoretiserande reformifrare borde dock beakta det dem mån- ı gång förut och nu senast äfven i ett svenskt blad gifna rå- att väl bevara hvad vi ha.

Det är nämligen, om något, ett obestridligt faktum att den 'varande tiden allra minst hos oss är de politiskt-frisinnade re- mernas tid. Man påminne sig blott senaste landtdags beslut sådan ändring i landtdagsordningen, att Hans Majestäts för ıland tillsatte rådgifvare finge tillträde till ståndens samman- den, med rätt att deltaga i öfverläggningarna. Så oskyldig ɪtionen än var, blef den, som bekant, afslagen.

Vid sådant förhållande har man häller icke att emotse nå- a petitioner i frågor sådana som den om prässfriheten. Den da statsrättsliga petition från 1860-talets landtdagar, som möj- en nu med någon utsikt till framgång kunde förtjäna att åter- ptagas, är den om styrelseverkets ombildning och i samman- ng därmed inrättandet af en högsta domstol. Då frågan tidi- re väcktes i en ständerpetition, afstyrktes denna särskildt af med- nmar i justitiedepartementet och fick förfalla. Då var äfven ormen betingad mindre af praktiska än af teoretiska skäl. På mma gång justitiedepartementet som högsta domstol åtnjöt all- int förtroende såväl bland fackmän som hos den stora allmän- ten, var enskilda medlemmars af departementet inflytande äfven andra än justitieärenden både betydande och gagneligt. Men rhållandena hafva sedan dess förändrats. De politiska och ad- inistrativa frågornas behandling skulle förlora intet eller åtmin- ɔne endast föga; justitieärendena, hvilkas främjande den hög- a judiciella myndighetens organisation naturligtvis dock närmast åste afse, skulle däremot väsentligen vinna på en sådan reform.

Att det för öfrigt icke kommer att vara någon brist på petitioner, därför utgöra gammal „konstitutionell“ praxis och de öfveralt i landet hållna politiska mötena en tillräcklig borgen. I betraktande af petitionernas antal och än mer innehåll vore det måhända på tiden att med begagnande af borgmästaren G. Tengströms bekanta uttryck föreslå en „petition mot petitioner“.

Om partiställningen vid den stundande landtdagen har redan ordats mycket både i tal och skrift. Ett riktigt omdöme kan man dock icke bilda sig ens hvad de valda stånden beträffar, innan elektors- och utskottsvalen egt rum. Det kan därför vara så godt att lämna den frågan till nästa öfversikt.

E. Schybergson.

Bref från Stockholm. Den som nu inträder i vårt *national-museum* och styr kosan in i måleriafdelningens så kallade „svenska skola“, skall knappast känna igen sig där. Samlingen är helt och hållet omordnad, och de nya konstvärk, som trängt sig in bland de gamla, äro så många och så i ögonen fallande, att det hela gifver ett helt nytt intryck. — Det är mest genom gåfvor museets svenska tafvelsamling ökats på den sista tiden. Konstvärk sådana som Kronbergs „David och Saul“, Hellqvists „Disputation“, Rosens „Nordenskiöld“, Höckerts „Slottsbrand“ och på sätt och vis äfven Cederströms „Karl den tolftes likfärd“ — där museet gifvit en del af inköpssumman och enskilde den andra delen — bära påskriften „skänkt af. . . “. Andra arbeten äro inköpta för museets egna medel af dess alltid påpassliga inköpsnämd, som ej får förblandas med „statens inköpsnämd“. Den sistnämda har att årligen välja och till kunglig majestäts afgörande föreslå inköp ibland de till staten hembjudna konstvärken. Att detta system är olämpligt har mer än en gång blifvit framhållet; att det sällan förskaffat museet några målningar af värklig betydenhet torde vara uppenbart. *Museets* inköpsnämd har däremot valt på de olika utställningarna ett och annat arbete, som eljes med säkerhet aldrig hamnat i statens ego.

I allmänhet har museet visserligen haft mindre tur med sina köpta taflor än med sina nyförvärfvade skulpturarbeten. Det har fått altför mycket obetydligt, och de unge konstnärer, som där blifvit representerade på sista tiden, träffa där sällan det bästa de åstadkommit. Fullt lyckligt företrädda ibland yngre förmågor inom den så kallade svenska skolan äro väl endast Carl Larsson och Axel Lindman, hvaremot August Hagborg, Zorn, Krouthén, Liljefors, Gegerfelt, Forssell, Nyberg m. fl. visserligen långt ifrån behöfva skämmas för sina taflor här, men likväl torde önska att de kunde få byta ut dem mot något annat arbete, som för samtid och efterværld skulle representera deras talang i landets främ museum. — Den som vill studera vår moderna konst, måste dä i *Göteborgs* samlingar komplettera Stockholms. I Göteborgs muse

er han mera framstående arbeten af Salmson, Krouthén, Zorn i Stockholm och finner därjämte Richard Bergh, Hildegard ›rell, Björck, Kröyer och Edelfelt, hvilka alla saknas i natio-musei samlingar. I privata gallerier i Göteborg skall han sutom finna Wahlberg, Hagborg, Salmson, Hugo Birger, Skån-g och andra representerade på det allra bästa sätt, och i stenbergska galleriet skall han få se åtskilliga prof af främsta ; på modern fransk konst: taflor af Rafael Collin, Dantan, ntelin, Lhermitte m. fl.

Men tillbaka till vårt nationalmuseum, som säkert skulle vinna att konstinköpen skedde mindre ofta och att pengarna spara-till endast värkligt betydande konstvärk, att med ett ord in-›en skedde med sträng konsekvens, hvilket hittils sällan in-ffat.

Då man träder in i den så kallade kupolsalen i museets öfversta ning, har man nu till höger „Karl den tolftes likfärd“ och dt emot den „Nordenskiöld“. Jag har i min förra öfversikt yttrat ig om denna grefve Rosens nyaste tafla, som, hvilka små an-rkningar den än kan lämna rum för, dock har en värklig mo-mental och stor hållning och är i full grad värd sitt rykte.

Långväggen i denna sal har burit och bär ännu ganska typiska lar af Wahlberg — från hans düsseldorfska period — af rcus Larsson, Arbo, Kjörboe och Edvard Bergh. Mellan dessa iullt komponerade björklandskap, detta haf i storm med fyrbåk h brinnande ångbåt, denna valkyriklädda modellflicka på sin giga fjällhäst, har nu Bertha Vegmanns ljust i ljust målade oder med sitt barn“ i en trädgård i sommarsol, som smetar a halftoner på både barn och moder, trängt sig in; och bred-Marcus Larsson sitter August Hagborgs i de finaste och fri-ste ljusgrå toner stämda „Morgon i Cayeux“, lik Hagborgs andra ndbilder, ehuru knappast tillhörande de *allra* bästa, dock frisk i duktig. Edvard Bergh åter har fått till granne den våldsamme outhén, hvars „Vattenvegetation“, en ytterst duktig, stor studie sommarsol, är hållen så ytterst kallt — himlen hvit, glansdag-na på bladen bara hvitt, en half tum tjockt pålagdt — och idigt i all sin onekliga friskhet. Blandningen af taflor, hörande olika tider och olika skolor, är myocket egendomlig — en pla-ng af taflorna i strängare kronologisk ordning hade dock varit föredraga; antagligen ha de trånga lokalaförhållandena hindrat dylikt system att genomföras inom alla de åt modern konst låtna rummen. En början är likväl gjord.

Innanför kupolsalen följer den stora „svenska salen“ med selbergs „Snödroppe“ i marmor framför fondtaflan, Pilos „Gustaf tredjes kröning“. Här upptages nu ena långväggens midt golf till tak af Kronbergs „David och Saul“, som här gör förträffligt i den fulla dagern. Höckerts stora „Stockholms s brand“ har fått maka sig öfver till motsatta väggen, hvars elpunkt den så praktfulla och missförstådda taflan nu bildar

jämte Wahlbergs stora, poetiska „Månsken“ och Hellqvists grå „Disputationsakt“, som ser så liten ut nu, där den hänger på den stora väggen. Bredvid strålar på lämpligt afstånd Kronbergs „Jaktnymf“ i mustiga, ungdomsfriska färger, och nu som förr „äter den upp“ — som det heter på målarspråket — taflorna rundt omkring, som förefalla bleka, matta, med fattig kolorit. Och bland de gamla düsseldorfstaflor, som här finnas i öfverflöd och hvilkas rad brytes med glans af Wickenbergs månskensduk, titta fram sådana glada saker som Lindmans motiv från Stockholms ström eller Liljefors' „Räffamilj på gåsmiddag“, hvilken representerar yttersta vänstern, målad à la japonais som den är med gredelina, halft genomskinliga räfungar i ett virrvarr af blommor, gräs och gåsfjädrar i solsken. Men hur rolig den stora taflan än är, så visar den Liljefors' svagheter i lika hög grad som hans stora talang. Den värkar mera som en dekoration, mera som uppsluppen lek än som allvar — och därför beklagar konstvännen att museet ej hällre köpte den altigenom gedigna, präktiga djurstudien „Räf och stöfvare“, i hvilken Liljefors' konst hitintils kulminerat och som är osåld ännu i denna dag. Detta, att slumpen har så mycket att bestämma öfver hvilka konstvärk som hamna i statens samlingar, är högeligen att beklaga. Bland de arbeten, som hembjudas till inköp på bestämd dag eller som vi samma tid förekomma på en officiell utställning, bland dessa kan nämden välja, blott det för tillfället fins pengar disponibla. Men arbeten som dessemellan förekomma ha ingen utsikt att bli uppmärksammade af staten, helt enkelt därför att det en gång är föreskrifvet i hvilken ordning inköpen skola försiggå.

Det öfriga nya i svenska afdelningen är fördeladt i sm[illegible] rummen. Där finnes ett litet kabinett, egnadt åt Rydberg, Salmson, Rosen, där fins goda småbitar i samlingen af gammalt och nytt, men samlingen är betänkligt blandad, det måste medgifvas, och en utgallring, som godt kunde sträcka sig ända till de si[illegible] inköpens frukter, skulle alls ej vara ur vägen.

I det lilla, åt akvarell och pasteller egnade rummet upptages nu en hel fondvägg af P. S. Kröyers stora pastell „Fiskare vid Skagen“, köpt på Göteborgsutställningen 1886, medan C. Larssons „Atelieridyll“, skänkt till museet af en konstvän, och Paulis teckning „Katekesförhör“ för öfrigt representera den [illegible] skolan sida vid sida med de gamle pastell- och gouache-målarne från 1700-talet. Akvarellerna ha nu jämte gravyrsamlingen f[illegible] sin egen afdelning i den rymliga sal, som förr inneslöt lifrustkammaren och där nu den vidlyftiga akvarellsamlingen, hv[illegible] stomme utgöres af Scholanders och Egron Lundgrens rika kv[illegible] låtenskap, är kronologiskt ordnad — och förträffligt ordnad. Teckningarna, akvarellerna och gravyrerna uppgå till omkring 100[illegible] nummer.

Den danska måleriafdelningen har fått sina egna rum bre[illegible] den italienska skolan — äfven där fins ett och annat nytt, s[illegible]

n obetydligt likväl, af Aagaard, Rosenstand, Hennigsen, Block; n sistnämde har lämnat till vårt museum det sämsta han gärna nde lämna, en liten skildring af „Herdarnes tillbedjan“; då lan var beständ af konstnären, måste museet taga emot den, r den anlände. - De norska taflorna äro mestadels fortfarande ›rdnade i den svenska afdelningen, hvilket såsom sårande för n ömtåliga nationalkänslan borde undvikas. — Till de konstlustriella samlingarna förvärfvade museet ett par bidrag på ktionen (i slutet af november) af Edvard Bomans oerhördt rika nstindustriella samlingar.

För våra förhållanden mycket goda *konstutställningar* har det nstälskande Stockholm haft att glädja sig åt under vintermålerna. Sedan akademins utställning upphört, öppnades en varell- och pastellutställning — tämligen blandad, ehuru ej utan resse — samt tvänne tafvelutställningar, en hos Blanch och en konstföreningens lokal. Ett par värkligt betydande dukar föremmo i Blanchs salong: norrmannen Karl F. Smith, münchenerllare af stor förtjänst, hade hitsändt sin både i Tyskland och ris prisbelönta stora genre „I kyrkan“ och hans landsman Sinıg ett väldigt och anslående landskap från Lofoten i vintersol. ıllqvists nya historiebild „Johan Huss föres till bålet“ gick remot ej upp mot konstnärens tidigare arbeten; man saknade raktäristik i de enskilda figurerna. Det stora porträtt af konung ıcar, framstäld i sitt audiensrum på slottet, som Perséus målat beställning från Kjöbenhavns nationalmuseum, utgjorde däremot ; mycket framstående värk i sin genre, och Berndt Lindholms la motiv från Marstrand var en af denne framstående konstnärs lra friskaste studier.

Konstföreningen har omanordnat sin gamla lokal vid Kungsldgården. I stället för de förra „spiltorna“ är nu lokalen afded i tre stora rum. I sin helhet har den vunnit betydligt därpå; en flertalet af de upphängda taflorna har förlorat, ty belysningen afgjordt under all kritik; det är endast på alldeles jämnmulna gar man kan se de många taflor, som fått sin plats på långggarna midt emot fönstren — lokalen har ej öfverljus utan nliga höga fönster.

En stor del af konstnärsförbundets utställningstaflor har man t se här, däribland så förträffliga dukar som Zorns nya akvaler, Emma Chadwicks mention-tafla „Four o'clocks tea“, Paulis a stämningsbilder, Hildegard Thorells lifliga porträtt m. m. ›rt före julen sker det sedvanliga inköpet, och det var nog eflängtadt, ty nu för tiden är det ej många konstvärk, som finköpare ibland privatpersoner. Af osålda taflor har emellertid värkligt storartadt lotteri blifvit anordnadt, som nu i dagarna ıll ha sin dragning. Vinsten tillfaller konstnärsklubbens byggIskassa, som redan eger inemot 50 000 kronor. Då summan fvit tillräckligt stor för ändamålet, skall ett konstnärshus byg- ; med utställningslokal och rum för klubben. Det har likväl

gått dåligt med försäljningen af lotterna. Allmänheten tycke uttråkad af de många föregående, oftast mycket klena lotte för välgörande ändamål. Till och med göteborgarne, som förstå att uppmuntra konsten, voro ohågade att köpa lotter. ske har en krona per styck varit för billigt för dem.

En annan utställning, som omfattar ett enda arbet bildhuggaren Alfred Nyström föranstaltat. Det är modell Karl den femtondes ryttarstaty han visat. Ett antal intress har tagit saken om hand, och det kan nog hända att vårt S holm får sina kungastatyer ökade med ännu en. Nyströms den femtonde är, sådan den visar sig i modellen, ett gansk ponerande konstvärk. Hästen, som föres fram på mycket ol mark, stegrar sig ystert på bakbenen, ryttaren svänger häl sin hatt med högra handen, medan han med den vänstra l hästen tillbaka. Det hela är ganska storartadt i linjern lifligt i rörelsen.

Då man talar om i utveckling stadd konst inom vårt borde man rätteligen främst nämna *arkitekturen*, ty på inte nat område visar vår konst en så liflig rörelse. Vår sv arkitektur befinner sig i ännu högre grad än måleriet och s turen i ett öfvergångsskede, och vi kunna redan nu iakttaga genomgående brytningen varit. Det är naturligtvis intet som håller på att spira upp inom arkitekturen. Denna kon har ju en gång för alla uppgifvit försöken att skapa nya s den nöjer sig med eklekticism, den upptager alla tiders och folkslags stilar, inför dem i en omgifning, där de ej ha n att göra, bland ett folk, som har ingenting gemensamt med Detta är ett karaktärstecken för hela vårt tidehvarfs byggnadsk att skapa något nytt kommer ej i fråga, endast att utveckla gamla, att åstadkomma omväxling och smak i förening med digenhet och bekvämlighet i privatbyggnaderna och att hålla återställa de monumentala byggnader, som uppföras eller r finnas, i ren och karaktärsfull stil. Våra arkitekters närmaste gift har på sista tiden varit dels att åstadkomma omväxling i våra städer odrägligt enahanda husraderna och därför upp gamla stilar, hittils föga odlade hos oss, dels att skaffa i för sådant byggnadsmaterial, som lämpar sig väl för vårt kl och våra förhållanden, isynnerhet för finare tegelsorter och a stenarter, hvilka en utvecklad industri sätter oss i stånd att s va bereda för deras ändamål. Byggnader i rohbau och sand äro ej numera sällsynta i Stockholm, och det är ej mera en på den italienska renässansens grund våra byggkonstnärer st sitt vetande.

Hvad nu först den monumentala arkitekturen vidkom så befinna vi oss som bäst midt inne i ett vidlyftigt resta rande af våra medeltidskyrkor. Flere framstå redan helt hållet eller delvis i ny dräkt, däribland domkyrkorna i Lund Linköping; andra äro på väg att föryngras, såsom Upsala-

ıkara-dômen. Floda kyrka, som restaureras af den som etsare ekante A. H. Hägg, m. fl. I Stockholm är den afbrända tyska ;yrkan nu återuppbygd och restaurerad såväl innan som utan. Klara kyrka har fått ett nytt, ståtligt torn, det högsta i riket, ·ch den nya Johannis-kyrkan i elegant gotik, bygd af Karl Möler, reser sina röda murar öfver taken på Brunkebärgsåsens do-. ninerande höjd öster om Humlegården.

Upsala har fått sitt nya universitetshus, bygdt af H. T. Iolmgren, Kalmar slott framstår, utvändigt restaureradt, mäkigare och lifligare, än det gamla fästet med sina torn och vallar isat sig på århundraden, och till en behöflig och grundlig omyggnad af Gripsholm — vansköttt under sekler — ha omfattande rojekt blifvit utarbetade och mottagna med intresse. Förslagsitningarna äro uppgjorda af F. Lilljekvist, en helt ung arkitekt om för närvarande vistas utomlands på sin studieresa.

Våra medelålders och yngre arkitekter täfla om att gifva tockholms byggnader, offentliga och privata, ett lifligt utseende, å samma gång som de sträfva till att få det nya Stockholm, om reser sig inuti och utomkring det gamla, gediget och värdigt. ̇xtravaganser kan man få se då och då, men de äro undantag. ̇n af de roligaste är en väldig grupp, framställande Tor på sin f bockarna dragna stridsvagn i vild strid med jättarne — altiop i fristående figurer, uppsatta på taket af ett femvåningshus id Valhallavägen, en af de nya gatorna på Ladugårdslandet.

Jag vill ej trötta mina läsare med att föra dem omkring land det nyaste Stockholms byggnader — den som vill taga närıare reda på dem, finner dem skildrade i ord och bild i det nygen utkomna arbetet „Nya Stockholm" af Claes Lundin. Endast tt par ord om hvad som göres. — Ibland det unga arkitektsläkɜt har *I. G. Classon* största anseendet. Han är ännu ej mer än ·2 år gammal. Redan som elev vid akademin talades han om om en ovanlig talang, och han var ännu borta på sin stipendieɜsa, då han kunde få läsa i tidningar att han var en blifvande ̇essin. Nu är han åter hemma sedan ett år och i liflig värkımhet. Bland de nya hyreskaserner vi fått på senaste åren ramstå de ännu helt få byggnader han gifvit ritning till genom n sådan kraft och en sådan — naturligtvis relativ — originaliet, att nog möjligen en framtid sätter honom som medelpunkt ör hela det innevarande skedet inom vår arkitektur. Vid Strandägen, som kantar Östermalm, har Classon midt för Skeppsholmsıron uppfört två representativa byggnader, först det Thavenius'ska ıalatset — närmast i florentinerstil, enkelt, men med de finaste letaljer. Frisen nedanom taket, med en mängd barngrupper, är gjord i sgraffito efter Julius Kronbergs ritningar. Ett kvarter längre bort, och det väldiga Bünzowska palatset upptager en fasad af 00 fots längd. Detta är hållet i Francois-premier-stil, allvarlig äfven den och ovanlig i vår stad. Med sina hörntorn och balkonger, sitt höga tak och sin fasta stenmassa — tegel och kalk-

sten — är den ansenliga byggnaden ett af de mest intresseväck privathus i Stockholm, liksom den i ännu högre grad än de öf är typisk för tidens sträfvande inom arkitekturen.

En omfattande värksamhet utvecklar arkitektfirman *Isæ Sandahl.* För ej lång tid sedan fullbordade den det nya ba set vid Stureplanen, en fri efterbildning — naturligtvis my fri — af palatset Vendramin-Calergi i Venedig, en praktfull fa där särskildt den rika och smakfulla färgsammansättningen en der något nytt och ovanligt för oss, vana som vi äro med vä strukna i en enda färg. Nu reser sig nedanför slottet vid M torget den af Isæus och Sandahl ritade nybyggnaden för bol Skandia — i enkel och värdig florentinerstil — och på Rid holmens nordvästra strand Norstedt & söners imponerande t keri, hållet i tidig renässans med ett väldigt, trubbigt torn höga gaflar. Bland de många privathus Isæus & Sandahl p staden med är ock att märka det Carlssonska vid Jakobs midt emot operan.

Af öfriga byggkonstnärer, nu värksamma, få vi ej förgl ma *Helgo Zettervall,* öfverintendent och chef för all vår arki tur, omskapare af domkyrkorna i Upsala och Lund. Det Stockholm har han prydt med bolinderska huset vid Blasieho hamnen, det imponerande sörensenska på gamla Fersiska terras det i fonden af Stureplanen liggande, väl granna lundbergska set m. fl. *Jacobson* har gjort ritning till Skandinaviska banl rika fasad i Storkyrkbrinken, *Dahl* till Mariahissen, *Melander* bångska husen vid Stureplanen med deras rika, brutna fasa prydda af statyer, kolonner, gripar och annat, ej så litet öf dådigt och kanske af ett väl sydländskt tycke för vårt kli I denna trakt — det förra Ladugårdslandet — ha de yngre arki terna planterat ut ståtliga byggnader, som gifva omväxling å tråkiga husraderna från dussinbyggeriets tid. Vid Sturepa — Stockholms nyaste park, innan Vanadis- och Tegnérslunderna ordnade — intages hela fondpartiet af det väldiga norströn huset, bygdt af *L. Peterson* i ett slags Burg-stil eller norditali rundbågsstil med en enkelt hållen fastän omväxlande fasad högt tak och små, runda hängtorn i hörnen af den utskjuta öfversta våningen. Bredvid har arkitekten *F. Boberg* stält mycket pittoreskt holländskt renässanshus med hörntorn, häng och höga, rikt utsirade gaflar, det hela liksom Petersons hållet i rohbau. Helt nära intill ligger professor Curmans *F. Eckert* efter utkast af Curman själf ritade villa i ett slags tik stil, både smakfull och sinnrik. Jag har räknat upp någr de mest betecknande nya privatbyggnader i vår nya hufvuds Mycket flere vore att nämna, om min öfversikt sträfvade till nå fullständighet. Förutom de arkitekter jag redan nämt ha derna Kumlien, K. Salin, K. A. Smith, F. O. Lindström med i här och där gifvit goda prof på praktiskt och konstnärligt si

Sträcker man sina upptäcktsfärder inom dörrarna af nybyggnaderna, händer det — ehuru naturligtvis undantagsvis — att man träffar på förstugor och trappor, hållna i samma stil som husens yttre. Så är förhållandet i de af Classon utförda husen, och i de båda byggnader, hvartill ritningarna äro gjorda af L. Peterson, har arkitekten *A. Lindegren* dekorerat förstugorna på ett ytterst stilfullt sätt, på det ena stället i färgrik gotik, på det andra i medeltida rundbågsstil med karaktäristiska figurmålningar mellan de bjärta hvalfbågarna. Äfven dylika anordningar utvisa ett vaknande konstsinne hos byggherrarna, som ej längre äro nöjda med de vanliga pompejanska förstugudekorationerna eller med de mera anspråkslösa husens marmorerade trappväggar. Af interiörer har jag att påpeka Berns nya salong, praktfullt och smakfullt ornerad — i endast ljusa färger — af Isæus samt den alldeles nya och då detta skrifves ännu ej öppnade, vid Kungsträdgården midt emot Blanchs kafé belägna lundbergska konsertsalongen i rikaste orientaliska stil. Detta etablissement blifver något hittils i Stockholm „noch nie dagewesenes“; arkitekt är Ludvig Peterson. Den fjorgamla Vasateaterns salong erbjuder däremot intet af konstnärligt intresse. Den är en helt vanlig låda, både enkel och smaklös.

Stockholm håller som sagdt på att kläda om sig, och håller framtiden hvad vår närmaste samtid lofvar, så kommer dess nya skrud att bli det värdig. Det är endast med det rent konstnärliga af stadens yttre jag här haft att sysselsätta mig. Som jag redan sagt utgör det nyväckta lifvet inom vår byggnadskonst en betydande och så i ögonen fallande del af vår moderna konst, att det ej bör förbises af den, som hyser intresse för konstutvecklingen.

Julen med dess sedvanliga öfverflöd af *nya böcker* — i fråga om den svenska bokmarknaden gäller ej lagen om „tillgång och efterfrågan“, ty ju färre köpare dess mera varor — är, då detta läses, längesedan öfverstökad. Vi ha fått både granna julböcker, menlösa folklifsbilder och goda sådana, samlingar af kåserier, som kunde försvara sig i tidningsspalter, men aldrig i bok, hade ej fordringarna på detta slag af lektyr sänkt sig i så betydlig mån; vi ha fått jultidningar och kalendrar, som äta upp hvarandra, poemsamlingar för ungdom och illustrerade och kolorerade barnböcker, som äro af svensk fabrik, hvarken tysk eller engelsk. Så ha vi fått åtskillig värklig literatur, såsom *Elof Tegnérs* skildring af Gustaf Mauritz Armfelt, nu komplett i tre delar — dr *S. Boethius* värk om franska revolutionen, „Anna Maria Lenngren“ af *Karl Warburg,* som förbereder en monografi öfver Bengt Lidner, och slutligen *H. Schücks* „Svensk literaturhistoria“, som går långsamt framåt. Hittils föreligga fem häften, behandlande medeltiden och reformationsskedet. Arbetet är sällsynt gediget, det är lika mycket en kulturens och sedernas historia som literaturens egentlig mening, och så briljanta skildringar som exempelvis den

om reformatorerna bröderna Petri äro sällsynta inom hvilket lands bokvärld som hälst. De djupa forskningar i källskrifterna, hvarom hela framställningen bär vittne, äfvensom hela värkets hållning göra det till ett i sanning epokgörande arbete. Till Sveriges konsthistoria har ett förtjänstfullt bidrag blifvit lämnadt af doktor *L. Looström* i hans arbete „Svenska konstakademien under första århundradet af hennes tillvaro 1735—1835“, som gifver många värderika uppgifter, samt af doktor *G. Göthes* beskrifvande katalog öfver nationalmusei tafvelsamling.

I sammanhang med dessa vår magra konstliteratur riktande arbeten är platsen att påpeka ett par nya planschvärk. De sista åren ha bjudit på endast obetydligt i den vägen. Den förut rastlöse Carl Larsson har, sedan han i sina Anna-Maria-Lenngrens-teckningar gjorde sitt mästerprof, hållit sig till sina penslar och sitt lärarekall. Af våra öfriga tecknare var det egentligen endast Jenny Stoopendaal, född Nyström, som påminte om sin flitiga tillvaro, men något originelt eller betydande kom hon ej fram med. Nu har hon illustrerat C. D. af Wirséns poemcykel „Vid juletid“ samvetsgrant och duktigt. Det är ännu redbarhet mera än genialitet i hennes teckningar; något skarpare framträdande personligt drag finnes det knapt där, fastän hon å andra sidan arbetat sig ur den torrhet, som utmärkte hennes tidigare illustrationer. Hon har ej den schwung eller den lifliga uppfinningsrikhet, som utmärker Larsson eller Andrén. Den sistnämde, som för öfrigt återfinnes öfveralt i kalendrar och illustrerade tidningar och böcker, uppträder som fornnordisk gudaporträttör i ett mytologiskt arbete för ungdom. Ett annat dylikt värk — af F. Sander — upptager ytterst fina teckningar af G. von Rosen, Zorn, Larsson, Liljefors. Som illustratör debuterar den ansedde historiemålaren Gustaf Cederström med en serie duktiga och karaktärsfulla pennteckningar till ett värk om den „Indelte soldaten“. Det vore att önska att flere af våra målare följde baron Cederströms exempel. Jag tror att litet hvar af dem skulle finna ett stort fält för sig, om de ville använda sin talang på illustrationens populära konst. En samling „Handteckningar af svenska konstnärer“ har generalstabens litografiska anstalt utgifvit. Teckningarna äro utförda i ljustryck. —

Om den egentliga skönliteraturen har jag ej nu att yttra mig. Men hvad särskildt vidkommer den unga literaturen, som ju är den närmaste framtidens, så måste litet hvar erkänna att den nu visar sig mera mogen, mera sansad och medveten om sina medel och sitt närmaste mål än hvad förhållandet varit under dessa år af Sturm und Drang, som gått före den stund som är.

G —g N.

Teater. Septemberdagarna med Almlöf lämnade svenska teaterns kassa god behållning, publiken glada stunder och skådespelarna föga att göra. De sistnämda hade bara att sekundera – Almlöf skötte nog hufvudstämman, och jag fruktar att ett längre samspel under dylika omständigheter icke invärkat så alldeles fördelaktigt på våra fasta skådespelarekrafter. Som sagdt, september var farsens, lustspelets, skämtets tid; men oktober kom med Gengångare och August Lindberg, och han höll stadigt det allvarliga dramats spira upprätt å vår svenska scen en hel månad med ens — nästan för länge, tyckte mången.

August Lindbergs ryktbarhet är fast sammanvuxen med Ibsens senaste psykologiskt-patologiska dramer. Han har af dem bildat sig en specialitet, åt hvilken äfven hela hans skådespelarenaturel pekar, och han har lefvat sig in i dekadenstyperna Osvald och Rosmer såsom kanske ingen annan svensk skådespelare det förmått. Ett mycket litet gebit, det är sant, men ett som står kanske nog så högt på den konstnärliga rangskalan. Jag skall genast medgifva att jag *lärt mig* se Lindberg, lärt mig att uppfatta finesserna i hans konst. Han kommer ingalunda direkte och anslår en känslig sträng inom en utan att man rätt vet hvarför, han rycker en aldrig med, entusiasmerar aldrig, berör en icke engång sympatiskt — han talar nästan uteslutande till uppfattningen och eftertanken. Ty Lindberg är en intelligensens skådespelare mer än känslans, och därför har han en så långt mindre publik, som förstår honom, än det gamla, populära känslodramats aktörer. Också hans långt framskjutna, moderna typer fattas ej så utan vidare. Han löper som skådespelare lika långt fram i spetsen af vårt samhällslif som Ibsens egna fantasier — de fordra tid för att gå öfver i medvetandet.

Man har en stor och allmän anmärkning mot Lindberg, som är svår nog för en aktör: att han är tråkig. Jag behöfver åter blott visa på hans bästa roller för att angifva orsaken. Det faller ingen in att fordra rolighet af en Osvald eller en Rosmer, och när en aktörs begåfning är bäst hemmastadd inom dylika let moderna samhällets komplicerade utväxtkaraktärer, får han ned djupare allvar än „Lilla helgonet“ korsa sina händer och iga till sin samtid hennes stora glansreplik: sådan är jag, moder!)et fins nog mången, som likväl i hans omsorgsfulla återgifvande f våra dagars psykiska lidanden spårar lika mycken sann mänskghet som i det lättsmältare känslodramats effektscener. Men det : mycket ansträngande för åskådaren — alltför mycket ansträn- ınde. Helsingfors publik är som all publik öfverhufvudtaget era anlagd för att roa sig på teatern eller att bli behagligt ıprörd där, än att under långa dialoger arbeta med sinnen och ärna för att fatta det tröstlöst logiska i t. ex. Rosmers enda sgärning, — hans slutliga självmord.

Ett som står fast är att Lindberg gör dråpliga illustraner till Ibsens dramatiska text, så klara och väl genomtänkta,

att dramerna framstå i dubbelt tydligt ljus, efter det man sett honom lösa hufvudrollen; — i allmänhet en egenskap hos Ibsens personer, att de fattas bäst, sedan konstnären på tiljan gifvit dem kött och blod. Att hr Lindberg nu icke förmådde fängsla publiken berodde väl dels också på att han för ett år tillbaka fylt en annan af Helsingfors teatrar kväll efter kväll.

Hr Lindbergs gästspel började med *Gengångare*, där hans allbekanta Osvald kom publiken att ännu en gång rysa åt den gripande sanningen om „en stark hämnare, mäktig att straffa fädernas missgärningar inpå barnen, allt intill tredje och fjärde led". Jag vill nu endast anmärka om pjesens utförande att fru Brander hade litet svårt att strax spela sig varm som fru Alving och att hr Agardh som pastor Manders glömt sin gamla roll och memorerade ojämt. I snickar Engstrands parti, hvilket hr Arppe förr haft omhänder, trädde nu hr Malmströms goda talang i full belysning, särdeles i scenen efter asylens brand, då han påbördar pastor Manders skulden för densamma. Där fick hans spel ett lif och en uttrycksfullhet, sådan det icke ofta haft i andra roller, som anförtrotts i hans säkra händer. Fru Brunos Regine Engstrand är en af hennes kraftigaste realistiska skapelser. Eljes led samspelet af en viss slapphet, som hade fru Brander och hr Agardh icke längre varit rätt intresserade af sina gamla uppgifter.

I *Vildanden* däremot presterade teatern det bästa samspel och det omsorgsfullaste detaljutförande, som dittils kommit något stycke till del under höstens lopp, om man inrymmer litet af berömmet åt „De ungas förbund". Stycket hade en delvis ny rollbesättning och väckte äfven därigenom större intresse hos publiken, hvilket naturligtvis hälsosamt återvärkade på andra sidan rampen.

Hr Lindberg gjorde af Hjalmar Ekdal hela den haltlösa, skräflande självbedragaren, som går omkring här och hvar midt ibland oss och hvars egenskaper äro oss själfva långt mindre främmande, än vi tro. Om Ibsen excellerar i abnormiteter såsom Osvald och Rosmer, så har han i Hjalmar Ekdal gjort den mest allmängiltiga hvardagstyp, så otroligt enkel och lättbegriplig, att hvarje hans ord och handling äro genomskinliga ända till pinsamhet. Ingenting af mysticism, ingenting dunkelt, ingenting sjukligt engång, endast den sundaste alldaglighet och den simplaste självtillfredsställelse och egoism.

Naturligtvis spelade hr Lindberg rollen, som man kallar det, klanderlöst, med stor uppmärksamhet egnad åt alla detaljer, och den största delen af dem framhöll han utmärkt, men det sluddriga, konstförvandtmässiga, om jag så får säga, som han bredde i tjocka lager öfver sin Hjalmar Ekdal, gaf för litet rum åt den braskande storskrytaren, som fullt tror på att han offrar sig för sin stora uppfinning. Hans Ekdal hade för litet självförtroende för att bli så parodisk han kunnat bli det med något större gester

och veritabel, långhårig fotografpatos. Men det är nu Lindbergs metod att spela med så litet patos och skrikande färgläggning som möjligt, hvarigenom hans figurer alltid framstå en smula finare och noblare, än de kanske i värkligheten äro det, men därför också vädja till en finare uppfattning hos publiken. Hans hustru, Gina, spelades af fru Brander. Gina är beundransvärd som dramatisk figur. Att samla så mycken ofrivillig sympati kring en intellektuelt och fysiskt fattig arbetsmyra är ett af Ibsens stora, dramatiska genidrag. I all sin banala hvardaglighet, utan ett enda ord för sitt förkrympta själslif, tager hon på sin anpart alla de varma känslor åskådaren förgäfves försöker få för styckets öfriga figurer — om man undantager dottern Hedvig, Vildanden. Fru Brander återgaf Ginas karga Martafigur i mitt tycke helt enkelt fulländadt.

Fröken Seelig hade förut i Stockholm under Lindbergs inöfvande gjort succès som Hedvig, den fjortonåriga självmörderskan. Hon var obestridligt förträfflig och fick sin rundliga del af bifallet, utom att hon utgjorde magnetnålen i stycket hvad publiken vidkommer. En annan sak är om hennes framgång i denna roll blir hälsosam för hennes dramatiska framtid, ty i de små roller, där jag sett henne efteråt, har hon reproducerat sin Hedvig från Vildanden på ett oroväckande sätt. För öfrigt naturligt nog, då man tager i betraktande hennes ungdom och däraf följande brist på själfständig uppfattning. Ett stycke väl inlärd dramatisk konst presterade hon i alla fall.

Hr Malmström gaf god relief och värdighet åt grosshandlar Werle, och hr Brander gjorde af den omöjliga idealkräfvaren Gregers Werle hvad man gärna kan göra af en dödfödd konstruktionsmänniska. Fru Saltzenstein i fru Sörbys roll var mindre i ögonen fallande än hr Berlins välkända försupna teologiekandidat Molvik, hvilken hör till hans bästa realistiska skapelser. Hr Castegren var ny i doktor Rellings tacksamma kläder, och han bar dem ej för ro skull. Det blef en figur, som han gärna kan rista in bland sina sceniska segerminnen. Kommer så hr Agardh till sist, i gamle Ekdals parti. Den dagliga prässen har gett honom rundligt erkännande för detta färska konstnärliga skott på den gamla stammen, och det är mig en glädje att förena mig i kören. Efter en dylik exposé återstår intet annat än att tacka intendenten för hans del i det omsorgsfullaste samspel vi kanske haft på vår svenska scen.

För att variera det högdramatiska programmet uppfördes mellan Ibsenrepresentationerna „Fruarna Montanbrèche“ med Lindberg i den excentriske grefven Fougerolles’ roll, men då han där var fullkomligt utom sitt gebit och då jag redan eljes fruktar det jag blir för utförlig, förbigår jag både „Fruarna Montanbrèche“ och den några kvällar senare uppförda „Den stora obekanta“ med en mention åt teaterpersonalen, som gifvit bevis på så ifrigt arbete, att tre nya stycken kunnat uppföras så godt som inom en vecka.

Det tredje nya stycket var *Rosmersholm*.

Finska teatern hade tidigare tagit till uppförande detta Ibsens sista dunkla och svårfattliga idédrama, och det kan hända att en del af publiken tagit notis om stycket redan där. Fallet var att trots det beröm Lindberg skördat i Danmark och Sverige för sitt återgifvande af Rosmer salongen stod halfbesatt vid premièren på vår svenska teater. Ett tidens tecken? Ja, Ibsen har ansträngt sin samtid med så många tröstlösa och tankedigra stycken, att publiken börjat visa tecken till ovillighet. Det har alltid funnits de som knotat, men hans namn har likväl dragit skaror af folk till teatern också hos oss, när ett nytt Ibsendrama stod på programmet. Vid Rosmersholm klickade det för första gången.

Exposén af pjesen är väl så bekant, att det är onödigt upprepa den en gång till. Om Lindbergs Johannes Rosmer vore däremot mycket att säga. Lindberg är till sitt artistiska skaplynne väl egnad att gifva gestalt åt Ibsens nobla drömmare; kommer härtill ett omsorgsfullt studium af och en varm hängifvenhet för skaldens skapelser, är han nog den rätte mannen att kasta sin personlighets ljus i detta mystiska, tungsinta förintelsens skådespel. Johannes Rosmer, f. d. landsprästen, blir i hans händer en halft barnslig, finkänslig och vidt tänkande svärmare, som dragit sig tillbaka från lifvet med dess vakna äflan och stötande hårdhet till landtlifvets lugn, för honom detsamma som ostördt drömmeri. I detta drömlif följes han af Rebekka West, hans döda hustrus väninna. Men drömmeriet brytes med rektor Krolls uppträdande på Rosmersholm och de hänsynslösa, råa vindar, som med honom spela in i det filosofiska dammet. Alt kastas huller om buller, Rosmers lugn ger vika för naggande samvetsförebråelser, och den enda, som bibehåller sin klara blick ogrumlad midt i den allmänna uppståndelsen, är Rebekka West. Lindberg återgaf Rosmers obeslutsamhet och pinande oro naturtroget och fint; han fick ett oskuldsfullt drag och ett annat oansvarigt, likt det Lindberg ofta ger sina roller genom sin disposition att gå igen från Gengångare; d. v. s. öfver hela Rosmers figur hvilar det som en lätt slöja af begynnande sinnesförvirring eller något dylikt, hvilket alt passar förträffligt i karaktären. Hjälplöst, såsom ett lam ledes till slaktbänken, ledes Rosmer till kvarnforsen genom de fyra akterna. Han bindes af sin egen natur, sin filosofi och dess konsekvenser, och när Rebekka slutligen är villig att offra sig för honom, gripes han af hennes exaltation och följer henne åt. Lindberg gjorde slutet så troligt och öfverensstämmande med hela sin figur för öfrigt, att upplösningen från hans sida ej föreföll onaturlig.

Rebekka West hade tvänne återgifvarinnor på vår scen. Först fru Brander, sedan fru Håkanson. Den förra hade något af den bibliska Juditkraften öfver sin figur, hvilken verkade bra ända till slutscenen, då hon plötsligt måste bli modern. Fru Håkanson togd et modernt altigenom. Då det var en debut från

hennes sida på vår scen, förledes man lätt till partiskhet vid bedömandet, ty naturligtvis anslås man mera af något nytt, särdeles när det är så ursprungligt och gediget som fru Håkansons talang. Hr Malmström klädde rektor Kroll i Björnsonsmask, hvilket ju i det hela taget ej var så illa funnet, ty det ligger mycket af hans kraft i rollen, fastän föga af hans liberala tendenser. I Ulrik Brendels förfallna skepnad briljerade hr Wilhelmsson. Ibsen har alltid tacksamma bipersoner, och hr W. gjorde af Rosmers gamla lärare en den dråpligaste „gubbe", litet för ung kanske. Hr Riégo hade maskerat sig till Mickelräf själf i Mårtensgårds roll. Med ett sådant ärkeskälmutseende riskerar man bli utkörd litet hvarstädes, precis som det gick Mårtensgård på Rosmersholm. Fru Åhmans madam Helseth var hufvudskakande och vidskeplig, som en gammal trotjänarinna på det mystiska Rosmersholm bör vara det.

Hr Lindberg uppträdde i ännu två smärre roller på vår scen: som Gringoire i pjesen af samma namn och som Neergaard i Brandes' „Ett besök". Den förra pjesen var uppsatt med sällsynt omsorg och smak, men fast hr Lindberg kanske har traditionen för sin Gringoire, tyckte jag dock den saknade ursprunglighet och kraft — naiveté hade den nog. Däremot gjorde hr Rydgren af Ludvig den elftes roll en kanske icke riktigt god historisk, men desto bättre scenisk figur. De öfriga medspelande vårdade sina partier väl.

I Ett besök kom hr Lindberg upp till en värklig kraft i återgifvandet af lidelsen hos den äkta mannen, utom att han i de första fredligare scenerna uppträdde som förträfflig salongscausör. Han sekunderades af fru Håkansson som fru Neergaard, hvilken i denna roll tog publiken med storm. Hennes spel var igenom naturligt, så utan dramatiska slentrianminnen, att man ofrivilligt blef gripen. Hr Castegren i vännen-förförarens parti gjorde denna så bofaktig, att man utan fara för moralen kunnat bjuda in en hel flickpension att åse stycket.

Hr Lindberg skördar nu lagrar i det estetiska Köpenhamn både af publik och kritik. Hans Ibsenfigurer äro kanske mera hemma där än hos oss.

— stst —

Med hr Lindbergs afresa afslutades säsongens gästspelsperiod, och då dess senare del gått nog mycket i moll, var det blott i sin ordning, att man nu ville bjuda på något gladt och uppfriskande. Man hade för detta ändamål valt herrar Schönthan et cis lustspel Guldfiskar, men det blef just ej något altför rikligt fiskafänge för teaterkassan. Publiken fann lustspelet nog mycket hopkonstrueradt, och den tjockt pålagda tyska färgen förbättrade saken. Det behöfdes *Alex. L. Kiellands* präktiga komedi *Tre par* för att riktigt få ångan upp.

Sedan Björnsons komedi „Geografi och kärlek“ gafs hä har intet lustspel gjort så mycken lycka som „Tre par“. Publ ken fann sig åter oförmodadt försatt midt i det trefliga hvardag lifvet, sådant det är, utan alla uppskrufvade känslor och dekla mationer och utan alla konstiga förvecklingar. Men så har ocks Kielland inom ramen af sin komedi samlat sex så ypperliga type och behandlat dem med så träffande, humorblandad satir, att äf ven den mest allvarliga åskådare måste känna den välgörand värme, som framkallas af ett godt lynne och ett hjärtligt skratt sprida sig i alla fibrer.

Den intressantaste typen är fröken Svendsen. Hon är lik vacker och intagande som fruarna Sandberg och Fridemann, me hon är tillika en praktisk ung dam. Bokförare till yrket, låte hon ej så lätt lura sig af smicker och kurtis, och när de båd andra i en handvändning tappa hufvudet, är det hon som rede härfvan igen och bringar alt till ett godt och gladt slut. Denn roll hade bort vara en tacksam scenisk uppgift, då den ju i skå despelerskans hand förenar alla medel att tilltala och behaga - skönhet, elegans, kvickhet, snille och skarpt förstånd. Fru Håkan son, som hade att återgifva rollen, förbisåg dock alt annat, utom den sistnämda egenskapen, och fröken Svendsen fick därfö träda tillbaka i andra planet i stället för att på alla område dominera det hela. Det föreföll nästan som om fru Håkanso med afsikt velat göra fröken Svendsen till en halft osympatis företeelse, till en af dessa karlavulna damer, med hvilka man fö ville skrämma gamla ungkarlar för kvinnoemancipationen. Fröke Wessler och fru Bruno återgåfvo de båda unga fruarna fullt i öfveren stämmelse med författarens intentioner, och fru Bruno firade sä skildt en värklig triumf som den koketta och enfaldiga fru Frid mann. Hrr Castegren, Berlin och Wilhelmson representerade me framgång det manliga elementet, hvilket för öfrigt ej visar s synnerligen till sin fördel i detta stycke. Mot hr Castegre må så godt först som sist anmärkas, att han har en alt ann än fin vana att stå och gå med händerna i byxfickorna.

Mäster Olof, skådespel i 5 akter af *August Strindberg*, ha fått representera det fosterländskt-historiska elementet i reper toaren. Reformationstidens brytningar mellan det nya och de gamla, Gustaf Wasas, Olai Petri och Hans Brasks väldig gestalter och 1500-talets brokiga lif i allmänhet äro ämnen no för att gifva lyftning åt ett patriotiskt skådespel, äfven om detta konstnärliga halt ej är af första klass. Och detta är ej falle med „Mäster Olof“. Handlingen är splittrad i en mängd lös sammanhängande episoder, de historiska gestalterna äro uppklä da mannekiner, och Olaus Petri (mäster Olof) själf är som per sonlighet ofulländad. Styckets afsedda stora effekt är af inge afslutande betydelse. Olaus Petri har i sin ifver gått för lån och låter, sedan han först blifvit satt på skampallen i kyrkan, ö vertala sig att be kungen om förlåtelse, för att därmed rädda si

lif. Men hans värk föll ej därigenom, reformationen gick sin gilla gång, och Olai lifsgärning fullbordade sig utan hinder. Det var sålunda ej sin sak han offrade, utan blott sin envishet, hvarigenom han just på ett värksamt sätt gagnade saken. Dessa och många andra brister och onaturligheter gjorde att skådespelet ej kunde hålla sig länge uppe, trots de kostnader och den stora talang, hvarmed det hade blifvit satt i scen. Om spelet är föga att säga, då just ingen af rollerna erbjuder skådespelaren en uppgift, som det vore något att göra af. Den enda rollen af betydelse är mäster Olofs, ehuru äfven den är så osäkert tecknad, att skådespelaren har svårt att göra något helt däraf. Hr Berlin, som anlagt en god maskering och äfven hade många förtjänstfulla ögonblick, saknar den djupare inspiration, som skulle varit af nöden för att göra något imposant af den eldige reformatorn. Hr Rydgrens Gerdt bokpräntare var karaktäristisk, och de båda svartbrödramunkarna gjorde i hrr Wilhelmsons och Saltzensteins händer den vedervärdiga effekt författaren afsett för att låta katolicismen framstå riktigt nattsvart i bredd med den nya läran, som skulle uttränga den. Hr Castegren var en bra riksmarsk och herr Agardh en respektabel Hans Brask. Fru Brander förtjänar alt erkännande för fru Christinas, Olai moders, hemska dödsscen, och fröken Wessler likaså för sin kanske dock nog mycket stiliserade och idealiserade „kvinna af folket“. Fru Håkanson hade några goda scener som den unga Christina, Olai maka, men förmådde ej göra något helt och sympatiskt af rollen, hvilken, det må medges, är altför onaturligt uppskrufvad för att inbjuda till ett naturligt och konsekvent spel.

Uppförandet af *Ett val,* skådespel i tre akter af *Knut Michaelson*, hade att bjuda på det sällsynta intresse att en ung finsk skådespelerska debuterade i hufvudrollen, och på det ännu mer sällsynta att hon lyckades till full belåtenhet. Äfven för egen del vann stycket en väl förtjänt framgång. Dess grundtanke, att en ung kvinna ej är räddningslöst förlorad, för det att hon varit utsatt för en mans bedrägeri, och att hennes egenskap af moder under alla omständigheter är något som uppbär henne såsom medborgarinna, samt det aktningsfulla sätt, hvarpå styckets öfriga personer bemöta den hårdt pröfvade unga flickan, äro ett så humant och fint uttryck för den omstämning i den allmänna opinionen, som alt mer håller på att arbeta sig igenom, att publiken ej kunnat annat än varmt anslås däraf. Fröken Selma Zuhr, som debuterade i den unga flickans roll, lyckades gifva sin framställning denna intelligenta måttfullhet, som karaktäriserar det äkta konstvärket, och såväl röst som blickar, minspel och åthäfvor fylde äfven i de svårare momenten på ett öfverraskande sätt rollens och konstens fordringar. En annan ung inhemsk debutant, fröken *Paldani,* ännu outvecklad äfven till åren, hade en liten uppgift i Annas roll, hvilken hon utförde med en käckhet och ett lif, som försonade publiken med den brist på mjukhet och afrundning, hvilken vidlåder såväl aktionen som sättet att framsäga rollen. Bland de öfriga spelande må nämnas hr

Riégo för sin makalöst roliga prost, hvilken var liksom klipt och sku efter någon lifslefvande prästfar på svenska landsbygden.

Strandby folk af *Holger Drachmann* torde vara det e folkskådespel, som gifvits på vår scen med ett värkligt naturl drag i alt hvad de yttre anordningarna beträffar, och har teate intendent, hr Harald Molander, som dock gjort så många märkta iscensättningar på vår teater, all heder däraf. Afven förandet var omsorgsfullt och naturtroget — endast stycket sjä lämnade i detta afseende åtskilligt öfrigt att önska. En tämlig sentimental kärlekshandel mellan en fiskarflicka och en ung vet skapsman, som vistas ute vid fiskläget, är den egentliga samma hållande handlingen, kring hvilken sedan är slingrad en brok serie af dels muntra dels dystra bilder ur fiskarbefolkning hurtiga, men mödosamma och farliga lif. Det är dessa växlan bilder och den friska hafsluft, hvilken man tycker fläktar kri det präktiga skärgårdsfolket, som utgöra styckets förnämsta dra ningskraft. Ett upplifvande element bildade vidare en humoristi nyländsk folkvisa, som inlagts i stycket och föredrogs med acko panjement af två dragharmonikor. Bland de spelande förtjä att särskildt framhållas fröken Seelig, som spelade den un fiskarflickan med en okonstlad älskvärdhet samt en viss moderer sentimentalitet, hvilken väl gick ihop med rollen; vidare frök Wessler samt hrr Castegren och Riégo, hvilka hade de muntra rollerna i stycket.

Rafaël Hertzberg.

Brefväxling. I anledning af Finsk tidskrifts omnämnan af J. Mankells *Fälttåget i Norge år 1814* (tom XXIII sid. 395) har r från Sverige fått mottaga en hänvisning till N. Höijers uttömmar kritik af boken i Historisk tidskrift samt särskilda skrifter i fråg hvarjämte det anmärkts att hr Mankells bok är en alt annat än op tisk tendensskrift. Detta uttalande har man ej velat undanhålla lä ren, fastän tidskriftens korta referat velat och kunnat afse egentlig blott att fästa uppmärksamheten vid frågan och det däri gjorda lägget.

Rättelse.

I uppsatsen Ett projekt i finska språkfrågan (Finsk tidsk december 1887) nämnes *J. A. Lindström* såsom författare af ett prästmötet i Åbo 1859 hållet minnestal öfver ärkebiskop E. G. Mel tin, hvilket i själfva värket är författadt af lektorn *Gabriel Is Lindström*.

Den svenska folkvisan i Nyland.

Redan Geijer uttalar i den berömda inledningen till
venska folkvisor från forntiden" som sin åsikt, att „den
gelska, skotska, tyska och skandinaviska folkdikten lik-
n utgör en släkt". Sen år 1814, då han skref detta,
: materialet för forskningen på folkdiktningens område
vuxit enormt, och därför kan man i våra dagar se
gre än det i århundradets början var möjligt. Våra
gars forskning har konstaterat icke blott riktigheten af
ijers åsikt, utan äfven en underbar samhörighet emel-
folkdiktningen hos från hvarandra mycket mera åt-
lda nationer än ofvannämda, beträffande såväl det ver-
a som det musikaliska elementet. Jag vill anföra några
ende exempel. Den äfven i vårt land upptecknade le-
nden om „Liten Karin", känd i Sverge åtminstone i
dlet af 1300-talet, torde leda sina anor ett och ett halft
usende tillbaka i tiden eller från den romerska kejsa-
ı Maxentii skräckregering. Vår vackra folkvisa om
e två konungabarnen" har kanhända ännu djupare röt-
. Man har stält den i förening dels med den forngre-
ka sagan om Hero och Leander dels med likartade
gner från Persien och Indien. Melodin till den finska
an „Mistä tulet, kusta tulet?" återfinnes i sina grund-
g publicerad af Hyltén-Cavallius enligt „En Vijse-book
n 1500-talet", och melodin till vaggvisan „Lilla Lasse
ter och gråter", med hvilken här i Norden tusende sinom
ende mödrar lullat sina älsklingar till sömn, igenkän-
s utan svårighet i en tysk visa från 13:de århundradet.
, folkdiktningens område har forskningen framför sig
; oöfverskådligt fält, och den skall ännu komma till
rkeliga resultat i kulturhistoriskt och folkpsykologiskt
nseende. Ty enhvar som något sysselsatt sig med dessa
ker, vet hvilken benägenhet de skilda nationerna hafva
t på folkdiktningens område i *sina* deglar omstöpa främ-
nde mynt och trycka *sin* stämpel på det importerade.

Härigenom har temat till otaliga sagor, visor m. m. blifvit så acklimatiseradt i vidt skilda länder, att det i själfva värket är lika inhemskt, lika nationelt här som där. Då det äfven ofta inträffar att en dikt blifvit lokaliserad på flere orter och till och med i flere länder — exempelvis sägnen om Axel och Valborg — är det naturligt att forskaren för bestämmandet af folkvisans och folksagans vägar har att leta sig fram genom nog försåtliga blindskär.

För konstaterandet af en sagas, en folkvisas utbredning och utbildning måste forskaren ha att tillgå uppteckningar från alla delar af dess område. Att de trakter, där två språkgränser stöta till hvarandra, isynnerhet äro intressanta för honom ligger i sakens natur. Samlandet och publicerandet af folkdiktning i alla dess olika former, hvilket nu så ifrigt bedrifves i hela Europa, ja långt utom dess gränser, har sålunda en allmängiltigare uppgift än den estetiskt-kulturhistoriska „att bevara undan glömska förfädrens saga och sång“. För att nu komma till våra förhållanden, så har insamlandet af folkdiktning i svenska Finland stor betydelse närmast för utredandet af den germaniskt-nordiska sångens och sagans utbredning och dess öfvergång från ett språkområde till ett annat. En mera markerad språkgräns finnes i intet annat land, och därför erbjuder forskningen på detta område ett specielt intresse hos oss.

Det har synts nödvändigt att förutskicka dessa antydningar, då åsikterna om betydelsen af och afsikten med insamlandet af svensk folkdiktning tyckas vara lika variabla hos oss som uppfattningen af hela denna diktning. Och då jag går att redogöra för den svenska folkvisan i Nyland, bör jag genast i början fästa uppmärksamheten vid att denna endast är en gren af den svenska i Sverge och i alt väsentligt öfverensstämmer med den allmänt nordiska folkvisan. Att ett och annat specifikt finländskt i densamma sökt sig ett uttryck förändrar icke dess natur.

Att svensk folkdiktning sen uråldriga tider lefvat på denna sidan af Bottniska viken har icke alltid varit bekant ens för dem, som tagit frågan till tals. Så till exempel skrifver A. Varelius i „Suomi“ för år 1848: „gamla sånger torde vara hos svenskarne (i Finland) utdöda, eller

åtminstone ytterst sällsynta; för sagor och traditioner äro de ej häller fallne, såsom finnarne". Ehuru insamlandet af svensk sång och saga hos oss bedrifvits jämförelsevis ytterst kort tid och skäligen planlöst, förefinnes redan utom några mindre i tryck publicerade samlingar som bekant ett arbete omfattande 366 nyländska folksagor, ett annat om 251 folkvisor med 300 melodier och dessutom betydande samlingar likartad och annan folkdiktning i manuskript. Och det är att hoppas att en icke aflägsen framtid skall än kraftigare ådagalägga att svensk folkdiktning lefver och lefvat ett rikt lif i våra bygder.

Jag nämde att den svenska folkvisan i vårt land är en gren af den i Sverge och den öfriga Norden. Detta intyga i främsta rummet våra *kämpavisor* och *romanser*. Så godt som alla af dessa i Nyland till ett antal af ungefär femtio upptecknade medeltida sånger har jag sett i mer eller mindre afvikande former i sammelvärk från Sverge, de flesta naturligtvis i de Geijer-afzeliuska och arwidssonska hufvudsamlingarna. Om man tar i betraktande att de flesta uppteckningar i dessa arbeten äro gjorda minst 70 år före de nyländska — obeaktadt de talrika visor, som i synnerhet Arwidsson aftryckt från uppteckningar ända från 1500-talet — kan man icke säga annat, än att dessa våra gamla dikter på ett förvånansvärdt sätt bibehållit sin genuina prägel ända till våra dagar. Visserligen hafva här och där detaljer, till och med hela episoder råkat i glömska, visserligen hafva nyare, ofta smaklösa påhitt stundom fått ersätta det glömda; men det vore värkeligen förundransvärdt om detta *icke* vore fallet. Man bör betänka hvilka från våra tiders betydligt afvikande förhållanden som skildras i romansen: det skiftande riddarlifvet med dess kvinnorof och mannamord, interiörer ur klosterlifvet, historier om förtrollade prinsessor och utklädda konungasöner, om Lindormen, Necken och andra mytiska väsenden — alt med en bakgrund af heden tids mörker och katolsk halfskymning. *Lyriska* dikter skulle icke kunna bibehålla sig så länge på folkets läppar. Därtill äro de altför subjektiva och sin natur likmätigt variabla. Att romansen, som i enkel, berättande stil ger uttryck åt den på drastiska äfventyr och en viss barnafrom öfvertro så

rika medeltiden, i ett halft årtusende och mera bibehållit sig i folkets kärlek bör icke väcka förvåning, isynnerhet som den ofta är af hög och innerlig skönhet, äfven om man dömer efter strängare måttstock. En sådan dikt till exempel, som den ofvanberörda „De två konungabarnen", har väl något af evighetsnatur i sig, såframt troheten in i döden måste röra hvarje människobröst och falskheten i alla tider väcka afsky. Och när sången om Vallkulla skildrar huru en fattig flicka, „klädd i vadmalet grå", med sin rörande sång sjunger sig till sin konungs hjärta, så är ju detta något som, mutatis mutandis, sker dagligdags ännu i våra tider. Att romansen ofta med skenbart små medel kommer till stora resultat är endast ett drag af dess kända förakt för noggranna detaljbeskrifningar. Om arten af Vallkullas sång, för att taga ett exempel, ges inga andra upplysningar, förutom första versens „Hon sjunger långt vackrare än en näktergal", än omkvädets:

Så väl hon lullar,
Så väl hon kan,
Så väl hon kväda kunde.

Och ändock är man tillfreds, ändock förstår man alt så väl. Utan att precis vilja uppställa folkvisans förfaringssätt som norm ville jag dock rekommendera den till studium för dem som i vår detaljutbenande tid önska se huru folket under århundraden i sin sång redt sig så att säga utan detaljer. Sedan Vallkullas lilla roman kommit till ett lyckligt slut, slutar visan kort om godt:

Prinsessor och fröknar bar harm däruppå,
En simpel vallkulla blef konungens gemål.

Eller enligt en annan uppteckning:

De lade vallkulla på konungens arm,
De jungfrur och fröknar de ledo stor harm.

Ännu mer skizzerad är visan om Magdalena. Sedan hennes möte med „vår herre Krist", hennes lögn och sy- antydts i de 8 första verserna, heter det i de följande:

„Men ingen annan ro så skall du få,
Sju år du skall i skogen gå.

Och ingen annan mat skall du få,
Än gnaga bark ifrån liljerot;

Och ingen annan dryck skall du få,
Än suga saft ifrån liljerot.

Och ingen annan bädd skall du få,
Strå och stickor skall du hvila på.

Och ingen annan ro skall du få,
Ormar och drakar skall du höra på.“ —

När de sju åren förlidna var,
Vår herre Krist till henne kom.

„Hvad tycker du om maten din?“ —
„Den smakar mig som den bästa rätt“.

„Hvad tycker du om drycken din?“ —
„Den är mig som det söta vin“.

„Hvad tycker du om bädden din?“ —
„Den är för mig som svanedun.“

„Hvad tycker du om roan din?“ —
„Den är för mig som orgelspel.“

„I himmelen skall du ha din ro,
Solen sken vida,
Det skall du få för din starka tro“.
Alt under lunden den gröna.

Om Magdalenas hela sjuåriga botgörarelif är således ls ingenting berättadt i sången, men dock afslöjas det ett märkvärdigt skickligt sätt i de sista verserna, och ngen har skildrat alt det väsentliga i Magdalenas saga. nna kärfva korthet, detta reflexionernas öfverlåtande åt aren eller rättare åhöraren är något så grundväsentligt omansen, att ingen kan förstå den utan att hafva beak-

tat detta förhållande. Också bör det anmärkas att denna korthet i beskrifningar och uttryck är af förträfflig värkan, då det gäller att framställa lustiga och burleska situationer, till exempel i den dråpliga visan om Ramunder och den icke mindre skrattretande om Herr Lager och Jon. Ett lakoniskt svar på ett par ord af den galanta Jon är nog att upprulla situationer, som icke kunde göras mer åskådliga på lika många rader. — Men vi måste hasta vidare.

Folkdiktningen har i alla länder ursprungligen varit episk, men sedermera blifvit mer och mer lyrisk. Så ock hos oss. Den folkvisa, som diktats i senare tider, är företrädesvis rent lyrisk.

Visserligen lefva här i Nyland åtskilliga berättande dikter af nyare datum, till exempel visan om flickan som trampade på brödet, flere visor om barnamord och andra upprörande saker, de flesta af utpräglad tendentiös naturel; men de äro till antal och i allmänhet till poetisk halt vida underlägsna den art af folkdiktning, som för närvarande åtnjuter brorslotten af allmogens intresse, nämligen *kärleksvisan.*

Om den gamla folkvisan i viss mening kan sägas vara romantikens moder, så är kärleksvisan hennes dotter, och hon har de flesta fel och förtjänster gemensamma med modern. I romansen har den lyriska känslostämningen sökt sig ett uttryck endast i melodi och omkväde, men i kärleksvisan är den så godt som allsmäktigt herskande. Det är något rätt egendomligt att i denna känslopoesi så ytterst sällan den jublande, utan nästan alltid den klagande, besvikna kärleken klädt sig i ord och toner. Vare sig att det är en yngling eller en ung flicka, som i sången biktar sin hjärtehemlighet, så rör sig denna bikt nästan alltid kring obesvarad kärlek eller brutna eder. Stundom är den enas fattigdom orsak härtill, stundom falska tungor som utspridt dåliga rykten, stundom är släkten emot en förening af de älskande, stundom har „vännen“ fått en annan kär och bryr sig icke mera om föremålet för sin första låga. Att åtskilligt äkta romantiskt känslopjunk ingår i dessa till innehållet oftast från hvarandra ganska litet afvikande kärleksvisor är nog sant; att liknelser och bilder ofta äro dimdunkla och uttrycken braskande i den fosfo-

stiska stilen kan ej häller nekas. Men å andra sidan kan an icke tro annat, än att de i allmänhet äro ett sant ;h oskrymtadt uttryck för den vackra och naturliga känsla, m herskar så i slott som koja: behof af kärlek, längtan ter en vän att trygga sig till i lifvets alla skiften. Kärken gör lifvet värdt att lefvas, äfven om mycket annat ' denna världens goda måste undvaras.

En vän utan kärlek den liknar jag vid
Det träd, som bär blommor, men ingen frukt ger

ter det i en visa, och detta tema utgör den röda tråden många dikter af denna art. Falskheten mot en vän, som n lofvat trohet, skall, om icke förr, så på den yttersta gen bestraffas, troheten belönas, och medvetandet däraf r det möjligt för den besvikna att bära sin tunga börda. d alla sina brister i formelt afseende innehåller kärleksan otvifvelaktigt mycket värklig poesi och en viss in-·lighet, som adlar den, som ställer den framom månı konstdikts kyliga formfulländning. Den är vidare utan lantag kysk och stundom ända till svärmeri religiös. n det är dock så, att skröpligheterna framstå nog bjärt, man ser visan tryckt eller skrifven. Dess rätta fält är i fria naturen; *där* bör den *höras,* icke *läsas* i salongen ällskap med förnäm konstdiktning,ty där skall den i de ta fall förefalla otymplig, ofta sentimental, stundom löj-. Folkvisan är diktad i skog och på sjö, och den är så oende af denna sin bakgrund, att det helt enkelt är tt att döma den efter det intryck den gör, om bakgrunı består af velinpapper och grannarna af, låt oss säga, ɔilsky eller Runeberg. Detta har betonats af mången, ı studerat denna art af diktning. Runeberg själf har ett detta, och hans fina uppfattning af de harmonierande hållandena emellan naturen och den folkvisa, som där tats, kan icke nog beundras. Det är häller ingen tillighet att folkdiktningen öfveralt i de högre samhällssserna räknar sina flesta vänner bland de gedignast bil-.e, och att halfbildningen vanligtvis ser ned på den med ıkt. Att tränga till kärnan är icke allom gifvet, och ɩdiktningens kärna är ofta så fördold, att det fordras

många förutsättningar för att en, som icke står på samma mark där den vuxit, skall kunna leta fram den mellan rosk och slagg.

Jag bör ännu betona att kärleksvisan liksom all annan folkdiktning är olösligt sammanvuxen med sin melodi. Denna kan variera, men den kan icke skäras bort, ty sker detta, så blir visan som fågeln med klipta vingar: den kan icke flyga. Detta inser folket självt, och en bondjänta vill icke gärna uppläsa en kärleksvisa. Men hon sjunger den gärna, ty melodin ger henne den stämning, som hon anser sig vara skyldig att innehafva, när hon föredrar en sådan. Detta bevisar å andra sidan att hon sätter ett stort värde på sin visa, och jag tror att man skulle smärta henne djupt, om man skulle med ringaktning tala om den i hennes närvaro.

Jag nämde att stämningen i kärleksvisan ofta är religiös. Psalmen och bibeln, det lägre folkets så godt som enda lektyr, hafva invärkat mycket på isynnerhet denna gren af folkdiktningen, icke minst hvad formen beträffar. Det är min fulla tro att många bilder och uttryck äro direkte öfverförda till folkvisan från dessa folkets käraste andaktsböcker, andra danade enligt bibliska uttryck, som slagit an. De kraftuttryck, som folkvisan så ofta behöfver, äro likartade med sådana i Gamla testamentet, isynnerhet i Davids psalmer med deras korta kärnspråk och österländskt djärfva metaforer. Ett par exempel. För att åskådliggöra den smärta, som den otrogna vännen uppväckt, behöfver sångaren i en visa följande kanske litet vågade kraftuttryck:

Och alla de stenar i murarna grät,
Och somliga sucka och sörjde,

ett uttryck, som icke bleknar vid sidan af Psaltarens „Vattnen sågo dig, Gud, och ängslades", eller „Hvi springen I, stor bärg?" Och bilder, sådana som att „en dufva satt och grät", „himlens klockor börja klämta" hafva otaliga förebilder i ofvannämda skrifter. — „Att allt förstå är att alt förlåta".

Som sagdt, kärleksvisan sjunger oftast om hopplös o besviken kärlek. Vi hafva dock äfven visor, som skild

ı lycka och glädje man erfar i vännens sällskap. Till ısa hör den täcka: „Första lördagsafton jag till lilla ınen gick“ med sin allmänt kända, skälmska slutvers:

På mig så vaktar fader, på mig så vaktar mor,
På mig så vaktar syster, ja ock min lilla bror;
Men låt dem på mig vakta, jag går så tyst och sakta
Hvarenda lördagskväll till lilla vännen min.

Och äfven följande lilla dikt är ett uttryck för förelsen och glädjen hos den, som vet sig vara älskad. d utelämnande af en vers lyder visan:

Se god afton och god kväll,
Min utvaldaste vän!
Huru lefver väl världen med dig?

Har du hälsan och mår bra,
Som jag tror att du skall ha,
Har du nöjen, visst fägnar det mig.

Har du pengar, har du gull,
Har du dina kistor full,
Har du det, så visst roar det mig.

Har du ett förnöjsamt sinn,
Det är rikedomen din,
Det är bättre än pengar och gull.

När jag tänker uppå dig,
Röres blodet i mig,
Lilla vän, förglöm dock aldrig mig!

Förr skall sjöar och strand
Blifva torra liksom sand,
Förrän jag skall ta mig någon ann.

Nära besläktad med kärleksvisan och ofta uppgående i är den vid våra kuster så guterade *sjömanssången*. ren den varierar ofta kärlekens uttänjeliga tema, men

det är en mera hurtig, mera sorglös grundton i den äkta sjömanssången. När sjömannen reser till främmande land, står hans flicka med tårar i ögonen på stranden och hoppas i sitt sinne att resan skall gå bra och att sjömansgossen snart skall komma igen för att taga henne i famn. När han i storm och oväder ute på oceanen får slita ondt och se döden i hvitögat, då ilar hans tanke till den kära hemstranden och till fästemön i den lilla stugan — ty hvarje sjöman har naturligtvis en fästmö, och stundom tyckes han ha privilegium på att bestå sig ett par stycken! Stundom ger sjömansvisan emellertid all idyll på båten och håller sig till en förargad, tragikomisk utläggning af de många vedermödorna där ute på „Neptunens vida fält“ som det heter om det skall klinga. Stundom är sjömanssången helt enkelt en dagbok på så kallad vers öfver någon långresa, och när sjömansgossen företar sig att sjunga ut hvad alt kan inträffa

— — „bland engelsmännen här,
Bland afrikanska negrer som i mitt sällskap är,
Bland alla slags spanjorer och norrmän likaså,
Bland alla slags nationer under himmelen den blå, himlen blå“,

så bör man veta att dylikt ej alla dagar serveras på landbacken! Stundom det eländigaste rimsmideri man kan tänka sig, väcka de emellertid aldrig en förnuftig människas vrede eller ens förargelse, utan man skrattar ett godt skratt åt de vidunderliga krumbukterna. Stundom skrattar författaren själf med åt sina påhitt och gör alls ingen hemlighet af att han reder sig långt bättre i masttoppen på det skummande hafvet än i kajutan med pennan i hand, tobaksbussen i mun, pappersarket som skall fyllas med „en vacker visa“ framför sig och — flammans bild i hjärtat. Att emellertid flere af dem äro vackra, delvis utmärkt vackra, kan icke nekas, om man vill låta rättvisan gälla. Undantager man de många öfversättningar från främmande språk, hvilka för kort tid varit iklädda svenska kläder för att ännu rätt trifvas i dem, så är grundtonen i åtskilliga genuint folkelig — ja, hvarför icke säga genuint nyländsk. En sådan är t. ex. den på gränsen mellan

omans, kärleksvisa och sjömanssång stående visan: „Och ungfrunen och ungersven de träffades på bron", hvars meodi äfven är sällsynt vacker. En elegisk grundton herskar i en så kallade „Sorgens sång", där sjömannen klagar öfer sin fästmös falskhet, som bragt honom i förtviflan och org. Det är visor af denna art som likaså väl kunna räkas bland kärleksvisorna som bland sjömanssångerna. Anra åter stå på gränsen till de oftast grofhuggna *skämteisorna*. Som en sjömanssång, typisk både till ord och elodi, ville jag nämna den raska

„Ha du sitt en vilder sjöman,
Som på böljan tumlar omkring?"

dess fem verser skildras sjömanslifvet med dess mödor ch kamratliga vänskap på ett hurtigt och målande sätt. fven visan „Se på de sjömansgossar, hur raska som de å" har en frisk fläkt af det skiftesrika sjömanslifvet och år i alla afseenden framom den triviala „Sju år de var rflutna", hvilken visa tyvärr i senare tider erhållit prilegium på att nästan ensam representera den nyländska isan i konsertsalen.

Skämtevisan är ofta grof, och det är skada det, ty den i regeln kvick. Visserligen innehåller till exempel den merska dekadanspoesin, Boccaccios Dekameron och vår ds snuskdiktning mycket, som knapt nog den djärfvaste lkvisa jag sett nedlåtit sig till att skildra; men detta ger visserligen ganska litet till skämtevisans försvar. g vågar dock påstå att dess tendens i de allra flesta ll utmynnar långt mera i det lustiga än i det osedliga, h använder den ofta ord, som undvikas i bildadt tal, så r det anmärkas att mycket som icke är passande i sangen går för fullt i bondstugan. Många bland dessa inhålla emellertid ingenting, som icke kan passera hvar hälst an tycker om ett godt skratt. Det humoristiska besticker g i dem ofta i lustiga ord och vändningar samt i tokroa refränger, hvilka skämtevisan gärna lägger an uppå. ånga af våra skämtevisor, till exempel den synnerligen åktiga „Inte var jag liten och inte var jag stor", „Kä-

ringen reste till Dannemark, eja", m. fl. äro synbarligen af hög ålder, andra äro diktade i nyare och nyaste tid.

Om jag ännu omnämner några *religiösa sånger* och *soldatvisor*, allmänt sjungna i bygderna, kan jag öfvergå till *sånger vid högtidliga och glada tillfällen,* hvilka erbjuda mycket af intresse. Främst bland dem måste ställas den urgamla „Staffansvisan", som ännu för ett par tiotal år sedan brukade sjungas vid „Staffansridten" andra dag jul. Någon fullständig uppteckning af denna visa har dock mig veterligen, icke blifvit gjord i Nyland. En uppteckning af mig från Lappträsk omfattar endast fem verser men i Sverge har den sjungits med ända till trettio. I många afseenden egendomliga äro de „stjärnvisor", som förr brukade sjungas både i städerna och på landsbygden vid förevisandet af julstjärnan. En den kuriösaste blandning af gammalt och nytt, katolicism och lutherdom, religiös och profan poesi, erbjuda dessa dramatiskt-lyriska dikter ett ganska intressant studium. Raska och glada äro äfven bröllops- och dryckessångerna, men antalet till denna grupp hörande visor är icke stort.

De *vallvisor* och *vallåtar,* som hittils blifvit upptecknade i Nyland, äro icke många, men det är att hoppa att mera än det som nu finnes skall bevaras ifrån glömska Den som känner till exempel Dybecks samlingar af dylik folkdiktning, vet att denna naturpoesi är i hög grad egendomlig. Vallkvädena äro både till ord och melodi diktade så att säga af naturen själf, som hviskat sina hemligheter åt vallgossen och vallflickan i den djupa skogens ensliglighet. Att återgifva deras innehåll är vanskligt, ty de kunna tala endast med sitt eget drömmande, monotona skogsspråk. Äfven i vallkvädet äro ord och melodi intimt sammanvuxna, men jag vill dock här anföra en liten vallvisa, som jag en gång hörde i östra Nyland. Det är björnen, som väckt i sitt ide af vallhornen sjunger:

Selipipon ä' söster min
Å bockhorn ä bror min,
Stackohornet hä väckt mej,
Å langhornet skräckt mej,
Å jägarn ä så langt upp i skogin.

se här prof på en lock-låt:

Kuddorna vall
Långt bort i måsen!
Dagen ä lång
Å magen är svång,
Litet i vallpåsen.
Bröd brändt
Bortskämdt,
Skeden sunder
Vällingen tunder,
Stampkaka till vallmat.
Kudd Lakka, kudd Lina,
Kudd Langhorna — Mina,
Renibro å Renika,
Helibro å Prenika,
Vinterle å Vale,
Sommarle å Sale,
Efter kommer Fagerle.

Åtskilliga gamla vallvisor hafva införts i barnkam-
en och öfvergått till vaggvisor, hvarvid de mer eller
dre förändrats; bland dem vill jag anföra följande:

Tuss lull, lefver han än?
Jo men, ja men, lefver han så.
Vädret blåser och björken går,
Barnena leka med fingrarna små,
Lilla karlen kör uppå,
Tpo hemma, tpo hemma!

Att äfven vaggvisan erbjuder mycket af intresse skall
nända betviflas af mången; men icke desto mindre är
mikrokosmos, som både den och barnvisan i dess
liga skiftningar öppnar för forskaren, alldeles förvånans-
dt rik. Ofta en gäst från fjärran länder, ofta århund-
en gammal, ofta vid första påseendet ett nonsens utan
och reson, har emellertid vaggvisan i sin famn upp-
it mycket af det bästa som moderskärleken, fadersgläd-
och hela folkets lefnadsvisdom förmått framalstra.

Stundom sorgsen, stundom glädtig, yr, öfverdådig, förstår den städse barnasinnet så väl, att det erfordras en mycket konsterfaren hand att utföra sin uppgift lika skickligt. Mången har säkert icke gjort klart för sig hvarför på äldre dagar hjärtat blir varmt, när man påminner sig dessa enkla, entoniga visor från de spädaste barnaåren. Men månne det icke bero på en omedveten aning, att de spelat en annan roll än den att narra barnet i vaggan till sömn, att de, just de, fört in i den späda barnahjärnan frön till föreställningar, begrepp, idéer på en tid, då inga andra konstgrepp kunde göra det? Vaggvisan är folkets pedagogiska mästerstycke, och jag tror att folkpsykologin en dag skall egna den en särskild uppmärksamhet.

Det skulle ännu återstå att redogöra för den sista arten af svensk folkpoesi, nämligen *sångleken.* Men jag afstår härifrån af många skäl. Denna är icke någon främling hos de högre samhällsklasserna, och lite hvar har väl gjort sina observationer vis-a-vis den. Nyland tyckes sen gamla tider hafva varit dess förlofvade land, och antalet här redan upptecknade sång- eller danslekar, huru man vill kalla dem, är för närvarande ett godt stycke inne på andra hundratalet. Att den redan på grund af sin ålder och sina traditioner i sällskapslifvet, närmast under julhälgen, är värd uppmärksamhet behöfver jag ej påpeka. —

Folkvisans vingar är melodin. Jag har redan flere gånger påpekat att den icke får skiljas från orden, utan att dessa båda sammanvuxit till ett helt. Melodin kan visserligen göra sig gällande utan ord, men icke tvärtom. Och melodin är det, som i de flesta fall skaffat folkvisan en publik äfven utanför allmogens leder. Hvad nu den nyländska folkvisemelodin vidkommer, så är det ju icke obekant att den ofta är mycket vacker. Den, om någonting, är ett uttryck för folkets känslovärld, den, om något, låter en blicka in i folkets innersta. Huru mycket af folkmusiken i Nyland är genuint nyländskt torde icke ens approximativt ännu kunna afgöras, ehuru det visserligen om flere melodier med säkerhet kan bevisas att de först i senaste tid trängt till bygderna från skol- och konsertsalarna. Flere sjömans- och kärleksvisor hafva diktats till allmän bekanta melodier af alt annat än folkelig härkomst, til

›el „Munter bör en sjöman vara“ på en känd marsch-i, „I dag står vårt skepp under segel på floden“ på ›ansk valsmelodi, „I tysthet må jag klaga“ på melo-ill „Ack Vermeland du sköna“, hvilken icke gärna hafva nedärfts hos oss som en folkmelodi, ett par på Ehrströms melodi till „Källan“ af Runeberg, o. De som i senare tider upptagits af folket hafva icke blifvit i nämnvärd grad omstöpta i dess deglar, utan :a sitt främmande ursprung redan vid de första tak-Andra, som längre tid sjungits hos folket, hafva i betydlig grad assimilerats med dess musikaliska ättningar och röja icke så tydligt sin egenskap af ›ds. De flesta äro genuina folkmelodier.

Nylands svenskar äro i allmänhet till sin natur gläd-och förnöjsamma, och denna karaktär afspegla äfven semelodierna. Följande lilla tabell öfver de i tredje af „Nyland“ publicerade 300 melodierna blottar de-ıraktär på ett öfverskådligt sätt.

	Dur	Moll	Modulation		Summa.
			Dur-Moll	Moll-Dur	
risor och Romanser	31	44	2	1	78
visor	63	28	3	—	94
ssånger	65	13	1	—	79
amma visor	45	4	—	—	49
Summa	204	89	6	1	300

e kanske till ett tiotal uppgående melodier, som mo-ı från en tonart i dur till en annan i dur eller från nart i moll till en annan i moll, har jag i tabellen rt under respektive rubriker *dur* och *moll.*

Att således 204 melodier af 300, d. v. s. 68 procent, dur, ådagalägger tydligt att det är de gladare melo-ı som företrädesvis anslagit Nylands svenskar. Och ligt är äfven att det är melodierna till de gamla a som företrädesvis gå i moll, medan de nyare i all-›t hafva anslagit en mera glädtig tonart. Beror detta att folket under tidernas förlopp småningom har bytt

om skaplynne, att lifvet begynt te sig mera gl sorglöst, att vekare, mera sorgbundna känslor i vå äro sällsyntare bland vår kustbefolkning än fordo där frågor af största intresse, hvilka väl delvis ku svaras genom forskningar uti vår folkdiktning o musik. Att ännu gifva något svar på dessa fı vanskligt, och hvarje omdöme blir lätt förhastadt icke stöder sig på reell bas. För min del tror jag framtida forskningen i folkmusik skall konstater gjord tendens hos densamma att, ju längre det l mer och mer arbeta sig till en så att säga mera mera sorglös hållning. Mänskligheten och i all sy den lägre klassen har eller tror sig åtminstone i gar hafva större anledning att glädja sig än ford det vore en anomali, om denna tillväxande lifsglä skulle hafva sökt sig uttryck i folkmusiken. Bull fabrikerna, ångbåtarnas hvisslingar och bantågens mel, tröskmaskinernas dån — alt detta är melod brusa fram i glädtig dur och öfverrösta de toner, gen och längtan och saknaden framprässa midt i de tiska värksamhetens vimmel. I dag ljuder vall tunga, trånande locklåt i skogens djup, och va biktar sin hjärtehemlighet i drömmande, veka tor dallra fram genom lunder och hagar, öfver bärg o och ensliga skogssjöar. Men i morgon! Skogen ä och på dess plats står en böljande åker; lunden h trädts af en äng, och den forna skogssjön omgifve dar samt bullrande, friskt och sträfsamt lif. Natu bytt prägel, och sången som fostrats däri har icke bli oberörd däraf. — Hyllar man engång satsen om sans intima förhållande till den natur, i hvilken d rats, måste man äfven tro på dess föränderlighet hand med naturens.

Att den svenska folkvisan i Nyland företräde skar de gladare tonarterna är äfven ur annan sy sedt betecknande. Ty melodierna äro ofta gladare den, och mer än en gång, när man väntar sig trånande kärleksvisa skall söka sitt musikaliska i vekaste moll, får man höra den sjungas i klinga Detta bevisar enligt min tanke att vår folkvisa fö

rande befinner sig i en brytningsperiod, hvilket är orsaken till dess osäkra hållning.

Egendomligt är vidare att folkvisan vid våra kuster isynnerhet i musikaliskt hänseende så grundväsentligt skiljer sig från inlandsvisan, det vill säga den finska folkvisan. Jag har visserligen inga siffror af värde att framlägga, men torde komma sanningen nära, då jag säger att den finska folkvisans egentliga hemvist är molltonarternas innerliga, men betryckta värld. Hvilken oerhörd skilnad emellan den svenska och finska folkvisan i vårt land! Huru mycket än den finska visan upptagit från sina västra grannar, (den svenska folkvisan i Nyland har lånat alldeles förvånansvärdt litet från den finska allmogens diktning), säkert är att dess värld är en helt annan än dess svenska gränsbos. Ja, jag djärfves påstå att skilnaden, i stort sedt, mellan den finska folkvisan och den svenska i Sverge är mindre än mellan den och den svenska här i vårt eget land. För närvarande kan detta påstående ej på ett bindande sätt bevisas, men jag vill dock anföra det märkeliga förhållandet, att bland de trehundra melodierna i J. N. Ahlströms „Nordiska folkvisor“ icke mindre än 72 procent gå i moll och endast 28 procent i dur. Man jämföre härmed förhållandet med de 300 visorna härifrån Nyland, och man kan icke tro att en så stor divergens beror på en slump. Tvärtom: det vore högst märkvärdigt, om icke kustbefolkningen i vårt land såsom annanstädes skulle älska melodier i annan tonart än bärgs- och skogsbygdens invånare.

Icke synnerligen många melodier äro gemensamma för folkvisor i Sverge och Nyland. Fullkomligt lika äro, så vidt jag erfarit, endast några få stycken, t. ex. melodin till Liten Karin, och där samma tema ingår, har det i de flesta fall blifvit utbildadt på ett något olika sätt på bägge sidor om hafvet. Att melodierna måste skifta mera än orden ligger i sakens natur, då folket icke kan bevara dem genom uppteckningar, utan är hänvisadt endast till sitt minne. Om flere af dem dock bevisligen bibehållit sig hundradetals år, så ådagalägger det att de klädt folkkaraktären i toner, hvilka på ett naturtroget sätt återspegla alt det väsentliga däri.

Som sagdt äro många nyländska folkvisemelodier ut-

märkt vackra, och det lider intet tvifvel att de, harmoı behandlade för sång eller instrumentalmusik, ännu ko: att få många vänner och att de i sin mån komm: värka befruktande på vår konstmusik. Hittils hafv: varit nog litet kända; de som nu och då publicer: skilda numror af Nyländska afdelningens album, hafva kommit till en större allmänhets kännedom, och de få, ingå i ett häfte af „Det sjungande Finland", äro ick bästa som finnas. Under konkurrensen med den härliga i musik, som fostrats hos finnarna och andra nationer, k ma de emellertid alltid att intaga en nog anspråkslös pl men dessa hemlandstoner borde åtminstone icke fö främlingar i eget land, och flere af dem kunde helt sä räkna på en publik äfven utom vårt lands gränser. svenska folkvisan i Nyland utgör ett af de många b: som olösligt förenar kolonin här östanhafs med moder det. Ju mera känd den blir, desto tydligare skall framstå att germanisk-nordisk sång och världsåskådı sen urminnes tider lefvat och utvecklat sig äfven hos svenska allmogen i de tusen sjöarnas land.

Ernst Lagus.

Om de politiska partierna i Belgien.

I.

Få länder i Europa hafva i den grad som Belgien varit i det katolska prästerskapets våld. Hela dess senaste inre historia uppfylles af den väldiga kampen mellan de liberala, som vilja frigöra folket från dess bojor, och katolikerna, som med förtviflans mod försvara sitt rof. Ehuru striden ännu är långtifrån afgjord — för närvarande innehafva katolikerna makten — kan intet tvifvel dock finnas om hvem den slutliga segern skall tillfalla, och för att det icke blifver obskurantismens och prästerskapets partigängare, borga redan de betydande framsteg liberalismen gjort i Belgien under de senaste femtio åren.

Kyrkans och prästerskapets öfvervälde går upp till tiden efter Nederländernas frihetskamp, hvilken som kändt slutade olyckligt för de södra, belgiska provinserna. Inkvisitionen med hemliga angifvelser, tortyren och bålet gjorde sin rund genom landet; tungt drabbade hämden alla, som tagit någon del i frihetsrörelsen; blodet flöt i strömmar. Och med inkvisitionen följde munkar och präster, praktfullt utstyrda kloster och kyrkor uppstodo öfveralt, under det folket, utarmadt och okunnigt, knapt hade tak öfver hufvudet.

De liberala sträfvandena, åtminstone i mera samlad form, datera sig från franska revolutionen och föreningen med Frankrike. I de stora städerna, sedan urminnes tid säten för borgerlig frihet och självstyrelse, funno de frisinnade idéerna en gynnsam jordmån och den grund lades, på hvilken sedan dess det liberala partiet utvecklat sig.

* * *

Då Europas suveräner vid Wienerkongressen värkstälde en ny fördelning af riken och troner, trodde de sig främja förvärkligandet af sin älsklingsidé, upprätthållande

af den europeiska jämvikten, genom att mellan
naturliga rivalerna Frankrike, Tyskland och Englar
cera en stat, tillräckligt stark för att själf kunna vär
oberoende. I detta syfte förenade de Belgien med H
under det gemensamma namnet Nederländerna oc
konungen af Holland som regent. Var planen god,
stördes den dock genom utförandet. Den holländsk
relsen uppretade mot sig belgierna genom sitt sätt a
handla Belgien som biland, ehuru det var dubbelt
kare än „moderlandet". Den stötte sig med såväl li
som katoliker med påföljd att desse, som tidigare k
pat hvarandra, förenade sig, och septemberrevolu
1830 utbröt. Belgierna blefvo segrare, inom kort va
landet befriadt.

Den provisoriska regering, som öfvertagit ledn
af frihetsrörelsen och i hvars spets stodo *Charles*
och *de Potter,* utfärdade genast ett dekret, som sar
kallade en nationalkongress. Dennas första hand
voro proklamation af det belgiska folkets oberoende
den konstitutionella monarkins antagande till styrels

Monarkin blef voterad efter en lång och glär
debatt med 174 röster mot 13. Samtliga medlemr
minoriteten, bland dem 2 präster, uppträdde unde
kussionen, från majoritetens sida öfver 30. Till k
valdes (efter det Louis-Philippe af Frankrike nek
son hertigen af Nemours att mottaga den honom erb
kronan) prins Leopold af Sachsen-Coburg-Gotha, h
uppsteg på tronen den 21 juli 1831. Han efterträdd
sin död 1865 af sin son Leopold II.

Nationalkongressens öfverläggningar upptogos
hufvudsakligen af frågan om författningen och sedan
blifvit antagen, af lagar för organisation af valrätten
institutionen, prässförhållandena etc. Den närmaste
bilden för den belgiska konstitutionen var den nede
ska författningen af 1815; man sökte blott genom
rande af vissa bestämmelser hindra ett återupprepar
de missbruk, som framkallat revolutionen. Självfall
öfvade äfven Frankrike ett icke ringa inflytande. L
man denna tid där försökte acklimatisera den eng

parlamentarismen, gjorde man det ock i Belgien, och — låtom oss säga det — med lyckligare resultat.

Den belgiska konstitutionen är en bland de mest frisinnade som finnas. Dess fundamentalsatser äro: „alla belgier äro lika inför lagen“ och „all makt utgår från nationen“, och i alt har lagstiftaren blifvit dem trogen. Främst garanteras i kapitlet *belgierna och deras rättigheter* — en värklig *magna charta* — de medborgerliga friheterna, den individuella friheten, kulternas frihet och friheten att fritt tillkännagifva sina åsikter (ingen kan tvingas att på något vis deltaga i en kults akter och ceremonier eller iakttaga dess högtider; civiläktenskap bör alltid föregå kyrklig vigsel), undervisnings- och präss- samt församlings- och föreningsfriheten. I kapitlet *maktfördelningen* genomföras på det trognaste den konstitutionella parlamentarismens idéer. Den lagstiftande makten tillhör konung och parlament gemensamt med initiativ i lika grad; dock måste hvarje lag, som hänför sig till budgeten eller arméns kontingent, först voteras af deputeradekammaren; den värkställande makten tillhör konungen; den judiciella utöfvas af oberoende domstolar.

Parlamentet består af tvänne kamrar, deputeradekammaren och senaten, hvilka årligen sammanträda. Valmän till deputeradekammaren äro alla medborgare, hvilka betala en census, som ej kan öfverstiga 100 och ej understiga 20 floriner (1 florin = 2 fr. 12 cent.) i direkt skatt. Efter att tidigare hafva varierat betydligt reducerades census 1848 öfver hela landet till det konstitutionella minimum. För att vara valbar erfordras ingen censusbestämmelse, blott fylda 25 år. 1848 infördes dock en väsentlig inskränkning i valbarheten. Man ville göra kamrarna så oberoende som möjligt, och i denna afsikt beslöts det att innehafvande af ett statsämbete vore oförenligt med representantskapet.

De deputerades antal kan ej öfverstiga en på 40000 invånare (kammaren räknar nu 132 medlemmar); de väljas medels *scrutin de liste* arrondissementsvis. Bruxelles utser sålunda 16 representanter, några valkretsar blott 1. De deputerade väljas för en tid af fyra år med omval af hälften hvartannat år, de åtnjuta en månatlig indemnitet af staten

af 420 fr. under den tid sessionen varar, dock så att de, som bebo den stad, där parlamentet sammanträder, erhålla ingen ersättning.

Senaten väljes af samma valmän som deputeradekammaren till ett antal af hälften af denna; dess ledamöter, som erhålla intet arfvode, utses för åtta år. För att vara valbar erfordras att hafva fylt 40 år och betala i direkt skatt åtminstone 1000 floriner.

Frågan om en senat och dess sammansättning var föremål för mycken öfverläggning inom kongressen. Efter att under stor majoritet (128 röster mot 62) hafva beslutit sig för tvåkammarsystemet befann sig kongressen inför icke mindre än 9 olika förslag rörande senaten. Ett ville att senatorerna skulle utnämnas af konungen från en lista med tredubbla antalet kandidater, uppgjord af de valmän, som utse deputeradekammaren, ett annat att senaten skulle väljas af provinsrepresentationen, ett tredje till hälften af deputeradekammaren m. fl. Man beslöt sig för det nuvarande systemet, sedan förslaget om senatens utseende af regenten blifvit förkastadt med 97 röster mot 76. — Senaten, som självfallet är sammansatt af element från aristokratin och den högre bourgeoisien, har i allmänhet ganska troget följt deputeradekammaren; majoriteten har under de senaste årtiondena i bägge kamrarna alltid samtidigt tillhört samma parti. Blott en gång har senaten spelat en mera självständig roll; genom ett misstroendevotum förmådde nämligen den katolskt sinnade majoriteten den första liberala ministären att träda tillbaka, ehuru den hade majoritet i deputeradekammaren.

Man kan ej annat än skänka sin högsta beundran åt kongressen, som i fast tro på frihetens välsignelsebringande värkningar vågade gifva sitt land, hvilket just genomgått skakningarna af en revolution, en författning, som enligt de i Europa då allmänt herskande åsikterna nödvändigt måste sänka landet i anarki. Utgången har visat att kongressen icke varit för djärf; konstitutionen har vuxit in i folkets medvetande; Belgien har oberördt af de revolutioner, som upprört dess grannstater, lugnt kunnat arbeta på sin fredliga utveckling. Med full rätt kunde belgierna, då landet 1880 firade femtionde årsdagen af sitt oberoende,

mmanfatta dess historia under denna tid i orden: fem-
o år af framsteg.

* * *

I Belgiens politiska historia efter 1830 kan man sär-
ilja tvänne perioder, af hvilka den förra sträcker sig till
39, då fred definitivt slöts med Holland och detta land
kände Belgiens oberoende. Den härunder hotande yttre
:an, då frågan om landets själfständighet icke var af-
)rd, då kriget när som hälst kunde uppblossa, värkade
; partimotsättningen icke framträdde med sådan skärpa
n senare. Flere af divergenspunkterna voro ej häller
nu klargjorda, och ehuru en ganska utpräglad såväl li-
:al som katolsk opinion förefans, insåg man på alla håll
an af att nu förlora sig i diskussioner, som kunde blifva
)sdigra för landet. Bestämmande för partidelningen i
nrarna var frågan om krig och fred; de ministeriella
:o framföralt fredsvänner; oppositionen var mera strids-
ten och ville icke förlika sig med afståendet till Hol-
d af en del af Limburg och Luxemburg.

Men då från 1839 de utrikespolitiska frågorna förlo-
.e sin öfverhängande betydelse, begynte klyftan vidgas
llan liberala och katoliker. Katolikerna hade dittils om-
tat eller åtminstone icke protesterat emot den så kallade
ərala katolicismen, sådan den predikades af abbé de La-
nnais och hans skola. Trots en encyklika af påfven
əgorius XVI, hvilken i de skarpaste ordalag fördömde
ıeten och följaktligen äfven den belgiska konstitutio-
ı, hade man på katolskt håll uttryckligt och lojalt er-
nt författningen. Men tiderna förändrades, den lamen-
is'ska skolan hade spelat ut sin roll; den fördömdes af
fven, och i den katolska prässen öppnades ett häftigt
lttåg mot de frisinnade institutionerna. Man försökte
sserligen ännu en tid att åtminstone till namnet upp-
tthålla „unionen" från 1830, men altmera banade sig
ıedvetandet fram, att endast en bestämd politik i den ena
ller andra riktningen uppfylde tidens kraf.

Charles Rogier, f. d. medlem af den provisoriska re-
ringen, bildade den första rent liberala ministären. Se-
lan denna efter ett års styrelse afgått i följd af ett miss-

troendevotum af senaten, försökte en berömd katolsk st
man, *J. B. Nothomb,* att återuppväcka unionspolitiken. I
hans förnämsta värk, den reaktionära undervisningsla
af 1842, stämplades med skäl af de liberala som ul
katolsk, och då Nothombs förmedlingsförsök väckte m
troende äfven hos katolikerna, föll han snart. Efter
ytterligare, kortlifvadt unionsförsök kom till makten
rent katolskt kabinett, kalladt „de sex *Malou's* minis
efter dess mest framstående medlem, hvilken tidigare v
en varm försvarare af koalitionskabinetten och därvid
gång utropat „att om regeringen innehades af sex Ma
skulle han bekämpa den". Malou blef snart det katol
parlamentariska partiets chef och som sådan kvarstod
ända till 1884, då han drog sig tillbaka från ett ak
deltagande i partifäjderna. Han har nyligen aflidit.

Det klerikala kabinettet af 1845 och dess reaktior
tendenser tillkommer förtjänsten af att en närmare s
manslutning ägde rum bland de liberala, hvilka nu f
organiserades som ett egentligt parti. Delegerade från
liberala föreningarna samlades 1846 i Bruxelles och u
betade ett program för partiets värksamhet, som mötte
ett kraftigt genljud i landet. Antalet liberala förenin
tillväxte hastigt. Resultatet dröjde ej häller att visa
Redan följande år vunno de liberala en afgörande
seger; ett liberalt kabinett kom till styret. Dess chef
till en början Charles Rogier och sedan han trädt tillba
Frère-Orban, hvilken sedan dess varit det frisinnade p
tiets erkände ledare. Af alla liberala ministärer har de
måhända genomfört det största antalet reformer. Un
intryck af den då utbrutna franska februarirevolutio
beslöto kamrarna nästan utan diskussion nedsättande öf
hela landet af census till det konstitutionella minim
jämte det de läto förmå sig, trots opposition af flere fr
stående liberala talare, att dekretera oförenligheten af eg
skapen af deputerad och innehafvandet af statstjänst.
dare antogs ett storartadt projekt, åsyftande åtgärder
förmån för industrin och de arbetande klasserna, tullta
fen ändrades i frihandelsvänlig riktning, den oktroj,
uppbars af flere städer, afskaffades, den högre under
ningen ordnades, m. m.

Den allmänna reaktion, som efter Napoleons statskupp öfvergick Europa, sträckte sina värkningar äfven till Belgien, där ett ultrakatolskt kabinett var vid makten från 1855 till 1857. I afsikt att för de religiösa kongregationerna underlätta förvärfvande af egendom framlade ministären för kamrarna ett lagförslag (benämdt *klosterlagen*), afseende möjligheten att förläna dem egenskap af civilperson, det vill säga rätt att besitta, genom blott ministerielt dekret. Men detta uppväckte en så häftig opposition, att gatuoroligheter uppstodo i Bruxelles och man fruktade för revolution. På uppmaning af konungen återtog kabinettet sitt förslag, och då vid de kort tid därpå skeende kommunala valen alla de större städerna enhälligt uttalade sig mot ministären, inlämnade den sin afskedsansökan. Parlamentets upplösning gaf de liberala en stor majoritet, hvilken de bibehöllo under icke mindre än 13 år, en ovanlig lifslängd för en ministär i ett parlamentariskt styrdt land. Katolikerna, hvilkas makt ansågs för alltid bruten, afhöllo sig från all yttre opposition, men arbetade i stället så mycket ifrigare i mörkret. Splittring begynte uppstå inom det liberala partiet, de progressistiska elementen fordrade en energisk politik, under det de ledande nöjde sig med ett försiktigt på-stället-marsch. Katolikerna kommo till makten 1870 och genomförde utan något större motstånd från de liberalas sida den betydliga sänkningen af census för kommunala och provinsiella val till 10 och 20 fr.

1878 segrade åter de liberala. De egnade nu undervisningsfrågan en stor uppmärksamhet. En särskild ministär inrättades för den offentliga undervisningen, och den betydelsefulla skollagen af 1879, som afsåg att undanrycka prästerskapet primärundervisningen, såg dagen. Ett förslag om obligatorisk skolgång framlades ock, ehuru det icke hann antagas före kabinettets fall. Äfven en viktig valreform genomdrefs, lagen om „les capacitaires", enligt hvilken alla de äro valmän vid kommunala och provinsiella val äfven utan att uppfylla fordringarna på census, hvilka hafva diplom på ett visst mått kunskaper eller hvilka efter att hafva besökt någon skola kunna prestera en examen, hvars program lagen bestämmer. Den alt djupare splittringen mellan de bägge liberala fraktionerna, de dok-

trinära och de radikala, gjorde att de ledo ett eklatant nederlag vid 1884 års val. Till och med i Bruxelles, dittills liberalismens fasta borg, segrade de klerikala under förklädnad af „independenter“. Ett ultrakatolskt kabinett kom till makten, indrog undervisningsministeriet och upphäfde skollagen af 1879. Dess häjdlösa reaktion väckte dock en sådan förbittring, att de två mest hatade och på samma gång mest framstående ministrarne *Jacobs* och *Woeste* tvungos att träda tillbaka, och dem följde ministerpresidenten Malou. Chef för kabinettet blef *Beernaert,* en f. d. liberal, hvilken ansågs företräda en moderatare opinion.

* * *

Kongressen synes hafva velat med ett Alexanderhugg lösa spörjsmålet om kyrkans förhållande till staten och tilldela den förra den plats henne tillkommer. Konstitutionen proklamerar den fullständigaste religionsfrihet med alla kulters likaberättigande. Oegentligt nog tillerkänner den kulternas tjänare aflöning ur statskassan, men äfven här talas blott om „kulter“, ej om „kyrkan“. Tiden var dock ej ännu mogen för en dylik reform. Redan den katolska kyrkans ofantliga numeriska öfverlägsenhet gentemot de andra bekännelserna gjorde att bestämningarna om kulterna i själfva värket hade sin tillämplighet nästan blott på den, och dess makt var altför stor för att den utan vidare skulle foga sig i den ställning kongressen ville anvisa den. Den vek ej en tum från sina anspråk, och kampen mellan liberala och katoliker har utkämpats till större delen på områden, som enligt konstitutionen redan borde vara vunna för friheten. Den katolska kyrkan har framkommit med fordringar på herskarvälde i fråga om undervisningen, jämte det stiftelserna för „välgörande“ ändamål, „la main-morte monacale“ och begrafningsplatserna gifvit anledning till häftiga strider.

Trots konstitution och kongress hafva förhållandena i Belgien gestaltat sig så, att faktiskt tvänne skolmonopol förefinnas, kyrkans och statens. Då 1830 absolut undervisningsfrihet proklamerades, ägde katolska kyrkan ett fullständigt och väl organiseradt skolsystem, under det d frisinnade hade snart sagdt ingenting tillgjordt. De tvun

s då att som enda möjliga motvikt uppställa statsunder-
ningen, ett tveäggadt vapen, hvilket snart vändes mot
n själfva. Genom att indraga staten i skolstriden gjorde
denna blott mycket häftigare, på samma gång de ri-
rade att förlora alt inflytande, när katolikerna komme
makten. Så gick det ock. Lagen af 1842, hvilken
lerar primärundervisningen och hvilken varit gällande
la till 1879 samt med några modifikationer från 1884,
' redigerad i fullkomligt katolsk anda. Prästerskapet
le rätt att i skolan meddela undervisning i religion samt
ervaka undervisningen i öfrigt. Den af de liberala på-
:ade och genomdrifna bestämmelsen om att i hvarje
nmun måste finnas en skola gjordes illusorisk genom
ı kommunen gifna rättigheten att i stället för att upp-
:a en egen, adoptera en privat, det vill säga munkskola.
tens skolor voro sålunda faktiskt i kyrkans våld, och
ına hade dessutom fördelen af att icke behöfva i någon
;re grad anlita sina egna fonder för underhåll af skolor.

Först 1879 kände sig de liberala nog starka att våga
genomgripande reform. I den konfessionella skolans
le sattes den konfessionslösa. Hvarje kommun skyldig-
ıdes att inrätta en egen skola. Religionen uteslöts från
ıplanen, såsom tillhörande hemmets och kyrkans område,
ırvid tillfälle dock bereddes prästerskapet att i själfva
llokalen meddela undervisning däri åt de elever, som
kade det. All rätt till inspektion beröfvades präster-
pet.

Den nya lagen berörde altför känbart katolikernas
:tigaste intressen, för att de utan vidare skulle gifva
. De organiserade ett ursinnigt fälttåg. Exkommuni-
ion drabbade ej blott alla lärare i de „gudlösa“ sko-
ıa, men ock barnen, som gingo där, och föräldrarna,
ı satte dem dit. Öfveralt uppsatte katolikerna privata
lor, och det kommer alltid att utgöra ett storartadt be-
på den hängifvenhet, hvarmed de omfattade sin sak
h de stora fonder hvaröfver de förfogade), att under
pet af några veckor flere tusen enskilda skolor uppväxte
ı ur jorden. Samtidigt förde partiet ett ytterst häftigt
ȝ mot lagen så i prässen som från predik- och bikt-
en, hvarvid de ökade bördor, som lagen lade på kom-

munerna, blef ett ypperligt vapen i händerna på dess mo
ståndare. Då katolikerna 1884 segrade vid valen, blef d
ras första åtgärd att upphäfva den för dem så förhatlig
lagen. Den de satte i stället påminner mycket om 18
års, ehuru till och med katolikerna funnit sig nödsaka
att göra vissa eftergifter åt tidsandan. Sålunda har pr
sterskapet ej vidare någon rättighet till inspektion. I
dragning af så många kommunalskolor som möjligt har u
gjort en viktig faktor i den nuvarande regeringspolitike

Äfven den högre undervisningen hafva katolikern
sökt få i sitt våld, ehuru det icke lyckats i samma gra
Undervisning i religion meddelas väl i lyceerna, men fö
öfrigt stå de icke under någon kontroll af prästerskapet.
Af Belgiens fyra universitet hafva katolikerna ett enskil
i Louvain, de liberala ett i Bruxelles, staten tvänne, i Ga
och Liège, hvilka icke hafva någon markerad politisk fär

* * *

Lagen gifver icke de religiösa kongregationerna til
stånd att besitta egendom, de kunna ingenting förvärfv
de äga ingen laglig existens, och likväl innehafva de e
ofantlig förmögenhet, äga till och med stora fastighet
hvilka de administrera utan någotslags kontroll från d
allmännas sida. Genom en kedja af bedrägerier hafva d
lyckats kringgå lagen, härvid troget biträdda af hela d
katolska partiet. Gång efter annan äro vid de belgisk
domstolarna processer anhängiggjorda mot munkarna af ar
vingar till personer, hvilka aflidit efter att hafva ingått
munkordnarna och hvilkas. förmögenhet dessa bemäktig
sig. Bästa beviset på huru ofantligt mycket kongregatio
nerna äga är det ständigt växande antalet af deras med
lemmar. 1846 funnos i Belgien 12000 af bägge kön
1880 öfver 25000. Om man antager 1000 fr. per hufvu
som årligt underhåll, stiger summan till 25 miljoner i år
motsvarande efter 4 % ett kapital af 625 miljoner!

Vid sidan af kongregationernas rikdomar, som lag
icke godkänner, finnas ytterligare kyrkornas och de vä
görande stiftelsernas, i viss mån stående under lagens b
skydd. Enskilda hafva nämligen rätt att göra stiftels
för diverse „välgörande" ändamål såsom hållande af m

ır o. d. och ställa dem under kyrkans förvaltning. Äf-
ɔn härigenom hafva prästerna vetat förvärfva sig stora
kdomar, hvilka såsom undandragna den allmänna rörel-
ın äro fullkomligt „döda“ för nationalförmögenheten. Ett
ɔgrepp om kyrkornas rikdom gifver det faktum att de för
ärvarande äga blott jordfastighet till ett omfång af närmare
0000 hektarer, eller en hundradel af Belgiens hela areal,
ch likväl är jordegendomen blott en ringa del af deras
örmögenhet. Prästerskapets makt på landsbygden vore
ɔdan härigenom förklarad.

Ganska egendomligt förefaller det oss att till och
ıed begrafningsplatserna kunnat blifva ett stridsämne.
'rästerskapet har framträdt med anspråk på eganderätt
ill dem, och det har flere gånger inträffat att präster och
atolska borgmästare nekat aflidna politiska motståndare
tt hvila på kommunens kyrkogård. Nyligen dömdes en
orgmästare och f. d. representant till 3 dagars fängelse,
medan han låtit begrafva en fritänkare på den del af be-
rafningsplatsen, där latrinerna voro belägna!

Ytterligare har frågan om Belgiens representation hos
åfven uppväckt häftiga debatter. Då de liberala senast
ınehade makten, blef hon indragen; katolikerna hafva
kyndat att åter upprätta henne.

Edv. Öhrnberg.

Paul Heyse som novellförfattare.

Paul Heyse: Noveller. Öfvers. från tyskan af A Engberg; med förf:s porträtt och en literär karaktäristik a Brandes; 7 band; 336+399+394+395+390+408+403 8:o. Sthlm 1886 & 1887. P. A. Norstedt.

Den tillfredsställelse man känner öfver att Paul He samlade noveller blifvit öfversatta till svenskan får, se man ögnat igenom endast några sidor, genast en b bismak genom den i hög grad bristfälliga öfversättnin Det är både omöjligt och onödigt att räkna upp all gånger öfversättningen trotsat reglerna för svensk följd eller att anteckna öfriga där förekommande ge nismer; de många felen falla nog ändå altför bjärt hv läsare i ögonen. När arbetet nu ligger tryckt och fär kan man endast beklaga den orätt, som här tillfogats stilist af hög rang, samt söka abstrahera från den hagliga omständigheten för att det oaktadt tränga denna diktnings väsende. Paul Heyse är för närvara Tysklands förnämste diktare, åtminstone den utom lands gränser mest kände och läste. I den nu utkom samlingen ingå endast hans noveller, sålunda mest t gare arbeten; ty som kändt hafva hans senare böcker gjorts af ett par större romaner, där samme diktare, i novellerna med orubbligt lugn och ostörd jämvikt beta tat tidens ström och sökt fånga endast de vackra bilde i sin spegel, dragits med af den hvirfvel, som bildas a stora sociala frågorna. Om han också därvid bibehå de egenskaper, som karaktärisera „der liebliche Dic der Rabbiata", såsom den tyska kritiken kallat hon hafva romanerna äfven framvisat nya, egendomliga s af hans diktargenius. Såsom titeln angifver, har min ning icke varit att här gifva en karaktäristik af l Heyses hela författarskap. Väsentligen anslutande till den ypperliga teckning af diktaren Georg Bra

ɔrt och hvilken föregår novellsamlingen, har jag endast lat återgifva några af novellistens mest framträdande drag.

De älsta af Heyses i samlingen intagna noveller äro ın femtio- och sextio-talet. Dessa äro sålunda tämligen mtidiga med de arbeten af fransmännen Flaubert och öderna Goncourt, som gifvit uppslaget till den natura-tiska metoden. Den franska naturalismen med sina anor ın Balzac bildar en den bjärtaste motsats till denna ska diktning med sin klassiska härstamning från Goe-e. För Edmond de Goncourt var idealet för en roman tt från hvarje spår till dramatisk uppränning, för Flau-rt var „le bourgeois" liktydig med fienden, hvars själs- han med skärande ironi, klart och koncist lade i dagen h hvars mest undangömda vrår han skoningslöst gran-ade och blottade, men som han innerst föraktade och skydde. I bredd med den franske naturalistens öfverför-ıade sensibilitet, tillspetsade tankar, utomordentliga ınstnärliga form och ofta öfverraskande själsanalys af det anliga, det säregna, förefalla Heyses äfventyr, så väl mmanslingrade de än kunna vara, gjorda, hans lynne ckes opersonligt, hans karaktärer ointressanta och teck-ngen altför allmän och föga karaktäristisk. Men ju mer ın studerar sig in i denna diktnings innersta väsen, sto mer skall man känna att skalden gentemot denna miska öfverlägsenhet och raffinerade psykologi har att ılla en rik åder af lif, som kväller fram med något af turens egen fullhet och omedelbarhet, samt en värklig rlek till de människor han skildrat. Han kallar dem l ibland „filistéer", men det är ej så illa menadt, ı framför alt, det är icke menadt som hån. Medan ıubert arbetar på att vi skola förstå de gestalter ı skildrar, förstå all deras lumpenhet och gemenhet, ·etar Heyse på att vi skola se huru vackra de per-ıer äro, som han för fram i dagen, samt att vi skola ka denna skönhet, emedan det sköna för honom är lik-igt med det goda. I en af sina tidigaste noveller, Krets-naren, säger han uttryckligen: „skönheten är blott för . fromme, modige." Och detta gör Heyse icke såsom x. den engelske moralisten, hvilken ger oss de goda ;alterna till en uppmuntran, de dåliga till en varning,

utan i kraft af den inneboende skönhetskänslan, sor Heyses mest framträdande egenskap.

När vi söka tränga in i en diktares egendom skaplynne för att förstå det för honom säregna i konst, är det af största vikt för oss att veta hvilken uppfattning är af det han tecknat, med hvilken kla och tydlighet han sett, med hvilken värme och styrka känt den honom omgifvande naturen, död och lefva om man någonsin får kalla naturen död, och å andra si huru han sedan afspeglat detta. Hos Heyse är hans s hetskänsla, man kan säga skönhetsdyrkan, afgjordt stämmande för hela hans uppfattning af naturen. har han i åtskilliga af novellerna framhållit denna uppfattning och tydligen äfven gjort det i motsätt till den realism, som kräfver af naturen dess vackra och fula sidor. I sin skämtsamma novell „E i Pisa" säger han: „jag har aldrig kunnat teckn bild, som ej haft något älskvärdt i sig, i all synn aldrig någon kvinlig karaktär, i hvilken jag ej till grad varit förälskad. Hvad som redan i lifvet varit likgiltigt eller till och med vedervärdigt, hvarför s jag befattat mig med det i poesin? Det finnes tillräc många andra, som föredraga att måla det fula. M hvar se till hvad han gör!" — På den själffallna anmärl gen att ju till sanningen likvisst hör både ljus och sk svarar han uttryckligen att blir någon bedragen af berättelser, är det endast sådana, „som finna sitt int i att låta bedraga sig". Här, på denna punkt, spr skilnaden mellan Heyses diktning och realismen, före af t. ex. George Eliot, skarpast fram. Den stora eng författarinnan säger sig vid skildringar af värklig känna sig så förpliktad att återgifva den hel och h sådan hon sett den, som om hon stode inför domsto „hördes på ed".

Heyses skönhetskänsla finna vi likasom koncent i hans på en gång djupa och fantastiska novell „Den centauren", om hvilken Brandes säger att den återg moderna lifvet afspegladt i en trång ram. Centaure för par tusen år sedan varit läkare och då en gång, på sjukbesök, lagt sig att hvila i en grotta i bärget,

nat där och frusit inne. När nu efter två tusen år gletscherisen begynt smälta, kommer han åter fram i denna värld, som för honom är fullständigt förvandlad. Med förskräckelse och undran fly människorna ur hans väg, och den råa hopen begapar honom, såsom den begapar kalfven med två hufvud och fem ben, hvilken visas på marknaden af en italienare. Prästerskapet, som anser sig böra skydda sedligheten, italienaren, som menar att centauren fuskar i yrket, byskräddaren, som förargar sig öfver att denna nakna hästmänniska i grund och botten förstör och undergräfver hela skrädderinäringen, lägga emellertid råd för att få den farliga människan från byn. Med beridna gendarmer till hjälp komma de att gripa honom, under det han, okunnig om faran, muntert dansar för den nyfikna massan uppe vid värdshuset; men med ett kungligt språng sätter han öfver detta ynkliga och småväxta släkte, som velat fasthålla honom, och försvinner utan att träffas af de förföljandes kulor, vid horisonten bland bärgen.

Brandes kallar novellen en hymn till friheten i konsten, men den är ock en hymn till skönheten, med hvilken det är illa beställdt i vår „gudaberöfvade“, moderna värld. Diktaren har gifvit centauren den farnesiske Herkules' öfverkropp och sålunda gjort honom till en typ af på en gång manlig styrka och skönhet, den nedre delen är en präktig stridshingst, och detta höga, antika skönhetsideal ställer han gentemot all platthet, låghet och gemenhet i vår moderna värld och isynnerhet mot det moderna konstmedvetandet. Det är med Heyses egen diktning som med centauren. Denna diktning är fantastisk och ädel; med den råa hopen, med massan af människor vill den intet hafva att skaffa, utan flyr undan till sin fristad, fjärran från all den oro, som jäser inom vår moderna tid. Ur denna omständighet kan man förklara dess flesta såväl fel som förtjänster.

I novellen „De ensamma“ inför diktaren en ung italiensk bondflicka, som kommer ridande vägen framåt: „endast konturerna, endast ett par dussin linier! Huru hon trafvar åstad på sin lilla åsna, med ena benet hvilande sträckt och stadigt utmed djurets rygg, det andra med tåspetsarna nästan snuddande vid marken och med högra

armbågen stödd på det hvilande knäet, lekande med h
bandet, ansiktet vändt ut mot hafvet! Hvilken massa sva
flätor i nacken! Det lyser rödt däri: ett korallsmycke
nej, friska granatblommor. Vinden leker med den
tillknutna duken; huru mörkt brinner icke kinden
ännu mera ögat!" Denna figur är från första ögonblic
uppfattad i linjer och former. Det finnes hos Heyse m
ket af en bildande konstnär, men icke en af de mode
som ser färger och valörer hos hvarje stycke natur, likag
hvilket. Han söker framför alt linjernas storhet och h
moni, och detta är också en af orsakerna hvarför
med sådan förkärlek hämtar sina modeller från Ital
där de sköna gestalterna äro hemma, utgöra regel och i
undantag, såsom här uppe i Norden. Novellerna fra
sålunda ett helt galleri af gestalter, sköna och förnä
till både kropp och själ. Främst bland dessa stå kvin
figurerna.

Gabrielle i novellen „Det grefliga slottet" var
grann flicka, präktigt växt, med ett alldeles eget, s
ansikte och en tung korg bruna flätor, som kunde rä
väl sina tre gånger kring hufvudet. — Så anspråkslös
var, kunde hon ibland kasta hufvudet tillbaka på ett s
så man trodde man hade med en hertiginna att g
I „Vid Tiberstranden" är den kvinliga hufvudpersonen
ung flicka, Caterina. Hon införes i den dräkt, som bä
af folket i Albano: „ den röda jackan slöt sig tätt in
den nyss mognade barmen; däröfver låg ett veckadt sp
krås, och stora silfvernålar fasthöllo öfver flätorna
släta, hvita duken, som ej dolde hufvudets form. Ansi
stod i första blomman af sin ungdom, skönhet och häls
de stora ögonlocken betäckte helt och hållet ögonen,
att blott en smal, gnistrande svart strimma förrå
att de voro vakna." — Erminia (i „Barbarossa") var såd
att enhvar, blott han såg henne, måste älska henne.
har sett bildstoderna i Rom, muser, venusar och minerv
(det är en hederlig byapotekare och poet uppe i Sabin
bärgen som talar), „mästerstycken, som inga småsaker
utan konstvärk, till hvilka världen ej har maken, och
väl, fuskerier mot hvad naturen här skapat! — Med
lilla hufvud högrest på den präktiga bysten — och

ansikte sedan, som om det varit gjordt med mäjsel: ögonen stora och skönt rundade, med en blick, trotsig och mild tillika, en mun, röd som smultron eller ett nyöppnadt fikon, och kring pannan det tjocka, blåsvarta, ringlande håret, som hon baktill fäste hop i en tung korg af flätor, så att det ville en sådan nacke till för att bära en sådan börda. Och huru hon gick och rörde sig och lyfte armarna för att stödja någon börda, som hon bar på hufvudet, och de långsmala fingrarna, som voro likasom svarfvade, och de små fötterna i sina grofva skor.“

Dessa äro endast valda på måfå bland diktarens talrika vackra gestalter, hvilka äro nästan lika många till antalet, som samlingen innehåller noveller. Heyse inför knappast en gestalt, innan han söker ord att uttrycka sin glädje öfver dennas skönhet. När han sålunda strött omkring sig med fulla händer, har han dock nog ofta försummat att göra formen jämbördig med innehållet. Man saknar ofta hos novellernas gestalter denna likasom hårfina kontur, med hvilken t. ex. Flaubert omsluter sina figurer och som ensam förmår göra dem rätt karaktäristiska samt hindra att något kunde vara gjordt ungefärligt eller på måfå. I novellerna kunna förekomma så ytterst triviala saker som t. ex. „modern var en präktig brunett af skönaste växt“ och en hel hop andra, som kunde finnas i hvilken dussinroman som hälst, men icke äro värdiga en så stor konstnär som Heyse.

I hela den långa räckan af noveller har Heyse knappast framstält någon enda värkligt ful gestalt. Har han, såsom undantagsvis skett med kretsdomaren i novellen af samma namn, gifvit personen ett vanskapligt yttre, så har han icke blott så mycket ifrigare sörjt för att det inre skall vara desto skönare och mera harmoniskt, utan han bemödar sig äfven om att upptäcka det obetydligaste vackra drag, som en styfmoderlig natur kan hafva beskärt sitt barn. Kretsdomaren var ovanligt ful, men „då han öppnade läpparna, visade han en rad af de skönaste tänder, som gåfvo *behag* och *ädelhet* åt den obetydliga munnen“. Likaså har Heyse jämförelsevis sällan framstält de mörkare figurer, de psykologiska problem, som vår tids diktning företrädesvis väljer. Har han gjort det, älskar han

äfven här mest att, såsom skett i en af hans förnä noveller, „Känn dig själf", finna en försoning för lidaı en försoning som naturen själf kan hafva menat åsyftat.

Den harmoni och skönhet, som Heyse öfveralt s den yttre såväl som den inre, den finner han i natı På något ställe i novellerna säger han: „man skall iı ting göra mot naturen" och på ett annat: „hvarje v har att blifva sin natur troget". I dessa några ord a ves novellernas egentliga innebörd, oberoende af äfv ret, hvilket dock, som skall visas, äfven har stor bety för Heyse. „Sinnen och tankar äro blott lappvärk; människan på en gång skulle vi förnimma, om vi k vara andäktiga", säger Frans i „Känn dig själf". At nimma henne och handla därefter, det är hvad hela d räcka ädelt formade och förnäma gestalter skall Häri kan man finna en annan af de orsaker, som tigt dragit Heyse till Italien, där han isynnerhet kvinnorna i hög grad tilltalats af „den oförfalskade n kraften, saknaden af den tama och lama uppfostran, fås i pensionerna och instituten, det vildt växande ett ord". Man ser här vidden och djupet af Heyses k för naturen.

Novellen „Känn dig själf", som rör sig kring koı ten mellan intelligensen och känslan, är i detta afse typisk för Heyse. Den unge Frans hade blifvit upı rad med den enda uppmaningen: „känn dig sjelf!" fader hade fordrat af honom en oaflåtlig, hänsynslös pröfning utan att någonsin bekymra sig om resul Blott mot likgiltighet, drömmeri och oklart uppgåeı vanor och tillfälligheter var han obeveklig. Så snarı trodde sig märka att gossen tanklöst eftersade det hört eller läst, visade han honom med den dialek skärpa, som var honom egen, motsatsen såsom det s för att åter låta den falla, då den tycktes göra intry honom. Om då det unga sinnet kvaldes af rådlöshet förstummades af tvifvel, plägade den gamle herrı bryta och säga: „på tingen beror det ej, de äro sanna och falska, för den ena så, för den andra så. dig beror det således. Känn dig själf!" Men likasom

iskans fysiska natur i ungdomen behöfver mera sömn än nder sin mognad, så fordrar äfven hennes andliga under .den för sin första blomstring ro och stillhet för att vinna raft. Själen måste skonas, om anden skall komma till inn insikt om sin egen natur. Den för ungdomen egna, föna förmågan att betagas, den drömmande, omedvetna illheten, de ännu outtömda sinnenas rena njutningskraft ingo för den unge Frans förlorade under hans förtidiga fan efter visshet om sig själf. Då han sålunda förlorade en innerliga, tillitsfulla hängifvenheten för företeelserna världen, gick han samtidigt miste om just det han efterräfvade: en full känsla af sig själf. När man sålunda or lifvets alla företeelser genast från båda sidor, förlorar lt sin kroppsliga värklighet, sin vikt för oss, alt blir om en glastärning, den vi se tvärsigenom. — Och till slut vi tvärs igenom oss själfva, som vore vi af glas, och örlora denna hemliga, dunkla kärna, som väl dock är jälfva groddpunkten i vår personlighet och framdrifver tändigt nya krafter, då de gamla äro förstörda.

Grundtanken är sålunda den att det ej är förnuftet ller intelligensen, som gör människan lycklig; först när Frans låter hjärtat tala, lyssnar till dess röst och glömmer att skärskåda alt med förnuftet, blir han lycklig. flere af novellerna, man kan nästan säga i de flesta, genfinnes denna människans hemlängtan till sig själf såsom den ledande tanken. — När Heyse sålunda för hjärtats och känslans talan, komma nödvändigtvis hans kvinnofigurer att intaga det främsta rummet i hans taflor och blifva hufvudpersoner däri. Likasom diktaren hos dem främst sökte den yttre ädla formen, söker han äfven främst hos dem framhålla den andliga skönhet, som består i att vara sin natur trogen. Alla dessa vackra, unga gestalter, som längta efter kärlek och lycka, trotsa, uppbjuda sin stolthet, strida emot, men återfinna dock slutligen först i kärleken sitt innersta väsen. Hvad som konventionelt kallas dygd, heder och så vidare, måste hos Heyses figurer blifva vika för hjärtats allsmäktiga kraf. — L'Arrabbiata, som uppbjudit hela sin stolthet gentemot den hon älskar, känner slutligen själf huru fruktlöst det varit, i det hon ger till Antonio: „slå mig, trampa mig under fötterna,

förbanna mig! Eller om du ännu älskar mig efter alt det onda jag gjort dig, så se här, tag mig och behåll mig och gör med mig hvad du vill!" Gabrielle i novellen „Det grefliga slottet" säger: „om det värkligen ges en jungfrulig stolthet, som ej genom alla dessa blods- eller eldsprof bragts att svikta, så skulle jag knappast afundas någon den." — „När ens eget hjärta ej visar en vägen, far man beständigt vill", säger Lena i „Resan efter lyckan", och på ett annat ställe med ohöljd sinlighet: „min dygd var hel och fast och ej alls trådsliten, och dock frös jag med den i mitt innersta hjärta". — Det rent mänskliga i Heyses yrkande på människans rätt att vara lycklig framträder starkast i följande yttrande i novellen „Obotlig": „det finnes ej någon sann lycka, den man är tvungen att bära ensam; hvarje den djupaste, innerligaste välgärning kan komma blott från människor".

Det är sålunda ett alldeles skildt slag af människor Heyses noveller framte, en ras både till kropp och själ höjd öfver värkligheten. Och har också författaren skrifvit natur på sin fana, så är det i alla fall med många förbehåll. Det är intet naivt, hänsynslöst naturkopierande; där Heyse finner naturen för brutal, där skär han bort det, som ej passar inom hans ram. Den egendomliga blandning naturen ger, i det hon ofta ställer de vackraste egenskaper eller de skönaste former i bredd med alldagliga förkrymta eller till och med fula, vill Heyses idealism ej veta af. Han gör, som han själf skämtsamt säger, sina gestalter fritt efter vår Herre.

Hvad gestalterna sålunda vunnit i formfulländning och harmoni, det hafva de förlorat i inre lif och den lödighet, som endast naturen, tagen utan förbehåll, kan skänka. Detta är hvad man med skäl kan förebrå de bilder af modernt lif, som novellerna lämna oss. Dessa personer äro för ensartade för att representera vår jäsande tid, och man tviflar på att de alltid skulle handlat så, som de gjort, om icke diktarens ledband varit. Annorlunda är fallet, när diktaren förlagt novellen på längre afstånd, såsom de italienska bondnovellerna, hvilka värka genom det storslagna i massor och linjer, så att man mindre tänker på enskildheter; här har diktaren ej ens velat gifva

sådana bilder ur folkets innersta lif, som t. ex. målaren Millet gifvit i sina taflor af franska bönder. Ännu mera fulländade äro novellerna från medeltiden; till dem passar Heyses stiliserande teckning alldeles förträffligt. „Geoffroy och Garcinde“ samt „Sticksömmerskan i Treviso“ få n alldeles säregen skönhet genom framställningssättet, m i den förra novellen imiterar den provençalska diktingens ljufva, poetiska behag och i den senare hvad eyse själf kallar det medeltida träsnittsmanéret. Man mmer ovilkorligen att tänka på någon modern målare, m på ett genialiskt och självständigt vis efterbildar Holins på en gång säkra och naiva teckning.

Heyse anses allmänt som en stilist af hög rang. Så ycket mera bör den vikt och betydelse diktaren fäster vid lfva kompositionen af berättelsen betonas. Den sträfvan er skönhet och harmoni, som utgör grunddraget hos dikren, är bestämmande också vid novellens komposition h gör hvarje berättelse till en fast, väl hopfogad och rmonisk organism. Själf har Heyse i „Sticksömmerskan reviso“ dragit upp paralleller mellan sitt eget sätt att mponera och den naturalistiska skolans. „Den moderna vellens manér“, säger han, „är den fotografiska, stereopiska, utpenslade sirligheten. — I vår konstförfarna, mona tid är alt så glatt och blankt, så medvetet och änkt, så förvandladt i idel form och stil, att själfva emålet försvinner, *hvad* förgätes för *huru,* och vi själfva ymra oss för idel psykologiska finesser hos berättaren tan ej om de människor, på hvilka han utvecklar sin ckligbet. Jag står ännu på den föråldrade ståndpunkt, i hvarje historie historien själf för mig är hufvudsaken“. yse låter en af sina personer yttra detta, men samtliga eller vittna att åsikten är hans egen. Det säregna i s novellform karaktäriseras bäst i Brandes' uttalande: vellen är hos Heyse icke en liten tidsbild eller en genrel; där *händer* något, och där händer alltid något *ovänt.* Handlingen är i regeln så anlagd, att på en gifven kt inträffar ett oförutsedt omslag, en öfverraskning, , när läsaren tänker efter, alltid visar sig vara ytterst ndligt och omsorgsfullt motiverad i alt det föregående “

I novellen „Känn dig själf“ föres den skeptiske Frans

tillsammans med de båda unga målarna. Hans ensamma, grubblande sinne kommer småningom ur de vanliga spåren, hans tvifvel begynna så småningom draga det kortare strået gentemot deras entusiasm; alt förberedes noggrant till den omkastning, som skall försiggå med honom. Den oväntade händelse, som medför detta omslag, är upptäckten att den ena af de båda ynglingarna är — en kvinna, som för att göra desto grundligare studier vid akademin ifört sig manlig dräkt. Nu, såsom mest hos Heyse, behåller kärleken sist och slutligen segern. I de flesta af novellerna kan man sålunda lätt följa gången af det noggrant hopfogade äfventyret och måste i regeln beundra den konstfärdighet och fyndighet, hvarmed det blifvit gjordt. En eller annan gång har diktarens böjelse för ett harmoniskt slut gjort upplösningen mindre trolig, och han parar ihop sina personer på ett vis, som påminner om den gamla leken „när hvar tar sin“.

Af den konstnär, som med en så stark öfvertygelse som Heyse för naturens talan, väntar man att han skall komma i de allvarligaste konflikter med det samhälle han skildrar. Man må vara af ett huru fredligt sinnelag som hälst samt böjd att se förhållanden på ett så optimistiskt vis som möjligt, så skall man dock knappast kunna förneka att vi i det moderna samhället ha bra litet af natur och bra mycket af dess motsats. Antingen orsaken får sökas i novellens begränsade form eller i diktarens afsikt, så har Heyse skickligt, altför skickligt, undvikit sådana kollisioner. — Frågan är ju endast om Heyses noveller; när hans „Kinder der Welt“ utkom, väckte boken stor öfverraskning och på många håll stark förbittring. Den som för naturens talan får icke låta binda sig af någon konventionell hänsyn. Det har Heyse också lifligt känt; men när han velat gifva det uttryck i dikten, har han försiktigtvis förlagt sin novell några århundraden tillbaka i tiden, såsom t. ex. „Sticksömmerskan i Treviso.“ Där kommer kärleken i konflikt med den konventionella moralen, men afståndet och det gammaldags manér, i hvilket novellen är utförd, lugnar „le bourgeois“ och gör att han njuter af konstvärket; det är ju icke dig eller mig det gäller. Flickan från Treppi har i sju år väntat att den man hon älskar skall återvända

till bärgen; nu är han där och måste bli hennes, kosta hvad det vill; men flickan från Treppi är en obildad bondflicka borta i Sabinerbärgen, och det är en vid klyfta mellan henne och oss. Uppstår en konflikt vid förhållanden, som stå oss närmare, sörjer diktaren för att orsaken varit så bindande, förtrycket så svårt, att hvar och en genast ger den handlande rätt, såsom t. ex. i „Beatrice“. Att alldeles alldagliga förhållanden, sådana som vi hundrade gånger se i lifvet omkring oss, skulle ge dessa kvinnor anledning att handla så, sker i regeln icke. Hvad novellerna sålunda vunnit i konventionell moral hafva de förlorat i konstnärligt djup. Där Heyse, såsom ofta händer, afsiktligt gått förbi frågan eller löst den med ett äktenskap, har han visserligen endast bedragit „den som älskar att låta bedraga sig“, men detta är icke öfverensstämmande med konstens höga uppgift och främst icke med den natursanning han så ifrigt proklamerar. Därför har det ock hämnat sig på konstvärket. Hvad som egentligen intresserar oss hos dessa unga människor är deras passion. Stäms färgskalan ned, blir bilden matt. Därtill förlora de sin egentliga innersta karaktär, det som skiljer dem från tusende andra af samma slag. Heyses vackra kvinnogestalter stå väl moraliskt oändligt högt öfver Flauberts ohyggliga hjältinna madame Bovary, men i ett afseende står denna öfver dem: hon har bibehållit sin individualitet och är därjämte så specifikt fransk, att hon vore otänkbar utom sitt lands gränser, likasom Ibsens och Björnsons i sedligt afseende så mycket renare hjältinnor äro specifikt norska eller nordiska. Heyses hjältinnor förlora sig i massan af det brokiga tåg, som i novellerna drager oss förbi, likasom deras individuella drag gå upp i en allmän, skön typ. Utan att bekymra sig om tidens oro, om de frågor, som elda våra hjärtan och komma våra ögon att tåras, drager detta tåg, som består af skönare gestalter, än människorna i allmänhet äro, ädlare och förnämare till sinnelag och hjärta än den stora mängden af människor, förbi oss måttfullt och behagligt och proklamerar den gamla satsen:

„Ernst ist das Leben;
Heiter ist die Kunst.“

H—a.

Ett skåltal.

Skizz af **Rosamunda.**

Trettifemman i Societetshuset strålade af ljus; statsrådet af Wetterstedt firade i dag sitt 25:åriga tjänstejubileum, och på grund däraf hade det värk, för hvilket han stod i spetsen, arrangerat en storartad fest till hans ära. Den luxuösa supén hade redan gått af stapeln, och man var nu hunnen till festens hjärtpunkt, bålens och skålarnas stund. Sällskapet stod redan i täta grupper samladt kring det långa bordet, och bålarnas purpurröda saft glödde i gasskenet. Blott några enstaka „öfverliggare“, som glömt sig kvar i smårummen vid glasen, trängde sig ännu brådskande fram för att söka eröfra ett glas och en förmånlig position.

Öfver den väntande publikens ansikten hvilade i afton ej den resignationens prägel, som bland vår för vältalighetens konst så främmande nation plägar utgöra ett skåltals osvikliga följeslagare. Den hade lämnat rum för ett uttryck af orolig spänning, och genom de församlade gick då och då denna sakta susande rörelse, som vittnar om sensation. Och ej under! Man var förberedd på en skandal eller åtminstone en tillstymmelse därtill, ty det var en känd sak att kollegiirådet Meinander, som blifvit utsedd att hålla talet för hedersgästen, i flere år stått i ett ytterst spändt förhållande till sin chef, och att vid hvarje viktigare ärendes afgörande häftiga sammandrabbningar egt rum mellan den förres moderna åskådningar och den senares stelnade konservatism. Det beställsamma ryktet angaf till och med kollegiirådet som författare till en serie artiklar, hvilka för några år sedan sett dagen i pressen och i hvilka flere af öfverdirektörens åtgöranden underkastats den mest dräpande kritik. „De kunde hafva sitt upphof endast i en brist på insikt och klarsynthet, som på en dylik post var mer än oförsvarlig, eller och i att hänsynen för egen bekvämlighet och egna fördelar gälde

-ara än omtanken för fosterlandets bästa". Och nu skulle -enne man hålla festtalet för statsrådet.

Fullkomligt oberörd af den allmänna upphetsningen -od Meinander med sin vanliga säkra och eleganta håll-ng vid bordets ena långsida och väntade att full stillhet -ulle inträda. Skenet från den präktiga gaskandelabern -vanom honom föll klart öfver hans smidiga, kraftigt byg- gestalt och öfver det ädelt formade hufvudet, som var -got tillbakaböjdt, så att pannans höga hvälfning skarpt -mträdde. Blicken gled snabt utöfver sällskapet med en -ndning af lugnt öfvermod och nästan tjufpojksaktig -ilmskhet. Den glödde plötsligt till liksom af triumf, då -n föll på statsrådet, i hvars glatta världsmanna-ansikte van iakttagare kunde spåra några nervösa ryckningar, -n tydde på inre oro. Den gick vidare och stannade vid blekt, i förtid åldradt kvinnoansikte, hvars ögon i ån-stfull bön mötte hans. Han smålog lätt och öfverlägset dessa ögons stumma vädjan, och så började han -t tal.

I välklingande rytmer, i glödande färgprakt bredde -ets vågor sig ut öfver auditoriet. Början var hållen i -got allmänna ordalag, kanske till och med litet reserve-l, och spänningen bland åhörarna tilltog. Skulle han -rkligen våga? Men ju längre talaren framskred, dess -ir värme och hänförelse kom det i föredraget. Han tyck-s liksom berusas af sin egen smältande, klangfulla stäm-, af sitt eget liffulla och färgrika språk. Icke en enda de fastställda punkterna i festtalarnas traditionella pro-um blef utelämnad: det nobla, humana väsendet, det -a fosterländska sinnet, den klarsynta blicken, den starka, -rgiska anden, det fans alt där. Talaren underlät ej -ller att vidröra den fosterlandskärlekens sträng, som man en finsk publik aldrig anslår förgäfves. „Tider af mör-, tider af oro stunda nu för vårt land", så ljödo hans -ord. „Inre söndring, yttre betryck, politisk osäkerhet kommersiell vanmakt, se där de hotfulla makter, som alla håll rycka oss in på lifvet. Men låtom oss ej -åras! Så länge vårt land i sina främsta led har sådana som den hedersgäst, kring hvilken i kväll så många samma och rörda tankar samla sig, så länge kunna vi

med glad förtröstan blicka framtidens kamp uppfylda till mötes. Och därför en skål för vår ädle gäst, öfve rektören och statsrådet af Wetterstedt!“

Ett ändlöst jubel lös. Starka och fulla dånade l raropen genom salen, och glada, förbindliga anleten trä des kring statsrådet, hvars hela välmående gestalt tycl stråla af tillfredsstäld fåfänga. Men det fans en, som i deltog i den varma hyllningen af dagens hjälte. Det kollegiirådets hustru, densamma hvars blick i bedja ångest hvilat på honom, innan han började sitt tal. Ur hela dess lopp hade hon stått orörlig, med blicken ned gen och ett nästan hårdt uttryck öfver sitt ansikte. satte hon sitt glas orördt ifrån sig och försvann i et smårummen.

Meinanders tal var aftonens stora succés. Nå skandalhungriga själar sörjde väl i tysthet öfver att sa aflupit så fredligt, men publikens stora flertal hade nog af den lilla, uppiggande spänning, som föregått legiirådets uppträdande. Det skulle ju dock hafva v förfärligt, en offentlig skandal vid ett dylikt tillfälle. hade man också kunnat vänta något sådant af kolleg det Meinander, en så taktfull och nobel karaktär? fint hade ej hans smicker varit, hur smidig och ele formen! Det kunde man kalla en värklig vältalare. nom väntade säkerligen stora uppgifter här i lifvet.

„Men det var ju lögn altsammans“, utbrast me förvåning vidöppna ögon en liten, ljushårig kanslist, ej räknade många dagar inom värket.

„Nej, hör på gulnäbben“, skrattade en af kamrat och slog honom beskyddande på axeln. „Några år fr och några trappor högre upp i värket, käre vän, och så du själf här i trettifemman och prisar i högstämda ord dåvarande chefs, statsrådet Meinanders, „friborna och na karaktär“. Ha ha ha!“

„Nå, hvad säger du nu, Eva?“ frågade kollegiir där han stolt som en triumfator åkte hem genom de stilla gatorna vid sin hustrus sida.

„Att den sista spillran af min tro på dig bru Ansiktet sjönk ned i händerna, och en lång, skär

nyftning bröt fram, i hvilken många kvalfulla timmars lrtviflan och ångest låg sammanträngd.

„Åh, ni kvinnor med er förbannade öfverspändhet! et är en sak, som ni aldrig lär er förstå trots alt ert oraliserande om heder och ära, och det är att ingen värkgt nobel karaktär någonsin nedlåter sig till att ställa till andal.“

„Jag har aldrig bedt dig göra skandal.“ Tonen var ött och bitter.

„Nej, jag skulle förstås undanbedja mig uppdraget, : att alla de gamla historierna om osämjan mellan chei och mig och om den där fatala tidningspolemiken skulle ny fart. Jo, det hade alt varit präktigt. Undanbedja mig pdraget! Jo, jag tackar! Unna dem den triumfen, Halberg och Bahren, som väckte förslaget blott och bart i det mena hoppet att jag skulle förplumpa mig på ett eller nat sätt, göra mig omöjlig för framtiden. Nu har jag visat dem att jag förstår att hålla dem stången. Deras andalösa projekt har jag vändt till ett politiskt snilleag. Nog är det bäst att Hagelberg nu uppger sin kanlatur, ty vet du hvad gubben sade åt mig i kväll efter et? „Tack, Meinander, det här glömmer jag aldrig! h min tid i värket blir inte mera lång“. Och så omfamde han mig riktigt med tårar i ögonen, och det var så nerligt väl oss emellan. Han hade alt varit duktigt rädd, n gamla narren“.

„Den ädle, klarsynte fosterlandsvännen“, citerade kolgiirådinnan med skarp pointering.

Vagnen stannade i detsamma, och i det Meinander ftigt stötte upp vagnsdörren och sprang ur, ljöd något t en svordom från hans läppar.

Några ögonblick därefter stod kollegiirådinnan vid t enda barns säng. Hon bar ännu sin sällskapsdräkt, h det rika pärlgarnityret kring hennes hals glittrade i net från ljuset, som hon stält ifrån sig på nattduksbor-. Med ena handen, en smal, kraftigt formad hand, igt stödd mot bordsskifvan stod hon där helt stilla och kade oafvändt ned på den slumrande. Denne, en femårig gosse, sof lugnt med ansiktet uppåtvändt och båda iarna ledigt kastade upp öfver täcket. Detta hade gli-

dit ned, så man kunde se hur det starka, unga bröstet regelbundet höjde och sänkte sig för de jämna andedragen. Det var en vacker gosse med faderns höghvälfda panna och rena, markerade drag, och som han nu låg där med de friska läpparna halföppna och barnasömnens klara rodnad på sina kinder, afspeglade hans ansikte den första ungdomens hela ljusa lycka och fria, öppna sinne.

Det var som om från dessa rena, unga drag utstrålat ett inflytande, som kom de skarpa linjerna i moderns ansikte att vekna till ett uttryck af oändligt vemod. Sådan, just sådan hade han varit, mannen, när hon först lärde känna honom. Samma stolta, klara panna, samma prägel af nästan trotsig öppenhet öfver ansiktets alla spelande drag. Hur vacker han var med lyceistmössan på sitt käcka, högburna hufvud, hur bedårande liffull och frimodig! Aldrig, nej aldrig var väl någon så värkligt ung i hjärta och tankar som han. Hur föraktfullt blixtrade icke hans öga vid hvarje låg och småaktig handling, hur beredd var han ej alltid att ställa sig i främsta breschen i kampen för sanning och rätt! Och med hvilken glödande inspiration talade han icke om ungdomens plikt att med sina friska, varma tankar, sina ädla, oegennyttiga handlingar reformera och väcka en i själfvisk hänsyn och usla beräkningar försjunken värld. Åh, hur hon älskade honom och trodde på honom! Hade väl någonsin en människa tänkt så stort om en annan? Mycket hade i sanning fordrats för att krossa hennes tro. Hur hade hon ej föraktat sig själf för sina första, gryende tvifvel, hur hade hon ej vridit sig i ångestfull bön om att hennes ideal ej måtte fördunklas för henne, hur hade hon icke slutligen kämpat för att hennes kärlek ej skulle vändas i förakt? Men lifvet är obarmhertigt, och med den skarpa klarsynthet, som tillhör endast den, hvilken mistat sin käraste illusion, hade hon dag för dag sett honom dragas alt djupare in i den labyrint af små lögner och halfva sanningar, som man beträder först af hänsyn för andra, sedan af politik. Hvilken feg, osann, beräknande varelse hade icke världslifvet och — hon måste tillägga det, fastän det sved i hjärtat — den egna fåfängan gjort af denna ursprungligen så ädla och högborna natur!

Och gossen här, han som i alt var en afbild af fadern, kulle hon se honom genomgå samma utveckling, skulle on kämpa en lika bitter och lika vanmäktig kamp för att dda det bästa inom honom? Dessa ögon, som nu blicde så klart och käckt ut i lifvet, skulle de också en dag ra att för enhvar hafva samma förbindliga och intetsände leende? Dessa trotsiga, unga läppar, som nu så fritt fvo uttryck åt hjärtats alla känslor och stämningar, skulle ren de en dag lära sig världslifvets a och o, konsten att ra politisk? Denna stolta, klara panna, skulle också den gång sänkas i feg underdånighet, när det gälde att gem slafvisk underkastelse bana sig en väg till framgång ı utmärkelse? Skulle världslifvet fånga också honom, nnes hopp, hennes stolthet, i sitt blänkande nät och cke för stycke nedbryta alt det modiga, ädla, ursprunga i hans karaktär? O Gud, nej icke detta, icke detta!

Hon sjönk ned på stolen bredvid sängen, och ett stönde ljud trängde fram öfver hennes läppar. Gossen rörde ; oroligt i bädden, och rädd att han skulle vakna, släckte n hastigt ljuset och lämnade rummet.

Då hon från halfmörkret därinne trädde ut i den stora, ganta salongen, strömmade ett bländande, rosenfärgadt s mot henne från de höga fönstren och föll med obarmrtig klarhet öfver hennes gråbleka, härjade drag. Med nga, släpande steg gick hon fram till ett af fönstren, och d en känsla af att hon var nära att kväfvas slog hon ftigt upp båda fönsterhalfvorna och lutade sig ut. Solen de just gått upp, och hafsviken nedanför henne glittraoch blänkte i vårmorgonens klara ljus. En lätt mornbris krusade vattnet och lekte i fartygens och slupars segel, hvilka glänste röda i den bjärta belysningen. sta stodo de höga husen längs kajen och esplanaden d skimrande vårljus öfver sina murar. Icke en rörelse torget eller gatorna. Staden sof ännu. O, att den alg, aldrig ville vakna, denna stad, hvars bullrande, glittde lif tagit mannen från henne?

Och i ett anfall af vild och öfverspänd förtviflan sträckhon ut sin knutna hand och skakade den mot den i gonljus slumrande staden.

Ur „Herverts Sange“

af

J. P. Jacobsen.

Öfvers. af Rosamunda.

I.

Till min moder!

Säg, mins du väl än hur i barndomens tider
Jag lade mitt hufvud så gladt i ditt sköt,
När dagen var svunnen med oro och strider,
Och skymningens stillhet sig mildt kring oss göt?

Då sjöng du med vemod i stämma och sinne
De sånger du jublat, då modet var ungt;
De tonerna klinga än ljuft för mitt minne,
Då tanken är domnad, och hjärtat är tungt.

Långt skönare sånger väl sedan jag hörde
Med skärare toner och djupare ord,
Dock intet som barndomens sång än mig rörde,
Ty rikaste skörd spirat upp ur dess jord.

O, vemodets toner, en längtan I ammat,
Som öppnat mig diktens och drömmarnas värld!
Från er visst den glimmande stråle har stammat,
Som lyser mot skönhetens rike min färd.

II.

I drömmarnas land.

Det är härligt att lefva i drömmarnas land!
Hvad jag vill, det står där i min makt.
Jag kan leka med fisken på sjöbottnens sand,

Skåda hafsdjupets glimmande prakt.
Jag kan slumra som en fjäril mellan rosornas blad,
Jag kan löga mig som älfvan uti daggdroppens bad,
Jag kan stiga ned i bärget där med flammor om sin tinne,
Jag kan gunga lätt på strömmarna med dunkel glöd därinne.
Jag kan sväfva öfver vattnet, såsom anden förr en gång,
Där för en värld i kaos vildt böljan sjöng sin sång,
Jag kan se hur mörkret viker för ljusets rena makt,
Och jubla högt med jorden vid första strålens prakt.
Jag kan rasa kring haf likt den stormande vind
Och med spillror och vrak det betäcka;
Jag kan fläkta så lätt liten blomma om kind
Och ur vintersömn sipporna väcka.
Jag kan sänka mig som dunklet på mörka vingars par,
Jag kan drilla såsom lärkan en sommarmorgon klar,
Jag kan drömma som en knopp under täckande blad
Och öppna mig likt rosen uti solljusets bad.
Jag kan dallra som daggen på dunkellöfvad gren
Och glimma och förgå uti solstrålars sken.
Jag kan dväljas som skuggan i skog och i lund
Och sväfva som vällukt bland liljors bleka rund.
Jag kan resa mig som vågen och krossas emot strand.
O, härligt är att lefva i drömmarnas land!

I bokhandeln.

J. H. Erkko: Tietäjä, viisinäytöksinen runoelma; 145 8:o. Borgå 1887, W. Söderström; 2 mk 75 p.

Mången skall kanhända förvånas, då han ur personförtec ningen erfar att den „siare“, som uppträder i denna dramatisl dikt, är bibelns Bileam. Men betraktar man närmare framstäl ningen i Mose 4:de bok, så finner man snart att Bileam är en sa tragisk personlighet. Den berömde sanningssökaren, som lefv utom sitt eget folk, emedan han kommit till kännedom af d ende guden och ser sina landsmän sjunkna i gudlöshet och laste kallas att välsigna dem och förbanna Israel, som hotar med kri och förintelse. På Guds befallning följer Bileam slutligen sin landsmän, men i den onda afsikten att göra dem till viljes. Ha får dock en uppenbaralse af en ängel, som tvingar honom att tal Herrans ord och tre gånger välsigna sina landsmäns fiender, hva för han försmås af sina egna. Förmodligen af begär efter häm eller efter de belöningar, som skulle kommit honom till del, i fal han gynnat sina landsmän, uppäggar han på återvägen moabitern och dessas brödrafolk midianiterna till att genom otukt och a guderi fördärfva Israel, hvarför han slutligen dödas i den strid i hvilken Israel tillintetgör Midian.

Denna bibelns framställning följer hr E. i sin „femakters-dikt“ tämligen troget. Orsaken till Bileams olyckor och undergång an gifves vara hans svaghet att gifva efter för frestelsen och yttr lockelser samt vika från den sanning, till hvars kunskap han kom mit. Det är den gamla striden mellan sanning och lögn, mella trohet för idealet och njutning af stunden, „det enda värkliga“ Häri har förmodligen skalden sett likheten mellan Bileams ti och vår, då han i företalet säger att han icke kunnat komma til ro, innan han fått uttala sina länge närda känslor genom denn dikt, hvars „ämne bestämts af hans lifs innehåll“. På ett upp höjdt och poetiskt sätt har han fattat konflikten mellan det ideal i Bileams strider och det materialistiska, som dock hos Moa ganska dunkelt framställes. Skaldens inspiration är ofta gansk storslagen, ehuru för det mesta af lyrisk art, medan den drama tiska motiveringen synes mindre bindande. Då t. ex. Bileam kom mer till Moab i afsikt att förbanna Israel, låter förf. i enlighe med bibeln en ängel — således i själfva värket en deus ex ma china — värka hans sinnesförändring. Ängeln uppfordrar vä honom först att följa den sanning, åt hvilken han hälgat sitt lif men då Bileam tvekar, meddelar ängeln honom slutligen en di rekt befallning från ofvan att välsigna Israel. Är nu också denn

en mycket väl skrifven' och till och med styckets glanspunkt, kan ck en reflekterande läsare svårligen värja sig för intrycket atn exaltation, hvarmed Bileam utdelar sina tre välsignelser, åstadmmits mer genom befallningen än genom inre strid och öfvergelse.

Emellertid finnas i teckningen af personerna många poet ka skönheter af högt värde. Förf. tyckes älska att efter Shaspeares förebild leka med antiteser och andra ordbilder, ofta g lyckade, men stundom dunkla. Versen flyter för det mesta merligen lätt och ledigt; språket är vackert och korrekt — om n undantager ett par objektsfel och *tai* i st. f. *vai* i senare deaf en disjunktiv fråga, o. dyl. — Vårt slutomdöme är att förf. lenna sin första större dramatiska dikt gifvit finska literaturen gåfva af högt och varaktigt värde.

O. G.

Karl A. Tavaststjerna: En infödíng; 293 s. 8:o. Borgå 37, V. Söderström; 5 mk 50 p.

Som man kunnat vänta, har hr Tavaststjernas senaste roman it föremål för ganska vidlyftiga anmälningar i tidningspressen. c. vill genast uppriktigt erkänna såsom sin åsikt att de låtit nanen framstå i gynnsammare dager än den förtjänat.

Hr T. har benämt sin roman „En infödíng", möjligen för därmed ange att han velat skildra en specielt för vårt land ndomlig karaktär. Detta synes så mycket mer sannolikt, som n gentemot sin inbundne infödíng, tidningsredaktören Vahlin, ilt häradshöfding Hård, som fått sina fasoner och åsikter under längre vistelse utomlands, som känner djup leda vid vår „finlojhet, kritiklöshet och inskränkta fosterlandsbornerthet" och n tydligen skall representera det moderna Europa. De båda fvudpersonernas karaktärer söker hr T. tydliggöra och utveckla nom deras förhållande till en café-chantant-sångerska, Hilma mst. Medan Hård endast gör henne till föremål för en parikurtis med nog intima möten, fattar Vahlin en djupare känsla henne, förmår henne att lämna sitt yrke, hyr henne in hos ständigt folk, skjuter Hård i benen, då han fått visshet om nnes förhållande till Hilma, gifter sig därpå oaktadt Hårds rning med henne, reser till och med efter henne, då hon lämr honom för att dölja följderna af sin förbindelse med Hård, mt förmår henne slutligen att återvända för att fortsätta sitt tenskapliga samlif med honom.

Om förf. afsett att gifva en värklighetsskildring, förefaller t motiv han valt i många afseenden ytterst olämpligt. Oafsedt t tvifvelaktiga i att göra en person af Hilma Ramsts kvalitet ll hjältinna i romanen, synes hela historien ganska osannolik r att hafva tilldragit sig i en småstad hos oss. Och om den fven vore möjlig — ty alt är ju möjligt i våra tider —, hade en, ett undantagsfall som den är, bort tecknas med en tydlig

bakgrund af genuint, hedervärdt småstadslif för att framstå i rätt dager. Genom att själf antyda historiens ovanlighet hade förf. måhända kunnat öka dess trovärdighet, om också icke aflägsna det stötande i den. Nu förefaller den café-chantant-atmosfär, som omger personerna, att vara den normala. Ty konsul Frimans familj, åt hvilken förf. egnat så mycken uppmärksamhet utan annan synbar anledning än den, att Vahlin tidigare umgåtts i familjen och tyckt om att prata med yngsta dottern, fröken Karin, kan föga anses representera ett småstadssamhälle. Den representerar egentligen den stereotypa öfverklass, som ymnigt lefver sitt lata skönhetslif i de nutida värklighetsdiktarnas fantasi, om också ej i värkligheten och allra minst i våra småstäder. Står redan herrskapet Friman skäligen utom ramen för berättelsen, är detta i ännu högre grad fallet med öfriga bipersoner, hvilka ej på ringaste sätt ingripa i händelsernas utveckling. Det förefaller rec., som om förf. i värkligheten lätt kunnat finna mer haltfulla och sannolika förhållanden, egnade att gifva en klarare och allsidigare föreställning om motsatserna mellan infödingen och hans europeiska vän, om också på bekostnad af den pikanta parfymen.

Felgreppet vid val af hufvudmotivet framkallar osannolikheter och inkonsekvenser i motivering och karaktärsteckning. Vi vilja anföra några exempel. Då Hård efter orgien på „Förderfvet“ åkte bort med Hilma, hvarför talade han ej om det följande dag för Vahlin, till exempel då det åter blef fråga om att besöka chantantet? Blyg var han ju i allmänhet ej, finkänslig ej häller, ehuru han visserligen själf (sid. 103) tror det om sig, — han skydde ju ej att på ett mindre taktfullt sätt skämta med Vahlin för hans förhållande till fröken Friman, hvilket han dock antog vara allvarligt, och dessutom var hela hans uppträdande mot Vahlin alt annat än finkänsligt —; för resten kunde han ju ej hafva en aning om Vahlins känslor för Hilma, så mycket mindre som de då ännu ej voro af någon synnerligen djup art, efter hvad Vahlin själf längre fram anger. Och hvilken var orsaken till hans envisa tystnad framdeles? Och hvarför ledde ej Vahlin samtalet på Hilma Ramst, åtminstone i början, då han ännu icke beslutit sig för henne? De båda vännernas märkvärdiga förbehållsamhet kan endast förklaras däraf, att den var nödvändig för förf.; hade de meddelat sig med hvarandra, hade hela den pikanta utvecklingen gått om intet. I stället öfvertalar Vahlin, naturligtvis utan att säga ett ord därom till Hård, flickan att lämna sitt chantant-lif. Så viktigt för handlingens vidare utveckling detta än är, får läsaren endast i förbigående reda därpå genom ett lätt samtal mellan Hilma och Hård. Förtigandet af Vahlins motiv kunde måhända anses såsom en artistisk fint, afsedd att höja effekten. Att konstgreppet var mer än så, att det var nödvändigt för förf. finner man längre fram, då Vahlin inför sig själf granskar motiven till sitt handlingssätt. Det har ej varit kärlek, endast önskan „att hennes förbindelse med Hård

skulle upphöra" (sid. 107). I sådant fall skulle ytterst sannolikt en vanlig inföding, till och med om han varit mer inbunden än Vahlin i självfva värket är, genom ett samtal sökt ställa saken till rätta. Först om samtalet ej ledt till något resultat — och detta var här knapt att befara i betraktande af Hårds lätta sinne och naturliga godhjärtenhet — hade han utsatt sig för alt det af förf. visserligen ej ens antydda skvaller, som måste uppstå i småstaden i följd af en dylik inackordering. Men då hade åter berättelsen ej gärna kunnat taga den vändning den tagit. Den spänning, som blir en följd af de båda vännernas omotiverade förbehållsamhet, urladdar sig slutligen i en knalleffekt, då Vahlin skjuter Hård i benen. För att åstadkomma denna hittar förf. ej på något bättre än att låta Hilma göra sig skyldig till en så fast otrolig fräckhet som det frivilliga morgonbesöket hos Hård. Det är för en vanlig människa svårt att förstå huru en person med den på sitt sätt hederliga och i grunden sunda natur, som förf. gifvit henne, kunnat till den grad kväfva all blygsel, och det med „strålande och leende" min. Ännu osannolikare förefaller det, då man besinnar att det sker på blanka förmiddagen i en småstad, där allas görande och låtande observeras och kommenteras.

De ofvanstående exemplen kunna vara nog för att visa huru skralt förf. förmått motivera hufvudtilldragelserna i sin berättelse. Och det är äfven klart att ur de gifna förutsättningarna händelserna ej kunde naturligen utveckla sig så, som förf. ville. Inkonsekvenser, som Hård och Hilma måste göra sig skyldiga till för att få handlingen att gå, hafva ofvan påpekats. Dessa inkonsekvenser te sig så mycket skarpare, som de nämda personernas karaktärer eljes framstå skäligen klart, föga djupgående som de äro. Annat är förhållandet med Vahlins, infödingens karaktär. Det är möjligt att förf. tecknat honom efter någon väl känd förebild i värkligheten, men i sådant fall har han ej fått de skilda dragen att gå ihop. Hade förf. nöjt sig med att låta sin hjälte vara till exempel endast en inbunden, otillgänglig svärmare, hade hans uppförande kunnat förefalla sannolikt. Men i stället för att af honom göra en enhetlig karaktär har förf. fått ihop ett besynnerligt konglomerat af en mängd de mest olikartade egenskaper, huller om buller blandade med hvarandra. Han är på samma gång håglös och tilltagsen, eftergifven och grälig, vänfast och afundsjuk, fåordig, språksam, öppen, inbunden, tölpig, kvick, elak, förlåtande, långsint, mild, munter, kritisk m. m., m. m. Det är ju möjligt att en mängd motsatta egenskaper i alla tänkbara nyanser finnas hos samma individ; skall detta göras troligt i en skildring, måste de på ett naturligt sätt framgå ur den skildrades ord och handlingar, ur hans förhållande till sin omgifning. Så är ej fallet med hr T:s inföding; om flertalet af Vahlins många motsatta egenskaper skulle läsaren ej haft en aning, såvida ej förf. såsom en förevisare hållit sig framme och utlagt dem. Så

litet framgå de ur handlingarna. Och de kunna rimligtvis ej göra det, såsom berättelsen gestaltat sig. Förf. har tydligen velat göra sin hjälte till en djup karaktär i motsats till de båda andra, men i stället för djup har han gifvit dunkelhet. Detta fel förtar på flere viktiga ställen i berättelsens senare hälft, som eljes utmärker sig genom sannolikare motivering, intrycket af lefvande värklighet.

Behäftad med de brister i planläggning, motivering och karaktärsteckning, hvilka vi framhållit, måste romanen såsom värklighetsdiktning och konstvärk anses förfelad. Men måhända kunde dess brister förklaras och ursäktas däraf, att förf. möjligen velat göra sin bok till en tendensroman, velat visa huru representanten för de europeiska idéerna endast är lumpen förförare, medan infödingen vill och vågar räcka den fallna en hjälpsam hand och göra henne till en aktningsvärd samhällsmedlem. Om detta varit förf:s syftemål, har han enligt rec:s åsikt ej nått det. Först och främst äro motsatserna altför litet betonade, hvarigenom det hela saknar den skärpa, som är nödvändig för en tendensdikt. Vidare hålla sig läsarens sympatier snarare hos förföraren än hos infödingen. Förf. har nämligen dels genom oklarheten i karaktärsteckningen dels genom sin egenhet att finna elaka och själfviska motiv, så snart hans hjältar visa något hedervärdt drag, kommit att bra nog intaga läsaren mot Vahlin till förmån för den liflige, älskvärde Hård. Slutligen är hela skildringen så mättad med den kvafva café-chantant-atmosfären, att hvarje allvarlig tanke, som förirrat sig dit, domnar bort i dåsig kraftlöshet. Och skulle man ännu tvifla, behöfver man blott läsa de sista sidorna, särskildt huru Vahlin får syn på sin hustrus tillstånd, en situation som i cynisk osmaklighet endast öfverträffas af de ord, med hvilka förf. låter Hård sluta boken.

Dock måste medges att om man undantager just slutscenerna, inga direkt anstötliga skildringar förekomma. Men det hvilar öfver det hela en lättfärdig stämning, lik en osund ånga. Alt detta är så mycket mer att beklaga, som hr T:s obestridliga begåfning eljes ingalunda förnekar sig i hans senaste roman. De flesta situationer äro skarpt observerade och åskådligt berättade, många af dem värkliga små mästerstycken af slående stämning och klarhet, stilen är liflig, stundom glänsande briljant. Såsom afgjorda framsteg måste anses att berättelsens gång är jämnare, mindre episodisk samt att dialogerna äro betydligt innehållsrikare än i förf:s förstlingsroman „Barndomsvänner". Dock sakna vi nu den friskhet, som gjorde den tidigare romanen oaktadt dess brister till en fängslande bok. Vårt slutomdöme blir att „En inföding", trots det myckna talangfullt skrifna den innehåller, är en dålig roman.

Jämte „En inföding" har hr T. i samma volym publicerat en liten novellett, benämd „Fostermor och fosterson". Berättelsen, som skildrar huru en gammal fröken tar sig an en liten föräl-

ralös pys och trots sina små tillgångar lyckas bringa honom så ngt fram i världen som till en pastorsbefattning på landet, rör g i allmänhet enkelt och jämt framåt. Lika onödig som osanno- t och obehaglig är dock episoden om huru fostersonens skol- amrater af elakhet supa honom full och sedan föra hem honom; n är nämligen utan nämnvärdt inflytande på händelsernas ut- ckling, trots förf:s försäkran om motsatsen. I ett afseende är vellen ganska karaktäristisk för hr T. I den framträder näm- ;en mer ohöljdt än i både „Barndomsvänner" och „En inf ö- ıg" förf:s fula ovana att söka förtala de personer han presen- ar för läsaren, i stället för att låta denne själf göra sina om- men. Så vill han nu genom en mängd insinuationer och an- dningar öfvertyga oss om att den gamla fröken är en gemen oist utan en enda god eller aktningsvärd sida och att hennes ndling att antaga sig den lilla gossen endast var en yttring hennes inpiskade själfviskhet. Låt vara att förf. bär hur myc- t agg som hälst till gumman, så är detta en sak som ej angår bliken det bittersta och som hr T. därför gärna kunnat hålla sig själf.

Mången kan möjligen anse att vår kritik varit för sträng, nnerligast som vida skralare både inhemska och utländska ro- ıner och noveller i allmänhet ej ha att beklaga sig öfver omildt mötande af kritiken. Vi svara därtill att vi anse hr T. redan förmögen att skrifva arbeten, som ej behöfva frukta kritik, ; erkännande som visserligen ej kan ges åt flertalet af de yngre riftställarna i Sverge och Finland.

A. Lönnbeck.

August Strindberg: Hemsöborna, skärgårdsberättelse; 6 s. 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 2 kr. 75 öre.

För ombytes skull har hr Strindberg denna gång lämnat å lo sin själsutveckling, som ingen i Sverge vågade taga på sitt rlag, hvarför den fick gå i distribution, till föga fromma för af- tningen. Han har skakat ifrån sig alt bråk med frågorna, terheten och de personliga utfallen och låtit tanken hvila i en rent konstnärlig berättelse. För hvarje vän af Sverges ıratur måste en sådan vändning i hr Strindbergs skriftställar- rksamhet, om den blott får varaktighet, hälsas med odelad till- dsställelse. Härtill kommer förf:s lyckliga tanke att förlägga sin rättelse till svenska skärgården, nära Dalarö utanför Stock- lm, där befolkningen, dess språk och seder äro honom väl- kanta från mången sommarvistelse i ungdomstiden.

I Hemsöbornas lilla samhälle är berättelsens hufvudperson en börding. Karlsson, tydligen till sin anläggning en präktig svensk ındtyp, är en liflig liten, fyrkantig värmländing, skryter och roderar, men saknar hvarken drift eller förmåga. Efter att ha raktiserat i åtskilliga yrken och pröfvat skiftande lefnadsöden,

är han nu kallad ut till Hemsö för att taga hand om åker och kreatur. Efter gamle Flodens död har nämligen gården gått i vanhäfd, och enkan med sina två pigor mäktar ej ensam hålla den uppe. Gusten åter, ende sonen, har med jägarens och fiskarens smak för öfverraskningar, för det ovissa tagit sjön på sin part; håglös i öfrigt, drar han äfven drängarna från jordbruket. Egentligen är det den yngre drängen, Norman, som blir hans kamrat. Ty Rundqvist är „en gammal filur, som på sitt sätt sökt återeröfra det jordiska paradiset, befriadt från tungt arbete och välförsedt med supar och långa middagslurar". Dessa personer blifva fulltaliga genom pastorn, socknens enda administrativa och ofta äfven juridiska myndighet. Trettio års själavård ute i skären har hos honom utträngt hvarje spår af den fina och bleka Upsala-adjunkten. Till det hårda arbetet för dagligt bröd ur sjön och jorden har ytterligare förkärleken för flaskan kommit och gjort förvandlingen fullständig: han är nu „en korsning af sjöman och bonde", icke blott med deras kraft, utan ock med en god del af deras grofkornighet.

Sådana äro Hemsöborna och deras pastor. Med dem sättes nu berättelsen i gång, och den artar sig till att bli synnerligen munter och sorgfri. Det gäller för Karlsson att göra sig till herre öfver situationen. Enkan har han från början på sin sida, med förhöjda löneförmåner lockas Norman från Gusten tillbaka till jordbruket, och Rundqvist jagas med smärre omständigheter upp ur sina hål. När därtill kökets stormakt eröfrats, är Gusten ensam om motståndet och får hålla sig på sidan. Här är tydligen den tråd, som genomgår berättelsen, och karaktärernas grunddrag äro därunder gifna. Men nu brister där någonting, hvilket gör att intresset för berättelsens utveckling ej vill hålla sig uppe. Måhända har förf. på den vidare teckningen af karaktärerna nedlagt altför ringa konstnärlig omtanke; han har icke under berättelsens gång tillfogat drag efter drag för att sålunda gifva en alt fullständigare individuell bild utaf dem, utan till och med låtit dem här och där förirra sig från de gifna grunddragen. Han gör sig väl ej skyldig till det nu för tiden så vanliga felet, att en författare genom instuckna psykologiska resonnemang vill inverka på läsarens uppfattning, tvärtom är framställningen kort och sakenlig, och tilldragelserna få själfva tala för sig. Men han har icke ett tecken till Dickens' märkvärdiga förmåga, — fastän hans stil i „Hemsöborna" blifvit jämförd med dennes — att skapa dessa komiska situationer, hvarunder de uppträdande personerna i lugn och ro ställas fram till vårt beskådande och stora nöje. De kvicka vändningarna, de snillrika bilderna, den summariska framställningen samt ett språk, som i kärnfull ursprunglighet och öfverflöd på slående termer och genuina skärgårdsuttryck här och där öfverträffar sig själft, kunna härvidlag ej hjälpa i längden. Tvärtom är det möjligt att framställningens knapphet och språkets egendomliga abrupta rytm gör sitt till att boken värkar oroli

Här kan vara platsen att i några drag söka belysa det ofvan- ;da. På Karlssons initiativ har en tysk musikus med familj iffats till Hemsö som hyresgäst öfver sommarn. „Professorns" ι, stadsjungfrun med toalett och pretensioner, blir föremål för ırlssons hyllning, som nådigt upptages — ett välfunnet grepp till vida, som det gör ett streck i vissa ömma förhoppningar, som dam Flod ej tyckt sig för gammal att ställa på Karlsson och lka i sin tur hota Gustens egendomsrätt till gården. Men nu Karlssons och Idas böjelse på intetdera hållet af någon dju- 'e art, och man vill knapt tro om en så klok karl som Karls- ι att han riskerar sina välberäknade planer för en sådan saks ill, så mycket mindre som Ida om hösten efter inflyttningen staden försvinner för den landtliga reservfästmannen likasom läsaren. Karlsson tar nu skeden i vackra hand och håller godo med trollet och guldet. Gusten är sålunda slagen ur det, om ock hans agg fins kvar, och andra sommarn, i juli, r ett hejdundrande bröllop. Vidare, hvarför låter förf., redan ımen mot slutet, plötsligen i ett nytt kapitel ett fältspatsaktie- ag falla öfver en af Hemsös kobbar med pengar, grufdrift, ıjak och öfverdådigt lefverne? Det blir så mycket mindre berät- ıdt, som vi knapt hunnit få de raskt och lifligt utkastade kontu- na till denna svindelaffär, innan kapitlet blir slut och bolaget spår- : försvinner. Och slutligen, i det följande kapitlet, som är det sista, ırför är där den muntra tonen afbruten, hvarför kommer, såsom f. uttrycker sig, utredningsmannen och stryker öfver altsam- a utan andra skäl för detta bistra allvar än möjligen förf:s ıof af ett slut på berättelsen? Gumman är nästan gammal för ι lidelse, som här midt i smällkalla vinterkvällen drifver henne nklädd ut efter sin man, som „fjollas" med en af pigorna. ι pastorn, som i det föregående burit sig åt mest som en fyll- ıd, är nu förvandlad till en grofkornig, men dock varmhjärtad ι värdig herde för sin församling. I hela kapitlet står skildrin- ι på en mer upphöjd moralisk ståndpunkt, som röjes såväl hos sten som hos pastorn, och ehuru i föga konsekvens med de tidi- 'e skildringarna kan detta dock måhända uppväga en del af ıas icke få och icke häller små cynismer.

Ty i och för sig betraktadt är detta kapitel en kraft- i och utomordentligt åskådlig skildring ur skärgårdslifvet vin- tid, då isen i veckotal hvarken bär eller brister. — Karlssons stru, som aflidit plötsligt i följd af den häftiga förkylningen. ıll öfver fjärdarna föras till prästgården för att få kristlig grafning, en lifsfarlig färd dels i båt dels med kälkar; kistan ıd liket stjälpes oskickligt ur båten i vattnet, och Karlsson, som ıd Gusten begifvit sig till fots öfver den isbelagda fjärden ef- r hjälp från prästgården, upphinnes af ostanstormen, som rifver ıp isen bakom de flyende. Boken slutas med den högtidliga ıh gripande scen, då pastorn följande dag, som är söndag, jämte rsamlingen välsignar de bägge döda, sedan man förgäfves sökt eras lik bland isstyckena.

Sålunda har det kommit sig att bokens hufvudsakliga tjänst ligger i de färgrika och lifskraftiga beskrifningarna i skärgårdslifvet. Utom bröllopsscenerna samt likfärden och likpr kan i sista kapitlet böra ännu framhållas skildringen af höslåttern ı dansen, som öfverflödar af färger och glöd, samt Hemsöbornas sök i kyrkan på tredje lysningsdagen, i och för sig en präktig folkkomik äfven det, och så vidare. Som skildring betraktad minner „Hemsöborna" om „Röda rummet" eller står kanske öf denna bok. Förf. framställer folklifvet sakenligt och utan någon strykning af romantik. Men som en idyllisk bakgrund för de grofva lifsformer stå naturskildringarna, och man måste förv sig öfver den kraft i iakttagelseförmåga och minne, hvarmed f kastar fram dessa impressionistiskt gjorda stämningar eller bil Han tyckes förfoga öfver ett outtömligt förråd af uttrycksmedel, det är icke otroligt att afsättningen kommer att besanna den nå anspråksfulla förutsättningen uti det på insidan af titelbla tryckta: „första tusendet". Detta är också att hoppas för Strindbergs egen skull, på det han må så mycket hällre fortsä i den med „Hemsöborna" inslagna riktningen, där hans sträfv den säkerligen tillmötesgås af alla, som med ledsnad sett hon förstöra sig själf och sin förmåga på frågor och lidelser ut lösning och utan lugn.

B. Estlander.

Mathilda Langlet: Tidsströmningar, belysta från hemm härd; 239 s. 8:o. Sthlm 1887, Fr. Skoglund; 2 kr. 50 öre.

I vårt upprörda tidehvarf, då så många stridiga tankeri ningar korsa hvarandra både på socialt och konstnärligt områ känna sig alt flere manade att offentligt uttala sina åsikter samhällsfrågor, under förhoppning att därmed kunna i någon m bidraga till deras lösning. Står då en författare, liksom den i föreliggande arbete, på en moraliskt hög ståndpunkt och är l självad af ädla föredömen, kan uttalandet på många håll vara god värkan, om det också icke ger någon ny eller geniali blick på tingen. I kapitlet om äktenskapet och den fria kärlek ansluter sig fru Langlet emellertid så fullkomligt till prof. Pet sens broskyr med samma titel, att man har en smula svårt förstå hvarför det varit nödvändigt att publicera detta upprepan Mot den yttersta litterära vänsterns i Sverge sträfvanden stri förf. lika ifrigt som Petersen mot samma parti i Norge, end att den senare svänger sitt svärd med oändligt mera kraft ledighet. — Likaså förefaller kapitlet om nutidens litteratur, m speciellt afseende å den svenska, som en stark efterklang af sam afdelning inom F. A. Eks kända broskyr „Omstörtning eller veckling". Ehuru det tydligt framgår att förf. självständigt k mit till samma resultat som hr Ek, förringas värdet af hen arbete likväl i viss mån däraf, att denne så nyligen i sam

da, men med större oväld och större sakkännedom behandlat deles samma ämne. — I öfrigt förtjäna „Tidsströmningar“ väl t beaktas för de allvarliga och behjärtansvärda yttranden boken nehåller; redan den omständighet att Spencer levererar det entliga ingångsspråket talar fördelaktigt om förf:s riktning. rskildt sunda och på sak gående äro kapitlen om „vårt hvargslif och vårt arbete“ samt om „vårt umgängeslif och våra tjen“. Förf:s språk utmärker sig för stor ledighet; detta utgör hända en frestelse för henne till att något för mycket tänja i sina skildringar. Men i ett arbete som detta är formen icke fvudsaken, den största vikten ligger här på den redliga viljan, a ädla karaktären, som öfveralt lyser igenom. — Fru L. är i gra afseenden altför konservativ, hennes synpunkter kunde i nga fall vara friare; äfven gör hon sig ibland skyldig till en s literär intolerans. Men hon är en ärlig och modig kvinna, n ej fruktar för att säga ut sin mening, och det gör hon på klokt och humant sätt.

I. L—d.

Mathilda Langlet: Vi och våra söner, några ord om upptrans betydelse; XII + 227 s. 12:o. Sthlm 1887, Fr. Skoglund.

Den kända förf:s bok kunde lika gärna bära titeln „hem skola“ som den nu valda, och hennes åsikter hafva i myc samma betydelse för döttrarnas som för sönernas uppfostran. ver således boken häri mer än den lofvar, så kan det sägas att en ämnets behandling öfverträffar vår förväntan. Förf. rör sig visligen också här på ett område, som är så fullständigt genomströft i alla riktningar, att det blir svårt att gå en egen väg och unda trivialiteter; men hon har i detta arbete haft den stora fören att vara en af de få bildade kvinnor, som från den kvina iakttagelsens ståndpunkt och från hemmets synkrets bedömt lförhållanden. Detta ger hennes bok ett värde framom de liga uppfostringsskrifternas. I vår tid, då vissa pedagoger, to ifrigare ju ensidigare de äro, pocka på uteslutande votum eller minstone ett absolut veto inom skolans lagstiftning och då å ra sidan klosterskolans traditioner alt mer utsättas för det ordets ofta nog våldsamma inflytelser, har det ett dubbelt resse att följa en svensk kvinna i hennes milda, men dock ndliga revision af skolans facit och att för en stund låta sig as af hennes visserligen på många bivägar afvikande, men dock ett bestämdt mål ledande framställning.

Det är en grundåskådning, som beherskar förf:s många a, delvis mycket brokiga uttalanden; den fordrar mer natur i skoluppfostran: mer uppfostran än undervisning, mer indivill än nivellerande, generell uppfostran och undervisning, mer kt och, om ref. så får säga, värksam insikt än boklärdom. ldrarna böra icke blott grundlägga uppfostran, utan äfven

genom täta besök i skolan söka åstadkomma en samvärkan hemmet, de böra framför alt med lärarnes hjälp söka utröna nens anlag och därefter välja undervisning för dem. Förf:s uppskattning af individualitetens betydelse ger henne ock i derna ett godt vapen emot samuppfostrans motståndare; själf talar hon sig nu, liksom förr, specielt i sedlighetens intresse gjordt för samundervisning, därvid berörande äfven finländ förhållanden. I stället för bokligheten och formalismen i skolan håller förf. strängt på vikten af allmän medborgerlig ning med reell grundläggning. Bland detaljerna i hennes reflexioner förtjäna de särskild uppmärksamhet, som beröra böckerna, gymnastiken samt det för lärare och elever lika gande „mångskrifveriet". — Universitetet får ock sin del af traktelsen; studentlifvet och den öfverhandtagande välle bland de unga skildras på ett ganska fint, skarpt och träff sätt. Med full rätt påyrkar förf. tätare examina för studenter likaså kroppsarbete, slöjd och mera dylikt; af kamratlifvet dess legaliserade institutioner borde man väl ock kunna mycket mer än hvad de i allmänhet prestera.

Vi ha förnämligast uppehållit oss vid arbetets midt, synts oss hafva det största värdet; i kapitlen om hemmet om självuppfostran säger förf. många gamla sanningar på ett språk och för det mesta på ett sätt, som rättfärdigar h uppträdande. Om man undantager de jämförelsevis svagare tierna om religionen, måste man skänka sitt fulla erkännande den värme och det lif, hvarmed barnens talan föres och hvar den sedliga kraftens, den andliga självständighetens betyd uppvisas hela boken igenom.

F. G.

P. Nordmann: Historisk skolbok, första årskursen, g tiden; 96 sid. 8:o. H:fors 1887, G. W. Edlund; 1 mk 50 p.

Den historiska undervisningen vid våra statsskolor begyn med en mindre kurs, bestående af karaktärsskildringar ur g tidens historia. Därvid begagnas A. W. Grubes berättelser läsebok, men framställningens vidlyftighet, det felaktiga spr och det delvis föråldrade innehållet hafva gjort behofvet af e för denna undervisning afsedd bok synnerligen kännbart. D brist har förf. af föreliggande „skolbok" velat fylla, men de tydelse ligger äfven därutöfver. I våra nu antagna histor läroböcker äro alla lifvande och för fantasin anslående el uteslutna; de karaktäristiska historiska anekdoterna hafva hänsynslös stränghet blifvit bortsopade. Hr Nordmanns lilla är i detta afseende ett beaktansvärdt uppslag till något och bättre.

Förf. har såsom förebild följt en synnerligen förträfflig, i Paris utkommen „petite histoire universelle" af G. Dhombres

briel Monod. - I likhet med dessa franska skriftställare har han bundit de biografiska skildringarna med hvarandra genom kortade teckningar af de olika tidskiftenas seder och förhållanden, hket utan tvifvel är fullkomligt riktigt. Eleverna få därigenom blick på de stora männens plats i den historiska utvecklingen å vinna hållpunkter för framtida historisk läsning. Såsom en ninst må äfven framhållas att förf. undvikit moraliska betrakær och tillämpningar, ty den historiska undervisningen bör från jan afse att leda till kunskap om mänsklighetens strider, pröfgar och framsteg, men icke vara en kurs i tillämpad moral.

Medan „skolbokens“ plan således är synnerligen prisvärd, fva vid utarbetningen fel och brister insmugit sig, hvilka sentligen minska dess användbarhet och kräfva en noggrann h omsorgsfull revision, i händelse en ny upplaga framdeles gifves. Framställningen synes vara för rik på fakta för att ler ett första läseår kunna med lätthet genomgås, och igt vår tro skall erfarenheten visa att en förkortning och ring af detaljer blir af nöden. Barn, som göra sina första läpån på historiens fält, hafva knapt någon nytta af att känna men Menes, Keops och Menkera från Egyptens historia eller att veta att i Rom funnos ämbetsmän, som benämdes ponti- maximus, censorer, qvaestorer, aediler och diktatorer; ej ler torde namnen på de städer, hvilka af Drusus och Tiberius ades invid Rhen, här vara på sin plats. Alla dessa namn äro skolboken angifna med fet stil, således afsedda att läras utan-. Sid. 72 omnämnas på några rader alla Pompeji fälttåg, rvid förf. fullkomligt frångått den lättfattlighet han annars ått i den biografiska framställningen. I samband därmed må nnas att förf. på några ställen afvikit från den kronologiska ningen. Sokrates har fått sig en plats anvisad omedelbart ef- Solon; biografin öfver honom utgöres för öfrigt af idel anekær, medan innehållet af hans lära icke ens blifvit antydt. Den merska republikens första strider omtalas, efter det kampen llan patricier och plebejer redan blifvit skildrad.

Boken är icke fri från missledande faktiska uppgifter, hvilka ma om altför stor skyndsamhet vid nedskrifvandet. Sid. 33 ær förf. att Solon sökte minska de fattigas skuldbörda genom höja penningarnas värde, medan han tvärtom nedsatte myns metallhalt. Det stycke där saken omnämnes är fullkomligt feladt. Sid. 71 heter det att Mithridates ville göra sig till re öfver „Asien“, i stället för Mindre Asien. Sid. 77 uppgifs att „Cicero“ var släktnamn, medan det var familjenamn, hvarhela den i samband därmed gifna förklaringen af de romers personnamnens betydelse är oriktig. Sid. 91 talas om kejsar ntonius den fromme“ i stället för Antoninus den fromme, ett groft tryckfel, att det icke borde få förekomma i en lärobok. Språket är öfverhufvud enkelt och klart samt satserna ttattade, men större korrekthet borde eftersträfvats. Om

Cicero heter det sid. 80 att „han hade rätt att vara stolt öfve sin talaretalang, ty såsom af ringa börd, utan en förnäm slä och utan beskyddare hade han endast genom sina utmärkta ege skaper svingat sig upp till statens högsta värdigheter", hvarvi förf. under nedskrifvandet af satsens sista del glömt bort att ta laretalangen i början omtalades. Och om romarenas yppighet sä ges sid. 86: „detta gälde naturligtvis ej alla medborgare i Ro utan företrädesvis medlemmarne af de högre stånden, men geno sin mängd var det likväl deras lif, som påtryckte det allmänna st stämpel". Mindre riktiga uttryck och satsfogningar äro äfven öfrigt icke sällsynta.

Förf. tyckes hafva tvekat huruvida de i svensk skrift gammalt brukliga formerna för nomina propria eller de greki och latinska borde användas, hvaraf en mängd inkonsekven framkallas. Enligt ref:s mening borde formerna Homerus, He dus, Pisistratus o. s. v. alltid användas, emedan de hafva b skap i svenska språket, medan Homeros, Hesiodos, Peisist tos äro och förblifva främmande. Fullkomligt onödigt är såsom sid. 84 skett, anföra en mängd städers numera obr liga latinska namn, då ju här icke latinsk språkkunskap kan f tas. Svårt är äfven att förstå hvarför förf. skrifver Rhein, i Rhen. — Också i afseende å interpunktionen falla flere inkon kvenser och fel, kanske till stor del korrekturläsningsfel, i ögon

M. G. S.

Edv. Hjelt: Grunddragen af den allmänna organiska ke andra uppl. Helsingfors 1887.

Förf. har haft nöjet att sedan 1883 få se en andra uppl af sitt arbete. Den första gaf anledning till en sakrik anmäl denna tidskrift af professor Blomstrand med erkännande af ar tets nytta vid det kemiska studiet och dess förtjänster för öfri såsom konsekvent genomfördt i enlighet med de nyaste vet skapliga åsikterna inom kemin. Och det är mycket nog på tid, då literaturen öfverflödar af arbeten inom alla kemins gren

Såsom titeln antyder, utgör den *allmänna* organiska ke föremålet för bokens behandling. De lagar, som leda de „org ska" ämnenas reaktioner, äro vanligen i hög grad växlande. vi nämligen inom den oorganiska kemin finna en stor öfverenst melse i afseende å ämnenas allmänna reaktioner, så gifves inom den „organiska" kemin i allmänhet öfverensstämmande f hållanden blott mellan hvarandra närstående ämnen. De s metanderivaterna förhålla sig olika mot benzolderivaterna; ja äf inom hvardera af dessa grupper finnas åter underafdelningar, där i vissa afseenden följa sina egna lagar, exempelvis invärkan af de s. k. stora, allmänna reagentierna. Detta må icke så förstås, som om icke äfven i den „organiska" k gåfves vissa för flertalet ämnen gemensamma förhållanden, eg

heter af fysikalisk och kemisk art af allmänt giltig natur. Också erbjuder just mångfalden af dessa organiska ämnen ett utmärkt tillfälle, då det gäller att utforska deras af konstitutionen beroende fysikaliska karaktärer: färg (och färgningsförmåga), fluorescens, optiska egenheter i allmänhet m. m. Det är ock detta deras allmänna fysikaliska och kemiska förhållande jämte deras allmänna konstitution, som handboken afhandlar. Den omfattar sålunda ett stort och betydelsefullt område, likasom stommen för hela den organiska kemin.

De förändringar, som i denna upplaga företagits, måste i allmänhet anses vara i hög grad till fördel för arbetet. Dock torde det af mången anses tvifvelaktigt huruvida arbetet vunnit genom uteslutande af kapitlet om de organiska ämnenas allmänna karaktärer samt det om deras allmänna kemiska förhållande (vid oxidation, reduktion, invärkan af fosforklorid o. s. v.) – Boken är visserligen — detta ligger i sakens natur — icke afsedd för nybegynnaren, för den som ännu icke tillegnat sig prima principia i kolföreningarnas kemi, utan för den som bör hafva inhämtat äfven de mera speciella dragen af den organiska kemin. För denne eger arbetet vikt därigenom, att han här finner i sammanhang och utförligare framstäldt hvad han förut funnit blott spridt på flere ställen och blott i de väsentligaste dragen. Men det befaller som om just af samma skäl äfven de nämda delarna af den allmänna kemin här fortfarande varit på sin plats. Dock är denna omständighet af mindre väsentlig betydelse, så mycket mer som arbetet i flere andra hänseenden vunnit. Läsaren finner här jämförelsevis utförligt framstäld såväl den allmänna fysikaliska som särskildt termokemin, i hvilket afseende äfven andra utförligare handböcker lämna nog mycket öfrigt att önska. Formlerna hafva vunnit en mera hopträngd form än hvad i förra upplagan var fallet. Framställningssättet saknar intet i klarhet, och bifogade formler äro väl valda. — Boken har utkommit äfven på tyska språket under titel „Grundzüge der allgemeinen organischen Chemie".

E. E. S—k.

Eduard Suess: „Syndafloden"; bemyndigad öfversättning af *A. G. Nathorst;* 81 s. 8:o; med två träsnitt. Sthlm 1887, A. Norstedt & söner.

I sitt stora värk „Das Antlitz der Erde" tecknar professor Suess i mästerliga drag jordytans arkitektur och diskuterar de krafter och tilldragelser, af hvilka den utgör ett resultat. Han vederlägger därvid bland annat den numera bland vetenskapsmännen härskande åsikten, att bildningen af bärg och landmassor i allmänhet försigginge så långsamt och omärkbart, att inga katastrofer därunder skulle inträffa. Visserligen har menniskan icke under den historiska tiden bevittnat dylika händelser. Men traditio-

nen har bevarat minnet af en tilldragelse, „syndafloden", om hvars våldsamhet de mest uppskakande föreställningar äro gängse. Suess granskar med naturforskarens öga denna tradition för att utröna dess reella grund. Detta intressanta kapitel i ofvannämda värk har professor A. G. Nathorst skänkt oss i svensk dräkt.

Till grund för granskningen lägger förf. en kilskrift, funnen i det kungliga biblioteket i Ninive och under konung Asurbanipals regering afkopierad från en redan då sannolikt halftannat årtusende gammal skrift. Den ingår i ett stort epos, kalladt Izdubarsagan. Det är Izdubars stamfader Hasis-Adras berättelse om en stor öfversvämning, från hvilken denne räddade sig och de sina i ett på guden Eas befallning bygdt fartyg. Förf. kommer till följande slutsatser:

1. Den naturtilldragelse, som är känd under benämningen „syndafloden", har försiggått vid nedre Eufrat och bestod uti en omfattande och förhärjande öfversvämning af det mesopotamiska låglandet.

2. Dess förnämsta orsak var en stark jordbäfning inom Persiska viken eller söder därom, hvilken föregicks af flere obetydligare jordskalf.

3. Det är mycket sannolikt att en cyklon framdrog från Persiska viken mot norr, medan jordbäfningen var som häftigast.

4. De traditioner, som finnas hos andra folkslag, berättiga i intet hänseende till det antagandet, att öfversvämningen skulle hafva sträckt sig utom Eufrats och Tigris, nedre lopp, ännu mindre öfver hela jorden.

För vinnande af insikt i de argument, på hvilka förf. stöder sig, få vi hänvisa till själfva arbetet, hvilket hvar och en skall läsa med största intresse. Det utmärker sig genom en lugn, nobel hållning och en åskådlig, delvis storartad framställning.

R. Hult.

Axel Kock: Undersökningar i svensk språkhistoria; 112 s. 8:o. Lund 1887; 1 kr. 50 öre.

Docenten Kock i Lund är en af de flitigaste och framgångsrikaste forskarne på svenskt språkområde. Under en följd af år har han egnat oförtrutna undersökningar däråt, så att hans under denna tid utkomna arbeten kunna betraktas såsom länkar i en fortlöpande kedja. Detta med dess större skäl, som han till utgångspunkt för sina forskningar valt aksentuationen och vissa förhållanden inom vokalisationen, dem han först framdragit och benämner „vokalharmoni" och „vokalbalans", samt till hvilka han städse återkommer. Sålunda bör man för att fullt kunna förstå nu ifrågavarande arbete hafva läst åtminstone „Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent" och „Studier öfver fornsvensk ljudlära" af samme författare.

Kocks senaste „Undersökningar" beröra hufvudsakligast vårt ısspråks ljudlära. Mångt och mycket, som härvid kommer un- : behandling, möter oss redan i hans tidigare arbeten, men be- es nu utförligare eller framhålles från någon ny sida. Vi ›eka här endast några få detaljer, som möjligen kunna till- na sig intresse utom lingvisternas krets. Bland annat uppvi- från 1500-talet de bestämda substantiven *trädh, fädh, knädh,* *h* — så att de, hvilka äflas med att skrifva *träd trädet*, med samma kunde teckna *fäd-et, knäd-et, fröd-et* i stället för *fäet, knäet, fröet.* I fråga om ändelsevokaler i 1500-talets svenska anföras for- na på *-o* och *-u*, som äro egnade att tilldraga sig synnerlig märksamhet. Om förf. gifvit sig mödan att uppsöka paralleller beten, behandlande nysvenska dialekter, skulle han hafva kun- i alla fall vidlyftigare än hvad nu skett, illustrera sin fram- lning med slående exempel från våra östsvenska mål. — De ı sidorna af arbetet upptagas af en ny tolkning af runin- ften på Etelhem-spännet. Medan man ända hittils trott sig ı läsa den ss. *m(i)k m(a)r(i)la w(o)rta* (mig Marila gjorde) isas nu af Kock — och liktidigt har Noreen framkommit med eles samma förslag — att den bör tydas *ek erla v(o)rta*, d. „jag Erla (Jarl, Järl) gjorde" spännet. Möjligheten af två så jaktiga läsesätt beror på tvetydighet hos runmynderna. — I ›tet äro etymologier inströdda här och hvar, t. ex. *farstu*, s. *flicka* s. 76.

I det till sitt yttre obetydliga häftet inrymmas många vik- ı upplysningar. Alt framställes lättfattligt, hvartill kommer att lklagarna formuleras koncist och tydligt äfvensom att en un- sökning resultat vanligen återges i kapitlets slut. Slutligen ınar hr Kock viktiga anknytningspunkter äfven för dialektfor- ren.

H. Vendell.

C. v. Bonsdorff: Blad ur Nykarleby historia; 37 s. 8:o. ors 1887. (Ur Historiallinen arkisto X.)

I hr v. Bonsdorffs broskyr behandlas först frågan om ett stval i Nykarleby på 1650-talet, hvilken trassliga härfva det icke synnerligen mycket roar läsaren att utreda, hur säker än ös vägledning är. Föga hugnesammare, men af större intresse Nykarlebyskolans hårda öde under samma tid, hvilket af förf. ldras med en fullständighet, som hvarje forskare i vårt lands turhistoria skall förstå att värdera.

F. W. Dock: En sund själ i en sund kropp, öfvers.; 45 s. Hfors 1887, K. E. Holm; 1 mk.

De råd och föreskrifter den erfarne läkaren i denna skrift nar till botemedel för „den moraliska och kroppsliga svaghet"

som är „ett karaktäristiskt kännetecken för vårt århundrade" får en mindre vanlig betydelse dels genom framställningens kraft, dels genom vädjan till uppfostraren, som tyvärr altför litet arbetar hand i hand med läkaren.

Nicolaysen og Thaulow: Den første Hjælp ved pludselig Ulykkestilfælde; 92 s. 8:o. Kristiania 1887, Samaritanforeningens Forlag.

Boken utgör en öfversättning och delvis bearbetning af ett arbete af den framstående kirurgen Esmarch, afsedt att utgöra ledtråd vid undervisningen i samaritanskolorna. Uti fem föredrag lämnas en af talrika träsnitt förtydligad, koncis och lättfattlig framställning af de åtgärder, som vid inträffande olyckshändelser af närvarande lekmän böra vidtagas till den förolyckades hjälp innan läkaren hinner ankomma. I norsk omklädnad skall den lilla boken likaväl som i sin svenska dräkt helt säkert vara till mycken nytta.

V. S—ff.

Studiehandbok utgifven af föreningen *Verdandi;* VII + 1[illegible] + 12 s. 8:o. Upsala 1887; 1 kr. 25 öre.

Den nyttiga boken innehåller förnämligast kursuppgifter för filosofiekandidatexamen samt förberedande medicinska, juridiska och teologiska examina vid Upsala universitet och delvis Stockholms högskola. Finländska läsare få här en inblick i de akademiska studierna på andra sidan Bottniska viken. Man skall finna att läxornas omfång ej så litet öfverensstämmer — mer kan man ej sluta sig till. Vetenskapliga öfningar och afhandlingar samt repetitioner tyckas ännu mindre än hos oss bestämma studiernas karaktär i de så kallade humanistiska ämnena. Fordringarna i dessa, som preliminärer till andra studier, äro mindre och möjligt synes afpassade efter de kommande fackstudierna. — Hvad handbokens tillkomst angår, är utgifvandet påtagligen lofvärdt, men måhända blir det mer praktiskt att som hos oss vederbörande fakulteter — eller ock lärare — själfva publicera kurser, hvilka af examinatorerna under särskilda föreläsningar vid höst-terminens början kommenteras, såsom till exempel fallet en tid varit med den grekiska literaturen i Upsala och den romerska i Helsingfors.

F. G.

Öfversikt.

Landtdagen 1888. II. Af det som vid innevarande ständer-
e hittils tilldragit sig, förtjänar onekligen att i främsta rum-
annoteras sammanslutningen mellan de politiska grupper,
kas medlemmar icke höra till det fennomanska partiet. Äfven
illdragelserna vid 1885 års landtdag framgick det visserligen att
naden i åsikter mellan de liberala och de svensktsinnade var
dre än man förestält sig, att de voro ense i de flesta frågor
någon betydelse. Men som bekant tillförsäkrade de fennoman-
medlemmarna af adeln och borgareståndet vid landtdagens
jan de liberala sitt understöd, och denna koalition, så ringa
het den än visade sig ega, utöfvade dock ett ofördydbart in-
ande åtminstone på elektors- och utskottsvalen. Nu däremot
från dessa stånd till de så kallade politiska utskotten (stats-,
och allmänna besvärsutskottet) icke invalts någon af det fen-
ianska partiet.

Systemet har utan tvifvel sina skuggsidor. Men i betrak-
de af den betydelse, som tillkommer nyss nämda utskott, kan
a icke förtänka partierna att de ogärna i dem invälja förkla-
e motståndare, annat än möjligen under den förutsättning, att
en från motsatt håll enahanda förfarande iakttages. Likaså kan
i regeln icke undvikas att då ett af de politiska partierna i
land inför det kraftiga vapen, som innebäres i en fast parti-
ganisation, äfven de öfriga, skildt för sig eller allierade, följa
mplet. Så konsekvent partiorganisationen vid denna landtdag
öfrigt än synes vara genomförd på alla håll, kan man dock
an af de första veckornas förhandlingar sluta därtill, att vi
kligtvis ännu äro långt från det stadium, då hufvudvikten vid
politiska arbetet förflyttas från representationens plena till
ubb- och partisammanträden.

En sammanslutning mellan de icke-fennomanska partigrup-
rna har dessutom haft det goda med sig, att differenserna dem
ellan i sak- som i personfrågor, om de än icke helt och hållet
ämnats, dock icke vidare utgöra lika farliga brännämnen som
ut. Särskildt i adeln, där fennomanin alltid varit fåtaligt re-
esenterad, skall väl numera, sedan flere af det fennomanska par-
ts ifrigaste förkämpar inom ståndet af en eller annan orsak
igit sig undan, en altigenom försonlig stämning blifva rådande.
de 13 à 14 medlemmar, som icke omfattade majoritetens lista
elektorsvalet, knappast kunna få namn af opposition, samt de
stärkningar, som efteråt tillkommit, häller icke äro betydande,
nde man nästan befara att det första ståndet vid innevarande

landtdag skall falla i säkerhetens sömn. Men förmånei ståndet inom sig räknar representanter för regeringen är i seende oskattbar och skall alltid åt ridderskapets och ad handlingar förläna en långt större liffullhet, en långt mı mentarisk prägel, än de öfriga stånden kunna uppvisa.

Måhända sämst lottadt är i detta hänseende präst Altsedan valen efter landtdagsordningens utfärdande försig vis, icke såsom förut efter prosterier, har minoriteten dare vid desamma kunnat göra sig gällande. Medan majoriteten misshagliga element sålunda efterhand oms uteslutits, ha i öfrigt representanterna från föregående lan på få undantag när, återvalts, eller åtminstone de listo följda, som af någon eller några af dem uppgjorts. Om ı gäller sålunda nu om dessa val den eljes så vanliga bes gen för självkomplettering. Efter den utgång universit senast hade kan man därför äfven med skäl ifrågasätta l någon nämnvärd meningsskiljaktighet inom ståndet före eller då det icke är antagligt att samtliga medlemmar af äro lika trångbröstade till exempel i dissenterlagsfrågan, hur differenser, som möjligen förefinnas, skola komma till uttr blott vid förberedande möten, utan äfven i debatten inom

I borgareståndet äro gränserna mellan de skilda pa perna icke lika lätta att uppdraga som inom representa öfrigt. Sålunda kommer ståndet sannolikt att i afseend senterlagsförslaget, som ju dock, äfven det, räknats till gornas antal, uppvisa en öfvervägande majoritet med ı hållning. Men äfven eljes torde den proportion af 34 som man på grund af elektorsvalen trott sig kunna an som ett uttryck för partiernas styrka i ståndet, i särskild komma att modifieras än i den ena, än i den andra ri Anmärkningsvärdt är härvid huru föga ståndet sedan landtdag ändrat prägel oaktadt den starka personalförändı egt rum — en tredjedel af ståndet är ny — och ehuru ståndets flitigaste talare yttra sig på finska. Då samtli lemmar förstå såväl svenska som finska språket, har tolkı ens påyrkats och denna språkdualism därför förorsakat f genhet. Till kategorin af olägenheter kan nämligen ick ras den omständigheten, att omröstningspropositionerna, följd af yrkande om votering uppsättas skriftligen, numer leras på bägge språken.

År stämningen inom öfriga stånd sålunda afgjordt f kan detsamma däremot icke sägas om bondeståndet. D och de unga kämpa där om väldet nu liksom 1885. V torsvalet segrade de förra, tack vare de svenska talan ståndet medvärkan. I andra frågor blir utgången måhä motsatta. Men någon synnerlig vikt kan dock icke f denna gruppering, grundad, såsom det åtminstone för ı stående synes, mer på personlig antagonism än på skilna

ar. Det stora flertalet inom ståndet skall nog veta att oberoende äraf låta sin i de flesta frågor homogena uppfattning komma till ttryck i omröstningarna.

Landtdagsförhandlingarna ha tils vidare haft att erbjuda enast föga af intresse, och det torde vid sådant förhållande erbjuda en bästa öfverblick att en annan gång, då arbetet hunnit skrida ingre framåt, beröra äfven de första veckornas diskussioner och eslut. Såsom i sin mån bärande vittne om den fredliga karakär, som antagligen kommer att utmärka denna landtdag, förtjäar dock redan i detta sammanhang framhållas frånvaran af peitioner, egnade att i högre grad underblåsa partilågan.

E. Schybergson.

Literaturbref från Danmark. Om det i Danmark finnes något område, på hvilket de dåliga tiderna synas urståndsatta att göra sitt inflytande gällande, så är det utan tvifvel den literära produktionen och marknaden; intet synes kunna stäcka våra förläggares mod eller förlama deras värksamhetsifver. Frågar man under sensommaren sin bokhandlare om man kan vänta mycket nytt till jul, får man ofelbart det svaret, att det icke är stora utsikter därtill: „tiderna äro icke sådana, det fins ju nu för tiden ingen, som köper böcker.“ Men komma vi blott in i november, får pipan en annan låt. Hvar dag för med sig nya böcker, och redan ett par veckor före jul har antalet af literära nyheter, romaner, novellsamlingar, lyrik o. s. v. stigit så högt, att håret reser sig på en anmälares hufvud.

I år är det som i fjor, skörden är åtminstone kvantitativt lika god som någonsin. För detta faktum ges blott *en* förklaring: de otaliga läseföreningarna motväga någorlunda risken af att utgifva skönliteratur, å andra sidan äro de också, riktigt nog, orsaken till att blott undantagsvis några böcker gifva sina förläggare något synnerligt öfverskott.

Vi vända oss först till större prosa-arbeten och taga i handen *Holger Drachmanns* omfångsrika konstnärsroman, som bär titeln „Med den brede Pensel“. Det är på lyrikens och novelletternas område, som Holger Drachmann hitintils har vunnit sina bästa segrar. När hälst han gifvit sig in på vidlyftigare former, har han aldrig obetingadt haft lycka med sig, om det också här har funnits många ypperliga enskildheter som man kunnat glädja sig åt. Men denna gång har han varit afgjordt olycklig i sitt försök att skrifva en nutidsroman, och tyvärr synes orsaken härtill ligga djupare än blott i den omständighet — hvilken för öfrigt också ofta gör sig kännbar — att diktaren åvägabragt sitt arbete utan någon grundval af egna studier och utan den konstnärliga omsorg, som är så oumbärlig.

Hvad som egentligen saknas i denna långa och ordrika redogörelse för målaren Ivar Kristersens öden och utveckling, är

prägeln af en sann och äkta diktarpersonlighet, af en själfull och allvarlig *man*, som kunde borga för ärligheten af alla de klingande tirader, hvilka fylla största delen af boken. Starkare och tydligare än något annat af Drachmanns senare arbeten ger detta en intrycket af att diktaren under sina våldsamma svängningar i socialpolitiskt hänseende från den vildaste radikalism till den tamaste dyrkan af det bestående, i religiöst från panteism till ortodoxi, — kastat öfver bord sin personlighet, gifvit till spillo sin öfvertygelse om hvad han i ungdomens bästa år trodde på, utan att han i sanning kunnat tillegna sig en annan. Sålunda är „konssnärsromanen", med sitt myckna tal om sundhet och sanning, trofasthet och idealitet, endast ett kallt och allt annat än pålitligt konstruktionsarbete, hvars bullersamma självbelåtenhet och lätt genomskådliga floskelsystem skall efterlämna ett pinsamt intryck hos icke altför naiva läsare, som af bokens stora bredd och väsentliga innehållslöshet icke låtit afskräcka sig från att följa utvecklingen till dess slut.

Större intresse erbjuder *Herman Bangs* „Stuk" — en samhällsroman som med icke ringa styrka gisslar en del af den svindel och humbug, som i våra dagar råder i nästan alla större städer. Namnet ger en antydning om hvad det är författaren vill komma åt: stuck är det skimrande öfverdrag, som skyler oduglighet och ruttenhet och som för en tid kan gifva till och med den uslaste korsvirkesmur sken af att vara uppförd af marmor. „Stuk" är i boken det symboliska beteckningssättet både för det, som i affärsvärlden döljer saknaden af en fast botten, och för den falska bildningens fernissa. Att här särskildt syftas på förhållanden i Danmarks hufvudstad gör förf. intet försök att dölja; boken är från början till slut en köpenhamnsroman, men mycket af hvad sålunda skildras är allmängiltigt, och den kan med fördel läsas i hvilka förhållanden man än lefver. Kompositionen vittnar om icke ringa konst, ehuru där uppträda många figurer, hvilkas uppgift är statistens massvärkan. Karaktärsteckningen vittnar i många punkter både om finhet och kraft i uppfattningen. Situationsskildringarna äro altigenom gjorda med spritande lif, och i stilen märker man långt mindre manér än i tidigare arbeten af Herman Bang, som i „Stuk" otvifvelaktigt gifvit oss sin mognaste och innehållsrikaste bok.

Karl Gjellerup har genom sitt stora dramatiska arbete „Hålikon", hvilket jag längre fram skall omtala, häfdat den plats han för ett par år sedan uppnådde genom tragedin „Brynhild" nämligen att vara den mest betydande bland de yngre danska diktarne. Han har utgifvit äfven ett litet prosa-arbete med titeln „En arkadisk legend". Diktaren har här fått användning för de omsorgsfulla studier han gjort såväl af forngregisk poesi som af Hellas' natur. Det är dock långt ifrån att arbetet skulle tyngas eller tryckas af dess författares djupgående kunskaper; ämnet är behandladt med full frihet, så fint och omsorgsfullt, till

storien om herdinnan Schyneis och hennes tillbedjare blifvit ett tomordentligt tilldragande litet konstvärk. Att det skulle finna n större läsarekrets kan man väl knappast hoppas; större delen af publiken skall sakna de nödvändiga förutsättningarna och hällre vända sig till böcker, som behandla mera närliggande ämnen, exempelvis *Axel Stenbuchs* „Rektor Lassen“.

Denna berättelse eger värkligen också alla vilkoren för ett godt emottagande. Ämnet är egendomligt. Vid frihetstidens början, år 1849, beslöto en del af honoratiores i en dansk prostad att stifta en politisk och sällskaplig förening, där rika och fattiga, höga och låga, lärda och olärda skulle umgås som bröder, alla förenade genom den gemensamma patriotismens broderband. Men inom kort visar sig bandet vara af en något bräcklig väfnad; den „fina parten“ finner sig obehagligt berörd af småborgarenas obesvärade sätt, och snart är alt i kast- och koteri-väsendets gamla gängor, med medfödd öfverlägsenhet å ena sidan och sjuklig misstänksamhet å den andra. Satiren är genomförd med mer än vanlig duktighet, och karaktärerna framstå skarpt och bestämdt. Isynnerhet är hufvudpersonen, den nationalliberale skolmästaren, tecknad så klart och med en sådan konsekvens, att han efter slutad läsning framstår för oss som en personlig bekantskap, och med ett så friskt lynne, att vämjelsen vid hans slappa och osanna väsende kväfs i skratt.

Henrik Pontoppidans „Isbjörnen, et portraet“ är en berättelse af en större värde. Också här gör sig en egendomlig glädtighet gällande; uppränningen är här fullt ut lika originell, och karaktärsskildringen ännu djupare än hos Stenbuch. Målningen af den stackars Grönlandsprästens lif och vistelse bland eskimåerna och hans färd fram af hans hopplösa strid att komma tillrätta i en civiliserad omgifning, låter oss känna samma varma hjärtelag, samma kärlek för de af samhället tillbakasatta och missförstådda, som framkallar en så gripande värkan i författarens tidigare utgifna små byhistorier „Fra Hytterne“. Det är en sund och kraftig kost Pontoppidan erbjuder. Den som mera tycker om det söta än det kraftiga, kan få sin lust tillfredsstäld i arbeten sådana som „Lyse og mörke Billeder“ af *Elisabeth Martens* och „Bregner“ af *Ivar Ring*. Den förra är skrifven med en viss ytlig rutin och med tendenser åt det spännande; Ivar Rings hör till det slag, om hvilket man säger det bästa möjliga, då man tillkännagifver att den „trygt kan lämnas i händerna på hvilken ung flicka som hälst.“ Ett tredje fruntimmer, som kallar sig *Joakim Becker* har utgifvit en berättelse, benämnd „Paul Saltern“, pjunk från början till slut.

Liksom ofta förut är det också nu företrädesvis norrmännen, som hämta de mest betydande varorna till marknaden; främst *Jonas Lie*. Jag vet icke någon nu lefvande författare, om hvilken med större sanning kunde sägas att hans sista bok nästan alltid är hans bästa. Huru måste icke denna man arbeta, huru måste han

ej studera,* och framför alt, huru måste han ej lefva! C
Samliv" vore man frestad begagna det i allmänhet något
uttrycket, att det är ett „fulländadt" konstvärk. Hvad ɩ
tenskapet mellan två, som värkligen älska hvarandra ı
och trofast, till ett sant och ädelt samlif, hvari ligger de
sta faran, som i äktenskapet hotar till och med ädla och t
människor? — detta rika, stora ämne är fattadt och genc
med den djupaste och rikaste känsla, med den renaste hun
med den finaste konst. Det fins ej i hela boken en öfve
period, ej en enskildhet som icke skulle tjäna det hela. I
lar förträffligt, men han gör det aldrig endast för att mi
att göra värkan med „interiörer" eller andra dylika på n
vis effektfulla detaljer. Som alla stora konstnärer är han
ekonom, som behåller de otaliga studier han gör för sig s
först när de äro hoparbetade, framlägger resultatet. Lil
som det finnes något öfverflödigt i hans sista dikt, lika li
nes där någonting för knapt skildradt. Inga blotta antyd
intet tecken till de moderna spörsmålen. Mycket radikal
ker skola väl öfverhufvud betänka sig, innan de kalla
värkligt modern författare. Han är lika litet realist, som
idalist. Han hör till de äkta konstnärer, hos hvilka reali
idealism, naturstudium och andens värld förenas till ett.

Alexander Kjellands „Sankt Hans Fest" är en blodi
hvars föremål det icke är svårt att finna. De dagliga
garna hafva redan för ofta namngifvit den norske präst oc
tiker, som gjort tjänst som modell till själaherden, hvars
myndighet vänder upp och ned på alla de goda köpingl
planer och som öfver de vankelmodigas själar utöfvar er
erinrande om hinhåleberättelsernas tidsålder. Om det blott
humor i denna bok, huru ypperlig skulle den då icke var
Kjelland är nu en gång för alla icke humorist; han sakı
dig människokärlek därtill, hans satir är lika kall som
Att det fins mycket som han hatar och föraktar komm
snart under fund med; om det i världen fins någonting s
älskar är däremot osäkert. Men han är en förträfflig iakt
en berättare af första rangen och en mycket framstående
Också i Sankt Hans Fest göra dessa egenskaper sig gäl
så fullt mått, att boken därigenom blir både fängslande
rorik.

Intressant är också „Rydningsmaend" af *Kristoffer .
fersen,* en varmblodig och i tekniskt hänseende redan utv
ung, norsk författare. Hvad han i sin nya dikt, den tredj
ningen, skildrar med så mycken sympati, är en norsk fjäl
sega och ihärdiga kamp för sin jords uppodling under för
förhållanden. Det bästa af berättelsens egendomlighet är ɩ
dens hårda kamp icke föres uteslutande för hans önskan att
till välstånd, utan lika mycket af ett halft medvetet ideelt
själfva kampen emot den hårda naturen är hans fröjd,

e gamle vikingarne gladde sig åt striden för dess egen skull. Där är någonting stort i skildringen af nyodlaren, och desslikes finnes det i den psykologiska skildringen af honom, hans närmaste och hans motståndare samt i hela arbetets uppställning och utförande en säkerhet, en värme och en ärlighet, som gifver Kristoffersen rättighet att redan nu nämnas bland sitt fäderneslands betydande författare.

Kristian Winterhjelms „Grevinde Sissi" är en duktigt komponerad nutidsroman, som i många hänseenden vittnar om sin författares förmåga af iakttagelser på själslifvets område. Hvad man egentligen saknar är den värme i skildringen, som erfordras för att läsaren värkligen skall taga del i de diktade personernas öden. Mindre rutin, men mera personlig känsla fins däremot i den roman, som *Drude Krog Janson,* författaren och prästen Jansons maka, har utgifvit som ett första försök. Det är historien om en ädel och begåfvad kvinna, som under en svår kamp mot de hinder olyckliga familjeförhållanden i förening med omgifningens inrotade fördomar lägga i hennes väg, uppnår en rik själsutveckling och en betydande värksamhet. Med odeladt intresse följer man berättelsen om hennes växlande öden, och i ordets fulla bemärkelse är man med, när hon vid bokens afslutning når målet för sin bana. Det är ett värkligt inlägg i kvinnofrågan författarinnan här gifvit, icke plumpt och tendensiöst, utan i god konstnärlig form. Mindre lycklig har *John Paalsen* varit i sin redogörelse för ett kvinnoöde. Hans berättelse „En Fremtidskvinde" är ett ofint, uppkonstrueradt arbete, som vittnar om just jämt så mycken talang, att man kan tala om missbruket däraf. — *Per Sivles* „Sogor", som med så mycket erkännande mottogos i denna tidskrifts januarihäfte, finnas nu öfversatta till norskt skriftspråk under titeln „Gut" och kunna nu vänta sig läsare också i Finland, hvilket de förtjäna för sin friskhets och innerlighets skull. Den svenska författarinnan fru *Ina Lange* har likvisst på danska utgifvit „En Skaebne, Fortaelling fra vore Bedsteforeldrers Tid." Under pseudonymen Daniel Sten har hon tidigare skrifvit mindre berättelser, som vittna om talang; hennes nya bok är ett misslyckadt försök att skrifva en borgerlig roman i sirlig, gammaldags stil.

Som vanligt har också denna jul utkommit en ansenlig mängd böcker innehållande mindre berättelser, noveller, skizzer och dylikt mer; två af dem äro efterlämnade arbeten af nyligen aflidne författare. För enhvar, som vet att *M. Goldschmidt* var den danska literaturens noblaste prosaförfattare, en utmärkt psykolog, en berättare af första rang och en stilist, hvars make det vore svårt att finna, skola hans „Smaa Skildringer fra Fantasi og fra Virkelighed" åtminstone delvis blifva en missräkning. Stilisten återfinner man, men för öfrigt står knappast något enda af de små prosastycken boken innehåller i jämnhöjd med det bästa af författarens tidigare produktioner. Ämnena äro altigenom

små, och betraktar man så den fina utarbetningen, kan man kı past värja sig för den känsla man erfar vid anblicken af ett : mycken virtuositet ciseleradt metallstycke, som icke har gon användning. I flere af berättelserna har formen till grad blifvit alt, att det hela förefaller pretensiöst och förni Berättelsen „Mesanielle" har dock ett djupare innehåll; där nes både fin karaktäristik och utmärkt humor. *Thomas La* opus posthumum bär titeln „Jagtselskabets Historier". De en rad af små berättelser och skildringar, af hvilka flere vackra bevis på den döde författarens säregna konst. Isyn het gäller detta om „Det gamle Egetrae", hvari den berö vetenskapsmannens trofasta fasthållande vid barndomshemmet dess minnen är skildradt på ett rörande sätt.

Pseudonymen *Carit Etlar* (Brosböll) har till sin långa af produktioner lagt ett band benämdt „Serafino fra Ota og dre Fortaellinger". Carit Etlar har förvärfvat sig en stor pul förnämligast bland ungdomen och öfverhufvud bland mindre tiska läsare, genom en ovanlig uppfinningsrikhet och en måga att på ett måleriskt sätt skildra rörande situationer; d arbeten påminna i det hela taget om starkt kolorerade oljetryck, vid flyktigt betraktande göra effekt, men icke tåla närmare gra ning. De nya berättelserna höra till den plumpare sorten; på äf tyrliga tilldragelser är det ingen brist, men däremot saknas i grad inre motivering, och själslifvet är öfveralt återgifvet i my grofva drag. Detta stöter mindre i „Serafino", som icke ger ut för att vara stort bättre än en banal röfvarhistorie, och i , gos Bedrifter", där alt är anlagdt på ett spännande refera romantiska tilldragelser; men i „For slet intet", där det erfor des psykologisk motivering af en ung flickas fall, och i nut berättelsen „Fröet spirer" komma författarens begåfning och t ning fullkomligt till korta; den sista berättelsen är alldeles ningslös. *Ingvor Bondesen,* hvars nätta berättelser „Rettergang Skriftegang" äro öfversatta till svenskan och nyligen omnä i denna tidskrift, behandlar liksom Carit Etlar med förkärlek nen från forna tider och är liksom denne en man med fram ende förmåga att sammanlänka spännande tilldragelser. Men gör det med långt större finhet och långt rikare personlig kä än den äldre kollegan. Hans nya samling „I Strid og Stra innehåller ypperliga saker; i några berättelser försiggår hanc gen i gamla dagar, och man finner här en ärlig sträfvan att g den rätta skepnaden åt tid och kulturförhållanden; andra äro nutidsberättelser, som vittna om en fin uppfattning af danske bondens egendomligheter. *Sophus Bauditz* „Novellett utmärka sig genom friskhet och förnöjsamhet, isynnerhet Krönike fra Rhinen", i hvilken glädtigheten blir nästan burl och „Den flyvende Hollaender", en elegant satir öfver den lö och ytlighet, som fördärfvar vissa riktningar inom den n

nsten. *Oscar Madsens* tre „Noveller“ vittna alla om talang och ı en skarp blick för åtskilligt i nutidsungdomens sedliga brist, ın hafva en genomgående rå prägel genom den brutala hännslösket, hvarmed författarn blottar sig själf som hörande till n krets af „Bohèmen“, öfver hvilken han svänger gisslet. *Krifer Jansons* „Nordmaend i Amerika“ innehåller två berättelser, hvilka den första, „Vildrose“, är berättelsen om en ung flicka, tter till en nybyggare, men till hälften uppfostrad ibland och ı samma sätt som indianerna, om hennes fruktlösa försök att ifvas i civiliserade förhållanden och om hennes sista dagar och ld i hembygden; „Femtende Wisconsin“ (namnet på ett regeente från norden) är till hälften en novell, till hälften en histosk skildring från kriget mellan nord- och sydstaterna, full af rgrika bilder och liksom „Vildrose“ från början till slut fängnde och intagande genom fantasins kraft. Till sist bör också land prosaliteraturen nämnas *Asbjörnsens* senaste samling „Folneventyr“ (utgifna af Moltke-Moe), ett arbete som står på fullt mma höjdpunkt som hans tidigare utgifna serier och i hvilket lustrationerna, gjorda af Werenskjold och Kittelsen, äro altigem mönstergilla, samt de af *Quigstad* och *Sandberg* utgifna „appiske Eventyr og Folkesagn“, en bok som dels genom sin lturhistoriska betydelse, dels genom den rika värld af högst endomlig poesi, hvari den ger en inblick, kan göra anspråk på ı mer än vanlig uppmärksamhet.

Bland de diktsamlingar året har bragt är ingen af framende värde; några af dem kunna dock alltid göra anspråk på ; omnämnas. Fru *Magdalene Thoresen*, som för öfrigt för oming tjugo år sedan utgaf en liten samling „Digte af en Dame“, roducerad af Björnson, har nu i sina nya „Digte“ framlagt ckra saker; flere af de rent lyriska poesierna, exempelvis „Til re“, som med så djup innerlighet ger uttryck för moderskänslan, En Brudgave“, i hvilken kärlekslängtan skildras, „Januar“ med iktiga naturskildringar, „Mit Haab“ och „En Frikirke“, utmärka ; alla både genom självständighet i känslan och språkets ofta elsefulla kraft. I „En Praestesaga“ är en sagolik berättelse argifven i stor och stämningsfull form, men här som också i re af de öfriga poesierna saknas klarhet och lugn i sammanllandet af de i och för sig värkningsfulla och äkta poetiska bilrna. *Otto Borchsenius* är främst af alt tillfällighetsskald, och stor del af hans „Digte og Sange“ utgöres också af festpoem h ärekväden till enskilda personer. Dock finnes i boken också nan rätt vacker lyrik och åtskilliga goda öfversättningar. En naka intressant debut är „Vers“ af *Johannes Jörgensen*; den helt ga författaren skall nog ega förmåga att utveckla sig vackert, framt det lyckas honom att med åren få bukt på sin „Weltlmerz“.

Bland nya skaldestycken i dramatisk form äro endast två stämda för scenen: *Iver Iversens* „Nuancer“, ett kvickt, på den

kungliga teatern med bifall uppfördt konversationsstycke, som endast lider af ett något för hastigt uppräknande af anderika saker, och *P. Mariagers* af teaterdirektionen refuserade „Sybaris eller den sista Lamia". Mariager har tidigare utgifvit flere band mycket läsvärda berättelser med ämnen från den grekiska forntiden; ett af dessa har han nu behandlat i skådespelsform, men utan framgång: „Sybaris" lider af brist på dramatisk handling, och bland replikerna finnes knapt en enda, som skulle ljuda trovärdig och naturlig i en skådespelares mun. Alla öfriga dialogiserade arbeten äro „läs-dramer".

„Rejsekammeraten" af *V. Röse* är en bearbetning af H. C. Andersens bekanta saga med samma namn. Det är alltid en farlig sak att åt ett arbete, som redan eger fulländad episk form, gifva en annan skapnad, och hr Rose skulle uppenbarligen hafva handlat förståndigare, om han hade egnat sina krafter åt en annan uppgift; under läsningen af hans arbete påminnes man ständigt om originalet, och det på ett sätt, som ej är författaren till någon nytta. I dialog och versifikation är dikten en studie efter Drachmann, så att det på det hela taget blir ganska svårt att bilda sig en föreställning om huruvida en värklig talang föreligger här, eller om endast en vanlig poetisk rörelse gett honom förmågan att skrifva flytande vers.

Om talang kan det knappast blifva fråga på tal om *John Bentsens* dramatiska dikt „Olaf Trygvason". Någonting mera vidt skildt från gammal nordisk anda och uttryckssätt än detta ordrika skådespel kan man knappast tänka sig; det är simpel dilettantism från början till slut.

Karl Gjellerups stora dramatiska dikt „Thamyris", som består af två delar, „Kampen med Muserna" och „Helikon", är, som tidigare antydts, det mest betydande poetiska arbete, som under en längre tid har utkommit i Danmark. Gjellerup började för knappast ett halft tjog år sedan som helt ung man sin diktarvärksamhet med episka och lyriska produktioner, hvilka visserligen vittnade om talang, men i lika hög grad om omogenhet och tygellöshet; i sin beundran för naturalism och brandesianism blef han rent af parodisk, som när han vid ett tillfälle — på fullt allvar — förliknade månen på himmeln vid „en Mandrilhans haarlöse Bag", och kallade Georg Brandes „vor Helligaandsridder, vor Sankt Georg". Sedan utvecklade han sig till man genom allvarliga studier och självständigt tänkande, for vida omkring i nord och söder och vände hem som den skald, hvilken gifvit oss först den mäktiga tragedin „Brynhild" och nu det icke mindre imponerande „Thamyris". Den tragiske konung Thamyris, sin tids störste skald, utmanar i sitt öfvermod själfva muserna till tvekamp i sång, och de antaga kampen. Men då drottnen hör de himmelska tonerna, gripes han af förtviflans vanvett. Folket gör uppror och drifver honom ur landet. Endast en älskad kvinna följer honom; men i ensamheten och armodet återfår hans själ den rätta

riden, och luttrad i försakelse finner han omsider frid med le himmelska, som välkomna honom på det öfre Helikons spetsar och hälsa honom som den Homerus, hvilkens dikt skall kvarstå som ett undervärk för kommande släkten. Lika stort som ämnet Thamyris, lika rik och ädel är dess form. Ingen dansk skald har ens närmelsevis i samma grad som Gjellerup trängt in i den forngrekiska diktningens anda eller så lifslefvande som han för vårt öga framstält de stora bilderna från Hellas. Hvad språkets välljud och versens klang angår, har han uppnått en sådan fulländning, att den hugstora dikten också härigenom befäst sin plats som ett konstvärk, hvilket skall kvarstå genom tiderna, då det mesta af hvad i vår tid går genom bokprässen för längesedan är glömdt.

Sigurd Müller.

Teater. Sedan vår januariöfversikt har *Svenska teaterns* repertoar haft att bjuda på saker af värde och visat en omväxling, som bör tillfredsställa äfven ganska höga fordringar. Tvänne nya stycken och tvänne repriser, af hvilka den ena tager i anspråk betydande krafter för att kunna gifvas, äro innebörden af svenska teaterns arbete under de fyra senaste veckorna.

Herr G. Nordensvans dramatiserade novell *Barnet* är en liten interiör, i hvilken nog mycket af novellens längd och bredd har insmugit sig. Men den har i teckningen af den unga, af konventionell hänsyn mer än på grund af medveten vilja förlofvade flickan anslagit en rent mänsklig, sympatisk ton, som ger det lilla stycket dess värde. Rollen utfördes af fröken Seelig enkelt och med denna barnkammarbarnslighet, som fröken Seelig förstår återgifva så väl. En viss brist på scenvana hindrar henne tils vidare att gifva barnsligheten ett instuderadt tycke, något som eljes vidlåder de sceniska ingénuerna. Styckets sceniska brister får man antagligen tillskrifva skulden för att det ej visade sig synnerligen intressera publiken.

Med upptagandet af *Slotterölet eller Kronofogdarne*, C. Envallsons hundraåriga folkskådespel, hade direktionen tydligen den dubbla afsikten att bereda lyrisk omväxling åt repertoaren och att stärka kontinuiteten af den sceniska traditionen. För det sistnämnda ändamålet hade särskilda ansträngningar gjorts, kostymeringar efter de älsta uppsättningarna anskaffats, det ursprungliga spelsättet studerats, o. s. v. Idén att upptaga ett stycke från våra mormödrars barndomstid, så pass njutbart, att dess repriser sträcka sig ända till de närmast förflutna decennierna, var onekligen god, och oaktadt kompositionens ytterliga enkelhet och det magra innehållet kunde stycket mycket väl ses, om det också, såsom var att förutse, ej öfvade någon vidare dragningskraft på publiken. De båda kronofogdarnas tacksamma roller spelades med burlesk komik af hrr Riègo och Castegren, och att fröken Wess-

ler alldeles förträffligt skulle passa till en öm herdinna à la Watteau, det visste man förut.

Arthur Fitgers af Carl Snoilsky öfversatta sorgespel *Hexan* hade säkert en stor del af publiken väntat sig annorlunda, och man blef för visso bra öfverraskad att finna ett tämligen betydelselöst tyskt fabrikat med blott några glimtar af värklig och god dramatisk effekt. Thalea, „häxan", är i första akten en bärarinna af vetenskapens rätt att fritt få forska och formulera sina resultat. Sedan kastar hon bort vetenskapen och uppgår helt och hållet i kärleken till sin från trettioåriga kriget återkomna, dittils som död ansedda trolofvade. Då denne emellertid förälskar sig i hennes syster, hvilken nu är i den ålder, hvari Thalea var då han drog i krig, och som är hennes fullständiga afbild från den tiden, rasar hon först af svartsjuka och vill ej träda tillbaka, men kan dock ej förmå sig att taga det afgörande steget samt vägrar i sista ögonblicket att följa den trolöse brudgummen till vigseln, just då bröllopståget redan hunnit fram till kyrkan. Folket, som redan förut upphetsats både af protestantiska och katolska fanatiker, ser i hennes vägran att inträda i kyrkan ett bevis på att hon är i förbund med djäfvulen, och när hon vägrar att svära på bibeln, att hennes vetenskap ej öfverskrider de af denna bok stälda råmärkena för tanken, går skaran till våldsamheter, för hvilka hon slutligen faller ett offer efter en formlig belägring i sitt fäderneslott.

Thalea faller sålunda ej offer för de af sina handlingar, hvilka ligga inom ramen af styckets fem akter, utan hennes död är en följd af det hat hennes vetenskapliga forskningar och hennes umgänge med en lärd judisk gubbe tidigare väckt hos folket. Hennes kärlekshistoria ger blott anledning till att slutligen frambesvärja stormen och är äfven i öfrigt altför fragmentarisk för att lämna hufvudhandlingen till en stor tragedi. Det fel författaren här begått är att han ej låtit Thalea i sin vetenskaps namn föra en fortgående kamp mot obskurantismen och gå under vid fullföljandet af denna kamp, hvilken för henne bort representera det högsta i lifvet: friheten, rättigheten att tänka och att forska, gentemot kyrkans anspråk på förmynderskap öfver människoanden. Scenen med bibeln, som nu kommer enstaka och tämligen öfverraskande i fjärde aktens slut, skulle såsom slutpunkten på de fyra akternas stegrade kamp varit helt annorlunda motiverad och af en helt annan effekt. Nu skjutes alt inre sammanhang mellan början och slut undan, och i stället stickes där in en ganska hvardaglig kärlekshistoria.

Genom skickliga sceniska anordningar och godt spel vann stycket emellertid succès, hvartill äfven bidrog den frisinnade fläkt, som genomgår detsamma i och med Thaleas opposition mot såväl den katolska som den protestantiska religionsfanatismen. Fru Håkansson, hvilken som Thalea hade sin sista roll under sin engagementstid vid vår scen, löste sin uppgift med genialisk skick-

lighet och framför alt med en hänförelse och en kraft, som man ej skulle trott henne äga, efter de många roller i dämpad färgton hon hittils gifvit. Hennes plastik var fri och mjuk, och rösten hade ej mer den onaturligt entoniga skala, hvilken hon eljes plägar använda för sitt tal. Hon skördade också lifligt bifall.

Såsom Thaleas syster, den unga, veka Almuth, hade fröken Zuhr sin andra debutroll, och hon bekräftade nu ytterligare de goda förhoppningar hon ingaf vid sin första debut i Michaelsens „Ett val“. Det är naturligt att en nybörjande skådespelerska gärna skall söka använda samma medel, hvarmed hon en gång gjort lycka. Sålunda fann man hos fröken Zuhr några reminiscenser från den förra rollen, bland annat en stereotyp sänkning af hufvudet. Men det hela var mjukt och behagligt samt fullständigt i rollens anda. Hr Berlin gjorde ingenting särskildt tilltalande af Edzards roll. Spelet var visserligen jämt och hyggligt, men flackt. Hr Malmström var som den fanatiske fältväbeln rätt bra, och hr Wilhelmsson passar utmärkt till jesuit, det såg man redan i „Mäster Olof“.

Till Topelius' 71:sta födelsedag hade svenska teatern arrangerat ett särskildt program, upptagande „*Veteranens jul*“ och „*Ett skärgårdsäfventyr*“. Förberedelserna hade sannolikt varit knappa, och det hela gick nog skralt. Runebergsdagen, den 5 dennes, bjöds i stället på något alldeles extra, *Kungarne på Salamis*. Ehuru vår dramatiks förnämsta alster, har detta stora sorgespel föga utsikt att få komma fram på scenen, ty de krafter, som fordras för att värdigt återgifva dess enkla storhet, stå ej offa till buds. Det var naturligtvis högtid i salongen, då ridån gick upp efter „Vårt land“ och hr Harald Molanders prolog med Hj. Meissners musik. Man följde med hängifvet intresse akt för akt detta sorgespel, hvars liksom marmormäjslade, härliga språk man ju nästan kunde utantill. Tekmessa tolkades med ädel, sorgbunden värdighet af fru Brander, och Leiokritos hade i hr Brander en representant, som med kraft bar kungamanteln, men äfven hade veka tonfall för den under ödets dom sig böjande faderns djupa sorg vid sonens lik. Leontes hade i hr Berlin erhållit en god tolkare af den unge konungasonens milda, rättsälskande lynne, men den kraftiga hjältebragdens bärare kom ej lika mycket till heders. För Eurysakes hade man ej haft någon lämplig skådespelare till hands, utan hr Castegren, som eljes får sköta om repertoarens bofvar och glada fyrar, fick försöka gifva Ajas' son all den reputerlighet han förmådde. Det skulle måhända lyckats någórlunda bra, om han ej fallit ett offer för frestelsen att göra honom altför bussig, något i stil med „den morske Akilles“ i Sköna Helena. Rhaistes blef bättre lottad genom att komma i hr Malmströms händer, hvilken gaf honom en väl tänkt ansiktstyp och höll honom i en belysning, som altigenom var tydlig och skarp. De öfriga rollerna voro fördelade på följande sätt: Adamastor hr Wilhelmsson, Medon hr Rydgren,

Hyllos hr Ljungberg, Tekmessas ledsven fröken Seelig. Sve ska teatern förtjänar en uppriktig mention honorable för den februari och det vackra minne den anknutit vid denna dag g nom att upptaga och på ett så värdigt sätt bringa till sceni framställning „Kungarne på Salamis."

Finska teatern började sin säsong på det nya året med *F rinelli,* till hvilken omtyckta pjes med dess romantiska stämni musik för tillfället blifvit samlad från flere af de mest populä operorna. Hr Wallenius försökte sig med rätt god framgå i titelrollen och fröken Kurikka var en liflig och täck In Hr Sala gjorde en effektfull typ af den olycklige, själsfrånvaran konungen, och hr Lindfors lyckades bra som den ränkfulle h läkaren. Den 13 januari gafs sedan Z. Topelius till ära *Regi von Emmeritz* i en synnerligen vårdad och praktfull uppsättni samt med fru Aalberg-Kivekäs som Regina. Fru Aalberg-Kiv käs' spel utmärkte sig för djup känsla och en flärdfri naturli het, som blott på något enstaka ställe gaf rum för ett mera kon ladt manér. Hr Leino spelade Gustaf Adolf med så pass my ken illusion, som hans för porträttlikheten altför resliga vä medger, samt för öfrigt med värme och kraft. Hr Lindfor Larsson hade många goda sidor, hr Ahlberg gjorde Hieronym mindre utpräglad bofaktig, än denne vanligen tages, men afva rollen i alla fall tillbörlig effekt, och fröken Kurikka var e naiv och näpen Käthchen. Det var naturligtvis fullt hus o rikligt bifall. Stycket syntes lofva en lång följd af represent tioner, men måste redan om söndag afbrytas till följd af sju domsfall. Man gaf då Gogols „Revisorn", till dess „Regina v Emmeritz" åter kunde upptagas. Nästa nya stycke blef Björnso „*En handske*" i dess nya, omarbetade form. Det tendensiö stycket har genom omarbetningen blifvit mera dramatiskt o spelbart, men tendensen har därigenom kommit att framstå än naknare och det pinsamma i karaktärsteckning och intrig än pinsammare. Fru Ida Aalberg-Kivekäs var förträfflig som Sva åt hvilken hon gaf värklig stil. Hr Wallenius kunde, oakta han anlagt gråsprängdt skägg, ej få fram att herr Riis passer medelåldern och gjorde öfverhufvud ej mer af rollen, än att den ju kunde passera. Hr Leino som Christersen och herr Rautio so Hoff voro bäst på herrsidan, och hr Ahlberg gjorde Alf skä gen väl. Till Runebergsdagen hade finska teatern sammansatt e populärt program med deklamatorisk tablå ur „Fänrik Ståls sä ner" och Kivis „Lea" med fru Aalberg-Kivekäs i titelrollen.

Rafael Hertzberg.

Göran Magnus Sprengtporten.

XIX.

Sprengtporten 1808, 1809.

1.

Genom freden i Tilsit, som helt och hållet förändrade 'sslands politik, förband sig kejsar Alexander icke blott själf stänga sitt rikes hamnar för engelsmännen, utan 'en att förmå Gustaf IV Adolf att med afseende å Sverige ltaga enahanda åtgärd: kunde icke den svenska konun- ı genom vänliga medel bringas till att fullgöra hvad n af honom önskade, ville Alexander med vapenmakt nga honom därtill, och i sådant fall skulle Finland blifva ıen för kejsarens ansträngningar. Med kännedom af Gu- f Adolfs besinningslösa hat mot Napoleon, hans totala rmåga att öfverskåda samtidens politiska förhållanden, ıs ytterliga envishet och ringa afseende på sitt lands ıta var det lätt att inse det Sverige endast genom krig ıde förmås att öfvergifva förbundet med England och gå på Rysslands fordringar.

Redan före utgången af år 1807 blef det tydligt att staf Adolf ej genom diplomatiska noter och föreställ- ıgar skulle låta beveka sig att ombyta politik. Vapen ste därför användas att bryta den svenska konungens lsstarrighet. I december månad bemälda år samlades en ık armé vid den svenska gränsen; till dess befälhafvare ıågs generalen af infanteriet grefve Buxhoevden, hvil- ın gjort sig bemärkt i krigen mot turkarna och fälttågen ot Napoleon.

Då brytningen med Sverige ej längre kunde undvi- as, vände sig den ryska styrelsens blickar åter till Sprengt- orten. Bland alla ryska generaler var han den ende, som hade någon djupare kännedom af förhållandena i Finland

därjämte ansågs han, trots den erfarenhet som genom 1789 års händelser bort förvärfvas, ega ett ofantligt inflytande hos invånarna i nämda land, såväl i följd af sina personliga egenskaper som genom de förbindelser han troddes därstädes fortfarande underhålla. Då han sålunda åter befans behöflig, drogs han från sin ensamhet [1]) och tilläts att tillika med andra ryska militärchefer deltaga i de öfverläggningar, som afsågo förestående krigsoperationer, hvarjämte honom anbefaldes att meddela sig med utrikesministern grefve Rumjanzov i afseende å vidtagandet af lämpliga åtgärder, hvarigenom finnarna skulle kunna bevekas att med förtroende emottaga de ryska trupperna och utan motstånd underkasta sig kejsaren.

Den 31 december 1807 (12 januari 1808) kallades Sprengtporten till kejsaren för att närvara vid en konferens, där — enligt en rysk författares uttryck [2]) — Sveriges öde afgjordes. Därefter följde andra öfverläggningar, dem Sprengtporten bivistade. Efter det en krigskonselj, sammansatt af krigsministern Araktschejev, amiral Tjitschagov, general Buxhoevden och Sprengtporten, den 8 februari kl. 7—10 e. m. rådplägat, erhöll den sistnämde genom nådigt bref befallning att begifva sig till armén i Finland och där afvakta Buxhoevdens ordres, hvarjämte riksskattmästaren underrättade honom att 5000 rubel blifvit anslagna till bestridande af hans resekostnader [3]). Dock fann sig kejsaren snart föranlåten att återkalla sin befallning, emedan Buxhoevden bestämdt undanbad sig Sprengtportens biträde [4]), och denne å sin sida ansåg det för sig nedsättande att tjäna under en general, yngre än han själf [5]). Buxhoevden önskade emellertid hafva en infödd finne hos sig

---

[1]) Amiral Tjitschagov berättas isynnerhet rekommenderat honom hos kejsaren. (*General-löjtnanten Kutusovs dagbok* i Historiallinen arkisto III, s. 78).

[2]) *Kutusovs dagbok,* a. st. s. 77.

[3]) *Kutusovs dagbok,* a. st. s. 78.

[4]) *Zlobin,* De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Ryssland 1801—1809, s. 170 f.

[5]) *Kutusovs dagbok,* s. 78; Sprengtporten utnämdes till generallöjtnant i jan. 1795, Buxhoevden i december 1796; Sprengtporten blef general af infanteriet under Paul, Buxhoevden 1803.

som rådgifvare, och de ryska statsmännen ansågo det icke vara ogörligt att vinna Gustaf Mauritz Armfelt för sina syften [1]). Men innan någon underhandling med Armfelt begynte, utbröt kriget, och Armfelt erfor först senare hvad man från rysk sida af honom väntade. Då måste han gripits af en djup, bitter smärta. Att den ryska regeringen ens kunnat föreställa sig möjligheten af att han, Gustaf III:s vän, som vunnit sina skönaste lagrar i strid mot Ryssland, skulle kunna förmås till förräderi mot konung och fäderneslånd, var väl det svåraste straff, som kunde drabba Armfelt för hans stämplingar under förmyndareregeringen.

Sprengtporten var dock altför behöflig för att förskjutas. Väl erhöll han ej någon direkt anställning vid den armé, som skulle inbryta i Finland, men han anbefaldes att åtfölja densamma, såsom han själf skall hafva yttrat, [2]) „icke för att strida, utan för att underhandla", för att genom sina förbindelser i nämda land bana ryssarna vägen. För att sporra sina forna anhängares nit och förskaffa sig nya vänner medförde han, enligt svenska ambassadören v. Stedingks utsago, 50000 rubel i guld och 150000 rubel i silfver. I hans följe befunno sig „herr v. Knorring, dömd i Sverige för bedräglig konkurs [3]) och andra skälmar (coquins) af samma slag".

Under sina öfverläggningar med grefve Rumjanzov hade Sprengtporten, som ännu ej lärt sig inse att Finlands invånare alldeles icke delade hans åsikter, sökt „göra tro-

[1]) *Zlobin,* a. st. s. 171.

[2]) *Dépêche de M. l'Ambassadeur Baron C. de Stedingk au Roi. S:t Petersbourg le* ⁹⁄₂₁ *Fevrier 1808,* tr. i *Anderssons* Handlingar ur v. Brinkmanska arkivet på Trolle-Ljungby, II, s. 241.

[3]) Karl Fredrik v. Knorring, f. 1757, ingick i krigstjänst, hvarifrån han erhöll afsked som öfverstelöjtnant 1791, fick krigsråds titel 1796 och var sedermera handlande i Åbo. För svek och bedrägeri mot sina kreditorer dömdes han d. 9 juli 1801 af hofrätten i Åbo att varda sitt adelskap förlustig, stå tvänne timmar vid kåken på ett af Åbo torg samt därefter i 14 dagars tid sitta i fängelse på vatten och bröd. Hofrättens dom stadfästes till alla delar af K. M:t genom utslag af den 31 oktober 1804. v. Knorring hade emellertid för längesedan satt sig i säkerhet och begifvit sig till Ryssland, där Sprengtporten tog honom under sina vingars skugga. Genom ett kejserligt reskript af den 9 nov. 1810 återfick v. Knorring sina adliga rättigheter. Han var då redan afliden; han hade dött den 29 nästföregående oktober.

ligt att det erfordrades blott en pulk kosacker och några kistor proklamationer för att hela finska folket, militären däri inbegripen, blindt skulle kasta sig i armarna på sina ädla beskyddare" [1]). Också utdelades, efter det ryssarna utan föregående krigsförklaring den 21 februari 1808 öfverskridit gränsen, i ymnighet proklamationer, åsyftande att ingifva finnarna förtroende för den ryska hären och lugna deras farhågor för framtiden.

Den första af dessa proklamationer, ställd till Rysslands „goda grannar och inbyggare af svenska Finland", är daterad Fredrikshamn den $\frac{6}{18}$ mars och undertecknad af Buxhoevden [2]). Ehuru öfveralt i densamma genomskimrar afsikten att för alltid förena Finland med Ryssland, säges detta icke uttryckligen. Endast „med största missnöje" — heter det — emedan konungen af Sverige icke allenast mer och mer afsöndrade sig från det förbund, som så lyckligen blifvit knutet mellan tvänne de mäktigaste stater, utan förband sig ännu närmare med den gemensamma fienden till allmän ro, samt med afseende å sitt eget lands säkerhet hade kejsaren sett sig tvungen att låta sina trupper „besöka" det svenska Finland för att taga detta land „under sitt beskydd uti besittning, för att förskaffa sig behörig satisfaction", i fall H. Kon. Svenska Maj:t fortfore uti sin föresats att icke antaga de billiga fredsvilkor honom blifvit förelagda till återförnyande af en lycklig fred. „Från denna stund och tils vidare skulle fördenskull storfurstendömet Finland anses i likhet med öfrige conqueterade ryske rikets provinser, som under H. K. M:ts spira åtnjuta ett lyckligt lugn med bibehållandet af alla de privilegier, fria religionsöfning, fri- och rättigheter, som de af ålder egt eller ännu ega, med mera".

För H. K. M:t var det så mycket mera obehagligt att skrida till nu tagna steg, som han ännu hade „uti friskt minne det ädla tänkesätt af en god grannsämja, så väl som det uppriktiga, fria och otvungna förtroende till Rysslands beskydd, den Finska Nation i början af sista kriget så oförskräckt ådagalade, då utan minsta anledning och tvärt emot

[1]) *Rob. Castrén,* Skildringar ur Finlands nyare historia I, s. 255

[2]) *Samling af deklarationer, proklamationer och kungörelser, som under sist öfverståndet krig utkommit i Finland* (Stockholm 1809) s. 7 ff

constitutionen, den Svenska Konungen gjorde ett lika oförmodligt som obilligt inbrott på våra gränsor".

Vidare heter det: „blifven stilla, fridsamme och utan all fruktan vid Edre hemvister, gode Grannar och Finske män; vi komma ej till Eder som Fiender, men som vänner och skyddsherrar, för att göra Edert tillstånd lyckligare, då vi härigenom sätta oss i stånd att från Edert Land afböja de plågor, för hvilka I, ifall af ett krig, nödvändigt skullen blifva ett oundvikligt offer".

Därjämte åtvarnas finnarna att „icke förföras att taga till vapen eller på minsta sätt förolämpa Hans Kejserliga Majestäts Troupper; den sig härutinnan förgår må sjelf svara för följderne".

Så länge de Kejserliga trupperna „nödgas i landet förblifva, stadfästes hvarje Embetsman, så väl af Civil som af Militair Stånd vid sine laglige Kall och Embeten, dock med undantag af den som Svensk född till äfventyrs kunde betjena sig häraf, att förvilla och förföra Menige Man, emot Landets bästa". Kronoutskylderna skulle utgå „utan förvandling, blott efter gammal jordeboks ränta".

Hvad till den ryska arméns „underhåll och förfriskning" tarfvades skulle „prompt och bart" betalas.

Huru öfvertygad den ryska regeringen var att Finlands inbyggare utan motstånd skulle underkasta sig och att landet, engång besatt, för alltid blefve underlagdt den kejserliga spiran, synes af följande uppmaning, som icke haft något ändamål, ifall afsikten varit att återlämna Finland till Sverige.

„Som icke dess mindre flere omständigheter kunna förefalla, till hvilkas afgörande i god grannsämja inbördes förtroende i öfverläggning och endrägt i besluten nödigt är, uppmanas I härmed, att så skyndesamt sig göra låter, insända Edra Deputerade af hvarje Provins i den laga ordning, som vid Edra vanliga Riksmöten öfligt är, hvilka hafva sig i Åbo Stad att infinna, att rådgöra om allt hvad till Landets välfärd vidare tillgöras kan".

Vi hafva utförligt refererat innehållet af Buxhoevdens första proklamation, emedan såsom det synes oss, Sprengtporten deltagit i affattandet af densamma. Herr Yrjö-Koskinen har först uttalat den förmodan, att punkten

rörande de finska ständernas sammankallande till Åbo tillkommit genom Sprengtportens inflytande [1]), och herr Danielson yttrar [2]) att intyg finnas, som göra denna förmodan till en otvifvelaktig visshet, utan att dock närmare angifva sina källor. För vår del betvifla vi ej häller att riksdagskallelsen i proklamationen inkommit genom Sprengtporten; oss synes till och med som om han redigerat vissa punkter af densamma, såsom erinringen om Jägerhorns sändning till Petersburg 1788 och uppmaningen till Finlands inbyggare att hålla sig stilla och ej låta sig förföras att på något sätt förolämpa de som vänner anryckande ryska trupperna. Att Sprengtporten själf betraktat proklamationen åtminstone delvis som sitt värk tyckes mig framgå af hans yttrande till kejsar Alexander (nov. 1808), att denna var „vist affattad med hänsyn till en nation, bekant som självständig till sina åsikter“ [3]), ett loford som visserligen icke kommit den till del, såframt den blifvit utarbetad oberoende af Sprengtportens biträde [4]).

I spåren af den ryska armén beträdde Sprengtporten åter Finlands jord. I Lovisa stannade han en kort tid, hvarunder han, som dock ej hade något militäriskt befäl, var „ganska beställsam att rekognoscera Svartholmen och anvisa de ställen, hvarifrån denna fästning kunde med fördel beskjutas“ [5]), hvarvid han äfven fick tillfälle att visa

[1]) *Valvoja*, 1882 s. 30.

[2]) *Valvoja*, 1883 s. 382.

[3]) „Sagement calquée, sur la caractère d'une nation, connue libre dans ses opinions“.

[4]) Sprengtportens forna förbundsbroder Klick var däremot i yttersta grad missbelåten med nämda proklamation, (Valvoja, 1883 sid. 380 ff.). Han hade läst den, lindrigast sagdt, med häpnad. Han saknade där den stil, den metod, som var nödvändig i en skrifvelse, som hade till ändamål att tillkännagifva en stor monarks vilja och beslut. I proklamationen fans intet, som utvisade kraft: den man, som representerade herskaren öfver en half hemisfär, talade däri på det löjligaste sätt som en vän till det lilla finska folket, hvilket han kunde trampa till stoft den stund han ville. Påbudet att ständerna i laglig ordning skulle sammanträda i Åbo föreföll Klick äfven högst besynnerligt, då enligt hans tanke ingen dylik ordning fans, enär Finlands ständer aldrig någonsin särskildt varit församlade.

[5]) *Barfod*, anteckningar; manuskript, i universitetsbiblioteket i Helsingfors.

sin skicklighet som underhandlare. Kanske som en belö- ning därför erbjöds honom vid denna tid generalguvernörs- ämbetet i Finland. Denna värdighet hade visserligen alt sedan krigets utbrott föresväfvat honom som hans lefnads- mål, men likväl ansåg han sig vid nuvarande förhållanden öra afböja densamma [1]), emedan såsom han senare [2]) för- klarade, „Buxhoevdens beteende, stämpladt af orolig afund- juka, icke tillät honom hoppas att med framgång för tjän- ten kunna fylla en befattning, underordnad denna generals yndighet".

Ifrån Lovisa ilade Sprengtporten till Borgå, i hvars rannskap flere af hans forna förbundsbröder, Tandefelt, oije och andra, hade sina hemvist. På Boijes egendom, andnäs, höllos sammankomster, där sprengtportenianerna talade sin glädje öfver den politiska förändring, som skulle orestå. Mest fröjdade sig häröfver „gubben på Eknäs" Tandefelt), hvilken måste inbillat sig hafva mycket därpå tt vinna [3]). Äfven besöktes Helsingfors, hvarifrån Sprengt- orten tillskref öfverste Jägerhorn, broder till Anjalaman- en och tillhörande Sveaborgs besättning, ett bref på hvars rdentliga framkomst han lade mycken vikt [4]). Detta brefs nehåll inses lätt och hade äfven åsyftad värkan.

De kejserliga trupperna ryckte raskt in i Finland tan att stöta på något motstånd. Den 2 mars voro de i elsingfors, där anstalter vidtogos att omringa Sveaborg; en 7 mars begynte den finska armén under Klingspors fäl tåget mot norden, den 8 inryckte ryssarna i Tava- ehus; den 22 besattes Åbo. Fyra dagar dessförinnan (18 ars) hade Svartholm kapitulerat, „utan att ett enda lif var rspildt, ens den minsta bresch skjuten och utan att dess itagande kostat fienden mera än uppförandet af tvänne

---

[1]) I skrifvelse till kejsar Alexander af den 24 febr. (7 mars) 1808.

[2]) I skrifvelse till kejsar Alexander af den 25 april (7 maj) 1808. *strén* a. st. s. 16, 17, 108.

[3]) Barfod tillägger: „åtminstone har ingen ifrigare gjort sin upp- aktning hos general Sprengtporten, hvilken han så träget följde på orgå gator, dock för respektens skull på en honett distance. Nådig asin var ej så äkta kär uti sin sal. fru, att det skulle sträcka sig ll hennes svågerlag". (Tandefelt hade varit gift med en syster till prengtportens första hustru).

[4]) *Castrén,* a. st. s. 264.

styckevärn och besväret af tvänne underhandlingar„ [1]). Obestridligt är att dessa underhandlingar leddes af Sprengtporten under de första dagarna af hans vistelse i Finland. Befälhafvaren i fästningen, majoren K. M. Gripenberg, hvilken af konungen erhållit befallning att försvara sig till sista man, erkänner själf [2]) att han af Sprengtporten förts par surprise i en labyrint, hvarifrån han ej mera kunde hjälpa sig, och snärjts i olycka; sedan lofvade Sprengtporten honom guld och gröna skogar, „hvaraf" — tillägger Gripenberg — „han sedermera ej en gång gjorde min utaf att hålla ett ord". Oändligt sorgligt och smärtsamt är att förnimma det ej ensamt svaghet och feghet, utan i främsta rummet penningen invärkat på chefens handlingssätt. Lika sorgligt är att äfven hans närmaste underbefälhafvare för guld öfvergåfvo ära och plikt. I Fredrikshamn, berättar Barfod [3]), omtalades utan förbehåll att Svartholm vunnits genom 4000 dukater, fördelade på fem händer. Majoren Gripenberg antog genast efter Svartholms öfvergång tjänst inom ryska armén. Kommendanten på nämda fästning, kaptenen och riddaren Karl v. Schoultz svor kejsaren trohetsed, till följd hvaraf hans nyssfödde son Alexander i vaggan utnämdes till porte-épée-fänrik vid det nyligen upprättade finländska gardet, hvilket enligt Buxhoevdens yttrande [4]) för fadren var „en förnyad utmärkt H. Kejs. M:ts nåd emot en af dess nu tillvundne unders:r"; sonen åter hade därigenom „uppå den militäriska befordringsvägen för framtiden gjort ett betydligen fördelaktigt steg".

De ryska truppernas oväntadt snabba framgångar, som nästan utan svärdsslag bragte hela södra Finland i deras våld och tycktes förebåda en lika lätt eröfring af landet, gjorde Sprengtportens vidare medvärkan obehöflig. Sprengtporten var icke van att utan invändning underkasta sig andra personers myndighet, isynnerhet då han trodde sig förstå sakerna bättre än de. Troligen ansåg han sig i främsta

[1]) *Montgomery,* Historia öfver kriget 1808, 1809. I. s. 39.

[2]) *Historiallinen arkisto,* VIII, s. 367.

[3]) *Anteckningar,* manuskr.

[4]) Buxhoevden till „Capitainen och Riddaren von Schoultz". Åbo den $\frac{6}{18}$ juli 1808. (Buxhoevdens brefbok i statsarkivet i Helsingfors)

ummet böra få bestämma de åtgärder förhållandena i Finland gjorde nödvändiga, möjligen äfven göra sina åsikter ällande vid krigsoperationerna. Som vi veta stod han redan af gammalt i mindre vänligt förhållande till öfverbefälhafvaren, grefve Buxhoevden. I Finland blef brytningen emellan dem ohjälplig. Efter ungefär en månads vistelse i landet [1]) sattes Sprengtporten utom all värksamhet och måste återvända till Petersburg, där han icke underlät att framställa Buxhoevdens krigsföretag och öfriga åtgärder i den mörkaste dager.

Med de djärfvaste förhoppningar hade Sprengtporten beträdt Finlands jord: han hade trott sig komma att spela en betydande roll vid ordnandet af landets framtida ställning. Djup grämelse grep honom därför, då han plötsligen uteslöts från alt deltagande i de rådplägningar och beslut, som rörde Finland; sorgen däröfver lade honom tidtals på sjuksängen. Han följde med oro händelsernas gång i Finland och kände sig på en gång förargad och nedslagen öfver att alt skedde utan honom [2]).

Men hoppet att än en gång blifva använd öfvergaf honom icke; då han ej mer rådfrågades af de ryska statsmännen, underlät han icke att ehuru sjuk till kropp och själ, så snart någon anledning därtill förefans, genom skrifvelser dels till kejsaren själf, hvilken han ofta uppvaktade, dels till grefve Rumjanzov gifva sina åsikter tillkänna angående de åtgärder, som borde vidtagas för vinnande af finnarnas tillgifvenhet. Vid en audiens, som han någon dag i slutet af mars månad haft hos kejsaren, hade denne yttrat vissa tvifvelsmål rörande nödvändigheten att skrida till sammankallande af finska folkets deputerade till Åbo, ehuru detta i Buxhoevdens första proklamation af den 18 februari blifvit utlofvadt. Med anledning häraf öfverlämnade Sprengtporten den $\frac{18}{30}$ mars 1808 till Rumjanzov ett memorial, däri han framställer de skäl, som förmått honom att redan förut och ännu fortfarande tillråda

[1]) Ännu den 20 februari 1808 befann sig Sprengtporten i S:t Petersburg; den 24 därpå följande mars var han återkommen från sin utflykt till Finland.

[2]) *Historiallinen arkisto* III s. 81–82.

de finska ständernas sammankallande. Dessa skäl voro förnämligast trenne [1].

1) För att gifva denna autentiska akt all den högtidlighet, som landets grundlagar i detta hänseende föreskrefvo, hvarje gång en ny regent skulle hyllas och trohetsed afläggas, enär H. K. M:ts afsikt vore att taga detta land under dess höga beskydd och låta det komma i åtnjutande af samma fördelar som öfriga eröfrade provinser, hvilka förenats med hans rike: det vore af vikt såväl för hans värdighet som för invånarnas lugn att denna högtidliga ceremoni försigginge genom deputerade, lagligen valda och befullmäktigade af nationen.

2) För att lämna tillfälle åt monarken att lära känna och åt de enskilde att frambära deras önskningsmål rörande såväl landet i allmänhet som de skilda landskapen, hvilka åter på grund af sin belägenhet kunde vara mer eller mindre lyckligt lottade, hvarefter man i ett rättvist förhållande till statens behof kunde ordna skatternas uppbärande. På detta område kunde H. K. M:ts välgörande böjelser bäst visa sig genom skonsamhet emot dem bland invånarna, hvilka mest lidit genom invasionen och hvilka främst utmärkt sig i hängifvenhet.

3) Och slutligen för att på ett bestående och varaktigt sätt ordna den civila förvaltningen i allmänhet äfvensom landets militär och dess organisation i enlighet med dess nuvarande sammansättning och sakernas nya ordning, genom hvilken storfurstendömet Finland, förenadt med ryska riket och skyddadt af detsamma, icke mera ägde behof af samma krigsstyrka eller af lika stora utgifter för dess underhåll.

„Löftet om ständernas sammankallande“, tillägger Sprengtporten, „har mest bidragit att lugna de af fördom intagnas sinnen och göra dem benägna för våra intressen, i det de med stöd häraf trott sig kunna smickra sig med att få bevara sin borgerliga frihet, i trots af den förändring, som underlagt dem en enväldig monarks spira“ [2].

---

[1]) *Castrén,* a. st. s. 10, 103, 104.

[2]) Nonobstant le changement qui les surmet à une dépendance despotique.

Sprengtporten slutar sin skrifvelse med följande ord, n ytterligare visa huru litet han kände det finska folts värkliga sinnesstämning: „det finnes ingen anledning“, rar han, „att här frukta en folkförsamlings motsägelser. t folk, som önskar ingenting lifligare än att varda förelt med oss, som icke har lagt i dagen någon annan farga än den att blifva återlämnadt till Sverige, som öpp: sina dörrar med glädje och sina magasin utan ledsnad, ı, länge böjdt under en hård och orolig styrelses ok, e söker något bättre än att rädda sig under en annan, ra mild och egande alla medel att försvara det; ett såıt folk är alls icke att frukta vid valet af dess deputee, då dess afsikter icke äro andra än att lägga i dagen s underkastelse under en regent, af hvilken det väntar säkerhet och sin lycka“.

Få dagar senare, den 23 mars (4 april), öfverlämnade ·engtporten till Rumjanzov en uppgift på de ärenden, lka enligt hans tanke främst borde afgöras vid ständersamlingen i Åbo [1]). Dessa voro:

1. Finlands förening med Ryssland, som skulle sankneras genom trohetsed, aflagd af de församlade ständerna.

2. Landets allmänna styrelse, som skulle ordnas i 'erensstämmelse med H. K. M:ts afsikter och de princi:, som härutinnan fastställdes i hans konselj.

3. Den inre förvaltningen, hvarvid de redan beståle civila myndigheterna skulle stadfästas äfvensom de ıtställas, hvilka måste upprättas för att härutinnan åstadmma ett nödigt sammanhang under en ny sakernas lning.

4. Reglering af skatterna och statsutgifterna till så ır lättnad som möjligt för invånarna.

5. Bestämmande om de för tillfället under fortvaron kriget med Sverige nödiga anordningarna med afseende leveranser af hvarje slag efter arméns behof, landskaıs lokala förhållanden och invånarnas förmåga att utra dem.

6. Fastställande af landets stående truppstyrka efter

---

[1]) Objets à regler dans l'assemblée des Etats à Abo. *Castrén* t. s. 11, 12, 104, 105.

freden jämte alt det, som hänförde sig till detta ämn
såsom aflöningar, pensioner, skadestånd, boställen, pass
volans och reserv.

7. Prästerskapets s. k. konsistoriella rättigheter äfve
som de, hvilka sammanfattades under benämningen rega

8. Handelsrelationerna mellan Finland och Ryssla
samt sjötullen jämte de på detta område nödiga reforme

9. De skadeersättningar, som H. K. M:ts välgören
kunde finna lämpliga att tilldela de invånare, hvilka m
lidit af hans truppers infall.

„Alt detta“ — tillägger Sprengtporten — „i enlighet m
landets grundlagar, hvilka H. K. M. haft och skall haf
för afsikt att bibehålla i all deras renhet, för så vidt
icke befinna sig i strid mot kejsardömets“ [1]).

I ett nytt memorial till Rumjanzov, affattadt den
mars (11 april) berör Sprengtporten ånyo de finska äre
dena [2]).

„Lifvad“ — begynner han — „lika mycket af önsk
att motsvara det förtroende H. K. M. behagat visa mi
Finlands angelägenheter, som af ifver att såsom själf fin
bidraga till ett lands lycka, som nu tillhör oss, skynd
jag mig att ytterligare underlägga Hans ögon några äre
den, som kunna förtjäna beaktande.

„Om detta förtroende ännu finnes till, om det ej m
skats genom dem, som söka aflägsna mig därifrån, bör j
kunna smickra mig med hoppet om någon uppmärksam
rörande ett ämne, som sedan 30 år varit det enda före
let för mina arbeten, mina önskningar och mina bekymm

„Himlen har uppfylt mina önskningar, Finland till
oss, och vi böra just i denna eröfring bereda oss medl
till dess bevarande. Ifrån denna dag begynner kriget m
Sverige, och freden skall slutas i Stockholm, vare sig
den där bestämmes genom våra egna krafter eller gen
våra bundsförvandter, hvilkas diversioner syfta mot de
mål.

„Vid sakernas nuvarande läge“, fortfar Sprengtport

[1]) „Par autant qu'elles (les lois fondamentales du pays) ne
trouvent en opposition avec celles de l'empire“. Hvad Sprengtpor
egentligen velat uttrycka genom dessa ord förstå vi icke.

[2]) *Castrén*, a. st. s. 12—14, 105—107.

Nya Bokhandelstidningen,

Nya Bokförläggareföreningens organ, utgifves från och med detta års början med ett nummer hvarje lördag.

Tidningen kommer att under rubriken »*Nya Bokförläggareföreningens Meddelanden*» upptaga redogörelser för föreningens förhandlingar. Till uppställning och form är tidningen anordnad i ungefärlig öfverensstämmelse med de öfriga skandinaviska bokhandelstidningarna.

Tidningen innehåller *uppsatser och notiser rörande bokhandelsförhållanden* äfvensom *förteckningar öfver böcker, som utkomma i Sverige, Norge, Danmark och Finland*. Den svenska bokförteckningen ligger till grund för förteckningen i den af Nya Bokförläggareföreningen öfvertagna »Svenska Bokmarknaden». Den finska bokförteckningen, hvilken kommer att upptaga en hittills saknad månatlig uppgift å alla i Finland på svenska språket utkomna böcker, har hr *G. W. Edlund* i Helsingfors välvilligt erbjudit sig lemna.

Utrymme är äfven beredt för en *notisafdelning rörande den utländska bokmarknaden*, innehållande kortare, för Nya Bokhandelstidningen särskildt nedskrifna meddelanden rörande utländska arbeten af större betydenhet. Till tjenst för bibliofiler och samlare meddelas under 1888 en serie bibliografiska anteckningar rörande *abbreviations-signaturer i den svenska original- och öfversättningslitteraturen*. För dessa bidrag, på hvilka Red. härmed fäster tidningens läsares särskilda uppmärksamhet, har Red. försäkrat sig om välvillig medverkan från intresserade fackmän.

I öfrigt kommer tidningen att under särskilda rubriker upptaga *annonser* och *meddelanden* från hrr bokförläggare, bokhandlare och bokhandelsbiträden m. fl.

Prenumerationen sker lämpligast genom bokhandel. — Prenumerationspris 4 kr. pr år. — Annonspris 10 öre pr petitrad.

☛ *Profnummer stå efter reqvisition hos Red. för påseende till tjenst.*

Stockholm, Valhallavägen 45 A, i jan. 1888.

Redaktionen.

höfva vi ej hysa några farhågor för ett kommande fält-
i Finland, då Sverige äger hvarken krafter, medel eller
vilja att återeröfra en provins, som det ej så lätt skulle
'va öfvergifvit, om det ingått i dess afsikter att återtaga
samma. Sveriges företag skola riktas mot Norge; otvif-
aktigt är att det uppgjort denna plan för att göra sig
deslöst för Finland. Dessutom hafva vi intet att frukta,
Sveaborg tillhör oss, Hangöudd är taget, de baltiska
iren bevakas af en flottilj, öfverlägsen en till en del
ssad fiendes, Wasa är besatt med trupper och en reserv
20000 man står bakom Kymmene, färdig att framtåga,
så behöfves.

„Det är därför, tänker jag, här vid lag mindre fråga
militära åtgärder än om sådana steg, hvilka man bör
dtaga för att vinna invånarnas tillgifvenhet, underka-
alse och bistånd i alla möjliga hänseenden, för att sätta
s i stånd att yttermera utsträcka våra framgångar, i fall
ständigheterna fordra detta. Det afgörande medlet där-
l är ständernas sammankallande till Åbo, såsom förut
fvit framhållet; därigenom skulle finnarna göras benägna
samvärka med oss mot samma mål, det att aflägsna
get från deras gränser, och i deras goda böjelser kunde
n finna betydande hjälpkällor för att öfverföra trupper
Sverige, när tillfälle därtill erbjuder sig och fransmän-
ns och danskarnas gemensamma operationer förskaffa
a bundsförvandter fast fot i Skåne. Den finska skär-
rden och de åländska öarna utrusta talrika fartyg, hvilka
synnerligen lämpliga för en sådan användning och utan
righet samlas ihop. — En lugn dag är nog för att ut-
ra denna öfverfart.“

Sprengtporten slutar sin skrifvelse med följande ord:
ag fasthåller med bestämdhet vid de redan anförda skä-
a för sammankallandet till Åbo, utlofvadt i proklamatio-
n, öfverensstämmande med landets författning och på
ilket jag förberedt sinnena under mina särskilda resor;
an kan däraf vänta sig icke allenast nödigt understöd,
an äfven de mest välgörande följder för landets välstånd
h för H. K. M:ts tjänst, förbundna med invånarnas lycka
h tillfredsställelse. — Ett folk, vandt vid friheten, for-
ar en grannlaga behandling, som smickrar dess fördomar, i

det den förstör sådana, som kunna uppstå af farhågan för ett nytt herravälde".

Men under det Sprengtporten med ifver och ihärdighet sökte förmå den ryska regeringen att sammankalla det finska folkets representanter till en riksdag, rotfäste sig hos den kejserliga styrelsen alt mer och mer den öfvertygelsen, att en ständerförsamling i Finland vid denna tidpunkt vore utan ändamål. Otvifvelaktigt var denna åsikt riktig. Endast Sprengtporten och de, som utan eftertanke hyllade hans åsikter, kunde inbilla sig möjligheten att finnarna genast i början af kriget blott på Buxhoevdens uppmaning skulle sammanträda för att öfverlägga om en anslutning till Ryssland. Två månader senare, då större delen af landet blifvit eröfrad, hade en riksdag i Finland blifvit en möjlighet, men äfven då hade det kunnat inträffa att de finska ständerna ej hörsammat kallelsen till densamma, ehuru vi för vår del icke betvifla att de, som utfärdat kallelsen, äfven skulle vidtagit tjänliga medel för att få riksdagen i gång. Under trycket af ryska bajonetter hade val af folkrepresentanter på mer eller mindre författningsenligt sätt kunnat genomdrifvas inom de ofrälsestånden; inom den finska adeln funnos tillräckligt många sprengtportenianer, som kunnat gälla såsom representanter för ridderskapet. Likaledes anse vi sannolikt att en sålunda till stånd kommen riksdag, som „troligen icke blifvit sammansatt af eliten bland landets medborgare" [1]), blifvit tvungen att fatta beslut och afgifva förklaringar i enlighet med eröfrarens vilja. Men då en stor del af landet ännu icke var underlagd de ryska vapnen, var det klart att en riksdag, om den kommit till stånd, aldrig för tänkande personer kunnat gälla såsom en församling representerande Finland, lika litet som dess beslut kunnat anses vara uttryck af det finska folkets önskningar. Det kan därför ej väcka förvåning att „på Hans Kejserliga Majestäts allernådigste befallning" en deklaration, undertecknad den $\frac{8}{20}$ april, af Rumjanzov utfärdades, hvarigenom riksdagskallelsen återtogs [2]). Efter det fördelarna för

---

[1]) *Castrén,* a. st. s. 15.

[2]) *Samling af deklarationer, proklamationer och kungörelser, som der sist öfverståndet krig utkommit i Finland.* (Stockholm 1809) s. 20–

Finlands invånare af landets underläggande under kejsarens spira blifvit framhållna och åtskilliga löften gifvits, ibland försäkran om att alla civila ämbetsmän och präster skulle bibehållas vid sina tjänster och inkomster, att ståndernas frihet i Finland ej skulle inskränkas, att rekrytering därstädes aldrig skulle ske efter det i Ryssland vanliga sättet, yttras nämligen i nyssberörda deklaration sluten: „Hans Majestät, som aldrig vägrat Nådigt upptaga na undersåtares önskningar, tillåter alla upplyste Invå-re uti Finland, att till dess derstädes en Chef Commen-ande General, skrifteligen ingifva deras betänkande i ende på Nationens fördelar; Hans Majestät, som hyser Faderlig omvårdnad för sina undersåtare, är öfvertygad en sammankomst uti Åbo, för att härom genom Depu-ide öfverlägga, ej ännu skulle uppfylla ändamålet, i an-ade till svårigheten att bestämma öfverläggningsföre-en, myckenheten af igenom omständigheter uppkomne kilte göromål, hvilka uti detaillen fordra hvarje enskilts komliga omtanka, årstiden som sysselsätter Åkerbrukare alla Stånd, samt till och med omkostningarne för den fråga varande församling, som skulle öka utgifterna, lka igenom Kriget uppkommit; allt tillsammans, gör det en nödvändighet, att för det närvarande uppskjuta med rrandet deraf".

Emellertid hade Sveaborg gifvit sig, den sorgligaste hän-se finska krigshistorien känner. Sprengtportens, Klicks Ladaus stämplingar hade nått sitt mål. Guldkrutet e värkat [1]). Den 3—6 maj 1808 utmarscherade den sven-besättningen från „Gibraltars like i vår nord".

---

[1]) Till belysande af kommendantens position gentemot guldkru-upptaga vi här nedan ett dokument, som för par år sedan fans in-t i landets tidningar.

Translat.

Monsieur le Conseiller privé actuel et trésorier de l'Empire de Goloubzoff.

Accordant au prière du Vice Amiral de Cronstedt, cidevant Chef troupes à Sveaborg, J'ordonne de lui assigner quatre mille cinqcent lalers de Banque Suédois par an pour les appointements, et de payer en outre, une fois pour tout, cinquante mille Rixdalers de que en dédommagement de la portion, quil avoit perdu dans la So-etablée pour sauver les vaissaux et les effets submergés, en pre-

Sprengtporten skyndade sig[1]) att lyckönska kejsaren till denna krigets utgång afgörande eröfring. Att fästningen fallit till följd af de ryska vapnens öfvermakt kunde han icke, att kapitulationen blifvit köpt ville han icke säga; han framdrog i stället en bevekelsegrund, som vid liknande förhållanden ledt honom själf: patriotismen. „Det som mest gläder mig i denna sak" — yttrar han nämligen — „är sättet, på hvilket denna fästning kapitulerat, hvilket mera än något tjänar till bevis på de goda tänkesätten hos en nation, hvars tappra försvarare gifva sig med denna känsla af patriotism, det enda motiv, som vid detta tillfälle kunnat förmå dem till fästningens uppgifvande".

Sprengtportens hufvudafsikt med skrifvelsen var dock ej att frambära lyckönskningar, utan att bringa sig själf i nådig åtanke. Han fortfar nämligen:

„Ögonblicket är nu kommet att skrida till ständernas sammankallande, att gifva en generalguvernör åt landet, att afhjälpa dess behof och bestämma om dess öde". De orsaker, som förmådde Sprengtporten att undanbedja sig nämda ämbete, då det i början af kriget erbjöds honom, funnos icke mera. „Nu då Finlands eröfring är fullbordad, då de militära operationerna i detta syftemål kunna betraktas som afslutade och de, som befästa dess bestånd, böra vidtaga, skulle jag underdånigst önska erfara, hvilka E. K. M:ts afsikter med hänsyn till mig äro. Om E. K. M:t ännu tror mig i stånd att duga till något, är min sista blodsdroppe till E. K. M:ts tjänst".

Med sin vanliga hycklade ödmjukhet tillägger han: „fasthållande vid hvad jag sagt, beder jag E. K. M:t icke

nant les sommes nécessaires de la Trésorerie de l'Empire. Quant au demande de Vice Amiral Cronstedt de lui payer les dettes, provenantes de la forteresse de Sveaborg, il est obligé de remettre à ce sujet un précis au General d'Infanterie Baron Sprengtporten, qui après l'avoir examiné et fixé la somme à payer, doit le communiquer à Vous. Aussitot que Vous l'aurez reçu, Vous Me le présenterez pour avoir Mes ordres à payer la somme requise.

St. Petersbourg le 9 Decembre 1808.

L'original est signé de la Main propre de Sa Majesté l'Empereur.

Alexandre.

[1]) Medels skrifvelse, dat. Vasili Ostrov den 25 april (7 maj) 1808. *Castrén* a. st. s. 16, 17, 107, 108.

tro mig i stånd till att vilja framhålla det minsta anspråk; jag önskar endast blifva underrättad om dess befallningar för att erfara till hvad jag har att hålla mig, för att i öfverensstämmelse därmed inrätta mig, i alla händelser undergifven det, som E. K. M:t skulle kunna besluta om mig".

Men Sprengtportens tid var ännu icke kommen. Hans tjänsteanbud lämnades utan afseende, och befälhafvaren för den ryska armén i Finland fortfor att ordna nämda lands förhållanden efter från Petersburg meddelade föreskrifter. Med Sveaborgs fall ansågs hela Finland förvärfvadt och dess invånare vara den ryska kejsarens undersåtar. Redan den 8 maj 1808 utfärdade grefve Buxhoevden på sin monarks befallning påbud om afläggande af tro- och huldhetsed till kejsaren af alla manspersoner såväl i städerna som på landet, hvilka uppnått 15 års ålder.

Denna ed aflades äfven på de orter, där de ryska vapnen herskade; men åtgärden väckte öfveralt ovilja och sorg; isynnerhet var förbittringen häröfver stor bland allmogen. Flerstädes reste sig bönderna, plundrade mjöltransporter, öfverföllo kurirer och resande officerare samt föröfvade andra fiendtligheter, så att Buxhoevden den $\frac{16}{28}$ maj anbefalde allmän afväpning af allmogen: den som inom 8 dagar efter det kungörelsen härom blifvit från predikstolarna publicerad, ej aflämnade sina vapen, skulle anses som upprorsstiftare och efter krigslagarna antingen hängas eller arkebuseras.

Sprengtporten, hvilken genom korrespondenter erhöll underrättelser om förhållandena i Finland, nödgades slutligen själf erkänna att sinnesstämningen i Finland i afseende å ryssarna icke var sådan, som han sökt inbilla sig och andra. I skrifvelse af den 31 maj (12 juni) 1808 till grefve Rumjanzov [1]) gör han den ryska styrelsen uppmärksam på „den dåliga ton, som börjar göra sig gällande hos invånarna i det eröfrade Finland, och hvilken det vore farligt att låta vidare utbreda sig hos ett folk, bekant som det egensinnigaste i Europa". Han visste icke hvarifrån han numera hämtade de upplysningar, som behöfdes angående Finlands angelägenheter, men plikten tvang honom säga

[1]) *Castrén*, a. st. s. 17, 18, 108—110.

att han trodde det vara nödvändigt att återkalla några altför lättsinnigt vidtagna åtgärder, af hvilka illviljan och svenska emissarier, intresserade att nära oordningen, förnämligast betjänade sig för att uppreta sinnena. Sådana åtgärder voro bland andra

1) indrifvandet af kronoresterna för år 1807, dem det icke kunde vara H. K. M:ts afsikt att låta uppbära, då kriget medtog alla enskildas tillgångar;

2) den stränga förordningen att försälja de under svensk fana kämpande militärernas boställen, en åtgärd som i betraktande af krigslagarnas stränghet icke kunnat och icke kunde komma till vederbörandes kännedom och som, värkstäld utan modifikation, skulle bringa deras familjer till tiggarstafven;

3) proklamationen om indelningsvärkets bibehållande, hvilket just var det mest betungande för landet. „Jag befann mig", tillägger härvid Sprengtporten, „ännu i Finland, då man föreslog mig ett slags kungörelse i detta ärende; jag tog mig då friheten föreställa att det vore altför tidigt att röra vid denna fråga och att man borde uppskjuta den jämte flere andra till den församling af nationens deputerade, hvilken jag alltid tillrådt såsom brådskande och nödvändig för att förskaffa sig invånarnas förtroende, vana som de äro genom sin grundlag att själfva blifva rådfrågade och kallade att rådgöra om sina intressen";

4) användandet såsom tolk eller parlamentär af en baron Hagelström [1]), allmänt känd som en äfventyrare, intrigant, såsom född svensk misstänkt af alla sanna finnar, fästa vid sitt eget lands intressen;

---

[1]) Hagelström, hofråd, utnämdes genom ett kejserligt reskript af den 10 (22) april 1808 till riddare af St. Anne-ordens andra klass, emedan han, som ombesörjt Buxhoevdens hemliga brefväxling och deltagit i underhandlingar med svenska trupperna, „alla hinder och faror oaktadt, värkat ett inflytande, hvarigenom åtskilliga officerare öfvergått på vår (kejsarens) sida, samt såväl gjort flere tjänster vid underhandlingen med Sveaborgs fästning, som äfven deltagit vid afslutandet af själfva konventionen" (Finsk tidskrift, tom. XIX s. 293.) Hagelström kallade sig baron; var en förrymd svensk barberare och senare malteser-riddare (Finsk tidskrift, tom. VI s. 320.)

5) tillåtelsen för den sämsta delen af de fångar, som togos på Sveaborg, att sprida sig kring landet. Dessa lösdrifvare utan hus och hem voro för det närvarande de, som i förening med slödder af uthungrade karelare åvägabragte de oordningar, som förefallit i Savolaks; de borde samlas under åtskilliga förevändningar och användas vid arbeten.

Därefter tillägger Sprengtporten följande ord, hvilka i den vitiösa afskrift af förestående bref vi känna, lyda:

„Il faut encore, qu'on me permette de le repeter: proceder le plus vite possible à l'appel d'une Députation, choisie parmi les quatre ordres de l'Etat, dont les individus sont les plus notables, que le plus sur dans l'Etat presant des choses, serait de convoquer ici, où l'on s'arrangera au mieu suivant l'intention de S. M. I., notre gracieux souverain“.

Castrén, som först meddelat nyssberörda skrifvelse [1]), återgifver denna mening, under medgifvande att densamma är i sitt nuvarande skick obegriplig, på svenska med följande ord:

Ytterligare bör man, må det förlåtas mig att jag upprepar det, med det första möjliga skrida till sammankallande af en deputation, utsedd bland statens fyra klasser, hvilkas mest framstående medlemmar det vore säkrast att under sakernas nuvarande läge sammankalla hit (det är till Petersburg), hvarest man bäst skall kunna lämpa sig efter H. K. M:ts, vår nådige herres, afsikter.

Enligt Castréns uppfattning af Sprengtportens sist anförda ord skulle dessa innebära en motsägelse mot hvad han förut yttrat och utvisa att Sprengtporten numera uppgifvit all tanke på en riksdags sammanträdande i Finland och åtnöjde sig endast med en af medlemmar från de fyra stånden utsedd deputation, någon sorts utskott eller delegation af de fyra stånden, hvarjämte Castrén tror sig kunna draga den slutsatsen, att Sprengtportens förslag uppmärksammats af den ryska styrelsen, som i följd häraf vidtog tjänliga medel till en deputations afsändande från Finland till S:t Petersburg. Den bekanta finska deputationen år 1808 skulle således hafva kommit till stånd genom Sprengtportens initiativ.

---

1) *Castrén* a. st. s. 20, 21, 108—110.

För vår del finna vi icke i Sprengtportens omtalade ord samma betydelse som Castrén. Redan den af Castrén själf medgifna omständigheten, att meningen i sitt ofvanstående skick är obegriplig, gör det svårt att däraf leda sig till hvad Sprengtporten egentligen velat säga. Men äfven om vi antaga att Castrén träffat den rätta tolkningen, skulle vi vilja tyda orden litet annorlunda.

Enligt vår tanke kan det icke bestridas att Sprengtporten, så ofta tillfälle erbjöd sig, framhöll nödvändigheten af de finska ständernas sammankallande inom eget land. Äfven i sist anförda skrifvelse till Rumjanzov förklarar han de finska ständernas sammankomst „trängande och nödvändig". Att uttrycket *deputation*, hvilket han använder under fortsättningen af sin framställning, enligt hans tanke är likabetydande med ständerförsamling, synes mig framgå ur de föregående orden: „det må tillåtas mig att *upprepa det*", hvarmed enligt min åsikt häntydes på de förut omnämda riksdagsdeputerade. Men möjligen emedan han fruktade att ständernas sammankomst skulle röna motstånd af de ryska statsmännen, modifierade han nu sitt förslag i sådan riktning, som han ansåg lättare kunna vinna den ryska regeringens bifall. De finska ständerna borde sammankallas så fort som möjligt; därefter vore det i sakernas nuvarande läge säkrast att de mest framstående bland deras medlemmar kallades till S:t Petersburg, där man på bästa sätt skulle söka tillmötesgå kejsarens önskningar. Hvilka åtgärder därefter skulle vidtagas lämnar Sprengtporten osagdt; vi förmoda att hans mening var att den uppgjorda öfverenskommelsen skulle föreläggas ständerna in corpore, af hvilka man sannolikt ej behöfde frukta något ogillande af det, som förut blifvit afgjordt mellan kejsaren och de tillkallade riksdagsmännen.

Men äfven om vi rätt uppfattat Sprengtportens mening, blir det klart att Sprengtporten icke längre tilldelade de finska ständerna samma inflytande med afseende å ordnandet af deras lands förhållanden, som han förut påyrkat, utan numera ansåg deras tillgöranden böra inskränkas till ett blott bekräftande af en under mångfaldigt tryck i den ryska hufvudstaden gjord öfverenskommelse. Och likväl väntade han af sitt förslags genomförande de bästa

ler. „Denna åtgärd“, — yttrar han nämligen i försätt-
ren af sin skrifvelse — „värdigas tro mig, är den enda,
kan återföra sinnena till förtroende och lugn, och jag
ar för deras undergifvenhet, trohet och tillgifvenhet;
let finska folket älskar sin suverän, är fäst vid hans
on, och dess förening med Ryssland är i grunden hvarje
yst individs hemliga önskan. Det gäller endast att
ra de fördomar, som ännu beherska det lägre folket,
fördomarna skola försvinna, då det varsnar att man
lsätter sig med dess välstånd i den allvarliga afsik-
att förbättra det“. „För detta ändamål“ — heter det
e — „vore det kanske en ganska nyttig sak att här i
'etersburg tillsätta en komité af några upplysta per-
, hvilka egde att sysselsätta sig härmed under H. K.
och hans ministrars ögon, och inom hvilken alt, som
r Finland, kunde behandlas på ett öppet och lojalt sätt,
att dunkla och tillfälliga upplysningar tillgripas, hvilka
så mycket mera farliga och vilseledande, som det
gen icke är de bästa afsikter hvilka man söker ge-
lrifva i hemlighet; de redbara visa sig öppet och
a icke granskning af någon“.
Men huru ifrågavarande komité skulle sammansättas,
'em den skulle utses, om dess medlemmar skulle vara
da finnar eller om äfven ryssar skulle innehafva plat-
lärstädes, om alt detta lämnar Sprengtporten oss i
nighet. Så mycket skönjes tydligt, att det finska fol-
deltagande i bestämmandet af landets öden af Sprengt-
n i hans senaste förslag inskränktes till det minsta
ga.

K. K. Tigerstedt.

Om de politiska partierna i Belgien.

II.

Som kändt innesluter Belgien tvänne nationaliteter. I landet sammanbo $2^1/_2$ miljon flamländare, talande en plattysk munart, liknande holländskan, och 2 miljoner valloner eller fransmän. Språkfrågan, sådan vi fatta den, finnes likväl där icke [1]. Sedan långa tider har franskan varit bildningens språk; den talas af större delen af medelklassen äfven i de flamländska städerna. Alla landets högre undervisningsanstalter äro franska. I parlamentet är det tillåtet att begagna sig af flamländskan, men till den dag som är har ingen gjort det. En flamländsk rörelse finnes visserligen, men den har nästan uteslutande burit en literär prägel. Den begagnas ofta som lockbete under valagitationen, men spelar alltid en roll af sekundär betydelse. De bägge nationaliteterna lefva i endräkt med hvarandra, och frågor af större bärvidd hafva varit bestämmande för partibildningen. På flamländskt håll har man i allmänhet insett faran af att söka genom något slags kinesisk mur afstänga flamländarna från de fördelar franskan skänker Belgien; fältropet „*In Vlaanderen vlaamsch*“ (i Flandern flamländska) har icke lyckats samla många anhängare; på franskt håll har man lojalt gått in på att gifva flamländarna alt det de med fog kunnat fordra. „Språkfrågan“ där kan äfven sägas redan hafva erhållit en lycklig lösning. Konstitutionen garanterar de bägge språkens likaberättigande; lagen gifver flamländarna rätt att i de flamländska delarna af landet få rättvisa skipad och erhålla den första undervisningen på sitt modersmål; åt den fria

---

[1]) Sedan detta skrefs hafva åtskilliga händelser inträffat, hvilka tyckas visa att en språkstrid är på god väg att uppblossa äfven i Belgien.

nkurrensen öfverlämnas att uppdraga gränsen mellan de igge språkregionerna. Huru olyckligt tvångsåtgärder utllit visar sig däraf, att holländska regeringens försök att på kostnad af franskan söka införa flamländskan i de valnska provinserna var en af de förnämsta orsakerna till n belgiska revolutionen.

Att en stor olikhet måste förefinnas mellan de bägge tionaliteterna äfven oberäknadt deras härstamning är tt att förstå, då den ena är beröfvad det viktiga vehikel r framåtskridande, som ligger i ägandet af ett kulturråk. Den flamländska befolkningen har ock stannat efr i utveckling; de flamska landsbygderna äro katolicisens och prästväldets säkraste förskansningar; i städerna, ir franskan är förherskande, hafva däremot frisinnade éer vunnit insteg. De bägge politiska partierna fördela ndet mellan sig i hufvudsaklig öfverensstämmelse med råkgränsen; de vallonska provinserna äro liberala, de mländska i allmänhet katolska. En belgisk lärd företog g nyligen att jämföra en antropologisk karta öfver Belen med resultaten af de då försiggångna allmänna valen h kom till den slutsats, att ju blondare, det vill säga mer flamländska valdistrikten voro, desto mera katolskt lde de och tvärtom, ju brunare, det vill säga mer valnska, desto mera liberalt.

* * *

En egendomlighet i de belgiska partiförhållandena ller genast i ögonen: ett värkligt centerparti saknas. en fråga som delar landet är altför klart formulerad, för t svaret kunde blifva annat än ja eller nej. För de lierala står staten öfver kyrkan, för katolikerna kyrkan ver staten; nationens öfverhufvud är enligt de liberalas ikt konungen, enligt katolikernas påfven. Någon möjghet till kompromiss gifves här icke.

Det katolska partiets egenskap af ett kyrkligt parti rklarar tillfylles hvarför några särskilda grupper inom tsamma icke förefinnas; lydnaden för förmännen är den tolska kyrkans måhända främsta lärosats. Partiets egenta ledare äro biskoparna; alla partiintrigens finaste trådar innas i de biskopliga palatsen. Biskoparna hafva icke

tvekat att deltaga i valkampen, hvarvid de öppet för sig reklamerat ledningen, liksom de ej dragit i betänkande att i särskilda fall uttala sitt ogillande af de parlamentariska ledarnas handlingssätt. Tvänne olika strömningar kunna nämligen urskiljas inom partiet, den ena representerad af den så kallade parlamentariska högern, den andra af de intransigenta ultramontanerna. De senare hafva i allmänhet spelat första fiolen i oppositionen, men så snart de försökt att vid makten sätta sitt program i värkställighet, hafva de så mot sig uppretat den allmänna opinionen, att en revolution varit nära att utbryta, och de fått lof att lämna rum för den moderatare flygeln. De katolska ledarna hafva tvungits att respektera de liberalas reformer, mot hvilka de uppträdt på det häftigaste i oppositionen. Det berättas med afseende härå en karaktäristisk anekdot om Malou, den gamla, skickliga katolska partichefen. I den ultramontana flygeln var man högst missnöjd med att Malou 1870 ej skred till den reaktion man med sådan begärlighet utmålat för sig i oppositionen. Då Malou 1878 störtades, frågade honom en ifrig katolik ironiskt: „nå, hvad har ni då egentligen uträttat under dessa 8 år?“ „Jag har lefvat“, svarade Malou med abbé Sieyès. I dessa ord ligger det katolska partiets hela politiska historia. Under de liberalas styrelse har landet gått framåt, men under katolikernas har i allmänhet icke inträdt något tillbakagående; de liberala reformerna hafva redan så införlifvats i det allmänna medvetandet, att katolikerna ej vågat röra därvid. När sedan tiden blifvit mogen för en ny reform, hafva de åter fått lämna rum åt de liberala.

* * *

En fullständig kontrast mot det katolska partiet erbjuder det liberala; är det förra enigt och starkt, så är det senare nästan fullkomligt sönderspr ängdt i tvänne fraktioner: moderata eller så kallade doktrinära och radikala. Olika skiftningar hafva naturligtvis alltid funnits bland de liberala; redan för omkring 40 år sedan hördes från det progressistiska eller „nyliberala“ hållet förebråelsen för doktrinärism riktas mot den ledande flygeln. Men fastän

bland ganska häftiga slitningar uppstodo, utöfvade de dock ike något skadligare inflytande, ty mot den gemensamma fienden stod partiet alltid som en man.

På 1860-talet begynte en ny skola framträda, som ganska väsentligt skilde sig från de andra vänsterfraktionerna. Dess stiftare voro de franska republikaner, hvilka af Napoleon efter hans statsstreck förvisades från Frankrike och därpå slogo sig ned i Belgien. De drefvo en ifrig propaganda bland ungdomen och lyckades vinna ganska stor anslutning. Förhållandena voro äfven för dem särskildt gynnsamma. De vid styret sedan lång tid sittande doktrinära tycktes alldeles hafva förgätit sin egenskap af liberala; man såg dem räcka katolikerna handen för att motarbeta alla demokratiska reformer. Den unga flygeln, som hos de maktägande fann ingen sympati, beslöt sig då för att bilda ett nytt parti. Främst på sitt program skref den revision af författningen för införande af allmän rösträtt, i öfrigt närmade den sig ganska mycket de engelska och franska radikala. Efter de liberalas nederlag 1870 förenades för en tid de bägge fraktionerna, men sedan de liberala kommit till makten, blef spänningen åter större. De radikala fordrade alt otåligare genomförandet af valreformen.

Den allmänna rösträtten har äfven inom den moderata flygeln många anhängare; det var blott frågans opportunitet man på detta håll bestred. Man förutsåg att ett brådstörtadt införande af allmän rösträtt skulle för en lång tid bringa landet i katolikernas våld, då den fanatiserade landsbefolkningen härigenom skulle kunna kullrösta de liberala städerna. Man ville därför först egna alla krafter åt undervisningens höjande: den obligatoriska skolgången borde föregå den allmänna rösträtten. Under tiden ville man genom att ytterligare öka antalet kommunala och provinsiella valmän uppfostra alt djupare lager för deltagande i de legislativa valen. För närvarande utgör antalet valmän till parlamentet 125000 och till kommunalrepresentationen 400000. Genom att såsom skedde 1883 till census lägga „la capacité“ gjordes i själfva värket en radikal omgestaltning, och det är att märka att den genomdrefs i parlamentet trots de radikala. På liberalt håll framhölls

att man borde iakttaga värkningarna af denna reform, innan man skred vidare. Huru föga utsikter genomförandet af allmän rösträtt har inses däraf, att en revision af författningen kan ske endast efter det först såväl konung som senat och kammare uttalat sig därför, hvarpå den ytterligare måste erhålla $^2/_3$:s majoritet i den nationalförsamling, som sammankallas. Det katolska partiet har visserligen i tiden genomfört nedsättande af census vid de kommunala valen, men partiet har längesedan lämnat alla dylika försök att vinna popularitet, och dess öfvervägande flertal är bestämdt emot all vidare utsträckning af rösträtten. De radikala hafva emellertid icke velat lyssna till alla dessa skäl; 1883 framlade de i parlamentet ett förslag i frågan, ehuru dess öde var på förhand afgjordt, då den yttersta vänstern icke förfogade öfver mera än 7 à 8 röster. Men följderna gingo längre. Debatten hade förts med ytterlig häftighet af såväl doktrinära som radikala. Frère-Orban afsade sig och hela det liberala partiet all gemenskap med yttersta vänstern, och dennas talare voro ej sena att gifva svar på tal. Den radikala flygeln var visserligen ganska svag, men då de förenade liberalas majoritet ej var mycket större, gåfvo yttersta vänsterns röster ofta utslaget, och då den icke så sällan förenade sig med högern, stannade ministären i minoriteten.

Följde så de liberalas nederlag vid 1884 års val, till stor del förorsakadt af denna olycksaliga splittring. Men olyckan kunde icke försona de bägge fraktionerna. I landsorten skedde väl icke skilsmässan i någon större utsträckning, men i Bruxelles afsöndrade sig partierna fullständigt från hvarandra. Den „liberala föreningen", hvilken tidigare omfattat alla liberala, hade småningom kommit i händerna på de radikala, och revision af konstitutionen blef första punkten i programmet. De moderata utträdde då och bildade en egen förening, den „liberala ligan". Ännu en förening uppkom, som stod mellan bägge, den „liberala unionen". Radikala och moderata hafva redan några gånger varit i tillfälle att mäta sina krafter, till exempel våren 1886 vid ett kompletteringsval till kammaren. De radikalas kandidat var deras ledare, den store talaren *Paul Janson*, de moderatas Bruxelles' borgmästare *Ch. Buls*. Den se-

are blef vald med betydlig majoritet. Men vid det nå-gon tid därpå försiggångna valet till provinsialdeputatio-nen segrade åter den radikala listan.

De sommaren 1886 värkstälda allmänna valen till de-puteradekammaren ökade ytterligare katolikernas majoritet. Gand, som länge varit troget den liberala saken, sände nu en homogen klerikal deputation. Några tecken tyckas ändt-ligen tyda på att denna kraftiga maning till endräkt icke klingat alldeles ohörd. En kongress af representanter för alla de progressistiska föreningarna har senaste sommar hål-lits i Bruxelles, och ehuru de doktrinära ledarna icke deltogo däri, hafva dock flere liberala deputerade genom sin närvara visat att de fortfarande räkna sig till samma parti. Kongressen uttalade sig för införande af allmän rösträtt, men på förslag af själfva Paul Janson gjorde den rösträtten beroende af ett visst mått kunskaper. En frukt af kongressens arbete är måhända det förslag till revision af författningen, som nyligen gjorts i kammaren af 6 de-puterade, märkligt så till vida, att endast en af underteck-narna tillhör yttersta vänstern, hvaremot de andra alla hittils följt Frère-Orban.

* * *

Vid sidan af och gentemot katoliker och liberala hö-jer ett nytt parti sitt hufvud, socialisterna. Dess tillvara i Belgien kan räknas från 1860-talet, då *Internationale* dref en ifrig propaganda och höll flere kongresser i landet. Sedan efter Pariser-kommunen Internationale råkat i upp-lösning, hördes intet, åtminstone ej utom landets gränser, af den belgiska socialismen, tils på vårvintern 1886 en strájk utbröt i de belgiska kolgrufvedistrikten, hvilken nästan urartade till ett fullkomligt uppror. I friskt minne är ännu huru flere stora etablissement plundrades och upp-brändes och huru regeringen måste använda nästan hela armén för att blifva herre öfver insurrektionen. Äfven senaste vår utbröto oroligheter, hvilka kunde kufvas blott genom utvecklandet af en stor militärstyrka. Dessa så tätt på hvarandra följande utbrott gifva vid handen att en sjukdomshärd förefins och att därest icke något bote-medel försökes, det onda lätt kan blifva öfvermäktigt. An-

stälda undersökningar bekräftade ock att stor nöd här-skade i de tätt befolkade industriella distrikten och att i allmänhet mycket litet från såväl statens som fabriksägar-nas sida tillgjorts för att lindra den. Regeringen till-satte visserligen en stor kommission, men dennas arbete medförde ingen praktisk åtgärd, om man undantager ett på liberalt håll mycket kritiseradt lagförslag, hvarigenom fabriksägarna förbjudas att tillhandahålla sina arbetare födoämnen, m. m.

Härmed har socialismen åter trädt i förgrunden. Den synes hafva gjort ofantliga framsteg; så godt som hela den arbetande klassen är påvärkad af den. Ett märkligt in-lägg i den brännande frågan gjordes af den nuvarande krigsministern, då han under en diskussion angående in-förande af allmän värneplikt (nu äger det förhatliga för-hållandet rum, att väl egentligen alla äro värnepliktiga, men de förmögna genom erläggande af en penningesumma kunna undandraga sig att inträda i tjänst) eftertryckligt föror-dade densamma, emedan i hären, sådan den nu är sammansatt, socialismen dagligen gör stora framsteg, och det därför lätt kunde inträffa att armén gjorde gemensam sak med de upproriska. Den reaktionära kammarmajoriteten lyssnade emellertid ej härtill, utan förkastade förslaget, något som icke kunnat undgå att ytterligare uppreta sinnena.

Inom den belgiska socialismen kunna tvänne grupper särskiljas: den flamländska och den vallonska. Af dem är den förra betydligt bättre organiserad; den äger i Gand ett stort, kooperativt bageri, utger flere tidningar och sy-nes i allmänhet vilja drifva agitationen på laglig väg. Den vallonska är mera radikal. Oaktadt cheferna offent-ligen ogillade de våldsamheter, hvartill arbetarna gjorde sig skyldiga, gjorde de å andra sidan intet för att söka återföra lugnet, liksom det är tydligt att arbetarna blott drogo de praktiska konsekvenserna af ledarnas läror. In-förande af allmän rösträtt är socialisternas och de radi-kalas gemensamma fältrop.

* * *

I Belgien har parlamentarismen vunnit en af sina mest lysande triumfer. Då det engelska systemet 1830 inympades

på Belgien, ägde det icke samma historiska förutsättningar som England, men tack vare till stor del dess första konung, som i allo rätt uppfattade sin ställning som konstitutionell regent, har det hunnit växa in i folkets medvetande. Det genomgår nu en svår kris. Skall författningen äga nog elasticitet att kunna bereda plats för det fjärde ståndet, som alt starkare fordrar del i styrelsen, och skall detta kunna ske utan fara för det helas bestånd?

Det kan ej nekas att det för närvarande ser mörkt ut på Belgiens politiska horisont. Det katolska partiet förfogar öfver en stark majoritet, starkare än någonsin, vid styret sitter ett katolskt kabinett, än mera farligt genom det sken af moderation det förstått gifva sig. I oppositionen det liberala partiet, söndradt och oenigt, bägge fraktionerna anklagande hvarandra för att hafva förorsakat nederlaget. Och som bakgrund socialismen, hvars leder dagligen tätna, som dagligen rekryterar nya anhängare af alla, hvilka äro missnöjda med det bestående.

Edv. Öhrnberg.

Om kadaver- eller förruttnelsealkaloider (Ptomainer)

Redan i den älsta literaturen påträffas uppgifter där-om, att djuriska ämnen, hvilka vi nu allmänt använda som näringsämnen, ansetts giftiga. Enligt dessa skall exempel-vis tjurens blod varit det gift, hvaraf Farao Psammeni[illegible] Temistokles, Hannibal med flere ljutit döden. Ämnet skull sålunda blifvit användt såväl för afrättningar som för själf-mord. — Tron på tjurblodets giftiga egenskaper fortbestod icke allenast under hela medeltiden, utan ända in i detta århundrade, hvilket bevisas däraf, att den bekanta natur-forskaren Blumenbach († 1840) ännu ansåg sig behöfva på experimentell väg bevisa dess oriktighet, något som vis-serligen före honom af flere antagits som gifvet. — Ett faktum är, att blod af sjuka djur, liksom äfven i förskäm-ning gånget sådant, kunnat och kan ega giftig värkan och ursprungligen torde den allmänna tron på detta blods skadliga värkan uppkommit genom någon under forntiden i detta afseende gjord iakttagelse.

Detta fall är icke ensamstående. Tron på annars oskadliga djurdelars och djurspecies giftighet under vissa förhållanden har äfvenså fortbestått genom århundraden och fortbestår ännu samt grundar sig på otvetydiga iakt-tagelser af läkare, toxikologer och annars fördomsfria per-soner.

Eftersöka vi i literaturen hvilka djur ansetts som giftiga, så visar det sig att deras antal är utomordentligt stort. Under förra och innevarande århundrade hafva på vissa orter förgiftningsfall blifvit konstaterade efter för-tärande af djurspecies, hvilka annanstädes icke visat någon sådan värkan, utan allmänt begagnats till föda. Man kunde antaga att idiosynkrasi stundom spelat en roll vid dessa för-giftningar, exempelvis vid förtärande af kräftdjur, med flera men om ock något eller några sådana fall förekommit, [illegible]

får en sådan förklaringsgrund antagas endast där, hvarest exempelvis af ett stort sällskap blott någon enda insjuknat. Då ett djurspecies på en ort kan blifva ett starkt gift, på en annan däremot oskadligt, så ligger det nära till hands att antaga att till följd af lokala förhållanden och oftast under icke bekanta omständigheter ett eller flere ämnen kunna bilda sig i den lefvande eller sannolikast i den nyss döda organismen, ämnen som kunna på den mänskliga organismen utöfva en fördärflig invärkan. — Förgiftningar hafva konstaterats såsom oftast förekommande efter förtärande af till fiskarnas, led- och blötdjurens klasser hörande djur. Här uppräknas några.

Bland artropoderna märkas sålunda de olika slagen af räkor. Crangon vulgaris har i Holland, Frankrike och Ostfriesland åstadkommit värkliga massförgiftningar, såsom 1857, då ensamt i Amiens 250 personer insjuknade i samma symptom; likaså den af de Haen (1735) såsom ögonvittne omtalade epidemin med 150 sjukdomsfall. Den nederländska literaturen skall hafva att uppvisa en riklig mängd sådana. Här har man gjort den erfarenheten, att de nyss fångade och ännu lefvande djuren ofta visat stora förändringar, antydande sjukdom. — Öfriga arter, Palaemon, Peneus, Hippolyte med flere hafva, ehuru mera sällan, förhållit sig på samma sätt som Crangon.

Bland molluskerna finnas en riklig mängd tidtals värkligen farliga släkten och arter. Särskildt framstår ännu den dag som är blåmusslan (Mytilus edulis, i Tyskland Miesmuschel) såsom den mest farliga bland de ätliga musslorna, i mindre grad däremot ostron (Ostraea), Cardium, Donax. I Tyskland, Holland, Frankrike och England äro sådana förgiftningar med Mytilus vanliga; och det har visat sig att sjukdomsförändringar hos musslan ofta kunnat iakttagas eller att giftet funnits hos sådana exemplar, som, särdeles under den heta årstiden, transporterats lång väg. Stundom har en mussla (Ostraea) utan fara kunnat förtäras den ena dagen, men den andra dagen hafva de kvarblifna varit starkt giftiga. Äfven här tyder alt på en förskämning af djuren, hvilken redan för mycket länge sedan ansågs som den sannolika orsaken till deras giftiga värkan.

Van Morvan omnämner emellertid 10 förgiftningsfall med kokt Cardium edule. Det är sålunda icke förruttnelseorganismerna eller förruttnelsen i och för sig, som åstadkommer giftvärkan. Förruttnande ämnen kunna blifva skadliga till följd af den mängd mikroorganismer de hysa, men vid upphettning till 80 ° à 100 ° C. förstöras dessa, och äfven långt i förskämning gångna ämnen kunna därefter visa sig oskadliga. Ett i hetta oförstörbart, det vill säga specifikt, kemiskt gift måste sålunda hafva bildats. Men för att detta gift skall kunna bildas är utan tvifvel en viss grad af förskämning af nöden. De giftiga (ehuru ännu lefvande) ostronen beskrifvas sålunda som „magra, mjuka och missfärgade samt innehållande en hvit, mjölkig i stället för en vattenklar vätska, vidare som löst hängande vid skalet, alt omständigheter som tala för sjukdom, det vill säga förskämning.

I afseende å förgiftning med fisk hafva samma iakttagelser gjorts af Reil. Denne går dock ett steg framåt vid bestämmandet af det giftiga ämnet, i det han sannolikt som den förste uttalar den åsikten, att förruttnelseprodukterna, sålunda ämnen bildade under denna process, äro orsaken till deras giftiga värkan — en åsikt fullkomligt öfverensstämmande med hvad senare tiders erfarenhet bekräftat; därom mera nedan. — Bland giftiga fiskar nämnas ålsläktet, likaså den vanliga gäddan (Esox Lucius), hvilka gifvit upphof åt upprepade sjukdomsfall. Likasom rommen af barben (Barbus fluviatilis) är högeligen fruktad i vissa trakter af Tyskland[1]), så är gäddans rom lika fruktad i Frankrike och braxens (Abramis Brama) i Volga-gebitet. Barben har i Tyskland gifvit upphof åt en skild sjukdomsbenämning, Barbencholera, ett bevis på epidemiernas svåra karaktär. Äfven lax-arterna och närsläktade, exempelvis norsen (Osmerus Eperlanus), blifva tidtals farliga.

Särdeles beryktad i detta hänseende är guldsardellen, Clupea Thrissa, hvilken enligt Autenrieth kan åstadkom-

[1]) Dessa uppgifter äro i allmänhet tagna från *Husemann;* en ändring, som under de sista årtiondena (beträffande åsikten om ofvan uppräknade djurs giftighet) möjligen gjort sig gällande, invärkar icke på de nämda faktiska förhållandena.

na „die allerfürchterlichsten Zufälle“ och om hvilken Chisholm och West uppgifva att den, anrättad till föda, dödar innan den nedsväljd hunnit magen (sic!). Måhända har här förväxling stundom skett med andra Clupea-arter, som varit giftiga. Särskildt i tropikerna synas värkligen giftiga fiskar förekomma.

Dessa exempel, ett försvinnande litet bråktal bland de som giftiga ansedda djurslagen, må här vara nog. Nästan alltid skall man vid noggrannare aktgifvande på de förgiftningarna ledsagande omständigheterna finna någon af följande punkter, hvilka i högre eller mindre grad måste befordra förskämning.

1. De infångade djuren slaktas icke, det vill säga de få tils de anrättas inom sig innesluta blod och ämnen, stadda i dekomposition.

2. Förgiftningarna hafva mest observerats i de varmare delarna af Europa eller ännu vanligare i tropikerna. Befolkningens vanor äro dessutom att beakta. Ett land, där sjukdomsfall af dessa slag ofta inträffa, är Italien, hvars befolkning ofta underlåter de enklaste hygieniska försiktighetsmått. Polisförordningar i afseende å tiden för fiskens försäljning hafva här måst utfärdas.

Lägger man härtill den af ålder utbredda åsikten om orsaken till giftigheten hos djuriska ämnen, en under lifvet eller efter döden inträdande dekomposition, en åsikt som icke kan grunda sig på annat än gjorda iakttagelser, så måste man i själfva värket såsom den i allmänhet riktiga omfatta denna mening, om ock icke fullt kan förnekas att ju några slag af djur kunna hysa giftiga beståndsdelar. Exempel på sådana ega vi i flere insektsläkten, såsom Meloë och Lytta, men dessa hysa sitt gift under hela året, icke blott under fångsttiden eller efter sin död. — Att en dekomposition kan inträda *innan* döden inträffar synes bevisas af van Morvans iakttagelser, som redan omnämts, men ännu säkrare synas förgiftningarna i Wilhelmshafen (hvarom mera nedan) ådagalägga detta.

Men huru förklara vissa fakta, som synas absolut strida mot denna teori?

Det är en känd sak att högre djur, exempelvis fåglar, svin och hund, mycket väl fördraga förruttnande äm-

nen från djurriket, ja att ett mer eller mindre långt i förruttnelse gånget köttstycke i själfva värket synes föredragas framför ett färskt. Fåglar af flere släkten lifnära sig af kadaver som sin naturliga näring, likaså vissa däggdjur; och dock har man observerat att dessa djur efter förtärande af giftiga musslor och fiskar lika väl som människor hemfallit åt förgiftning. Man finner att en ringa förskämning kan hafva med sig de oberäkneligaste följder, under det att en fullständig förruttnelse icke behöfver medföra några allvarsammare störingar, ja icke alls vålla någon lokal förgiftning.

På samma sätt finna vi att skämd, ja fullständigt rutten fisk af många folkslag anses som en läckerhet, att i norden, såväl i Skandinavien som hos oss, åtminstone delvis skämd fisk (sur strömming, nors, muikka) är ett på vissa orter allmänt anrättadt födoämne. Hvem känner icke, om icke till smaken, så till lukten, de olika slag af ost, hvilkas värde till stor del består i den förruttnelseprocess de genomgått, och hvilka befinna sig i stadiet af en långt gången dekomposition. Liksom man talat om musslegift, fiskgift, korfgift och så vidare, har man likaså på sin tid infört benämningen ostförgiftning för de epidemier, som efter förtärande af ost uppstått; och dock inträffa sådana relativt sällan, och då vanligen icke vid förtärande af de mest stinkande och förskämda ostslagen.

Man måste af alla dessa fakta sluta till två eller flere olika slag af förskämning, förruttnelse, af hvilka de lättare i allmänhet äro de farligare, i det sannolikt genom fortsatt förruttnelse det bildade giftet åter förstöres. I stark förskämning befintliga ämnen kunna åstadkomma *lokala* värkningar, yttrande sig i allmänhet i mer eller mindre svåra digestionsstöringar, såsom diarré och uppkastningar, men specifika allmänsymptom förorsakande gifter saknas i dessa. De lokala värkningarna förorsakas sannolikt af den stora mängd mikroorganismer, som sådana massor hysa.

Upplysande i hög grad för uppkomsten af de giftiga ämnena i djuriska produkter äro de upptäckter man gjort i afseende å de i Tyskland, särdeles i Schwaben tidtals vanliga korfförgiftningarna. Här hafva toxikologerna dels

beredningssättet, dels i konserveringsmetoden för desamma annit de egentliga orsakerna till giftets uppkomst.

Isynnerhet i sydvästra Tyskland (Schwaben), men äfven i hela landet spelar korfven en mycket viktig roll i folknäringen. Den beredes icke, såsom vanligen hos oss, af till kalibern tunnare tarmar, utan af de tjockaste sådana, ja till och med användes hela magsäcken af idislare och af svin. De fyllas med en massa, bestående af kött, lefver, hjärnsubstans, alt blandadt med mjölk, blod, vegetabilier m. m. Dessa föga genomträngliga massor, beredda till korf, utsättas i rökfånget för en tid för invärkan af det förruttnelse hindrande kreosotet, men måste, innan de genomträngas däraf, hinna undergå en mer eller mindre genomgripande dekomposition i sitt inre, ja formligen kunna förruttna. Fall hafva förekommit, då den yttre delen varit giftfri, den inre delen däremot starkt giftig. Om styrkan af giftet kan man få en föreställning däraf, att par små skifvor varit nog att åstadkomma intoxikationssymptom, att vidare mortaliteten under vissa epidemier stigit till 40 à 50 %, således liksom vid svårare epidemier af våra epidemiska sjukdomar.

Vi hafva hittils icke nämt om de symptom, som uppträda vid förgiftningar af denna art. Det må därför tillåtas mig här framställa de viktigaste; och bör det anmärkas att symptomen, huru de än i enskilda delar varierat, visat sig i allmänhet öfverensstämma, oberoende däraf, huruvida förgiftningen härledt sig af musslor, kräftdjur, fisk, korf, ost eller kött och delar af de högre djuren, isynnerhet framt de blott befunnit sig i större eller mindre sönderdelning.

Symptomen begynna vanligen med de ofvan nämda digestionsanomalierna, hvilka kunna stegras till formliga koleriforma anfall med krampartade kontraktioner i extremiteterna och bålen. Dessa symptom kunna dock äfven uppstå, såsom redan nämts, af annars giftfritt, ehuru i hög grad ruttet kött, och äro sålunda icke kännetecknande (patognomiska) symptom för en förgiftning med något specifikt gift. Sådana äro däremot de högst egendomliga anomalierna i flere af de viktigaste nervösa organen.

De mest påfallande äro de så ofta bemärkta förlam-

ningarna, hvilka hänföra sig till nästan alla nerver, som innervera ögat, särdeles nervi oculomotorius, trochlearis och abducens. De yttra sig i skefvande (strabismus), sammandragning af pupillen (myosis),[1]) nedhängande af öfre ögonlocket (ptosis paralytica), förlamning af synnerven (amblyopia), förlamning af nervus hypoglossus och däraf förorsakad svårighet att tala och annars röra tungan (dyslalia och dysphagia) samt torrhet i strupe och svalg. Stundom förekomma perifera förlamningar äfven i andra delar af kroppen, polyuri med flere mindre konstanta symptom.

Jämför man dessa symptom med sådana vid andra sjukdomsformer, så visar det sig att de i många afseenden påminna om difterit[2]). Denna likhet är så mycket mera anmärkningsvärd, som difteriten är åtföljd af en fortgående sönderdelning af djurisk väfnad under invärkan af en oändlig mängd bakterier och mikroorganismer i allmänhet, ett sönderfall som likt förruttnelsen åtföljes af utveckling af stinkande gaser; till följd af processens säte kan organismen med lätthet upptaga de bildade produkterna, hvart efter det de uppstå.

Emedan dessa giftiga ämnen, hvarom här är fråga, bildas under förskämning af djurisk substans och särskildt först närmare undersöktes till sin kemiska natur uti lik, hafva de blifvit kallade *ptomainer* och till följd af sin alkaloidnatur *lik-alkaloider.* De kunna extraheras enligt det Stas-Otto'ska förfarandet, och en viktig omständighet, som förklarar många gåtfulla fall i det föregående, är att de bildas under den första förruttnelsen och försvinna sedan. De kunna således finnas uti ett någon eller några dagar gammalt lik och så vidare, men förstöras snart till följd af sin ringa beständighet. Denna är äfven orsaken därtill, att man ända till de sista åren förgäfves bemödat sig att framställa alkaloiden eller alkaloiderna i rent tillstånd; man har erhållit på sin höjd ett starkt giftigt, men likväl blott orent extrakt.

---

[1]) Stundom skall vidgad pupill (mydriasis) blifvit iakttagen.

[2]) Denna likhet med symptomen vid vissa slag af difterit har påpekats redan tidigt.

Hvilken läkare känner icke det uppseende Schmiede-ergs och Bergmanns upptäckt (1868) af *sepsinet*, den för-a värksamma kadaveralkaloiden, gjorde i medicinska kret-ur, ett ämne som uppgafs åstadkomma samma symptom os djur som det putrida ämne, hvaraf det framstälts. edan dess har sepsinet, som bildade ett skönt kristalli-rande sulfat, förgäfves eftersökts till och med af de första pptäckarna! Här kan knapt vara fråga om en förväxling ler ett misstag, ty därför borgar upptäckarnas renommé. et sannolikaste är väl att ett slag af förruttnelse kan gifva pphof åt ett, ett annat slag (d. v. s. andra organismer) ett annat giftigt ämne, och att sålunda flere olika alka-ider kunna förefinnas i hvarje förruttnelseblandning; de nna kanske också genom kemisk sönderdelning alt efter ocessens förlopp förändra form och egenskaper. För-ttnelseprocessen är till sin natur icke en enhetlig pro-ss, utan en sammanfattning af en mängd skilda proces-r, hvilka aflösa hvarandra och hvilkas slutprodukter lda koldioxid, vatten, ammoniak och svafvelväte.

Då organiska väsen dö, börjar nämligen snart deras plösning, hvilken hos växten försiggår långsamt, under tionden och århundraden, hos djuriska produkter däremot nska hastigt. Här försiggå nu vid full tillgång på luft h vatten de djupast gående reduktions- och oxidations-ocesser, karaktäriserade genom utveckling af stinkande ser, koldioxid, ammoniak, svafvelväte, men därjämte en ngd kväfvehaltiga mellanprodukter, de så kallade ami-syrorna. Så vidt man har sig bekant, äro de bildade nena i allmänhet oskadliga. Ofullständig tillgång till t synes däremot gifva upphof åt giftiga alkaloider. phettning vid närvaro af vatten upphäfver genast för-tnelsen, i det förruttnelseorganismerna, hvilka närmast anleda och underhålla densamma, dödas, tils ur luften a sådana efter massans afsvalning kunna upptagas, hvar-l processen ånyo vidtager.

Under förloppet af processen ifrån djurorganismens d intill dess förruttnelsen är i full gång, förändras an-nligt reaktionen hos massan. Den i början sura reaktio-n blir under bildning af ammoniak alt mera alkalisk. et är nu högst sannolikt att olika organismer lefva i

vätskor af olika reaktion, att likaså härunder bildas olika produkter. Nya mikroorganismer måste aflösa hvarandra, bilda produkter, som hindra dem själfva, men gynna lifsvilkoren för ett nytt slag, en annan art. Häraf beror det väl att blott under den första förruttnelsen ptomainer bildas, samt att dessa liksom sannolikt äfven de första arterna af organismerna under processens förlopp förstöras.

Ptomainernas sålunda framstälda bildningsvilkor, möjligheten att de kunna uppstå öfveralt, där kväfvehaltigt material i osteriliseradt tillstånd under någon tid förblifver utsatt för en passande tillförsel af luft och fuktighet, göra att de erhålla en utomordentlig vikt i flere hänseenden, icke blott i hygieniskt, utan kanske lika så mycket i rättsmedicinskt hänseende. De mana till varsamhet vid konservering af födoämnena, vid inköp särskildt af sådana, som lätt kunna hemfalla åt förskämning (fisk, musslor, kräftor, ost m. m.), ehuru visserligen faran för en ptomainförgiftning i vårt land med dess låga medeltemperatur är tämligen ringa. Förgiftning af en hel familj i närheten af Helsingfors har dock nyligen inträffat.

Deras vikt i rättskemiskt hänseende framstår klart redan af den omständigheten, att de bilda sig i den döda människoorganismen och sålunda möjligen vid en kemisk undersökning kunna påträffas och af en med desammas natur ovan kemist förväxlas med växtbaser, hvarigenom en rättskränkning af svåraste art kan inledas. Sådana förväxlingar äro så mycket naturligare, som ptomainerna erhållas enligt samma metod som växtbaserna, nämligen enligt den redan omnämda Stas-Ottoska metoden vid utskakning med eter i alkalisk lösning; och i själfva värket känner man redan en mängd fall, där dock lyckligtvis oftast den oskyldigt för mord misstänkte gått fri på grund af förnyade undersökningar af kunnig rättskemist.

När ptomainerna först upptäcktes (af Bence-Jones och Dupré 1866[1]), Selmi 1873), ansågos de icke giftiga, eller

[1]) Redan 8 år förut (1855) hade Marquardt, en stettinerapotekare, med anledning af en rättskemisk undersökning meddelat om uppträdandet af en förruttnelsealkaloid.

rättare, de ansågos såsom bildningar af den döda människoorganismen själffallet icke behöfva undersökas i afseende å sin giftighet. Först 1875 visade Moriggia och Battistini att åtminstone några voro starka gifter. Sedermera har detta visats bland andra af den ifriga ptomainforskaren Selmi, men äfven af en mängd tyska forskare. Symptomen af dem man kunnat isolera (ehuru icke annorlunda än i form af ett mer eller mindre rent extrakt) likna stundom kurare, stundom koniin, rhoeadin med flere bekanta baser. — Rörsch, Fassbender och Schwanert i Tyskland varnade för förväxling (kemisk) med alkaloider vid undersökning af lik på växtbaser, men gjorde märkvärdigt nog inga prof för att utröna huruvida de voro giftiga, något som med ens skulle hindrat en annars möjlig förväxling med andra gifter vid rättskemisk undersökning. Följden blef den i dylika fall naturliga. Kemin hade gjort sådana framsteg, att man numera kunde enligt vanliga metoder isolera giftiga baser, i händelse en värklig förgiftning hade ägt rum. Enligt denna samma metod erhöllo nu rättskemister upprepade gånger ifrån personers lik giftiga extrakter, hvilka i själfva värket voro blott ptomainextrakter. På grund af sin giftiga värkan ansågos dessa emellertid vara i brottslig afsikt inbragta under lifstiden, och många personer blefvo före 1875 i Tyskland och Italien orättvist fälda för giftmord. Så i följande fall.

1874 väckte processen Krebs-Brandes inför domstolen i Braunschweig stort uppseende. Den under misstänkliga symptom detta år aflidne bagaren Krebs inelfvor undersöktes, och man fann (jämte arsenik) äfven en alkaloid, vunnen enligt Stas-Otto's förfarande. Den liknade något nikotin eller koniin, var flyktig, men gaf hvarken dessas reaktioner eller ägde deras lukt. Den ansågs dock vara koniin. Otto, till hvilken saken hänsköts, kunde ej bestämma sig för något säkert uttalande, utan ansåg frågan huruvida en växtbas här förelåg oafgjord och omöjlig att afgöra. Dock var basen mycket giftig. 44 milligram dödade en dufva om några minuter, 70 mgr. en stor groda så godt som ögonblickligen.

De medicinska auktoriteterna förklarade ämnet på grund af dess starka giftighet för en under lifstiden in-

gifven växtbas. — Numera kan väl knapt tviflas däruppå, att ämnet var en ptomain.

I Italien hafva liknande fall inträffat, och i åtminstone par af dessa ha Selmi och fysiologen Vella uppvisat att giftet var ptomainer, hvarigenom de anklagade frikänts. — Alt visar hvilken vikt som ligger därpå, att en sakkunnig rättskemist finnes till hands vid undersökning af aflidnas kroppar, och Selmi har framför andra äran att hafva länkat uppmärksamheten i hela dess vidd på denna egendomliga rättsfråga.

Graden af ptomainernas giftighet har blott närmelsevis kunnat genom försök bestämmas, hvarvid särskildt några gånger giftig ost kunnat tjäna som framställningsmaterial. Ostgiftet visar sig nämligen mycket starkt värkande. Af förut nämda omständigheter inses lätt hvarför den i tämligen långt gången dekomposition befintliga Roquefort-osten och liknande icke (eller sällan?) visa sig giftiga.

Tidskriften Lancet omtalar en epidemi 1862 med 20 förgiftningar, däraf 2 dödsfall. 1866 omtalas en förgiftning i Detmold, där den förgiftade moderns diande barn insjuknade under samma symptom som modern. Giftet öfverföres sålunda med mjölken. — I Michigan insjuknade 1884 300 personer genom ostförgiftning, ehuru ingen afled. Här var isynnerhet torrhet i halsen ett konstant symptom. C. Vaughan isolerade enligt Stas-Ottos förfarande en kristallinisk alkaloid, som i några få kristaller bragt på tungan framkallade samma symptom som själfva osten. — Hundar hafva dödats af 10 gram af extraktet (förtunnadt) af giftig ost.

Korfgift är likaså ytterst giftigt, liksom äfven de öfriga kötthaltiga näringsämnena stundom kunna i blott ringa mängd njutna medföra de häftigaste symptom. Så omnämner Naunyn 1884 följande fall.

En familj i Saalfeld (Ostpreussen) åt en måndag i ättika inlagd (kokt) småfisk, dock utan illabefinnande. Följande lördag åts resten, såsom det antogs, i väl konserveradt tillstånd. Fadern, modern, tre vuxna döttrar och

en 12-års gosse deltogo i måltiden, och alla insjuknade följande dagen, med undantag af fadern. Modern dog om några dagar, en af döttrarna om par veckor.

Symptomen voro märkvärdigt liknande dem vid difterit i vissa fall: förlamning af svalgmuskulaturen och däraf följande omöjlighet att svälja, svåra synstöringar (paralytisk hypermetropi). — Ett liknande fall, där 6 personer insjuknade och 2 dogo, anför Schreiber; symptomen voro lika dem i föregående fall, och döden inträdde efter förlamning af respirationscentrum.

Såsom redan nämts, förekomma sådana förgiftningar sällan i vårt land, sannolikt hufvudsakligen till följd af de olika vanorna vid beredning af näringsmedlen och af det kallare klimatet. Måhända hafva dock sådana inträffat, men såsom lindrigare icke fäst uppmärksamheten vid sig. Dock är ett fall kändt, och vill jag omnämna detsamma, emedan det är det enda, som mig veterligen blifvit noggrannare iakttaget.

Efter en måltid insjuknade alla medlemmarna af en familj, 4 personer. Symptomen voro de, som i liknande fall uppträda som karaktäristiska: torrhet i halsen, svårighet att se på nära håll (paralytisk hypermetropi) jämte de vanliga digestionsanomalierna. Man misstänkte till en början en förgiftning, och den tillkallade läkaren trodde sig i sådant fall snarast kunna antaga en sådan med någon giftig växt eller något giftigt växtämne (bolmört, belladonna). Symptomen voro dock tydliga ptomainsymptom.

På senaste tider hafva flere vetenskapsmän varit sysselsatta med undersökningar särskildt angående ptomainernas bildning och deras kemiska förhållanden. Bland dessa framstår Brieger, hvilken förut studerat förruttnelsen i alla stadier och de många produkter, hvilka bilda sig under förloppet af densamma. Genom att låta olika organiska produkter[1]) förruttna har Brieger kunnat isolera bland andra följande: neurin, muskarin, neuridin och ga-

[1]) Prässjäst, kött, ost, fisk. Af produkterna efter ruttnande lim har Nencki isolerat callidin, $C_8H_{11}N$.

dinin samt primära, sekundära och tertiära baser af etyl- och metylserierna. Ur människolik har han erhållit cholin, neuridin, kadaverin, putrescin, saprin, mydalein, mydin, mydotoxin och trimetylamin. Må man ej blifva skrämd af de många främmande namnen! Cholin och neurin, tvänne närsläktade baser, uppträda i början, de öfriga vid fortsatt förruttnelse. Af alla dessa äro mydalein och metylguanidin mycket giftiga ämnen; icke fullt så giftigt är mydotoxin. De öfriga värka blott i större doser giftigt, eller äro de toxikologiskt overksamma.

Brieger föreslår därför att alla genom invärkan af bakterier (förruttnelse) bildade ämnen af alkaloidnatur, må kallas ptomainer (kadaveralkaloider), hvaremot bland dem de giftiga må erhålla namnet toxiner. — Ännu kvarstår här ett ytterst vidt fält för forskningen, innan förruttnelsen och dess viktigaste produkter, däribland skildt ptomainerna, kunna anses fullt kända i kemiskt, toxikologiskt samt i praktiskt-hygieniskt hänseende.

Ännu hafva vi att besvara en fråga, som i det föregående icke kunnat annat än helt flyktigt antydas. Med anledning af i det föregående nämda fall, då lefvande ostron utöfvat giftig värkan, framställer densamma sig själfmant: kunna ptomainer utvecklas och bilda sig i den lefvande organismen, och kunna förgiftningar, som uppkomma efter förtärande af lefvande musslor, hänföras till ptomainförgiftningar? Denna fråga anser jag kunna besvaras icke allenast med ledning af de iakttagelser man gjort under de stora förgiftningar, som under senaste år förorsakats af blåmusslan (Mytilus) i Wilhelmshafen, utan ock af liknande iakttagelser gjorda redan långt härförinnan och långt före den tid, då man började tala om ptomainer.

Vid upptagning af ett i hamndammen sedan längre tid förankradt fartyg tillvaratogs en stor mängd blåmusslor, Mytilus edulis. Dessa voro påtagligen sjuka, de voro missfärgade, afmagrade och såsom senare iakttagelser visade, de „vimlade formligen af bakterier“. Dock, de voro lefvande, och beklagligen ansågos de på denna grund som ätliga. Följden blef en massförgiftning, som lyckligtvis

lott sällan iakttagits. Symptomen voro de vanliga; äfven om kokta visade de sig giftiga i hög grad.

Denna förgiftning gaf emellertid upphof åt en mängd als iakttagelser, dels försök. Det visade sig härvid att e giftiga musslorna voro de, som befunno sig i den inre amndammen, hvilken var uppfyld af stinkande kloak- och fallsvatten. De samtidigt i den yttre hamnen, hvarest attnet genom stigande och fallande ombyttes, fångade aro giftfria. Här var ock vattnet relativt rent. Men ännu adra iakttagelser, särdeles upplysande för förevarande åga, gjordes. Fingo de i den inre hamnen befintliga usslorna, det vill säga de giftiga, vistas i rent sjövatten, det att de utflyttades närmare till hafvet, så voro de om i tid fullkomligt oskadliga och visade äfven annars en ormal beskaffenhet. Häraf synes framgå att äfven den fvande organismen genom abnorma förhållanden kan blifva a härd för fullkomligt främmande processer, hvarvid bakrierna, mikroorganismerna helt visst spela hufvudrollen, et vill säga organismen kan hemfalla åt ett slags förämningsprocess. Det stora antalet såsom döda funna usslor i Wilhelmshafen bevisar blott att denna abnorma rocess slutligen kan hafva till följd organismens död, dess pplösning; och självfva processen är i viss mån att förkna med den vanliga förruttnelseprocessen. En sådan rocess inom den lefvande organismen är i vissa afseenden annolikt septikämin.

Giftigheten hos Wilhelmshafen-musslorna var värkligen enorm. Salkowski gjorde af 100 gram musselsubstans t alkohol-extrakt, som innehöll 0,4 procent fast ämne, aturligen till sin minsta del bestående af giftsubstans. n mängd däraf, motsvarande 5,5 milligram, dödade en anin af 1 kilo, och motsvarade denna giftmängd ungefärgen 0,15 gram mussla. Därvid är ytterligare att observera att det första extraktet visserligen innehöll största delen, men icke hela mängden af giftet. — Giftets värkan ar snarlikt kurare. Särskildt angifves „lefvern“ som giftets fyndort. Liksom öfriga animala, genom förruttnelse ildade gifter visade sig äfven dessa vara alkaloider, det ill säga ptomainer. De gåfvo alla karaktäristiska reaktioner med de så kallade alkaloid-reagentierna.

På grund af dessa och liknande förgiftningar anser jag att man med alt skäl kan antaga en bildning af giftiga ämnen under förmedling af mikroorganismer äfven inom den ännu lefvande (men naturligtvis sjuka) organismen. Och då man som ptomainer i allmänhet karaktäriserat de under inflytande af mikroorganismerna bildade alkaloidartade ämnena i djuriskt material, så torde det kunna med tämligen stor säkerhet antagas att äfven vid partiell förruttnelse och upplösning af djurorganismen ptomainer kunna bildas och hemfalla åt resorption. En noggrannare undersökning angående arten af flere sjukdomar (brand, septikämi eller blodförgiftning), däri upplösning spelar en roll, skulle måhända gifva några upplysningar i detta hänseende. Resorption af septiska produkter är sedan gammalt antagen och bevisad, och resorption genom en sitt epitel beröfvad slemhinna, respektive såryta, försiggår i allmänhet med största lätthet, ja såsom direkta försök visat, mycket hastigare än ifrån digestionsapparaten.

Slutligen må här ännu nämnas att dansken Gram funnit att det så godt som ogiftiga, i alla celler förekommande *kolinet* vid en enkel upphettning öfvergår i den motsvarande vinylbasen af ytterst giftiga egenskaper, närmast öfverensstämmande med värkningarna hos muskarin, giftet i flugsvampen. Häri ligger måhända icke allenast en förklaring på sättet för uppkomsten af vissa ptomainer, utan ock en maning till försiktighet vid undersökning af sådana af giftig art, i det sålunda den funna giftiga basen kunde hafva uppstått under den kemiska undersökningen.

Jag afslutar här mitt ämne. Har jag genom min framställning förmått visa betydelsen af dessa så nyligen upptäckta och dock så högst viktiga ämnen, så har jag ernått mitt syftemål. Alt fortfarande sysselsätter frågan en många intresserade vetenskapsmän, och det skall väl icke dröja länge, förrän man förmått belysa de många viktiga, ehuru ännu dunkla punkterna i ptomainfrågan. Min framställning afser att klargöra frågans ståndpunkt för det närvarande.

E. E. Sundvik.

Färd till Horatii Sabinum.

Morgonkylan var ännu ganska skarp, då vi en sön-agsmorgon i medlet af april sammanträffade på den oan-nliga järnvägsstationen vid Porta San Lorenzo. Min ljeslagare var en storväxt, godmodig tysk gymnasialpro-ssor, som utgifvit en förträfflig edition af Horatius och ar lämnat en på grund af texten uppkonstruerad plan-ckning öfver Horatii Sabinum. Nu ville han — och ikaså jag — se om den stämde med värkligheten.

Snart hade vi lämnat Roms från kejsartiden ännu elvis kvarstående ringmur bakom oss, och det bar af ut å den öde kampagnan, där numera endast de på långa träckor upprättstående vattenledningsbågarna påminna m en gammal hög kultur. Såsom gråa linjer draga ig de dammiga landsvägarna fram; här och där träda i agen väldiga substruktioner — spår af de romerska mili-ärvägarna — bygda, såsom det tyckes, mera fasta och med törre omsorg än nutidens järnvägsbankar. Följer man Via ppia — den nya vägen sammanfaller delvis med den gamla — ses här något oftare en boning vid vägen, längre fram afstenar och storartade grafmonument i form af tempel ch rundbyggnader. De gamle sökte ej såsom vi en lugn, skild fristad för de hänsomnade döde. Så länge lifsvär-men fylde benen, hade de älskat det rörliga vimlet på torg och gator; då anden gått till skuggornas rike, hvilade be-nen vid vägen, där människovimlet gick fram. Var stoftet öljdt med jord, kunde de dödes anförvandter lugnt uttala itt *placide quiescas,* och inskriften på stenen bjöd vandra-en stanna och minnas bragden och dygden.

Vägen, som leder till Tivoli, fängslar mindre genom ylika minnen, men har dock sitt intresse. Under det an på den smalspåriga järnvägen, som helt enkelt sam-anfaller med landsvägen, än far fram med rask fart ned-r en backsluttning, än långsamt åter föres upp, hvar-der vaggonerna göra ganska betydliga krängningar åt

den ena eller andra sidan, kan man från vagnens platform taga omgifningen och mötande föremål i betraktande. Alt som oftast möter man kärror, än dragna af hästar än af långhornade, hvita oxar, på färd till Rom med landtmannaprodukter. Ett stycke längre bort ser man en ofantlig hjord får långsamt röra sig. Med Homeros ville man förlikna dem vid flockar af moln, som draga fram under den vida himmelen. De vaktas af lurfviga, gläfsande hundar — för hvilka det ej skall vara godt att ensam råka ut på kampagnan. Öfver det hela vaka några beridna herdar, som i sin ludna dräkt, med sina långa stafvar, där de sitta på sina ruggiga hästar, ha mera likhet med centaurer eller Pans följeslagare än med de älskogskranka herdegossar, som Vergilius i sina ekloger låter hvila under lönnens lummiga grenar eller vid den sorlande bäcken stämma upp sina kärlekskväden. Men detta skedde i Gallia cisalpinas — Norditaliens — välsignade näjder; dylika fantasier tillåter man sig ej på kampagnan. Då till den egentliga arbetstiden bärgsbygdens befolkning strömmar ned till slätten, kunna de vara nöjda, om ylle- och skinnbeklädnaden skyddar dem vid de under natten upptända eldarna från att öfverfallas af den hemska malarian. Många duka under hvarje sommar, och sedan jag på närmare håll lärt känna den brist och det elände, som syns vara hemmastadda i bärgsbyarna, kunde jag förstå att de som gifvit sig till arbete på kampagnan hade annat att tänka på än kärlekens fröjder och smärtor.

Till vänster ser man inemot bärgen på en hög kägla lämningar af det gamla Corniculum, som skänkte Rom dess kanske störste konung, Servius Tullius. Där ser man ännu tydligt den typ, som var den ursprungliga för städerna i forntiden och äfven för Rom. Öfverst låg borgen, dominerande det hela, på bärgets sluttning utbredde sig staden. Mellan Roms kullar seglade man, såsom den gamla traditionen berättar, fordom i båt; men befolkningen tillväxte, invånarne på kullarna trädde i förbindelse med hvarandra. Genom natur och konst uttorkades mellanrummen mellan kullarna och begynte småningom bebos; Servius Tullius förenade de sju kullarna till en stad.

Kasta vi från den punkt, där Corniculum tydligare

gynner skönjas, en blick tillbaka i fjärran, se vi „hur ıpa snön där ligger öfver glänsande Soracte“.

Nu gör tåget ett längre uppehåll; redan förrän det ınnat, känner man en egendomlig lukt, som snart utıglar sig i form af svafvelångor så starkt, att en och nan håller sig för näsan. Vi befinna oss vid „de heliga ita vattnen“ (Aquae albulae sanctissimae), vid

Den vidtfamnande lund, där Albuneas heliga källa
Sprider sin svafveldunst och sorlar med flödande ådror

nt nu likasom i forntiden skänker så mången lindring i dager och andra krämpor, som det äcklande öfverflödet, ɔpia fastidiosa“, i storstadslifvet föra i släptåg. Augutıs, som led af svag hälsa, måste ofta färdas så långsamt, ; han enligt Suetonii vittnesbörd behöfde par dagars ı för att — transporterad i bärstol — komma fram till bur — en sträcka af omkring 3 mil. Därvid gjorde han kert ett längre uppehåll vid Aquae albulae, som han begnade mot den nervositet han ådragit sig under sitt oro,a lif.

I sammanhang med källan stod Faunus' orakel, där ın kunde samtala med Akeron själf i Averniska djupet. ır hade enligt Vergilii framställning redan i den grå ntiden rösten ur den dystra lunden förkunnat den iulia ättens ära:

som i stundande tider
Alt skall se för sin fot och alt beherska, hvad solen
Skådar emellan de två oceaner i dageligt omlopp.

lämna Albuneas grotta med rika ekot, passera brådrtad Anio och skynda vidare genom den nu något vänare, långsamt stigande slätten. Nu har solen gått upp, h där bland bärgen skimrar Tivoli, det gamla Tibur, stars hvila, skalders tjusning, där ligger

Tiburni lund med dess trädgård
Lekfullt vattnad af rörliga bäckar.

Frestande vore det att därförinnan göra en liten afning åt höger, till den vidsträckta ruinkomplex, som bär ıne om kejsar Hadriani till mani öfvergångna lust att :bild samla kring sig och utföra hvad Egypten och Grek-

land i natur och konst egde underbart och skönt. Där ligga rester af palats, teatrar, termer, bibliotek, öfningsplatser, konstgjorda dalar och sjöar. I de sköna pelarhallarna lustvandrade kejsaren, i den vattenfylda Canopusdalen gled han fram i smäcker farkost, i de doftrika lunderna drömde han vid sin älskling Antinous' sida. Bland ruinerna hittades jämte andra värdefulla skulpturer, som nu smycka Roms museer, den veka, drömmande smärtfylda Antinousstatyn i Capitolium — ett bland de skönaste värk från den senare antiken, tillika vittnande om den antika andens undergång. För lefnadsfriskhet och glad tro på lifvet hade trädt veklig sorg och orientalisk mysticism.

Friskare var ännu det lif, som njöts på Augusti tid af de stora, då de för några dagar eller veckor drogo sig undan hettan, stojet och politiken i Rom till det sköna Tibur, i hvars olivlunder tåget nu långsamt stiger upp. Snart blir stigningen för stark; tåget gör en svängning, stannar för ett ögonblick och föres nu i den andra zigzaglinien i rask fart upp af ett tillkoppladt bärgslokomotiv. Man stiger allt högre; där nere på slätten ligger den nyss passerade vägen som en grå strimma; här kasta vi en återblick på villa Hadriani, där på Aquae albulae. Långt borta, på tre mils afstånd, höjer sig Peterskyrkans kupol, och Rom ligger som en oredig massa därinvid; blicken irrar än längre öfver kampagnan, och längst borta tror man sig upptäcka en rand af hafvet.

Ännu några minuter, och man befinner sig vid porten till Tivoli. Hvilka svikna förväntningar! En skara ciceroner och hotelltjänare, näsvisa pojkar och efterhängsna tiggare slitas om publiken. Och i detta sällskap bar det af in i staden, medan tyvärr vår gymnasialprofessor med vanlig tysk gemytlighet gaf sig i samspråk med både den ena och den andra. Om det var för att praktisera italienska vet jag ej; mest tyckte jag mig dock urskilja bred schwabiska och granna citat ur Horatius. — Tivoli är en smal stad, men ej sådan vi vanligen tänka oss en dylik, utan smutsig, trång, förfallen — just som en gammal, liten italiensk stad med lysande forntid, hård medeltid, tryckande prästvälde och en än ej på allvar börjad nutid måste se ut

Men sök komma ut till den friare trakt, där Anio rångt bärgets dammar, där mons Catillus allvarlig höjer ı gråa hjässa, och mindre bärgshöjder invid denna, där ı åter får kasta en blick ned på den vida, kontrasterande mpagnan; sök frammana forntidens minnen! Visserligen ır Anios naturliga vildhet, som förr bröt fram genom sental öppningar, genom grottor och klipparkader i trartinmassan, ofta förskräckande och förstörande, i början af tta århundrade genom människohand mildrats, och floden 'ömmar nu hufvudsakligen fram genom två kanaler. Men nu är fallet belyst af en präktig regnbåge, och den sönrslitna bärg- och jordmassan med de här och där öfverngande buskarna förlänar fallet en vild karaktär. Uppe d yttersta klippranden står ett halft förfallet rundteml, som man tänkt sig tillhörigt den berömda sibyllan.

I Tibur vistades Augustus gärna; där satt han till ms i Herkules-templets pelargångar. Här finnas lämninr af en villa, tillhörig Quintilius Varus, som fjärran .n solbelyst Tibur i den vilda Teutoburgerskogen högt pe i Germanien förlorade lif och legioner. Här hade Maeaas, Augusti berömda minister, uppfört åt sig ett praktlt, tornartadt palats, hvarifrån han kunde se Aefula m och Tusculum, det sistnämda enligt sagan anlagdt af legonos, en son af Kirke och Odysseus, och sin faders banen. Svårt tycktes det vara för Maecenas att slita sig från sitt Tibur, då Horatius inbjöd honom till ett be- på Sabinum.

Vill man blott följa ciceronernas anvisning, kan man na villa Horatii redan i Tivoli och sålunda bespara sig vidare färd, men vi hade företagit vår utflykt under ıldens egna auspicier och beslöto uppsöka Horatius på ns anspråkslösa Sabinum. Afståndet från Tivoli dit gör 16 kilometer, och två tredjedelar af denna väg kan ın nu sedan par år tillryggalägga med järnväg. Den går i aiofloddalen, som är ganska bördig, men isynnerhet på gra sidan sammanträngd genom en i många höjder afdad bärgssträckning med klen eller ingen vegetation. ala, af solen liksom brända bärg äro något för den itaenska landskapsnaturen utmärkande.

Länge dröjde det ej — kapucinermunken, som satt

gentemot oss och med halfslutna ögon mumlade paternoster, hade ej än hunnit genom rosenkransen — innan vi voro i Vicovaro. Denna ort, som nämnes af Horatius under namnet Varia, bevarar blott några få, knapt nämnvärda spår af forntiden. Vägen, som ledde upp till byn, var ej bättre än ett fätåg. Smutsiga och bofälliga till det yttre och inre, voro de små byggnaderna grupperade efter ett slags oregelbunden gatuplan, men kyrkor funnos flere, hvaribland den åttkantiga S. Giacomo genom konstruktionen och sin götiska portal genast tilldrog sig uppmärksamheten. Det inre af kyrkan med dess undangömda madonnabild, som mången praktkyrka kunde räkna som en prydnad, togo vi i betraktande, medan vi väntade på att våra springare skulle framledas. Sadlarna voro passabla, den ena äfven försedd med stigbygel för ena foten. Schwabaren blef utan. Så snart han steg upp, skumpade hans åsna af med god fart; professorns långa ben släpade nästan i marken; han tog sig till att tygla djuret, men ena tygeln lossnade, och nu försvann han bakom närmaste hörn. Lång blef ej farten; om några minuter stannade åsnan, spärrade vägen och väntade lugnt, tils jag med föraren anlände. Den som haft nöjet att rida på åsna, särdeles på oländig mark, vet huru behagligt det kännes att skumpa framåt och bakåt, än till höger än till vänster, att än, då det bär nedåt, vara i fara att stupa öfver åsnans hals, än åter, då det bär uppåt, sitta och knipa fast med båda händerna i sadelknappen för att ej göra kullerbyttan åt motsatt håll. Djuren hade vi ej det minsta i vår makt, och det kunde därför vara likgiltigt om man hade en eller två tyglar. Då de ville, stannade de; då det föll dem in, sprungo de, än den ena förut, än den andra, än åter rände de ihop med sådan fart, att den af oss skattade sig lycklig, som ej ens hade den ena stigbygeln att reda sig ur, om det bar att falla. Utan drifvare hade vi antagligen aldrig kommit fram; men då han med sin käpp högg och stack, bar det af i god lunk, isynnerhet så länge vi följde den gamla Via Valeria.

Vi lämnade Anio till höger och följde den smala dal, där dess biflod, den kyliga Digentia, tränger sig fram. Blott där det gamla Mandela, den frostiga bärgsbyn,

ger, utbreder sig en vidare slätt mellan de höga gen.

Snart måste ett af dessa bärg bestigas på en smal, nig stig, där bråddjupet ständigt hotade på ena sidan. n åsnorna trängde in sina hofvar mellan stenarna och go utan att en enda gång snafva lika säkert som på ı jämna vägen där nere.

Vi befunno oss i den trakt, där Horatius i Sabinergens sköte ströfvade kring och i känslan af sin fläckfria idel — integer vitae scelerisque purus — sjöng om sin ages behag, och där den vilda vargen skygg flydde hans te. Men skogen fans ej mer som gömsle för vargar. Där ıe betade får och getter den grönska, som gömdes bland ıarna, och herdegossen blåste på sin pipa.

Genast runno oss i hågen skaldens ord:

Arkadiens bärgstrakt snabbfotad Pan ibland
Ju lämnar för Lucretilis' sköna bärg,
Där han från mina getter värjer
Regndigra vindar och sommarns hetta.

Och bocken där och raggiga getter fritt
Där ströfva kring i lundarnas skydd att få
En gömd arbut och doftrik timja
Utan all fara för gröna ormar

Och bärgens vargar, hälgade krigets gud,
När kring Usticas skimrande sluttningar
Och däldens glatta klippor skalla
Ljufliga toner af panska flöjten.

Ustica låg bakom oss, på afstånd låg det sköna Lucre-ı. Långsam var färden upp till bärgsplatån, men nu e vi endast att passera en af Horatius äfven nämd k, som vid vårflödet dånande och skummande rusar fram om bärgsklyftorna; på andra sidan låg högt på klipptningen, lik ett örnnäste, den lilla byn Rocca Giovane. bodde Horatii arfvinge, en fattig bonde. Genom hans edling fingo vi ett glas vin att svalka oss med i het-Horatius har rätt, då han talar om sitt *simpla* sabi-in (vile potabis Sabinum); det ljusröda vinet från Horatii

vinbärg smakade som bärsaft. Vi vandrade nu ett stycke öfver smutsiga stigar, ängar och åkerfält till platsen för villan. Några spridda, af åkerjorden halft betäckta byggnadsrester inom en synbarligen med konst på bärgssluttningen åstadkommen terrass äro de enda spår, som numera finnas kvar af de forna anläggningarna.

Nu framtog professorn sin där hemma i studerkammarn uppgjorda plan samt vände den och sina blickar åt alla väderstreck; med Horatii beskrifningar slog den nog in, men med ställets naturbeskaffenhet ville den ej stämma. — Man har förut sökt Horatii villa på ett annat ställe, 1,5 kilometer från det, där vi nu befunno oss. Men detta stämde föga till Horatii beskrifningar. Den nu allmännast antagna platsen har blifvit bestämd af arkeologen Rosa och har mycket, som talar för sig. Endast Horatii uppgift att hans gård låg i en skuggig däld, som endast belystes af den uppgående och den nedgående solens skimmer, slår ej in på platsen, ty middagssolen kastade obehindradt ned sina brännande strålar på åkern, där vi stodo. Öfverhufvud finner jag hela denna uppgift af Horatius i hög grad osannolik. Ty endast en trång bärgsklyfta kan midt på dagen under Italiens högt på himlahvalfvet stigande sol vara höljd i skugga. Men frånser man denna omständighet och andra, rent filologiska spörsmål, såsom om läsarter och dylikt, frågor som sysselsatte oss under en god del af återfärden, kan man gärna erkänna att Horatii villa stått just här; och just här kan man, om man blott tänker sig kulturen något hjälpt ur dess närvarande förfall, förstå Horatii beskrifning och förtjusning öfver sitt landtgods.

Att du, min Quintius, ej om min gård må fråga hur pass den
Föder sin herre med öppen jord, med oliverna riktar
Eller med äpplen, med ängar, med alm, omvirad af rankor,
Skall jag nu språksamt egornas form och läge beskrifva.
Sammanhängande bärg, om ej skuggiga dälder ett afbrott
Gjorde — men så, att kommande solen betraktar den högra
Sidan och gående strör på den vänstra i flykten sitt skimmer;
Prisa klimatet du bör. Eller hvad? När häckarna godlynt
Bära mig plommon och fogelkirs, och ekarna fägna
Hjodern med ymnig frukt och med ymnig skugga sin herre.

Ej långt från landtstället låg källan Bandusia, som nu gifver ett uppfriskande vatten.

„O Bandusias våg, mer än kristallen klar“ sjunger alden. Han offrar där vin och blommor i tusental; han rgar dess kyliga flöde rödt med kidets blod. Dragarena, ötta af plogen, den betande hjorden skänker källan en alkande dryck.

Tätt invid villan uppstiger det sköna Lucretilis till ansenlig höjd. På andra sidan, bortom Digentia, resa sig dra bärgmassor med snöglänsande toppar. Där har alden författat många af sina älskligaste sånger, många sina mest lefnadsfriska epistlar.

Att godset ej var stort och ej kunde tillfredsälla större anspråk med afseende å produktion och berämlighet, där det låg högt uppe bland bärgen, kan an, äfven om Horatius ej själf hade antydt det, ännu dag lätt finna. Dock, mot mödosamma rikdomar ville alden ej utbyta sitt oförlikneliga Sabinum.

En bättre kommentar hade vi aldrig läst till Horatii kter än där uppe i den vilda bärgstrakten. Likasom alden så ofta, skildes vi med saknad från denna „ljufva, rtjusande lönnvrå“ för att återvända till

röken,
Stojet och prakten i stolta Roma.

I. A. Heikel.

I bokhandeln.

Jac. Ahrenberg: Hemma. Skildringar från Östra Finland; 238 s. 8:o. Helsingfors 1887, G. W. Edlund. Andra upplagan.

Man kan bedöma hr Ahrenbergs bok ur olika synpunkter, och det är icke sagdt att omdömet i alla afseenden utfaller lika gynnsamt. Men hvad man än kan anmärka mot densamma i många stycken, så mycket står dock fast, att där finnas saker, som obetingadt göra boken till det märkligaste och intressantaste vår inhemska literära julmarknad hade att bjuda på, och som ställa den ett godt stycke framom mängden af böcker, i hvilka vitterhetens dagsvärkare och dagsvärkarinnor på denna och hinsidan om Bottenhafvet täfla i att visa sitt välde öfver formen, äfven om tankarna tryta.

Det är icke i formen bokens styrka ligger, icke i stilen och minst i kompositionen. I alla dessa afseenden står den efter mången af de böcker, hvilkas vanliga öde det är att läsas i går, diskuteras i dag och glömmas i morgon. Men hr Ahrenberg har varit nog lycklig att komma öfver ett stoff af allmännare, större intresse, än det man är van att finna i de samlingar af noveller och novelletter och skizzer och småskizzer och ännu mindre skizzer och studier, som endast visa att deras författare icke studerat ut, innan de gått åstad för att i december och maj årligen öfversvämma boklådsdiskarna. Hr Ahrenberg har värkligen något att tala om; han skildrar det sätt, på hvilket en stor del af vårt folk bygt och bott under förhållanden, hvilka för den stora allmänheten varit mindre kända än de, som Turgenjeff skildrat i „En jägares dagbok", oaktadt släkttycket är omisskänneligt och vi haft våra donationsbönder på bra mycket närmare håll än vi haft Tulabönderna.

Det är Karelens donationsväsen, denna långa historie om fogdetyranni, tryckande pålagor, själfsvåld, vräkningar, list och fattigdom, som det icke var lätt att kämpa sig fri ifrån — det är denna institution, som lämnat förf. materialet till icke mindre än sju af bokens samtliga nitton berättelser. Bland dessa sju möter man ett par af bokens allra bästa. Historien om Pöystin-Jaska, som går omkring och samlar myrägg för att sälja dem till Petersburg, men en vacker dag får höra af skräddaren, som läst det i Suometar, att *det* har skett nu — godsets inlösen genom statsvärket — denna historie är en ypperlig kulturbild, icke minst genom att den ytterligare visar hur Jaska, som slutligen tröttnat vid att år efter år vänta på storskiftet och strida mot det till-

tagande armodet, säljer rubb och stubb och med hustru och barn ger sig af till kejsarstaden för att där söka lifvets uppehälle som hyrkusk. I bredd med denna intelligent berättade bit ur folkets lif står historien om gammelfar, som hela sitt lif tjänat under herrar och nu går döden till mötes utan att tillåta någon af det yngre släktet att stanna hos sig i de sista ögonblicken, emedan alla armar behöfvas för att skära hafren, som första gången gått i ax på deras *egen* åker. Och trots några misslyckade enskildheter gå äfven de öfriga under titeln „I Tervola" sammanförda bilderna väl ihop med dessa i alla afseenden briljant gjorda taflor. Man läser dem med oblandadt nöje, dessa skildringar ur förgångna tiders lif: Tervolaboarnas nödtvungna afflyttning till Kolpino, Kejsarinnans jakt, Tomas Pullinens hämd på sina förtryckare, den kusnetschoffska regimen i Kivinebb, Israel Wanhalas lifslånga kamp med välborne Karl Karlovitsch Scheuman — man läser dem med nöje, emedan de trots sin godtköpsromantik här och hvar, i alla fall ge läsaren ett stycke äkta, oförfalskad värklighet till lifs.

Dessa berättelser bilda bokens kärna. Med alla sina fel utgöra de dock mänskliga aktstycken af högt värde, och det kulturhistoriska i dem försäkrar dem om en tillvara, som ingenting har att skaffa med dygnliteraturens.

I tekniskt hänseende behärskar hr Ahrenberg bäst det, som han själf varit med om och själf observerat. Det är för resten tämligen naturligt. Afven då han för pennan, är han dock främst tecknare och akvarellist. Nu kan det visserligen händ. att i akvarellisten göms en historiemålare, men i regeln är det väl knappast fallet. Endast under mycket gynnsamma omständigheter och i undantags fall kan han fullt lyckas som sådan. Hans egentliga fält är det han kan iakttaga så att säga i första hand, ty endast då kan han utan betänkligheter använda hela sin präktiga, starka kolorit. Och det har hr Ahrenberg gjort i den lilla, soliga, poesifulla taflan „Sommar", i den dråpliga berättelsen „Kejsaren kommer", i den redan nämda historien om Pöystis Jaska och flere till ändå.

Återstår att nämna om ett par duktiga porträtt: den utsvultne savolaksiske backstugusittaren Matti, som ärfver sin broder och med ens blir fullt ut lika aristokratisk och dryg, som hade han hela sitt lif suttit med ett rusthåll, och Leander Aholainen, som på gamla dagar stafvar sitt abc för att kunna konfirmeras och sedan vigas, men som slutar med att gå till ryska prästen och byta tro, då ingenting annat hjälper.

Hr Ahrenbergs stil är både färgrik och löpande, och han besitter i hög grad konsten att berätta väl. Men hans stil gör ibland intrycket af någonting dilettantmässigt. En konstnär, som tar sin sak på allvar, vårdslösar icke sin stil ända därhän, att han skrifver omening. Midt i den i öfrigt väl gjorda beskrifningen af en vårnatt i skogen på jakt i Suojärvi heter det t. ex.: „Natt-

vinden bar underbara dofter, som väckte till lif, dofter som ömsom rusade, ömsom mattade, än lät hjärtat slå högt af handlingskraft och mod, än bar själen, bort i veka känslostämningar på aningarnas och drömmarnas vågor". Och dylikt språkslarf är icke sällsynt i „Hemma".

De flesta af skizzerna i „Hemma" ha förut ingått i Finsk tidskrift. Det är ett sakförhållande, som ovilkorligen hade bort angifvas antingen på titelbladet eller i ett företal, hälst dessa skildringar här föra en annan titel än den, under hvilken de återfinnas i tidskriften.

Ernst Gråsten.

John Lothrop Motley: Nederländernas frihetsstrid, historien om den nederländska republikens uppkomst; öfvers. från engelskan af *Edvard Nachman* och *O. H. Dumrath*; bd I—IV. VIII + 456 + 476 + 375 + 404 s. 8:o. Sthlm 1883—1887, V. Bille; 20 kr.

J. L. Motleys värk om Nederländernas frihetsstrid, som sträcker sig från frihetskampens början till Vilhelms af Oranien död 1584 och utgör första afdelningen af en serie skildringar ur Nederländernas historia, mottogs vid sitt första framträdande 1856 med lifligt bifall. Kritiken hälsade arbetet såsom en publikation af klassiskt värde, och den förut okända amerikanska skriftställaren vann med ens en plats bland vår tids främste historiker. Numera, trettio år senare, förefaller „The rise of the dutch republic" såsom en i någon mån gammalmodig bok. Våra dagars historieskrifning är nykter, kanske altför nykter till stil och uppfattningssätt, medan däremot hos Motley romantiken med sin glänsande bildprakt och färgrikedom ännu återklingar. Om förödelsen af Antwerpens katedral 1566 uttrycker sig t. ex. förf. i följande ord:. „och nu när natten blandade sina mörka skuggor med kyrkans eviga halfdager, nu började förstörelsen sitt värk. I stället för aftonsång dånade mot höjden de vilda tonerna af en psalm, vrålad af tusen vredgade röster". Om Vilhelm af Oranien heter det i de varma slutord förf. egnar honom: „han gick genom lifvet och bar bördan af ett helt folks sorger på sina skuldror, med leende ansikte" och „så länge Vilhelm af Oranien lefde, var han ett helt tappert folks ledstjärna, och då han dog, greto de små barnen på gatorna". Det kan icke nekas att tanken någon gång framstår mindre exakt i denna glänsande dräkt och att läsaren ej sällan tröttnar vid den storslagna stilen. Äfven i annat afseende har boken en gammaldags prägel. Motley är icke så strängt opartisk, som man numera begär att en historieskrifvare skall vara. Han tecknar i altför mörk dager de personligheter, som spelade en ledande roll på den katolska sidan. Filip II, kardinal Granvella och hertigen af Alba kunna visserligen vara värda ett tuktas med satirens skarpaste gissel, men Alexander Farnese

Parma och Don Juan d'Austria skulle förtjäna ett blidare omme än det förf. fäller öfver dem. Ofta skulle vidare läsaren ska att förf. noggrannare redogjorde för institutionernas uppmst, de särskilda landskapens egendomliga organisation m. m., arigenom de allmänna förhållanden, som lågo till grund för den ı nederländska statens konstitution, fölle i ögonen. Slutligen anmärkas att nya forskningar, såsom naturligt, på många ıkter kastat ett för Motley okändt ljus öfver händelserna. Mots framställning af Filip II:s förhållande till Don Carlos — ı dessutom med onödig vidlyftighet tecknas — och af unioıs i Utrecht uppkomst må nämnas såsom sådana punkter. Men ta oaktadt är „Nederländernas frihetsstrid" ett värk, hvars ra och ovanskliga förtjänster icke kunna förnekas och som d fullt skäl blifvit införlifvadt med den svenska literaturen. t höga ämnet, förf:s ädla och varmhjärtade personlighet, som nästan hvarje rad framlyser, och den helgjutenhet i framställgen, som vunnits genom att händelserna skickligt blifvit grupade kring Vilhelms af Oranien person, göra arbetet värderikt ı lärorikt för hvar och en, som älskar historisk läsning.

Vid öfversättningen hafva nästan alla förf:s noter blifvit utemade, enligt ref:s mening till ej ringa skada för värket. Skulle st de blifvit införda, som innehålla tillägg till texten eller anrkningar om källorna, så hade läsaren icke saknat vittnesbörd den omfattande arkivforskning och det noggranna studium de skriftliga källorna, som ligga till grund för berättelsen. första sju häftena af samtliga tjugu äro öfversatta af Edvard chman, som beklagligtvis förfarit i hög grad vårdslöst. Vid ıförelse med originalet möter man oupphörligt missförstådda : och satser eller utelämnade meningar. Från och med åttonde tet har öfversättningen varit anförtrodd åt O. H. Dumrath, ı därpå nedlagt vida större möda än föregångaren. Smärre biseenden kunna dock upptäckas äfven i dennes tolkning af ginaltexten.

M. G. S.

A. Ch. Edgren-Leffler: Kampen för lyckan, två paraldramer; 267 s. 8:o. Sthlm 1887, Z. Hæggströms förlagsexlition; 3 kr. 25 öre.

Då man ser fru Edgrens namn på titelbladet, väntar man ett arbete, som äger, om icke poetisk lyftning, så åtminstokonstnärligt värde. Anledningen till att ofvanstående två paelldramer emellertid icke motsvara dessa förhoppningar bör velsutan sökas däri, att förf. denna gång icke ensam utarbesin bok, utan som hon själf säger, lånat sitt namn åt en koliv författarepersonlighet, „som är arbetets egentliga upphof, utarbetat det sen [1]) för sen, uttänkt varje situation ock varje

[1]) Fru Edgren använder i sin nya bok en jämförelsevis radikal grafi.

karaktär, samt i tankarna genomlefvat allt det, som tilldrar sig i styckena.“

I den prolog, som utgör den gemensamma exposén för de bägge dramerna, presenterar förf. med några raska drag de sex unga personer, hvilkas kamp för lyckan hon vill skildra. Men redan här varsnar man den brist på djupare motivering och på en omsorgsfull komposition, som blir genomgående i bägge dramerna, men särdeles i den förra. Särskildt gäller detta om de scener, där Martha med mer än tillbörlig naivetet åvägabringar sin förlofning med den ene eller andre af bröderna Thorell.

Förf. tyckes hafva föresatt sig att framställa den olika gång de unga personernas öden taga alt efter enhvars olika handlingssätt. Själfva hufvudhandlingen är emellertid densamma i det ena som i det andra dramat: Alice Gyllenhjelm öfverger efter ett kärleksgnabb sin ungdomsvän, ingeniör Thorell, och gifter sig för att uppfylla sin döende faders önskan med sin kusin, hvilken icke har det minsta intresse gemensamt med henne. Ur detta öfverilade steg utvecklar sig nu hela eländet i det första dramat, för att icke säga hela det eländiga första dramat. Ingeniören blir icke i tillfälle att fullfölja sin lifsgärning, den stora uppfinningen; alt går honom emot, och i sin bittra nedslagenhet gifter han sig med den mest ytliga, koketta och tillgjordt barnsliga flicka, som väl någonsin framsprungit ur en förf:s hjärna. Och när de slutligen alla i sista scenen träffas på det genom ingeniören ofrivilligt ruinerade fideikomisset, där Alices man just slutat spela sin begrafningsmarsch för att helt nonchalant gå och skjuta sig, och den beklämda läsaren frågar hvaraf all denna bedröfvelse kommer sig, blir svaret: af en obetydlig tvist, en nyck, ty hade ingeniören gått in på Alices förslag att låna honom penningar, att gifta sig genast och så vidare, skulle nog ingen hänsyn för fadern ha förmått den idérika unga studentskan att afstå från sin utkorade. Vill förf. därmed säga att människans öde, äfven de bästas, bestämmes af nycker, misstämningar, så får hon icke läsaren med sig; för att han skulle finna gången i detta drama trolig, borde karaktärerna varit andra. Som det nu är, har förf. bygt på lösan sand, och till att hålla byggnaden uppe bidrar icke häller det vårdslösa talspråk förf. redan länge begagnat sig af i stället för ett vårdadt skriftspråk.

I det senare dramat bibehåller förf. det gifna uppslaget och samma karaktärer, och då äfven den bästa människa *kan* en gång fela af öfverilning, blott hon på ett eller annat sätt i enlighet med sin karaktär godtgör felsteget, så fängslas man åtminstone delvis af den utveckling händelserna denna gång taga, i det att Alice bryter med sin man och följer ingeniören. Det må nu vara som det kan med moralen, då hon utan äktenskapsskilnad, utan att hafva återfått det inför Gud och människor gifna trohetslöftet öfverger sin man, men i konstnärligt hänseende är det bättre så, och isynnerhet har Thorell vunnit på den gång

berättelsen här tar. Han gifter sig nu icke på måfå med Martha, utan framstår altigenom sådan, som hans karaktär och begåfning i själfva värket förutsätta att han skall vara: en af motgången oafskräckt, energisk arbetare. Vore blott icke det olyckliga infallet med parallelldramatiserandet, som gör att man har samma karaktärer, hvilka ena gången handla emot och andra gången i enlighet med sina förutsättningar, hvilket värkar förvirrande på läsaren, och skulle de gifna motiven hos alla karaktärerna utvecklas lika pass tydligt som hos hjälten, så hade man i det senare dramat ett värkligt nöje af det ganska rika dramatiska lif, som här framställes. Ty förf. har i alla fall förmågan att göra sina personager lefvande och låta handlingen gå raskt undan. Visserligen kunde förf. ha valt ett litet lämpligare tillfälle för den unga frun att följe ingeniören sin plan att följa honom som hans hustru, än vid ett arbetarmöte, men man nödgas väl ursäkta att känslorna svalla öfver i ett så kritiskt ögonblick, som det då ingeniören får veta att han icke erhållit det påräknade priset för sin stora uppfinning. Den otvifvelaktigt bästa delen af hela arbetet är slutet af denna senare dram, där man finner ingeniören och hans hustru arbetande på den nya uppfinningen, ackumulatorn, som skall drifva det stora hjulet i forsen, men hvilken som svår konkurrent ådragit sig arbetarnas hat. Scenen mellan de uppbragta arbetarna och mannen, som med pistolen i hand försvarar sin fägärning, är så godt som den enda, där en starkare dramatisk spänning förefinnes.

Den bakgrund, mot hvilken de båda dramerna afteckna sig, är folklifvet på det stora fideikommisset. I det förra dramat försvinner denna bakgrund alldeles, medan Alices alla folkvänliga planer stranda mot mannens musikvurmeri. I det senare dramat framträder den visserligen i de för sitt uppehälle kämpande arbetarnas strid mot industrins framsteg, men då förf. löser frågan genom att låta den okunniga massan af arbetare segra öfver intelligensen, tyckes oss förf. hafva stält sig på en nog konservativ, att icke säga retrograd ståndpunkt. Eller menar då förf. att ingeniören gjorde rätt i att kasta bort sin uppfinning till förmån för arbetarnas omedelbara intresse? Utöfver detta stod ju industrins, framåtskridandets, mänsklighetens högre intressen; sina arbetare kunde han hafva godtgjordt på mångahanda sätt. Arbetarfrågan har icke behandlats med mera djup än hjärtats frågor, och den yttre motiveringen lämnar en just icke mera tillfredsställd än den inre.

—g —r.

Vilma Lindhé: Fången och fri; 262 s. 8:o. Sthlm 1887, Albert Bonnier; 2 kr. 50 öre.

Fru Lindhé är utan tvifvel en bland det unga Sveriges mera framstående novellister. Hennes stil är sund och knapp, hand-

lingen i hennes berättelser fortskrider raskt, och hon har alltid ett säkert tag i kärnpunkten af ämnet, hvilket hon med redig blick öfverskådar. Hennes figurer äro icke synnerligen komplicerade, hennes själsskildringar sällan af mera invecklad natur, men klart och med stadig hand tecknade.

„Fången och fri", den mest betydande af de tre nu utgifna berättelserna, är en ung kvinnas lefnadssaga. Oleandra, en fattig fiskares barn, en skärens dotter, blir vid tio års ålder upptagen i ett förmöget, borgerligt hem på landet. Den inskränkta, högmodiga fostermodern vill uppfostra henne till „fröken", pressar så godt sig göra låter hennes fria sinne i konvenansens tvångströja, hennes vid bojor ovana kropp i snörlif och granna kläder. Hon rycker flickan ur kroppsarbetarnes led, men ger henne i ersättning endast en halfbildning, med hvilken hon icke under några förhållanden kan reda sig. Första frukten däraf är att Oleandra låter gifta bort sig med en karaktärslös lätting, som hon aldrig kan älska. Då hon senare lär känna en för henne sympatisk man, är hon bunden med makans och moderns band, hvilka, om de slitas, alltid lämna blodiga märken efter sig. Hennes handlingskraftiga natur, i sitt innersta ännu okufvad, bryter efter svåra strider slutligen bojan, och hon följer med den älskade på hans fartyg — ut på hafvet, hennes barndoms element. Här har hon bruk för alt det dristiga mod hon legat inne med; nu har hon hvad lifvet eger bäst, arbete, kärlek, men — hon väntar himlens straff för sitt förmenta brott. Hon söker afplana sin skuld, hon räddar människolif med fara för sitt eget och faller slutligen offer för sin djärfhet, först i döden finnande frid och försoning. — Hufvudförtjänsten hos denna berättelse är att den är klart och följdriktigt skrifven. Oleandra, den härdiga fiskarflickan, bär alltigenom prägeln af sitt ursprung. Hennes karaktär är danad i beundransvärd öfverensstämmelse härmed. Bakom den yttre fernissa, i hvilken hon hos fosterföräldrarna blir insmetad, brusar något af hafvets friskhet, hon är en vildfågel, som aldrig rätt kan tämjas. Äfven de andra skärgårdstyperna, fastän blott konturer, hafva utfallit särdeles väl, likasom öfverhufvudtaget skildringarna från hafvet och skären äro de bästa i berättelsen. Där går ett ärligt deltagande genom dem; själfva stilens enkelhet förtäljer något om det hårda, karga lifvet därute. Fosterfadern, den godmodiga, viljelösa brukspatronen, är också en bra figur, hans fru däremot närmar sig karrikatyren. Den äkta mannen är något formlös, befriaren-hjälten å sin sida ej stort annat än ett skema, likasom hans inträde i berättelsen är tämligen „gjordt". Alt detta stör visserligen ensemblen, men det invärkar ej menligt på Oleandras varma, färgrika gestalt, folkets barn, som muskulös och kraftig aftecknar sig mot sin bakgrund af förvekligade herremannaseder.

De tvänne andra novellerna, „Äppelblomman" och „Otillräckligt", äro berättade med samma hurtighet som den första, men i dem insmyger sig stundom en viss torrhet, ett tråkigt, morali-

erande drag. Också här finnas helt visst många förträffliga partier, många smådrag, vittnande om förf:s goda öga och säkra hand, men det ligger något trivialt, en brist på uppfinning, i den ena öfver grundidén, i den andra i utvecklingen. Det är att hoppas att fru L. ej för framtiden må skatta åt den tendensiösa hvarlagsliteraturen, utan komma öfver flere sådana värkligt goda motiv, som det hon i „Fången och fri“ bearbetat.

I. L—d.

Knut Hamilton: Dikter; 78 s. 8:o. Sthlm 1887, Z. Haeggströms förlagsexp. 1 kr.

Daniel Fallström: I Vinterqväll, dikter; 127 s. 8:o. Sthlm 1887, Z. Haeggströms förlagsexp. 2 kr.

Det förstnämda lilla häftet innehåller omkring ett tjugutal smärre lyriska dikter, som man med värkligt nöje läser, då det i dem finnes såväl friskhet som innehåll. Formen är ofta knapp nog, men den inrymmer alltid tankar och känslor, som föra ett vältaligare språk än långa, granna poetiska utgjutelser. En lätt humor breder sig osökt öfver ett och annat stycke, såsom exempelvis „Den blyge“, medan i „Konst“ satiren tillspetsas ett strå hvassare; i några af de under det gemensamma namnet „Fiat justitia“ sammanförda styckena inlägger förf. till och med den bittra ironi, som ofrivilligt uppstår hos en för samhällets olycksbarn varmt ömmande, men dock ingalunda känslosjuk natur. „Knekten“ och „Två slott“ andas en sann, frisk lifsåskådning i motsats till det medeltidssvärmeri och den förgudning, som vanligen slösas på krigarbragder; äfven „Dårskap“ och „Skratt“ äro så duktiga, att man känner sig helt glad öfver att finna sådana sunda åsikter hos framträdande diktare, åsikter som motarbeta öfverspänd idealism å ena och krass realism å andra sidan.

Hr Fallström däremot fyller ej dessa anspråk. Af samme förf. har en liten diktsamling „Fragment“ för par år sedan anmälts i tidskriften. De nya dikterna äro hållna i samma stil som de förra: språket är vårdadt, anläggningen samt utförandet utmärka sig för finhet och elegans, men innehållet saknar tyvärr ofta den betydenhet, som skänker lif åt den poetiska formen. De stycken, som återspegla förf:s känslolif, ha ej någon egendomlig färg, de göra snarare intryck af hvad man kunde kalla „poetische Spielerei“, icke af den droppe, som gör att bägaren svallar öfver. Dessutom skattar förf. nog mycket åt medeltiden utan att i dessa sånger om riddare och pager kunna ingjuta den ursprunglighet och det poetiska lif, som skulle höja dem öfver den i literaturen redan nog starkt representerade romantiken.

L. A.

N. P. Ödman: Från vår- och sommardagar, minnen och intryck; förra samlingen; 227 s. 8:o. Sthlm 1887, Fahlcrantz & C:o; 2 kr. 25 öre.

Medvetet eller omedvetet fordrar man af en förf. och isynnerhet af förf. till en reseberättelse, att han intager en bestämd ställning gentemot sitt ämne och gentemot läsaren. Om han ej alldeles objektivt vill tala om hvad han sett, måste han tvinga oss att se ej blott med sina ögon, utan också uteslutande genom sin personliga stämning. Hr Ödman har icke i „En resa till Pyreneerna“ tagit steget fullt ut åt någondera sidan, och det måste vara därför slutintrycket af naturskildringarna, i stället för att framstå som en lefvande värklighet, ohjälpligt sönderfaller i två delar: en topografisk kännedom af trakten och minnet af förf:s beundran för landskapet. Just genom att förf. gifver oss sina egna känslor, men blott till hälften och vid sidan af berättelsen, blir läsarens förtroende halft. Man inser det berättigade i hans indignation mot mångt och mycket, som möter honom på färden, men ingenting i de utförliga, opersonliga redogörelserna gör oss själfva uppbragta. Tvärtom kan det ligga nära tillhands att af ren motsägelseanda inom sig göra tysta förbehåll, då förf. fariseiskt slår sig för bröstet vid betraktelsen öfver det franska folkets seder och skaplynne.

Samma medlande manér återfinnes i bokens första afdelning „Från skoltiden“. Det ser ut som om de glada, med pietet nedskrifna minnena närmast vore afsedda för en krets af vänner, hvilka själfva kunde tillskärpa konturerna, där författaren af undseende för forna lärare och kamrater ej velat göra det. Att han öfverlägset *kan* teckna en glad situation, därpå äro hans „Studentminnen“ ett lysande bevis. Redan förf:s krya och oemotståndligt lustiga sätt att omtala den tjuguåriga „matsångarens“ första steg i stora världen rättfärdigar det välvilliga emottagande vi af omslagets inskrift „femte tusendet“ kunna se att hr Ödmans arbete fått röna.

N. F.

Thomas: Et Aar blandt de infødte; 294 s. 8:o. Kristiania 1886, Alb. Cammermeyer.

I detta arbete framlägges för läsaren en ny skiftning af den i vår moderna literatur med sådan förkärlek behandlade skarpa brytningen mellan föråldrade fördomar och nya, lifskraftiga sanningar. De moderna idéernas fanbärare är här en ung man, som lämnar sitt studielif i Kristiania med dess rika, andliga strömningar för att blifva skolrektor i en aflägsen norsk provinsstad. Han finner sitt lärovärk stelnadt i urgammal slentrian och skenhelig pietism, han drager djärft till storms mot dessa missförhållanden. Men då blir det fullt uppror i „de infødtes“ läger, och de lysa honom med en mun i bann som kättare och ungdomsförförare. Efter en med växlande lycka förd kamp uppger han sitt

rf för att genom grundliga studier bereda sig till värdigare h mera fruktbärande strider.

Förf. har med allvar och värme omfattat sin uppgift, men mäktat gifva ämnet den rika och allsidiga belysning, för hvil- n det så väl skulle lämpat sig. Sammandrabbningen mellan n unge lärarens moderna åskådningar och „de infødtes“ dum- yga konservatism blir aldrig en energisk kamp utefter hela jen; den rör sig — och det stundom till på köpet ganska nt — på några enstaka punkter, hvarigenom hela striden får väl enformig prägel. Förf. begår därtill ofta det svåra miss- et att ej i lefvande bild ställa handlingar och samtal fram läsarens ögon, utan meddela dem i en något tung och med ıa reflexioner kryddad referatstil. Med glädje konstatera vi ellertid att „Et Aar blandt de infødte“ äfven eger flere med ıft och lif utförda partier, samt att förf. lyckats öka det redan ut så rikhaltiga literära småstadsgalleriet med några förträffliga ler. Skildringen af familjen Berger, som representerar de ideella ressena i motsats mot den allmänna kälkborgerligheten, är npatiskt gjord, ehuru ett nog romantiskt skimmer faller öfver ına familj. Om förf. behandlat sitt ämne i mera sammanträngd m och sträfvat att bjuda på mera handling och mindre resonne- ng, skulle han säkert uppnått ett lyckligt resultat. Hans arbete ar emellertid äfven i sin nuvarande form flere goda ansatser ı läses med nöje.

Rosamunda.

Axel Qvennerstedt: Indelte soldaten; erinringar från erlif och hemlif på roten, med teckningar af *Gustaf Cederström;* s. 2:o. Sthlm 1887, Fahlcrantz et C:o; 5 kr. 50 öre.

I denna bok får man formera bekantskap med den indelte nske soldaten, denne „jordbrukande krigsman“ med sekelgamla ır, som tack vare Sveriges isolerade läge ännu ej behöft lämna ts för den nya regimen och dess på den allmänna värneplik- grundade folkarméer. De trupper, som i andra länder haft liknande organisation, äro nu ej mera till. Den österrikisk- gerska militärgränsen, hvilken dock var en hel jordbrukande itärprovins, har förlorat sin forna organisation; de ryska mili- kolonier, som under kejsar Alexander I:s tid anlades på förslag dåvarande krigsministern, grefve Araktschejew, slutade sin korta vara för omkring tjugu år sedan; äfven hos oss har den in- ta armén redan blifvit ett minne blott — medan man ännu i t västra grannland är i tillfälle att skåda den egendomliga ı, som kallas den indelte soldaten och hvars återstående dagar en där ej torde blifva många. En teckning af denne soldats bör ju under sådana förhållanden vara välkommen, och ur ına synpunkt är bokens tillkomst fullt motiverad.

Man ser genast att förf. icke blott på afstånd tagit kännedom om den indelte soldatens görande och låtande; man känner hela tiden att han tvärtom lefvat med i den värld han skildrar, uppgått i den med hela sin själ och nu, innan den gamle vördnadsbjudande veteranen skall gå till hvila, önskat hopsamla sina och dess minnen till ett helt för att rädda dem från glömskan. Det är ju ej något att förundra sig öfver, om han inspireras af sitt ämne — minnena från öfningsmöten och rotelif stå så lefvande för hans blickar, då han genomgår alt hvad han upplefvat. Men en annan fråga är huruvida äfven läsaren blir försatt i den rätta stämningen, utan hvilken det ej är lika lätt att slå trafikabla bryggor öfver de ganska ofta förekommande långtrådiga ställena.

Man märker att meningen varit att skrifva ledigt och kvickt, men detta har ej alltid lyckats, och läsaren kan understundom ej frigöra sig från tanken på att förf. haft svårt nog att få så många sidor hopskrifna. Ofta förutsättes hos läsaren en knapt nog motiverad nyfikenhet, och genast är förf. färdig att stilla densamma samt besvara de frågor läsaren antages göra; — så har han åter anledning att fylla par tre sidor med något, som kunnat sägas i några ord.

I hvarje fall får man ur boken en ganska fullständig bild af den indelte soldatens fröjder och sorger, hans lif och värksamhet, en bild där också hvar och en, som tjänat vid den finska indelta armén, skall finna många välkända figurer och situationer.

Teckningarna af G. Cederström äro mästerligt utförda, lifslefvande personer och karaktäristiska typer. Adjutantens fönster, Ordonnans, Gammal fältpräst, Genralmönstring m. fl. kunna värkligen fröjda hvarje krigarehjärta samt lämna ej häller den oberörd, som, om ock ej militär, likväl lagt märke till det karaktäristiska hos såväl gemene man som öfverbefäl, drag som ej skola försvinna med indelningsvärket.

L. Munck.

Anna Wahlenberg: Underliga vägar, skildring; 326 s. 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 3 kr.

Hvad som framför alt annat gör denna bok till en angenäm lektyr är den sympati man ovilkorligen måste hysa för hufvudpersonerna. Sällan har väl en täckare och naturfriskare flickgestalt än Nanna lett emot oss ur nutidens sorgliga tryckalster, vare sig hon en af dessa härliga sommardagar, dem förf. så väl förstår att skildra, ligger i den mjuka mossan med sin engelska grammatik bredvid sig och glömmer att läsa den, ty hon är intet mönster i den vägen, eller flitig som en myra sitter högt uppe vid den höga pulpeten, lutad öfver räkneböckerna. Något mindre glad, ehuru icke mindre sant hållen är däremot Lars. Han har stött på många svårigheter, har af ekonomiska skäl afstått från sina studier och

itter nu på en obetydlig plats med klena utsikter för framtiden.)å kommer Nanna i hans väg, och förf. målar i varma, fina toer huru en ny lycka, men med nya bekymmer, spirar upp i hans järta. Modigt söker han bryta sig väg till sitt mål, men svåigheter möta, och då alt annat sviker, reser han till Amerika ir att där skapa en framtid åt sig och Nanna. Det är med lifgt intresse man följer händelsernas gång, och ehuru de mötande aotigheterna äro alt för många, för att icke felet till en viss grad kulle finnas hos Lars själf — hvilket förf. icke synes mena — å vittnar skildringen dock om mycken iakttagelseförmåga och en und lifsåskådning utan spår till bitterhet eller hopplöshet. Förf. öljer icke de ungas öden till slut; att dock Nanna nog skall vänta oget och Lars arbeta raskt och att alt skall gå väl, det ger as förf:s friska skildring anledning att supponera.

Äfven de andra personerna äro rätt väl tecknade Den gamle trand är en i grunden nobel och finkänslig man, som genom dåiga affärer och en beroende ställning lärt sig att kröka rygg och nuta ned sin stolthet. Grehn vore en icke mindre präktig typ ör en snål, småsinnad, skenhelig, men i grunden icke så dålig nkel, trots sin fåfänga och sina moralpredikningar, om icke förf. egått det misstaget att till hans karaktär lägga ännu ett drag, n „sinlig, flyttbar kärlek“, som ger honom ett gement drag och cke häller stämmer rätt öfverens med den skämtsamhet, hvarmed örf. behandlat honom liksom sina öfriga personer. Måhända ammanhänger denna felteckning med den oväntade gång förf. ger it händelserna, som det synes endast för att blifva i tillfälle att ge en snärt åt missförhållanden, hvilka kanske, när alt går omtring, äro ovärkliga. Redan genom titeln „Underliga vägar“ vill örf. påpeka att försynen går underligt tillväga, då Lars och Nanna få vänta på sin lycka, medan Grehn „sitter inne med nyckarna till all lifvets glädje“, som han ej är värdig att njuta.

Hade förf. framstält händelserna utan sådana biafsikter och något sparat på sina egna reflexioner, så hade berättelsen, tro vi, bättre gjort åsyftad värkan. Men trots denna så moderna afsiktlighet i inventionen gifva personerna samt enskilda stämningsbilder och dialoger ett angenämt intryck af lifsvärklighet, hvilket förhöjes genom det lifliga, målande, osökta språket.

K. E.

J. O. Rosenberg: Kemiska kraften, framstäld i dess förnämsta verkningar; 232 s. 8:o. Sthlm 1887, Fahlcrantz & C:o. (Svenska biblioteket, afd. III).

Den kemiska kraften har i föreliggande arbete fått sig tillmätt en relativt ringa del af framställningen. Fäster man sig ej vid denna lilla oegentlighet i titeln och några enskildheter, måste boken i sin helhet lofordas såsom både lättläst och underhållande. Förf:s uppfattning af den kemiska kraften förefaller oss likväl

icke blott föråldrad, utan ock delvis inkonsekvent. Syror och baser kallas af honom omättade föreningar, hvilka bilda salter genom addition, ej genom utbyte af beståndsdelar. Först i det sistnämda slaget af föreningar skulle den kemiska kraften befinna sig i jämvikt, men icke i syror och baser. Detta låter ej förlika sig med det rådande föreställningssättet, som i hvarje kemisk förening ser en produkt, motsvarande ett särskildt jämviktstillstånd, vore detsamma än så labilt. Och skulle salterna vara, såsom förf. säger, slutprodukter af den kemiska kraftens värkan, huru skall man då förklara tillvaron af dubbelsalter och möjligheten af omsättning mellan olika salter? En gifven följd af detta föråldrade uppfattningssätt är att läran om syror, baser och salter alls icke motsvarar tidens fordringar. Man får ej veta någonting om skilnaden mellan anhydrider och syror, mellan oxider och hydroxider; icke häller redogöres för flerbasiska syror och olika slags salter. Härigenom komma många af de omtalade företeelserna att sakna förklaring, t. ex. källvattnens halt af kolsyrad kalk.

I sina historiska betraktelser, hvilka stundom synas mer egnade att förvirra den i kemin oinvigde än att reda hans begrepp, affärdar förf. mycket kort Lavoisier och andra utländska stormän, under det han knappast kan nämna Berzelii namn utan epitetet „den store“. Detta attribut tilldelas för öfrigt endast Linné och Schéele. Dylikt kan låta vackert i mångas öron, men är ej annat än chauvinism.

A. B—ll.

A. Buckley: Tieteen satumaailma, suomentanut *Alli Nissinen.* Borgå, W. Söderström.

Föreliggande arbete utgör ett väl behöfligt och säkerligen äfven välkommet bidrag till den så fattiga naturvetenskapliga literaturen på finska. Förf:s framställning kan icke mäta sig i korrekthet med de populära arbetena af Tyndall och andra framstående vetenskapsmän, men man förlåter gärna några oriktigheter för den lättfattliga och angenäma framställningen, som alltigenom andas den lifligaste kärlek till naturen och dess under. Naturens mystiska krafter förliknar förf. vid sagornas undergörande troll och jättar, men ehuru han sålunda lägger an på läsarens fantasi, betonar han dock öfveralt den realitet, som tillkommer de förra i motsats mot de senare. Den genomgående jämförelsen med sagornas hjältar och personligheter låter emellertid den vältaliga framställningen icke göra full värkan på folkets barn, som ej känna „Tusen och en natt“ m. fl. berömda sagovärk. För en sålunda ökad begriplighet hade gärna några vackra metaforer kunnat offras.

Öfversättningen löper ledigt och är öfverhufvudtaget korrekt. Några fel må dock antecknas. Kalkljus återgifves med

„kalkkikynttilä“ (i st. f. -valo), „kukkanen“ (blomma) står i st. f. „kasvi“ (växt), meddela sig öfversättes med „lähestyä“ (= närma sig), ehuru det just gäller meddelande utan rörelse från stället.

A. R--ll.

C. H. Alopaeus: Guds rikes historia, Gamla testamentets tid. Helsingfors 1887.

För detta arbete af biskop Alopaeus skola alla de känna sig förf. förbundna, hvilka önskat en kort, sammanhängande, enkel och klar framställning af det Gamla testamentet. Dettas många af en stor allmänhet svårförstådda och missförstådda ställen erhålla här en belysning, hvilken helt visst skall bidraga till en rätt uppfattning af denna del af skriften, hälst framställningssättet är så populärt, att boken lätt kan förstås af en och hvar, som läser svenska.

E. v. H.

De tolf apostlarnes lära, öfversatt från grundtexten af *O. W. Lemcke;* 32 s. 8:o. Sthlm 1887, A. V. Carlson; 30 öre.

Denna nyligen upptäckta skrift, som med tämlig säkerhet antages i sin nuvarande form härröra från andra århundradet e. Kr., sysselsätter i dessa tider teologer och filologer i olika länder. Då det dessutom har sitt stora intresse att se hvad man i första och delvis andra seklet lade vikt på vid kristendomsundervisningen, huru enkel, huru lefvande och på lifvet riktad denna lära var i bredd med senare tiders dogmatiska spetsfundigheter, är man hr Lemcke tack skyldig för att han gifvit „apostelläran“ en större spridning; ty en sådan möjliggöres genom öfversättningens enkla språk och de många bifogade upplysningarna, om också några dunkla ställen och egendomligheter ännu vänta på förklaring.

F. G.

V. H. Wickström: Om lärdomshögfärden, föredrag; 48 s. 8:o. Sthlm 1887, Z. Hæggströms förlagsexpedition; 50 öre.

Ett beaktansvärdt inlägg i nutidens sociala och pedagogiska spörsmål! Lärdomshögfärdens begrepp förmår dock förf. icke rätt begränsa, då han därtill hänför främmande ting, såsom ståndsfördomar, falsk idealitet samt formalism och uniformitet i bildningen; i dess ställe hade själfva lärdomshögfärden kunnat fullständigare karaktäriseras. Förf:s praktiska yrkanden gå ut på fullt erkännande åt alt slags arbete, de olika anlagens tillgodogörande vid uppfostran och dennas riktande uppå den värld, hvari ungdomen faktiskt lefver, på det hon må kunna arbeta för det sanna framåtskridandet.

F. G.

Öfversikt.

Bref från Sverige. Det såg i höstas mörkt ut för våra trar. Man talade om „kriser". Kungliga scenerna började sista nådår med stor penningebrist och utan särdeles stort troende från allmänhetens sida. Man hade under förhande rande omständigheter föga att vänta och har också fått i Hvad den riksdag, som nu är samlad, kommer att bestäı om den dyrbara och så länge missvårdade statsinstitution, bär namnet *kungliga teatrarna*, är ännu ovisst, men det är hopp om att kamrarna skola bevilja nya anslag till en ins tion, hvars ekonomi blifvit skött så, att affärerna en gång alla tyckas vara hopplöst intrasslade. Mot den willmanska relsen har också oppositionen under denna vinter varit så som enhällig. Äfven den ser antagligen nu sitt sista år, skvallret har sökt att gissa den blifvande teaterchefens namn.

Operan inledde sin säsong med „Carmen", framförd på et ynkligt sätt, att maken torde få sökas i våra teatrars ann I stället för de förtjänstfulla konstnärer, som öfvergifvit sjunkande skeppet, har en hel rad sångarämnen, bland dem skilliga under medelmåttan, blifvit engagerad att göra sina l spån i betydande sångpartier på landets främsta scen. Had fru Östberg, fru Edling, fröken Almati och hr Lundqvist s nat kvar vid operan, hade denna nedsjunkit till en värklig elevs Nu har sent omsider fröken Ek tagit engagement för spelå återstående månader. — De gamla operorna ha gifvits så det lyckats, rätt medelmåttigt i allmänhet, ibland icke ens delmåttigt. Höstens nyhet, „Per Svinaherde", med musik af] Hallström, blef ett kassastycke, men detta torde först och frä få tillskrifvas uppsättningen. Det hela — ett utstyrselsty grant att se på, men föga att tala om — var af författare kompositör från början afsedt för Djurgårdsteatern, som lil hade brist på röster och därför ej vågade instudera det.

Den dramatiska scenen har bjudit på en egendomligt blandning af gammalt och nytt, godt och dåligt. I våras af tade man spelåret med en tysk dussinkomedi, i höst bjöd vid säsongens början på två tyska godtköpsstycken af den hvaraf det går tretton på dussinet. „Pappa Vindtböjtel" var till med ännu mera genomgående tarflig än sina föregångare. Och ledsamt romantiska skolflicksdramen „Askungen" af Roderich nedix är ett ytterligt förlegadt och inskränkt skådespel, man knapt kunde hitta en naturlig replik. Det oerhördt ba stycket, som var vår första scens första nyhet för säsongen,

fade likväl rätt många goda hus. Alla barn och ungdomar skulle se pensionspjesen, där fru Hartman spelade yrhätta och drog folk, och där fröken Sandell, som i askungens minst sagdt otroliga gestalt tog sina första steg på den kungliga scenen, gjorde alt för att förläna lif åt den liflösa romantypen.

En tysk dram af helt annan ull var „Hexan“, Artur Fitgers äfven i Helsingfors uppförda sorgespel. Det uppfördes endast tre gånger och fick ej häller det utförande stycket förtjänat. — Ibland kan man ej undgå att se huru skådespelarkonsten hos oss är stadd på tillbakagång. Vår kungliga teater har i långa tider ansett det onödigt att gifva sin personal någon som hälst ledning. Teatern har egt en stamtrupp, som hållit traditionerna uppe, men nu, då de gamles leder börjat glesna, kan man ej undgå att märka slitningarna mellan det goda och det afgjordt underhaltiga i prestationerna. Man tog upp Sheridans „Skandalskolan“, och tidningarna undrade smått om kungliga teatern ej mera kunde spela klassisk komedi. Man uppför „Hexan“, och från alla håll säges att skådespelarne ej ha stämningen, ej mäkta bära fram ett sorgspel. Rossis medspelande i de Shakespearedramer, som för hans skull upptogos, gjorde snart sagdt alla skäligen släta figurer. Med moderna komedier går det däremot oftast bra, men man *kan* få se medelmåttiga saker äfven där, dock undantagsvis och då oftast till följd af olämplig rollfördelning.

„Francillon“, Alexandre Dumas fils' så kallade moralpredikan, kom ändtligen upp i januari. Redan i maj i fjor skulle den spelas, och titelrollen var då lämnad åt fru Håkanson, som debuterat samma vinter. Fru Håkanson var så energisk, att hon reste hufvudstupa till Paris för att se huru madame Bartet gjorde Francillon. Hon var borta kanske tolf dagar, men då hon väl kommit igen och fortsatt sin debut (i „Dockhemmet“, i „Tre par“ och i „Klädeshandlaren och hans måg“), så fick hon — trots de både vackra och omisskänneliga anlagen — ej engagement för detta spelår och stod sålunda där med sin pariserresa gjord i onödan, ty till något omfattande studium hade den naturligtvis ej kunnat gifva henne tid och tillfälle. Nu hamnade fru Håkanson i Helsingfors, och Francillons roll gafs åt fröken Zetterberg, ett af publikens styfbarn, som efter en vacker debut för länge sedan i åtskilliga år gått och blifvit — med skäl — ansedd för tråkig och outhärdlig. Direktionernas gunstling har hon däremot alltid varit, har fått de präktigaste roller, har oupphörligt blifvit framskjuten, men altför ofta förgäfves. Man hörde mycket om den unga damens intelligens, men måste beklaga att hon som skådespelerska hade så mycket emot sig. Hennes Francillon hälsades emellertid med varmt bifall. Det i mitt tycke föga betydande, men väl gjorda stycket spelades för öfrigt ej så „franskt“, som stockholmarne sedan gammalt tro att dramatiska teaterns personal spelar sina stycken. Hr Fredriksson saknades — i stycken af Francillons art kan hr Hillberg som resonnör aldrig i lif-

vet ersätta Fredriksson. Och allra minst kan hr Törnqvist gifva lif åt en blaserad, öfverlägsen parisisk äkta man, sådan som Francillons make skall och måste vara.

Hr Hillberg fick visa sig i sin glans i „Sanna kvinnor", som återupptagits för hans skull och som mottogs med vida större köld nu, än då stycket först framlades för publiken. Men hr Hillbergs Pontus Bark var mera saftigt och fulländadt individuell än någonsin.

Plockprogram börja bli helt vanliga på dramatiska teatern. Sedan i fjor de fyra enaktsstyckena „Bröder emellan", „I telefon", „Evas systrar" och „En kopp te" gingo för goda hus sina femtio gånger, följer den ena laddningen småpjeser efter den andra. Och det „går", så vida endast en af pjeserna är dragande. „En räddande engel", som oftast är med som lockbete, har redan spelats vidpass 80 gånger. Om de nya småstyckena är intet att säga, de äro lika andra dylika bagateller, afsedda att föregå eller efterfölja ett större stycke, men dödande tråkiga, då de ensamma upptaga en spektakelafton.

Af originalpjeser fans vid spelårets början en hel rad att välja emellan. Tidningarna hade oupphörligt att berätta att nu hade fröken den och fru den ett nytt drama färdigt eller inlämnadt. Till och med ett par herrar hade gifvit sig till att författa pjeser. Sex svenska stycken lågo på en gång och väntade sin uppståndelse i rampljuset, och flere voro skrifna, fast de ej blifvit antagna. Fru Edgren „och kompani" hade otur med sin dubbeldram „Kampen för lyckan". Den är blodlös och opersonlig, dessutom skäligen godtyckligt skrifven och värkar mera som ett utkast, ett försök gjordt för ro skull, än som konstnärligt allvar.

Först uppfördes Knut Michaelsons skådespel „Återgång", en bild från teaterfolkets lif, teater på teatern. En firad skådespelare, Erik Lanner, har gift sig och dragit sig tillbaka till familjelifvet, hvilket han tror vara tillräckligt att fylla en mans lif. Men han börjar naturligtvis längta efter värksamhet; scenen lockar honom oemotståndligt tillbaka, han kan slutligen ej motstå sin längtan, blir därtill kär i en ung skådespelerska, hvarefter hustrun lämnar hans hem för att aldrig komma åter. Förf. till „Atergång" har förut väckt ganska mycken uppmärksamhet genom treaktsdramen „Ett val", som i fjor uppfördes på nya teatern. Någon synnerlig originalitet visar han knappast, men däremot en ovanligt utbildad dramatisk teknik, en god förmåga att behandla på dagordningen stående frågor på ett nobelt och intressseväckande sätt. „Återgång" var likväl svagare än „Ett val". Ämnet — konflikten mellan kärleken och lefnadsyrket — är altför ofta behandladt för att väcka intresse, då behandlingen, såsom här, ej kunnat afvinna ämnet några nya synpunkter. Slutet värkar särskildt otillfredsställande. Här är återigen en hustru, som går ifrån sin man efter att med sitt förakt ha krossat honom, som står tillintetgjord och har ingenting att invända, ej en gång att

lilla frun i sin förtviflan är oförmögen att ta sitt förnuft till fånga. I värkligheten tror jag för min del att åtskilliga äkta män skulle draga en suck af lättnad, då den indignerade fru Nora slår igen dörren efter sig. — Hvad hr Michaelson lyckats med förträffligt, är att återgifva tonen teaterfolket emellan. Det är också med lif och lust aktörer och aktriser pika hvarandra och tala illa om sitt eget stånd och yrke de fyra akterna igenom.

Efter „Återgång" följde „Sveas fana" af Per Staaff, tidningsman, teaterrecensent i Stockholms Dagblad och författare till „En sommarsaga", som gjort lycka på Södra teatern denna vinter. Sommarsagan var en stockholmsk lokalpjes för dagen, skrifven med godt lynne och onekligen lyckad, ehuru det hela vid närmare eftertanke befans en smula innehållslöst. Men det var ju skrifvet endast med det målet att roa för stunden. Styckets egentliga *clou* blef en akt, som spelade i ett badhus, och hela Stockholm vallfärdade upp till Söder för att se huru de unga damerna klädde af sig, isynnerhet sedan en af våra tidningar förklarat pjesen osedlig. En sådan beskyllning utgör alltid den bästa reklamen. Afklädningsscenen var emellertid ej vidare stötande, men denna akt var däremot den minst roliga och hade föga med styckets handling i öfrigt att skaffa. — „Sveas fana" blef ett kassastycke, det var bra gjordt och underhållande. Dess afsikt var att blotta och afstraffa skandalprässen. Dennas representanter, redaktörerna af den liberala tidningen Sveas fana, lyckas nästla sig in hos en rik patron, hvars dotter tar plats i redaktionen, och som genom att försträcka penningar åt tidningen småningom blir egare af densamma, hvarpå han afskedar de båda redaktörerna och lämnar skandaltidningen till en ärlig ung tidningsman, som också i samma vefva blir gubbens måg. Själfva intrigen är alt annat än sannolik och gubben-patronen, som framställes som styckets hedersman, ter sig för publiken som en vida mer inpiskad räf än den så kallade skandalprässens båda representanter. (Detta hade, i parentes sagdt, kunnat hjälpas, om författaren antydt att hedersmän ibland äro stora räfvar). Men styckets egentliga fel är att det ovilkorligen är missvisande i fråga om våra prässförhållanden. Vi ha ej och ha ej häller haft en tidning sådan som Sveas fana, som börjar så talangfullt och friskt och blir en half-elegant skandaltidning, som ej skyr några medel och hvars mål är mycket dunkelt, en tidning som likväl är så aktad, att dess chefer umgås i fina familjer och att dessas döttrar taga plats som korrekturläsare på byrån. Våra värkligt dåliga tidningar ha ingen glänsande yta, som skyler smutsen. Satiren drabbar förutom de oärliga publicisterna äfven realistförfattare, hvilka framvisas i två karikerade exemplar och afstraffas, den ena för sin partikritik — „det unga Sverige", detta imaginära växelbeprisningsbolag, drages fram att spöka för hundrade gången — den andra för sin ovana att måla efter lefvande modell, att utan hänsyn eller takt teckna sina vänner och bekanta och deras privat-

lif och privatförhållanden. Jag är för min del absolut säker på att om förf. taktfullt hade målat litet efter modell, hvilket han alls ej gjort — han har konstruerat — så hade de personer han visat fram blifvit på ett helt annat sätt lefvande, än de nu äro. Då hade det hela kunnat blifva hvad det antagligen är afsedt att vara, nämligen en samtids- och samhällsbild från det stockholmska lifvet, i stället för att det nu endast är ett underhållande teaterstycke, hvars fel är att det har för litet med värkligheten att skaffa, och som är missvisande för den stora del af publiken som ej är inne i våra präss- och literaturförhållanden. Vi ha till och med hört en af våra tidningar förklara att stycket utgör ett „anfall på några lika beklagliga som i ögonen fallande fel och dåliga sidor hos den del af prässen och de unga literatörerna i vårt land, som företrädesvis vill anses föra framåtskridandets talan och sitta inne med all talang". — Ja visst, det blir de unga liberala, som hudflängas i stycket, det blir „det unga Sverige" och dess tidning, hvilken är en skandaltidning! Så har en del af publiken uppfattat „Sveas fana". Att ett stycke missförstås är naturligtvis ej ensamt dess författares fel. Publiken ser hvad den vill se, men att stycket lämnat en möjlighet till dylik misstydning är ej bra.

Fru Hartman uppbar på ett ytterst vinnande sätt styckets kvinliga hufvudroll och gjorde dimfiguren lefvande; fru Dorsch-Bosin gjorde en rolig figur af den unga författarinnan med pojk- och slynfasoner, sådana som kunna förekomma hos fjortonåriga tärnor, men som jag aldrig iakttagit hos våra literära damer hvarken hos äldre eller yngre, berömda eller okända.

Herr Staaff hör till dem, som vilja införa hvardagslifvet med dess detaljer på scenen. Två akter i Sveas fana spelas på redaktionsbyrån. Man kommer och går, läser korrektur, dricker bilinervatten, telefonerar. En akt i sommarsagan framvisar hvad som plägar hända i ett badhus. Herrarne klä på sig, kamma sig, prata om obetydligheter. Så komma ett par pojkar, meta i bassängen, röka stulna cigarretter, kifvas och småprata och så vidare. Sättet är, tror jag, det rätta, men då måste personerna vara lefvande och karaktärsteckningen detaljerad, så att ej det oväsentliga yttre blir hufvudsak.

Det därpå följande svenska stycket var „Hett blod", af en ansedd och särskildt för Finsk tidskrifts läsarekrets välbekant författarinna, som denna gång ville vara onämd, men ej alldeles lyckades däri. „Stycket är intressant", hette det på förhand ibland de invigde. „Det är inte det gamla vanliga, det är något nytt". Men teaterfolket var missnöjdt, stycket skulle inte gå. Det gick inte häller, trots det omsorgsfulla spelet — det var för sorgligt och det var skrifvet med förakt för alt vädjande till publiken, för alla effektmedel. Hufvudpersonen i „Hett blod" är en domare, som till följd af en svår öfverilning blir fånge själf och då, när hans lif är brutet, vägrar att begära den nåd

han säkert skulle få. Aktning för lagen, full jämlikhet inför den, sådan är styckets fordran. Dess fel var att det ej var skrifvet af en „faiseur“. Det uppbars ej af värkligt dramatiskt lif, publiken hade tråkigt, och stycket föll efter två representationer, fastän det i själfva värket var vida mer „kändt“ än mycket, som publiken mottager med god smak.

Nu låter kungliga teatern sina återstående originalstycken ligga till sig en tid bortåt. Fru Agrells „Vår“ blir sparadt till hösten, då man tycks hoppas att affärerna skola stå bättre än nu. Ett par nya lustspel af Frans Hedberg få också ligga. Nu uppsättes af utländsk vara både gammalt och nytt, Shakespeares „Konung Johan“, Goethes „Clavigo“ — där hr Palme skall ha hufvudrollen — Mussets „Carmosine“ i hr Molanders öfversättning, Halévys „Abbé Constantin“ och Paillerons „Råttan“ m. m.

Fru Hvasser har helt nyligen lämnat in sin afskedsansökan. Hon har sällan uppträdt under de sista åren, men hvar gång hon visat sig på den scen, bland hvars främsta prydnader hon måste räknas, har hon som konstnärinna stått hufvudet högre än hela det släkte, som nu trampar tiljan. Det är inte många kvar nu af det gamla gardet — fru Helfrid Kinmansson och hr Sundberg ha äfven tagit afsked i vinter — af denna skådespelargeneration som, hvilka brister den än kunnat ha, utmärkt sig för en vida säkrare teknik, än de unga förmågorna nu ha, och framför alt större entusiasm för sin konst. Det nu rådande släktet har svårt att nå hvad generationen från 1850 och 60-talen nådde, den stora tid för våra svenska dramatiska scener, då deras runor rördes af N. V. Almlöf, Betty och Knut Almlöf, Fredrik Deland och Stjernström, Dahlqvist, Swartz, Sundberg, Kinmansson, Hartman, Dörum, Elmlund, fru Hedin, fröknarna Nerman, Dahlqvist, Lindqvist med flere. Flere af dessa äro längesedan döda, andra gå med pension och njuta sitt otium; kvar på scenen stå af denna tids förmågor knapt flere än hrr Elmlund, Lagerqvist, Fredriksson, Norby och Hartman — den sistnämde kan, sedan han haft slaganfall, numera endast användas i småroller. Nästan totalt vaktombyte således. En betydande, ehuru nyckfull förmåga, hr Hillberg, har uppstått och en mycket karaktäristisk konstnärsnatur, August Lindberg, samt på kvinnosidan fruarna Fåhræus, Hartman, Dorsch-Bosin och fröken Sandell, förmågor af vida olika art, men alla af betydelse, fru Fåhræus isynnerhet. Blefve vårt inhemska dramatiska författareskap blott duktigare och mera lifskraftigt, lärde våra förmågor att skrifva för scenen med samma kraft de hittils gifvit åt den berättande värklighetsdikten, så skulle, det är min tro, den yngre skådespelarkonsten också få fastare mark under fötterna. Det är ännu något vacklande hos den, något osäkert, som ej fans hos den föregående generationen, hvilken *uppvuxit* vid den *stora* konsten och vid traditionerna från den svenska teaterns äldre dagar.

Sju teatrar ha vi denna vinter på en gång hållit uppe. Att detta antal är altför stort för Stockholms 230,000 invånare ligger i öppen dag, särskildt som den nybygda vintervarietén „Folies bergère“ på Mosebacke och sommarvarietén, som börjar sin säsong redan i maj, jämte de många musikkaféerna i al högre grad draga publiken till dessa aftonnöjen och följaktligen ifrån teatrarna. En ny vintercirkus reser äfven sina murar vid Karlavägen som en ny konkurrent till våra teaterdirektörer, och konsertsalongen „Sveasalen“ är nu öppnad. Om de minsta teatrarna är föga att säga. Alldeles ny är Kungsholmsteatern, där ett landsortsband grasserar. Folkteatern (för detta Ladugårdsteatern) vid Östermalmstorg är bättre, den har till och med en förmåga af hög rang, fru Anna de Wahl. Den uppför gamla och nya folklustspel till billiga priser.

Den enda scen, som odlar operetten, är för närvarande Vasateatern. I spetsen för den står ett triumvirat, bestående af fröken Anna Pettersson, ett af publikens kelbarn, tenoren Kloed och skådespelaren Gründer, som noga taget är alldeles för djupt och gediget anlagd för att sjunga general Bom eller göra konster i farser. Det är egentligen endast operetten, som drar folk till Vasateatern. Hittils har gamla „Storhertiginnan af Gerolstein“ i Anna Petterssons käcka gestalt varit den bästa magneten. Några franska lustspel af ovanligt munter beskaffenhet — isynnerhet den förträffliga „Durand och Durand“ — ha ej rätt vunnit publiken; de ha ej häller blifvit utförda så, som dylika farser måste spelas. Det var först när det genomroliga fåneriet „Vägg om vägg“, en slipprig, men omotståndligt skrattretande fars, kom upp, som publiken fylde salongen kväll efter kväll.

Södra teatern är sig lik, det är det bästa man kan säga om den: ett mönstergilt samspel i svenska lustspel eller tyska. „Familjen Benoiton“ lyckades ej rätt väl, fast fru Fahlman och hr Gründer då voro med — men „En fiffig spekulation“, „Blommor i drifbänk“, „Sömmerskan“ och dylikt går med glans, som man säger. Nu är kassapjesen ett dekorationsstycke „Jon Blund“, ytterst obetydligt, men grant för ögat; har det stora felet att ej vara vidare roligt. Bland kommande nyheter märkas August Strindbergs dramatisering af „Hemsöborna“ samt lustspelet „Svärfar“ af G. af Geijerstam.

Nya teatern innehafves af ett sällskap, som spelar „Regina von Emmeritz“, Giacommettis „Drottning Elisabeth“, „Klostret Castro“ och „De tre musketörerna“, omväxlande med lustspel. Hrr Holmqvist och Warberg äro de förnämsta krafterna vid denna teater, som alltid varit för stor för våra förhållanden, men som uträttat åtskilligt för vår svenska dramatik. På nyåret vågade nya teatern försöket att uppföra Strindbergs „Fadren“, som kungliga teatern refuserat, därför att sorgespelet var för sorgligt. Att det är till ytterlighet ensidigt har ingen förnekat. Hade så många ritat ut äktenskap, där en själfvisk man förtrycker en stackars

hufvad hustru, så ansåg Strindberg sig ha rätt att visa ett äktenskap, där mannen blifvit martyr under en hänsynslös, hersklysten hustru. Men som vanligt har Strindberg „bredt på“, så att skildringen skjuter öfver sitt mål och det berättigade i angreppet döljes af de rasande utfallen. Med alla sin fel innehar dock stycket ett par genialiska detaljer, och dess slut är skrifvet med en glöd, som ovilkorligen rycker läsaren eller åskådaren med sig för ögonblicket. „Fadren“ fick ej det utförande ett dylikt stycke måste ha, om det bör spelas. Abstraktionerna blefvo ej människor, hvilket de antagligen kunnat blifva i talangfulla skådespelares händer. Särskildt hade Lauras framställarinna, på hvilken det mesta beror, gjort den iskalla, listigt beräknande kvinnan, som aldrig förlorar själfbeherskningen och aldrig ett ögonblick låter sig öfverrumplas, till en enkel, borgerlig hvardagshustru, som ingen åskådare kunde bli klok på och som lät de yppersta tillfällen att låta replikerna gifva klafven till hennes karaktär gå sig ur händerna. Här, om någonstädes, *måste* framställarinnan förklara hvad författaren antydt, och fru Krum, som kreerade rollen på Kasino i Köpenhamn, gjorde en utsökt konstnärlig figur af Laura. Fru Littmark var altigenom grofhuggen, tvär, simpel, precis motsatsen till hvad „ryttmästarens“ onda ande bör och måste vara. Hr Ranft som mannen var aktningsvärd, men lät ej det utpinadt nervösa draget, som förklarar personen, komma till sin fulla rätt. — Det är sorgligt, när ej blott själfva tragedin, utan äfven spelet gör en sorglig värkan. Det våldsamma i skildringen värkade trots spelet upprörande, och publiken var stormande i sitt bifall första gången. „Fadren“ gick öfver scenen, fastän bifallet var långt ifrån allmänt. Nej, om „Fadren“ skulle spelats här, borde fru Hvasser och hr Hillberg skapat hufvudrollerna. Då tror jag att få af åskådarne skulle sofvit efteråt på natten — och att uppröra är ju ett mål hos den, som målar med så skarpa färger som „Fadrens“ upphofsman.

En väl mottagen gäst här i Stockholm har madame Thénard från Théâtre français varit. På genomresa till Petersburg gaf hon med biträde af mr de Mey från Gymnase fyra soaréer här, alla till trängsel besökta. De spelade några småstycken, gåfvo monologer och kåserier, altsamman fulländadt konstnärligt. Konsten att tala väl, de franska aktörernas a och o, besutto dessa båda i högsta mått — våra skådespelare hade ofantligt mycket att lära af dem liksom af de parisiska förmågor, som förut hittat vägen till Stockholm: Coquelin, Sarah Bernhardt, madame Pasca, Judic. Det är altför ofta just i talet de våra — ibland till och med de allra främsta — äro undermåliga; man måste i allmänhet förebrå dem att de studera för litet, lära sig ej tillräckligt tekniken i sin konst. Jämförelsen med utländingarna visar skilnaden — till och med i Judics trupp, som bestod af sammanrafsade tredje eller fjärde rangens franska aktörer, förstod hvar och en att tala så, att hvarje ord hördes i hela den stora

salongen, mot hvars akustik man haft så många invändningar att göra, och där man i allmänhet haft så svårt att höra hvad som talades på scenen.

Jag nämde här ofvan att *Sveasalen* blifvit öppnad. Det är en ny konsertsal, bygd af byggmästaren C. O. Lundberg bakom det nu ombygda f. d. enkhuset vid Kungsträdgården. Den nya lokalen är något „noch nie dagewesenes"; byggherren har låtit arkitekten oinskränkt råda, och på pengar har han ej sparat. Men det är ej nog att det hela blifvit dyrbart, det har också blifvit så stiltroget, att den stora salen utgör ett enda storartadt konstvärk. Den är hållen i morisk stil, väggytorna, bågformarna klädda med stuckatur i färgrika, omväxlande mönster. Där är ett öfverflöd på guld, rödt och blått, på minutiöst utarbetade, stilfulla ornament, mellan hvilka de små elektriska ljusen öfverallt sticka fram som små diamanter. Trots färgprakten och öfverdådet i salens hela ornering värkar det hela likväl harmoniskt och lugnt. Den moriska stilen genomgår i de minsta detaljer hela etablissementet — fasaden åt Smålandsgatan, ganska originell, är ännu ej färdig. Det hela är ett värk af arkitekten Ludvig Peterson, som här gjort sitt mästerstycke, åstadkommit den tvifvelsutan vackraste och stiligaste sal i norden.

Salen, som har 1140 sittplatser, har hittils begagnats vid några konserter och föredrag. Allmänheten har ännu ej blifvit van att komma till Sveasalen — det olämpligaste namn för öfrigt detta sydländska Alhambra kunde få — och riktigt populär blir den väl aldrig, förr än den blir ett jättekafé till alla de andra, som vår glada stad förvånar främlingen med. Ty att det i tidernas lopp blir „servering i salongen", det torde väl vara säkert, så vida våra gamla märken stå.

G—g N.

Teater. I öfversikten för föregående månad hade vi nöjet att få annotera det värdiga sätt, hvarpå *Svenska teatern* firade Runebergsdagen med uppförandet af Kungarne på Salamis. Vi kunna ytterligare tillägga att det storslagna sorgespelet de få gånger det sedan gafs lika djupt senterades af publiken som första gången. Hr Agardh, som då stycket först kom till uppförande i början af sjuttitalet, skapade den gamle fiskaren Eubulos' roll och nu fortfarande innehade densamma, hyllades vid hvarje representation varmt af den entusiasmerade salongen. Hr Agardhs återgifvande af Eubulos' vackra och värdiga gubbgestalt skall alltid komma att kvarstå som en normgifvande tradition för dem, hvilka i framtiden få sig anförtrodt att utföra denna roll.

Därefter hafva några repriser af *Reif von Reiflingen, Den nya bibliotekarien* samt *Den stora obekanta* gifvits samt de för repertoaren nya komedierna *Gnistan* af Pailleron och *En förmyndare* af Bisson och Moinaux. „Gnistan" är ett till anläggning och tan-

har fullständigt franskt maskinarbete, utan tecken till originalitet och utan skymt af reelt lif. Det recept, hvarefter det är tillagadt, lyser igenom scen för scen. En i kärleksaffärer mycket flyktig kapten beslutar fria till en ung flicka, ännu ett barn och utrustad med all en teateringénues subtiliserade naivitet; han lyckas väcka hos henne den tändande gnistan, men densamma tänder äfven i full låga en halft undertryckt kärleksglöd hos en till ogen ålder kommen dam, en anförvandt, hvilken den käcke kaptenen åtskilliga år förgäfves gjort sitt anbud. Hon har ej rut velat lyssna till honom, emedan hon visste att han var så ktig. Men nu får kärleken makt med henne, tack vare en irkvärdig slump. Den unga flickan har ej gett kaptenen defiiivt svar. För att möjligen befordra hennes kärlek genom li; svartsjuka öfvertalar kaptenen den andra att sätta sig med nom på en trädgårdssoffa i månskenet och utbyta förälskade l. Mera behöfves det ej för att kaptenen skall glömma sitt eri och hans moatié sin afsky för hans flyktighet (just som nna visar sig i sin glans!), och de stiga upp som förlofvade. n unga flickan gifter sig då med en tråkig och löjlig advokat, ls för att få denna naturligtvis utmärkt lämpliga tröst för sitt rade hjärta, dels för att ej bereda sin lyckligare medtäflarinna, s hvilken hon vistas som fosterdotter, någon sorg genom att nna möjligen kunde tänka att äfven hon älskade kaptenen. u Bruno spelade den unga ingénuen med den glada naivitet, m är denna talangfulla skådespelerskas starka sida. De båda iga rollerna utfördes mycket städadt och jämt af fru Brander h hr Brander.

„En förmyndare“ är ett af dessa parisiska lustspel, hvilka d oefterhärmligt godt lynne afspegla pariserlifvets många löjga sidor, naturligtvis med beräknad öfverdrift, men på ett sätt m är fullt sannolikt. En gammal, sträng advokat har satts till myndare för en vacker och slösaktig fru. Denna beslutar visa nom att en myndling med hennes egenskaper nog kan böja n buttraste förmyndare efter sin vilja och börjar ett lifligt kotteri, som slutar med att förmyndaren blir förälskad i sin myndig och för hennes skull gör utgifter, hvilka öfverskrida hvarje ens. Det hela utvecklar sig raskt, det haglar kvicka repliker h roliga vändningar. Man kan lätt föreställa sig att ett lustel som detta måtte hafva gjort en lysande lycka i Paris, där n har ett så skarpt öga för det egna lifvets löjliga sidor och mycket tycker om att skratta åt dem. Hr Castegren som n gamle advokaten-förmyndaren var synnerligen rolig, likaa också fru Brander som dennes hersklystna och svartsjuka . Det var första gången fru Brander fått försöka sig i rollen gammal Xantippa, och hon löste uppgiften med en tillsats af nor, som gjorde densamma än muntrare. Fru Bruno var oöfträfflig som den vackra myndlingen och sade sina repliker i om hon aldrig i sitt lif gjort annat än handskats med mil-

joner. I dessa franska lustspel balanserar dialogen ofta på gränsen till det som kan sägas. Genom öfversättningen till annat språk står det vågade än mer fram, och de spelande anse det vanligen vara deras skyldighet att särskildt betona tvetydigheterna. Denna sista anmärkning kan man ej undgå att göra mot åtskilliga repliker i „En förmyndare", såsom de sades från scenen. Genom att särskildt framhållas bli de lätta anspeglingarna grofva, och den kvickhet, som utpekas med ett obs! i marginalen, förlorar sig alltid.

Finska teatern har haft att bjuda på ett nytt inhemskt original, *Erik Puke på Korsholm*, ett historiskt skådespel i fem akter och nio tablåer, af Gustaf von Numers. Det har till motiv det historiska faktum, att uppmaningar sändes till Österbottens allmoge och till Erik Puke att ansluta sig till Engelbrekts resning, hvilket Erik Puke äfven efter långt betänkande gjorde. Författaren har lyckats gifva en serie ganska tidstrogna taflor ur 1400-talets lif i slott och stuga i det rika Österbotten, och den engelbrektska folkresningen står med sin vackra, demokratiska hänförelse som en god fond till dem. Det rent dramatiska elementet är däremot nog svagt, och det hela lider af brist på koncentrering. Att författaren låter en vacker bondflicka omvända Erik Puke från en ifrig anhängare af herrarnes sak till en folkets man är nog i och för sig lyckligt funnet, men effekten hade säkert blifvit mycket kraftigare, om det romantiska elementet ej härvid fått brorslotten. Det är nu i främsta rummet kärleken, som åstadkommer förändringen; det hade varit bättre, om folkets rätt med sanningens inneboende styrka skulle öppnat Pukes ögon för det heliga i Engelbrekts företag. En ansats härtill har författaren dock gjort i scenen mellan Erik Puke och den danska ståthållaren, i hvilken scen utländingens öfvermod i Pukes bröst väcker patriotismens varma glöd och medkänslan för den förtryckta allmogen. Men äfven sådant detta skådespel nu är, är det en vacker tillökning till vår inhemska dramatiska literatur och ett värdefullt blad i vår kulturhistoria, med hvilken, åtminstone hvad 1400-talets förhållanden beträffar, författaren synes gjort sig väl förtrogen. Bland de spelande förtjäna särskildt framhållas hr Ahlberg som Erik Puke, hr Leino som den inflytelserike bonden Murkainen och fru Aalberg-Kivekäs som dennes dotter Greta.

Bland repriserna må nämnas „Orleanska jungfrun" med fru Aalberg-Kivekäs i titelrollen och „Arbetarens hustru", där fru Rautio på ett synnerligen hedrande sätt utförde Johannas roll, hvilken förut i fröken Avellan, som nu ej mer tillhör finska scenen, hade en så framstående representant.

Rafaël Hertzberg.

Polemik om Lojobäckenets bildning.

Med stor förundran läste jag i Finsk tidskrifts januari-num- ır professor Wiiks kritik af d:r R. Hults särdeles förtjänstfulla upp- s om Lojobäckenets bildning. En så väl planlagd och så väl ge- mförd undersökning som d:r Hults torde man nämligen få leta ef- , och för den utanför stående blir det helt och hållet oförklarligt ru professor Wiik på ett sådant sätt kunnat behandla densamma. r min del, och jag vet att samma mening hyllas af flere geologer, ste jag anse d:r Hults arbete såsom ett *särdeles viktigt* inlägg i det ra problemet om våra sjöbäckens bildning, och den lösning han nar måste ej blott anses såsom *särdeles lyckligt funnen*, utan äfven hvarje fördomsfri forskare erkännas vara *stödd på tungt vägande* ta. Då emellertid Finsk tidskrift ej kan vara rätta platsen för diskussion om sjöbäckenens bildning och jag för närvarande hvar- har tid eller lust att inlåta mig på någon polemik i frågan, så jag blott i förbigående velat anföra det ofvan sagda, förnämligast att visa att många geologer i fråga om d:r H:s arbete hysa en författaren mera smickrande uppfattning än professor W. Ja en- min mening böra vi med skäl kunna vara d:r H. *tacksamma* för s så vackra, icke af några förutfattade meningar påverkade, men för blott så mycket värdefullare undersökning.

Egentliga anledningen, hvarför jag nu tager till orda mot pro- or Wiik, är emellertid dennes minst sagdt egendomliga uppfatt- g af abrasionens, förvittringens och denudationens värkningar, uppfattning som föga harmonierar med vår tids erfarenhet om de- ma. Enligt professor W. skulle „den moderna geografins förkäm- hysa alldeles ytterligt öfverdrifna åsikter rörande förvittringens r denudationens betydelse för bärggrundens konfiguration". Han ar vidare att man från den af d:r H. uppskattade forna höjden Lojobäckenet — 2000 meter öfver nuvarande bärgsytan — „trygt borttaga en nolla". Jag vet nu visserligen ej på hvilka professor med sitt uttryck „den moderna *geografins* förkämpar" särskildt ar, men visst är att den moderna *geologins* hysa åsikter, som öf- ensstämma med d:r Hults och *ej* med professor Wiiks. Såsom mpel tillåter jag mig anföra Alperna. Dessa bärg äro numera en- t ruiner af den ursprungliga bärgskedjan, och dessa ruiner ådaga- ra att denudationen redan hunnit värka *mera* än de bärgsbildande fterna. Eller med andra ord, hvad som nu återstår af Alperna är dre än hvad som genom denudationen blifvit bortfördt. Och dock Alpernas bildning egt rum under ett sent skifte af den tertiära iodeu, så att den tid, under hvilken denudationen med ofvan an- lt resultat kunnat värka, endast är *en försvinnande bråkdel* af den ıtliga tid, som förflutit sedan gneislagren kring Lojobäckenet bil- es. Nu anförda förhållanden angående Alperna äro framhållna af tids förnämste alpforskare och geologer, såsom en Suess, en m, en Neumayr. Erfarenheten från Spetsbärgen ådagalägger allde- detsamma. Ty äfven där har *redan under tertiärtiden* en denudation olossal måttstock — åtskilliga tusen fot — egt rum. Visserligen räffar denna *till en del* lösare sedimentära bärgarter, men betänker n de oerhörda tidrymder, som mellan den arkeiska och den ter- ra tiden förflutit, torde professor W:s mening om ett lager af en- st 200 meter såsom angifvande *denudationens resultat sedan gneisens* *ning* innebära en uppenbar orimlighet. Det är vidare ett fullkom- t förbiseende af på senare tider vunnen erfarenhet, då professor . kan säga att det icke finnes „något bevis för att ett sådant mäktigt luriskt haf, som förf. här förutsätter, skulle ha förefunnits i södra nland". Tvärtom tala *alla* omständigheter därför.

Mycket mera kunde vara att invända mot prof. W:s uttalanden, ıen jag har trott mig böra inskränka mig till ofvan lämnade gen-

saga, enär den äfven för icke fackmän bör göra tydligt att professor W. „alldeles ytterligt“ underskattat abrasionens, denudationens och förvittringens värkningar, och att till följd däraf hans kritik angående Lojobäckenets bildning snarast vänder sig mot den ärade anmärkaren själf. Stockholm d. 18 februari 1888.

A. G. Nathorst.

Då redaktionen af Finsk tidskrift godhetsfullt meddelat mig professor Nathorst's bemötande af min kritik af d:r Hult's afhandling om Lojobäckenets bildning, kan jag icke underlåta att nämna några ord till svar.

Om prof. Nathorst förvånat sig öfver min kritik, så har min förvåning icke varit mindre att finna, i stället för en gensaga af d:r Hult, som jag väntat, en sådan af prof. Nathorst, som mig veterligen icke af egen erfarenhet känner Lojobäckenets vare sig geografi eller geologi. Lyckönskande d:r Hult emellertid att hafva erhållit en så varm försvarare, måste jag dock beklaga att gensagan icke i ringaste mån förmått förändra de åsikter jag uttalat rörande ifrågavarande afhandling.

Likasom inom det sociala lifvet, så finnas äfven inom vetenskapens sfär och särskildt inom den geologiska vetenskapens partier, hvilka ofta med den yttersta förbittring bekämpa hvarandra. För min del har jag sökt att så vidt möjligt hålla mig utom alla dessa partier både på det ena och det andra området; men däraf har ock följden blifvit att jag står tämligen isolerad och aldrig kan hoppas på att erhålla en så ifrig försvarare som den d:r Hult vunnit i prof. Nathorst.

Det fans en tid i geologins historia, då neptunister och plutonister utkämpade strider, knapt mindre heta än vattnets och eldens i jordens äldre tider. Dessa strider hafva småningom afstannat; men ur den gamla neptunismen hafva de moderna abrasions- och denudations-teorierna [1]) utvecklat sig, hvilka nu i prof. Nathorst och d:r Hult funnit så nitiska förkämpar. Då nu jag aldrig varit någon anhängare af den gamla, ultra-neptuniska skolan och icke häller kan förlika mig med de därtill sig anslutande nya teorierna i den enligt min tanke öfverdrifna form, hvari de för närvarande söka göra sig gällande, är det tydligt att en polemik mellan nämde herrar och mig icke skulle leda till något resultat, alldenstund vi betrakta saken från väsentligen olika synpunkter, en polemik hvartill jag för öfrigt i likhet med prof. Nathorst hvarken har tid eller lust.

F. J. Wiik.

---

[1]) Jag har ansett mig kunna beteckna dessa teorier såsom geografiska, emedan de företrädesvis finnas uttalade i geografiska eller delvis geografiska arbeten, så t. ex. i v. Richthofen's „China“, Ramsay's „Physical geology and geography of Great Britain“, Ziegler's „Ein geographischer Text zur geologischen Karte der Erde“ samt d:r Hult's geografiskt-geologiska afhandling om „Lojobäckenets bildning“. Prof. Nathorst synes dock göra ännu mindre åtskilnad än d:r Hult mellan geografi och geologi, hvilket icke kan annat än bestyrka mina tvifvelsmål om huruvida en geografi såsom särskild vetenskap betraktad alls existerar.

Tillägg.

Med särskild hänsyn till senare upptäckter på det område professor *E. Sundviks* uppsats i detta häfte behandlar må erinras därom, att uppsatsen sammanfaller med förf:s akademiska installationsföredrag från februari 1887.

Göran Magnus Sprengtporten.

XIX.

Sprengtporten 1808, 1809.

2.

Såsom vi nämt, antager Castrén att den af Sprengtporten framkastade idén om inkallandet af ständernas mest framstående medlemmar till S:t Petersburg föranledt den så kallade finska deputationen. Invändningen att den korta tid af nio dagar, som förflöt mellan Sprengtportens bref af den 12 juni 1808 och utfärdandet af befallningen om deputationens sammankallande, gör det omöjligt att förslaget utgått från Sprengtporten, som dessutom vid denna tid hade föga direkt inflytande på de finska ärendena, söker Castrén vederlägga genom framhållande af att „anledning emellertid nog kunde finnas att under dåvarande förhållanden handla snabt; och äfven om Sprengtporten icke rådfrågades, hade dock ett af honom i brefform framkastadt förslag kunnat vinna uppmärksamhet och accepteras". Castréns antagande kan vara möjligt, men det är mindre sannolikt; enligt vår tanke stod beslutet om den finska deputationens sammankallande i närmaste samband med en annan Finland rörande viktig åtgärd.

Den $\frac{5}{17}$ juni 1808 utfärdades nämligen ett kejserligt manifest, tillkännagifvande att kejsaren för alltid med ryska riket förenat provinsen Finland. Med välbehag hade han förnummit att provinsens inbyggare som underpant på sin trohet och eviga tillgifvenhet för ryska kronan aflagt en högtidlig ed, hvaremot han åtagit sig den heligaste förbindelse att bibehålla denna provins, hvars gamla författningar och privilegier skulle heligt upprätthållas, orubbad och oförändrad i en evig förening med ryska riket (hvilken förenings fördelar för Finland bjärt framställos). Finlands öde vore oåterkalleligen afgjordt: hvarje

föreställning om möjligheten af det svenska väldets återställande skulle endast bringa olycka öfver invånarna.

I närmaste förbindelse med angifna manifest stod enligt vår tanke påbudet om inkallandet af den finska deputationen. Man ville inbilla världen att denna förening ej blifvit åstadkommen genom våld eller tvång, utan vore endast en följd af finnarnas ovilja mot Sverige och längtan efter ryskt välde. Dylika steg voro mycket vanliga. „Allt sedan Peter den stores dagar“ — för att begagna Rehbinders ord [1]) — „fordrade bruket vid hvarje eröfring af en nyprovins, som Ryssland gjort, att folket, nationen eller horden, som skulle förenas med den stora ryska familjen, sände en deputation för att nedlägga sin hyllning vid tronens fot. Under ett sekel hade sålunda genom det kejserliga palatsets i S:t Petersburg salar defilerat liffländska, estniska, polska, georgiska, grusiska, tatariska med flere deputerade. Nu kom turen till Finland“.

Den 21 juni 1808, fyra dagar efter manifestets utfärdande, afläts till general Buxhoevden en nådig skrifvelse, däri kejsaren meddelade tillåtelse att ifrån det nu eröfrade Finland till honom sända deputerade från alla stånd, från hvarje län en medlem af adeln, borgare- och bondeståndet, samt en prästman från hvarje stift, emedan H. K. M. önskade att möjligast noga lära känna sina nu tillvunna undersåtars tillstånd, behof och egen mening om medlen att lätta tyngden af de bördor, med hvilka de dittils varit tryckta. I följd häraf anbefalde Buxhoevden den 1 juli [2]) landshöfdingarna i Åbo, Tavastehus, Vasa och Kymmenegårds län [3]) att till sig kalla 10 à 12 adelsmän, hvilka bland sig skulle utse en deputerad; prästerskapets ombud skulle väljas på sätt konsistorierna funne för godt att föreskrifva. Magistraten i hvarje stad skulle inom sig välja en valman; de utsedda elektorerna skulle därefter sammankomma i residensstaden för att välja den deputerade. Bondeståndets ombud åter kunde utses af forna rik

[1]) *Castrén,* Skildringar ur Finl. nyare hist. s. 21.

[2]) *Castrén,* Finska deputationen 1808—1809, bil. s. 1.

[3]) Kuopio och Uleåborgs län voro då ännu icke underlagda ryska vapnen.

dagsmän, hvilka skulle sammanträda hos landshöfdingen. Sedan valen blifvit värkstälda, skulle Buxhoevden bestämma dagen, då de utsedda deputerade skulle samlas i Lovisa för att därifrån fortsätta resan till S:t Petersburg.

Föreskrifterna i detta påbud förändrades dock i vissa hänseenden genom nya, egenmäktiga bestämningar. Den 29 augusti förständigades magistraterna i Borgå och Ekenäs att utse sina skilda deputerade, hvarjämte samma rättighet tilldelades Tavastehus stads borgerskap, så vida detsamma ville sig däraf begagna. I början af september fingo äfven Consistorium academicum i Åbo och consistorium i Borgå, såsom målsmän för gymnasierna i nämda städer, samt hofrätten i Åbo befallning att utse en skild deputerad.

Sålunda skulle det utlofvade riksmötet i Åbo ersättas genom en på det mest godtyckliga sätt vald deputation, bestående af ett fåtal personer, hvilka skulle sammankomma i S:t Petersburg för att i finska folkets namn öfverenskomma med den nye herskaren angående sitt lands framtida öde och ställning, och detta vid en tidpunkt, då hälften af landet ännu underlydde sin gamla regent.

Vid valtillgången behöfva vi icke dröja. De utsedda deputerade afreste i oktober månad till S:t Petersburg. Till ordförande för deputationen hade Buxhoevden förordnat afskedade majoren friherre Carl Erik Mannerheim, ombud för de adliga valmännen i Åbo län. Född år 1759 i Säters socken i Dalarne, hade Mannerheim redan vid 24 års ålder öfverflyttat till Finland såsom sekundmajor vid Åbo läns regemente. Delande den adliga oppositionens missnöje med Gustaf III:s regeringssätt, deltog han i det "dumma undertecknandet af Anjalaförbundet", som enligt hans eget medgifvande tjänade rakt till intet [1]). Härför af krigsrätten dömd till döden (1790), erhöll han af konungen fullkomlig tillgift. Han tog afsked ur krigstjänsten 1795 och lefde därefter såsom privatman på sin egendom Willnäs i Lemo socken, tils 1808 års händelser återkallade honom till offentlig värksamhet. Såsom ordförande för deputationen fylde han värdigt sin plats, fullt medveten om vikten af sitt uppdrag. Genom sin höga bildning och sitt

[1]) Finsk tidskrift 1879, I sid. 97.

fina umgängessätt vann han anseende och inflytande hos de ryska statsmännen, på samma gång hans erfarenhet i statsmannavärf, hans bestämda uppträdande och erkända fosterlandskärlek gjorde honom till själfskrifven ledare af deputationen.

Omkring den 25 oktober anlände den finska deputationen till Rysslands hufvudstad. Fyra dagar därefter ditkom äfven kejsaren, men dock dröjde det ännu länge innan de deputerade fingo tillträde till monarken. Under väntan därpå beskådo de stadens märkvärdigheter, gjorde uppvaktningar hos ministrarna och andra högre personligheter[1]), främst hos grefve Soltikov, som under Rumjanzovs frånvaro i Paris förestod utrikesdepartementet, och till hvilken de af Buxhoevden blifvit särskildt hänvisade, emottogo bjudningar med mera samt bemöttes artigt och förekommande, men därjämte, som det vill synas, med en viss nedlåtenhet.

Under dessa sysselsättningar glömde man ej Finlands sak. Den 12 november 1808 sammanträdde den finska deputationen första gången till gemensam öfverläggning. Den utgjordes då af 11 personer, nämligen 3 adelsmän, 2 präster, 3 borgare och 3 bönder (senare tillkom en borgare). Den viktigaste fråga, som vid detta sammanträde afgjordes, var den om vidden af de deputerades befogenhet. Härvid uppläste Mannerheim för att vinna enhet och öfverensstämmelse i tänkesätten, i afseende å ändamålet med och beskaffenheten af de deputerades befattning en så kallad promemoria, däri han efter erinran om att kejsaren genast vid första ockupationen af Finland lofvat att bibehålla alla stånd vid deras af ålder åtnjutna fri- och rättigheter, hvilket löfte vid trohetsedens afläggande blifvit förnyadt, framhöll att den lagstiftande makten utgjorde grundvalen, hvarpå Finlands hittils egda frihet hvilade, på grund hvaraf han ansåg de nu församlade deputerade, „som icke i enlighet med konstitutionen blifvit utsedde, utan så godt som arbiträrt kallade, icke kunna yttra sig i något mål, som kunde le-

[1]) En ännu förvarad förteckning öfver personer, som skulle besökas, upptager icke mindre än 234 namn, däribland Sprengtporten. *Castrén,* Skildringar ur Finl. nyare hist. s. 63 ff.

ll ändring af landets lagar, beskattning, indelningsvärk, . m., utan borde alt sådant förblifva orubbadt, intill ss det kunde behaga H. K. M. att i laga ordning inom ndet sammankalla ständerna för att höra dem öfver de men H. K. M:ts faderliga omsorg om deras väl kunde na nödiga. Att organisera ett lands definitiva styrelse :drade tid och mogen öfverläggning; det skulle lägga anden till närvarandes och efterkommandes sällhet; alla le således rättighet att däröfver varda hörda och uti så betydligt ämne samråda. Deputationen kunde väl krig betraktas som en riksdag".

På grund af alt det ofvansagda ansåg Mannerheim ıtligen att deputationen kunde befatta sig endast med remonier och vördnadsbetygelser samt om H. K. M. änd-ligen så befalde, meddela underdåniga råd med afseende hvilka åtgärder under påstående krig kunde vara att ltaga till lättande af de bördor, som vanligen åtföljde så-na bedröfliga oroligheter, dock med uttryckligt förbe-ll att sådana råd ej måtte leda till intrång i hemmava-nde bröders lagliga rättigheter eller någonsin anses så-m nationens beslut eller enhälliga mening.

Sedan Mannerheims andragande för bondeståndets de-terade blifvit på finska tolkadt af kyrkoherden i Hauho,)sten och teologiedoktorn Vallenius, förklarade deputa-nens medlemmar sig vara af samma tanke med honom fseende å ändamålet med sin resa till S:t Petersburg; dast deputeraden för Borgå stad, Lindert, ansåg sig för sdagsman och förmenade att man väl kunde hos H. K. t göra föredraganden åtminstone i ekonomiska mål till ndets väl, hvarvid Mannerheim anmärkte att hvad herr ndert trodde sig hos regeringen kunna föredraga blefve ns enskilda sak, hvarmed deputationen icke kunde sig fatta.

Vid ett följande sammanträde, den 22 november, god-ndes ett med ledning af Mannerheims promemoria af 4 dlemmar inom deputationen, en från hvarje stånd, upp-rdt förslag till ett memorial, som skulle inlämnas till saren. I detta memorial förklarade de deputerade att såsom icke på lagligt sätt valda nu icke kunde ingå några sådana öfverläggningar, som tillkommo landets :er, sammankallade i vanlig ordning; men skulle H.

K. M. behaga befalla af dem några upplysningar rörande Finlands ekonomiska angelägenheter, skulle de efter yttersta förmåga söka efterkomma H. K. M:ts vilja, hvarjämte de till H. K. M:ts eget nådiga bepröfvande öfverlämnade frågan om nödvändigheten af en allmän ständernas sammankomst inom landet „för att inhämta nationens röst i ämnen, som röra allas väl och gemensamma bästa".

Sålunda angaf den finska deputationen klart och bestämdt huru den fattat sin uppgift och väntade nu blott att blifva förestäld för den nye herskaren.

Detta skedde först den 30 november 1808, sedan deputationen redan under fem veckors tid vistats i S:t Petersburg. Orsaken till detta långvariga dröjsmål med de deputerades mottagande af kejsaren har man trott sig finna dels däri, att kriget ännu ej blifvit afslutadt i Finland, dels i politiska förhållanden, dels ock i den omständigheten, att bland kejsar Alexanders rådgifvare olika opinioner gjort sig gällande huruvida deputationen skulle betraktas såsom en representation för Finland eller om en värklig landtdag borde sammankallas [1]). Anförda omständigheter, särdeles den sistnämda, kunna visserligen till en del hafva föranledt uppskofvet med audiensen; den förnämsta orsaken därtill torde man dock få söka i kejsarens obenägenhet att emottaga de finska deputerade, innan en bestämd plan för Finlands styrelse och förvaltning hunnit uppgöras och af kejsaren godkännas. Därtill behöfdes och någon tid. Att högsta ledningen af landets angelägenheter näst kejsarn och chefen för armén skulle handhafvas af en generalguvernör var, såsom vi ofvanföre nämt, redan i början af kriget beslutadt. Äfvenledes hafva vi omtalat att denna värdighet blef erbjuden Sprengtporten, men då af honom med anledning af den osämja, hvari han råkat med Buxhoevden, afslagen. När den finska deputationen nalkades S:t Petersburg, upptogs ånyo frågan om tillsättandet af en generalguvernör i Finland. Nu riktade de styrandes blickar åter på Sprengtporten. Han ansågs ega djup kännedom af alla finska förhållanden och hade alltid tjänat Ryssland med största trohet och nit; han eg

[1]) *Castrén,* anf. st. s. 64.

lärjämte en gynnare i den inflytelserike Araktschejev. Kejsar Alexander önskade vinna sina nya undersåtars hjärtan och trodde sig bäst nå sin afsikt, då han till landets högste styresman utsåg en infödd finne. Men såsom Mannerheim anmärker, „kejsaren kände ej denne mans hersklystnad och despotiska lynne och huru litet han i Finland var afhållen“. Generalguvernörsvärdigheten synes hafva blifvit erbjuden Sprengtporten samtidigt med deputationens ankomst till S:t Petersburg. Åtminstone omnämner Mannerheim, hvars uppgift enligt min tanke förtjänar alt förtroende, att Sprengtporten, med hvilken de deputerade sammanträffade hos grefve Soltikov den 28 oktober, redan då var utsedd till generalguvernör öfver det nyss eröfrade Finland och såsom sådan hade sig den närmare befattningen med finska deputationens ärenden af kejsaren uppdragen. Att såsom Finlands högste styresman herska i detta land hade i mera än ett fjärdedels sekel hägrat för Sprengtportens inbillning, och efter krigets utbrott 1808 hade han mer än en gång hoppats att hinna det mål, till hvilket han så länge och så ifrigt sträfvat. Det var därför naturligt att han med glädje mottog generalguvernörsämbetet, så mycket hällre som han var intimt förbunden med Buxhoevdens efterträdare i armébefälet, general Knorring, och ej behöfde frukta att med denne råka i obehagliga konflikter. Dock ansåg han sig, innan han definitivt antog ämbetet, böra för kejsaren framställa sina åsikter rörande Finlands angelägenheter och inlämnade därför till majestätet ett memorial[1]), som i många hänseenden förtjänar uppmärksamhet.

„Det förtroende“, börjar han, „som E. K. M. värdigats visa mig genom att vilja det jag öfvertoge den civila styrelsen i Finland, gör det för mig till en plikt att till E. K. M:ts pröfning hemställa mina åsikter i detta hänseende, innan jag vågar åtaga mig en börda, så tung för min ålder och min ringa förmåga, så besvärlig därjämte i betraktande af det tillstånd, hvari nämda land befinner sig, hvars nuvarande utseende är mycket olika det, som det visade oss vid början af vårt inryckande. E. K. M.

[1]) Statsarkivet i H:fors.

skall af följande betraktelser döma huruvida jag kan hoppas genom att motsvara E. K. M:ts afsikter kunna rättfättfärdiga Dess val; om min lycka är sådan, egnar jag mig med hjärta och själ åt E. K. M:ts tjänst.

„Finland är i det närmaste eröfradt genom Edra vapens framgång, Sire. Det återstår att eröfra dess invånares hjärtan, nu mer än någonsin aflägsnade från oss; det är blott genom en billig och rättvis styrelse i enlighet med deras gamla författning, en styrelse, mäktig att läka de djupa sår föregående åtgärder tillfogat dem, som denna eröfring, så nödvändig för Edra vapens vidare framgångar, kan värkställas“.

Därefter upprepar han hvad han i sitt memorial af den 11 april 1808 till grefve Rumjanzov yttrat angående nödvändigheten att förvärfva sig finnarnas tillgifvenhet för att genom deras anslutning till Rysslands intressen kunna utsträcka de ryska vapnens framgång, samt erinrar än en gång att det endast är i hjärtat af Sverige, som Finlands eröfring kan konsolideras. Äfven om denna tanke föreföll chimärisk, vore det likväl nyttigt att göra den trovärdig i landet, som med glädje skulle se kriget aflägsnas från sina gränser. „Men“, tillägger han och får härvid tillfälle att gifva sitt hat mot Buxhoevden luft, „hittils har ingen åtgärd i detta syfte blifvit vidtagen; tvärtom har en ra våldsgärningar, utgående från en illa underrättad militärisk myndighet, förbittrat sinnena och gjort de mest väl sinnade missnöjda, kränkt den personliga säkerheten och det allmänna förtroendet, förstört all tillit till styrelsen genom svekfullt kringgående af proklamationer, kontrakt kapitulationer tillintetgjort den förhoppning en första proklamation, vist affattad efter karaktären hos en nation känd såsom fri i sina åsikter, uppväckt. Med ett ord, alla lagar hafva blifvit omstörtade och bragta i oordning, intet af det som blifvit lofvadt har blifvit hållet, och E. K. M:t skall blifva öfverraskad att lära känna det till och med de ädelmodiga understöd, som Dess frikostighet utanordnat för att godtgöra plundringar, företagna vid de första fientligheterna, ännu icke kommit de lidande tillhanda. Sådan är den tafla, som detta land i detta ögonblick förete, dessutom förödt i flere af sina delar, där man nödgat

föda en armé, som i följd af krigsoperationerna kanske blifvit altför talrik för dess tillgångar.

„För att lära känna detta lands lidanden och de mest lämpliga medlen att bota desamma kan man visserligen“, fortsätter han, “vända sig till den deputation, som för det närvarande befinner sig härstädes. Så olaglig den än är i afseende å sitt val, hvilket försiggått med kränkning af lagarna, är den dock sammansatt af några goda hufvud och redliga och upplysta personer, som kunna motsvara E. K. M:ts afsikter genom att angifva de mest nödvändiga förbättringar; men i saknad af nationens förtroende skall den endast ofullkomligt uppfylla detta hufvudsakliga syfte. Detta kan ske endast genom en allmän och författningsenlig samling, på hvilken de mest välsinnade personer i förening med E. K. M:ts ädelmod, välgörenhet och till och med närvara skulle invärka. Jag känner blott detta enda medel, som kunde åstadkomma en fullkomlig förening i sinnena, hvilka deras nuvarande osäkerhetstillstånd ännu håller aflägsnade från oss.

„Vintern, som gör slut på krigsoperationerna, erbjuder en gynnsam tidpunkt för dessa mått och steg, och jag ansvarar för den mest hälsosamma värkan däraf till E. K. M:ts tjänst.

„Då Finland åtnjuter enahanda författning med Sverige och styres enligt samma lagar, hvilka i följd af en nations vishet, som är sin egen lagstiftarinna, vunnit så stor fullkomlighet som det är mänskligt möjligt att uppnå med afseende å främjandet af medborgarnes lycka, trygghet och välstånd, så skulle man icke i nu gällande lagars ställe kunna sätta något bättre. Det vore onyttigt, till och med farligt, att däri göra de minsta förändringar under krigstid. Då det emellertid är E. K. M:ts afsikt att låta alla delar af förvaltningen fortgå enligt redan faststälda grunder utan att möta hinder från militära myndigheters sida, tror jag det för öfvervakandet af dess jämna gång, hvari i detta ögonblick en stagnation låter förmärka sig till skada för den enskilde och affärerna, vara brådskande att inrätta en provisorisk styrelse — lik den som i Stockholm efter rådets afskaffande sattes i dess ställe — för att afgöra mål i sista instansen och direkt inför kejsaren göra reda för alt det, som kan af Honom

underläggas dess befogenhet. Detta tribunal, hvars ordförande generalguvernören vore, skulle sammansättas af medlemmar, tagna inom nationen, de genom skicklighet, patriotism och tillgifvenhet för föreningen med Ryssland bäst kände. Om en sådan inrättning godkännes såsom väsentlig vid sakernas nya ordning, skall sättet för medlemmarnas val, deras stat jämte alt som därmed kan hafva sammanhang af mig göras till föremål för ett skildt memorial.

„Angående alt som kan hafva afseende på truppernas proviantering och transporten af lifsmedel i de olika delarna af landet, där fortsättningen af krigsoperationerna gör sådant nödvändigt, skall jag särskildt öfverlägga med öfverbefälhafvaren öfver armén. Den erkända klokheten hos denna general, lifvad af samma nit att förena tjänstens intressen med invånarnas lisa, befriar mig från all farhåga i detta hänseende, och jag skall underställa mina tankar därutinnan E. K. M:ts närmare pröfning, när landets tillgångar blifvit mig mera bekanta; i detta hänseende skulle jag föreslå

1) att kontrakt af alla slag garanteras af krigsministern, hvars energiska och samvetsgranna öfverinseende redan ingifvit det bästa förtroende;

2) att kontant betalning sker;

3) att betalningen för transporter värkställes genom personer, utsedda inom länen, där leveranserna ega rum, för att undvika den oreda, som vållas af de ryska kommissarierna, hvilka ofta lämna bönderna utan betalning emedan de ej förstå språket.

„En väsentlig angelägenhet framstår ännu, som fordrar en provisorisk reglering, nämligen myntet. Hittils har i Finland icke cirkulerat annat pappersmynt än bankospecie- och riksdalers-sedlar, garanterade af nationen själf. Det är helt naturligt att pappersrublarna, som icke ingifva samma tanke om sitt värde, måste förlora vid växling i brist på ett mera gängse och allmänt erkändt mynt; däraf förorsakas en ganska kännbar förlust för riket i allmänhet och särskildt för armén, som redan förlorat mycket på denna växling. Det är följaktligen en den mest tvingande nödvändighet att i detta ärende vidtaga några åtgärder

Enligt min tanke bör man utan tidsspillan på kronans bekostnad upprätta bankkontor, ett i Åbo och ett annat i Helsingfors, med tillräckliga fonder, hvilka genom sina operationer skulle kunna förskaffa våra assignater förtroende och småningem uttränga de svenska sedlarna.

„Det återstår mig ännu att säga några ord beträffande de fångna officerare, hvilka äro internerade i det inre af Ryssland. Det är sant att några af dem, hvilka såsom krigsfångar vägrat aflägga medborgerlig trohetsed, icke kunnat undgå att behandlas med stränghet. Emellertid finnas bland dessa militärer de bästa individer, till större delen godsegare, hvilkas frånvara bedröfvar deras familjer och framkallar ett mycket märkbart missnöje. Jag tror att man måste återtaga denna åtgärd, mindre välbetänkt i hänseende till dess politiska betydelse. Dessa militärers återkomst till deras hem, som de lämnat mot sin vilja och i följd af en hederskänsla, som man på det hela taget icke kan lägga dem till last — denna återkomst, säger jag, skall hafva ett märkbart inflytande på sinnena och frambringa den lyckligaste värkan, särdeles i ett ögonblick då man ämnar församla nationens representanter, hvilket på samma gång erbjuder tillfälle att offentliggöra detta nådebevis utan att afvika från bestämda grundsatser.“

Till sist låter Sprengtporten kejsaren tämligen tydligt förstå att hans aflöning ej borde vara altför knapp och att de högsta ämbetsmännen borde utses af honom, Sprengtporten. „Jag går“, yttrar han, „här icke in i några detaljer, som röra mig personligen, beträffande min stat och mina åligganden, öfverlämnande mig i detta fall åt E. K. M:ts instruktioner och frikostighet. E. K. M. är icke okunnig om att det för att med framgång och värdighet uppträda på en så upphöjd post erfordras tillgångar, som öfverstiga mina vilkor; jag förbehåller mig endast fria händer vid valet af de individer, hvilka tillsammans med mig böra bidraga till värkställandet af Edra befallningar, för att erbjuda Er, Sire, så fort som möjligt, ett undergifvet och lugnt folk, värdigt de ädelmodiga omsorger för det och dess lycka, som upptaga E. K. M:ts trofasta [1]) hjärta“.

---

[1]) „loyal“.

Ofvananförda memorial, hvars innehåll vi fullständigt refererat, är odateradt; vi känna därför icke dagen, när det till kejsaren inlämnades. Sannolikt skedde detta i senare hälften af november månad, och antagligt är att Sprengtporten vid memorialets affattande icke var okunnig om den finska deputationens vid sammanträdená den 12:te och 16:de i samma månad uttalade åsikt, att icke de deputerade, utan endast i laga ordning sammankallade ständer kunde „i finska folkets namn i samråd med kejsaren rådpläga och besluta“; troligt är äfven att han egde kännedom om att Mannerheim, redan innan Sprengtporten inlämnade sitt memorial, för grefve Soltikov förestält nödvändigheten af de finska ständernas sammankallande[1]; men alt detta medgifvet, måste vi dock erkänna att Sprengtporten icke behöfde någon väckelse från de deputerades sida för att än en gång för kejsaren framhålla vikten af ständernas sammankallande, likasom vi äro öfvertygade om att Sprengtportens lifliga skildring af de olyckor, af hvilka Finland genom den borgerliga styrelsens vanmakt hemsöktes, väsentligen bidragit till att stämma regentens sinne i den riktning de deputerade åsyftat.

Kejsaren synes med välvilja upptagit Sprengtportens memorial och i allmänhet godkänt hvad denne däri yttrat. Med anledning däraf öfverlämnade Sprengtporten, ännu innan november månad gått till ända, sitt i memorialet antydda förslag till en provisorisk styrelse i Finland[2]. Detta förslag omfattar 17 paragrafer, af hvilka 8 berörs generalguvernörens åligganden.

Enligt detta förslag handhafves Finlands allmänna styrelse af en provisorisk regeringskomité, sammansatt af 12 medlemmar, valda inom nationen. Denna komité afdelas i 4 departement eller byråer: 1) militiebyrån, hvarunder lyda alla ärenden, som röra indelnings- och roteringsvärket äfvensom den inre polisen i landet, jämte alt hvad därmed kan sammanhänga; 2) byrån för de inre angelägenheterna, som vårdar sig om det som rör den allmänna

---

[1]) Historiallinen arkisto IX, sid. 314—316.

[2]) Plan pour un Gouvernement provisoire en Finlande. Statsark. i H:fors.

hushållningen, hvilket förut underlydt kammarkollegium och därmed i förbindelse stående värk; 3) justitiebyrån, hvilken eger att i sista instansen afgöra de ärenden, som inkomma från hofrätterna i Åbo och Vasa; samt 4) finans- och handelsbyrån, som reglerar inkomster och utgifter. Hvarje byrå består af 3 medlemmar, hvilka med afseende å den byrå de tillhöra benämnas krigs-, kammar-, justitie- eller kommerseråd. Dessutom anställes vid hvarje byrå en sekreterare för expeditionerna och arkivet. Sekreterarnas aflöning äfvensom deras åligganden bestämmas uti ett särskildt reglemente, som inlämnas till H. K. M:ts godkännande.

Regeringskomiténs medlemmar väljas, såsom redan blifvit nämdt, inom nationen, till ena hälften inom adeln, till den andra inom de öfriga stånden, och därtill utses sådana personer, hos hvilka man funnit den största förmågan och den bästa viljan [1]). De adliga medlemmarna utses af samtliga adelsmän bland de bäst kända egendomsherrarna. Angående tillsättandet af regeringskomiténs ofrälse ledamöter säges blott att därvid skulle följas samma princip som vid utseendet af de adliga medlemmarna, utan att med ett ord omnämnes på hvad sätt denna princip skulle genomföras.

Regeringskomiténs medlemmar utses för tre år, efter hvilken tids förlopp, om kriget fortfar, nytt val förrättas, hvarvid antingen samma personer återväljas eller andra utses; dock kan ingen medlem väljas mer än trenne gånger. Skulle under mellantiden någon medlem genom försumlighet visa sig mindre värdig det förtroende han erhållit eller på annat sätt göra sig brottslig, skall därom inberättas till H. K. M., „hvilken anbefaller hans uteslutande; och det lediga rummet besättes, intill dess nästa val inträffar, ad interim af generalguvernören“.

Alla angelägenheter afhandlas på det i landet herskande språket, *emedan det icke kan vara annorlunda;* men så snart genom styrelsens omsorger skolor för ryska språket blifvit inrättade, skall detta språk såsom det mest be-

---

[1]) „Les membres seront, comme il est dit, choisis dans la nation, moitié dans l'ordre équestre, moitié parmi les autres ordres d'état, aux quel on trouve le plus de capacité et de bonne volonté“.

tydande blifva allmänt tillåtet i de löpande angelägenheterna jämte finska språket, som är folkets allmänna språk[1]).

För den provisoriska regeringskomitén utser kejsaren efter eget val en president, som leder komiténs arbeten. Han undertecknar ensam alla från komitén utgående expeditioner. Chef för nämda komité är dock Finlands generalguvernör, hvilken presiderar i komitén, så ofta han anser sin närvara nödig. I hans frånvaro kunna de löpande ärendena expedieras af komiténs president, som fått emottaga hans föreskrifter. Såsom representerande suveränens myndighet i landet är generalguvernören ensam ansvarig för god ordnings upprätthållande och rättvisans behöriga skipande, hvilket han bör öfvervaka och vidmakthålla med de medel honom äro anförtrodda och för hvilka han redogör direkt för kejsaren och hans ministrar.

Alla landets lägre och civila tjänstemän stå till hans förfogande; vid besättande af landshöfdingeämbeten föreslår han dock till H. K. M:ts utnämnande den, som han anser skickligast till platsen.

För generalguvernörens enskilda kansli beviljar kejsaren honom tre sekreterare, fästa vid hans person för att föra hans korrespondens på de tre brukliga språken, hvarjämte honom medgifvas tre högre officerare för att såsom adjutanter användas vid de olika expeditioner, som röra trupperna.

När omständigheterna tillåta den finska arméns reorganisation, antingen i enlighet med dess författning eller på annat sätt, skola dessa trupper, såsom egentligen utgörande landets milis, stå under generalguvernörens särskilda kommando.

Så länge kriget varar, kan generalguvernören icke hafva någon bestämd vistelseort, emedan han måste flytta sig till alla orter, där omständigheterna fordra hans närvara, men så snart freden tillåter att vidtaga bestående

---

[1]) „Toutes les affaires se traiteront dans la langue du pays actuellement dominante, *ne pouvant être autrement,* mais lorsque par les soins du Gouvernement des écoles pour la langue russe seront instituées, cette langue comme principale sera généralement admise dant le courant des affaires, conjointement avec la langue finnoise, qui est la langue générale du peuple.“

åtgärder, skall H. K. M. härutinnan tillkännagifva sina afsikter.

Till sist yttras att den nu affattade planen till Finlands provisoriska styrelse endast vore en kort framställning af de allmänna principer, som borde ligga till grund för densamma, hvarför generalguvernören skulle erhålla rättighet att till kejsarens stadfästelse föreslå de tillägg, som blefve nödvändiga för att gifva regeringskomitén den slutliga instruktion, som motsvarade monarkens afsikter.

Sprengtportens förslag till Finlands provisoriska styrelse jämte det memorial han ingifvit till kejsaren öfverlämnades af monarken till granskning åt en komité, bestående af Sprengtporten själf samt hans dåvarande gynnare, krigsministern Araktschejev och öfverbefälhafvaren för den ryska armén i Finland, generalen af infanteriet Bogdan Knorring. Efter värkstäld granskning skulle de komiterade inkomma till kejsaren med ett eget förslag.

Redan den 1 december hade de komiterade fullgjort sitt uppdrag; med afseende å komiténs sammansättning och den ovanliga snabbhet, hvarmed den arbetade, kan det icke förvåna att dess förslag [1]), som affattades på ryska med jämsides löpande öfversättning till franskan, till det mesta endast var ett upprepande, om ej alltid till ordalagen, likvisst till meningen, af hvad Sprengtporten i den af honom uppgjorda planen till Finlands styrelse förordat. Dock gjordes däri några betydande ändringar och tillägg, till hvilka Sprengtporten samtyckte — förslaget godkändes nämligen enhälligt af de trenne komiterade. Enligt Sprengtportens eget förslag skulle småningom likställighet mellan ryska, finska och svenska språken åvägabringas; enligt komiténs åter skulle alla ärenden afhandlas på svenska språket, intill dess dettas plats kunde intagas af ryskan [2]). Sprengtporten ville förbehålla generalguvernören rättighet att be-

---

[1]) Först efter en afskrift i Svenska riksarkivet offentliggjord af mig i Åbo lycei program 1880—1881; sedan efter originalet hos *Yrjö-Koskinen,* Yrjö Maunu Sprengtporten'in, Suomen kenraali-kuvernörin virrallista kirjevaihtoa 1808—1809, s. XIV—XXII.

[2]) „Toutes les affaires se traiteront dans la langue du pays actuellement dominante, jusqu'à ce que la langue Russe soit mise en usage".

stämma öfver lediga landshöfdingebefattningar; komitén beslöt åter att när en dylik blef ledig, generalguvernören skulle föreställa *två* kandidater, mellan hvilka kejsaren egde att välja; angående öfriga civila tjänstemän förklarade komitén, biträdande Sprengtportens förslag, att de skulle stå till generalguvernörens förfogande, med den närmare bestämning i det ryska originalet, att han egde rätt att till- och afsätta dem [1]). Sprengtporten hade åt kejsaren öfverlämnat att framdeles förordna om regeringskomiténs säte; komitén föreslog därtill Tavastehus.

Presidentskapet i generalguvernörens frånvaro omnämnes icke.

Äfven upptogo de komiterade i sitt förslag till Finlands provisoriska styrelse flere bestämningar med anledning af hvad Sprengtportens memorial innehöll, och därvid förenade de sig nästan helt och hållet om hvad Sprengtporten yttrat. Främst må anföras stadgandet att Finland skulle styras efter dittils i landet gällande lagar samt påbudet att en allmän och konstituerande församling, sammansatt af deputerade ur alla stånd, där skulle sammankallas för att angifva nationens åsikter och behof, medlen till landets upphjälpande och sättet att draga till sig finnarnas sinnen, aflägsnade så till sägandes i följd af den ovissa belägenhet, hvari de för det närvarande befunno sig. Denna församling skulle under januari månad 1809 sammanträda i Lovisa och följaktligen utan tidsförlust bringas till stånd, hvarefter den i S:t Petersburg befintliga finska deputationen, som blifvit utsedd i strid emot nationens lagar och saknade dess förtroende, kunde afskedas. Och på det att denna appell till nationen skulle göra ett så mycket bättre intryck, borde några finska officerare, som under kriget blifvit tillfångatagna och nu voro internerade i det inre af Ryssland, återsändas till Finland. Urvalet skulle göras af Sprengtporten, som för detta ändamål skulle af krigsministern erhålla förteckning på de fångna officerarna, och hemställas till kejsarens stadfästelse.

I enlighet med hvad Sprengtporten i sitt memorial

---

[1]) På franska heter det: „tous les employés civils lui seront subordonnés et resteront à sa disposition“.

eslagit, förordade komitén vidare att generalguvernören
ille öfverenskomma med befälhafvaren öfver armén be-
ffande truppernas proviantering, uppköp och transport
lifsmedel, fördelning af kvarter med mera, att alla af
neralguvernören afslutade kontrakt på förhand garantera-
s af krigsministern, att betalningen skedde kontant, att
viden för transporter skedde genom personer utsedda
m länen och icke genom ryska kommissarier, samt att
kronans bekostnad i Åbo och Helsingfors skulle upp-
tas bankkontor med tillräckliga fonder att förskaffa det
ka pappersmyntet förtroende och uttränga de svenska
llarna.

Komiténs förslag inlämnades, såsom vi redan nämt,
. kejsaren den 19 november (1 december) 1808 och be-
iftades omedelbart af monarken medels den häfdvunna
skriften быть по сему (godkännes). Ännu samma dag ut-
mdes Sprengtporten genom följande nådiga, af krigs-
nistern Araktschejev kontrasignerade reskript till gene-
guvernör i Finland.

„Till Herr generalen af infanteriet, Baron(!) Sprengt-
rten.

Då jag stadfäst det af eder gemensamt med krigsmi-
stern och generalen af infanteriet Knorring affattade för-
get angående upprättandet af en öfverstyrelse i Nya
nland och i följd af mitt särskilda förtroende till eder
pdrager eder styrelsen däröfver i civilt hänseende, bi-
ger jag bemälda förslag, på det att det till en början må
na till att handleda eder i edert nya ämbete. Er bepröf-
de erfarenhet och tillgifvenhet för Ryssland skola på
illet visa eder flere utvägar till Finlands styrelse och att
ra dess invånare till trogna undersåtar, och I behöfven
ott göra mig framställning om alla nya inrättningar till
ras och fäderneslandets bästa, fullt förvissad om att fin-
nas välgång är för mig lika dyrbar som mina öfriga
dersåtars. Jag hoppas att finnarna, manade genom en
lan pant på min omsorg för dem och egande i eder
. förespråkare, snart skola inse förändringen i sin ställ-
ig och göra sig värdiga denna omsorg“.

K. K. Tigerstedt.

Tvungen arbetarförsäkring.

Den obligatoriska arbetarförsäkringen i Tyskland är grundad på dessa tvänne af hvarandra fullkomligt oberoende satser.

1:o Kroppsarbetaren bör med eller mot sin vilja försäkras på egen bekostnad med medel, som staten afdrager från hans arbetslön.

2:o Arbetsgifvaren bör ersätta arbetaren all skada, som drabbat honom under arbetet, således ej blott den, hvilken arbetsgifvaren genom bristande omsorg vållat, utan och den, hvilken förorsakats af arbetarens egen försumlighet, af tredje mans uppsåt eller af ren våda; denna ersättningsskyldighet bör fullgöras genom en af staten anordnad försäkring af arbetaren på arbetsgifvarens bekostnad.

Tillämpningen af den förra af dessa principer har tilsvidare inskränkts till försäkring för sjukdomsfall. Emellertid kunde den med lika skäl utsträckas till försäkringsväsendets alla områden. Och man har i självfva värket framstält förslag om att på samma sätt trygga arbetarne dels för händelse af arbetslöshet i följd af brist på anställning, dels för händelse af oförmåga till arbete i följd af ålderdoms svaghet; det senare af dessa förslag synes hafva vunnit tyska regeringens godkännande, och ämnet lärer snarligen blifva föremål för lagstiftning.

Sjukdomsfallsförsäkringen är till sin princip gammal i Tysklands rätt. Den gälde under skråtiden för enhvar, som arbetade i stadsmannanäring. Då skråna upphäfdes, bibehöllos flerstädes deras understödsinrättningar, de så kallade Knappschafts- och Innungskassen. Sedermera gaf en lag 1876 åt de lokala myndigheterna befogenhet att genom så kallade Ortsstatut i öfriga industrigrenar föranleda inrättande af hjälpkassor för arbetarne. Principen gjordes allmängiltig genom lagen af den 15 juni 1883, som, om man undantager vid jordbruket sysselsatte, omfattar snart sagdt alla kroppsarbetare, men blott för så vidt deras anställning varar en

vecka eller därutöfver. Denna lag bibehöll de redan bestående institutionerna och kompletterade dem med nya, af hvilka de viktigaste äro de så kallade Ortskrankenkassen, hvilka under le lokala myndigheternas inseende böra bildas i hvarje kommun, där det finnes mer än hundra arbetare, och hvilka förvalas af arbetarne själfva. Där en industriidkare i sin tjänst ır flere än femtio personer, kan han af myndigheterna ingas att inrätta en så kallad Betriebskasse, som han ılf förvaltar. Det är arbetarne tillåtet att undgå tvångsssorna genom att inskrifva sig i fria hjälpkassor, hvilka va minst samma understöd som tvångskassorna.

Den andra principen, den om arbetsgifvarnes ersättıgsskyldighet, har funnit sin tillämpning genom en lag den 6 juli 1884, som omfattar i det närmaste samma ›etargrupper som lagen af 1883, och hvilken sedermera r kompletterats genom en annan af den 5 maj 1886, som utäckt den obligatoriska försäkringen till omkring 7 miljor jordbruksarbetare. Genom dessa författningar ha ska:s så kallade Unfallsversicherungskassen, bildade genom eningar af alla dem, som i riket drifva en och samma instri. Hvarje yrkesförening borde principenligt bestrida ertningen för de inom dess industrigren timade olycksfallen.

Sjukdomsförsäkringen skulle sålunda egentligen bestas af arbetarne, olycksfallsförsäkringen af arbetsgifvar-. Men man har af särskilda skäl funnit lämpligt att nmanmura dessa tvänne på fullkomligt olika grund byginstitutioner, att låta arbetarne betala en del af olyckslsersättningen och arbetsgifvarne en del af sjukhjälpen.

Man har nämligen ansett att det för en olycksfallssäkringsförening, som sträcker sig öfver hela landet eller stor del af detsamma, vore omöjligt att pröfva hvarje skildt fall, tillbakavisa svekliga anspråk m. m. Följakten har man gifvit sjukkassorna, som äro lokala föreninr och som bättre anses gå i land därmed, i uppgift att un: tretton veckors tid, den så kallade Karenzzeit, helt och llet taga hand om dem, som drabbats af olyckor vid aret. Det vill säga, man har från arbetsgifvarnes skulır tagit en del af bördan och lagt den på arbetarnes. ru stor denna del är låter sig ej med visshet beräkna, ju sjukkassorna skola lämna understöd åt hvarje för-

säkrad, utan att domstol pröfvar hvaraf hans ohälsa fö sakats. Emellertid var det klart att man borde låta betsgifvarne lämna sjukkassorna någon ersättning. (man beslöt på måfå att arbetsgifvaren, hvilken det å ger att till dessa kassor inbetala arbetarnes bidrag, s skulle tillsätta en tredjedel af de erforderliga medlen, hv för ej lika gärna hälften eller en fjärdedel är svårt inse. Under år 1885, det sista för hvilket fullständ statistiska uppgifter utarbetats, stego samtliga tyska sj kassors inkomster till 66100344 Rmk, hvaraf på „die O krankenkassen", hvilkas medlemsantal steg till 15348 kom 21421981 Rmk och på „die Betriebskassen", hvilk medlemsantal steg till 1261200, kom 25606477 Rmk.

Det var som synes ganska dryga uppoffringar, s genom detta kombinerade sjukdoms- och olycksfallsförs ringstvång skulle åläggas arbetarne. Det gälde att icke g ra dem altför betungande, och till den ändan faststälde m som regel att arbetarnes bidrag ej skulle få öfversti 3 % af deras lön. Med detta maximibidrag var det kl att man ej fick tänka sig kassornas prestationer alt stora. Nu kom därtill att någon pröfning af olycksfall orsak ju ej skulle ifrågakomma och att följaktligen d som själf vållat sitt lidande, skulle erhålla lika mycl som den, hvilken led oförskyldt. Men det var uppenb ligen orättvist att gifva den förre full ersättning, och fö aktligen borde äfven den senare nöja sig med mind Man beslöt således att sjukkassorna vid inträdande fr ständig oförmåga till arbete skulle gifva ett understöd, s var mindre än arbetslönen. Och man faststälde på måfå detta bidrag i allmänhet åtminstone borde motsvara hälft och högst finge motsvara två tredjedelar af den i yrl eller på orten vanliga dagspenningen, hvartill under sj dom komme fri läkarvård och fria medikament och v dödsfall en begrafningshjälp af minst 20, högst 40 g ger arbetslönens belopp.

Hvad åter arbetsgifvarne vidkommer, så skola s nämdt samtlige idkarne af en industri inom hela lan eller undantagsvis inom ett visst distrikt gemensamt draga till bestridandet af de utgifter, som kräfvas till sättning för dödsfall och för olycksfall, hvilka vållat

ıgre än tretton veckor varande oförmåga till arbete. De forderliga summorna försträckas af statsvärket. Beloppet de medel, som sålunda tillfallit en viss industris invaler, uttaxeras vid årets slut af dess idkare sålunda, att hvar af dem för hvarje i hans tjänst anstäld arbetare lägger samma årspremie. Understödsskyldigheten hvilar ledes icke omedelbart på den enskilda industriidkaren, an på den grupp, till hvilken man för honom. Närinrna delas i vissa klasser, och man förutsätter att faran ' olycksfall skall vara densamma i alla de industriella ättningar, som tillhöra samma klass. En tändsticksfabrik l exempel, som synbarligen skötts vårdslöst, brinner ned, h arbetare skadas; egaren af en annan, som skötts möngilt, tvingas att betala ut en del af den skadeersättıg, som hans vårdslöse konkurrent bort gifva sina artare.

Olycksfallskassornas likasom sjukkassornas prestanda på hufvudsakligen i form af lifräntor. Likasom sjukssornas skola olycksfallskassornas lifräntor i allmänhet tsvara endast två tredjedelar af den i yrket vanliga arslönen; hvarutöfver emellertid i händelse af sjukdoms-l gifves så mycket, som från den fjortonde veckans börı erfordras för läkemedel, läkarearfvode och dylikt, samt i ndelse af dödsfall, begrafningshjälp. Då nu vid hvarje slut blott de under detta år till betalning gående räntna uttaxeras, men dessa räntor nästa år återkomma och nte dem nya, förorsakade af nya olycksfall, är det klart industriidkarnes årsbidrag skola växa, intill dess de mla pensionärerna börja dö i sådan mängd, att för hvartillkommande ny en gammal faller undan. Enligt en ficiell beräkning skulle detta jämviktstillstånd inträffa ıkring sjuttiofem år efter lagens antagande. Det är ırt att de första årens utgifter skola vara små, men man ltrar i stället på följande generation af industriidkare, ilkas krafter ingen kan förutse, en börda, som ingen n beräkna. Att den antages skola blifva ansenlig framr däraf, att regeringens motiv till förslaget till olyckslsförsäkringslag förberedde riksdagen på att det i framen kunde blifva nödigt att låta statsvärket, det är samta skattedragarne, öfvertaga någon del af olycksfallskas-

sornas förbindelser. Om man anordnat bidragen till (kassor efter vanliga försäkringstekniska grundsatsei hade affären varit sund, och enhvar så väl nu som f deles vetat hvilka uppoffringar han hade att göra. furst v. Bismarck förklarade det för en omöjlighe kräfva så mycket af industrin, och det oaktadt man der tretton veckor låter arbetarnes kassor sköta de af olj fall träffade och oaktadt man gifver desse blott två tr delar af hvad många af dem sannolikt borde få!

Förhållandet mellan arbetarne inbördes, mellan a tarne och arbetsgifvarne samt mellan arbetsgifvarne in des gestaltar sig följaktligen enligt de tyska lagarn följande sätt:

Den arbetare, som oförskyldt lider af ett olycks beröfvas en del af den ersättning, som han skulle fått saken pröfvats af domstol; och i stället gifver lagen mycket som åt honom åt den som själf vållat sin ol och som skulle fått intet af domstol.

Arbetarne tvingas att skjuta ihop medel för att göra en del af arbetsgifvarnes skyldighet, och i ställe hålla de af dessa en ersättning, som än kan vara för och än för liten, men som i hvartdera fallet är orätt utmätt.

Arbetsgifvaren, som, om han hade frihet att förs sina arbetare i ett enskildt företag, genom vidtagand nödiga försiktighetsmått kunde sänka sin premie och aktligen sina produktionskostnader lägre än sina kon renters, är nu nödsakad att hjälpa dem att bära förlu som de kanske genom grof vårdslöshet åsamkat sig.

Hvad är det egentligen som man köpt för detta hvilka fördelar har man vunnit genom att sålunda i godtycke i stället för rättvisa, genom att välta föl af den lättsinniges fel på den omtänksammes axlar försvaga hvad som aldrig kan vara nog starkt, enskildes känsla af ansvar för sina handlingar? svarar att arbetarne, lämnade åt sig själfva, blott lå samt, och kanske aldrig alla, skola lära sig inse fö larna af sjukförsäkring och att arbetarne, lämnade sig själfva, blott långsamt, och kanske aldrig alla, sl lära sig att af arbetsgifvarne söka ut den skadeersättn

för olycksfall under arbetet, som en rättvis lag kunde tillerkänna dem. Göres däremot sjuk- och olycksfallsförsäkringen till en offentligrättslig institution, så vinner man den fördelen, att hvarje arbetare utan sitt tillgörande värkligen vid hvarje sjukdoms- eller olycksfall får vård och underhåll; och detta utan att såsom eljes fattigvården behöfver anlitas.

Äfven om detta goda värkligen vunnes genom dessa lagar, så kunde det vara skäl till tvekan om rättvisan för den skull borde offras. Men nu är det beklagligtvis fallet att icke hvarje försäkringspliktig arbetare värkligen är försäkrad och att fattigvården i en mängd fall måste anlitas.

Alla de kommuner, där det ej finnes nog många till ett yrke hörande arbetare, för att desse skulle kunna bilda en självbestående försäkringsanstalt, äro förpliktade att självfva fungera som sjukkassor och utbetala ett af lagen faststäldt understöd, som understiger de egentliga kassornas och således — vare det sagdt i förbigående — för den af oförskyldt olycksfall drabbade arbetaren är ett ännu klenare vederlag för det ersättningsanspråk, som man beröfvat honom. Dessa kommuner ega däremot att af sina försäkringsberättigade medlemmar uppbära bidrag stigande till högst två procent af den på orten vanliga arbetslönen. Men om till exempel vid en farsot dessa medel ej räcka till, skall bristen fyllas med kommunens tillgångar. Det vill säga kommunens samtlige skattdragare skola gifva sjukunderstöd åt en grupp personer, dem man genom den nya lagen påstår sig hafva räddat undan den offentliga fattigvården. Men ett sådant bidrag är, hvad man än vill kalla det, en fattigvårdsafgift, och det är en orättvist pålagd och orättvist disponerad fattigvårdsafgift. Den upptages i somliga kommuner, men icke i andra; och detta beroende ej af de understöddes behof af hjälp, utan af deras antal. Den gifves åt personer, hvilkas oförmåga att sköta sig självfva icke behöfver styrkas. Antalet af de kommuner, hvilka tjänstgjort som försäkringsanstalter, var vid utgången af år 1885 7024 och sammanlagda antalet af dessa kommunalsjukkassors medlemmar var 586584.

Fattigvården tages sålunda till hjälp; men det oak-

tadt äro icke alla, som tvungits att betala premier, värkligen försäkrade. En arbetare, som under åratal hvarje vecka nödgats erlägga 3 % af sin lön till en sjukkassa, mister af en eller annan orsak sin anställning och därmed äfven sitt medlemskap i kassan. Går han inom tretton veckor in i en annan under försäkringslagen lydande industri, så blir han utan vidare ledamot af dess försäkringsförening. Men dröjer han längre, så kan den nya sjukkassan af honom fordra en inträdesafgift motsvarande sex veckors bidrag och är dock ej skyldig gifva honom något understöd förr än sex veckor förgått. Om han ingår i någon icke försäkringspliktig näring och där får anställning på vecka, så står det honom visserligen fritt att fortfarande erlägga sina bidrag till och bevara sitt anspråk på sin förra kassa. Men ingen tvingar honom vidare därtill. Och underlåter han det, så upphör efter tre veckor kassans skyldighet att gifva honom understöd. Alt hvad han dittils af sina knappa inkomster tvungits att offra är förspildt. Man tänke sig att en kommersiell kris stänger en stor värkstad, hvars arbetskraft för en tid framåt ej kan finna fast andvändning, man fråge sig hvad de olyckliga förbrutit, som nu, blott därför att de under någon tid nödgas lifnära sig med arbete från dag till dag, med ens beröfvas de 3 % af sina tidigare inkomster, hvilka staten tagit ifrån dem under förebärande att det skett för deras eget bästa; och man skall sannerligen hafva svårt att finna hvad svar som bör gifvas dem, om de yrka att den, som åtagit sig att förfoga öfver deras arbetsförtjänst, äfven skall se till att de hafva arbete.

Om man frågar hvilka skäl som förmått den tyska regeringen att föreslå och den tyska riksdagen att antaga lagar, hvilkas rättvisa och nytta synas så tvifvelaktiga, så gifves svaret af en blick på de politiska förhållanden, ur hvilka de framgått. År 1878 återinförde furst v. Bismarck genom sin socialistlag den gamla goda tidens polisgodtycke, som straffar — ej handlingar, utan åsikter. Trots tvångströja och munkafvel var folkopinionen dock rikskanslern för stark; han nödgades göra socialismens program till sitt eget. Men om samtidens mäktigaste och mest aristokratiske statsman nödgats dagtinga med demokratin, så har han dock

gifvit sina motståndare en läxa, som de sent lära glömma. Han har genom ett af sina bästa diplomatiska konstgrepp lyckats slå dem med deras egna vapen, och hans nederlag är i själfva värket vordet en seger. Han har nått de största förmåner med de minsta medgifvanden. Det är sant att han nödgats kufva sin fåfänga och förklara sig för deras lärjunge, som han förföljt och förföljer. Det har varit ett stort offer i ord, men ett litet i gärning. Hvad de arbetande klasserna i själfva värket fått är en olycksfallsförsäkring, som konfiskerat den oskyldigt lidandes rätt att söka skadestånd af arbetsgifvaren och i stället tillerkänt honom en vida ringare ersättning, än denna rätt skulle gifvit. För öfrigt har man unnat dem förmånen att själfva få bekosta en sjukförsäkring, som de ej få anordna efter egen vilja. Furst v. Bismarck åter har lyckats få allmänheten öfvertygad att han löst den så kallade sociala frågan eller åtminstone att han skall göra det och att han är den ende, som kan göra det. Det har blifvit en trossak att rikskanslern, och han ensam, förmår gifva de lidande mera af denna världens goda utan att taga något från de förmögne. Huru detta skall bedrifvas, därmed synes man ej än ha kommit på det klara, men däremot är man något så när ense i sin förtröstan på den kejserliga regeringens vishet. De som yrka på samhällets omdaning, blifva alt mer benägne att öka furst v. Bismarcks makt för att få någonting till stånd. De som frukta en omstörtning se i hans ökade makt sitt bästa värn. Som lagstiftning är den tyska arbetarförsäkringen utan tvifvel ett missgrepp, som politiskt schackdrag däremot är den ett mästerstycke, hvilket saknar sin like.

Den har emellertid väckt stort uppseende äfven utom Tyskland, och man synes öfverhufvud, äfven om man medgifver att den obligatoriska arbetarförsäkringen i sin tyska form lämnar mycket öfrigt att önska, likväl vara böjd att anse dess grundprinciper fruktbärande och värda att öfverflyttas till andra länders rätt. Förslag om deras tillämpning framträda tid efter annan och blifva föremål för en städse växande uppmärksamhet. I Sverge torde man för närvarande öfverlägga om förberedelser för lagstiftning om obligatorisk arbetarförsäkring. Hos

oss har denna fråga vid innevarande landtdag tagits till tals. Hrr Eneberg, Bergbom och Högman hafva till borgarståndet inlämnat ett petitionsmemorial, gående ut på anhållan om lagförslag angående „arbetares försäkring mot sjukdom, olycksfall och ålderdom". Hr Häkli har i bondeståndet framlagt förslag till ständerpetition angående åstadkommande af ett alla finska medborgare omfattande „försäkringsbolag mot ålderdom, olycksfall och värnlöshet". Dessutom har vår arbetarrörelses energiske ledare, hr V. v. Wright, nyligen på uppdrag af styrelsen företagit en resa till Tyskland för att studera sjukdoms- och olycksfallsförsäkringen därstädes; och torde hans redogörelse snart komma att till styrelsen inlämnas.

Alla förslag i detta ämne gifva naturligtvis i första rummet anledning till frågan om de, hvilka staten skall låta försäkra, skola försäkras på egen eller på andras bekostnad, om det endast gäller att tvinga människor att göra uppoffringar för eget bästa eller att tvinga människor att göra uppoffringar för andras.

I senare fallet ställer sig saken naturligtvis mycket svårare, vare sig man låter den enskilde industriidkaren betala sin arbetares premie eller utser en godtyckligt vald grupp af medborgare, kallar dem „kroppsarbetare" och låter samtlige; skattedragarne eller någon del af dem betala deras försäkring. Ty denna försäkring må ordnas huru som hälst, de som betala den skola alltid betala en skatt, de som försäkras skola alltid få mottaga ett offentligt understöd, som till sin karaktär är ett fattigvårdsbidrag. Det är icke nödigt att framhålla huru ytterst ömtåligt upptagandet af hvarje ny skatt berör vederbörande, särskildt om den ej drabbar alla, utan en viss klass; och det är än mindre nödigt att framhålla de betänkligheter, som möta utdelandet af fattigvårdsbidrag åt arbetsföre; när arbetaren på någon annans bekostnad försäkras, så vill ju detta säga att staten åt vissa arbetsföra och fullvuxna män och kvinnor förskaffar en försäkring, som den låter de öfriga förvärfva sig själfva, så godt de kunna.

Man brukar i Tyskland motivera arbetsgifvarnes (eventuelt statens) förpliktande att betala arbetarnes försäkring genom ett ordrikt tal om samhällssolidaritetens kraf, om

apitalets skyldighet gentemot arbetet, som är dess pro-
luktionsmedel likasom maskinerna och som följaktligen,
är det förslites, bör liksom dessa ersättas på kapitalets
ekostnad, om arbetets rätt gentemot kapitalet, som utan
etsamma icke kunde producera någonting och som, oak-
tdt det har mindre parten af förtjänsten om produktionen,
kväl tager lejonparten af vinsten. Och denna motivering lå-
r väl höra sig, så länge tanken kläds i sådana allmänna
ttryck som samhällssolidaritet, kapital, arbete och dylikt.
et är ingen konst att efter en längre eller kortare rätts-
osofisk kryss hamna i en definition, som säger någonting
dant, som att statens idé fordrar att den enligt princi-
n om alla medborgares och medborgarklassers inbördes
lidaritet skall harmoniskt sammanföra de skilda ekono-
iska krafterna till en organisk enhet. Bevisningen vin-
er naturligtvis i styrka, om för deras räkning, som tro
tt enhvar i längden bäst sköter sig själf och att de en-
ildes trefnad gör statens blomstring, tillfogas att de äro
loktrinärer, hvilkas abstrakta teori saknar stöd i värklig-
eten, vittnar om ett känslolöst sinne, leder till fördärf
h framför alt är urmodig", ehuru den märkvärdigt nog
unnit insteg och fortfarande praktiseras i England och
merika; beklagligtvis kan man ej tillägga: hvilka länder
n ruinerat. Det är icke svårt att i hemska färger skil-
a kapitalet, som med sin järnhand leder tusen och hun-
atusen arbetare till slaktbänken, som stjäl af dem det
m de producerat, som kastar arbetaren i alkoholismens
h arbeterskan i otuktens armar. Den som efter femtio
går igenom detta årtiondes böcker och tidningar, skall
d förvåning se att man på 1880:talet allmänt trodde att
ropa, slitet mellan en fåtalig kast af fråssande och hjärt-
a kapitalister och det stora flertalet af svältande arbe-
re, stod vid branten af sin undergång, och skall med än
örre förvåning se att man trodde sig kunna afvända fa-
n genom att utfärda några författningar.

Sådana utläggningar som dessa kunna oaktadt sin
verdrift vara nyttiga såsom maningar för den enskil-
företagsamheten, men som motiv för lagstiftning
fva de det felet att icke klart angifva hvem det är
m bör gynnas och hvarför han bör gynnas, hvem det
r som bör taxeras och hvarför han bör taxeras. Frå-

gan vinner anmärkningsvärdt i reda, om man i stället för de filosofiska uttrycken använder andra, hvardagligare, till exempel arbetare i stället för „arbete", industriidkare i stället för „kapital", regering i stället för „stat" och skattedragare i stället för hela den mer eller mindre „solidariska" och „harmoniska" „samhällsorganismen". I stället för de båda abstraktionerna „kapital" och „arbete", hvilka saklöst kunna göras till bärare af hvilka rättigheter och skyldigheter som hälst, ser man då tvänne personer, industriidkaren och arbetaren, som med hvarandra ingått ett aftal. Nu bör det ju medgifvas att industriidkaren förbundit sig att ej blott betala arbetslön, utan ock vårda arbetarens hälsa under arbetet, att han, om han ej fullgör sin förbindelse, är skyldig att ersätta därigenom uppkommen skada, ja till och med att han, där olycksfall inträffat, för att undgå ansvar skall styrka att han fullgjort hvad honom ålåg [1]). Men när det gäller att finna någon annan förbindelse för industriidkaren gentemot arbetaren, så söker man fåfängt i billighet, lag och kontrakt efter något, som angåfve dess tillvara, art och omfattning. Det säges att arbetsgifvaren tager lejonparten af vinsten och lämnar åt arbetaren en del, som ej motsvarar hans möda. Men det är ej nog att påstå detta; man borde ock bevisa att hvarje arbetsgifvares vinst är för stor, huru mycket för stor den är och hur mycket hvarje arbetare följaktligen bör få igen. Hvar är den lejonpart, som gått till en industriidkare, hvilken arbetar med *förlust,* till ett aktiebolag, hvilket *ej* delar ut dividender? Då uppenbarligen icke alla arbetsgifvare erhålla samma oskäliga vinst, huru kan man stifta lag, som under förutsättning af just en sådan vinst åhvälfver alla arbetsgifvare samma af deras kontrakt oberoende skyldighet? Saken är den, att man i själfva värket icke vill betunga arbetsgifvaren därför att han är arbetsgifvare, utan därför att han merendels är förmögen, att man vill gynna arbetaren icke därför att han är arbetare, utan därför att han merendels är fattig. Man ser tvänne grupper af medborgare, den ena öfverhufvud burgen, den andra öfverhufvud nödstäld, och man söker i deras inbördes förhållande ett svepskäl att

[1]) Se Finsk tidskrift, december 1887; Lagskydd för arbetet II.

ikta den ena på den andras bekostnad. Erkännes en gång .etta, så ställer sig frågan betydligt enklare, men ock beydligt krassare. Det gäller då att afgöra om man vill eller cke vill taga från somliga för att gifva åt andra, blott därför itt de förra ega mer och de senare mindre. Naturligtvis är ngen med om att draga ut alla konsekvenserna af en sålan sats, och ingen vill godkänna densamma i dess nakna och sanna gestalt. Men ingen har rätt mod att sätta sig däremot, så snart tanken uppenbarar sig som förslag till obligatorisk arbetarförsäkring och förklarar sig skola åstadkomma solidaritet mellan samhällsklasserna!

Denna solidaritet innebär icke blott att den ene utan att hafva förbundit sig därtill skall tvingas att gifva något åt den andre, utan ock att alla gifvarnes affärer skola göras beroende af hvarandra och alla mottagarnes desslikes, äfvensom att båda gruppernas intressen sist och slutligen skola bero af regeringen.

Om industriidkarne gemensamt skola uppbära arbetarförsäkringen, så betyder detta ingenting annat, än att de ordentlige skola bära följderna af de vårdslöses fel, de vederhäftige följderna af de insolventes obestånd, de som drifva mindre farlig näring följderna af de andres farligare drift, och så vidare. Man må dela arbetsgifvarne i hvilka grupper som hälst, olägenheterna af deras obligatoriska solidaritet skola aldrig kunna undvikas. Om grupperna tagas små, så kunna medlemmarna måhända väljas sålunda, att deras drift värkligen är något så när likartad. Men man utsätter sig då för möjligheten att en kris skall kasta hela föreningen öfveända, göra den oförmögen att uppfylla sina förbindelser. Och man utsätter samtidigt arbetarne för en annan, ännu större fara; arbetsgifvare, som äro skyldiga att på gemensam räkning försäkra sina arbetare, skola ovilkorligen försöka att icke på sitt ansvar få några sådana, som komma att gifva anledning till utbetalningar; de skola antaga raske arbetare blott under förbehåll att de ej plötsligt lämna tjänsten och de skola vägra att i tjänst taga klena och ålderstigna arbetare. Om såsom enhvar bärer erkänna, en af de förnämsta orsakerna till arbetarnes bekymmersamma ställning är just deras oförmåga att röra sig fritt, svårigheten att bjuda ut arbetet, där det skulle

behöfvas mest och följaktligen betalas bäst, så lärer man ej vilja godkänna någon åtgärd, som skulle öka denna svårighet. Tagas åter grupperna större, så växer naturligtvis försäkringsbetalarnes förmåga att bära risken och de försäkringsberättigades rörelseförmåga inskränkes mindre, men däremot uppstå andra, svåra olägenheter. De hvilka göras solidariska hafva icke likadan drift och likadana intressen. Det vore obestridligen hårdt och orättvist att göra en fabrik i Helsingfors beroende af en mängd kring hela landet spridda industriella inrättningar, hvilka visserligen tillvärka samma slags artiklar, men måhända enligt helt andra metoder och med helt andra maskiner, artiklar af annan kvalitet och afsedda för annan marknad. Man sammanförde sålunda inrättningar, hvilka i anseende till farligheten af sin drift och hållbarheten af sin ekonomiska ställning kunde vara hvarandra himmelsvidt olika, och man gjorde den ene egarens skyldighet gentemot arbetarne beroende af en annan för honom fullkomligt obekant industriidkares möjliga misstag och otur. Men värre än detta vore att de försäkringspliktiga arbetsgifvarne svårligen kunde undersöka om hvarje anspråk på understöd vore berättigadt. Det ligger städse för en försäkrad arbetare när till hands att låtsa sjukdom, och det är städse förenadt med stor svårighet och dryga kostnader att noggrant granska hans anspråk. Därtill fordrades, då försäkringsföreningarna vore stora, en förvaltningspersonal, som blefve mycket dyr. Nöjer man sig med slappare kontroll, så får man oftare betala ut understöd och tager dessutom på sitt samvete att inleda sin nästa i svår frestelse.

Om arbetarförsäkringen göres obligatorisk, det vill säga om arbetarne skola försäkras, icke om, när och huru de själfva vilja, utan så som staten föreskrifver, så innebär naturligtvis detta att regeringen på ett eller annat sätt skall bestämma beloppet af de medel, som skola användas till deras försäkring och beloppet af de understöd, som de skola åtnjuta, samt följaktligen äfven att regeringen skall se till att det värkligen finnes tillgångar till bestridande af dessa understöd. Arbetarförsäkringen blir en statens angelägenhet, hvilken valfrihet man än må så söka lämna de i saken intresserade. Tysklands „Unfallsversicherungswesen

visar hvilken djupt ingripande reglementering industriidkarne måste underkastas, om detta mål skall kunna nås. Man har visserligen åt de yrkessamfund, som skola uppbära olycksfallsförsäkringen, lämnat en vidsträckt självförvaltningsrätt; samfundets generalförsamling bestämmer riskklasserna och upprättar försäkringstarifferna; dess ur den egna kretsen valde förtroendemän, hvilka icke erhålla arfvode, fördela de enskilda yrkesdrifterna på dessa riskklasser, bedöma ersättningsanspråken, bestämma deras belopp, uttaxera omkostnaderna, utfärda angående yrkesdriften noggranna föreskrifter, hvilka vid vite skola efterlefvas, utöfva noggrann inspektion öfver yrkesdriften och ega rätt att i och för denna inspektion taga kännedom om allting i hvarje affär. Det är sant att dessa myndigheter äro valda, men de äro icke valda af personer, som frivilligt sammanslutit sig i ett af dem självfva bestämdt syfte, utan af personer, som tvungits att gemensamt bära en dem af staten pålagd börda och af hvilka följaktligen enhvar skall söka att på de andra öfverflytta sin del däraf. Man tänke sig huru det vore, om en grupp skattedragare utan att vara bunden vid vissa grunder finge genom omröstning afgöra om skattens fördelning sig emellan! Man behöfver hos dem förutsätta hvarken ofosterländskt sinnelag, egennytta eller oärlighet för att kunna föreställa sig att enhvar i sin stad skall finna att hans del bör blifva liten och hans grannars delar stora. Vår kommunallagstiftning visar mer än väl huru svårt det redan är att tillräckligt tydligt angifva grunderna för påläggandet af en inkomstskatt. Och huru skall man då kunna undvika godtycke från de bestämmandes, missnöje och underslef från de taxerades sida, när den enskilde industriidkarens bidrag skall fastställas i enlighet med den uppfattning, som personer, hvilka hans konkurrenter valt, kunna bilda sig om arten af hans drift och sättet hvarpå den skötes. Äfven om man läte dessa funktionärers värksamhet bestämmas af ett öfverhetligt reglemente, så skulle dock för det första ett sådant reglemente aldrig med tillräcklig noggrannhet kunna angifva graderingen af farlighetsskalan och sättet för dess tillämpning på de enskilda affärsföretagen, och vidare skulle, ju nera detaljeradt reglementet affattades, därmed endast vin-

nas att godtycket från de valde förtroendemännens händer flyttades i regeringens, det vill säga att industriidkarne, i stället för att i hvarje särskildt fall godtyckligt taxeras, skulle taxeras efter grunder, som en gång för alla godtyckligt blifvit bestämda.

Må vara att den tyska allmänheten, som är van att i alt inrätta sitt lif efter polisföreskrifter, med jämnmod fördrager en sådan reglering af näringsvärksamheten som den, hvilken den obligatoriska olycksförsäkringen nödvändiggjort; i Finland, där man är van att få sköta sig något så när som man vill, skulle denna reglementering helt säkert möta mycket motstånd och många svårigheter. Och institutionen skulle emellertid lika litet hos oss som i Tyskland kunna lämnas att arbeta på egen hand. Man har där varit nödsakad att inrätta ett särskildt riksförsäkringsämbete, som eger öfvervaka hela det obligatoriska försäkringsväsendet, se till att lagarna efterlefvas och i sista instans upptaga mål, som enligt dem böra handläggas. Detta centrala ämbetsvärk har naturligtvis en stor personal och kostar mycket. Man synes i Tyskland anse det önskligt att så många medborgare som möjligt tagas från den fria värksamheten och göras till statstjänstemän. Hos oss skola däremot helt säkert svåra betänkligheter möta hvarje förslag att inrätta ett nytt, stort ämbetsvärk med uppgift att sköta ärenden, som väsentligen hafva karaktären af fattigvårdsangelägenheter och som följaktligen enligt hos oss gällande uppfattning höra till kommunernas värksamhets område.

Men äfven om en tillfredsställande organisation af den obligatoriska arbetarförsäkringens förvaltningsväsende blefve föreslagen, återstår alltid den svårighetena, att man icke ännu kan och icke på lång tid skall kunna med säkerhet angifva de ekonomiska värkningarna af den tyska lagstiftningen, hvilka dock torde böra afbidas, innan liknande försök hos oss företagas. Ofvan antyddes redan att furst v. Bismarck förberedt den tyska riksdagen på att af densamma framdeles skall kräfvas anslag för försäkringsväsendet. Det vore naturligtvis af största intresse att få erfara beloppen af dessa anslag. Ty om, såsom man vill hoppas, den grundsatsen hos oss skall göra sig gällande, att skatt

ragarnes penningar icke, vare sig i form af statslån eller mars, skola användas till enskildes ekonomiska gagn, utan re lämnas kvar hos skattedragarne själfva, så vore det turligtvis i yttersta grad oklokt och inkonsekvent att rbinda staten att framdeles gifva betydande understöd åt t företag, som gagnar blott en grupp medborgare. Det r ej jämlikhet som åstadkommes och rättvisa som följes, n man i stället för att afskaffa de undantagsförmåner, m hittils åtnjutits af somliga, skapar liknande undangsförmåner för andra.

Det skattedragarintresse, som sålunda träder upp emot rje förslag om arbetarnes försäkring på arbetsgifvarnes kostnad, talar likaledes emot tanken på en tvungen förkring af vare sig arbetare eller andra på deras egen bestnad.

Ett förslag liknande det, som hr Häkli framlagt för ndeståndet, har i England väckts af en prästman, the ev. Blackley, och har legat till grund för långvariga öfrläggningar i en underhuskomité, nedsatt för att utarbeförslag till lag angående obligatorisk försäkring mot tigdom. Komiténs ordförande var sir Herbert Maxwell; ss betänkande inlämnades i augusti 1887 till underhuset. ackleys förslag gick ut på att hvarje medborgare och dborgarinna skulle tvingas att mellan sitt adertonde och gundeförsta år till en nationalförsäkringsfond inbetala 10 nd sterling. Försäkringen skulle komma endast dem till do, som tjäna för arbetslön (wage-earners). Desse skulle rättigas att i händelse af sjukdom från densamma uppbära shillings i veckan samt efter fylda sjuttio år 4 sh. i ckan. Emot detta förslag gjordes en mängd invändninr. Man anmärkte att det vore svårt, ja omöjligt att med kerhet uppdraga gränsen mellan arbetare och icke-arbere, mellan dem som skulle få understöd och dem som ke skulle få, och att detta vore ett ytterst olämpligt sätt t af de senare uppbära en fattigvårdsafgift till de förres mma. Man framhöll vidare att just de fattigaste icke ulle kunna under tre års tid erlägga en så stor summa; kasseringen af medlen blefve ytterst svår, och man skulle le antingen se sig nödsakad att drifva in dem i utmätngsväg, hvilket vore hårdt och orättvist, eller ock blifva

nödsakad att lämna just de fattigaste utom försäkring därest man nämligen ej ville gifva dem den alldeles tis. Man har än vidare framhållit att äfven om allas drag ordentligt inflöte, kassan dock ej skulle blifva i st att fullgöra sina förbindelser.

Dessa skäl hafva ansetts bindande, och komitén tillstyrkt att förslaget måtte lämnas utan afseende. gon plan till arbetarförsäkring enligt tyskt mönster den icke ansett sig böra upptaga till öfverläggning.

Om nu en försäkringsanstalt, till hvilken bidrag sk lämnas af hvar man, men som endast åt en del med gare gåfve understöd, skulle vara omöjlig på den gr att bidragen antingen, om de faststäldes tillräckligt st icke kunde indrifvas, eller ock, om de faststäldes min icke vore tillräckliga, så måste följaktligen detsamma än mer skäl kunna påstås om en allmän anstalt, hvil antingen, såsom den af hr Häkli föreslagna, skulle mott bidrag af samtlige medborgare och gifva understöd åt sa lige medborgare, eller ock blott omfatta kroppsarbeta och gifva understöd åt desse. Ty hvarje sådan allmän värklig självförsäkring bygd inrättning skulle hafva portionsvis mindre inkomster och större utgifter än påtänkta engelska, hvilken ju finge mottaga bidrag äf af icke försäkringsberättigade. Föresloges åter en lag, påbjöde bildandet af en mängd mindre föreningar af ar tare, hvilka skulle tvingas att själfva helt och hållet bet sina premier, med ett ord någonting sådant som de ty sjukkassorna, men naturligtvis utan deras skyldighet öfvertaga arbetsgifvarens ansvar för olycksfall och deras rättighet att erhålla bidrag af arbetsgifvaren, så ku man ju säga, att sådana föreningar, om ock mestadels sedda blott att gifva pensioner åt öfverlefvande, redan nas och visa sig lifaktiga. Men det är då att märka dessa föreningar bildats af personer, som *velat* försä sig och som följaktligen också antagligen *kunna* det. I stiftaren kan, om han är i stånd att finna sådana elem naturligtvis äfven tvinga dem att tillgodose sina intres Men huru han skall kunna särskilja dem från de öf är obegripligt. Och än svårare är det att förstå huru skall bära sig åt för att åt de öfrige gifva den vilja

den förmåga, som de sakna. Det skall för våra myndigheter blifva en vansklig uppgift att beräkna vissa, sägom tre procent af arbetarnes inkomster, och det skall för dem blifva en ännu långt vanskligare uppgift att drifva in dessa procent. En direkt beskattning af personer, hvilkas årsinkomst i regeln understiger tusen mark, är någonting oerhördt och orimligt. Låter man åter arbetsgifvaren genom afdrag från arbetslönen värkställa denna uppbörd, så åhvälfver man honom ett uppdrag, som är tungt, därför att det för hvarje likvid fordrar minutiösa beräkningar och framför alt därför att det är en exekutionsbefattning. Flertalet af våra arbetare är jordbruksarbetare, anstälde hos husbönder, som icke föra räkenskaper; mängden af dem erhåller sin lön antingen helt och hållet eller delvis in natura, ofta i form af föda. Huru skola dessas bidrag beräknas och hvem skall beräkna dem? Eller skola de lämnas oförsäkrade? I så fall förlorade den, som från en försäkringspliktig näring ginge öfver till jordbruket, hvad han redan inbetalat. Det voro en orättvisa att tvinga arbetsgifvarne att utan ersättning indrifva arbetarnes försäkringspremier. Ville man åter gifva dem arfvode, så stannade man i förlägenhet om huru det skulle bestämmas och hvarifrån det skulle tagas. Men med eller utan arfvode skulle dock arbetsgifvarne sist och slutligen icke kunna lämnas att alldeles ensamma handskas med dessa arbetarförsäkringsmedel; det skulle gentemot dem fordras kontroll och tvångsmedel, det vill säga det blefve redan för försäkringspremiernas indrifvande nödigt att inrätta en ny och dyr förvaltningsapparat. Hvad sedan själfva försäkringsmekanismen beträffar, är det klart att den skulle kräfva mycken och dyr regeringsvärksamhet och att skattedragarne, där arbetarnes bidrag ej räckte till, finge fylla bristen.

Wilhelm Chydenius.

Lord Macaulay i kritisk belysning.

Så obegränsad var länge allmänhetens tillit ej allenast till Macaulays obestridda sanningskärlek, utan ock till hans noggrannhet, att kritikens röst nästan förstummades. Men den skulle senare göra sig så mycket kraftigare hörd. Sir Elijah Impey, som Macaulay så hänsynslöst bedömt uti „Lord Clive", fann redan på fyrtiotalet en varm försvarare uti sin son, hvars bemödanden att förmildra, om ej alldeles utplåna de svåra anklagelserna mot fadern, sent omsider kröntes med framgång. Warren Hastings hade ingen son. Men Bacon och den af Macaulay ringaktade filosofin (städ i valet, sade han sig obetingadt föredra den förste skomakaren framför den förste filosofen) funno en skicklig försvarare uti m:r Spedding. Lockhart upptog modigt den handske, som slungats mot Croker och hans „Boswell". M:r Hayward kastade ridderligt sin sköld öfver m:rs Piozzi, d:r Johnsons väninna, medan m:me Guiccioli med kärlekens värme bröt en lans för den misskände Byron, som föga mindre hårdt än Robert Montgomery, Southey med flere skaldebröder fått sitta emellan i Macaulays literära skrufstäd. Men dessa likasom otaliga andra genmälen af Paget, Stephen med flere förlora sig i digra folianter och äro högst ofullkomligt bekanta äfven för utvalda läsare, medan icke mindre än sex särskilda upplagor samtidigt utbreda de ursprungliga anklagelserna bland en ständigt tillväxande och hänryckt läsarekrets. En opartisk granskning af Macaulays skriftställareverksamhet har först under senaste tider sett dagen. Medan sir George Trevelyan pietetsfullt tecknat sin store frändes enskilda och offentliga lif uti en såsom mönstergill ansedd biografi, ha Gladstone och Morison åtagit sig den mindre tacksamma uppgiften att från glömskan rädda och för en större publik framhålla de mer eller mindre berättigade inkast och rättelser, som kritiken i sanningens intresse ansett sig böra göra beträffande en stor för-

ttare, hvars arbeten enligt Everetts utsago äfven i Ameka ha en spridning, jämförlig endast med bibelns och igra allmänt brukliga skolböckers.

Låtom oss se huru Macaulays debet och kredit ställa ;. Vi nödgas härvid inskränka oss till essayisten och storikern [1]).

I.

Tjugufem år gammal fick Macaulay sin första större tikel „Milton" intagen i Edinburgh Review, där äfven flesta af hans öfriga uppsatser framträdde. Denna länsande och imponerande" essay skapade hans literära kte, som sedan var i jämt stigande. Gladstone talar nu på grund af personliga hågkomster om den „immense istinction", som kom den unge författaren till del, anärkande att med undantag af den yngre Pitt och lord yron ingen engelsman i så unga år vunnit ett så vidräckt och hedrande rykte som Macaulay. Tidskriftsupptserna utgjorde en förskola för hans „Englands historia". är återfinnas nästan alla de förtjänster och fel, som utärka de förra. Detta har hvarken kritiken eller Macaulay ilf varit sen att erkänna. Stilistiskt mästerskap, mangt språk, ett till det underbara gränsande minne, ett legt och klart framställningssätt, oöfverträffad berättarelang samt förmåga att fängsla och intressera sina läsare, rilkas uppmärksamhet sällan afmattas, utan fastmer tillger med hvarje sida och hvarje rad, äro egenskaper, märkande för alla hans skrifter. Med Morison nödgas an medgifva att det ges få författare, hvilka i högre grad a Macaulay innehaft „hemligheten att kunna roa, att ricka uppmärksamheten och sporra nyfikenheten". Ingen ritiker har häller förebrått honom att vara tråkig. Detta yte, som d:r Johnson förklarar vara „det mest olycks-

[1]) Vi ha därvid främst anlitat: Lord Macaulay's works 20 vol. Tauchnitz ed.); G. O. Trevelyan: Lord Macaulay, life and letters 2 vol. London 1882; Morison: Macaulay, London 1882 (ingår uti Morley's samling: „English men of letters"), W. E. Gladstone: Gleanings of past years, London 1878 (vol. II. Macaulay) m. fl.

bringande af alla fel", var Macaulay synnerligen angelägen om att undvika. „Lik Pascal gör han det svåraste ämne lätt, lik Burke förskönar han det torraste", säger träffande Gladstone. Han lyckades fullkomligt. Som ingen annan förstod han att sätta sig *en rapport* med sina läsare, hvilkas fattningsförmåga han sällan öfverskred. Obestämdhet och dunkelhet äro bannlysta från hans arbeten. Med berättigad stolthet kunde han också i sin dagbok anteckna att han aldrig skrifvit en mening, som behöft läsas två gånger för att kunna begripas. Dessa glänsande egenskaper ha jämte Macaulay's vältalighet och slagfärdighet imponerat isynnerhet på hans utländska beundrare. Några, såsom Brunetière, Bourdeau och Taine, hvars briljanta kapitel öfver Macaulay är ett litet mästerstycke af panegyrik och fransk vältalighet, gå i sin beundran ända till afguderi. Men äfven sådana män som Guizot, Michelet och von Ranke, hvilka ej tillslutit sina ögon för Macaulays fel, erkänna generöst i honom en „incomparable man", hvars arbeten åtnjuta ett världsrykte och ha en världscirkulation, som i mindre grad kommit deras egna värk till del.

Det är anmärkningsvärdt att Macaulay själf, då han år 1843 första gången utgaf en samling af sina essays, uti företalet gaf luft åt sin ånger öfver den bittra, utmanande tonen uti „Milton". Äfven den rika ornamenteringen förefaller honom prunkande och oskön, nästan vidrig. Han sticker ej under stol med att „Milton knapt innehåller en enda mening, som hans mognade omdöme kunde gilla". Men den omständigheten, att han icke dess mindre underlät att göra några väsentliga ändringar vid artikelns omredigering, synes i någon mån vittna för riktigheten af Gladstones anmärkning, att sällan någon berömd författare hyst ett större självförtroende och utöfvat mindre självkritik än Macaulay. Hans egen kritik inskränkte sig på få undantag när till den konstnärliga formen, till periodernas afrundning och välljud och dylikt; sällan däremot frångick han kärnan af det han skrifvit. Erkännas bör dock att han hade takt nog att alldeles utesluta sin artikel öfver James Mill, som ingår i Edinburgh Review för år 1829. Den enligt hans eget medgifvande „opassande häftigheten"

denna uppsats, som först fäste lord Lansdownes uppärksamhet på hans politiska förmåga och öppnade parlaentet för honom, gör ett nästan pinsamt intryck på läsren. Själf betraktade han senare denna essay, som går på att förlöjliga utilitarismen eller nyttighetsfilosofin h dess representanter, Bentham, Mill, far och son, Austin ed flere, såsom förfelad och lefde länge nog för att önska n, liksom många andra af sina ungdomsessays, oskrifven; tta likväl mera för att göra en om ock sen rättvisa åt n mans talanger och dygder han i ungdomligt öfvermod hänsynslöst angripit, än af någon gemenskap i åsikter. principielt hänseende förklarar han sig ej afvika en hårsin från hvad han yttrat. Med undantag af Trevelyan rbigå Macaulays biografer under tystnad detta för hom så karaktäristiska sakförhållande. Däremot anteckar John Stuart Mill det tacksamt i sin autobiografi, där n samtidigt med sällspord högsinthet gör rättvisa åt de inga förtjänsterna i detta angrepp mot sin faders och n egen politiskt-filosofiska trosbekännelse.

Några af Macaulays förtjänster voro af den beskafihet, att de genom att drifvas till sin spets lätt urarle till fel. Sålunda försvårade ofta hans vältalighet, n förskaffade honom så glänsande framgångar på den rlamentariska banan, hans rika fantasi och poetiska intion ett sansadt och objektivt framläggande och bedömde af fakta. Förnekas kan svårligen att många af ns essays tillkommo uteslutande för att tjäna politiska ftemål. För riktigheten af denna åsikt tala ej allenast skilliga uttalanden i hans bref, utan uppsatsernas egen raktär. Mellan de historiska å ena, de mera literära esys å andra sidan äro i detta hänseende skiljaktigheerna i ögonen fallande. Olikheten är ej mindre stor, då n behandlar ämnen rörande den inhemska och den utändska historien. Detta har ej nog uppmärksammats af ans biografer. Morison framhåller likväl med rätta att Macaulay snart svek de rika förhoppningar hans tidigaste literära bidrag till Knights Quarterly magazine ingåfvo. Dialogen mellan Cowley och Milton rörande det medborgerliga kriget, hvaraf Morison lämnar ett vältaligt utdrag, utmärker sig för ett upphöjdt språk och en lugn objekti-

vitet, som man fåfängt söker efter i hans senare essays o i hans historia. Och det kan ej nog beklagas att denna up sats ej ingår uti hans samlade essays, utan fått plats blaı hans smärre uppsatser, ehuru han själf föredrog den fran för alla sina andra vitterhetsförsök. Men äfven de först artiklarna i Edinburgh Review om Milton, Hallam's Con stitutional history, Burleigh och Hampden, hvilka skref vos innan han, trettio år gammal, häjdlöst kastade sig i uti det politiska lifvet, röja samma lofvande anlag för li teraturen, ehuru redan här en afgjord förändring är märk bar. Uppsatsen om Mill, som omedelbart föregick han inträde i parlamentet, har nästan en bismak af politisk pamflett. Den utgör, synes det oss, en värdemätare på den oerhörda förlust literaturen gjorde, då politiken be gynte taga i anspråk lejonparten af Macaulays tid och fö måga. Sedan han under studentåren „sadlat om" den end gången i sitt lif och från en ljum tory blifvit en ifri whig, tryckte hans partiståndpunkt prägeln på hela han författareskap. Ingen förnekar de stora tjänster han gjo liberalismens sak och sitt parti genom sina uppsatser i engelska historien, men få ha däremot haft nog kriti urskilning att uti dem se spår af fördomsfullhet och pa tiskhet, ovärdiga en stor historieskrifvare; ännu färre haft mod att med m:r Paget, Gladstone och Morison t pet tillstå det. Men dylika spår äro omisskänneliga. Ha egendomliga, originella stil, som kännetecknar hans tidig ste bref och krior, blef väl på det hela taget densamm Men felen, som de redan framhållna glänsande förtjä sterna ej längre kunna alldeles öfverskyla, blefvo alt ta rikare. Publicisten och talaren trängde historikern mera i bakgrunden. Hans språk blef med åren alt vå sammare, självförtroendet större; de personliga hänsyfta garna alt talrikare. Upptagen som han var på alla h ämbetsman och politiker på samma gång, blef tiden literära sysselsättningar honom knapp nog. De flesta u satser skrefvos mellan klockan 5 på morgonen och frukos — den enda tid han lyckades undandraga politiken, tjäns och sällskapslifvet, som han på den tiden ogärna försu made. De blefvo sålunda ofta hastvärk. Vid valet af ä nen lät han bestämma sig mindre af vetenskapens I

än af en önskan att i det förflutna söka analogier för sitt partis politik. Betecknande i detta hänseende är äfven Macaulays ringa intresse för dem, som egnade sig åt samma forskningsgren som han själf. Samtida till flere af Europas mest framstående historiker, skänkte han deras arbeten ej alls den uppmärksamhet de förtjänade. Niebuhr och Sismondi underskattade han; Hallam och Ranke voro de enda, med hvilka han knöt en intimare bekantskap, enligt Morisons åsikt endast emedan de i högre grad än andra „erbjödo honom tjänliga vapen för hans egna polemiska ändamål". Rikligast förekommo dessa vapen i 17:de och 18:de seklens historia, därifrån han hämtade stoff för några af sina mest berömda essays. Historikerns upphöjda lugn och omutliga opartiskhet öfvergåfvo honom härvid för det mesta. Ingen sansad och billig kritiker, vore han än aldrig så intagen mot Macaulay, har anklagat honom för bristande ärlighet, ett afsiktligt undanhållande eller förvrängande af fakta. Med Gladstone hålla vi före att Macaulays ärlighet är upphöjd öfver alla tvifvel. Men han betraktade sitt fosterlands historia genom whigglasögon. id angrepp och försvar uppträdde han mera såsom advot än historiker. Måhända ha de icke orätt, som påstå t den partifärg Macaulays essays bära mest bidragit l deras spridning bland Englands politiskt vakna belkning, medan den oförlikneliga stilen, kortheten och ras många andra förtjänster voro mera bestämmande för ntinentens bifall. Flertalet bland Macaulays läsare var likhet med lordöfverdomaren James Stephen benäget t älska till och med hans fel.

Bristfälligheten i Macaulays så beundrade stil, som g ej allenast den stora allmänheten, utan äfven så skarpsta män som Jeffrey och Brougham med storm, har likl anmärkts af många kritici. Leslie Stephen, som i motts mot sin fader har rykte om sig att vara en framståde kritisk förmåga, framhåller [1]) att Macaulays bemödann att vara pleonastisk och omväxlande ej alltid krönas d framgång och att lifligheten ej alltid är konstant. De kormeningarna och den mekaniskt regelbundna periodbygg-

[1]) Hours in library, third series.

naden äro icke lätt förenliga med den oratoriska „schwur
och hastighet, som obestridligen känneteckna hans pro
Hans meningar, af i medeltal en rads längd och kna
bestående af mera än subjekt, predikat och kopula, sa
manhållas endast af typografens konst och synas ej u
veckla sig ur någon grundtanke eller känsla. Rytmer
entonighet förstärkes ofta af frasens, såsom till exempel i han
Essay on Lord Holland, där i slutet icke mindre än tä
meningar å rad börjas med samma ord. Detta är icke e
staka. Samma fel återfinnes redan på första sidan i han
historia och förekommer så talrikt i hans essays, att den
stil mycket ofta är identisk med hans tal [1]). Morison a
märker att Macaulay, som läst Aristoteles och Quintilianu
bort vara på sin vakt mot ett sådant fel. Äfven vid v
let af ord är Macaulay icke alltid fullt lycklig. Själf u
skuldar han sin omständlighet att upprepa ord och fras
med en önskan att inprägla någon stor princip uti d
trögtänktaste läsares hufvud [2]).

Emot Macaulays öfverskattning af Miltons karakt
har bland andra Gladstone inlagt en bestämd gensa
Häruti tro vi en opartisk kritik skall gifva Gladst
rätt. Det förlorade paradisets skald framställes såsom
martyr för den engelska friheten, och det på skäl, s
böra anses ohållbara. „Rättvist och klokt“ blef han ef
restaurationen skonad och ej utsatt för rojalisternas f
följelser, ehuru hans nära andel i konungamordet, som h
försvarat i tal och skrift, är obestridlig. Nyare forskn
gar angående denna brytningstid i Englands historia, sås
till exempel Gardiners, synas oss lämna stöd äfven för Gl
stones åsikt att Karl I:s anspråk på martyrskap äro stö
än Miltons, ity att konungen med sitt hufvud fick pli
för sitt religiösa nit. Uti den „Stora rebellionen“

[1]) En mycket lyckad parodi på och imitation af Macaulays stil kan sas i Quarterly Review, april 1868, s. 290. Den är af Hayward.

[2]) Gladstone antecknar likväl tacksamt det välgörande inflyt Macaulays arbeten genom rent språk och manlig stil utöfvat på pub stiken. Han gör sig därvid till tolk för samma allmänna klagan, framkallade prof. Bolins bekanta filippik i Finsk tidskrift mot språ handlingen i vår periodiska präss (med anledning af den mästerliga ö sättningen af Chateaubriands Atala).

Macaulay en strid mellan det godas och det ondas principer, mellan Ormuzd och Ahriman. Att han, missledd af sina politiska sympatier och antipatier, i sin uppfattning af denna stora och invecklade konflikt betydligt skjutit öfver målet kan ej förnekas. Till den lidelsefrihet och objektivitet, som utmärka Gardiner och Hallam, kunde han ej höja sig ens i sin historia, där han dock röjer större måttfullhet och sans.

Bristen på tankedjup och en viss obenägenhet att af såsom riktiga erkända premisser draga de yttersta konsekvenserna, hvilka fel kritiken velat finna hos Macaulay, framträda måhända ingenstädes så utprägladt som i uppsatserna om von Ranke, Bacon och Byron. De förra uppsatserna ha så absorberat Morisons intresse, att han lika litet som Gladstone upptager mer än titeln på den sista. För spekulationen erbjuda de dock alla frågor af den största vikt att besvara. Men Macaulay var, och det kan svårligen bestridas, mindre tänkare än målare. Det religiösa problemet, som han här och där i sina skrifter berör, våde han af politisk och social hänsyn ej taga på allvar i tu med. För filosofin hyste han ett nästan suveränt förakt, som han själf öppet tillstår i sina bref och sin dagbok. Hans omdöme om Kant är nästan puerilt, hvilket bäst visar att han saknade öga för den abstrakta sanningen. Hela hans uppmärksamhet togs i anspråk af praktiska frågor, där han sökte finna en medelväg mellan ytterligheterna. Logik och konsistens uppoffras därvid lätt. „Att icke gå för långt i *någon* riktning" är i dessa fall den gyllne klokhetsregeln, som äfven Macaulay strikt följde. Han ansåg det ej vara mödan värdt att egna en tanke åt missförhållanden, som ej voro af praktisk natur. Men inom spekulationens område bör råda en fullkomlig frihet att forska och att framlägga forskningens resultat, utan att någon hänsyn alls tages till dagsopinionen, de religiösa och politiska fördomarna.

Man skulle utan tvifvel göra Macaulay en stor orätt, om man påstode att han köpslog med sitt samvete och för snöd vinning underordnade spekulationen politiken. Om hans ärlighet kan blott en mening råda. Orsaken bör fastmer sökas uti karaktären af hans skap-

lynne och icke minst uti hans tidiga och intima deltag uti det politiska lifvet, som under hans bästa år abs rade hans tid och tankar. Att Macaulay sålunda ej vuxen uppgiften att utforska orsakerna till det allor kanta faktum, att protestantismen mot slutet af självformationsårhundradet upphörde att vidare utbreda medan den romerska kyrkan återvann mycket af hva vid Luthers uppträdande förlorat i område, makt oc flytande, anmärkes af Morison. Denna fråga har M lay likväl med stor utförlighet, men utan att komm något resultat, sökt besvara uti sin artikel öfver R berömda arbete „Geschichte der römischen Päpste" tikeln, som Morison tilldelar epitetet „famous", ans några såsom värdefull och betydande i och för sig. rison är af en motsatt åsikt: Macaulay har uppstä fråga, hvars utomordentliga vikt han ej är sen a känna, men han har ej gifvit ens en tillstymmelse till Det är med en viss *bravade* han i inledningen påst vetandets framsteg ej det ringaste utöfvar inflytand människornas religiösa föreställningar och att en kri vårt sekel med sin bibel i hand ej är vare sig eller sämre däran än en kristen i 5:te århundradet sin. Att bibeln i ett kritiskt tidehvarf som vårt tolka norlunda och rationellare än förut var Macaulay ej att inse eller åtminstone tillstå. Religionsfilosofi oss aldrig ha varit Macaulays starka sida, huru m Trevelyan är framhåller hans starka och uthållande f lek för religiös spekulation och kontrovers (v. II, 4 hans skrifter äro spåren däraf ringa. — Han skre man sagt, med ena ögat på pappret och det andra ri på den religiösa världens ömtålighet.

I sin artikel om Burleigh klandrar Macaulay sabets och hennes största statsmans regering för ofö samhet och religiös förföljelselusta. Denna oriktiga frångick Macaulay ej ens uti sin historia. Den går igen i uppsatsen om Hallam. Hans förtrogenhet me ta räddade honom icke från att begå detta missta han saknade förmåga af generalisation. Att hela ti dan var gynnsam för religiös förföljelse, som utgjorde kyrkas såväl princip som praxis, kunde knapt vara M

›ekant. Men han ignorerar det. Enhet i tro var sekemensamma fältrop i alla länder. Religiös förföljelse inge bevisat sig vara ett dåligt medel. Elisabet för-, altså är hon tadelvärd. Så resonnerar Macaulay. ilisabet och hennes ministrar förföljde mera af poliän af religiösa skäl, och att ingen afrättades endast på . af sina religiösa så kallade villfarelser står numera utom iga. Macaulays inblick uti människohjärtat var säkert ljup. Morison anmärker någonstädes om hans oförmåga ıalysera sammansatta och invecklade karaktärer, där ›ch ondt på ett originelt och sällsamt sätt äro inväfda, :t framdraga de på djupet liggande bättre och ädlare kaperna, som döljas af fel och laster på ytan. Hos sådana som Rousseau, Boswell och Walpole, men i rhet hos Byron såg han föga mer än den ytligaste ktare kunde se — en kränkning af den konventioanständighetskänslan och sedligheten, hvilket förehonom så upprörande och klandervärdt, att han näılldeles förlorar jämvikten. Hans hand darrar däraldrig, då han målar en tafla, berättar en anekdot i ett högstämdt språk uttalar sin varma beundran ›ra medborgerliga eller militära egenskaper, som han ›rstod att uppskatta. Uppsatserna om Temple, Pitt, am, Clive och Warren Hastings, de båda berömda :a statsmännen, utmärka sig genom en högre lyftning i ch uppfattning, genom en intensivare sympati och en re insikt, än man finner i hans polemiska och kritiska tser, hvilkas orättvisor också framkallat talrika pro-

ırtikeln om Bacon kallar Morison, måhända ej utan ,deplorable". Äfven Gladstone är ej skonsammare ›dömandet af en uppsats, hvars uppgift synes vaı afsiktligt anfall mot all högre spekulation, som märkes såsom „cant" och hyckleri. Hans karaktäaf Byron är ej häller fri från vanställande och ; uppfattning. Men lika litet som utfallen mot och de talrika Macaulay tillvitade falsifikationerna ningen kan hans passionerade anlopp mot Byron ,s på räkningen af någon illvilja å hans sida. Orligger uti hans temperament. Han förstod väl att

göra rättvisa åt till exempel Cromwell och angaf de y
konturerna till den karaktäristik af den stora protektor
finna i Carlyles mästervärk. Men han saknade alla fö
sättningar att kunna göra lord Byrons biografer sar
tjänst. Sällan voro väl två karaktärer hvarandra r
olika. Macaulay hade inga starka passioner, var al
gift och aldrig, så mycket vi veta, ens kär. Ingen kvi
korsade någonsin hans lefnadsplan och sköflade hans
nadslycka. Han har därför litet, så godt som intet
lära oss i de största frågor, som upprört mänskligh
och varit bestämmande för dess tanke-, känslo- och h
lingslif. Han såg bort från moraliska problem kansl
ännu högre grad än från de intellektuella. Hans hj
godhet och vänsälla väsen, hans prosaiska lifsåskåd
och nyktra förstånd gjorde att hjärtat ej mindre än
ken dolde för honom hemligheter, hvilkas djup han ej
försökte loda. — Morison anmärker hans oförmåga (a
nom själf medgifven, om vi minnas rätt) att kriticera poet
och andra fiktiva värk, emedan han ej förstod deras förn
sta föremål — människohjärtat. Han var skald, och e
Gladstone's åsikt mera skald än talare, men hans bris
etiskt djup och idealitet hämnade sig äfven i hans p
Han var ej lyriker utan epiker. Hans poesi är mer
konstprodukt af en högt kultiverad ande än ett spon
utflöde ur hjärtat. Många anse dock med professor W
att hans „Roman lays" ega ett bestående värde. Vi kr
icke finna att något stort framtidsperspektiv för mä
ligheten någonsin hägrat för hans själs öga och t
form i tanke eller ord. Man har anmärkt svårighete
vare sig ur hans skrifter eller förtroliga brefväxling c
en mening, som utvisar en djupare insikt uti eller m
tation öfver kärlek, äktenskap, vänskap, barnauppfost
religiös tro eller tvifvel. Utan att vara någon goddag
önskade han i lugn sitta i orubbadt bo och riskerade
tet på ett oöfverlagdt eller oklokt företag i lifvet. I
äregirighet, om han hade någon, var icke stor, och fre
sen blef honom aldrig öfvermäktig. Carlyle säges på
vanliga visionära språk ha yttrat om Macaulay, som
såg sitta och bläddra i en bok uti British museum: „h

som hälst kan se att du är en genomhederlig och förträfflig man, gjord af hafremjöl!"

En lefnadslång kärlek till hans systrar och en eller två vänner var jämte en okuflig läslust Macaulays starkaste passion.

Dessa egendomligheter i karaktären måste för Macaulay försvåra, ja nästan omöjliggöra en rätt uppskattning af Byrons personlighet och lifsgärning. Macaulays orättvisa mot Byron, uti hvilken han ser knapt mera än en egoismens poet, är uppenbar och väcker med kännedom af Trevelyans bok ej längre förvåning. Denna antipati förleder honom likväl icke till att göra gemensam sak med kontasslare och smädare. M:me Guiccioli, som han kaller Byrons „noblaste passion", har också i sina „reminiscenser" erkänsamt aftryckt hans bekanta filippik mot den engelska publikens sedlighetsfanatism och fromleri. Men å andra sidan gör mycket i denna essay ett pinsamt intryck på henne. Hon kan med skäl besvära sig öfver „les exagérations déclamatoires de Macaulay". Låt vara att kärleken i mycket ledt hennes omdöme på afvägar i högre grad än retoriken vilseledt Macaulays, så förefaller likväl hennes påstående att Macaulays åsikt om lord Byrons karaktär är värdelös, icke alldeles omotiveradt. Hvad sympati kunde väl finnas för en så komplicerad och gåtfull natur som Byrons hos den, i hvars skrifter på hvarje sida, såsom Gladstone anmärkt, ordet „english" kan läsas, liksom „Bath" utgjorde vattenstämpeln på en i tiden uti England allmänt bruklig postpapperssort, och som i sin dagbok kategoriskt förklarar att „England är så stort, att det föga angår en engelsman hvad andra tänka och huru de tala om det" (Trevelyan II 267). En irländares eller en fransmans hat till England säger han sig kunna förstå, men Byrons och Wolfe Tones förefaller honom „vildt och ofattbart". Det kan trygt påstås att Macaulay aldrig kom utöfver en trångbröstad patriotisms gränser, och därför var och förblef lord Byron, som han aldrig personligen känt, för honom „a bad and horribly affected fellow". Hvilken än psykologisk analys och djupare insikt i Byrons karaktär har ej däremot d'Israelis (lord Beaconsfields) „Venetia" att uppvisa. — Huru som hälst torde dock Gladstone få rätt

i sin profetia att Macaulays essays med alla sina brister alltid skola utgöra ett glänsande och hänförande blad i den engelska literaturen och att de fortfarande liksom tillförene skola väcka till lifs kunskapsbegäret och slumrande anlag för vitterheten [1]).

II.

Vi erinra oss att Macaulays „History af England“ förut i denna tidskrift jämförts med Allens Danmarks historia. Denna jämförelse synes oss motiverad med hänsyn till det populära framställningssättet i båda. Å andra sidan bör ej härvid glömmas att Macaulays historia är ett konstvärk af högt och bestående värde. Gladstone har, tro vi, utan öfverdrift kallat densamma „ett af literaturens undervärk“. Macaulay har här i ännu högre grad än i sina „essays“ visat sig vara en stor artist, hvars nästan till det underbara gränsande förmåga det lyckades att af de mest olikartade element framtrolla en helgjuten och fängslande dramatisk bild. Men liksom hans „essays“ framkallat en mängd häftiga protester från de mest motsatta håll, och några, såsom „Fredrik den store“, „Johnson“ och „Bacon“, haft sin tid och ersatts af andra, så har äfven hans historia ej kunnat vare sig ur saklig eller formell synpunkt hålla stånd mot kritikens skärseld. Den tid är längesedan förbi, då det stora whigoraklet, som beundrades af beundrade män, betraktades med oblandadt förtroende. En sorgfällig analys har att framvisa en svart lista äfven för honom. Taine och Bourdeau kunna ännu se i Macaulay „Englands största historieskrifvare“. Brunetière kan lofprisa det förtroende och den säkerhet Macaulay inger sina läsare, då noter och citat ansetts öfverflödiga. I den illustre författarens eget hemland hade denna okritiska ståndpunkt öfvergifvits, långt innan de franska panegyrikerna togo till ordet.

---

[1]) Macaulays essays äro med känd talang försvenskade af d:r H. Berndtson.

Historien förmäler att d:r Johnson på ett fruntimmers fråga huru han kom att begå en i ögonen fallande blunder i sin „Dictionary" gaf till svar: „okunnighet, min fru, ren okunnighet". Ett så öppet erkännande kunde man ej vänta sig af Macaulay, som äfven vid rådsbordet lade i dagen en öfverraskande tvärsäkerhet. Gladstone påpekar den beklagliga sparsamhet, med hvilken han äfven i sin historia vidgått begångna misstag, som han ännu långt sparsammare rättat. Dogmen om Macaulays ofelbarhet är också numera öfvergifven af alla, som ej hylla en blind hjältedyrkan och sätta partisynpunkten öfver all annan hänsyn. Att Macaulay oaktadt sin ärlighet i uppsåtet låtit komma sig talrika falsifikationer af sanningen till last förklaras måhända bäst däraf, att han nästan omedvetet lät sig påvärkas af sina politiska opinioner och förbindelser. Han blef mot sin vilja fördomsfull och därför orättvis. Det är anmärkningsvärdt att Macaulay själf afsagt sig alla anspråk på sträng vetenskaplighet. Han har uttalat detta på mer än ett ställe. I sin essay om Hallam säger han att „historien i sitt ideala fullkomlighetstillstånd är resultanten af poesi och filosofi". En annan gång ställer han såsom sitt hufvudmål att skapa en bok, egnad att värka mera underhållande än den sista fashionabla romanen på en ladys bord. Bland de talrika utmärkelser, som efter publikationen af hans historia kommo honom till del — han fick bland annat orden „pour le mérite" och pärsvärdigheten — fägnade det honom också icke minst att genom en arbetaredeputation få emottaga en adress, som uttryckte arbetarnas tacksamhet för det han skänkt dem en historia, som de kunde förstå. Trevelyan meddelar oss äfven Macaulays oförstälda glädje öfver att höra en simpel skotsk bondflicka utropa, då hon erfor att den man, som skrifvit den historia hon var så förtjust uti, stod framför henne: „historia, jag trodde det var en roman". Och i detta yttrande ligger mycken sanning. Med en fantasi, som den ständiga friktionen i det praktiska lifvet ej förmådde minska, har Macaulays hjärna lik en masugn sammansmultit oförenliga element, det trovärda med det otroliga, det positivt sanna med det endast approximativt riktiga. Betecknande nog söker han med förkärlek sina

auktoriteter uti en efemär pamflettliteratur, ja icke sällan uti poesi, såsom till exempel Clelands.

De förnämsta inkast, som kunna göras mot hans „history“, låta sammanfatta sig sålunda: bristande generalisation och noggrannhet, öfverdrifven vidlyftighet och otillräcklig historisk uppfattning. Uti förstnämda hänseende kan han med skäl förebrås att ej ha förmått framhäfva den „Entwickelungsgang“, som kännetecknar en historisk period. Han sammanfattade aldrig uti en abstrakt sats den rika detaljkännedom, hvaröfver han förfogade och som han förstod att så effektfullt låta komma till dess rätt. Den historiska betydelsen af stuartska perioden, åt hvars studium han egnat så mycket arbete, har han ej fattat. Nyare forskare, såsom Forster och Gardiner, hvilka lämna prof på en opartiskhet, sådan man förgäfves söker hos Macaulay, ha också kullkastat många af de omdömen han fält. I sin historia lägger han i dagen större moderation vid uppskattningen af denna intressanta tids ledande personligheter och partier än uti sin essay „Milton“. Men öfverhufvudtaget blir hans ståndpunkt densamma: advokatens mer än historikerns. Hos karaktärer, som engång uppväckt hans motvilja, kunde eller ville han icke se några goda sidor. Detta gäller icke allenast hans samtida bland författare och statsmän såsom Brougham, Montgomery, Croker med flere, utan deltagare uti längesedan passerade händelser, altför aflägsna för att de bort bringa en historiker ur jämvikten. Han har också funnit många vedersakare för sin behandling af Marlborough, Penn och Dundee i sin historia, liksom många uppträdt till försvar för Boswell, Impey och Byron med flere.

M:r Paget har enligt Gladstone uti sin „New examen“ på grund af källforskning sökt rättfärdiga Marlborough och William Penn, som Macaulay stämplat såsom en ögontjänare och sykofant. Oriktigt förväxlar Macaulay denne med George Penne. Dixon och Forster ha äfven anslutit sig till Pagets uppfattning af den store kväkarens karaktär. Måhända har Macaulay här i högre grad än annars gjort sig saker till öfverdrift och poetiska missgrepp, och den revision af hela hans historia, som Gladstone anser önskvärd, är måhända bäst på sin plats på detta ställe. Macaulays syn-

trets var altför begränsad för att han hade kunnat lära oss *förstå* det förflutna. Men hans målande framställning har mycket bidragit att uppväcka vår sympati därför. De på djupet värkande orsakerna till det världsdrama han så konstnärligt skildrar äro fördolda för honom.

Macaulays omständlighet, som märkes i hans essays, faller i hans historia ännu mer i ögonen och är, om vi minnas rätt, det enda som förefaller Taine något stötande. Precision och sammanträngdhet äro Macaulay motbjudande. Samma idé och samma tema varieras af honom på alla upptänkliga sätt, hvarvid hans stora välde öfver språket förhjälper honom öfver alla svårigheter. För att till exempel låta oss veta att den engelska statskyrkans rikdomar högeligen förminskades genom reformationen behöfver han två sidor (Hist. k. III). Denna vidlyftighet var afsiktlig och enligt Macaulays åsikt nödvändig för att „göra hans mening genomskinlig".

Gladstone afsäger sig hvarje anspråk på att ha sökt fixera Macaulays plats bland historieskrifvare. Denna uppgift anser han att endast en historiker, ej en politiker såsom han själf, kan ha sig förelagd. Morison har färre betänkligheter vid att öfvertaga domarens funktioner och ansvar. Han är, så vidt vi veta, den ende som modigt stämt Macaulay inför domarskranket; domen, som kanske ännu blir öfverklagad och reviderad, är tydlig nog och fotad på vittnesmål, hvilkas riktighet icke af experter betviflats. Dess slutkläm är att Macaulay är mindre historiker än *historisk artist*. Detta domslut motiveras förnämligast därigenom, att Macaulay ofta förlorar den värkligt historiska synpunkten ur sikte. Hans skarpt markerade sympatier och antipatier hindra honom att objektivt iakttaga en periods evolution ur de föregående och uppvisa deras inbördes sammanhang, orsak och följd. I stället är Macaulay angelägen om att jämföra det förflutna med det närvarande, hvars förträfflighet för honom är nästan ett axiom. Hans berömda tredje kapitel om tillståndet i England mot slutet af 17:de seklet kallar Morison „en lång triumfsång öfver det 19:de seklets öfverlägsenhet öfver det 17:de" och framhåller att detta är något likgiltigt för den vetenskapliga historieskrifningen, hvars enda uppgift är att förklara och ana-

lysera det förflutna, öfver hvilket det närvarande ej kan kasta något ljus. Med skäl förebrår man honom att ej ha löst något enda stort historiskt problem bland de många Englands historia erbjuder. Hans förnämsta förtjänst är den „très beau récit“, som uppväckte den franske historikern Michelets liksom så många andras beundran.

Morison anser att Macaulays berättaretalang är öfverlägsen hvarje annan historikers och att den godt kan uthärda jämförelse med den största romanförfattares. Detta jämte en glödande frihetskärlek, en upphöjd, manlig och ren stil, som dock någon gång förlorar sitt jämnmått och blir svulstig, tillförsäkrar hans värk en varaktig plats i världsliteraturen. Yttre omständigheter och hans temperament hindrade honom från att uppnå främsta platsen bland historici, men hans sanna konstnärlighet gör att han ej så lätt glömmes. Själf misströstade han aldrig i detta afseende. I sin dagbok yppar han för oss att år 2000, ja 3000 eller såsom han mera anspråkslöst säger, år 2850 ofta föresväfvat honom såsom den tid, då hans historia ännu vore njutbar. Gladstone går ända därhän, att han utsträcker fristen sålänge Apokalypsens kommentatorer tillåta vårt släkte att lefva.

Måhända är ej den tid altför långt aflägsen då vi, såsom Gladstone hoppas, få se en ny upplaga framträda af Macaulays klassiska värk, där läsaren genom sakrika noter och kommentarier af kompetenta personer skyddas för de snaror, som hans vältalighet här, låt vara äfven oafsiktligt, utlagt för dem. „Ve mig, om någon skulle kriticera min historia, såsom jag kan kriticera andra!“ utropar Macaulay i sin dagbok. Men ringa fara att så sker finnes förhanden. Den hänsynsfullhet, som hittils iakttagits af hans vedersakare, är stadd i till- och ej i aftagande. „Såsom fyrbåkar, hvilka upplyst vitterhetens hela universum ha Macaulays arbeten“, sluta vi med Gladstone „förskaffat sig rätt till en plats på ryktets solida firmament. Men trädet är större och bättre än dess frukt; och ännu större och bättre än arbetena själfva äro den upphöjda sträfvan och det ädla uppsåt, den storsinthet, den själ

ständiga, manliga ande, det rena och ädla lefnadslopp, som uti Trevelyans biografi träda inför oss såsom deras författares sanna karaktär“ [1]).

Eugène Till.

På Ladogan.

En vinterbild [2])

af Jac. Ahrenberg.

Det led mot senhösten. Ivan Ivanovitsch Bitschok, en i hela östra Finland känd hästhandlare, återvände från en marknad i Kuopio med sina tvänne medhjälpare, Tobias Pullinen och tataren Kuffein Holam. Kuffein Holam hade förut varit risare i Wiborg, men hade nu lämnat yrket för att som hästhandlare följa med Ivan. Därunder idkade han för sin egen del en ganska indräktig mellanhandel med svinborst för fabrikerna i Petersburg. Med dem följde Malachias Hanhineva från upplandet. Den sistnämda som skulle till Petersburg i skogsflötningsaffärer, hade slagit sig i hop med hästhandlarena, emedan han hade samma väg som de. Ivan och hans följeslagare färdades i tvänne slädar och hade med sig femton à tjugu bättre och sämre hästar, köpta i olika delar af Karelen. Sällskapet hade farit från Kuopio genom Nyslott, Joensuu och Sordavala; nu bar det af längs Ladogakusten än „sommar-“ än „vinter-vägen“ öfver frusna sund och fjärdar. Den lättrörliga Ladogan låg söder- och österut som ett haf, utan horisont. Ladogan är hafvets dotter, och mycket i dess natur och djurlif påminner om dess stolta ursprung. Här lefva

---

[1]) Macaulays historia har delvis blifvit öfversatt äfven till finskan af prof. J. Krohn, hvars blotta namn är en tillräcklig borgen för att den finska öfversättningen kan, liksom Guizots franska, läsas med nästan samma nytta och nöje som originalet.

[2]) Ett kapitel ur en längre berättelse.

på djupen crustaceer, som återfinnas i hafsfaunan. Här lefver silfverlaxen i flere arter och i stora former. Knubbsälen jodlar och hvisslar liksom i hafvet, och när stormen löser sina vingar, rasa Ladogas vågor som hafvets. Våra resande sågo här och där i fjärran öppna sjön och hörde huru vågorna förde larm och oljud. De ville på intet sätt underkasta sig vinterns välde. De beto i iskanten, riste och bände på det hårda täcket, som hvarje natt eröfrade några kvadratverst af de fria sällarnas område. Men vågornas motstånd blef alt mattare och mattare; tunga, som af smältande bly, reste de i stormen sina trötta hjässor utan stänk, utan fräs och skum, utan friskhet och lif, och det var dock samma vatten, som om sommaren steg och svälde, glänste i azur och grönt vid minsta vindfläkt; nu dunkade vågorna endast kort och afmätt mot den frusna ytan.

Våra hästhandlare hade redan hunnit söder om Kexholm, det gälde att påskynda färden för att hinna till hästmarknaden i Schlüsselburg och så igen till Petersburg innan vintern fullständigt inbrutit. Ännu en större fjärd hade de för vinnande af tid att passera, och sedan skulle de längs det enformiga sandkrön, som endast fyratio fot öfver hafvets yta bildar Ladogas västra strand, i snabba dagsresor tillryggalägga vägen till Schlüsselburg och därifrån till världsstaden vid Nevans mynning. I den sista gården vid stranden, där vägen bar af mot Ladogan, varnade folket dem för fjärden. Isen vore väl stark, sade de, men vägen ännu icke stakad; för öfrigt vore Ladogan oberäknelig, så länge alfogeln alade vid isbredden.

„Strunt“, svarade Tobias; „den här tre-kvarts timmen håller isen väl i alla fall; snön lyser, himlen är klar och minst en half timme ha vi dager ännu“; och hästar och folk gåfvo sig i väg. Man hade knappast kommit några bösskott framåt, innan vinden vände sig till sunnan. Den kom med fuktiga fläktar, som kändes ännu mera kalla än själfva nordan, och dref framför sig ett tjockt töcken af snöflingor och dimma. „Låt oss vända“ sade tataren. Bitschok låg ren och snarkade på bottnen af släden. Hanhineva hade blifvit efter med den andra släden och en del hästar. Tobias, oförvägen och ung, menade att ingen nöd

var på färde; hästarna hittade nog vägen. I dimman och snöslasket åkte man nu tigande en god stund; enhvar försökte att skydda sig mot den råa, fuktiga kölden så godt sig göra lät. Tobias tittade noga efter vägspåret, som blef alt mer och mer otydligt i skymningen. Bäst det var, gnäggade en af hästarna, som följde efter släden; det var en kort, gäll gnäggning. Bitschok vaknade genast.

Hvad nu, hästen är rädd?

Riktigt, alla hästarna, utom de som voro spända för släden, spetsade öronen, fnyste, ryckte till och sågo oroliga ut. Nu märkte äfven dragarna att något var på tok; de häjdade farten och vädrade. Bitschok satte sig på slädkanten. „Håll stilla ett ögonblick“, sade han åt Tobias. Alla lyssnade. „Det är bara vargarna“, utlät sig tataren föraktfullt. „Klatscha på hästarna“, sade Bitschok och kastade sig åter på bottnen af sin släde. Tobias gjorde som hans husbonde befalt, men plötsligt ryckte hästarna till och kastade sig åt sidan samt rusade af i vild galopp. Hanhineva följde med sina hästar ofrivilligt efter. I det gråsmutsiga mörkret såg Tobias en skock raggiga vargar, som ömsom syntes, ömsom doldes af dimman, men hvad Tobias icke mera såg, det var vägen. Hästarnas oro ökades. Männen sökte att lugna dem, hvilket måningom också lyckades. Bitschok steg vresig upp med isken i handen, färdig att, om så behöfdes, tukta dem. Knappast var han på isen, innan han märkte att de förlorat spåret. Alldeles ursinnig öfverföll han Tobias med svett, manade djäflar och onda andar att taga denne med hull och hår. Utan tvifvel skulle han redan användt pisken, om icke Hanhineva, just då Bitschok höjde den, ryckt den från honom och lugnt och kallt sagt: „tyst, Ivan Ivanovitsch, ni är i Finland ännu; lagen är icke att skämta med. Nu gäller det att finna rätt på vägen eller ock riskera lifvet.“ Ivan föll ihop som en våt vante. Lifvet! Och med ryssens lättrörliga temperament, slog han genast om. „Nå Tobias, inte menade jag så illa, inte skall du vara ledsen“. Tataren kom också fram, och de fyra männen höllo råd om hvad som nu var att göra. Tobias Pullinen och Hanhineva ville att man skulle lämna hästarna fria tyglar och låta dem själfva bestämma sin kosa, ty hästar

taga i de flesta fall genaste vägen mot land. Tataren var nog af samma åsikt, men fruktade för att djuren, skrämda af vargarna, icke skulle låta leda sig af sin naturliga instinkt, icke söka land, utan först försöka att undkomma vargarna. Bitschok åter hade märkt att finska hästar från upplandet fullkomligt saknade denna instinkt att i mörker, i snöyra, på vida slätter styra raka vägen mot land eller mot hemmet. Då man emellertid i saknad af eldvapen för vargarnas skull icke vågade en och en i olika riktningar leta rätt på spåret, icke häller kunde läm-na de många oroliga och uppskrämda hästarna under vår[d] af en enda person, medan de andra ströfvade omkring, återstod intet annat än att lita på hästarnas instinkt. Tataren, som på stepperna varit ute för samma äfventyr, protesterade i det längsta. Enligt hans åsikt var det bäst att samla hästarna i ring, kasta upp en vall af den sparsamma snön, som här och där låg i skydd af isens ojämnheter, och till morgonen stanna där man var. Bitschok var fr[...]sen, Tobias otålig, Hanhineva trodde att landet icke va[...] så aflägset, och pluraliteten segrade. Man satte sig i slä[...]den. „I Guds namn", sade ryssen. Hästarna togo fart, och med vindens hastighet bar det af i det mörka obekan[...]. Snart nog hade våra män den glädjen att finna det varg[...]tjutet alt svagare och svagare nådde dem. Då hästarna dessutom lugnat sig och lunkade raskt i väg utan oro, drog[o] de ett andetag af lättnad; endast tataren var osäker p[å] experimentet; han mumlade alt emellanåt sitt „allah ak[...]bar". Sorglöst bar det i väg ännu några minuter. M[en] plötsligt sade Hanhineva hviskande, nästan hväsande: „håll Tobias, håll för Guds skull!"

Det klack till i hjärtat på de vägfarande.

„Nå hvad nu då" sade Tobias vresigt.

„Hör, hör noga! Hvad hör du" sade Hanhineva al[...]varsamt.

„Jag hör ingenting".

„Jag hör en hund skälla borta, långt borta" sade tataren.

„Nej det är en fågel, en sjöfågel; det är allorna so[m] ala vid isranden; vi ha kört mot Ladogan, mot öppna sjön". N[u] hörde de tydligt alfogelns klangfulla, energiska allit all[...]

Bitschok kastade sig ned och lyssnade med örat mot
ɪn. „Ganginjeva har rätt, jag hör huru isen gnisslar och
gorna dunka; vi borde ha följt tatarens råd. Gud vare
ɪ nådig.“ I det samma slog isen en råk; det smälde som
skott, och man hörde huru råken kirrande och skräl-
de som en pil körde in mot land“

„Ditåt, ditåt“, sade Hanhineva; „där ha vi land. I vår
lsares Jesu Kristi namn, låt oss vända“.

Man vände genast, men utan resultat, vägen fann
n icke mera. Snöyran tog till, isbarken blef nålhvass
. hård, stormen tjöt, isen smälde och kölden, den förfär-
ɪ. kölden steg ned från nordan och kom med alla sina
rter öfver de stackars vägfarande, som icke ens voro
t utrustade att möta den; allra minst tataren, hvars
ga kaftan var af tunt tyg, och Hanhineva, som tänkt
ɪ sin garderob i Petersburg. Huttrande af köld spände
n hästarna ur redet, vände slädarna mot vind och sökte
dd i lä om de glesa åkdonen. Stormen hade förut sopat bort
tvänne lamskinnsfällarna, som likt väldiga flädermöss
ande försvunno längs isen. Nu plockade den bort höet
ɪ för strå mellan slädens glesa spjälar. Hästarna be-
de man icke oroa sig för; ehuru alldeles fria, tänkte de
e på flykt; de stälde sig med hufvuden tillhopa och
te hos hvarandra skydd mot kölden och snöyran; växelvis
te de bakre plats med dem, som stodo innerst i hopen.
aren och Hanhineva fröso erbarmligt. Då och då rusade de
) och sprungo kring det tillfälliga lägret för att hålla sig
ma, men då de tröttnat, kröpo de åter tätt till hvaran-
. i lä om släden och svepte en bastmatta och en rya, som
rmen icke röfvat från dem, omkring sig. Snart nog
' dock icke rörelsen värme åt deras stelfrusna kroppar;
blefvo trötta, innan de hunno blifva varma. Tobias
ɪ Ivan försökte att genom gnidning hålla dem vid lif,
n det blef för den isande kölden icke möjligt för dem;
as händer fröso, så det värkte under nagelspetsarna.
r Bitschok på tatarens och Hanhinevas stammande,
oplande tal märkte att de ej länge kunde hålla ut, för-
te han bjuda dem brännvin från en flaska, som han
ɪ Tobias sparsamt och varsamt anlitat. Det var dock
digt, ty Malachias Hanhineva sade trofast och enkelt:

„jag är en kristen; jag är hvad världen kallar en hihulit jag har en stor församling, hvilken Herren i sin nåd g nom mina läror och böner hulpit från brännvinets förba nelse; ingen skall säga att Malachias Hanhineva i döde svikit hvad han lärt i lifvet; vill Herren taga mitt lif, är jag beredd att ingå i hans salighet“.

Tataren Kuffein Holam tvekade; han tog i flaska ‚nej“, sade han, „döden har redan bitit sig i mitt hjärta. K fein Holam är en stor syndare, de kristnes brännvin har o gjort att han brutit mot profetens bud, men komma M kir och Nekir, dödens och domens änglar i natt, skola icke känna att min ande går med oren lukt ur min kropp Azrael, paradisets väktare, skall icke vägra mig dess fröj der. Gud är stor och Muhamed hans profet!“

Bitschok korsade sig. „Herre allbarmhertige, nåde utdelare, förbarma dig öfver oss“. Och Tobias, till hve skulle han vända sig i dessa kvalens timmar, han, reneg ten, som förrådt sin Herre och Gud, som lämnat sina f ders tro? Han satt mörk, trotsig, tyst och såg på sina gra nar. Som Belsazar såg sitt „mene tekel“ på sin konung liga bostads vägg, så såg han i flammande skrift sitt syn fulla lif framför sig. Han erinrade sig hvarje fel, hvar synd, kom i håg sin förspilda skriftskoletid, de ljuf rörelser, som engång genombäfvat hans sinne, och den and liga försoffning, den dvala, som sedan sänkt hans själ s djupt, att han öfvergifvit sina fäders tro.

Tataren hade fallit ned på knä; han slog sina händ i kors öfver bröstet, lade sin pälsbrämade mössa bredvid si böjde sitt skalliga hufvud ända ned till isen, och Allahs o Muhameds namn stego från stelfrusna läppar i innerlig bö i vinternattens förfärande kyla på snöstormens brusand vingar till Guds, den endes, den barmhertiges himmel. Nä Kuffein slutat sin bön, tog han sin mössa på sig, krö fram till Bitschok, tog honom i handen och sade: „tack Ivan, du var en god husbonde“. Han lade sig på isen, drog bastmattan öfver sig och somnade in i den eviga hvilan Döende drömde han om den härliga våren med blånande himmel och miljoner blommor på de oändliga stepperna i baschkirens land, hans fädernesland, och sedan steg hans domnande själ från jordens vårar mot himlens aldrig viss-

de sommar, och Azrael förde hans frigjorda ande till adisets fröjder, där himlens houris torkade hans frustårar och värmde hans själ till nytt, evinnerligt i salig gemenskap med alla de rättrogna och deras ofet.

När tataren gjort sin bön och tackat sin husbonde, rdes en svag, domnande stämma i natten; det var nhineva, som med stapplande, lallande tunga stämde upp begrafningspsalm. Då och då öfverröstad af stormens hörde Tobias och Bitschok hihuliten till hälften i till hälften i sång recitera den gamla psalmen

Jag går mot döden, hvar jag går,
Min väg mot dolda skiften
Må löpa jämnad eller svår,
Den går ändock mot griften.

t svagare ljödo sångens och bönens ljud, tils de o bort i ett tyst, ett innerligt uttryck af längtan och ; hihuliten och själasörjaren Hanhineva gick in i sin es frid, och det lilla torp vid forsen i ödemarken, där stockflötare, som hörde till hihulitsekten, plägade samför att med glädje och fröjd lofprisa Herren, hägrade öden för hans bristande öga. Han tyckte sig på forsens mmande, fräsande böljor i jublande färd, i svindlande st bäras bort öfver lifvets haf till evighetens härliga nder.

Tobias och Bitschok blickade på hvarandra. „Jag r att Gud tagit dem till sig, Herrans frid vare med “, hviskade Bitschok. „Frälsar Gud oss från denna skall jag tända ljus vid den kasanska madonnans re. Jag skall göra det vid Gud“. „Och jag“ sade Tobias, kall begynna ett nytt lif“.

De bytte icke flere ord, kröpo endast närmare hvardra; deras tankar domnade bort; de kände sig icke grip-, icke rörda, de fruktade och bäfvade icke för döden, lens strängar dallrade icke mera; kroppens nerver togo a deras uppmärksamhet i anspråk, de endast fröso.

Stormen for på vreda vingar öfver dem och dref n upp i stora drifvor mot dem, och innan de visste

ordet af, somnade de från köld och sorg i en stilla s(
Om snön icke i massor fallit ned, så hade de icke ı
sett morgonens ljus. Men när de vaknade, kände d(
lifvande värme genomila sina kroppar. De kastade ur
snötäcket och gnuggade sig i ögonen. Hästarna voro förs'
na; själfva lågo de inbäddade i ett väldigt lager af
som hållit deras kroppsvärme vid makt och räddat d
lif. Med bäfvande fröjd sågo de nu alldeles fram för sig p
knapp half versts afstånd bland mörka furor klostret Kone
röda murar, gyllne kupoler och kors skimra i morgonens
nande ljus. Röken steg i rosenfärgad opal stilla och ı
mot himlen, som likt en strålande stålkupa omslöt
heliga ön, isfältet och Ladogan. Med möda reste de
upp och började att vandra mot klostret. Så snart s
men lagt sig, hade hästarna vädrat ett ögonblick och g
gnäggande ilat mot land. Klosterbröderna, som s
dem komma, anade att någon olycka inträffat och tåg
nu dit hästarnas spår ledde. De döda gräfdes upp
snön, men när tatarens mössa föll från hufvudet och h
rakade hjässa för munkarna yppade hvilken bek
nelse den döda i lifvet omfattat, korsade de sig
fasa, deras hand hade kommit vid en otrogen, en hedn
en hund, en Muhameds bekännare. De vägrade Kuf
Holam en graf och gåfvo icke ens plats för hans lik
den heliga ön.

Han lades i Bitschoks släde, som lämnades på isen,
bastmattan sveptes öfver honom. Den döda Hanhineva h
väl som kristen rätt till öns hälgade jord, men förbittrad öf
munkarnas ofördragsamhet lyftade Tobias hihulitens li
släden bredvid muhamedanens, och nu gingo de bägge ı
dade upp till klosterköket, där ett varmt mål återst
deras medtagna krafter.

När Bitschok väl var mätt, vände han sig till
bias och sade: „hörde du mitt löfte i natt att tända
ljus för den kasanska madonnan; hörde du om jag
att jag skulle gå till Moskva för att tända på ljuset?“

„Nej det hörde jag inte“.

„Nå slavo tebjä hospodi. Det var då för väl. H
klostret måste finnas en afbild af den kasanska madon
och hon skal få sitt ljus, och det genast“.

Bitschok gick till kyrkan, tände på sitt ljus, föll . på knä, korsade sig och bad, och hans röda, listiga sarfn sågo med ett uttryck af hängifven tro mot den vaxa byzantinska madonnan, som med tunna, tillslutna läp: och ett strängt drag öfver ögonen slöt det vanskapa Kristusbarnet till sitt pärl- och diamantprydda bröst. n hade infriat sitt löfte.

* * *

När hästarna voro grutade, gingo männen, åtföljda af nkarna, till släden borta på isen. Ett sto spändes ligt gammalt, vidskepligt bruk för den dödas släde. tschok tog tömmarna; „letjitje golubtschiki", sade han ckande, och det bar af i det gnistrande solskenet i gapp till fastlandet, raka vägen till länsmannen. Denne ningens väktare höll ett kort, men skarpt korsförhör d hästhandlaren och hans biträde, såg igenom deras pper, skref upp deras namn, och saken var klar. De da förolyckade lades i länsmannens vedlider. Bitok hade redan stigit i släden. „Vänta", sade Tobias och rang in i vedboden. Han blottade hufvudet, föll ned knä vid de bägge liken och bad en kort bön: Herrans d vare med eder nu och i evighet, amen!

I bokhandeln.

J. Qvigstad og G. Sandberg: Lappiske eventyr og f
sagn; med en indledning af professor *Moltke Moe*; XXIX +
s. 8:o. Kristiania 1887, Alb. Cammermeyer.

För några år sedan uppvisade den celebre forskaren
folkdiktningens område bibliotekarien R. Bergström uti de s
ska landsmålsföreningarnas tidskrift, i den högeligen intress
artikeln „Spring, min snälla ren", huru ett lapskt tema —
lappgosses kärlekssång till sin älskade — på rätt egendom
vägar kommit ut i stora världen och upptagits till behandlin
åtskilliga skalder i England, Tyskland och i Norden, bland a
Franzén i hans „Emelie". Den vackra uppsatsen utgjorde i fi
sta rummet ett bevis uppå huru det sköna, det sant mänsl
ändock har en underbar lifskraft i sig, huru det lefver från t
hvarf till tidehvarf, huru det kan tända till lifs ädla känslor hos
samhällslager, alla nationer, hos lappgossen i den rökuppfylda k
och den inspirerade skalden, som står på höjden af sin tids bild
Den utgjorde vidare ett bevis uppå att åtminstone ett och e
andligt frö blifvit utsådt af de vanlottade invånarne i den
norden, och att den poetiska känslan icke fullkomligt stelnat
ens där uppe bland Lapplands tundror.

Det ligger emellertid i sakens natur att det andliga l
hos lapparne, de europeiska folkens mest vanlottade styfbarn,
vit outveckladt, förkrympt. Kampen för tillvaran har till
grad tagit deras krafter i anspråk, att de fått mycket liten
öfrig att i sägn och sång behandla sin forntids minnen och
framtids hopp. Och hvilka minnen, hvilka förhoppningar
detta folk väl att drömma om bland sina fjäll och isar under
halfårslånga natt? Svaret ligger delvis i föreliggande samlin
lapska äfventyr och folksägner.

Denna samling är hopbragt af seminarieföreståndaren
Qvigstad och pastor G. Sandberg, hvilka under flerårig vis
bland lapparne begynt intressera sig för deras folkdiktning
beslutit att rädda undan glömskan de få yttringar af andlig
som numera kunnat spörjas hos dessa den höga nordens
krympta bebyggare. Sina samlingar komma de att inom kort f
lägga för den vetenskapliga världen i original och hafva f
skickat denna norska öfversättning af sägnerna för att intre
den stora allmänheten för ett utdöende folk, hvars andliga li
dast obetydligt är kändt genom publikationer af Castrén, Do
Friis och några till.

Det är icke utan vemod man läser denna intressanta bok. Grundtemat i de flesta af de här meddelade 54 sägnerna bilda de vedervärdigheter af alla upptänkliga slag, som kommit lapparne till del under deras oafbrutna, sekellånga kamp mot starka och grymma grannar. De enda medel lapparne haft att värja sig med äro list och trolldom. Några egentliga strider hafva enligt dessa sägner aldrig utkämpats af dem; de hafva försvarat sig så godt de kunnat, aldrig angripit, och någonting hvad man kallar tapperhet talar knappast någon enda sägen om. Men listen har icke sällan gjort det möjligt för lapparne att dräpa hela skaror af fiender och för någon tid befria sig från sina plågoandar.

Dessa gå i sägnerna under det gemensamma namnet "tsjuder". Dessa arffiender betecknas i ett par sägner som ryssar eller skandinaver, men i de flesta fall äro de dock finnar och närmare bestämdt, karelare. Om man äfven måste antaga att åtskilliga af de grymheter, som i dessa sägner påbördas tsjuderna, äro att hänföra till sagans område, så återstår i alla fall så mycket, att Kalevafolkets uppträdande mot de svaga invånarne uppe i det mörka Pohjola icke kan stämplas som annat än afskyvärdt, barbariskt och i högsta måtto vildsint. Det är icke blott sagoforskaren som har intresse af dessa lapska sägner; äfven för historieforskaren upprullas här en bakgrund till hela Nordens, men isynnerhet till de finska stammarnas historia, en bakgrund, som i sanning är fasansfull. Fruktan för och hatet till tsjuderna skall ännu vara så starkt i vissa delar af Lappland, att två finska talande resande, hvilka om hösten 1884 hade förvillat sig i ödemarken uppe i Jukkasjärvi socken vid Kalix älf och omsider kommo till ett lapphem, utan nåd och förbarmande blefvo nedgjorda af lapparne, som togo dem för tsjudiska röfvare.

Nationalhjälten i en stor mängd strider mot tsjuderna är *Laurekadsj* (finska Laurikainen), som ofta genom list och alla slags finter räddar sina stamförvandter undan arffienden. Samma person uppträder under namnet Larikka i fornsagor från Karelen, hvars äldsta invånare voro lappar.

Vid sidan af tsjuderna har „stallo" sen gammalt varit lapparnes största skräck. Medan tsjuderna uppträda massvis, visar sig „stallo" vanligtvis ensam som de onda makternas budbärare och med fullmakt från sin herre att icke skona lapparne till lif eller egendom. Stallo är dock mera ridderlig än tsjuderna samt begagnar sällan list och svek. Dessa stalloer äro enligt utgifvarnes åsikt och enligt namnets härledning (stallo = den stålklädde) de nordiska sagornas harneskklädde hjältar af rysk nationalitet, hvilkas värf det var att öfvervaka indrifvandet af lapparnes skatter till de land och furstar, som stallo för hvarje gång representerade. Äfven stallosägnerna äro talrika och bilda jämte tsjudhistorierna den mest intressanta delen i samlingen.

De flesta återstående äfventyr äro gamla bekanta från andra folks sagoförråd, något omdanade enligt lapparnes föreställnings-

sätt och karaktär. Största delen af dessa sagor tyckes härst ma från germaniska folk, men äfven från finnar och ryssar åtskilligt lånats. Någon vidare originalitet vid omdaningen icke skönjas.

Sägnerna föregås af ett intressant och sakrikt företal af nyssutnämde professorn vid Kristiania universitet Moltke] Vi instämma fullkomligt i hans förhoppning, att någon finlän forskare måtte egna sig åt ett jämförande studium af lappar finnarnes och öfriga nordbors traditioner, hvarigenom helt säl rätt mycket af intresse skulle komma i dagen och ljus sk kastas öfver „vildmännens" forntid. Våra förfäders oförrä mot det olyckliga folk, som brutit bygd i en stor del af de ı diska landen, gör detta nästan till en moralisk skyldighet.

E. Ls.

Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet (i Upsal *Samlaren*, tidskrift utg. af Sv. literatursällskapets arbetsutsk 7:de årg. 1886; 141 s. + literaturhistorisk bibliografi 11 s.; 8 årg. 1887; 186 s. + literaturhistorisk bibliografi 10 s.; — *Johan Messenius samlade dramer*, utg. af Henrik Schück h. 2 och 3: 36—206; — *Bref rörande nya skolans historia* med anmärknin utg. af Gudmund Frunck, II, 1810 d. 18 april — 30 augusti 49 —128; — *1500- och 1600-talens Visböcker*, utg. af Adolf Nor och Henrik Schück: Bröms Gyllenmärs Visbok h. 3; s. 247—3 Stor 8:o. Upsala 1886, 1887.

Eugène Lewenhaupt: Bref från C. G. af Leopold till Axelsson Lindblom 1774—1815, I; 124 s. stor 8:o. Upsala 18

Henrik Schück: Anteckningar och samlingar rörande sve literaturhistoria; 163 s. stor 8:o. Upsala 1886.

Under de två år, som förflutit sedan vår sista redogör för Literatursällskapets i Upsala värksamhet, har Bröms Gyll märs' Visbok utkommit fullständigt. Af utg:s förord synes at ha att rätta vår uppgift om denna visboks ålder: den är mer „några årtionden yngre än Harald Oluffsons", som är från 15' talet; Gyllenmärs, som vid 1627 års riksdag nämnes som fa caput för denna familj, synes hafva sammanskrifvit sin vis mellan 1615 och 1625. I Västergötland tyckes det hafva sk eljes känner man om honom stort ingenting. Af stycket 1 näst sista i samlingen, kan man sluta att följande musikinstrum på den tiden voro mer eller mindre allmänt kända i Sverige: 1 por, kromhorn, trommeter, sinka, skalmeia, zithara, luta, fiol, „wel dandes clavcordia med sitt B moll", positiff, regal, orgor, pi basoner; alla dessa instrument påkallar diktaren för att reda en dans, och lägger med detsamma i dagen att han känner nyaste smaken, den lärda stilen med „gudinnor i gemen", „mu Orpheus och andra figuranter från den hedniska olympen, som begynte spöka äfven i den svenska diktens värld.

Det är som om denna invandring i all naivitet vore åskåd-
:gjord i Messenii vid samma tid uppförda „Disa", som slutar
d att Pentesilea från Troijenborgh bultar på Upsalakonungens
rr, blir insläpt och sjunger en visa om Paris' dom. Hon har
iden dragit ut från Skandien och återkommer nu som amazon i
mmande dräkt, med andra sorters later och föreställningar, men
r med gamman emottagen af de fornnordiska herrskapen, som
in menlöshet icke ana huru snart de skola undanträngas af
ı klassiska Olympens gestalter. Hos Messenius äro de fornnor-
ke ännu på högsta modet. Öfverst i hans dramer flyta Oden,
r, Frigga, mellanrummet intages af förhistoriska eller historiska
sonnager och nederst har han „rustici", bondfolk, bland hvilket
rvatores" drifva sitt spel. I den nya upplaga docenten Schück
utger för literatursällskapets räkning äro Messenii förut tryckta
mer „Disa", „Signill", „Swanhuita" och „Blanckamäreta" nu-
ra utkomna; det fjärde häftet kommer förmodligen att inne-
lla „Christmannus" och „Gustaf I:s Comoedia".

Af samma duktiga källforskare har literatursällskapet under
par år vår redogörelse gäller fått emottaga ett antal medde-
den, som ingått i Samlaren och utkommit tillsammans särtryck-
i en ståtlig volym. Docenten Schücks uppgift tyckes blifva att
sa bort en hop oriktiga föreställningar och data, som eljes den ene
raturhistorikern skrifver af från den andre. Så försvinner be-
telsen om Olaus' Petri och Peder Galles disputation inför Gu-
f i Upsala och synes reducera sig till den sammandrabbning,
n egde rum vid Vesterås riksdag, väl till märkandes icke före,
n efter det att stånden fattat sitt ödesdigra beslut. Ett kuriöst
l är det med „Cancelleren Laurentii Andreæ tankar om Pre-
rskapet", som af Thyselius upptogs i hans Handlingar samt
nämnes af Anjou och Laurentii Andreæ biograf, Th. Strömberg,
alla visserligen med elaka aningar om att där låg något spek-
el under. Det visar sig nu att skriften är ett stycke ur Cel-
s' Gustaf den förstes historia, ett slags livianskt tal, som den-
lagt i Laurentius mun och någon sedan funnit så vackert, att
ı skrifvit af det. Ofta nog är det patriotismen, som stält till
stagen. Så då en forskare för par tiotal år sen riktade sven-
ı literaturen med att framdraga ett nytt arbete, som han kallade
arnaboken" och prisade som jämförligt med „Konunga- och höf-
gastyrelsen" i afseende å originalitet och literärt värde, jämte det
ı riktigt nog bevisade att författaren var Vesteråsbiskopen Peder
nsson. Nu befinnes emellertid att arbetet är föga annat än ut-
g, dem Peder Månsson öfversatt ur Erasmus Rotterdamus' „Insti-
io principis christiani", genom hvilken opatriotiska upptäckt do-
ten Schück gjort vår gamla literatur lika fattig, som den var före
glädjande fyndet. Det är att befara att mången äldre och mera
ande illusion skall på samma sätt fördunklas eller rent af för-
nna, i den mån förf. fortskrider med sin stora svenska litera-
historia, hvilken vi med det första skola anmäla för våra lä-

sare. En gång måste det dock sanningen till ära ske att rätta förhållandet mellan vår vitterhet och den utländska utredes, skulle ock därvid flere än en af dess beundrade blommor befinnas eftergjorda. De äldre historiograferne Atterbom, Malmström och äfven Ljunggren hafva altför mycket stält sig så, som om det utom den inhemska vitterheten funnits blott så kallade allmänna inflytelser, tidsåldrarnas allmänna smak- och idériktning, dem alla nationer undergått; men det gäller ock att se efter i sömmarna hos den enskilde författarn och hans alster, i hvad mån de kunnat vara inspirerade ur förebilder, således bearbetningar eller öfversättningar, och i hvad mån de äro originella i rätt mening. Hvilken boksynthet fordras af en svensk literaturhistoriograf kan man få en föreställning om af hr Schücks i Samlaren 1887 meddelade öfversikt af skrifter rörande svenska literaturen. Till denna ändlösa lista komma dock själfva de literära alstren, och när man så besitter alt detta, fordras den största möjliga förtrogenhet med fransk, tysk, engelsk och italiensk literatur.

Den mest betydande beståndsdelen i förevarande volym utgöres af en samling bref från Kellgren till Rosenstein, förvarade dels i Svenska akademien, dels bland Rosensteins papper i Upsala. De äro till antalet femton, skrifna mellan 1783 och 1793, och äro, så när som på två, ej begagnade för Kellgrens lefnadsteckning. Hans brefstil är icke flytande, han nedskrifver ogärna något, som ej är kvickt tänkt eller åtminstone väl sagdt. Det första brefvet, för att meddela vännen nyheter till Paris, där Rosenstein då var legationssekreterare, är sprittande af lif och lust. Om sin sammandrabbning med Thorild säger han blott att en ny sekt uppstått med syftemål att utbreda det högsta sköna och sanna, och „det högsta sköna är det som är orimmadt, det högsta sanna det som är orimligt". Med sin egen ställning är han synnerligen belåten. „Hvad mig angår, är jag i säkerhet både för critique och beröm. Jag har krupit under thronen, der jag sitter och rimmar hvad min Nådiga Herre tänker. Om någon vågar hvissla, sveper jag mig väl in i den kongl. mantelen; men är man så god och klappar, räcker jag hufvudet litet fram". Fem år senare låter det annorlunda. Kellgren är nu vorden en sjukling, orolig för sin ställning att bero blott af pensionen, som kungen gett honom, och utledsen vid att sätta på vers en annans tankar. Brefvet innehåller en väl genomförd dialog mellan Kellgren på för- och Kellgren på eftermiddagen, åsyftande att beveka Rosenstein, „hans nådiga Bror, att så begå saken hos konungen, att Kellgren finge en kommerseråds- eller kammarrådsplats och därmed sluppe de plågsamma spörsmålen: hvad gör Ni? „Jag är nästan säker att jag ej skulle blifvit den odugligaste af våra ämbetsmän. Mina små vitterförsök skulle därigenom vunnit ett dubbelt värde: de hade ansetts som en gåfva och ej som en plikt. Tillstå att den besvärligaste och löjligaste syssla, som fins i världen, är sysslan att vara snille. Och hvad dugligt kan man författa med denna skyldighet att författa?

Den som skrifver för sitt nöje, när snillet och hågen påkalla, skrifver sällan och väl". Vi hafva afskrifvit detta ställe som ett votum i frågan om diktargagen. Brefvet innehåller en förteckning å alla de stycken Kellgren dittils författat, dem som han påbegynt och dem som han ämnat dikta, med hänvisningar till en anteckningsbok, som han kallar *gråbok*, hvilken borde kunna återfinnas. Huru entusiastiskt Kellgren hälsade franska revolutionens första steg framgår af par bref från Skatelöf i augusti 1789; af särskildt intresse är den motvilja han uttalar mot den kyrkliga reaktion, som af samma anledning begynte röra på sig under ledning af biskop Wallqvist, med hvilken han dessa dagar sammanträffat, liksom den politiska reaktion, Gustaf slagit in på, tydligen gjort hans känsla gentemot konungen mera ljum. Kellgren förblef trogen de upplysningens principer Rosenstein tolkat i sitt berömda tal, huru sant det än kan vara att hans känslolif de senare åren fått en djupare och varmare ton. Märkelig är bekännelsen i ett bref till Rosensteins systerson af den 25 juli 1793. „Om jag varit så lyckelig och ännu engång fått se och tala med den vördnadsvärde Philosophen på Wäby, så skulle jag icke mera begärt, begäfves, en cur mot döden, men ett råd att dö; ty jag bekänner det uppriktigt, att jag tviflar det någon menniskja sämre förstått denna sak än jag, mera djupt känt smärtan af denna gruf-la dom: „I mårgon skall du lämna — för evigt lämna alt hvad du älskat och högaktat på jorden." Brefven beledsagas af ymniga noter och åtföljas af bouppteckningsinstrumentet efter Kellgren, par otryckta dikter, hans skämtsamma bönebref till konungen om en kômmerserådsplats samt en undersökning om Kellgrens förhållande till Stockholmsposten, utvisande att Kellgren var endast medarbetare till 1788, då privilegiet genom en intrig fråntändes boktryckarn och tilldelades Kellgren.

En annan betydande brefsamling, som håller på att utkomma i literatursällskapets „Samlaren" och därjämte publicerats i särtryck, är Leopolds bref till J. A. Lindblom, professorn och biskopen i Linköping, sedan ärkebiskop. Deras bekantskap kan hafva begynt redan i Linköping, då Leopold läste där för gymnasiets rektor, men synes egentligen datera sig från Leopolds första studentår 1773, då magister Lindblom tagit sig an den unga gossen, som för något skvaller stälts till rätta af kamraterna. Sannolikt var det Lindblom, som skaffade honom kondition i den högförnäma Douglasska familjen, med hvilken han residerade än på det ena, än på det andra herresätet, mest på Stjernorp, från 1774—1777. Hälften af den nu publicerade volymen är skrifven under denna kondition och ger, jämte en och annan fängslande inblick i ett aristokratiskt stormanslif på landet, en hittils saknad upplysning om det viktigaste skedet i Leopolds tidigare utveckling. Här fingo hans naturliga anlag denna utbildning till hofman, detta urbana, på engång lediga, behagfulla och återhållna umgängessätt, som gjorde det för honom möjligt att tio år sena-

re från sin obemärkta ställning i lidénska biblioteket flytta öfve till Stockholms slott och ta plats i Gustaf III:s förtroliga umgäng Hos Douglas, „der svenska språket knapt nog nyttjas bland tjer stefolket“, lärde han sig franska så väl, att han uppvaktade si patronessa med två sorgekväden och Lindblom med ett br om 44 trycksidor på en franska, som har obetydligt mera felak tigheter och icke just mera fraser än hans svenska. Här var de han grundlade sin stora vittra beläsenhet, och särskildt var de Voltaire han tillegnade sig, visserligen icke för att imitera ho nom — det förkastar han som ett slafveri — men för att lär sig vara naturlig som han (!) och inplanta hos sig dennes manlig frihet och humanitet samt också för att göra sig hemmastad i han rika omväxling af lyckliga och enkla vändningar, naiva (!) oc ömma uttryck, lifliga och rörande bilder, samt förtrogen med han sätt att sammanbinda sakerna. Efter par korta och mindre lyck liga konditioner och sedan han med anledning af sin bekanta ode som han uppläste inför nationen, haft sin ordväxling med Kellgren begaf Leopold sig 1781 till Greifswald för att ta graden, och bref växlingen fortsattes under tiden. I de hufvudsakliga dragen å denna episod af hans lif, liksom ock den förra, bekant genom hva Ljunggren hämtat från andra källor, men lefnadsbilden får lif oc färg ur denna brefsamling. De cirklade och utsökta fraserna g mer och mer rum för kvicka, träffande drag ur värkligheten särdeles sedan Leopold kommit på tysk botten. En del skildrin gar, såsom af konditionen 1778 på Tisslinge hos Nisbeths, där infor matorn hölls på vederbörligt afstånd — det enda af brefven son tillförene varit tryckt och begagnadt — på Helgerum 1779 ho bärgsrådet Cederbaum, men isynnerhet af vistelsen i Greifswald innehålla mästerstycken af lekande och åskådlig framställning Leopolds brefstil är mera löpande och ledig än Kellgrens, men bak om orden står en långt mindre sympatisk natur. Man drar min dre känsel på ett hjärta, som kan entusiasmeras för persone eller idéer; huru betydande än Leopold sedan blef för befästande och utvecklandet af upplysningens, det är den ljusa och frisinnade världsåskådningens idéer, hvilkas främste målsman det är han ära att hafva varit i Sverige, så kan man dock i författarens egn inre knapt spåra någon högre lefnadsprincip, än en mild, vetti och förfinad eudemonism. Högst oangenämt berörs man i Leo polds liksom Kellgrens intima lefverneshistoria af en lättfärdighet som känner ingen annan tygel än den ganska slappa, hvilken säll skapslifvets „bienséance“ pålade. Då man känner Lindbloms fri åsikter, misstänker man bakom de tätt återkommande strecken, som utg. anbragt i brefven, godbitar af samma sort som skaldebrefve till vännen (Rickman) i Norrköping, hvilket till och med Kel gren ansåg vara för starkt, hälst Leopold kan tillåta sig att lof måla åt Lindblom hans fästmö i samma ton, i hvilken han teckn Susanna i ett annat likadant poem, där han gett smutsen i sin i billning fritt utflöde. Hvad hälst man nu må skylla på markis

s tidsålder, så fordras det en upphöjd och stor framtida lifsgär- för att man skall glömma detta. Brefväxlingen, som går till › och i Samlaren är tryckt till 1796, erbjuder mindre af intresse ır första årtiondet af Leopolds vistelse i Stockholm; den ifver ›old röjer för att befordra afsättningen af Kellgrens arbeten dock ett behagligt afbrott i de många vänskapsbetygelserna finansiella spörsmålen. Brefsamlingen, som är hämtad ur ıla biblioteks förråd, utges af literatursällskapets sekrete- amanuensen dr. E. Lewenhaupt, på ett lika korrekt som in- ;ent sätt, med tillförlitliga noter, jämt upp så många som :drats.

En tredje brefsamling, som begynt utkomma bland litera- ällskapets skrifter, rör Nya skolan. Den börjar med ett skämt- ; kallelsebref till Klas Livijn, utfärdadt någon af de första ırna 1810 af Askelöf, Agardh och Hammarsköld, som hösten ; stiftat det sällskap „pro joco", från hvilket Polyfem utgått. ıittils publicerade brefven, 93 till antalet, gå till slutet af augusti ıa år, då omsider „Fosforos" utkom i Upsala och „Lyceum" ockholm. De äro växlade mestadels mellan polyfemisterna deras anhängare inbördes eller ock med själafränderna i Upsala rbom, Palmblad, Axel Stenhammar och Elgström, hvilken re från fosforisterne öfverflyttade till Stockholm. Sparsammare brefven från det motsatta lägret eller de utomstående Leopold, lmark, Schönberg, Gjörwell, G. A. Siltverstolpe, Grubbe, Fr. s. Hvarken med hänsyn till hufvudpersonernas eller alstrens denhet, med undantag af Agardh, Atterbom och kanske äfven ıforos", äro dessa bref af någon större vikt; men af själfva sen, dess sammanhang med den tyska romantiken och utbred- i Sverige får man en liflig och intressant bild. Geijer är . icke ens nämd, Tegnér och Franzén blott i förbigående, och yfem" hade vid denna tid blott 100 till 180 prenumeranter. l som faller mest i ögonen är det högst praktiska innehållet, drastiska och vårdslösa tonen i deras bref; ej ens hos Atterbom ır man några djupsinniga tankar eller Hertzensergiessungen. är en hop företagsamma journalister, som fått sig en lösen ut- ı, ett recept efter hvilket de gå att förbättra det bestående, och i känslan af denna mission bete sig högst öfvermodigt. Det komiskt att se Askelöfs förtrytelse när Agardh, hvars andes het man tycker sig förmärka redan i dessa få bref, efter hem- sten från Tyskland meddelar Fichtes förklenliga omdöme om romantiska oraklen, Schleglarne. Det käns helt angenämt, man efter Askelöfs och Hammarskölds hvardagligheter i nå- bref af Grubbe möter en djupare bildning. Dessa hoprafsade ldelanden, som göra ett särdeles oförmånligt intryck, då man s genomgått Kellgrens och Leopolds bref, hafva erbjudit utg. skilda svårigheter, och i början är publikationen icke alldeles nderfri. Den hektiske Per Elgström, som gör intrycket af *enfant terrible* inom skolan, börjar ett bref sålunda: „Här med

tusenfaldiga tacksägelser för granskningen och förbättringarn återlända nu mina försök" o. s. v., hvilket för att bli begriplig skulle tarfvat par kommata. Det är tydligt att Grubbe (p. 17 vill tala om „gräfva i böcker", icke „gräla i böcker", men om det är skriffel af honom eller tryckfel af utg. vet man icke, d utg. ej på alla ställen prickat originalens vårdslösheter; samma misstankar rörande „stater" längre ned på sidan. Önskligt vore att klammer- och parentestecknen brukades i olika syfte. Brefven hämtade ur flere samlingar i Kgl. biblioteket i Stockholm och på i Upsala, äro ordnade efter datum, hvilket ej kan annat än be römmas, men som medfört behofvet af ej blott upplysande, utan ock hänvisande noter. Utgifvaren, hr Gudmund Frunck, som gjort sitt lärospån genom utgifvandet af Tessins skrifter, har lämnat läsaren en förträfflig vägledning i noterna, hvilkas tillförlitlighet och fullständighet ytterligare vunnit genom medvärkan af hr K. F Werner, en lika framstående som blygsam kännare af svensk literaturen. Med tillfredsställelse annotera vi löftet att förse sam lingen med register, något som aldrig borde uraktlåtas vid dylik arbeten.

C. G. E.

Alfhild Agrell: På landsbygden; skildringar. Sthlm 188 H. Geber; 2 kr. 50 öre.

„På landsbygden" är en samling smärre bilder ur allmoge lif. Där förf. användt landsmålet har det skett med god effekt såsom i den drastiska skildringen „När Johannis i torpe' skul 'sta å skaffe sej en hustru", samt i dialogen i allmänhet, so härigenom blifvit så mycket trognare och fått rikare färg. F Agrells namn hör ju till det unga Sveriges mest kända, och ti skriften har flere gånger förut för sina läsare framhållit arten hennes talang. Det ser man också genast, att dessa berättelse komma ur en beherskad penna, ty formen är både knapp o konstnärlig och värkan den åsyftade.

Att rätt skildra allmogens lif är väl en af de svåraste up gifter den bildande konstnären eller författaren kan ha. Till o med stora talanger ha kommit till korta därvid, och i deras a mogenoveller, som till exempel i en Björnsons, ha flere färg bleknat altför hastigt. Den i andra förhållanden uppvuxna kons nären frestas lätt af det rent pittoreska, af det som man säg „gör sig bra"; allmänheten åter tror så lätt att den värklig får bilder ur folklifvet, därför att målaren eller författaren låt sina figurer gå klädda i folkdräkter. — Man kan väl knapp säga att fru Agrells skildringar af folklifvet äro särdeles djup men det göra de väl häller icke anspråk på att vara, då en d af dem endast uppträder under den anspråkslösa rubriken „turis minnen", och turistens sätt att se alltid är flyktigt. Läsaren fi i dessa noveller icke så mycket af folkets inre tanke- oc

känslovärld; hos fru Agrell öfverväger det pittoreska elementet. Hon skildrar blott det hon ser, men hon gör det i alla händelser på ett sätt, som i många afseenden intresserar. Först och främst sker det ärligt, och vidare har hon funnit roande och originella typer. För att endast tala om några af dem: skräddar Janne, den spinkige, puckelryggige lille byskräddaren, som drar in till marknaden med fästegåfvorna i fickan, fast besluten att komma hem som förlofvad karl, „ty hadd'n bara fästegåfvorna klara, så nog fick'n fästmö sen"; Fiskar-Lisa, som aldrig orkade något, utan fick som en „bulle under bröstet" bara hon arbetade och som därför tar sin tillflykt till byns kloka gumma för att få „puken" i huset, det är enligt en jämtländsk sägen en två tum lång tjänare, som „drager till huset" och som man får låna, ingen törs säga af hvem; Lögde-far, som är typen för den gamle, snåle och sluge bonden, och läserskan Bina med sin otillfredsstälda längtan efter jordisk lycka, som ligger på bottnen af hennes religiösa exaltation. — „En bönemanshistorie" är en särdeles rolig berättelse om huru „mor" tar emot den väntade friaren: i ett nu var hela gården både ute och inne en bild af arbetsamhet och trefnad. Golfvet var beströdt med granris, far satt vid spiseln „rent hemma som åf en händelse" och täljde selpinnar, Lisa Lena satt i väfstoln, mörkröd, svettig, strålande, iklädd sin „allra nyaste" och med doft af björnpomada i håret, Brita Kajsa skurade mjölktråg ute på backen så att vattnet yrde, Olle bar timotej från logen, lill'Kalle läste katekesen, och mor själf klipte tröjor ur en blångarnsväf och gnolade på en julpsalm. Men när Jan Ers far och „pojken hans, som kom me' blomkvast i näfven, slank in till torpar Jans", då förvandlades i ett nu scenen. En stund därefter hade lill'Kalle tagit sin tillflykt under sängen, Brita Kajsa var i fähuset, och far hade „lagt i väg" till åkern med en fart, som betydligt skilde sig från hans vanliga lunk. Själf satt mor på köksgolfvet med förklädet öfver hufvudet och gret de bittraste tårar hon kanske någonsin gjutit, under det hon funderade på något medel att „hålla tyst me' elänne'". — När man slutar fru Agrells bok, sker det med känslan af att man gärna håller i minnet de väl och sympatiskt tecknade personer hon gifvit, och man hoppas att få se flere.

H—a.

Ernst Ahlgren: Folklif och småberättelser; 208 s. 8:o. Sthlm 1887, Z. Hæggströms förlagsexpedition; 2 kr. 75 öre.

Värklighetsdiktningen i Sverige har på de senaste tre åren fått en förstärkning genom denna författare, som kommit den gamla svenska kärleken till vitterhet att draga ett djupt andedrag af glädje. Läsaren känner, om icke utkasten „Från Skåne", det formelt något debutantmässiga, men till innehållet präktiga roman-

försöket „Pengar“ eller teaterstyckena „Final“[1]) och „I telel så i alla händelser „Fru Marianne“, en af de populäraste sve romaner som någonsin skrifvits. Han vet då huru goda gru vi hafva att välkomna hvarje nytt arbete af samma hand.

I den samling, hvarom nu är fråga, kunna icke med ning *alla* styckena sägas vara lika färdiga. Några vittna mi säkert, andra på afgörande sätt om sin diktares egendor förmåga af ömt allvar och trygg humor, frihet i lifsuppfat gen och ändå etiskt omutliga instinkter, om Ernst Ahl flegma gentemot alt hvad formalism och konventionalism heligt, men på samma gång känslighet för hvarje minsta af sådant i vanor och sed, som faktiskt håller människan hennes plikt samman — således likgiltighet för teaterma men kärlek till själfva ansiktets samtliga, lefvande drag.

Några af de för författaren mest kännetecknande — delvis förut publicerade — styckena skola här kortelige mälas. Folklifsskildringen „Kamrater“, den skånske ryk Truls Jonassons och hans vallhund Fältmans lilla hjältedik en bland dessa klassiska bitar, ehuru de båda hjältarnes synes börja med horn och sluta med kosvansar. Den värklig dikten kan man regelbundet taga fram igen och läsa om, vederbörliga mellantider af glömska. Man skall för hvarje åter finna den lika träffande, lika genompålitlig, lika butter, lustig och lika rörande. Den tål att vända, att tumma, att kn på. Af intet slags handterande mister den formen, och ing tar kunna locka ett ihåligt ljud ur den; ty den är en fullg massiv pjes.

En annan folklifsdikt, „Vid sotsängen“, en sockenbudshi — den unge, nitiske prästmannens lärospån, att alt hvad n teorin gör upp måste anspråkslöst omdanas inför det ensl konkreta fallet, innan det kan börja duga till något — är sin sträfva värklighet en hög och skön läxa samt får så sl tyst värka som sådan, att man med högtidlig rysning, me känsla af tacksamhet för hvad man nyss fått lära skiljes dessa arma, förut dels rentaf förbisedda, dels skydda männ ur samhällets understa lager. Ej tecken till känslosamhet beskrifvarens sida; ej heller brutal förevisning; nej, alls inget annat än blygsam trohet mot sakförhållandena! Man tycke slutet icke har blifvit berättadt för en, utan att det nyss föregått och att man själf var närvarande. Man känner afg mera håg att lämna intrycket från denna dödsbädd ostördt helt än att söka dela det med andra och därigenom komm själf förlora något af dess innebörd. Särskildt af det enkla hvarpå alla orättvisa tankar om prästen undvikas och denne nyktert, helt tyst bara utfår sin billiga, vemodiga rätt so annan begränsad stackars människa, lär man sig att hål

[1]) Bolagsarbete med Axel Lundegård.

fattaren. Sistnämda, som det kan tyckas, obetydliga drag är llertid ett bland dem, som pläga vara kännetecknande för de sta författare. Dessa ådagalägga minst sagdt lika ofta sin het i de dumheter de vid frestande tillfällen underlåta att som i sina mest geniala yttranden. Därför bådar hvarje t ställe en stor framtid åt en författare, i hvars dikt det på-. Man hittar det icke ofta af äkta slag i den vanliga raturen.

Mordhistorien „Förbrytarblod" beskrifver från drängklassen ma vanvettiga kval hos älskaren, med hvilken en nöjeslysten, hjärtad kvinna lekt, som dem man sedan gammalt känner n herreklassen. Detta slags lifsolycka hör ännu till företeel- na på mänsklighetens gemensamma allmänning. Novellen är kt gjord; kunde för öfrigt möjligen vara skrifven af någon n bland våra yngre diktare. Likaså „Den gamla Sèvregrup- „, „Jul" och „Tvist".

Ett stycke åter, som ingen annan i Sverige och jag vill ga, icke Garborg, icke Schandorph, icke Juhani Aho, utan t någon af Englands rörligaste, finaste humorister och förf. f kunde gjort, är det sista i samlingen, „Herr Tobiasson". t har i framställningen — om till sin fördel eller skada beror olika tycken — något af gammaldagshumorns virtuositet. r första takten är spelad, kommer det sedan att gifva det öfriga d altjämt lika outtröttligt lifliga vändningar, ända till och med a draget med stråken. Fantasin har genast ryckts in i en grundstämning, hvarur den sedan icke för ett ögonblick tillå- smyga sig undan, förr än det hela är slut och har gjort sin an. Och den åsyftade värkan är den af smältande godmo- het under en förklädnad af fåfänga bemödanden af människorna lära sig lefva blott för sin egen komfort. Dickens t. ex. har rt otaliga virtuosstycken öfver detta tema. Att det ännu en g kan med fördel återupptagas, att det kan förefalla både bekant och spirittande nytt, vittnar icke blott om stor teknisk måga, utan framför alt om att författarens sätt att se de aste, allmännast mänskliga förhållanden redan är vordet mästa-. Han vet sig kunna få sin läsare att älska detta särskilda , som han framdrager ur det dagliga lifvet och berättar i något vända ordalag, emedan det han själf älskar ute i det dagliga lif- t öfveralt är uttryck för en större lag än alt det skenbart sön- nde, en lag som innerst binder människa vid människa och n hvilken hon icke vore människa. — Skizzen „Medan kaffet kar" hör till de mindre färdiga. Historierna däremot „Om en are", „Storhandel", „Hans Landos teologi" och „Mor Malenas a" äro sådana framställningar af slättbohumor — hol- ska, höll jag på att säga, men menade skånska genretaflor — hvilka man framdeles skall täfla om att igenkänna författarens mda märke. — När jag slutligen anmärkt att utkasten „Frun-

timmer“ och „Djurstudie“ äro två små goda resultat af noggr iakttagelse, som sedan omsorgsfullt återgifvits, äro alla styck i den nya samlingen nämda.

Robinson.

Johan Lindström (Saxon): Bondfolk, skisser; 135 s. { Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 1 kr. 25 öre.

Då denna förf. för något år sedan uppmärksammades tidskriften, var det under förhoppning att det ynkliga och s modiga i hans lifsåskådning skulle gifva rum för en större j tion naturfriskhet och hans lofvärda afsikter sålunda få ett bä underlag. I viss mån har denna förhoppning förvärkligats, i att förf:s förra bitterhet nu antagit karaktären af vemodigt allı en sinnesstämning som ju är helt naturlig, då förf. efter hårda „kamp för brödet“ återvänder till hembygden, där han be ker sin gamla, vördade „Pastor Bergs“ graf — för öfrigt en de bättre berättelserna — återknyter bekantskapen med kloc rens Ida, som tvinar bort under sin längtan att se sig om i v den, eller följer Karl Persson på hans tunga väg till kyrkog den, där hans enda son, som han tvingat att studera ihjäl nu skall myllas ned. Men friskheten och natursanningen, bå så oundgängliga, då det gäller att skildra folklifvet, vilja i häller nu göra sig gällande. Man är värkligen frestad att tro förf. icke alls varit hemrest eller ens någonsin deltagit i bo folkets lif och lärt känna dess åskådningssätt, utan att han rare skrifvit sina berättelser på sin kammare: så främmande osannolika förefalla de.

Om man undantar den fullkomligt onödiga och plumpa ledningen till berättelsen „Märkt“, är emellertid andan i be telserna altigenom lofvärd, men då förf:s fantasi icke är i st att riktigt förhjälpa honom till det alltid goda slutet, vore rådligast att han lärde känna bondens lif bättre, för att dringarna skulle bli trovärdiga.

—g —r.

F. T. Borg: De tre äro ett: kommunismen, socialismen, soc demokratin; ett bidrag till de kroppsarbetande klassernas histo 114 s. 16:o. Sthlm 1887, Albert Bonnier; 1 kr.

Om ändamålet med sin broskyr yttrar förf. något anspr fullt: „det är som ett varningens ord denna skrift framträdt. D författare anser sig så mycket mera befogad att i dessa frå taga till ordet, som han i 40 år sysselsatt sig med hithör ämnen samt i sin egenskap af tidningsman och folkrepresent någorlunda känner nationens politiska och sociala ståndpunkt den väg, på hvilken allena ett sundt och lugnt framåtskridan torde vara möjligt.“ I hufvudsak följande Emile de Laveleye g

:f. en öfversikt af de tidigare socialistiska, halft fantastiska sy-m, som uppstälts af S:t Simon m. fl., samt en redogörelse för a nuvarande socialistiska agitationen i Europa och Amerika. n framhåller hurusom socialismen vunnit terräng hufvudsakli-a blott i de länder, där reaktionärer innehafva styrelsen, i Tysk-d, Belgien, Danmark, och egnar härvid nödig uppmärksamhet dess heroer i det förstnämda landet: Ferdinand Lassalle och rl Marx. I Frankrike, som en tid var härd för den kommu-tisk-socialistiska agitationen, tyckas däremot kejsardömets fall och riserkommunens gräsligheter hafva brutit dess kraft. I det fria gland, hemmet och hufvudsätet för manchesterskolan, har socia-men ej spelat någon betydande roll. De stora fackföreningar-, „Trade-unions", hvilka i sig upptagit eliten af de engelska oppsarbetarna, hafva upprepade gånger uttalat sig emot hela relsen. Äfven i Sverge hafva de socialistiska idéerna ej funnit gon gynnsam jordmån, trots eller kanske hällre tack vare den ergiska propaganda, som skräddaren August Palm drifvit där-r. Förf. refererar slutligen den amerikanske socialistaposteln ry Georges märkliga arbeten jämte den förträffliga kritik, som ts dem af den svenske docenten Fahlbeck.

Så vidt vi finna har förf. på ett öfverhufvudtaget tillfreds-llande sätt löst sin uppgift. Med tillbörlig skärpa påvisas det imäriska i socialismens utopier, liksom dess ofta upprepade på-ende att i följd af „järnlagen" den kroppsarbetande klassens aldrig kan förbättras, vederlägges. I denna punkt hade förf. roy-Beaulieus arbete „La répartition des richesses" funnit en gd upplysande fakta.

En anmärkning tillåta vi oss dock att göra. Förf. hade nnat något utförligare redogöra bland annat för den s. k. ka-tersocialismens åsikter, sådana de framträda i dess förnämsta hängares arbeten. Alldeles falsk anse vi förf:s åsikt att denna as hufvudsakliga betydelse varit att samla material för en ar-tarestatistik; ty den socialpolitiska skolan, såsom den själf kallar ;, med författare sådana som Wagner, Schäffle, Held, Nasse, ste anses epokbildande i den ekonomiska vetenskapen.

Edv. Öhrnberg.

Familjebibel, valda stycken af den heliga skrift för hemmet h skolan, utgifven af *Fredrik Fehr;* Nya testamentet. Stock-lm 1887.

Utgifvaren, som utarbetat denna familjebibel efter tysk fö-bild, har gjort valet af de nytestamentliga stycken, hvilka han ptagit, närmast med hänsyn till det kristna hemmets och den krist-a skolans behof af religiös uppbyggelse och undervisning. Detta al af bibelstycken afser dock icke att undantränga det fullständiga ya testamentet: familjebibeln vill tvärtom endast bilda en brygga till skriften, vill förbereda dess läsning. I sådant syfte är det, som

utg. i föreliggande arbete ger åt oss den nytestamentliga tex jämförelsevis fullständig. En större lucka förekommer end Uppenbarelseboken, hvars hela mellersta del är så godt som sluten.

Utgifvarens egentliga förtjänst ligger i de talrika sakför ringar, hvarmed han försett själfva texten. Arbetets värde dessutom genom en stamtafla öfver Herodes' hus och två ka Angående textförklaringarna säger utg. att de icke äro bibelk ska. Däremot har han genom att till arbetet bifoga en förte ning på olika nytestamentliga läsarter lämnat ett rikt material textkritik. Med hänsyn till bokens plan och ändamål för öf synes han härvid hafva gjort en öfverloppsgärning.

Vårt slutomdöme blir att den nu utkomna nytestament delen af familjebibeln är väl egnad att i enlighet med sitt sy mål befordra bibelordets läsning och kunskapen om de kris trossanningarna.

T—n.

F. Guizot: Europalaisen sivistyksen historia; suomenta *J. S.;* 243 s. 8:o. H:fors 1887, G. W. Edlund; 4 mk.

A. Stern: Englannin vallankumous; suomentanut *J. S.,* 1; 192 s. 8:o. H:fors, G. W. Edlund; 3 mk.

Huruvida dessa tvänne framstående kulturhistoriska arb äfven i sin finska dräkt skola finna tillräcklig publik våga icke afgöra; men då det dock till slut är bokens eget v som hufvudsakligast betingar den afsättning den får, tveka icke att uttala vår tro, att den förra bland dessa öfversättnin ej torde vinna någon större spridning, medan det senare arbe torde draga till sig alla dem, som ega den bildning, att de finska kunna njuta af ett sådant specialarbete som detta.

Guizots „Europeiska civilisationens historia" är ju redan ska gammal — den firar i år sitt 60:åriga jubileum — och mycket uppseende detta värk än väckte vid tiden närmast efter utkommande, förefaller det vår tids läsare ohjälpligen föråld Dess retoriska stil kan möjligen slå an på en fransk akade publik, men åt en läsare i vår realistiska tid synes arbet meddela altför få värkliga åsikter att utsilas ur de långa, skrufvade perioderna. Dessutom sträcker sig framställnin blott till franska revolutionen, hvilken för vår tids civilisation viktiga utvecklingsperiod sålunda icke behandlas i arbetet. häller är den finska omklädnaden tilltalande. Förf:s franska tyckes öfvers. söka återgifva med ett vårdslöst laissez-aller-spr flere misslyckade nybildningar, gamla, redan länge sedan fr det allmänna skriftspråket utmönstrade uttryck, sveticismer o. värka ovilkorligen störande.

Berlinerprofessorn Sterns arbete är däremot, särskildt för vara skrifvet af en tysk, väl läsbart och klart. Förf. har afsett att

ra fullständigt än Macaulay och andra engelsmän samt i större
ihet än Guizot och Ranke framställa den specifikt engelska
hvälfning, som kallats den engelska revolutionen, och som icke
r mycket invärkat på kontinentens förhållanden. Men — att
af det utkomna första häftet — tillvinner den utmärkta
ställningen denna strid ett allmännare intresse, och den finska
sättningen ökar om möjligt detta. Eget nog äro dessa två af
här i ett sammanhang berörda öfversättningar, som förlagts af
me förläggare, signerade med samma öfversättaremärke; men
r hvad vi hört, beteckna dessa lika initialer icke samma per-
; härpå tyda äfven de alldeles olika öfversättningarna. Några
äkliga egenheter förekomma visserligen äfven i öfversättningen
Sterns arbete, men öfverhufvudtaget äro termerna och andra
ildade ord lyckligt återgifna samt språket i de flesta fall rik-
, hvilket gör att man med stor lätthet och stort nöje läser
ta framstående arbete i dess finska dräkt.

O. G.

Öfversikt.

Landtdagen 1888, III. Vår representation arbetar långsamt.
m stånden slutbehandlas frågorna visserligen i regeln under
eller två sammanträden efter det utskottsbetänkandena utde-
ts, och då sammanjämkning visar sig nödvändig, möter veder-
rande utskotts förslag här endast undantagsvis några svårighe-
. Men om sålunda behandlingen i stånden icke hindrar ett
ndsamt slutförande af landtdagsarbetet, kan detsamma däremot
sägas om utskotten. Deras arbeten fördröjas och försvåras
främsta rummet af tvåspråkigheten och tolkningen, äfven om
, såsom fallet torde vara i flertalet utskott, behöfver ega rum
ndast från svenska till finska, men icke tvärtom. Utsedda från
olika stånd, representerande icke blott olika åsikter och olika
nduppfattning i en mängd frågor, utan äfven olika grad af
ldning och insikt, ha utskottets medlemmar redan i sak svårt
tt förstå hvarandra, svårt att sätta sig in i hvarandras åskåd-
ningssätt. Missförstånd i principer och detaljer samt tack vare
ära partiförhållanden, äfven en viss grad af misstroende äro där-
r oundgängliga stötestenar vid utskottens arbete. Däraf de
långa diskussionerna, däraf bristen på enhällighet och klarhet i
utskottens betänkanden. Men icke nog med att det sålunda tar
en lång tid i anspråk, innan utskotten hinna slutbehandla en

fråga, utan flere veckor kunna yttermera förgå, innan betänka blir färdigt att föreläggas ständerna. Med afseende å fyrk marsystemet kan försvaret af utskottets förslag nämligen i såsom i flere andra länders lagstiftande församlingar, anförtro en inom utskottet utsedd rapportör. Då dessa hos oss skulle fyra till antalet, kunde altför betydande divergenser i frams ningen inom de skilda stånden uppkomma, utom att någon portör alls icke skulle kunna utses för det stånd, hvars saml medlemmar i utskottet möjligen omfattat en annan åsikt än skottets majoritet. Utskotten äro därför nödsakade att i forn ett betänkande motivera sina förslag. Men det kan dock ifr sättas huruvida det vore behöfligt att såsom hittils hopa skä skäl och därtill ännu lämna en framställning af frågans hist m. m. Saken skulle knappast förlora på uteslutningar i detta seende, och mycket vore måhända vunnet i snabbhet vid äre nas behandling. — Såsom förhållandena hittils gestaltat sig, ko de flesta ärenden icke till afgörande, förrän mot slutet af la dagen, och ett resultat häraf är att landtdagsmännen, hvilka med dantag af ledamöterna i några jämförelsevis arbetsdryga uts under landtdagens lopp ha tämligen god tid, dåmera svår hinna egna utskottens betänkanden nödig uppmärksamhet.

Äfven vid denna landtdag kommer det synbarligen al på samma sätt. Af propositionerna, som med de ännu emots torde komma att uppgå till 41 eller 42, har tils vidare enda tredjedel slutbehandlats, och till de återstående höra proposit af stor omfattning, såsom de angående dissenters, straffl samtliga järnvägsfrågor, koncessionslagen, finansrelationen flere. De propositioner, som slutligen afgjorts, gälla däremo största delen frågor af mindre betydenhet, såsom förflyttning statsarkivet af häradsarkivens äldre handlingar; ändring af n paragrafer i legohjonsstadgan; enahanda röstbegränsning s öfriga kommunala angelägenheter äfven vid val af borgmäs rådman och magistratssekreterare; rätt att afgifva sjöförkla jämväl till ordningsrätt; upphäfvande af häradsnämdemäs frihet från skjutsningsbesvärets utgörande; hingstars utsläpp på bete; aflyftande af slotts- och lasarettsfyrken; en mindre ändring i förordningen angående indragna tjänster; fridlysni stadgans tillämpning äfven på telefoninrättningar; bevillning maltdrycker och spelkort. Af större vikt äro däremot proj tionerna angående folkskole- och militärbudgeten, om förändri i skjutsförordningen samt i värnepliktslagen, om varumärken vensom, med afseende å den vändning frågorna tagit, propos nerna om tobaksbevillning, om lärares afgång ur tjänsten vid års ålder samt om metersystemets tillämpning vid tillvärkn och försäljning af brännvin. Men af dessa äro endast de t budgetsfrågorna slutligen afgjorda, medan de öfriga ännu bero sammanjämkning. Något synnerligt intresse ha ofvan uppräkn frågor icke ens inom landtdagsmannakretsar lyckats väcka, i

ntag möjligen af de tre till sist omnämda. Dock torde det icke anledning att ännu redogöra för debatten angående dem, då om sagdt äro beroende på sammanjämkning.

Motionerna ha vid denna landtdag — den första, då de mit i fråga — varit hvarken många eller långa. De skulle llertid väl försvara sin plats vid våra landtdagar, särskildt i ga om mindre lagförändringar, som icke erfordra en grundli- beredning än den som vid ett ständermöte kan påräknas. någon fråga väckes i form af motion, kan den nämligen vinna lösning på ett långt enklare sätt än annars. Efter det sena- afgifvit yttrande i ämnet, kan ständernas beslut på högsta godkännas, utan att sålunda någon instans besvärats därmed än en gång. — Tils vidare ha endast fyra motionsbetän- en utdelats; i öfverensstämmelse med dem ha ständerna be- sig för motioner angående den personella fattigafgiften samt kvinnas valbarhet till medlem i fattigvårdsstyrelsen, men mot förkastat motionsförslagen om skyldighet för jordegare upplåta mark för telefoninrättning samt om fattigvården vid riella värk.

Af petitionerna, som äfven vid denna landtdag kunna räk- i hundradetal, hafva de som hittils slutbehandlats icke föran- till någon åtgärd. Men angående tvänne, af hvilka den ena r Mariehamn såsom orderplats och nödhamn, den andra sjö- förhållandena på Ladoga, ha tre stånd i hufvudsak förenat ehuru besluten i detalj afvikit från hvarandra och samman- ning därför är nödig. De i borgare- och bondestånden in- de om författareunderstöd, hvilka tils vidare väckt det stör- uppseendet, äro åter beroende af det svar, som kommer att på bondeståndets inbjudning till öfriga stånd att förena om bondeståndets beslut, som gick ut på utdelandet af så- understöd genom en af ständerna tillsatt nämd. Så snart n slutligen afgjorts, skola vi redogöra för dess i många hän- den märkliga förlopp.

Vid sidan af sitt egentliga landtdagsarbete har borgarestån- vid denna landtdag haft en valkassationsfråga, ehuru dock af motsatt art mot den, som vid senaste landtdag förekom i det ståndet och då väckte så mycken uppmärksamhet. Repre- ten för Kemi stad, hr Fellman, som efter sitt val blifvit nd till senator, anhöll nämligen hos ståndet om befrielse från dtdagsmannauppdraget. Men denna anhållan afslogs. Utgån- kan möjligen ha sin betydelse såsom prejudikat för framti- , om det än finnes föga sannolikhet för att vare sig herrar lse senatorer själfva eller valmännen skulle vara intresserade att styrelsen blefve representerad i borgareståndet, då någon ighet härför dock icke förefinnes beträffande präste- och bon- stånden.

Bland frågor, som i en landtdagsöfversikt böra annoteras, äfven anmärkas den anhållan om landtdagsmannaarfvodets be-

stämmande till 16 mark om dagen, som af bondeståndets flert gjordes och af ståndet jämväl bifölls. Landtdagsordningen med ger visserligen stånden rätt att såsom sista instans bestämma arfv dets belopp. Men lagstiftarens afsikt har det väl dock icke varit något stånd skulle begagna sig af denna rätt så *en masse* som förevarande fall. Beloppet är dessutom, åtminstone för en allm geman, så högt, att beslutet icke rätt väl sammanstår med d sparsamhet med allmänna medel och särskildt i afseende å tjänstem nens löneförmåner, som utmärker det fjärde ståndet. Ordningen vi frågans afgörande har likaså varit egnad att ådraga sig en viss up märksamhet, i det att icke samtliga de medlemmar af stånd som anhållit om arfvodets förhöjande, afhöllo sig från att d taga i frågans afgörande, utan endast en och en i tur jäfvade

Till sist en rättelse af uppgiften i senaste landtdagsöfv sikt därom, att några språkfrågor icke i petitionsväg skulle f rekomma vid denna landtdag. Tvänne i bondeståndet inlämna petitioner om undervisningsspråket vid polytekniska institutet Mustiala landtbruksinstitut blefvo visserligen återtagna. Men p titioner i enahanda syfte samt därtill äfven om Fredrikshamn kadettkår inlämnades af andra medlemmar af ståndet. Till med petitionerna om ett finskt lyceum i Borgå och ett i W samt om förändringen af undervisningsspråket i S:t Michels lyce till uteslutande finskt utgöra de en borgen för att språkfrågan äfv vid denna landtdag kommer till tals. Men det är dock icke tagligt att debatten blir synnerligen häftig. Resultatet: två st mot två, torde redan på förhand kunna anses gifvet.

E. Schybergson.

Rättelse.

I hr A. G. Nathorsts uppsats (XXIV h. 3) står sid. 239 rad. 13 n ifrån *redan under tertiärtiden* i st. f. *sedan tertiärtiden*.

Några ord om statistik.

I.

Enligt säkra historiska vittnesbörd insamlades redan regeringarna i åtskilliga af forntidens stater tidtals vissa gifter, hvilka förnämligast afsågo folkmängden och in- arnas förmögenhetsvilkor. Men dessa uppgifter, hvilka öfrigt icke kunde göra anspråk på synnerlig noggrann- hade blott ett rent praktiskt intresse och afsågo of- icke annat än att lämna upplysning om den i dessa för staten viktigaste angelägenheten, nämligen dess åga att föra krig. Så veta vi till exempel med be- dhet att dylika uppgifter insamlades i Kina redan un- kejsar Yaos regering (2238 f. Kr). Äfven i bibeln om- nes att folkräkningar anstäldes hos israeliterna, ibland ra tillfällen vid Sinai och under konung Davids rege- g. Hos egyptierna och grekerna förekommo också folk- kningar, likasom äfven hos romarna; hos dessa senare besörjdes de i samband med beskattningen af tjänste- n, som kallades *censorer*. Kejsar Augustus utfärdade ett bud att „all världen skulle beskattas“, eller med andra d att folket skulle räknas, för att skatter sedan skulle nna påläggas detsamma. — Karl den store förde så kal- de *inventarier*, hvilka dock endast afsågo hans egna do- ner. — Af Vilhelm eröfraren upprättades i England den kallade *dom'sdaybook* eller domedagsboken, så benämd medan de uppgifter, som angingo invånarna och deras rmögenhet, insamlades med en noggrannhet och en sträng- et, som förliknades vid förfarandet vid den yttersta do- men. — Äfven annanstädes, isynnerhet i de italienska sta- erna, insamlades under medeltiden och i början af nyare iden dylika uppgifter, hvilka man numera skulle kalla dministrativt-statistiska. Synnerligen rika på sådana upp- gifter voro de af de italienska gesandterna hemsända *rela- tionerna*. Sammanstälda till ett helt, bildade dessa med sina

historiska, politiska, geografiska och statistiska notiser hvad man lämpligast skulle kalla en politisk geografi. Dessa uppgifter voro af en särdeles stor vikt för den tidens statsmän. Det första systematiska arbete, som innehåller diverse dylika och andra uppgifter om staterna jämte någon vetenskaplig bearbetning af dem, är utgifvet af italienaren *Sansovino* (1562). I detta arbete behandlas 22 äldre och nyare stater, hufvudsakligast med afseende å sin administrativa organisation. Slutligen gifves i arbetet en framställning af en idealstat, sådan som författaren förestält sig densamma. Denna ingenstädes existerande mönsterstat kallar han *Utopien* efter engelsmannen Thomas Morus' lika benämda arbete. Sansovinos landsman *Guicciardini* skref 1587 om samma ämne. I slutet af århundradet finna vi hos *Botero* (1589) de första försöken till en jämförande statistik.

Men den egentliga, vetenskapliga statistiken, ehuru ännu icke betraktad som en särskild vetenskap, tog sin början först något senare och utvecklades vid de tyska universiteten. Vid dem uppfattades statistiken i allmänhet såsom en del af *statskunskapen* eller en beskrifning om *statens märkvärdigheter,* det vill säga staten i dess sammansättning, dess krafter och anmärkningsvärda beståndsdelar. Den förste som (1660) offentligen föreläste öfver detta ämne såsom en del af statskunskapen, var professorn i Helmstädt, *Herman Conring* (f. 1606 † 1681). Benämningen *statistik* anses ämnet hafva erhållit af professor *Schmeitzel* (f. 1697 † 1747) i Jena. Denna benämning kom till användning i Frankrike först 1789 och spriddes sedermera äfven till andra länder. För härledningen af detta namn finnas tvänne förklaringar. Några anse att detsamma uppstått af det italienska *statista* = statsman eller politiker, och att staten således skulle utgöra vetenskapens föremål; denna uppfattning har gjort sig gällande förnämligast i Tyskland. Andra åter anse att namnet är härledt af det latinska *status* = tillstånd (= det franska *état*) och att vetenskapen kan hafva till föremål hvilket objekt som hälst, hvars tillstånd utredes. Denna senare uppfattning hyllas i allmänhet af fransmännen. Meningsolikheten har sålunda gält icke ensamt en etymologisk tvistefråga, utan än mer den, hvilket innehåll och

hvilken uppfattning bör tillmätas statistiken. Striden emellan dessa tvänne olika uppfattningar har tidtals varit mycket liflig, och intill närvarande tid kan densamma icke anses vara afgjord.

Af Conrings efterföljare nämna vi här endast de förnämste. *Achenwall* (f. 1719 † 1772), ansåg statistiken vara en vetenskap om statens författning eller en beskrifning af statens värkliga tillstånd. *Büsching* (f. 1724 † 1793), som äfven blifvit kallad tabellstatistikens fader, tillämpade den komparativa metoden, innefattande en jämförelse mellan förhållandena i olika stater. Den som likväl mest bidragit att sprida kunskapen om statistiken, eller hällre att popularisera densamma, är *Schlözer* (f. 1735 † 1809). Det är af honom det bekanta uttrycket „statistiken är den stillastående historien och historien är den fortlöpande statistiken“ härrör, en definition som vi icke anse riktig, ehuru vi här icke kunna sysselsätta oss med en närmare utredning af frågan. En af denna så kallade historiskt-beskrifvande skolas eller, såsom den också ofta blifvit kallad, Göttingerskolans förnämsta adepter och ifrigaste försvarare var i nyaste tider professor *Wappäus* († 1881) i Göttingen. Statistikens innehåll var enligt denna skola ungefär detsamma, som anträffas i vissa politiska geografier: statens territorium, dess folkmängd, statsförfattning, finanser, militära förhållanden med mera skulle behandlas af densamma. I detta afseende var den äfven af stor nytta förnämligast för dem, som ägde befattning med administration och politik, men tillika för den allmänna bildningen.

Ungefär samtidigt med denna historiskt-beskrifvande skola uppstod den så kallade politiska aritmetiken, hvilken försökte att utröna vissa lagar i statistiken, eller det ena beroende af det andra, sambandet emellan orsak och värkan. Man behandlade sådana förhållanden, som kunna uttryckas *i tal,* och hvilka hafva afseende på befolkningens prosperitet. Tidigast utvecklades den politiska aritmetiken i England. Den förste som sålunda försökte att utreda vissa lagar i statistiken var *John Graunt* (1662), som med ledning af uppgifter i Londons kyrkoböcker visade att ett bestämdt förhållande existerade emellan befolkningens antal och antalet af födelser och dödsfall, att

de olika könen stodo i en viss bestämd proportion till hvarandra och så vidare. Graunts närmaste efterföljare var *William Petty* (f. 1623 † 1687), hvilken först begagnade namnet *politisk aritmetik,* och astronomen *Halley,* hvilken var den förste som upprättade så kallade mortalitetstabeller. Dylika arbeten, som de ofvan nämda, möjliggjordes därigenom, att man redan i början af 16:de århundradet i Frankrike, England och Tyskland anbefalt att så kallade civilregister skulle föras; resultaten af dem publicerades tidtals. Men dessa civilregister fördes ganska oordentligt och lämnade mycket öfrigt att önska. Likväl användes, i brist på bättre material, de ifrån dem erhållna uppgifterna för uträknandet af mortalitetstabeller äfvensom mycket annat, hvarmed den politiska aritmetiken sysselsatte sig, hvilket likväl icke mera föll inom statistikens område, såsom uträknandet af pensioner, lifräntor och tontiner med mera. Äfven ingick i den politiska aritmetiken en mängd af sådana problem, som alls icke ägde någon gemenskap med statistiken, såsom till exempel alla beräkningar vid statens låneoperationer, lotterier etc.

Närmare ett sekel efter Graunt uppträdde den preussiska fältpredikanten, sedermera konsistorialrådet *Johan Peter Süssmilch* (f. 1707 † 1767), hvilken med alt skäl förtjänar namnet befolkningsstatistikens fader eller moralstatistikens (om hvilken mera längre fram) grundläggare. I sitt arbete: *Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechts,* hvaraf den 1:a upplagan utkom 1741, visar han tydligt huru den största regelbundenhet i afseende å händelserna och de mänskliga handlingarna äger rum, huru till exempel födelser och dödsfall ske efter vissa lagar.

Småningom började dessa skilda skolor att sammansmälta: den rena, beskrifvande statistiken, såsom man förut uppfattat densamma, började att ifrån den politiska aritmetiken altmera taga dess bestämda siffror och lagar. En viktig orsak till denna sammansmältning utgjorde de i början af detta sekel inrättade statistiska byråerna, i hvilka snart ett ofantligt siffermaterial hopades. Sålunda hade de båda källfloderna, hvilka uppstått hvar för sig, sammanflutit och bildade en bred och mäktig ström, den egentliga

statistiken. Det sista stora steget att fullkomna den statistiska byggnaden uttogs af den berömda belgiska astronomen *Adolf Quetelet,* hvilken tydligt visade att en regelbundenhet existerar icke allenast i afseende å människan betraktad blott som en naturprodukt, utan äfven i afseende å hennes moraliska handlingar. 1835 utkom 1:a upplagan af hans *socialfysik,* i hvilken de statistiska lagarna närmare framställas, eller huru orsak och värkan stå i förhållande till hvarandra. Quetelets socialfysik hvilar på naturalistisk åskådning. Genom att på statistiken tillämpa matematiken har Quetelet fört vetenskapen ett ofantligt steg framåt, hvarför han äfven med alt skäl kan anses vara den nyare statistikens grundläggare. Några andra af den nyare statistikens förnämsta män komma i det följande att nämnas.

II.

Vi hafva i korthet följt statistikens uppkomst och dess tidigare utveckling. Dess stora värde är numera allmänt erkändt, och likväl är man på långt när icke ense om dess begrepp och innehåll. I detta afseende finnas flere olika definitioner. Men mest bryta sig meningarna därom, huruvida statistiken i allmänhet är en värklig, afslutad vetenskap eller huruvida densamma icke hällre är en metodisk hjälpvetenskap eller en metodisk undersökningsform.

Enligt den äldre eller Göttingerskolan är statistiken en i sig afslutad disciplin, en beskrifning af det mänskliga samhällslifvet; den undersöker de sociala förhållandena, sådana de blifvit observerade, och försöker att framställa lagarna för dem. Wappäus säger att statistiken är kunskapen om statens närvarande tillstånd; Maurice Block uttrycker detta närmare sålunda, att statistiken är vetenskapen om en nations eller befolknings politiska, ekonomiska och sociala tillstånd. Enligt Göttingerskolan är statistiken således en afslutad vetenskaplig disciplin och staten i sin helhet föremålet för densamma. Enligt den nyare skolan däremot är statistiken endast en metodisk hjälpvetenskap eller kanske hällre en viss vetenskaplig metod, som kan tillämpas på hvarje föremål, som äger möjlighet

att förändras, för att undersöka lagarna för förändringarna eller rörelsen. Altså kan hvarje föränderlig sfär blifva föremål för statistisk behandling, och denna erhåller då sitt namn af det till undersökning upptagna föremålet. I denna bemärkelse skulle man då kunna tala om en befolkningsstatistik, en jordbruks-, industri-, handels-, medicinsk, meteorologisk statistik med mera. Till denna nyare skola höra Quetelet, Knies, Jonák, Rümelin, Engel, Wagner, Haushofer, Neumann-Spallart med flere [1]).

För vår egen del anse vi statistiken vara såväl en vetenskap som en metodisk undersökningsform. Då statistiken nämligen upptager till undersökning någon sfär af förhållanden, icke allenast för att inom denna sfär göra en mängd af iakttagelser, utan äfven för att utröna det emellan de skilda elementen existerande kausalsammanhanget eller att finna de lagar, som bestämma fenomenen, så är statistiken en vetenskap. Då vi till exempel undersöka befolkningen med afseende å de lagar, som reglera dess sammansättning, dess tillväxt eller aftagande, så hafva vi i befolkningsstatistiken en värklig vetenskap; göra vi för något annat ändamål observationer rörande befolkningen utan att undersöka lagarna, så är endast den statistiska metoden tillämpad. Observera vi hos en befolkning antalet dödsfall under en viss tid, och jämföra vi detta antal med befolkningens antal, med antalet personer, som af det ena eller andra könet befinna sig i motsvarande ålder, eller med antalet personer, som sysselsätta sig med motsvarande yrke, för att af alla dessa jämförelser utröna hvilket inflytande olika ålder, kön, yrke med mera utöfvar på mortaliteten, så hafva vi befolkningsstatistiken såsom vetenskap. Men om vi till exempel såsom läkare skulle vilja konstatera faran af en viss sjukdom — huru många af dem som insjuknat i koppor hafva dött i sjukdomen, och huru många hafva tillfrisknat —, eller värkan af ett visst läkemedel i förhållande till ett annat — i huru många fall kinin visat sig värksamt i en viss sjukdom och i huru många jod — så är endast den statistiska metoden tilläm-

[1]) Se härom dr. J. V. Tallqvists uppsats Den statistiska metoden, dess vetenskapliga uppgift och betydelse, Finsk tidskrift t. XXIII s. 30 f.

ıdi medicinens tjänst. Statistiken kan sålunda vara både ıtenskap och metod; i senare fallet bör undersökningens sultat bringas till en sådan form, som erfordras af den ıtenskap, hvilken för tillfället tagit statistiken i sin tjänst.

Af det ofvanstående framgår tydligt att vi icke anse ıten eller samhällslifvet uteslutande kunna vara föremål : statistiken — såsom den äldre skolan ville — utan äf-n hvarje annan sfär af fenomen, och att statistiken är vetenskap, då lagarna för fenomenen undersökas, men dast en metod, då blott iakttagelser göras, utan att la-rna därjämte konstateras.

Statistiken såsom vetenskap söker således, då den lämpas på någon sfär af företeelser, att ådagalägga de ;ar, efter hvilka fenomenen försiggå, eller att finna kau-sammanhanget emellan orsak och värkan. Men för att ;bundenheten rätt skall kunna framträda, måste fenome-n i allmänhet betraktas i stort, i massa. De lagar, som dessa massiakttagelser kunna härledas, kunna tydligen dast gälla hela massan, icke direkt hvarje af de enskilda ri ingående enheterna. Ju större antalet likartade objekt , till hvilka observationerna utsträckas, desto säkrare ifva resultaten. Man tillämpar i vetenskapen i detta af-ende den af Bernoulli först framstälda *lagen för de stora ken.* I förbigående må här anmärkas att resultatens nog-annhet dock icke är proportionell med observationernas tal; i sannolikhetskalkylen bevisas nämligen att nog-annheten tillväxer endast i proportion med kvadratroten antalet anstälda observationer.

På hvarje fenomen invärka i allmänhet liktidigt en ängd olika orsaker. Dessa kunna vara beständigt vär-ande (konstanta) eller också tillfälliga (variabla). Vid ıdersökningen af hvarje lag böra dessa olika orsaker noga iljas från hvarandra. Vi skola något närmare redogöra r dem här nedan, då vi komma till befolkningsstatisti-ıns lagar.

Vid de statistiska undersökningarna tillämpas i all-änhet den induktiva metoden, det vill säga man anställer ırst en mängd iakttagelser, och af dessa dragas sedermera ıtsatser, eller man öfvergår ifrån de enskilda företeel-erna till den allmänna lagen. Någon gång användes äf-

ven den deduktiva metoden, där man ifrån den allmä
principen leder sig till det enskilda fallet.

De lagar, som statistiken utreder, måste noga sk
från de matematiska lagarna. Dessa senare äro alltid
samma, de gälla för alla tider och alla orter, och unda
ifrån dem gifvas icke. De så kallade statistiska lag
däremot äro endast sannolikheter eller trovärdigheter, h
likväl, om de blifvit härledda ur ett tillräckligt antal
till den grad närma sig säkerheter, att de med ett
berättigande, hvad lagbundenheten beträffar, kunna er
namn af lagar. De skilja sig ifrån de matematiska lag
äfven däri, att de icke äro fullt lika för olika tider
olika orter, att de således icke äro beständiga. De
vilkorliga, det vill säga de böra förstås sålunda, a
länge vissa orsaker värka allena och med oförändrad
ka, blifva äfven resultaten desamma. Men vi återko
närmare till betydelsen af dessa lagar, då vi här
nedanföre mera detaljeradt skola betrakta huru laga
befolkningsstatistiken böra uppfattas.

III.

Såsom namnet redan angifver, utgör befolkni
eller människan betraktad i allmänhet föremålet fö
folkningsstatistiken. På människans födelse, hennes
vara, utveckling och död invärkar tydligen en mån
af orsaker, af hvilka flere sannolikt af oss aldrig
kunna fullt uppdagas. Men alla dessa orsaker kunna,
afseende å dubbelheten i människans väsende, hän
ettdera till fysiska eller moraliska orsaker. Främst är
niskan en produkt af naturen; men tillika är hon en
dukt af samhällslifvet och det inom henne själf innebo
själslifvet. Befolkningsstatistikens undersökningar n
därför skärskåda människan i hela omfattningen af he
natur, sådan hon framgår genom en samtidig påvärka
alla dessa krafter.

Såsom vi i det föregående hafva sett, visade r
Süssmilch att en bestämd ordning gör sig gällande
afseende å människans fysiska natur, i det att födelse
dödsfall ske efter vissa lagar. Quetelet utsträckte

in vidare till den andliga delen af människans varelse. Ian visade att vissa af hennes handlingar, hvilka vid ett tligt betraktande uteslutande tyckas bero af individens odtycke, eller såsom man säger, af dennas fria vilja, i n totalitet, det vill säga då man till exempel afser alla ivånare i ett land, förete en regelbundenhet, en inre öfrensstämmelse, som omöjliggör ett antagande om godckets allmänna herravälde. Dessa handlingar försiggå ledes oberoende af alt annat efter vissa bestämda „lagar".

Vi skola nu närmast undersöka hvad dessa „lagar", m gälla människan, innehålla och huru desamma egentgen böra förstås.

Af erfarenhet veta vi med afseende å människans siska natur att till exempel antalet födelser och dödsfall ett land i förhållande till folkmängden är under olika ungefär detsamma. Med afseende å hennes andliga nar gäller äfven samma konstans; till exempel: antalet af tenskap, som afslutas i en viss ålder, står i ett bestämdt rhållande till hela antalet ingångna äktenskap; medeldern för de i äktenskap inträdande, såväl för det ena m det andra könet, är år ifrån år detsamma och så vire. Men mest märkvärdigt är att en dylik konstans äfn gör sig gällande med afseende å sådana handlingar, m tyckas vara beroende uteslutande af människan själf, hennes fria vilja. Så förhåller det sig emellertid till empel med självmorden och förbrytelserna i allmänhet. upprepas med samma regelbundenhet såväl hvad hela talet och den skilda arten vidkommer, som ock med afnde å fördelningen på de olika könen och åldersklassa samt på de olika årstiderna. Ja, ända ned till de rktyg eller instrument, som användas vid begåendet af lfmorden och förbrytelserna, visar sig en lagbundenhet.

Således är människan såväl med afseende å sin rent iska del, som med afseende å sina handlingar understad vissa lagar. Men dessa lagar böra, såsom nämdt, ga skiljas från matematiska lagar; dessa senare äro fullnligt exakta och förändras aldrig. Men icke så de staiska lagarna. De visa endast det emellan orsak och kan existerande kausalsammanhanget och äro icke oförlerliga, ty då orsaken förändras, måste äfven värkan

blifva en annan. Vi kunna med ledning af dessa lagar endast sluta att då värkan under någon följd af år varit en och densamma, så har orsaken äfven förblifvit oförändrad; men om värkan förändrats, så har tydligen äfven orsaken undergått en förändring. Om till exempel årligt antalet dödsfall i förhållande till folkmängden i ett land för närvarande är mindre, än detsamma var för 50 eller 100 år sedan, så visar detta tydligen att lefnadsförhållandena förbättrats; om fyllerilasten minskats eller antalet förbrytelser aftagit, så visar detta att folket blifvit mer upplyst, att sedligheten gått framåt och så vidare. Angående förbrytelserna vilja vi här anmärka att för att kunna sluta huruvida desamma under någon tid ökats eller minskats, så bör antalet bestämmas efter samma grunder, det vill säga staten och lagskipningen böra uppträda på samma sätt under de olika tiderna i förhållande till förbrytelserna.

Det är således berättigadt att säga att de statistiska siffrorna äro ett uttryck för intensiteten eller styrkan hos de värkande krafterna. Då dessa senare förändras, så måste äfven motsvarande siffror förändras. Att dessa siffror i ett och samma land, om också ofta under en lång följd af år ganska stabila, dock icke alltid äro exakt desamma, visar oss erfarenheten med afseende å snart sagdt hvarje statistisk tabell. De statistiska lagarna äro således icke oföränderliga med afseende å tiden; de visa antingen ett stillastående, framåtskridande eller tillbakagående.

De statistiska lagarna äro icke häller oföränderliga med afseende å rum. De äro giltiga endast med afseende å det område, den relativa krets af människor eller andra föremål, som i det gifna fallet är objekt för de iakttagelser, ur hvilka lagen blifvit härledd. Så kan till exempel mortaliteten i ett land, i beroende af därstädes förherskande förhållanden, vara en alldeles annan än i ett annat till och med närgränsande land med andra förhållanden. I detta afseende visar erfarenheten att nästan för hvarje land eller till och med delar af ett land de statistiska lagarna äro något olika.

De statistiska lagarna äro således föränderliga med afseende både å tid och rum, ehuru denna föränderlighet,

ynnerhet under kortare tider, ofta kan vara nästan omärk-
g. Men just till följd af denna sin föränderlighet blifva
statistiska siffrorna en utmärkt måttstock för bedömande
de i samma land på olika tider rådande förhållandena,
t vill säga huruvida folket gått framåt eller tillbaka,
vensom förhållandena därstädes i jämförelse med dem i
dra länder.

Att de statistiska lagarna sålunda äro föränderliga
n för mänskligheten icke vara annat än tröstefullt. Ty
tta visar att ett fullkomnande af människan och sam-
llslifvet är möjligt, om blott de värkande orsakerna och
ständigheterna förändras till det bättre, och detta beror
l en stor del af människan själf.

Vi nämde ofvan att på hvarje fenomen liktidigt in-
rka så väl konstanta som tillfälliga orsaker, och att män-
skan påvärkas såväl af fysiska som af moraliska (sociala)
after. Vid undersökningen af de lagar, som gälla för
änniskan, bör man således försöka att skilja:

a) de fysiska orsakerna från

b) de moraliska eller sociala,

h uti hvardera af dessa hufvudklasser:

1) de konstanta eller ständigt värkande krafterna från

2) de tillfälliga eller variabla orsakerna.

Men så väl de konstanta, som de variabla orsakerna
nna värka

1) ettdera på hela massan eller

2) på enskilda delar däraf (individuella).

ssa senare orsaker böra såsom icke typiska bortelimi-
ras eller undanskaffas, och detta kan göras, då observa-
nerna utsträckas till tillräckligt stora massor, enligt den
an anförda lagen om stora tal. Ty lika troligt är att
dessa orsaker lika många och med lika styrka värka i
riktning som i en annan, och att de således ömsesidigt
phäfva hvarandra.

Då statistikens undersökningar i allmänhet sålunda
fva till mål att utreda endast de — vare sig konstanta,
er variabla — orsaker, hvilka gälla massan, och det en-
lda eller individuella undanskaffas, så kunna tydligen
olkningsstatistikens lagar och öfriga resultat hafva gil-
het endast för ett stort antal människor i deras samhäl-

lighet, men icke för den enskilda individen. De sta
ska siffrorna måste sålunda anses endast såsom medε
den, hvilka ofta alls icke motsvaras af något värkligt
sterande. Quetelet säger att desamma i befolkningssta
ken hafva afseende på det, som han kallar medelmän
(l'homme moyen), hvilken endast är en abstraktion, ε
sig innefattar medeltalet af alla människors egensk
Denna medelmänniska har bland de värkligen existe
ingen motsvarighet, åtminstone icke samtidigt i alla
Vi vilja förklara detta genom exempel. Om man säg
folktätheten i ett land är sådan, att på hvarje kvad
lometer i medeltal komma 35 invånare, så kan det vä
träffa att ingen landsdel af ifrågavarande areal inn
ler just detta antal invånare, utan något mera eller mi
men om hela folkmängden divideras med hela areale
fås just detta tal. Eller då vi säga att mortalitets
för en viss ålder är sådan, att 1 person af 100 dör
året, så betyder detta ingalunda att just den eller de
stämda personen inom året skall dö, icke ens om i en
finnes 100 personer i denna ålder, att 1 af dem nö
digt skall aflida, utan endast att i hela befolkningen
af denna åldersklass i vanliga fall kommer att gå u

På grund däraf att fenomenen såväl med afs
å människans fysiska som hennes moraliska natur
träda så regelbundet, som värkligheten det visar, elle
de statistiska „lagarna" äro så föga föränderliga, vilj
gra alldeles förneka viljans frihet och anse sålund
den enskilda människan handlar under ett öfvermä
tvång, att hon förty icke kan bära något ansvar för
handlingar, att hon är otillräknelig för dem. Ansvar
hvad som sker, säga de, kan icke ligga på den ensk
hela samhället är ansvarigt därför. Ty hvad som sker,
oberoende af den enskildas vilja, därför att det *måst*
på grund af vissa eviga, oföränderliga lagar. Detta
fatalismen i all dess hemska renhet. Antagom att
land under en följd af år ett visst antal mord i förhål
till folkmängden har blifvit begånget. Fatalisterna
att detta antal måste upprepas, och då kan icke på
på hvilka olyckligtvis lotten att vara mördare fallit,
något skäl det moraliska ansvaret därför åhvälfvas,

handla icke af fri vilja, utan äro endast nödvändiga redskap för den eviga, oföränderliga lagen. Till dessa förklarade fatalister hör ibland andra Buckle. Vore denna lära riktig, så vore det äfven följdriktigt slut med alt samhällslif, med alt som baserar sig därpå, att hvarje människa själf bör bära ansvaret för sina onda handlingar, lika väl som hon uppbär förtjänsten för de goda. Men denna lära är icke riktig. Felet består däri, att man ansett de statistiska lagarna hafva samma betydelse som de matematiska, hvilka värkligen äro eviga, oföränderliga sanningar; men som vi redan ofvanföre förklarat, är det, som vi kalla statistiska „lagar“, icke lagar i samma bemärkelse; de äro föränderliga med afseende å tid och rum och uttrycka i hvarje fall endast de värkande orsakernas större eller mindre styrka; de äro med afseende å samma föremål icke alldeles desamma för olika tider, skilda länder, olika klimat, olika vanor, olika sociala och ekonomiska förhållanden.

De åter, hvilka likasom Wappäus anse att människan äger fri vilja, förmena att detta bäst bevisas därigenom, att erfarenheten öfver alt gifver vid handen det de statistiska siffrorna för olika år icke äro alldeles lika hvarandra, och att häri just framträder den fria viljans inverkan; hvarför skulle dessa siffror annars icke vara exakt desamma? Bodio söker genom en bild åskådliggöra betydelsen af den enskilda människans fria vilja: han förliknar hela mänskligheten vid ett fartyg med dess passagerare; fartyget, det vill säga det hela, rör sig i en viss riktning, oberoende af de enskildas vilja, men dessa senare kunna röra sig fritt inom fartygets gränser.

I alla händelser lämnar nu statistiken icke bevis därför, att den fria viljan icke finnes till. Den enda slutsats, som därur kan dragas, är denna: på den fria viljan värka dessa moraliska orsaker, såväl goda som onda; människan motstår icke dessa orsakers invärkningar; då nu antalet af vissa företeelser i ett samhälle år ifrån år är ungefär detsamma, så visar detta att antalet af dem, hvilka, ehuru de ägt den fria viljan, låtit sig påvärkas af dessa orsaker, under de olika åren äfven varit detsamma.

Ännu en anmärkning om de statistiska lagarnas be-

tydelse. De uttrycka, såsom redan antydts, endast sanno-likheter; de visa i hvilket förhållande antagligheten att ett bestämdt faktum värkligen *skall* inträffa står till anta-let af alla möjligheter, att det *kan* inträffa. Om till exem-pel en bestämd åldersklass (25—30 år) af unge män i ett land består af 10000 personer, och af denna klass 880 år-ligen ingå äktenskap, så är sannolikheten för hvarje en-skild person i denna åldersklass att gifta sig inom ett år $= 880 : 10000 = 0{,}088 = 8{,}8$ procent. Eller om statistiken visar att af en under något visst år född årskull af barn hälften uppnår 50 års ålder, så är sannolikheten för hvarje födt barn att uppnå denna ålder $= {}^{1}/_{2}$, eller det är lika troligt att det uppnår denna ålder, som att det icke upp-når densamma. Full säkerhet måste tydligen vara $= 1$, och i allmänhet uttryckes graden af sannolikhet genom ett bråk i hvilket termerna angifva möjligheternas förhållande till hvarandra, täljaren de antagliga möjligheternas och näm-naren alla möjligheternas antal.

Det är tydligt att hvarje enskildt faktum är sanno-likt eller probabelt, då troligheten att detsamma skall in-träffa är $= {}^{1}/_{2}$ eller mera; improbabelt däremot, då trolig-heten är mindre än ${}^{1}/_{2}$.

Vi hafva sett att människan, sådan hon uppträder i samhällslifvet, är en produkt af naturkrafternas och sam-hällslifvets ömsesidiga växelvärkan. Vi kunna nu närmare definiera befolkningsstatistiken sålunda: dess uppgift är att undersöka de såväl konstanta som växlande företeel-ser, hvilka framgå af denna ömsesidiga invärkan, och att fastställa lagarna för desamma.

Befolkningsstatistiken, hvilken af A. Guillard blif-vit kallad demografi (folkbeskrifning) eller af andra för-fattare, ehuru icke lyckadt, populationistik, består af tvänne hufvuddelar. I den förra betraktas befolkningen och dess sammansättning sådan den är vid någon viss tid-punkt, det vill säga denna del innefattar en beskrifning af befolkningen i olika afseenden: till antal eller den abso-luta folkmängdssiffran, folktäthet, fördelning efter kön, ål-der, civilstånd, nationalitet, trosbekännelse, yrke med mera. Härvid kan befolkningen, alt efter olika synpunkter, in-delas i skilda grupper: fysiologiska — efter kön, ålder, et-

ografiska egenskaper; sociala — efter civilstånd, stads-
ch landsbefolkning, olika yrken; geografiska eller admi-
istrativa — efter län, socknar; slutligen topografiska —
ärgsboar, dalinvånare, öboar med mera.

I denna del afhandlas äfven huru en folkräkning,
m gifver materialet till folkbeskrifningen, anställes.

I den senare delen betraktas de faktorer, af hvilka
folkningens antal och sammansättning beror, eller de så
llade folkmängdsförändringarna (mouvement de la popu-
ion, Bevölkerungsbewegung): äktenskap, födelser, döds-
l, in- och utflyttningar, folkmängdens tillväxt. Dessa
änne delar af befolkningsstatistiken kunna äfven med
; skäl karaktäriserande benämnas: den förra — befolk-
ngens anatomi eller den statiska demografin, de be-
lende elementen; den senare — befolkningens fysiologi
er den dynamiska demografin, de rörliga elementen.

Likasom hvarje annan statistik kan äfven befolknings-
tistiken vara:

1) individuell eller specialstatistik, som omfattar en-
st något visst, bestämdt område, eller i hvilken de sär-
ilda staterna behandlas hvar för sig. Men en sådan sta-
tik, ehuru i och för sig ofta mycket nyttig, är dock föga
plysande; ty den värkliga betydelsen af ett faktum fram-
ider egentligen först, då detsamma jämföres med andra
artade fakta. Då uppstår

2) den komparativa eller jämförande statistiken; i
nna jämföras särskilda områden sinsemellan, och deras
pördes olikheter kunna däri fastställas. Endast en sådan
tistik motsvarar vetenskapens fordringar. Därför böra
ka länder jämföras med hvarandra, hvilket sålunda blir
. jämförelse med afseende å rum, och denna jämförelse
r anställas ej ensamt med afseende å rum, utan tillika
ra jämförelser anställas emellan förhållandena vid olika
lpunkter, hvarigenom utvecklingen af samhällslifvets olika
enar kan ådagaläggas.

Vid hvarje observerad företeelse kan man å ena sidan
a om fenomenets absoluta frekvens eller dess extensitet
sträckning), å den andra om dess relativa frekvens eller
ensitet (styrka). Med den absoluta frekvensen förstås
t absoluta, värkliga antalet af de observerade fallen; så

till exempel är för närvarande 75000 ungefär hela årliga antalet födelser i Finland, 12000 det antal barn, som årligen dö i åldern emellan 0 och 1 år och så vidare. Men detta gifver ännu icke någon värklig föreställning om företeelsens styrka eller huru ofta densamma uppträder; man måste därför jämföra de observerade fallens absoluta antal med till exempel den samtida befolkningens antal; då erhålles fenomenets relativa frekvens, som visar den ifrågavarande företeelsens styrka eller i huru många fall densamma relativt eger rum. Till exempel: födelsernas antal utgör 3,5 % af befolkningens antal, hvilket vill säga att på 1000 personer födas i medeltal årligen 35 barn; af barn i åldern 0—1 år dö årligen 15 procent, det vill säga af 100 barn i denna ålder dö årligen 15 och så vidare. Ett fenomens relativa frekvens är tydligen af större vikt än den absoluta; också är det i allmänhet endast de relativa frekvenserna af de i olika länder eller på olika tider observerade fenomenen, hvilka med hvarandra jämföras.

Ett mycket åskådligt sätt att visa ett fenomens utveckling i tiden består däri, att fenomenets intensitet vid periodens början antages = 100 eller 1000 eller i allmänhet något rundt decimaltal, och att intensiteten för andra tidpunkter beräknas i förhållande till detta tal. Till exempel: om folkmängden i Finland 1815 var = 1000, så var densamma 1825 = 1149, 1835 = 1272, 1845 = 1412, 1855 = 1541, 1865 = 1682, 1875 = 1745 och 1885 = 2010. Således hade densamma på 70 år blifvit 2,01 gång större.

Men såväl den speciala som den komparativa statistiken kan blifva

3) filosofisk eller moralstatistik, då den icke allenast iakttager den ständiga eller tillfälliga förekomsten af företeelserna, deras regelbundenhet i framträdandet, deras tillfälliga växlingar, utan äfven efterforskar de lagar, i enlighet med hvilka företeelserna ske, och orsakerna till desamma. Moralstatistiken erbjuder ett rikligt material för tillämpning af sannolikhetskalkylen.

Vid redogörelsen för hvarje faktum, för hvarje lag, bör det allmänna medeltalet framhållas, sådant detsamma framgår af alla de förhållanden, på hvilka observationer blifvit gjorda. Men då hvarje lag eller hvarje utveckling

an vara beroende antingen af orsaker, som sinsemellan 'o närliggande, eller ock af förhållanden, hvilka äro vidt ilda från hvarandra, och utvecklingen i förra fallet må- e anses såsom normal, då densamma däremot i det se- re så att säga sker språngvis, så bör man tillika an- fva af hvilka maxima och minima det allmänna medel- let är beroende, eller de yttersta faktorerna åt hvardera lan, hvaraf detsamma uppstått.

I statistiken användes ofta den grafiska metoden, som inker en större åskådlighet, isynnerhet då det gäller på ett populärt sätt framställa de statistiska lagarna. ometriska figurer, kvadrater, rektanglar med mera äro ypperligt medel att förtydliga ömsesidiga storleksför- llanden; kroklinjer visa på ett mycket åskådligt sätt ett iomens utveckling i tiden; slutligen äro kartografiska gram egnade att åskådliggöra jämförelser i rummet.

IV.

Här vilja vi i korthet omnämna den allmänna gången l utförandet af statistiska arbeten. Vi anförde redan 'an att statistiken, likasom äfven naturvetenskaperna, en induktiv vetenskap, som grundar sig på iakttagelser. t första vid ett statistiskt arbete är således samlandet material eller att göra iakttagelser. Men för att bäst tsvara sitt ändamål böra dessa iakttagelser utföras ef- en sant vetenskaplig metod; tillika bör denna metod eralt vara enhetlig, för att de igenom undersökningen ållna talen eller resultaten må kunna jämföras med hvar- dra. För att i de statistiska arbetena uppnå en önskvärd het och öfverensstämmelse och för att utfinna lämpliga t att bringa resultaten af den statistiska forskningen den stora allmänhetens kännedom uppstod vid den sta världsutställningen i London 1851 tanken att sam- nkalla statistiska kongresser för att närmare diskutera en och taga hand om densamma. Den första kongres- sammanträdde i Bryssel 1853 och bestod af ombud från flesta europeiska och Nord-Amerikas Förenta stater, en ngd vetenskapsmän och andra statistikens vänner. Se- mera hafva dylika kongresser sammanträdt i Paris 1855,

Wien 1857, London 1860, Berlin 1863, Florens 1867, Haa 1869, St. Petersburg 1872 och Buda-Pest 1876. På kongre sen i Petersburg utsågs en permanent kommission, so skulle förbereda frågorna till följande kongresser. För a tillika befordra det allmänna, internationelt statistiska a betet fördelades bearbetningen af statistikens skilda gren på olika länder. Såsom resultat af denna arbetsfördelni hafva ibland andra arbeten utkommit: de europeiska state nas arealförhållanden, sammanstälda i Ryssland af gen ralmajor Strelbitski, och Europas allmänna befolkning förhållanden, utgifna i Sverige af doktorerna Berg och S denbladh. Sedan 1876 hafva statistiska kongresser ic mera blifvit hållna. I stället har saken 1885 blifvit o händertagen af ett internationelt statistiskt institut, so fortsätter kongressens arbete.

Genom alla dessa arbeten hafva olika delar af d statistiska arbetsfältet blifvit belysta. Förslag till stat stiska undersökningar af olika områden hafva blifvit fra lagda och behandlade. I allmänhet hafva de statistis forskningarna blifvit befordrade genom kongressernas o institutets arbeten, ehuru kanske ännu de praktiska resu taten icke blifvit uppnådda i så hög grad, som man m ligen haft anledning att vänta. I alla fall har den stat stiska kongressen förvärfvat sig stora förtjänster, och direkt följd af dess arbeten är att ett större intresse för d statistiska forskningen blifvit väckt och att statistiska b råer blifvit inrättade i länder, där sådana förut icke funni

Vid de statistiska arbetenas utförande göras först ia tagelserna, eller såsom man säger, primäruppgifter insa las. Detta sker på olika sätt: genom statens funktionär enskilda personer och andra. Här vilja vi anmärka att insa landet genom enskilda personer till följd af de svårighet arbetets omfattning bereder numera knappast kan kom i fråga. För att lättare kunna bearbeta dessa primärup gifter insamlas desamma vanligen efter vissa uppgjor formulär, oftast i tabellform, eller ock såsom alldeles ko och bestämda svar på vissa gifna frågor. Att få dessa t bellformulär och frågor väl afpassade är en af de vik gaste uppgifterna i den statistiska tekniken. Men lil viktigt och ännu viktigare är att de, som lämna svare

öra detsamma samvetsgrant och efter bästa förmåga rikgt; ty af dessa primäruppgifters bättre eller sämre halt eror tydligen hela materialets större eller mindre användarhet. I detta afseende visar dock erfarenheten att mycket n är öfrigt att önska. Man missförstår till och med ofta rbetets ändamål och tror att uppgifternas insamlande möjgen afser en ny beskattning eller andra fiskaliska åtgärer, och därför lämnas afsiktligt oriktiga uppgifter; för tt nu alls icke tala om sådana fall, där man af okunniget eller lättsinne anser det vara mer eller mindre likgiligt huru svaren afgifvas. Endast en allmännare spridd pplysning och medvetandet därom, att dessa uppgifter lott äro till fromma för och befordra vetenskapen och et allmänna, kunna råda bot i detta afseende.

Efter insamlandet af primäruppgifterna följer gruppeingen af desamma; slutligen förklaringen eller härledningen af de statistiska lagarna.

För att insamla och bearbeta det statistiska materiaet finnas numera i alla europeiska och äfven i några utomuropeiska stater särskilda ämbetsvärk inrättade, de så kallade statistiska byråerna. Främst bearbeta dessa byråer befolkningsstatistiken; statistikens öfriga delar däremot bearbetas vanligen af det centralvärk, hvarmed det speciella området står i närmaste samband; så till exempel bearbetas skolstatistiken hos oss af skolöfverstyrelsen, industristatistiken af industristyrelsen, järnvägsstatistiken af järnvägsstyrelsen och så vidare. Den enda viktigare del, utom befolkningsstatistiken, som för närvarande hos oss permanent bearbetas af statistiska centralbyrån, är handels- och sjöfartsstatistiken samt delvis den ekonomiska statistiken (guvernörernas årsberättelser).

Mången anser att den officiella statistiken endast bör befatta sig med primäruppgifternas insamlande och gruppering, men att härledningen af lagarna må öfverlämnas åt vetenskapsmännen ex professo. Enligt vår tanke är denna åsikt icke riktig; vi anse tvärtom att just de, som gruppera materialet, äfven lättast kunna upptäcka och rättast förmå fastställa lagen, om de eljes äro tillräckligt kvalificerade för dylika arbeten.

De statistiska byråerna äro i allmänhet af jämförelse-

vis färsk datum. Väl organiserade Sully redan 1602 i Frankrike ett slags statistisk byrå, som hade till ändamål att insamla diverse statistiska uppgifter om statens finanser, armén, flottan med mera; men den första värkliga byrån i modern mening kom därstädes till stånd först 1796; densamma inrättades på initiativ af dåvarande inrikesministern François de Neufchâteau. Sedermera inrättades dylika byråer vid åtskilliga ministerier; en allmän byrå för Frankrike kom till stånd 1834. Till de älsta byråerna höra den preussiska byrån af 1805 och den nederländskt-belgiska från 1826. Efter 1830 års revolution blef denna byrå delad. Kort därpå trädde den redan nämde *Adolf Quetelet,* den moderna statistikens grundläggare, i spetsen för den belgiska statistiska kommissionen, hvars arbeten länge utgjorde mönsterbilder för andra länder.

Senare hafva statistiska byråer blifvit inrättade i alla europeiska och ett stort antal utomeuropeiska stater, hvarför de till en stor del, såsom nämdt, hafva att tacka den statistiska kongressens påvärkan. I Sverige inrättades statistiska byrån 1858 och hos oss i Finland först såsom provisoriskt statistiskt ämbetsvärk år 1865, och 1867 såsom ett permanent under namn af statistisk byrå; 1884 utvidgades värket och erhöll då namn af *statistiska centralbyrån i Finland.* Äfven åtskilliga större städer, Paris, Berlin, Wien, Rom, Köpenhamn, Bryssel, Hamburg med flere hafva hvar sin statistiska byrå.

A. Boxström.

Ivan Turgenjeff.

Hufvudsakligen med ledning af hans bref

af

Alfred Jensen.

Om det är en sanning att skalder i allmänhet lefva ıer eller mindre olyckliga förhållanden, dels på grund af ; från andra människors afvikande skaplynne, dels på ınd af vissa yttre omständigheter, lärer väl detta särldt gälla om de ryska. Ryska literaturhistorien är rik sådana olyckliga skaldenaturer. Man behöfver blott ıra sig Puschkin och Lermontoff, hvilka båda i blomn af sin ålder stupade i duell; lustspelsförfattaren Griedoff blef förvisad och dödades vid ett upplopp i Per-ı; Gogol dog i en ömklig hungersnöds kval under anfall religiöst vansinne; Herzen, Klockans ryktbara redaktör, ste för alltid lämna sitt land; folkvisediktaren Koljzoff, sslands Robert Burns, kunde ej bära framgången och n att hafva blifvit presenterad för tsaren, utan förföll i väfningar, som förorsakade hans förtidiga död, sedan hans ın fader förfört hans trolofvade; Bestuscheff (Marlinskij) f först dömd till döden, men förvisades och stupade i ukasien; Dostojevskij förvisades för många år till Sibin — en mängd andra offer att förtiga, hvilka detta omäta och omättliga Sibirien slukat.

I detta hänseende utgör Ivan Turgenjeff ett undantag. sserligen ådrog sig äfven han den kejserliga despotisıns onåd och blef på kortare tid förvisad till det inre af ıdet, men frånsedt detta, förflöt hans lif ganska stilla h obemärkt utan synnerligt skiftande tilldragelser, åtinstone om man tager i betraktande det ofantliga inflynde han genom sitt skriftställeri utöfvade och den stora ıll, som han indirekt spelade. Dömd att lefva en enstöngs lif i främmande land, förstådd af få, om ens af någon, öjde han sig med att vara den stumma, men strängt kri-

tiska åskådaren. Och han hade den lyckan, som icke är många författare beskärd, att obekymrad för det dagliga uppehället fritt få följa sin inre kallelse. Därför behöfde han ej häller vare sig dagtinga med sitt samvete och sin öfvertygelse eller arbeta sig in i en stämning. Långa tider lade han alldeles bort pennan för att idka sin kära jaktsport eller försjunka i inåtvända grubblerier och drömmerier. Men så uppsökte honom plötsligt sångmön, så att han ibland om morgnarna i halft komisk förtviflan måste utbrista: „nu måste jag åter arbeta!" Anspråkslös och sanningsälskande i hela sitt väsen, gjorde han intet buller af sig eller prålade med stora ord. Betecknande i detta hänseende är den självbiografi, som han på Schutschevskijs begäran skref och hvilken är af följande enkla lydelse:

„För att tala öppet har jag alltid ansett hvarje biografisk publikation för en stor anspråksfullhet. Men att rent af säga nej till en sådan begäran och att öfverhufvud frånsäga den all betydelse är ännu mera anspråksfullt. Hufvuddata i mitt lif äro följande: jag föddes den 28 oktober 1818 i Orel. Mina föräldrar äro Sergej Nikolajevitsch Turgenjeff och Varvara Petrovna Lutovinovna. Min första uppfostran fick jag i Moskva och åhörde därpå föreläsningar, först vid universitetet i Moskva och sedan i Petersburg. 1838 reste jag till utlandet och hade nära på omkommit vid eldsvådan ombord på ångaren Nikolai I. Därpå bivistade jag föreläsningar i Berlin, återvände sedan hem och tjänstgjorde ungefär ett år i inrikesministeriets kansli. År 1842 började jag sysselsätta mig med literatur. 1852 blef jag för en offentliggjord uppsats om Gogol (men i själfva värket för „En jägares dagbok") förvisad till mitt gods, där jag lefde i 2 år; sedan dess vistas jag än i utlandet, än i Ryssland. Som ni ser, erinrar min biografi om E. Augiers, hvilken på en liknande fråga svarade: *„Je suis né, j'ai été vacciné, puis quand je suis devenu grand, j'ai écrit des comédies"*. Hvarför skall man för resten offentliggöra min biografi just nu, då hela mitt anseende hos allmänheten är undergräfdt".

Om Turgenjeffs barndom och familjeförhållanden må några drag anföras, därför att de både äro betecknande för det dåvarande sociala tillståndet i Ryssland och på samma gång sprida ljus öfver skaldens personlighet och många af hans noveller. Hans moders ungdom tyckes hafva varit mycket olycklig, och inom familjen hviskades om många fasansfulla mysterier. Hans mormor gifte sig för andra gången med en viss Sommoff. Skaldens moder, som då var omkring sexton år gammal, uppväckte sin styffaders lidelse och såg sig till och med tvungen att hemligen fly från

sitt hem och endast ledsagad af en tillgifven tjänsteflicka, göra en besvärlig resa till sin onkel, hvars gods låg omkring sextio verst från det hem hon hade lämnat.

Hennes morbroder, Ivan Ivanovitsch Lutovinoff, emottog den lilla flyktingen, men var mycket sträng och despotisk och höll henne nästan i fängelse. Hon stannade hos honom, tils hon var trettio år gammal, då han dog, lämnande åt henne hela sin förmögenhet. Hennes moder hade dött vid samma tid. Den som har läst Turgenjeffs „En jägares dagbok" påminner sig säkert berättelsen „Döden"; det är mormoderns död, som här beskrifves.

Ivans moder Varvara äktade kort därpå Sergej Nikolajevitsch Turgenjeff, en hygglig och vacker man, som förstod att samla ett utsökt sällskap kring sig på sitt gods i guvernementet Orel. Varvara Petrovna var särdeles intelligent och i sitt hjärta säkert äfven god, men ändå uppförde hon sig nästan ständigt så, att man kunde tro det hon fann ett särskildt nöje i att låta sin omgifning lida. Sonen inblandade sig aldrig häri, emedan han mycket väl kände moderns karaktär och visste att hon endast skulle blifva ännu mer tyrannisk, om någon vågade göra anmärkningar. Skaldens äldre broder, Nikolai Sergejevitsch, var officer vid hästgardesartilleriet och gjorde endast då och då besök i hemmet.

Lifegenskapen visade sig i sin hiskligaste form i det turgenjeffska hemmet. Det tyckes dock värkligen, som kände modern en viss fruktan för sin son Ivan och för hans omdöme, ty då han uppehöll sig på godset, gick alt bättre, och de stackars lifegna hälsade honom såsom en frälsande engel, hvarje gång han anlände.

Ivan Sergejevitsch var i alla händelser i sina yngre år en kärleksfull son, och hans adoptivsyster fru Sjitova påminner sig sålunda att han med största omsorg och uthållighet vårdade sin moder, då hon vid slutet af 1837 eller i början af 1838 låg sjuk efter en mycket farlig operation.

Fru Sjitova beskrifver Ivan Sergejevisch Turgenjeff som en glad och skämtsam ung man; hans skratt var så märkvärdigt hjärtligt och smittande, att man ovilkorligen måste skratta med. Hans moder ensam förblef oberörd af detta „opassande *rire bourgeois*".

Då Ivan år 1841 återvände till Ryssland från utlandet, hade en märkvärdig förändring försiggått med honom; han skrattade ej mer som förr, utan var tyst och allvarsam, men alltid vänlig. Hvad som förutom den naturliga utvecklingen af Turgenjeffs manliga karaktär och de honom omgifvande tidsomständigheterna framkallade denna egendomliga, genomgripande förändring veta vi ej. Följande episod, som den ryska veckotidningen „Nedjäla“ offentliggjort, torde dock sprida något ljus i denna sak:

„I min ungdom“, så berättade en dag Turgenjeff, „då jag för första gången företog en resa utrikes, kom jag att i England göra bekantskap med en ung flicka af aristokratisk familj; jag älskade henne, hon älskade mig, och hennes föräldrar gåfvo sitt samtycke till vårt äktenskap. Jag reste med familjen till Italien, och det var meningen att vårt bröllop skulle firas där. Under resan, medan vi alla tillsammans seglade i en liten båt öfver en sjö, skedde något, som plötsligen fullkomligt ändrade situationen... nog af: båten lade till vid kusten — och jag gick åt höger, familjen åt vänster.“

Turgenjeff berättade detta med oförliknelig humor, men plötsligen teg han, blef allvarsam och sade i helt annan ton: „om den tokiga saken ej hade händt, skulle mitt lif säkert ha blifvit annorlunda“.

Så långt „Nedjäla“, som öfverlämnar åt läsaren själf att gissa sig till resten.

Och kanhända att Turgenjeff hade rätt; kanhända att den „tokiga“ saken värkligen fått ett stort inflytande på hans senare lif, och att hon kastat en dyster skugga öfver detsamma.

Fru Sjitova omtalar att fru Varvara Petrovna var mycket missbelåten med att hennes son hade börjat sin värksamhet som författare. „Jag begriper ej“, sade hon, „att han kan bekväma sig att nedsmutsa papper för betalning... jag har värkligen mycken sorg af båda mina söner.“

Fru Varvara satte särdeles stort värde på franska språket, och detta gick så långt, att fru Sjitova först i sitt fjortonde år läste ryska. Ivan Sergejevitsch beklagade sig ofta öfver sin adoptivsysters „salongsuppfostran“. För att göra sin syster ett nöje, då hon som barn hade lärt utan till en berättelse, „Le faisan bleu“, lät han henne ofta komma in till sig i sitt rum och sade då: „nu måste du vara snäll och berätta för mig huru det egentligen hän-

ger ihop med den blåa fasanen" — och så berättade barnet godtroget och naivt.

Fru Sjitova minnes att hon en gång var närvarande vid ett samtal mellan Turgenjeff och professor Granovskij om friheten och det nedsättande i lifegenskapen, men hon förstod då icke frågans betydelse.

Flere gånger uppmanade fru Varvara sin son att gifta sig, men han ville aldrig höra talas härom; vid ett tillfälle svarade han: „nej, förr skall vår kyrka dansa *trepak* (rysk bonddans) än jag gifter mig."

År 1846 kom fru Viardot till Moskva; fru Varvara hatade henne på grund af det intima förhållandet mellan henne och hennes son, men hon ville ändå höra henne sjunga. Fru Viardot gaf henne en förmiddagskonsert, och då denna var slut, stannade Turgenjeff hos konstnärinnan och kom ej hem till middagen. Fru Varvara var rysligt ond däröfver, men sade ändå med en blandning af beundran och hat: „bra sjunger hon... den zigenerskan"!

Ännu må anföras ett par småberättelser från det turgenjeffska hemmet.

Fru Varvara fick en gång ett infall att gifta sin kammarjungfru med sin första betjänt, fastän ingendera af dem önskade det; men dylika småsaker generade ej fru Varvara. Turgenjeff kände medlidande med dessa lifegna, och medan han uppehöll sig utrikes, skickade han dem ganska ofta bref; tyvärr ha alla dessa blifvit uppbrända.

Att fru Varvara var utomordentligt nyckfull kunna vi sluta af följande. Vid middagsbordet lät hon en gång sin trognaste tjänare slå i vatten åt sig. „Gif mig annat vatten", skrek hon retad; „det här är ej rent". Fyra gånger måste tjänaren taga bort vattnet och skaffa nytt. Den sista gången ändtligen förklarade hon sig belåten och drack ut det med den anmärkningen: „hvarför har du icke genast gifvit mig det här utmärkta vattnet?" — „Så sant mig hjälpe Gud och alla hälgon", svarade tjänaren och korsade sig, „det är samma vatten som förut." Tjänaren blef strax degraderad till gårdsdräng och måste tjäna som sådan under hela fyra år.

På gården tjänade en stackars döfstum, som gick under namnet „Mumu"; han hade en hund, som utgjorde

hela hans glädje; en gång hade hunden stört fru Varvaras sömn, och hon befalde nu den stackars mannen att dränka sin fyrbente vän. Sedan dess hatade hon alla hundar med undantag af Turgenjeffs Naples, fader till Dianka, som har odödliggjorts i „Jägarens dagbok". Äfven den stackars „Mumu" har fått en minnesvård i dessa vackra blad. Vi erinra om skildringen i den rörande novellen om den döfstumme jätten Garassin, huru han packar ihop sina ringa tillhörigheter och vandrar tillbaka till sin gamla födelseby, såsom drifven af en omotståndlig kraft. „Han gick dit med vidgadt bröst; hans blick var väntansfull och orubbligt riktad mot fjärran. Han skyndade, som väntade där hemma en gammal moder, hvilken kallade honom till sig, honom som så länge varit borta i främmande land, bland främmande människor."

Dessa detaljer äro särskildt intressanta, därför att de äro belysande för Turgenjeffs ställning till det sociala onda, som då ännu rådde i Ryssland. „I Ryssland finnes det" — säger han på ett ställe — „en fiende, med hvilken jag ej kan andas samma luft och som jag ej med lugnt sinne kan fördraga: *lifegenskapen*. I detta begrepp koncentrerar jag alt, mot hvilket jag till mina dagars ända beslutit kämpa, och hvarmed jag lofvat att aldrig försona mig — det är min Hannibalsed." Och Turgenjeff höll denna ed troget. Han skämtade själf öfver sina adliga förfäder och kallade sig ironiskt affälling.

Genom två af sina första berättelser, „Tre porträtt" och „Punin och Baburin", riktade han först i skrift uppmärksamheten på lifegenskapen, så att dessa noveller för ryska literaturen hafva ungefär samma viktiga betydelse som „Barberaren i Sevilla" och „Figaros bröllop" af Beaumarchais för den franska. — I sitt enskilda förhållande till godsets underhafvande var Turgenjeff själfva godheten och hjälpsamheten. En af moderns lifegna, Porfirij Timofejevitsch Kudrjascheff, som i själfva värket var Turgenjeffs halfbror, följde honom öfveralt i Tyskland, där han förlofvade sig med en tyska. Då han på själfva bröllopsdagen fick veta att Turgenjeff skulle återvända till Ryssland, lämnade han sin brud i sticket för att följa sin herre hem, och blef sedan tandläkare i Ryssland. — En ann

:egen, Stefan, lösköptes af Turgenjeff för 800 rubel och anade honom som kock. Hvarje gång Turgenjeff kom llbaka till Ryssland, lämnade han sin plats för att vara ›ck hos honom. Då Stefan på gamla dar blef blind, fick han ı årlig pension af Turgenjeff och fri bostad på Spasskoje.

· Ännu en annan frigifven, som Turgenjeff var fäst vid, ır hans följeslagare på jakterna, Athanasij, hvilken är idensk med Jermolai i novellen af samma namn.

Vid moderns död (1850) fick husfolket frihet, och bönırna sattes på *obrok* med 33 procents afskrifning af skatterna. ›dan godset sålts 1882, fick han i Paris från sina före detta ıderhafvande en tacksamhetsskrifvelse. Om det goda rhållandet mellan honom och bönderna vittnar bäst det ar han sände dem, hvari han bland annat skrifver:

„— — — — Ryktesvis har jag hört att det på sista tiden dric- ; mycket mindre brännvin hos er. Jag är mycket glad däröfver och hop- ; att I äfven framdeles afhållen er därifrån. För bonden är dryc- ıskapen början till ruin. Men jag är mycket ledsen öfver att edra n nu gå i skolan mindre än förr. Betänken att i vår tid är den nniska, som icke kan läsa och skrifva, lika litet värd som den ı är blind eller är utan händer. Likasom föregående år skänker er ett plogland skog och är viss om att I inte skolen göra någon da på mitt gamla hus eller trädgården.“

Turgenjeffs första novellsamling, „*En jägares dagbok*“, r i själfva värket ett spjut, riktadt mot lifegenskapen. ce som om den vore en tendensskrift i vanlig mening, men ıt genom naturtroheten och sanningen i de enkla, folkliga ildringarna blef dess värkan oerhörd, och författaren ådrog ; lika mycken uppmärksamhet från allmänhetens sida n misshag från regeringens. De styrande sökte blott ef- : ett lägligt tillfälle att göra sig kvitt den unge skriftillaren med de farligt lofvande anlagen, och ett sådant pade sig vid Gogols död. Turgenjeff skref med anledning raf en uppsats af ganska oskyldig art, som publicerades i ›skva-tidningen den 13 mars 1852. Följden häraf blef t månaders arrest och förvisning till fädernegodset Spas›je. Censuren då för tiden var icke blott sträng och slig, utan rent af löjlig, och då den icke lyckades upp› någon smädelse mot tsaren eller religionen, roade den med att mästra själfva formen. Turgenjeffs censor hade exempel engång rättat följande uttryck af honom: „denna

unga flicka var som en blomma" till „denna fröken liknade en yppig ros"! Censorn medgaf visserligen själf sedan fö Turgenjeff, att om han ej strök och rättade något, gi han förlustig en årlig lön af 3000 rubel. Ett annat exem pel på den allmänna uppfattningen inom Petersburgs d tongifvande kretsar är synnerligen betecknande. En da inom den högsta societeten tyckte domen öfver Turgen jeff dock vara för sträng. „Men" — invände en senator „Turgenjeff har ju kallat Gogol en stor man." — „Är de möjligt? Ja, i så fall har jag ingenting att säga . . . *Ja beklagar, men jag inser nu, att man måste vara sträng*".

Huru länge Turgenjeff skulle förblifvit på sitt god är svårt att veta, om han icke år 1856 på sina vännen enträgna uppmaningar bekvämat sig till att af Alexan der II utbedja sig tillåtelse att få resa till utlandet. Ha var vid detta tillfälle för första och sista gången iklä adelsuniform och lär ha tagit sig mycket löjlig ut. Han anhållan beviljades, och nu började Turgenjeffs nomadli Hufvudsakligen vistades han dock i Paris, där han kn det innerliga vänskapsbandet med Viardotska familjen än fastare. Härifrån följde han dock fortfarande med lifli intresse tilldragelserna i sitt hemland och hjälpte me råd och dåd alla, som måste emigrera från Ryssland oc „nihiliserade" i Paris.

Turgenjeff hade emellertid den tillfredsställelsen a se sin sträfvan krönas med god framgång. År 1861 upp häfdes såsom bekant lifegenskapen, och därmed hade Ry land tagit ett stort steg framåt. Men ännu återstod ofa ligt mycket att göra. Två nya fiender hade vuxit up och hotade i betänklig grad den lugna, fredliga utveckli gen: å ena sidan *nihilismen* inom landet och å andra s dan *panslavismen,* hufvudsakligen riktad mot det väst Europa. Mot båda uppträdde Turgenjeff såsom afgjo motståndare, och hufvudangreppen skedde med de bekan romanerna *„Rök"* och *„Fäder och söner"*. Nu bröt storm riktigt lös. Från bägge hållen blef Turgenjeff förkättra Regeringen beskylde honom för att stå i hemlig förbi delse med nihilisterna. Därmed förhöll sig dock blott att Turgenjeff år 1874 gifvit understöd åt f. d. öfver Lavroff, därför att denne och några andra på grund

[...]ytning med de ryska anarkisterna plötsligen blifvit all[...]ales blottstälda, en handling som var förestafvad af rent [...]rsonligt medlidande, utan partihänsyn. Det unga släk[...]et åter med sina ytliga teorier och häftiga rop på om[...]störtning kunde icke fatta Turgenjeffs lugn och sans och [...]sade honom för förrädare af frihetens heliga sak.

Turgenjeffs egen ställning karaktäriseras bäst af hans [...]gna bref. I ett af dem till Miljutin år 1875 skrifver han [...]land annat: „— — så vill jag här i korthet anmärka att [...]jag hufvudsakligen är realist och intresserar mig mest för [...]den mänskliga naturens lefvande sanning. Mot alt öfver[...]naturligt förhåller jag mig likgiltigt; jag tror på intet ab[...]solut och intet system, älskar friheten öfver allting och [...]ir, för så vidt jag kan förstå, icke otillgänglig för poesin. [...]lt mänskligt är mig dyrbart; panslavismen samt alt slags [...]rtodoxi äro mig främmande.“

I ett annat bref, till Stasjulevitsch, säger han vidare: jag är en sansad framstegets man; liberal af gamla sko[...]an, beundrare af engelska dynastiska konstitutioner. Jag [...]antar reformer *uppifrån* och är principielt emot revolu[...]ioner, isynnerhet mot sådana revolutionära rörelser, som [...]örekommit i Ryssland under de senare åren.“

Då „Fäder och söner“ kommit ut, fick Turgenjeff en [...]ink att inställa sig för senaten i Petersburg. Turgenjeff [...]kref med anledning häraf till Annenkoff i förundrad ton: jag är en självständig, men samvetsgrann och moderat [...]kriftställare och ingenting vidare. Regeringen må döma [...]huru pass nyttig eller skadlig jag är, men nog måste man [...]illstå att hon förfar något onådigt mot sina „hemliga an[...]hängare“, såsom jag kallas. För öfrigt väntar jag lugnt.“ — Och han behöfde ej vänta länge. I Baden-Baden fick [...]han i september 1863 officiell kallelse att inställa sig för [...]n särskildt utsedd komité. Hindrad af sjukdom, kunde [...]han först i januari 1864 infinna sig. Förhöret känner man [...]ej vidare till, men slutliga resultatet var att Turgenjeff [...]slapp undan.

Under sådana förhållanden utvecklades hos Turgen[...]jeff den för ryssen egendomliga tungsintheten. Vemod var [...]grundstämningen i hans själslif; det var tänkarens, patrio[...]tens, pessimistens vemod, och Brandes har träffande kallat

honom „den tysta olyckans skald.“ Eländet i hans fosterland gjorde honom tidtals rent förtviflad och betog honom alldeles lusten att skrifva. I ett bref till Suvorin år 187[illegible] heter det:

„Den tid vi lefva i är sämre än den i vår ungdom. Då stodo vi för en lufttätt sluten dörr. Nu står dörren visserligen på glänt, men att slippa in är ännu svårare.“ — — — „Det nationella lifvet måste genomgå en period af inre utveckling, upplösning och återförening. Hjälpare äro af nöden, icke ledare, och först när denna period är öfver, skola stora, originella personligheter uppstå. Men till dess skola vi nöja oss med att undervisa oss själfva och andra och göra godt.“

Och efter mordförsöket mot tsaren år 1879 skref han: „hvarje reform, som icke kommer uppifrån, är i Ryssland otänkbar. Enda hoppet hvilar på kejsarens lugn och förstånd. Två nätter har jag ej kunnat sofva; jag bara tänker, och tanken kan dock ej komma till rätta.

„— — — Ryssland måste genomgå svåra tider, men just därför är det en skam att vistas i utlandet. Denna känsla blir hos mig alt starkare, och därför reser jag nu hem, för första gången utan att tänka på om jag kommer tillbaka, ehuru jag nog önskar återvända.“

Till denna sorgbundenhet sällade sig också den för ryssen egna, fatalistiska världsåskådningen. „Hvad som skall komma, det kommer“, skrifver han flerstädes i sina bref, eller: „hvad framtiden bringar mig vet jag ej. Jag är dömd till ett zigenarlif, och det ser ut, som om det aldrig och ingenstädes vore mig förunnadt att bygga mig ett näste.“

Icke minst sörjde han öfver att han genom afstånd och olika lefnadsställning var för alltid skild från detta ryska folk, som han ju dock aldrig kunde upphöra att älska. „Säga hvad man vill“ — skref han en gång från Paris — „men i utlandet är man som bortkommen. Man bekymrar sig om ingen, och ingen bryr sig om en. Man måste resa ut, då man är ung, då man först börjar lefva, eller också i den ålder, då man redan smakat på lifvet.“ Och i ett bref, dateradt Karlsruhe 1869: „jag förstår mycket väl att min ständiga vistelse i utlandet skadar min literära värksam-

;, och det till den grad, att den alldeles tillintetgöres. n ingen ändring kan göras häri. Då jag under min :iftställarbana aldrig utgått från idéer, utan från värk-a gestalter, vet min sångmö snart ej hvar hon skall bilder från, då gestalterna börja tryta. Då skall jag ppa in penseln och se på huru *andra* kämpa."

Till den sorgsna stämningen bidrogo slutligen hus-a olyckor och ekonomiska förluster. Med en Avdotja :molajevna Ivanova hade han en dotter Pelageja, som ldes i Moskva i maj 1842 och som är hjältinnan i berät-sen „Assja". Turgenjeff uppfostrade henne omsorgsfullt 'aris och erkände henne lagligt. År 1864 gifte hon sig d en viss m:r Gaston, hvilket äktenskap blef mycket ckligt. Turgenjeff måste för mågen betala ut 40000)el, och då denne förföljde hustrun med hugg och slag, ste hon med sina båda barn taga sin tillflykt till Tur-ıjeffs ungkarlsvåning i Viardots hus, hvarpå en långva-process uppstod.

Då „Nytt land" utkom år 1877, blef Turgenjeffs ställ-ıg ännu mer isolerad, och han lofvade sig själf att icke :atta sig med romanskrifning. En skenbar försoning in-dde visserligen vid besöket i Petersburg år 1879, då en ɔutation Moskva-studenter entusiastiskt uppvaktade ho-m, hvarvid han till svar yttrade följande vackra ord: ır den begynnande skriftställaren är deltagandet från n unga generationen, hans jämnåriga, naturligtvis högst rdefullt, ty det är hans mäktiga stöd. För den åldrade riftställaren åter, som står i begrepp att lämna skåde-ıtsen för sin värksamhet, är detta deltagande — jag sä-r det öppet — den högsta, den enda lön, efter hvilken genting blir honom öfrigt att önska. Det visar honom t hans lif icke förflutit förgäfves, att hans arbete icke ır fruktlöst och att fröet kommit till mognad."

Ännu större erkännande rönte Turgenjeff vid Pusch-inbanketten i Moskva år 1880, och till och med hans häf-igaste motståndare Katkoff ansåg sig böra föreslå en för-oningsskål, hvilken Turgenjeff dock afböjde. „Jag räcker aldrig panslavismen handen", svarade han. Katkoff tog se-lan den usla hämden att i sin bekanta tidning om Tur-genjeffs bortgång endast yttra: *„Stumt förakt är den enda*

känsla, som man i Ryssland kan hysa för denna pa patriot."

Och dock var det just fosterlandskärleken, som u höll modet och kraften hos Turgenjeff, och dit, till fo landet stod ständigt hans håg. Härom vittna otaliga len i hans skrifter. I „Assja" låter han en person vi blicken af en hampåker i Tyskland utbrista: „denna försatte mig plötsligt till Ryssland och väckte i mir en lidelsefull längtan efter fädernes landet. Jag trådc ter att än en gång få andas hemmets luft och känna mark under fötterna! Hvad gör jag här, utbrast jag, främmande landet, där människorna äro ingenting för Och en viss bitterhet stal sig in i mitt sinne."

„Det är Rudins olycka" — heter det i boken af sa namn — „att han icke känner Ryssland, och det är i ning en stor olycka. Fäderneslandet kan undvara och en af oss, men ingen af oss fäderneslandet. Ve som tror att han det kan; dubbelt ve öfver den som ligen undvarar det. Kosmopolitism är ett oting. Kc politen är en nolla, sämre än en nolla. Utan fosterl kärlek finnes det hvarken konst eller sanning ellc Det finnes rakt ingenting."

Om Turgenjeffs sinne för det folkliga vittnar fo rigt följande, som han själf berättar i ett bref till P skij år 1874:

„Jag tillåter mig att tala om en episod, som har afseer hungersnöden i Ryssland. År 1841 voro Tula och närgränsan vernement nästan utdöda. Då jag några år efteråt med en k reste genom guvernementet, togo vi in på en gästgifvaregård i dricka te. Min kamrat började berätta historier och anförde hurusom en människa dött af hunger och var „mager som ett sk „Tillåt mig anmärka, nådig herre", inföll värden, som hört p samtal, „af hunger blir man inte mager, utan uppsväld." — „Så „Ja, man blåser och sväller upp som en svamp, och därför gi år 1841 omkring uppösta." — „1841?" frågade jag, „hvad var d en förskräcklig tid?" „Jo, lilla far, en förskräcklig tid." — „Hu förekom det oordningar eller plundringar?" — „Hvad menar du oordningar?" svarade den gamle förvånad. „Du har också blif straffad af Gud, och ändå vill du börja synda." — Jag tänker, ger T., att det för oss är en helig plikt att hjälpa ett sådant fol det drabbats af olycka."

* * *

En gång hvarje sommar plägade Turgenjeff resa hem och hälsa på sitt kära Spasskoje, sina trogna tjänare och sina hundar. I norra delen af kretsen Mzensk, guvernementet Orel, invid gränsen af guvernementet Tula låg Turgenjeffs gods Spasskoje. Redan på långt håll ser man det hvitmenade kyrktornet, som skarpt aftecknar sig mot trädgårdens dunkla löfgrund. Själfva huset står på en kulle bära kyrkan och icke långt därifrån skolhuset. Nu ser där ganska tomt och ödsligt ut, men trädgården med sina gamla ranar och väldiga ekar saknar dock icke behag, och man ommer ovilkorligt att tänka på de sköna naturskildrinar, som den ryska literaturen har denna enkla trädgård t tacka för. Här hade han ju också tillbragt sin ungm, och hit kom han åtminstone en gång om året. Hus fasad är prydd af en med humle omvirad veranda. Inting i huset, hvarken de tunga, gammalmodiga möblerna er de värdelösa kopparsticken, låter oss ana att en af undradets största skriftställare bodde här. Han hade pietet sökt bibehålla alt gammalt. En stor, gammaldig gul skärm, som döljer sängen, en läderklädd soffa, små bord, ett bokskåp och två stolar — se där hela blemanget! Största skatten var biblioteket, som inrymde la Bjälinskijs boksamling, som Turgenjeff köpt, alla ska tidskrifter med mera.

Betrakta nu själfva egaren! På en liten väg, som ler till huset, går en hög, bredaxlad man med stort skägg. ödd mot en käpp, går han med framåtlutadt hufvud långnt, men säkert. Han sätter sig på en af de gröna bänrna på verandan, tar af sig hatten och torkar hjässan. n är alldeles grå, men håret är ännu rikt — Turgenjeff var d det tillfälle, som här afses, efter ett ögonvittnes skildring „Petersburger Zeitung“ 57 år — och det skuggar den pna, solbrända pannan. Det stora, hvita skägget omnter som en ram nedre delen af ansiktet. De stora, grå gonen hafva ett uttryck af vemod. Då han talar, förndras man öfver den svaga tenoren, som icke står i samlang med den resliga gestalten, men man vänjer sig lätt ärvid. Han talar afmätt och enkelt, och endast sällan nvänder han målande jämförelser och bilder. Men trots

all denna enkelhet har hans väsen en prägel af vördnadsbjudande lugn, och man tänker ovilkorligt på Goethe.

Och hvad tänker denna djupsinniga man på, där han ströfvar omkring i ekskogen med sin Stefan och sin Dianka. Vi låta honom själf berätta enligt hans egna ord i skizzen „*En utflykt i skogen*“.

„Jag satte mig“ — säger han — „på en kullfallen trästam med armbågarna mot knäet. Sedan jag suttit länge försjunken i tystnad, lyfte jag långsamt upp hufvudet och lät blicken irra omkring. O, huru alt rundt omkring mig var stilla, mörkt och dystert, nej, icke blott dystert, utan äfven stumt, kallt och hemskt. Hjärtat krympte ihop. I detta ögonblick, på denna plats, spårade jag dödens andedräkt; jag kände huru han oupphörligt var i min närhet, som om jag kunde ta i honom med handen. Om ändå ett hundskall varit hörbart, om bara ett flyktigt prassel från skogssnåret trängt till mitt öra! Jag sänkte mitt hufvud nästan af fruktan; det var mig som om jag kastat en blick dit det icke är människan tillåtet att skåda. Jag tryckte handen för ögonen och plötsligen, likasom lydande en hemlighetsfull befallning, drog minnet af hela mitt lif förbi min syn.

„Min barndom syntes för mig, lekfull och lugn, med sina korta fröjder och lika korta sorger; därpå min ungdom, sällsam, full af oro och egenkärlek som den var, med alla sina fel och sträfvanden, med sitt oregelbundna arbete och rörliga dagdrifveri. . . . Äfven mina första känslor och tycken stodo lifligt för mitt inre öga. Däri framglänste såsom blixtar i natten några lysande minnen. — Så stego skuggor upp för mig; mörkare, alt mörkare vardt det omkring mig; alt mer trögt och stilla ilade de enformiga åren hän, och bekymmer tryckte mitt hjärta som en sten. Jag satt orörlig och såg, såg med förundran och ängslan, såg hela mitt lif utbredt för mig som en upprullad, sammanhängande rad af bilder. O, hvad har jag gjort, mumlade ovilkorligt mina läppar i bitter ton. O lif, lif, hvarthän och huru har du så spårlöst försvunnit? Huru har du kunnat glida ur min hand, som trodde sig hålla dig så fast? Har du bedragit mig eller har jag ej förstått att använda dina gåfvor? Har då intet annat blifvit mig kvar af dig än denna odugliga stackars handfull stoft och aska? Är detta tröga, onyttiga något, detta jag, detsamma som det en gång var? Min själ törstade efter en så full lycka; hon afvisade med förakt alt lumpet, alt halft; hon väntade och tänkte: där hoppar lyckan fram som en bäck; men icke en enda droppe har fuktat mina törstande läppar. O, I mina gyllene strängar, som en gång klungen så högt och ljuft, så skulle icke ens eder sång fröjda mig, I klungen först, då I sprungen. Eller skulle lyckan, hela lifvets äkta lycka hafva kommit mig nära och sväfvat öfver mig med strålande leende, utan att jag skulle hafva igenkänt dess gudomliga ansikte? Eller skulle hon värkligen hafva sökt upp mig och slagit sig ned på mitt hufvud, och jag skulle ha glömt det som en dröm? Hvad! en

dröm, upprepade jag försagd. — Ofattliga bilder drogo genom min själ och väckte hos mig tvifvel och sorg.

„Och I — tänkte jag — trogna, kära skuggor af förlorade vänner, I som omsväfven mig i denna döda ensamhet, hvarför ären I så sorgset stumma? Från hvilken afgrund hafven I stigit upp? Huru skall jag tyda edra gåtlika blickar? Kommen I för att taga afsked eller kommen I för att hälsa mig. Finnes det värkligen intet hopp, ingen återvändo för mig? Hvarför strömmen I nu från mina ögon, I giriga, försenade tårar? O, hjärta, hvartill båtar det att ångra och klaga? Sträfva efter att glömma, om du vill finna ro. Lär dig ödmjukhet, vänj dig vid tanken på evig skilsmässa och vid de bittra orden „farväl“ och „aldrig mera!“ Skåda icke tillbaka, öfverlämna dig icke åt några minnen! Sträfva icke dit, där det är ljust och klart, där ungdom ler, där hoppet smyckar sig med vårens blommor, där glädjen fladdrar på blå dufvovingar, där kärleken såsom dagg glänser i morgonrodnaden af saliga tårar; blicka icke dit där det finnes sällhet, tro och kraft! Där får du ej stanna.“

Sista gången Turgenjeff såg sitt kära hem var om sommaren 1881. Aldrig hade han haft glädtigare humör och större lust att skrifva, än då han i juni samma år på Spasskoje Lutovinowo fullbordade „Den triumferande kärlekens sång“. Med oförgätlig humor berättade han för sin vän Ludv. Pietsch på genomresa i Berlin huru han åter blifvit ung och trots sina år än en gång gått och förälskat sig och — tillade han skämsamt — icke häller denna gång rönt kärlek tillbaka; ja, huru han till och med hos sin vän Leo Tolstoj i ett gladt lag dansat kankan. — Men hans gamla giktplågor och kräfta i magen nedlade honom snart för alltid på sjukbädden. Pietsch skildrar ett besök hos honom i maj 1882 på följande sätt: „jag fann min stackars vän liggande i sin säng i andra våningen af Viardots hus, där rummet var prydt med goda konstvärk och värdefulla minnen från forna, lyckliga dagar. Det härliga hufvudet, omslutet af glänsande, snöhvitt hår, hade blifvit magrare och knotigare. De stora, brungråa ögonen lågo djupt i hålorna, och uttrycket i dem var svårmodigare än vanligt. Hopplöshet och stilla resignation klungo från hans läppar. Full tankekraft hade han visserligen i behåll, men oförmåga att röra sig hindrade honom från egentlig literär värksamhet. Hans enda önskan var att kunna blifva flyttad till Viardots villa i Bougival för att få hvila i dess ljufva stillhet, där de gamla trädens löfvärk prasslade

utanför fönstret och där rosor och jasminer doftade, i stället för i detta heta, larmande Paris". — Och han kom också dit, men endast för att där finna sin död, denna död, som han så mycket grubblat öfver och som han icke utan en viss fasa motsett. I han „Minnen" heter det 20 år tillbaka om döden:

„Ett klumpigt, hemskt föremål med gula fläckar, på buken likt en ödla, hälften moln-, hälften röklikt, sköt långsamt, ormlikt böljande, likt det olycksbådande vingslaget af en roffågel, som spanar efter byte, fram på marken; då och då tryckte det sig mot jorden, likasom spindeln kryper mot den fångna flugan. . . . Hvem är du, hvem, gräsliga gestalt? Under dess invärkan — jag såg, jag kände det — krossades, tillintetgjordes alt. Pestartad kyla utbredde sig omkring mig; denna kyla kvalde mig, min blick omtöcknades, och håret reste sig. En stormakt var det, som här trädde emot mig, en makt, som icke känner motstånd, som underlägger sig alt och själf syn-, gestalt- och sinnlös, ser alt, känner alt och lik en roffågel spanar ut sitt offer, som en orm kväfver det och berör det med sin iskalla tunga".

Ofvanstående ord hafva särskildt anförts, därför att de äro betecknande för den ryska folkuppfattningen i allmänhet.

Det sista, som skrifvits af Turgenjeffs penna, var ett bref till skalden Tolstoj, hans närmaste egendomsgranne i Ryssland, af följande lydelse:

Den 28 juni 1883.

Käre, dyre Leo Nikolajevitsch!

Jag har icke på länge skrifvit till Eder, ty jag låg och ligger, kort sagdt, på dödsbädden. Frisk kan jag ej bli, och det är inte värdt att tänka därpå. Men jag skrifver till Er för att säga Eder huru mycket jag gläder mig öfver att vara samtida med Er, och jag har en sista, uppriktig bön till Er. Min vän, återvänd till er literära värksamhet. Ack, huru lycklig vore jag ej, om jag kunde tro att min bön hade framgång hos Er. Men jag är en människa, för hvilken det lider mot slutet. Läkarne veta knapt huru de skola kalla min sjukdom: „neuralgie stomacale goutteuse". Jag kan hvarken stå eller äta eller sofva. Men hvad pratar jag; det är bara tråkigt att upprepa alt detta igen. Min vän, det ryska landets store skriftställare, akta på min bön! Underrätta mig om ni fått dessa rader och tillåt mig ännu en gång hjärtligt omfamna Er, er fru och de edra. . . . Jag kan icke mer. . . Jag är trött".

Furst Meschtscherskij skrifver om hans sista stunder: På morgonen söndagen den 2 september 1883 for jag till Bougival. Då jag kom in i rummet, där den sjuke låg, fann jag honom mycket svag. Han låg där med halfslutna

)n; hans ansikte, som behöll det lugna uttrycket, var cket gult. Han andades med svårighet. Omkring sän- ı stodo alla medlemmarna af Viardotska familjen, mo- n Pauline, sonen, två döttrar med sina män Duvernois Chamerau. „Känner ni igen er vän Meschtscherskij?“, ;ade Duvernois. Turgenjeff slog upp ögonen, log och e räcka mig handen, men den föll maktlös ned på kudden. ;ra minuter efteråt hämtade han sig något och frågade .merau på ryska: „tror du mig, tror du . . . jag har id uppriktigt älskat; alltid, alltid var jag rättvis och g . . . du måste tro mig . . . kyss mig till tecken på roende“. Därpå fortfor han: „jag tror dig . . . du har äkta ryskt ansikte“. Sedan blefvo orden osammanhän- de. Han upprepade samma ord med stor ansträngning kände sig tydligen förtviflad, då han såg att det icke pte. Af de otydliga orden kunde man dock förstå att s sista tankar rörde sig kring det älskade fosterlandet ryska folket. „Kom närmare, närmare till mig“, mum-) han och gjorde en rörelse, som om han ville omfamna ı. „Skilsmässans ögonblick är kommet“. . . . — Då han ögonblick igenkände fru Viardot, sade han: „det är :tningarnas drottning. Huru mycket godt har hon icke :t!“ Därpå vände han sig till en af fru Viardots dött- som låg på knä, och uppmanade henne att uppfostra son till en duktig karl. Härvid måtte hans fantasi hafva fvat till det ryska landtlifvet, ty han använde uttryck, ı en rysk bonde vid dödsbädden brukar. Läkaren or- erade morfinsprutning, så att den sjuke föll i ett slags la, men snart vaknade han därur och började tala raskt sammanhängande, än ryska, än tyska, än engelska. jande dag klockan 2 på middagen sökte han plötsligt ı sig upp, men sjönk strax ned, och med ett brustet a—a! utandades han sin sista suck.

„Huru märkvärdigt“ — har Turgenjeff själf i en af ı berättelser yttrat — „dör icke den ryska bonden! Han som hade han en ceremoni att förrätta: enkelt och nt!“

* * *

Den som något studerat Turgenjeffs arbeten torde icke hafva undgått hvilken psykologisk mästare Tur-

genjeff är i teckningen af det *erotiska.* Särskildt framstående äro hans fina, ypperliga kvinnotyper. Och det märkligaste härvid är att hans hjältar och hjältinnor så att säga hafva bytt naturer. I Turgenjeffs romaner har den veka, känsliga och vankelmodiga natur, som man plägar särskildt tillägga kvinnan, i stället öfverförts på mannen, hvaremot energin, klokheten, viljekraften äro egenskaper, som utmärka den ryska kvinnan. Och kärleken är hos honom nästan alltid tragisk; kärleksnovellerna tala, som Turgenjeffs eget lif, icke om nådda mål, utan blott om grusade förhoppningar. Den böjelse, som leder till äktenskap, familjens och samhällets grundval, har för honom endast underordnad betydelse. Alltid synes de båda könens förhållande till hvarandra såsom ett problem, som de båda parterna förgäfves söka lösa, och som vanligtvis slutar med en katastrof. Än är det självförvållande, än ödet, som bryter bandet. Och Turgenjeffs eget lif var nog altför rikt på erotiska moment, för att man länge skulle behöfva „chercher les femmes“, hvilka stått modell i hans dikter. Episoden med den engelska familjen är redan nämd. År 1837 inträffade den händelse i Turgenjeffs lif, som han skildrat i „Den första kärleken“. Skalden blir här som 19-årig yngling kär i en vacker kvinna, men upptäcker sedan att hans egen fader står i förhållande till henne. Åren 1850—52 lefde han tillsammans med en kvinna, hvilken han sedan gaf ett årligt underhåll, och i pärlan bland Turgenjeffs noveller, „Vårböljor“, har man all anledning att antaga det skalden i hjälten Sanin delvis tecknat sig själf.

I novellen „En brefväxling“ heter det på ett ställe:

„Minnes ni huru vi skriftligt och muntligt ordat om kärlekens väsen, och huru spetsfundiga vi varit öfver detta tema. Men i praktiken visar det sig att den sanna kärleken är en känsla, som alls icke liknar den bild, vi måla för oss. Kärleken är öfverhufvud ingen känsla alls; det är en sjukdom, ett egendomligt tillstånd hos kropp och själ. Han utvecklar sig icke småningom, utan med ens är han där. Man kan icke tvifla på hans närvara eller låtsa tro att han är gömd, då han icke alltid uppträder i samma form. Vanligtvis bemäktigar han sig människan oombedd, plötsligt, mot ens vilja på lif eller d[öd] likasom koleran och febern. Han griper sitt offer som gamen ky[ck]lingen och släpar bort det hvart han vill, huru mycket det än str[etar]

ar emot. I kärleken finnes det ingen likhet, ingen så kallad fri förning mellan själarna eller några andra abstraktioner, som af tyska rofessorer utfunderats på lediga stunder. Nej, i kärleken är den ena af, den andra herre, och icke för ro skull tala skalderna om kärlekens jor. Ja, kärleken är en boja och det den allra värsta. Jag åtminme har kommit till denna öfvertygelse, och det på erfarenhetens g. Jag har köpt denna öfvertygelse med priset af mitt lif, då jag dör som kärlekens slaf".

„Kärlekens makt" — heter det vidare i „Pjetuschkoff" — „består i, att dess slafvar icke kunna bryta fjättrarna, utan måste vandra iom lifvet med känslan af att föra med sig något som rasslar vid arje steg". Och dock, i „Den gamla egendomsherrn" låter Turgen- hjälten blicka tillbaka på sitt gångna lif och klaga öfver att han rig lärt känna kärleken, och i den rörande skizzen „Distriktsläka-" öfverflyttas samma motiv på en 25-årig flicka, Alexandra Pavna, som på dödsbädden gripes af en omotståndlig längtan efter denna rig anade lycka och feberaktigt kramar sig fast vid den alldeles nde läkaren. Att Turgenjeff själf kände denna tomhet i sitt lif nlyser altför ofta. „Jag upphörde att skrifva bra", sade han år 0, „i samma stund jag upphörde att älska", och i ett bref till en ant skrifver han:

„Gift er Det råder er en gammal ungkarl, som vet hur bittert är att vara ungkarl. Visserligen har jag hushåll med min dotter hennes guvernant — men hvilken skilnad!"

Den pessimism, som utgör grunddraget i Turgenjeffs lslif, och som hos honom vann så rik näring genom ns isolerade ställning, är, om man närmare ser till, icke skildt kännetecknande för honom blott, utan är, kan n säga, ett ryskt drag. Denna slöja af stilla försakelse h ljuft vemod, som gör hans arbeten så fängslande vid lan af den objektiva, naturtrogna stilen, är af slaviskt urrung. Den dallrar mot oss redan i folkvisan, och dess ıer blifva än mera mollartade, sedan det mongoliska förrcket och den tsariska despotismen tryckt sin stämpel på ıdet. Och härtill kom den dualism, den disharmoni, som de Turgenjeffs inre. Jag menar icke blott dualismen mel- ı aristokraten och demokraten, mellan västerländingen h moskoviten, utan framför alt motsatsen mellan att ja och att *kunna, böra* och *vara*. Turgenjeff har i Tschulturin tecknat „en öfverflödig människa", och han ansåg nog själf vara en sådan i sina dystra stunder. Och utinnan står Turgenjeff icke enstaka i den ryska liteuren. „Evgenij Onjegin" i Puschkins roman på vers af

samma namn, Lermontoffs Petschorin, Tschutschki i Gribojedoffs komedi „Tokig af för mycket förstånd", Beltoff i Herzens „Hvems är felet", Dostojevskijs Raskolnikoff och framför alt Gontscharoffs Oblomoff äro alla blott olika sidor af en och samma sak, idel Hamletsnaturer, fulla af goda ansatser, som stanna i växten eller gå under i lifvet. „Lifvet" är — säger Turgenjeff i „Faust" — „intet skämt, ingen lek; lifvet är icke häller någon njutning. Lifvet är ett svårt arbete. Försakelse — ständig försakelse — det är dess hemliga betydelse, dess gåta. Icke på att förvärkliga sina älsklingstankar och ideal — vore de än aldrig så upphöjda — utan på att fylla sin plikt bör människan vara betänkt".

Mera träffande kan denna egendomliga ryska natur ej skildras än så, som Turgenjeff gjort det i „En brefväxling":

„I den första ungdomen ville jag rent af storma himmelen. Sedan föll det mig in att svärma för mänsklighetens väl och för hemmets. Äfven detta räckte en tid. Slutligen tänkte jag på att grunda en huslig lycka åt mig, men snafvade öfver en myrstack och föll till marken, ja ned i grafven. . . . Vi ryssar förstå dock att dö mästerligt. Alldeles för tidigt vaknar själfmedvetandet hos oss; alldeles för tidigt börja vi observera oss själfva. Vi ryssar hafva ingen annan uppgift än den att alltid på nytt arbeta igenom vår egen personlighet, och knapt hafva vi trampat ur barnskorna, förrän vi börja därmed. Ingen bestämd riktning gifves oss utifrån; intet akta vi, intet tro vi riktigt på, och på så sätt hafva vi fritt spelrum att göra af oss hvad vi vilja. Men nu kan man icke begära af enhvar att han genast skall inse det ofruktbara hos denna ande, som förtäres i innehållslös själfförelse, och produkten däraf är därför ingenting annat än ett af dessa andliga missfoster, en af dessa onyttiga existenser, hos hvilka till och med det medfödda begäret efter sanning genom den öfverhandtagande egenkärleken förvandlas till sin motsats, hos hvilka löjlig enfald parar sig med föraktlig illparighet, och hvilka, förtärande sig själfva under oroligt tänkande, aldrig lära känna tillfredsställelsen af en allvarlig värksamhet eller den renande smärtan af ett sant lidande eller segerstoltheten öfver en trofast öfvertygelse. I det att vi hos oss förena alla åldrars fel, betaga vi på samma gång hvart och ett af dessa fel dess goda, försonande sida. Vi äro dumma såsom barn, men vi äro ej uppriktiga såsom de. Vi äro kallblodiga såsom gubbar, men deras betänksamhet sakna vi. Men hufvudsaken är att vi aldrig äro unga icke ens i ungdomen".

Och Turgenjeff var i detta fallet själf äkta rysse, oc den omständigheten, att han hufvudsakligen vistades ut

emlands, hvarest han måste afundas västeuropeerna de förtjänster hans landsmän saknade, gjorde denna saknad blott så mycket kännbarare och bittrare. Och lifvet skulle ha blifvit den i förtid lillgamla enstöringen rent af outhärdligt, om icke modern *naturen* hållit honom till god del skadeslös därför; hon är såsom „Die Jungfrau“ och „Finsteraarhorn“ höjd öfver människolifvets småaktighet och intighet, och det sublima hos henne ligger framför alt däri, att hon är intresselös, att hon hvarken känner kärlek eller hat, utan med oväldigt lugn ser ned på alt och alla och bekymrar sig lika mycket om det minsta krypdjur som om den stolta människan.

— — „Då människorna på jorden“ — säger Turgenjeff i ett ref — „inbilla sig att vårt lilla klot är världens medelpunkt, då ha i tillmätt alt jordiskt en öfverdrifven betydelse. Den tanken, att om 50 år inte ett grand skall finnas kvar af ens värksamhet, värr mycket afkylande på egenkärleken, ehuruväl man å andra sidan ke får ge vika för dessa tankar, ty eljes skulle man kasta bort t arbete. Men människornas lycka består däri, att de handla mot gikens lagar och låta hänföra sig af känslorna för ögonblicket“.

Men om alt jordiskt är blott en „rök“, som dunstar bort i evigt etslopp, i enahanda ringlar, om generationers arbeten, om „fäders h söners“ lifslånga ansträngningar synas dömda till undergång, så nkar dock i fjärran ett „nytt land“, och på Bazaroffs graf gro löfsrika granar, vattnade af föräldrarnas tårar. Är det möjligt att de-s böner, deras tårar äro förgäfves? Är det möjligt att den rena, ingifna kärleken icke är allsmäktig? O, nej, huru lidelsefullt, huru proriskt detta hjärta än var, som nu hvilar i grafven, skola dock ommorna, som grönska däruppå, betrakta oss vänligt med sina oskylga ögon; de hviska till oss icke blott om den eviga hvilan, om den tgiltiga naturens hvila, de hviska också till oss om den eviga försongen och om ett lif, som ej vet af något slut.

Sådant är det intryck man får af Turgenjeff med stöd f hans egna arbeten [1]) och särskildt hans nyligen utgifna refsamling. Och vill man i en trång ram få en sammanttning af denna ädla, sympatiska personlighet, skall man sa „Senilia.“ Det är en gubbes tankar, men en snillrik ch älskvärd gubbes. Det är en bok — säger en kritier — som man icke kan kritisera, utan endast tycka om. flyktiga, spridda drag skymta här förbi barnets sagor, nglingens svärmerier, mannens gäckade illusioner och gub-

[1]) Jämför *Eugen Zabels* utförliga karaktäristik.

bens resignation och lefnadströtthet. Hela det mänskliga lifvet med sin fulla mångfald af känslor, af tankar och handlingar strömmar här fram, och när alt annat jordiskt försvunnit, när den sista såpbubblan brustit och det sista luftslottet ramlat, då lefver han ännu i minnet, ty „då, i djupet af din själ, skall ditt forna, blott för dig själf tillgängliga lif med vårens kraft och ljufhet på nytt spira upp i doftande, frisk murgrön.“

På Turgenjeff kunna med fog tillämpas de ord han skref till en bekant vid underrättelsen om George Sands död:

„Vår dyra väninnas sista ord lydde: *„Laissez . . verdure!“*, det är: sätt ingen sten på min graf, utan låt gräset växa fritt därpå; och hennes vilja bör uppfyllas; endast vilda blommor skola smycka hennes graf. Jag finner dessa sista ord så rörande, så betydelsefulla, så öfverensstämmande med detta väsen, som endast hängifvit sig åt alt som var godt och enkelt. Kärleken till natur, till sanning och ödmjukhet kännetecknade alltid denna oändligt goda, sig städse lika personlighet. Ack, hvilken olycka är ej hennes död! Den stumma grafven har för evigt slukat en af de bästa varelser, som någonsin lefvat, och vi skola icke mera få se detta ädla ansikte; hennes guldrena hjärta slår ej mer — alt är borta! Vår sorg skall vara uppriktig och varaktig. Men jag finner att man talat för litet om hennes godhet. Ty om ett snille är sällsynt att finna, är en sådan hjärtegodhet det ännu mer. Af henne kunde man lära sig detta, som man icke kan lära sig af ett snille, och därför bör man tala om henne och prisa henne. Denn värksamma, rastlösa godhet drog människorna till George Sand och tillförsäkrade henne talrika vänner, som hon fann i alla samhällets lager. Då man sänkte henne i grafven, kom en bonde från trakten af hennes gods Nohan och lade på kistan en krans med orden „i nohanska böndernas namn“, och ej i „de fattiges“ namn, ty i Nohan fan det, tack vare hennes gifmildhet, inga fattiga. Och dock var Georg Sand icke rik. — Jag har intet mer att foga till dessa rader; jag ka endast gå i god för deras sanningsenlighet. Då jag för 8 år seda för första gången närmade mig George Sand, försvann min beklän ning och lämnade rum för en sann beundran och förtjusning. Det va omöjligt att träda inom trollkretsen af hennes person utan att blifv hennes tillbedjare i ordets ädlare bemärkelse. Enhvar kände str att han var i närheten af en mild, välvillig natur, hvars själ lågad af den poetiska ingifvelsens och trons eld. Endast kärlek, hjälpsa het och deltagande omsväfvade henne. En obestämd, omedveten gl ria af något fritt, högt, härligt omgaf henne. Tro mig, George San är ett af våra hälgon. Ni skall säkert förstå hvad jag härmed vel säga!“

———

Sånger om Roland.

Efter La légende de paladins, par J. Autran, öfversatta af
Rafaël Hertzberg.

1. Stjärnevägen.

När med sina ädla kämpar,
härligt prisade i sången,
Karl den store underkufvat
Tysklands furstar tredje gången
Och med svärdet lagt till fota
Lothringen och Galliens länder
Och det gamla romarväldet
och det fjärran Skottlands stränder;
Och när så han manligt hade,
där han gick sin hjältebana,
Fört till seger ut bland folken
Kristi tro och korsets fana —
Då en kväll, det sägs, när sömnen
hade slutit nyss hans öga,
Fick lik Jakob, patriarken,
han en syn ifrån det höga.
Han på fästet, som sig hvälfde
midnattsmörkt kring land och vatten,
Såg en väg af klara stjärnor,
härligt strålande i natten;
Långt från Frieslands vilda kuster,
där den djupa Nordsjön rullar,
Sträckte sig dess silfverstrimma
bort till norra Spaniens kullar,
Men när full af undran kejsarn
ser på synen, se, då träder
Till hans sida fram en härold,
klädd i långa, hvita kläder.
Mildhet, allvar, himmelsk höghet
i gestalt och blick han hade,

Och en palm han höll i handen
och till kejsarn så han sade:

„Upp! Hvad gör du?“ — „Jag mig hvilar“,
sade kejsarn, „när man stridit
Mer än fordom Roms caesarer,
är man trött, då kvällen lidit.
Jag har rätt att njuta hvila,
ty jag kämpat har med heder,
Men hvem är du, höge främling,
som i natten till mig träder“?

„Jag evangelisten Jakob
är, som förr bland död och faror
I Galicien till dopet
förde hedningarnas skaror,
Och hvars graf bland saracener,
fiender till Kristi lära,
Lämnats sedan långt tillbaka
utan hälgd och utan ära.
Du, som jordens folk och furstar
lagt till dina fötter redan,
Säg, hvi ej ditt svärd du dragit
emot dem för länge sedan!
Detta sköna kungarike,
lockar det då ej ditt sinne?
Och du längtar ej att resa
på min graf ett hälgadt minne?
Altför lång ju ej är vägen
ifrån Aachen till Toledo —
Upp därför! Se, att dig följa
och dig skydda är jag redo“!

Så aposteln. Men när dagen
hade tändt sin första strimma,
Sågos franska härens vapen
i dess purpurstrålar glimma.
Från sin stad vid Rhen bröt kejsarn
upp med hären, och dess fanor,
Fladdrande i morgonvinden,
följde stjärnevägens banor.

2. Hären.

: man kommen var bland bärgen,
  där det franska väldet slutar
ı där vägen, brant och klippig,
  ned mot Spaniens slätter lutar,
lde kejsarn sina skaror
  upp till mönstring. Stolt att skåda
'en var, och mod och stridslust
  sågs i hvarje sinne råda.

,mst Turpin där stod, den ädle
  ärkebiskopen; med hären
jde ständigt han och delte
  kampen, faran och besvären.
n åt hjältarna i striden,
  knekt och patriark tillika,
:ramentet gaf, det hälga
  och på nådegåfvor rika.
l hans sida såg man Roland;
  Karl den stores syster Bertha
: hans moder, och af henne
  hade han sitt ädla hjärta.
lderskapets bästa prydnad,
  hölls af alla han i ära
: en konung, fast han icke
  sågs en kungakrona bära.
n sextusen gode stridsmän
  förde med sig. — Vid hans sida
in ungdoms fulla fägring
  gref Olivier sågs rida,
n, hvars milda hjärta kände
  böners makt och tårars välde,
n som ock lät svärdet drabba
  utan miskund, då det gälde.
gne, tappre stridskamrater
  han och Roland voro båda,
ı ett bättre par än desse
  världen ännu ej fått skåda.

Arastagne, den oförskräckte,
som ej vek för någon fara;
Från Bretagne han förde med sig
en bepröfvad kämpaskara.
Salomon från Poitiers, hvars
vishet folkets undran väckte;
Från sitt torn, som emot molnen
sina höga tinnar sträckte,
Han i nattens tysta timme
stjärnehimlens under tydde.
Deras antal var femtusen,
som hans stolta fana lydde.
Från Provence där sågs Pontèves,
prisad för sin jättestyrka; —
Arabil, som inom hären,
såsom mången hördes yrka,
Var den skickligaste bågskytt;
med sitt armborst ned han fälde
Örnen, när att byte spana
högst i skyn sin flykt den stälde;
Och prins Otto; ståtlig var han
på sin svarta hingst att skåda,
Och gref Ganelon, som sedan
sågs sin kejsare förråda.

Dessa nu och många flere,
hvilkas namn historien eger,
Såg man i den franska hären,
färdige till kamp och seger.
Karl den store gick bland leden
och ett ord för alla hade:
Här på silfverbetslad stridshingsts
böjda hals sin hand han lade,
Här han hjälmens glans berömde,
här det strålande baneret,
Här den kraftiga gestalten
och det stolta krigsmanéret.
Men i hjärtats djup han tänkte:
om af denna riddarskara
Endast en mig unnas rädda,
måtte det då Roland vara!

3. Fienden.

En väldig fura där står
Vid fjällets skrofliga rand.
Där uppifrån blicken når
Kring Spaniens hela land.

En dag sågs klättra dit opp
Olivier, käck i håg,
Och från dess skyhöga topp
Ett folk i vapen han såg.

Så långt som hans öga ser,
Det vimlar på hvarje slätt;
Från bärgens sluttningar ner
Ses skarorna storma tätt.

Det svarta ynglet det är
Från Afrikas brända sand,
Den hedniska vilddjurshär,
Som hatar Guds folk och land.

De storma kring näjden vidt
I vämjelig krigarskrud,
Från skuldrorna fladdrar fritt
Vargskinn och lejonhud.

Som stormens aflägsna dån,
Då hafvet mot klippor slår,
Som åskdunder fjärranfrån
Ett brus till hans öra når.

Olivier, käck i håg,
Steg ned ifrån trädet då.
„Det var rätt många jag såg;
Skarp strid“, han sade, „vi få“.

Men Roland, som står där när,
Sin hand åt honom då ger:
„I morgon de skola, jag svär,
Ej vara så talrika mer!“

Och sedan drabbningen stod,
Den första på Spaniens jord.
Man vadade fram i blod,
Och Roland — han höll sitt ord.

---

4. Pagen.

Och Roland han red på sin springare god
Och högg in i de otrognas led.
För hvart slag af hans svärd det sprutade b
Och hans fiender segnade ned.

Galiciens bärg stodo solbrända, grå,
Och dagen var kvalmig och varm.
„Godt vore en bägare vatten att få“
Han sade i stridens larm.

Och orden de dogo ej ohörda bort.
En gosse med mörkbrun hy,
Med hår som natten, ulligt och kort,
Och ögon som blixt i sky

Vid Roland i dag hade hållit sig städs,
Hur häftigt än striden brann;
Med svalkande dryck ur en källa till reds
Nu inom en stund var han.

Och utan att hvila sitt blixtrande svärd
Den kristallklara dryck till sin mun
Förde Roland och sade: „den där var mer v
Än det ädlaste vin från Burgund.

Men säg, hvem är du?“ — Och han fick då till s
„Långt borta i Berberit

Min fader är kung, men jag lämnat har
Min arfsrätt och skyndat hit.

Ditt namn, vidt fräjdadt och prisadt och stort,
Så mäktigt lockade mig.
Och skulle jag tigga från port och till port,
Så ville jag hinna till dig".

Då svarade Roland: „om alltid du är
Lika hurtig och käck som i dag,
Lika flink och glad, då på stunden här
Till min page dig nu tager jag."

— „En page! Hvad är det?" — „En ungersven,
Som håller tygeln åt mig,
Då jag stiger till häst Han blir väpnare sen,
Om i tjänsten han hedrar sig."

Då småler den lille och visar en rad
Af hvita tänder. Ett hopp,
Af Roland lyftad, han gör så glad
Och sitter på springaren opp.

Och Roland han rider i stridstumlet in,
Där dödsskörden tätast gror.
Bakom honom sitter med strålande min
Den lille, leende mohr.

---

5. Kejsarens bordsgäster.

En dag på strandens vågbestänkta sand,
När stillestånd var slutet, såg man vandra
Den vilda hednafursten Aigoland
Och kejsar Karl den store som den andra,

Ren herre öfver halfva Spaniens jord.
De bytte månget vist och djuptänkt ord.

När de ett stycke väg förtroligt så
I samtal gått, en tiggare de mötte.
Sin hand mot dem han ödmjukt sträckte då,
Men Aigoland föraktligt bort den stötte.
„Gå, lämna oss," han sade strängt, „hur våga
Oss med din smuts och dina lumpor plåga?"

Då sade kejsarn: „ej mot fattig man
Så hård du vare! Låt oss mildhet öfva!
All mänsklig lycka bräcklig är, det kan
I nästa stund oss ödet låta pröfva.
Den bleka tiggarn utan hem och skrud
Är, säger skriften, sändebud från Gud."

Ren nästa dag till kejsaren som gäst
Kom Aigoland och togs emot med ära.
Man i palatset firade en fest,
Och svenner silfverfaten sågos bära
I långa rader öfver bonadt golf
Till ädla gästerna kring borden tolf.

Af muntert sorl var fyldt det hela hus,
Och ingenting i festens glädje felte.
Vid vaxbloss och vid facklors klara ljus
På harpor sammetsklädda pager spelte.
Alt detta Aigoland med undran slog
Vid första steg han in i salen tog.

„Säg, hvilka äro dina gäster här?"
Han sporde då, och kejsarn hördes svara:
— „Du prinsarna af blodet skådar där,
Och här du ser en tapper riddarskara
Af grefvar och baroner, hvilka gjort
Mig mäktig och mitt rike starkt och stort.

Du känner dem på deras hjälmar lätt
Och deras stolta krigarrustning. — Dessa

Som sitta längre bort, med värdigt sätt,
I hvita mantlar och med rakad hjässa,
De äro biskopar, prelater, präster,
Som skrifta oss vid kyrkans stora fester.

Och dessa längre bort, i kapuschong,
De äro lägre munkar". — „Men de andra,
Som stå der trasiga i rad så lång
Och tränga hungriga sig till hvarandra?"
— „De äro tiggare, som vänta på
Att någon matbit kastad till sig få."

Då sade Aigoland: „till dig kom jag
Med sinnet öppet för din tro, den höga,
Afsvärja Mahomed och än i dag
I dopets helga bad min själ få löga,
Det var min önskan, och det gladde mig
Att undfå denna nåd igenom dig.

Men då jag ser hur man behandlar här
Den fattige, om hvilken själf du säger
Att från din Gud ett sändebud han är,
Jag finner att din tro ej något äger,
Som hjärtats djupa kraf kan bättre fylla,
Än den jag från min barndom lärt att hylla."

Och Karl den store sänkte stum sin blick
Och sade: „han har rätt", af blygsel slagen.
Men folket vördande sen skåda fick
Hur hvarje fattig alt från denna dagen
Och hvarje tiggare i hans palats
Vid kejsarns bord fick taga främst sin plats.

6. Askträds-allén.

Sänkt i sömn, så djup som endast
mödan ger och samvetsfriden,
Karl den store njöt af hvilan,
trygg, en afton före striden.

Då evangelisten Jakob,
klädd i sida, hvita kläder
Och med segerns palm i handen,
i en dröm till honom träder.

„Jag i morgon", han förkunnar,
„vill dig härlig ära gifva,
Men vid hedningarnas angrepp
skall din förtrupp nedgjord blifva.

Som martyrer dö de skola
för att seger dig förvärfva,
Och de trogna, hvilka falla,
skola paradiset ärfva."

När det åter dagas, skyndar
kejsarn att sin dröm förtälja.
Alla kämpar då i täflan
plats i första ledet välja.

Gref Thibault med djärfva blicken
strax sig ställer som den främste,
Och kring honom flere hundra
af de bäste och förnämste.

Och de stupa manligt alla.
Deras blod dock seger gifver,
Och det gamla franska namnet
än mer stort och fruktadt blifver.

När i kvällen sen man skulle
sänka hjältarne i jorden,
Kom till stället Karl den store,
talte sorgbetyngda orden:

„Ära öfver desse tappre!
redligt det förtjänt de hafva.
Må man här på vida slätten
dem i tvänne led begrafva.

Till de tappres minne sedan
man hvar hjältes lans plantera
Må på kullen, där han sofver
för att aldrig vakna mera.“

Tvänne rader grafvar gräfdes,
såsom han förordnat hade.
Och på platsen, där de fallit,
kämparna till ro man lade.

Och på hvarje kämpes kulle
som en minnesvård man stälde
Askträdslansen, ännu blodig
af de hedningar den fälde.

När i tårar dagen grydde
öfver östra himlaranden,
Denna dubbla rad af lansar
hade slagit rot i sanden.

På de kristne hjältars grafvar
i den saracenska jorden
Så ett träd med blad och blommor
hvarje kämpes lans är vorden.

Än i dag man träden skådar.
Hvarje vandringsman dem känner,
Som i deras skugga drager
till Burgos, när solen bränner.

I Bokhandeln.

Aug. Ahlqvist: Kalevalan karjalaisuus; Kalevalasta itsestään ja muualta todistanut; 187 s. stor 8:o. H:fors 1887; af Finlands universitet till tryck befordrad; 2 m. 50 p.

Den kände finske skalden och fräjdade forskaren har i ofvannämda arbete med stor grundlighet och öfverbevisande kraft ådagalagt sanningen af den åsikt om Kalevalas uppkomst, som först uttalades af dess stora samlare och sammanställare Lönnrot, nämligen att den finska folkepopén har uppstått och utbildats bland norra Karelarne, att visserligen enskilda ställen eller episoder i det nuvarande Kalevala kunnat uppstå annanstädes än i „Vienan Karjala", men också dessa alla på karelskt område. Icke blott alla de försök som gjorts att förlägga denna episka folkdiktnings ursprung till andra trakter visas vara fullkomligt ogrundade; äfven alla historiska, geografiska, etnografiska och naturvetenskapliga indicier hänvisa ovedersägligen på nämda område: Hvita hafvets västra och södra stränder samt Dvina-flodens nedersta lopp, såsom de orter där striderna mellan Kalevala och Pohjola utspelats och där sångerna om dem först sjungits.

Man har nämligen under senare tider förnummit flere antaganden att dessa folk bott i sydligare trakter. Så har Yrjö-Koskinen i sin historiska lärobok framkastat hypotesen om att Kalevala och Pohjola legat vid Ladogas västra och norra stränder; han har som stöd för sin åsikt anfört att i dessa af karelare alt ännu bebodda trakter flere ortsnamn finnas, som äfven förekomma i den finska folk-epopén. Äfven svensken Retzius har närmat sig denna åsikt, i det han, förnämligast stödande sig på iakttagelser om i Kalevala nämda växter, förmodat att Kalevala uppkommit söder om Ladoga mellan åren 800 och 1400. Ifrigast har likväl hr J. Krohn (senast i denna tidskrift tom. XXI) arbetat på bevisningen af att Kalevalas uppkomst vid Hvita hafvet är omöjlig och att de finska runorna i allmänhet icke äro ensamt karelarnes tillhörighet, utan att hela den västfinska stammens folk, särskildt jämerna och esterna, hafva en viktig del i äran att hafva frambragt dessa runoskatter.

Ofvannämda forskares uttalanden har hr A. uti sitt länge väntade arbete grundligt vederlagt, och isynnerhet hafva hr Krohns många och ofta långsökta argument visat sig vara alldeles ohållbara. Hr A. undersöker först de historiska minnesmärken, som bevarats angående lifvet i norra Karelen och på Hvita hafvets stränder och framlägger många bevis på den lifliga samfärdsel mellan dessa trakter och norra Skandinavien, som underhölls

nämligast landvägen af de så rörliga karelarne. Genom denna mmunikation — som ju äfven skedde sjöledes kring Nordp och Lapska halfön — kunna karelarne mycket väl redan ligt hafva erhållit den mängd kulturföremål och kulturord, som lånat af skandinaverne. Då den fornnordiska gudatron länge behöll sig i norra Skandinavien, innan den vek för den katolska ran, är det ej något under, om karelarne genom den lifliga och ngvariga gemenskap, i hvilken de stodo med dess inbyggare, igo den kännedom så väl om skandinavernes fornmyter, sägner h sånger, som ock senare om den romerskkatolska religionsrmen, hvaraf ofta spår förmärkas i de finska folksångerna.

Angående de i Kalevala förekommande ord, som enligt hr rohn äfven anträffas i estniskan och „först därifrån få sin rätta rklaring", ådagalägger hr A. tydligt att hr Krohn i sin ifver t vindicera Kalevalas framalstrande äfven åt de västfinska stamarna gått så långt, att han i sina förteckningar upptagit för t mesta sådana ord, som äro gemensamma för alla västfinska råk, estniskan ej häller undantagen. De till ett par tiotal uppende ord, som finnas i Kalevala och ur estniskan få sin rätta rklaring, bevisa enligt hr A:s uppfattning ingenting annat än t estniskan och karelskan äro besläktade dialekter af samma råkgrupp. Å andra sidan uppvisar han ur Kalevala en r mängd rent karelska ord, hvilka tydligt ådagalägga att nna dikt icke kunnat uppstå bland västfinnarne, än mindre nd esterne. Men då, såsom hr A. med rätta framhåller, rent relska ords förekomst i Kalevala icke ensam kan bevisa att s sångare varit karelare, så ådagalägger han ännu därtill att a runospråkets byggnad, dess ljudlagar, dess härlednings- och ningsformer äro rent karelska. Och dessa bevis äro af afgöde vikt med afseende å de finska fornsångernas språk.

Från ungefär samma karelska område, d. v. s. från Uleå Pielinen sjöar åt öster öfver landgränsen inåt Arkangelska vernementet, dock icke mera söder om Hvita hafvets stränder, därifrån karelarne numera nästan helt och hållet utträngts af sarne — från detta område har också största delen af Kalelas material uppsamlats. Väl hafva karelarne småningom utedt sig åt söder längs Ladogas norra och västra stränder ända i Ingermanland, men sångkunnigheten aftager märkbart, ju gre man kommer åt söder, hvilket ju naturligast förklaras så, fornminnena, myterna och sångerna frodats friskast där de pstått och där de underhållits af öfverensstämmelsen med lokalhållandena, men förbleknat, ju mindre stöd de fått af de omfvande trakternas natur.

Då förf. sedan öfvergår till att framföra de bevis på Kalelas karelska ursprung, hvilka han hämtat ur denna folkepopés et innehåll, är han ännu mera „som på eget hemman" och ber många synnerligen beaktansvärda, ehuru hittils ofta obeakde förhållanden, hvilkas vittnesbörd icke på något vis kan jäf-

vas. Då hr A. emellertid varit betänkt på att själf i tidskriften referera dessa, vilja vi icke gå honom i förväg, utan anföra här blott några antydningar om de resultat, till hvilka han kommit.

De i de finska episka folksångerna skildrade striderna hafva hufvudsakligen historisk grund. Upphofvet till dessa skildringar hafva varit de strider, som de i Dvinatrakten bosatta karelarne hade att bestå med de nordväst om dem bosatta lapparne, hos hvilka också finnas kvar sägner om deras förfäders strider med ett söderifrån framträngande folk, som de kalla Tjude eller Karjel. Detta sistnämda ord hänvisar tydligen på karelarne. Den förra benämningen uppvisas vara identisk med ryssarnes Savolotscheskaja Tschud, som enligt hvad redan Castrén ådagalägger, betecknat „de bakom ödemarken boende" karelarne vid Hvita hafvet. Dessa åter äro desamma som de bland skandinaverne för sin rikdom bekanta bjarmerna.

Karelarnes föreställningar om Pohjolafolkets eller lapparnes rikdom har enl. förf. uppkommit på ett ganska naturligt sätt, då lapparne vid karelarnes ankomst bebodde ett område, som gaf alt slags byte och bete i skogarna samt en mängd fiskar i sjöarna — de förnämsta slag af rikdom, som då kommo i fråga. Då vidare karelarne likväl icke hade några tydliga begrepp om orsakerna till denna det rivaliserande folkets rikdom, så låg det nära till hands att förklara den hafva uppkommit på något mystiskt sätt. När de tillika under sina täta färder till de nordliga skandinaverna fått höra om dessas myt angående Grottekvarnen, ombildade de denna myt efter sina egna föreställningar om lapparne, och — Sampomyten var färdig.

Såsom bevis på att Kalevala-sångerna uppstått vid Hvita hafvet och ej vid Ladoga anför förf. bland annat att i dessa sånger tydligen framstår föreställningen om ebb och flod, hvilken företeelse ej förekommer i insjön Ladoga. Äfven beröras i runorna ofta och med omväxlande benämningar den mängd af dimmor, för hvilka Hvita hafvet är så bekant. Vi förbigå dock här alt detta, likasom äfven förf:s upplysande utläggningar om de i Kalevala skildrade naturförhållandena, folksederna och lefnadssättet, hvilka alla synas syfta på karelarnes äldre boningsplatser vid Dvinafloden och Hvita hafvets stränder.

Tyvärr har hr A. icke ansett det förenligt med sitt arbetes plan att vidlyftigare utlägga sina åsikter i de viktiga frågorna om Kalevala-myternas uppkomst, med afseende å hvilka han dock tyckes intaga en strängt konservativ ståndpunkt. Dessa nu blott i korthet berörda frågor stå dock bland Kalevala-forskarne på dagordningen. Hr J. Krohn har gjort sig stor möda att uppsöka alla de likheter, som de finska myterna uppvisa med germanernes, slavernes, de litauiska, ja till och med de grekiska och hebreiska folkens fornsägner, och han har ur de många öfverensstämmelserna dragit den slutsatsen, att finnarne fått materialet till sina fornsägner förnämligast genom lån från andra folk,

nnerhet germanerne. Häremot anför hr A. med alt skäl redan mängden af dessa öfverensstämmelser bör göra försiktiga, och då de förefinnas äfven mellan folk, n i tid och rum äro hvarandra vidt skilda, torde detta kunna förklaras annorlunda, än så att den mänskliga anden under normala förhållanden alltid är sig lik och särskildt i folkens ndom fantiserar, arbetar och producerar på hufvudsakligen likadt sätt och med liknande resultat. Att dock lån, särskildt n skandinaverna, äfven på myternas område öfvergått till narne, förnekar förf. ingalunda, men att t. ex. gudatrilogin äinämöinen, Ilmarinen, Lemminkäinen skulle jämte Louhi vara ott förfinskningar af Odin, Thor och Frey jämte Loki, det förefaller honom altför vågadt och rent af otroligt. Oaktadt alla verensstämmelser är skandinavernas sagovärld dock en helt ann än finnarnes.

Hr A. framhåller likaledes med rätta Kalevalas egenskap af storiskt epos: det har förnämligast uppkommit så, att folts fantasi befruktats med minnet af historiska tilldragelser, ilka utspelats med värkliga personligheter och på den jord, m var sångarnes egen. Detta utesluter likväl icke ur ett folkos den mytiska apparaten af andar, gudar o. dyl. Den är ärtom nödvändig för att utöfver andra dödliga upphöja hjälrne, hvilka ofta framställas såsom gudarnes afkomlingar samt dem utrustas med öfvermänskliga krafter. Men att dessa ältar skulle representera någon sedlig idé förnekar förf. beimdt. En sådan uppfattning är alldeles främmande för en folkopés enkla, så att säga natursångare. Lika litet anser hr A. m hafva kunnat allegoriskt skildra naturföreteelser och personira ljus och mörker, värme och köld, sommar och vinter o. dyl. ir förefaller det oss såsom förf. skulle bedömt frågan för ensigt. En sångare ur folkets led kan ej allegorisera och personira abstrakta begrepp, såsom de ofvannämda; men det synes e omöjligt att särskildt ett så fantasirikt folk som finnarne ulle kunnat frambringa myter om de naturföremål, som de dagen sågo och som på mångfaldigt sätt mäktigt invärkade på ssa naturmänniskors öden. De hafva ju personifierat solen, inen, stjärnor, och låtit dem fria till mytens sköna jungfrur äflan med Kalevalas hjältar; de hafva framstält solens och månns nedgång uti myten om deras gömmande i Pohjolas kopparrg, därifrån de befrias af Kalevala-hjältarne. Och att från ana myt flere drag uti sångarnes fantasi öfvergått till den rallela Sampomyten skulle vi icke anse oförenligt med folkngens natur.

Äfven i fråga om Kalevalasångernas sammanställande sys hr A. stå på en nog konservativ ståndpunkt. Han frånkänner rst Kalevala den enhet, som ett värkligt epos bör hafva. Den m skrifver detta, har förut varit i tillfälle att i Tidskriften om. X s. 110 f.) utlägga sina tankar i ämnet, och han har för sin

åsikt fått ytterligare stöd uti hr J. Krohns förtjänstfulla utläggning i första häftet af hans finska literaturhistoria. Men äfven den blott yttre enhet, som hr A. låter Kalevala ega, anser han vara tillkommen endast genom Lönnrots åtgörande. „Äfven de bästa sångarne", säger han, „sjöngo hvarje hjältes sång skildt såsom en serie (sarja) för sig och antogo ingen gemenskap mellan de skilda serierna; först genom Lönnrots åtgärd fingo dessa serier den enhet, som de hafva i Kalevala, och sångarnes runor, som voro små enheter, små epopéer för sig, underordnades till episoder i den stora epopén." „Men härom", tillägger förf., „kan man vara af olika åsikt", och han anför att Castrén hällre skulle sett att de små epopéerna publicerats i den form, uti hvilken folket känt och frambragt dem. Härvid har förf. enligt vår mening förbisett att runorna äfven i den form, i hvilken sångarne sjunga dem, hafva många beröringspunkter sinsemellan. Lönnrot säger själf att han hopfogat runorna „efter sångarnes ledning" (Kal. 1849, alkul.). Och att desse sjungit äfven sådana sånger, som i kort sammanhang skildra hela större delar af Kalevala, är ju kändt; vi vilja såsom exempel härpå påminna om den Sampo-runa, som hr A. Borenius publicerat i sista numret af Suomen Kuvalehti för 1873 och som innehåller det viktigaste af alla till Sampocykeln hörande myter inom ramen af 317 verser. Lönnrot är visserligen den hufvudsakliga hopfogaren af Kalevala, men att han gjorde detta blott efter eget godtfinnande, utan någon ledning från sångarnes sida, kan enligt vår mening påstås med lika litet skäl, som att han skulle uppstält innehållet i Kalevala så löst, att detta epos icke skulle hafva det sammanhang, som ett folkepos öfverhufvud bör hafva. I detta afseende kan, därom är rec. öfvertygad, Kalevala fullt jämföras med Iliaden.

Det kunde möjligen ännu finnas ett och annat att tillägga, t. ex. att hr A. ej fäst någon vikt vid de runor och varianter, hvilka ej upptagits i någondera upplagan af Lönnrots Kalevala. Men vi hafva redan varit vidlyftiga, och de anmärkningar vi framstält hafva vi tillåtit oss endast för att gifva hr A. anledning att tydligare uttala sig i de viktiga frågor, hvilka han i detta arbete blott i förbigående berört. Till dessas område hör också frågan om det tidehvarf, under hvilket man kan anse de finska folkhjältedikterna hafva uppstått, hvarom också blott flyktiga antydningar finnas i arbetet, där likväl de historiska förhållandena med en sådan grundlighet behandlats.

Slutligen ville vi tillägga några ord om språket i denna skrift, som är så rent och klingar så vackert, att det förtjänar såsom mönster studeras af hvar man. Äfven i sådana frågor, där skriftställarna äro af olika åsikt om det rätta skrifsättet, har man därför vant sig vid att låta det språk hr A. använder fälla utslaget. Att han i detta afseende nu uppträdt reformerande har särskildt fägnat oss. Så har han t. ex. kastat öfver bord den onödiga skilnaden mellan *kun* och *kuin*, som icke förefinnes i tal-

råket, men som man, särskildt till mången skolelevs förtviflan, då sökt införa i skriftspråket. Att hr A. härvid uteslutande gagnat formen *kuin* och ej det enklare *kun*, är af mindre vikt. räfvandena att förenkla skrifsättet gå ju i den riktningen, att t onödigt bortlämnas; af denna orsak nämna vi ock med fägnad rifsättet *vihollinen*, där *i* efter *o* kan ur lingvistisk synpunkt ara intressant, men eljes är obehöfligt. Ett längre fortgående å denna väg vore enligt vår tro ganska hälsosamt; vi skulle t. förorda skrifsättet *osottaa* o. dyl. Uti s. k. karitiva adjektiv ise vi ett dylikt begagnande af *i* uti den förkortade stammen Ideles omotiveradt; när den oförkortade stammen är t. ex. *pe-ttömä-*, fås den förkortade enligt vanliga regler till *perätön*; t här inskjuta ett *i* förekommer oss så mycket mera omotive-adt, som detta i en stor del af östra Finland icke höres. — ndra frågor angående språket lämna vi å sido; endast en syn-aktisk vilja vi upptaga: bör man gilla sådana förkortade att-atser i negativ form som t. ex. „Europaeus sanoo ei tavan-aensa", hvilka man någon gång ser i literaturen och på hvilkas ktighet hr A. tyckes bestämdt hålla? Vi för vår del hafva al-rig hört dem i talspråket och skulle anse dem oförenliga med ska språkets natur, då ju nekningsordet i finskan är ett ver-m finitum, som icke i talspråket (och blott ytterst få gånger i sin) förbindes med infinita former af andra verb.

Vi bedja att till slut få uttala vårt allmänna omdöme om tta hr A:s sistutkomna arbete. Det är i de flesta frågor af skgörande betydelse för Kalevala-forskningen, som det återför rätt spår från de många afvägar, på hvilka den hotat att irra sig. Vi hoppas att den fräjdade forskaren under det um sapientis han numera åtnjuter skall rikta den finska lite-turen med flere arbeten af lika framstående värde.

O. G.

M. Wegelius: Lärobok i allmän musiklära och analys, a kursen. H:fors 1888, G. W. Edlund.

Då förf. i förordet till föreliggande lärobok framhåller alysens stora betydelse och oumbärlighet för den praktiska mu-sikeren, kan rec. ej annat än till fullo instämma i detta utta-nde. Likaså då han skildrar läroböckernas i allmän musik-a ofullständighet och olämplighet att vägleda just vid analys musikvärk. Ty lärjungens inhämtande af insikter häri har fak-t härtils, på få undantag när, (se t. ex. L. Bussler's Musi-lische Elementarlehre mit 58 Aufgaben) lämnats beroende af en årig, af skriftliga öfningar bestående kurs i harmonilära, kon-punkt, komposition och instrumentation, med hvilken kurs de sta elever icke hinna till slutet. Idén att ställa undervisnin-i analys i närmaste samband med den i allmän musik-a sålunda, att de tillsammans bilda en enda, af alla öfriga ängig disciplin, måste därför anses vara både ny och i hög

grad praktisk, men framför alt uppmuntrande för eleven. ledning af denna lärobok kan han inom jämförelsevis kor lära sig förstå våra klassiska mästervärk grundligare än g årslånga studier enligt gammal metod.

Behofvet af en lärobok sådan som denna har också bl alt mer kännbart hos oss, sedan genom den musikaliska kom spridning i alt större kretsar äfven lusten vaknat att intr djupare i musikens väsende, än det vanligen kunnat ske u lektionerna i pianospelning m. m. Därför torde arbetet hi välkommet af alla dem, hvilka idka musik „ei blot til Ly hvilka icke åtnöja sig med att tekniskt klanderfritt utför musikstycke, utan äfven vilja uppfatta det i dess harmoniska i håll och i dess form.

Denna första kurs handlar om musikens material, to samt dess element, rytm, melodi och harmoni; den meddelar ven de kunskaper i dessa ämnen, som skola sätta honom i s att harmoniskt analysera musikaliska kompositioner. En a kurs, som är afsedd att behandla kyrkotonarterna, de poly stilarterna, organiken och formläran, kommer att afsluta hela betet. Det är med värkligt nöje rec. får konstatera att fullständigt lyckats i sin afsikt att på kortaste väg föra lä gen till ofvan antydda mål. Förtjänsten häraf blir så mycket st som förf. icke hade några direkta förebilder att stödja sig utan själf måsta bryta bana för en ny, tidsenligare lärom Utrustad som få med omfattande kunskaper, beherskar förf. ämne oinskränkt och tillgodogör sig resultaten af de stora f steg den teoretiska och fysikaliska musikvetenskapen gjort der de sista decennierna. Spår däraf finna vi snart sagt hvarje sida af boken. Framför alt har Helmholtz epokgör ock för musikteorin så viktiga värk „Die Lehre von den Ton findungen“ icke kunnat förbigås. Äfven i öfrigt skola all som icke varit i tillfälle att följa med den nyaste tidens musi retiska literatur, i förf:s arbete finna mycket nytt och intressant exempel bland många må här anföras. Så meddelas i 20:de kapi fråga om tonarternas släktskap att förutom släktskap genom eller färre gemensamma toner emellan tvänne tonarter eller monier, det ännu gifves en släktskap genom närmaste grann i tonhöjd.

Ett särdeles vackert exempel på en sammanställning något förmedlande ackord) utaf tvänne tonarter, hvilkas g toner ligga på en liten sekunds afstånd från hvarandra — och Ges-dur — erbjuder Beethovens Andante op. 35 (sid Här är den lägre tonartens tonica den högres inledningston de utom denna hafva endast en ton gemensam, kan frände icke bero på annat, än grannskap i tonhöjd. — Och i kapitlet, där det är fråga om dissonerande ackords upplö nämnes att den dissonerande tonen bör med sin uppl vara besläktad genom grannskap i tonhöjd, d. v. s. icke lig

agre afstånd ifrån densamma än ett helt eller halft tonsteg. rf. upplyser om att ehuru denna lag varit känd i flere århun-taden, har det släktskapsförhållande, hvarpå den beror, blifvit rmuleradt först af Helmholtz. Också bör orsaken, hvarför en ljd dissonerande harmoniförbindelser t. ex. förminskade septimac-kord, där alla stämmor fortskrida i halfva tonsteg, icke klingar behaglig för örat, sökas just däri, att harmonierna äro besläk-ade med hvarandra genom närmaste grannskap i tonhöjd.

Att det rikhaltiga materialet öfveralt är ordnadt strängt giskt och systematiskt, fastän på ett sätt, som afviker från n gamla läroboksslentrianen, må särskildt framhållas. Defini-tnerna utmärka sig genom korthet, klarhet och precision, man ' det intrycket, att deras nuvarande form tillkommit genom ingårig erfarenhet, vunnen under lärarevärksamheten. Notexem-n äro särdeles väl valda och träffa alltid, så att säga, spiken hufvudet; utom klassikerna finna vi nästan alla framstående re mästare, Berlioz, Liszt, Wagner, Schumann, R. Franz, A. isen, Volkmann, Cornelius, Tschaikoffsky m. fl. representerade om träffande exempel.

Läroboken rekommenderas varmt åt alla praktiska musik-ure, hvilka antingen icke vilja eller icke kunna egna sig åt vidlyf-specialstudier, men ändock önska förskaffa sig en fullständigare rblick öfver musikteorins hela gebit, äfvensom åt musiklärare, ka vilja bibringa sina elever de nödigaste teoretiska kunska-ia på ett mera systematiskt sätt än hittils varit vanligt ır den med tekniska studier, etyder och stycken strängt upp-ıa speltimmen. Men specielt egnar sig läroboken för under-ingen i allmän musiklära vid landets klockareskolor. Den nu liggande första kursen torde nämligen innehålla just det mått 'etande, som motsvarar första årets kurs i ämnet vid nämda or, möjligtvis med den modifikation, som förf. själf föreslår, låta lärjungen, när han hunnit till kap. 18, samtidigt be-ıa med skriftliga öfningar i harmonilära.

Bokens utstyrsel är mönstergiltig: isynnerhet har genom an-lande af olika stilar en öfverskådlighet vunnits, som låter ele-med en blick särskilja det viktigaste eller reglerna, som skola ı utantill, från det mindre viktiga, såsom förklaringar och an-kningar; hvarjämte med fet stil äro tryckta ord, på hvilka cild betoning hvilar. — Få vi slutligen uttala ett önsknings-vore det att förläggaren med det första måtte föranstalta ›okens öfversättande till finska språket, äfvensom att andra ən icke måtte låta alt för länge vänta på sig.

R. F.

Nils Hertzberg: Kvindens Kald, Uddannelse og Gjerning; s. 8:o. Kristiania 1887, Alb. Cammermeyer; 3 kr. 20 öre.

Arbetet utgöres af en samling populära föredrag, hållna un-oppet af sistlidet år och därefter af föreläsaren, f. d. stats-

rådet Hertzberg, bearbetade och utgifna i bokform. Inom de jämförelsevis ringa utrymme behandlas kvinnofrågan i hela s utsträckning, orsakerna till dess uppkomst, dess nuvarande stån punkt — med särskildt afseende å förhållandena i Norge — d nyare filosofiska skolornas ställning till problemet och slutligen den lösning af frågan förf. själf anser önskvärd. På någon u tömmande bevisföring stöder sig denna senare lika litet som för kastandet af de teorier, hvilka stå i strid med förf:s egna; vä det af de slutsatser här dragas kan sålunda i åtskilliga fall blifva satt i fråga.

I Stuart Mill ser förf. nära nog endast en uppviglare, e gudlös fantast, som med sitt arbete om kvinnans underordnad ställning „kastat en brandfackla öfver hela den civiliserade värl den o. s. v. Mills bok är vidare „ett orättfärdigt harmskri, e öfverdrifven skildring, en klagan öfver skaparens egna anordnin gar.“ För den höga rättskänslan, åt hvilken endast en så sträng skolad ande kunnat gifva så ädla uttryck, för den omutligt logi ska skärpan hos denna mänsklighetens, icke blott kvinnoemanci pationens förkämpe har förf. ingen blick. Påståendet om inbör des motsägelse mellan Mills sats att männen bära ansvaret fö kvinnornas underordnande och hans filosofiska ståndpunkt öfve hufvud är, lindrigast sagdt, obevisadt. — Principiell motstånd till evolutionsläran, den han från bibelns synpunkt fördömer, ha förf. i och för framställandet af denna teori begagnat sig af ett arbete af en anonym dansk skriftställare. Hvad man än må säga om denna andra-handsbekantskap, säkert är att någon djupare inblick i Spencers samhällslära har förf. ej förvärfvat sig; el skulle antydningarna om dess inskränkande af viljans frihet, o „spel af tillfälligheter“ i utvecklingen hafva uteblifvit, likaväl so det misslyckade försöket att genom skämt förvränga tillämpning af evolutionsläran på förhållandet könen emellan.

Beskyllningen för opassande skämt måste dock inskränk sig till denna enda punkt; hvad man i öfrigt kan hafva att an märka mot förf:s behandling af ämnet, bristande allvar är det ej. Hr H. är kristen af djup och ärlig öfvertygelse; bibelns läror sö ker han tillämpa såsom enda rättesnöre på alla lifvets företeelser äfven kvinnans sociala ställning vill han reglera enligt de fingr visningar bibeln i denna sak gifver. Hans kristendom är ing lunda trångbröstad eller dogmatiskt bunden, det går en lefvan anda genom hans lära, och dock kan man också hos honom bevis på att „teologiska fördomar (här af det mest frisinnade sl alstra ett hinder i samhällsvetenskapens väg.“ Från den ga maltestamentliga åsikten att kvinnan vore skapad mannen till hjäl med andra ord att hon ej kan betraktas som ett fullt själfständi väsen, har förf. ej helt och hållet förmått frigöra sig och vill följd häraf äfven öfver henne utöfva detta egendomliga förmyn derskap, som åtager sig afgörandet emellan de värf som för henne vore lämpliga och de som skulle lända henne till skada

åt Pauli ord: „kvinnan tige i församlingen“ gifver förf. på fullt allvar bindande kraft och vill i enlighet härmed hålla henne fjärran från alla offentliga ämbeten och handlingar, anvisande henne en värksamhet i det stilla och fördolda, icke på grund af någon intellektuell underlägsenhet å hennes sida, utan emedan principen om olika arbetsfält går „som en röd tråd genom den heliga skrift och står i ett djupt och hemlighetsfullt sammanhang med mannens och kvinnans skapelse, syndafall och återlösning.“ Praktiskt taget skulle denna värksamhet — utom makans och modrens, af hvilken icke alla kvinnor kunna blifva delaktiga — vara hufvudsakligen af sedlig och sällskaplig art, vidare, för att tillvarataga all den lediga arbetskraft som storindustrin frigjort, inom undervisningens, konstindustrins, den lägre kontorstjänstens och särskildt sjuk- och fattigvårdens område. I enstaka undantagsfall vill hr . likvisst ej förmena kvinnor tillträde till konstens och vetenskapens höjder. Det är omöjligt att förneka den finkänslighet, n ädla ridderlighet som ligger till grund för en sådan åskådning, hvilken vill skydda kvinnan för värkligheten i dess råaste h fulaste skepnader (med hvilka hon t. ex. som jurist komme i föring), och likafullt kan det icke råda något tvifvel om att friheten att välja lefnadsbana för en fullvuxen människa är af större ...ta än äfven det visaste förmynderskap.

Ett kapitel är särskildt egnadt åt kvinnans psykologiska ...ndomligheter. I slutsumman af de här samlade uttalandena ...ett antal filosofer och sociologer tror sig förf. finna en bekräftelse på sin åsikt att full öfverensstämmelse råder mellan kvinnans ursprungliga naturanlag och hennes uppgift i samhället, så... den under tidernas lopp gestaltat sig. Då man betänker att ... jämförande könspsykologin dock tils vidare befinner sig i ett ...beredande stadium, för så vidt inga fullgiltiga slutsatser kunnat ...gas, innan kvinnan uppnått högre andlig mognad, må det lämpligen därhän om icke ett sådant uttalande är förhastadt. Att evolutionsläran förnekar hvarje annan än kroppslig olikhet emellan ...en är — då Spencer bör anses som dess förnämsta målsman ... absolut falskt.

En noggrann undersökning egnar förf. den kvinliga undervisningen, och det är af största intresse att följa skildringen af ... i detta afseende långt framskridna förhållandena i Norge. ...ande grundlig kännedom om sitt lands skolväsende, hyser hr H. ...lvis icke oberättigade betänkligheter mot den tendens flickskolan visar att glida in på gosskolans spår. De inskränkningar i ...er utvidgningar af nuvarande läroplaner, hvilka han vill göra ...r flickornas räkning, kunde dock likaväl gälla gossarna. I samundervisningen spårar hr H. stora faror, till största delen af fysiologisk och pedagogisk art: flickornas öfveransträngning, svårigheten att i en samskola taga full hänsyn till det specifikt kvinliga, äfvensom till det rent individuella. Det hufvudsakliga stödet för de förmenta fysiologiska olägenheterna finner förf. i den ameri-

kanske läkaren d:r Clarke's skrift „Sexes in education“, hvilken emellertid i sitt hemland icke lärer vunnit synnerlig anklang, hvarken hos läkare eller pedagoger, och äfven af allmänna opinionen därstädes numera blifvit tämligen öfverflyglad. Omöjligt är att förbise den mångåriga erfarenhet man specielt i Förenta staterna har af samundervisningen och de otaliga för densamma gynnsamma yttranden där afgifvits af föreståndare för skolor och colleges, yttranden hvilka just bevisa att könens andliga egendomligheter bättre bevaras och disciplarnas sedliga utveckling uppnår ett högre stadium genom samundervisning. Af sådana uttalanden är samlad en rik skörd, bl. a. i K. T. Brobergs „Iakttagelser under en pedagogisk studieresa i Nord-Amerika.“

Hr H:s bok är dock förtjänt af all uppmärksamhet; mången egendomlig belysning, intressant att iakttaga, faller här öfver förhållandet mellan man och kvinna; i undervisningsfrågan yttras ord värda beaktas äfven af den, som icke i allo anser förf:s bevisföring bindande eller kan instämma i hans åsikter; därtill har förf. en sällsynt förmåga att kläda sina tankar i en fängslande, afrundad form — det är ett värkligt nöje att följa med den vackert flytande stilen.

I. L—d.

John Richard Green: *Engelska folkets historia,* öfversatt af *Viktor Pfeiff;* bd 2; Upsala 1885—1887, R. Almkvist och J. Wicksell.

Med det för någon tid sedan utkomna elfte häftet föreligger Greens värk nu fullständigt i svensk dräkt. Dess öfversättande till vårt språk måste anses så mycket mera af behofvet påkalladt, som vi hittils ej ägt något fullständigt, för den stora allmänheten tillgängligt arbete öfver örikets märkliga och för hela den europeiska civilisationen betydelsefulla historia. Visserligen är Greens historia ej fullständig i den mening, att den skulle sträcka sig ända till våra dagar. Den afslutas egentligen med året 1815, emedan författaren af lätt insedda skäl ej anser de senaste decenniernas tilldragelser lämpa sig för historisk behandling. I sitt slutord sammanfattar han likväl uti en kort resumé de viktigaste tilldragelserna från 1815 till 1874, då Gladstones whigministär nödgades afgå och lord Beaconsfield för andra gången såsom premierminister inträdde i regeringen.

Mr Green besitter i hög grad de egenskaper, som bereda en historikers arbeten stor spridning och publikens gunst. I fängslande framställningssätt, i träffande liknelser och i kritisk skärpa har han blifvit jämförd med själfva Macaulay. Vare sig han skildrar Englands inre utveckling, dess författningshistoria, dess vetenskapliga lif, dess sociala strider och ekonomiska utveckling, eller han framställer tilldragelser ur landets politiska historia, visar han öfveralt det största intresse för sitt folks förgångna

 öden och därjämte en lika stor förmåga att gruppera de mest skiljaktiga ämnen till en sammanhängande totalbild. Äfven vid de naknaste fakta förstår han att genom sinnrika kombinationer fängsla läsarens uppmärksamhet.

Arbetets ej altför vidlyftiga omfång gör det till en lämplig handbok för lärare. Ännu mera skulle det i sådant afseende vinna, ifall den engelska författningshistorien vore utförligare skildrad. Så är den t. ex. under anglosaxiska perioden ytterst knapphändigt framstäld, under det krigen mellan anglosaxare och kelter och de germaniska staterna inbördes öfverflöda af minutiösa detaljer, som gärna kunnat bortlämnas. Detsamma gäller — om ock i mindre grad — de öfriga perioderna. Såsom ett lämpligt kompletteringsarbete i denna för Europas nuvarande konstitutionella statsskick så viktiga del af Englands historia rekommenderas professor Max Büdingers „Vorlesungen über englische Verfassungsgeschichte" (Wien 1880). — En annan omständighet, som af lärare måste beaktas vid användandet af mr Greens historia, gäller hans lifliga och radikala stil, isynnerhet hans karaktäristiker, hvilka, huru träffande och pikanta de än kunna vara, likväl på många ställen ej lämpa sig för skolundervisningen. Så t. ex. säger författaren om drottning Elisabet: „hon kunde då och då midt under de allvarligaste öfverläggningar med sina ministrar bryta ut i svordomar *som en fiskmånglerska* — — — ingen finkänslighetens instinkt beslöjade det vällustiga sinnelag, som hade brutit ut under hennes barndoms rasfulla lekar, och som framträdde med nästan skrytsam öppenhet under hela hennes senare lif. — — — Det var ett tidehvarf af politiska lögner, men i sina lögners mängd stod Elisabet *utan like* inom kristenheten" — andra exempel att förbigå.

Dessa anmärkningar, hvilka jag i egenskap af lärare ansett mig böra påpeka, ligga egentligen vid sidan af själfva ämnet, ty förf. har ej skrifvit sitt arbete för någon enskild korporation, utan hans hufvudafsikt har varit att intressera alla samfundslager — främst hans eget folk, hög som låg, för Englands historia ända från den tid den tager sin början, d. v. s. från anglernas och saxarnes ockupation af landet, och denna plan har han på ett synnerligen lyckligt sätt förmått lösa.

Om den svenska öfversättningen är ingenting annat än godt att säga. Från originalet afviker den däri, att innehållet för bekvämlighets skull fördelats på två volymer.

K. J. Hartman.

D:r *Esperanto: Internationale Sprache;* 48 s. 8:o med tabeller. Warschau 1887, Gebethner et Wolff; 40 pf.

D:r Esperanto eller L. Samenhof, som förf. tyckes heta, vill konkurrera med volapyk utan att närmare redogöra för sin afvikelse därifrån. Hans språkprof på vers och prosa äro emeller-

tid nästan mer tilltalande än volapykisternas. De omkring 900 ordens genomgående och i ögonen fallande likhet med latinet och de romanska språken underlättar nämligen deras begripande; de icke många ändelsernas antal kunde förminskas, t. ex. genom borttagande af onödiga suffix för substantivstam samt för nominativ och accusativ. För betecknande af målet för en rörelse borde skild preposition användas; vissa grammatiska företeelser, såsom gradus och verbets former, borde åtskiljas med tydligare ord, mindre med ändelser, hvarjämte förvillande likheter med andra språk borde undvikas — *vi* t. ex. skall betyda *du*, *ni* åter *vi*. — Förf. ämnar samla tio miljoner — icke färre! — människors löften enligt bifogadt formulär angående språkets användande, hvarefter det skulle proklameras som världsspråk. Tänkbart vore att staternas handelsministrar kunde tillsätta en internationell komité, som skulle utarbeta ett internationelt tungomål eller väl endast skriftspråk; om man finge ett enkelt sådant till stånd, kunde dess bruk på någon vecka inläras i handelsskolorna. Mer kan man ej gärna vänta sig, men det vore likväl mycket mer än det nautiska signalspråket.

F. G.

Hans Knudsen: Om Kristi person och lif, studier, på svenska utgifna af *Abrah. Ahlén.* Göteborg 1887, N. P. Pehrsson; h. 1, 2, 160 s. 8:o.

Hans Knudsen skall vara en i sitt danska hemland „som präst, välgörare, medborgare och skriftställare högt aktad“ pastor. Som religiös författare torde han vara känd äfven utom sitt eget land. Lektor Ahlén har ansett också hans arbete om Kristi person och lif värdt en vidare bekantskap och därför utarbetat ifrågavarande svenska öfversättning, som är afsedd att utgifvas i 18 häften om fem ark. Det blir således ett värk på halftannat tusen sidor. — Man kunde tycka att ett nytt, vidlyftigt arbete om Kristi person och lif vore öfverflödigt och nästan omöjligt utan att vara ett upprepande af gammalt kändt. Förf. är själf medveten härom, men urskuldar sig därmed, att ämnet är „oändligt“. I självfa värket tycker man sig äfven i förf:s framställning få en försmak af det oändliga. Redan hans stil skvallrar om att prästens oratoriska förmåga förfallit i en viss långsläpighet. Meningar om 15—25 rader höra ingalunda till undantagen; på sidan 6 börjar en mening på 38 rader. Självfa ämnet tager förf. i vidt sväfvande omfattning. I en ganska läsvärd inledning, som dock i likhet med det öfriga hade kunnat vara vida kortare, drar förf. i härnad mot talet om Juda lands och folks ringhet. Han uppvisar — något som i allmänhet icke nog beaktas — den judiska nationens viktiga roll i forntidens alla större rörelser och framhåller kristendomen som en naturlig frukt af den judiska och grekiska andens förening. Därpå går förf. till sitt

gentliga ämne och söker „att följa den kraft kristendomen utecklar inför våra ögon tillbaka till dess början, betrakta den i dess första framträdande och därefter undersöka huruvida det fines ett naturligt sammanhang mellan det vi upplefva och det, om var från begynnelsen“ (s. 47). Förf. vill klargöra sin ställning i den strid, som enligt hans förmenande af „turkar, judar, hedningar“ och namnkristne föres mot kristendomen. Det polemiska tyckes få en framstående plats i arbetet. Först bekämpas Strauss. Hans lif och utveckling slutade enligt förf. därmed, att han vardt „en samvetslös, materialistisk gudsförnekare“ och — anhängare af Darwin d. v. s. „ansåg apan som människans närmaste stamfader och bläckfisken som hennes ursprung“(!). Härpå vänder sig förf. naturligtvis mot Darwin och ger i samband därmed en vidlyftig inledning i allmän naturalhistoria o. s. v.

Arbetet är som uppbyggelsebok för lärdt, som vetenskapligt värk för sväfvande, som ett alster af prästerlig-teologisk ståndpunkt typiskt.

K. L.

L. Dilling: Begavet; 265 s. 8:o.

— —: *Fra Tydskland og Belgien;* 126 s. 8:o. Kristiania, Alb. Cammermeyer.

Dillings pigga små skildringar ur hvardagslifvet ha förskaffat honom många beundrare bland vännerna af lätt och underhållande lektyr. I „Begavet“ har han försökt sig på en något större uppgift: ett utfall mot den tanklösa hyllning vår tid blott altför ofta egnar ungdom och dilettantism i förening, i det den upphöjer den lätta, lekande sällskapstalangen till rang af snille och konstnärsbegåfning. Denna ödesdigra kortsynthet har kräft månget offer och riktat samhället med en hel klass af vilsekomna individer, hvilka i likhet med Dillings hjälte icke tyckas hafva någon annan uppgift i lifvet än att “gaa omkring og vaere Genier“.

Af detta moderna och ganska väl funna ämne hade Dilling säkert kunnat skapa en förträfflig liten skizz, men han hade nu en gång föresatt sig att göra det till föremål för utförligare behandling. Att han vunnit sitt mål hvad vidlyftigheten beträffar, tror jag ingen af arbetets läsare skall vara böjd att förneka; men det har skett endast genom de mest ansträngda bemödanden och genom en till virtuositet uppdrifven färdighet i konsten att uttänja, upprepa och utspäda. Denna flackhet i behandlingen framträder så mycket skarpare, som stilen, hvilken eljes alltid utgjort Dillings styrka, här saknar det skälmska behag och den muntra fyndighet, som ofta komma en mindre nogräknad publik att öfverse med innehållets tomhet. Kvickheten är hvarken fin eller lätt löpande, de komiska situationerna äro vanligen stötande burleska — då de ej äro tråkiga — och den portion känslosamhet, som tillsatts för att komma dem att framstå i tillbörlig relief, slår oftast öfver i hjärtnupen sentimentalitet.

Arbetet är dock ej helt och hållet utan ljusglimtar. Har man energi nog att följa den bedröfliga hjälten till slutet, skall man finna, att de 265 sidorna bjuda på ett par ypperliga vitser och en eller två oemotståndligt skrattretande situationer. I sin skildring af moderskärleken har förf. här och där lyckats anslå en värkligt tilltalande ton. Arbetet kan väl bäst inrangeras bland den klass af fadda och harmlösa literära alster, hvilka man ej kan frånkänna en viss grad af berättigande, på den grund att det finnes konvalescenter och tråkiga järnvägsresor i världen.

Om den lilla novellsamlingen „Fra Tydskland og Belgien", hvarmed denna en stor publiks älsklingsförfattare afslutat sin literära bana, måste vi tyvärr uttala samma omdöme som om hans „Begavet". De tre små skizzerna höra till dussinnovellernas område och utgöra en lika oskadlig som värdelös literär produkt. Det osannolika i kompositionen skulle kanske värkat mindre stötande, om det varit ett konstgrepp af förf. för att fylla novellerna med komiska situationer och ystert, oskyldigt skämt, men detta har tyvärr ej varit fallet. Det kvicka löje, som ofta spelade in öfver Dillings förstlingsarbeten, återfinna vi ej här ens som en vilsekommen främling. Enformigt och tröttande värkar därför det hela i trots af den lediga och eleganta stilen.

Vår tid med sina starka slitningar och sitt mörka allvar tyckes ej kunna bjuda på en enda solljus fristad, där humorn och det friska skämtet skulle kunna frodas och utveckla sig. Äfven de moderna författare, hvilkas första arbeten likt klara, ystra källsprång vederkvickt en törstande värld, hafva efter några års värksamhet endast fadda, artificiella drycker att bjuda på.

Rosamunda.

Julius G. Bergman: Farmaceutisk-kemisk analys, kort, praktisk handledning vid utförandet af å apotek förekommande kemiskt-analytiska arbeten. Göteborg 1887, W. Hartelius. 428 s. 8:o; 5 kronor.

Detta elegant utstyrda arbete utgör ett synnerligen värdefullt bidrag till den i norden annars ganska vanlottade farmaceutiska literaturen. Visserligen äga vi redan förut liknande arbeten af kände författare på detta område, professorerne Hammarsten och Sundvik, men föreliggande handledning är mycket välkommen äfven genom den behandlig af nyare läkemedel förf. låtit däri inflyta. Vid utarbetandet har hänsyn främst tagits till svenska farmakopeernas preparat, men förf. har ock beaktat de i den så högt ansedda tyska farmakopén afsedda föroreningarna, delvis med modifierade pröfningsmetoder. Bokens rikhaltiga innehåll är fördeladt på 6 afdelningar: I. Svenska farmakopeernas preparat; deras egenskaper, pröfning, kvantitativa analys och sammansättning. II. Nyare läkemedels egenskaper, pröfning och sammansättning. III. Arsenikundersökningar. IV. Urinundersökningar; V.

Reagenser. VI. Tabeller, rättelser och tillägg. Vid många ämnen anför förf. äfven utförligare pröfningsmetoder för tekniskt använda ämnen o. s. v., exempelvis vid *acidum gallotannicum* bestämning af garfämnehalten i garfmaterialier, med en uppgift på halten hos åtskilliga sådana; under art. *Amylum* finnes Vogls klassifikation af handelns stärkelse och arrowrotslag återgifven. Vidare å s. 51—60 en koncis kvantitativ och kvalitativ analys af dricksvatten, s. 108—113 mjölundersökningar, s. 115 undersökningar af väfnader och väfnadstrådar, vid *opium* Flückigers, Dieterichs och Hagers morfinbestämningsmetoder o. s. v. De nyare läkemedlen omfatta bl. a. de nu så använda antifebrin, antipyrin, arbutin, chinolin, klorkokain, digitalin, hypnon, jodol, lanolin. Ofta förekomma kongl. svenska förordningar och formulär för undersökningar och utlåtanden, exempelvis de viktigaste i afd. III för arsenik. Tabellerna omfatta slutligen egentlig vikt och motsvarande halt hos ättik-, klorväte-, salpeter-, fosfor-, svafvelsyra, ammoniak, natronlut, alkohol och ett skema för tvålanalys (efter Leeds).

Hvarje artikel är kort, men klart och ledigt behandlad, onödigt teoretiserande förekommer icke; mångt och mycket grundar sig på förf:s egna iakttagelser, hvilka synas bevisa att förf. är utmärkt bevandrad i sitt fack. De få anmärkningar, hvilka kunde göras, äro så obetydliga, att deras framdragande kunde kallas småaktigt. Det är att hoppas att boken hos oss, jämte prof. Sundviks kommentar, skall finna den vidsträckta användning den funnit i förf:s hemland och hvilken den så väl förtjänar.

H. Lojander.

Leo Tolstoy: Tok-Ivan samt Den förste bränvinsbrännaren med flere berättelser; 129 s. 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 1 kr.

Leo Tolstoy är en folkskald icke blott i den bemärkelse, att han skildrar scener ur folkets lif, utan äfven i den mening, att han skrifver berättelser, enkom afpassade för dess behof. En sådan samling var den nyligen till svenskan öfversatta „På spaning efter lyckan", och en sådan föreligger äfven i ofvannämda berättelser. Men här har tillkommit ett element, som icke fans i den förra samlingen, och som ger den föreliggande i högre grad prägeln af folksägner. Det är öfverdjäfvulen, som antingen i egen hög person eller genom sina smådjäflar värksamt ingriper i människornas öden. Än lär han dem att af den öfverflödiga rågen bränna brännvin och fröjdar sig öfver de sorgliga följderna af den nya drycken; än narrar han slafven att söka göra sin herre vred. Och då den lede fiendens ondska och list slutligen strandar mot Guds oändliga godhet, sjunker han genom ett hål ned i jorden. Äfven i de berättelser, där icke denna potentat spelar någon roll, saknas hvarken folklig fantasi eller åskådlighet, och detta jämte den fridsamma och varmt religiösa ton, som genomgår dem alla, gör dem i hög grad tilltalande.

Den största förtjänsten i dessa berättelser ligger måhända dock i den djupare mening, som Tolstoy förstår att dölja under sagans form utan att dock göra henne allegorisk eller beröfva henne den folkliga prägeln. Den främsta i detta afseende och som äfven gett samlingen dess namn, är „Tok-Ivan", där skalden på ett särdeles sinnrikt sätt låter afgrundsandens försök stranda mot Ivans bonddumhet. Som ett exempel må nämnas att djäfvulen gör ett sista angrepp mot Tok-Ivan och hans undersåtar, tokarna, då han åtar sig att lära dem arbeta med hufvudet, i stället för med händerna. Härvid stiger han upp på taket af ett torn och börjar hålla tal om hur man kan lefva utan att arbeta. Tokarna, som förgäfves vänta att få se honom arbeta med hufvudet, tröttna på att bara höra honom gå på och pladdra, och när han slutligen enligt deras tanke börjar arbeta med hufvudet i det han han af trötthet tumlar ned för stegen, räknande pinnarna med hufvudet, tyckes detta arbete alls ej vara i deras smak. Med dylika drag gör Tolstoy sina berättelser förtjänta af en närmare granskning, hvilken vi rekommendera åt läsaren att själf värkställa.

—g —r.

Profetians besegling; sammandrag af d:r *Alexander Keiths* arbete „Den kristna religionens sanning, vittnesbörd och bevis hämtade från profetiornas bokstafliga uppfyllelse", utgifvet af *A. Bergroth,* teol. lektor; från svenska öfvers. af originalets trettioåttonde upplaga. Wiborg 1887, J. C. Lagerspetz.

Då en teologie lektor företagit sig att ur Keiths arbete sammanställa en öfversikt af sådana profetior, som blifvit „tydligen förutsagda och påtagligen uppfylda", hade man haft anledning att vänta större urskilning vid valet, om man också ej kunnat fordra någon hänsyn till den moderna bibelkritikens resultat. Den som opåtaldt låter sig nöja med en sammanställning af utsagor, framstälda som jämgoda, fastän de datera sig från olika tidpunkter, mellan hvilka kunna ligga ända till fyrahundra år, skall säkert finna boken högst öfvertygande och intressant — hvilket senare den delvis värkligen är genom talrika från engelska resandes arbeten lånade skildringar af bibliska minnesmärken. „Otrons inkast", d. ä. kritiken, kan boken trots utg:s önskan naturligtvis ej förstumma.

K. L.

Albert Palmberg: Om vigten och betydelsen af den allmänna helsovårdens ordnande i Finland; 21 s. 8:o. Borgå 1888.

Nämda broskyr utgöres af ett vid Finska Läkaresällskapets senaste allmänna möte hållet föredrag, hvari förf. på ett synnerligen klart och tilltalande sätt framhåller nödvändigheten af att omfattande åtgärder vidtagas för förbättrandet af den allmänna

älsovården i landet. Till stöd för sina yrkanden lämnar förf. n ungefärlig beräkning — dock ej fullt fritagen från anmärkingar — af den ekonomiska förlust, som tillskyndas landet genom de sjukdoms- och dödsfall, som vid bättre hälsovårdsanordingar helt säkert skulle kunna förebyggas. Han kommer därvid ill en summa af öfver 15 miljoner mark, hvilken, såsom han ramhåller, mångfaldt öfverskjuter kostnaderna för till och med de mest slösaktiga hälsovårdsanordningar.

V. S—ff.

Öfversikt.

Bref från Sverige. Till den öfversikt jag i marshäftet gaf öfver hvad de *stockholmska teatrarna* bjudit på under detta spelår, har jag att tillägga följande kortfattade revy öfver hvad de tre sista månaderna medfört.

Ett svenskt original kom först på Södra teatern. Det var G. af Geijerstams lustspel „Svärfar“. Det hade stor framgång, det var skrifvet med gladt lynne och det var först och främst skrifvet så, att hvarje teater har lämpliga framställare för dess roller och att vår Södra teater särskildt måste gå utmärkt i land därmed. Dess skådespelare hade intet annat att göra än att upprepa de typer de framstält hundra gånger förut — och styckets lycka var gifven. — En liten enaktare, „Orm i lustgård“, af samma författare, men af äldre datum, följde „Svärfar“ åt och mottogs välvilligt.

På Dramatiska teatern ha i vinter programmen växlat oftare än vanligt. Det är inte mycket af det nyupptagna, som kunnat hålla sig kvar på spellistan. Halévys pastorala komedi, den skäligen fadda, men styckevis värkligen vackert stämningsfulla „Abbé Constantin“, gjorde knappast lycka och spelades ej häller vidare märkvärdigt. Goethes „Clavigo“, som jämte samma stormans interiör „Syskonen“ gick öfver scenen hela fyra gånger inför glest besatt salong, skulle nog ha varit intressant att se, om den utförts med större omsorg och större insikt. Nu var rollfördelningen — såsom altför ofta händer på kungliga teatrarne — ej den bästa, och därför blefvo både den svage Clavigo och den starke Beaumarchais endast blodlösa skuggbilder af hvad de bort vara. Det var egentligen endast frk. Sandell och främst hr Hillberg (Carlos), som uppburo hela tragedin. Hr Hillberg, som så ofta spelar reserveradt och säfligt, hade här släpt sin ungdomlighet

lös och ryckte genom ett lidelsefullt och i detalj individualiseradt spel publiken med sig.

Äfven i Tartuffe, som upptagits för hans skull och gifvits tre hela gånger, hade han tillfälle att intressera — denna gång genom en ganska originell uppfattning af skrymtaren, som hr Hillberg gjorde till en rödbrusig goddagspilt och på samma gång till en ond ande, kanske väl storslagen. Till den Tartuffe-typ — smilande världsman — Stockholmspubliken har i minne från Edvard Swartz' dagar, bildade hr Hillbergs grofhuggare en karaktäristisk pendant.

De klassiska styckena ha ej velat gå, de nya ej häller rätt väl. Kiellands uttänjda „Bettys förmyndare", ett stycke som i alla fall bär värkligt lif inom sig, som har ett par med mästerskap tecknade typer och af hvars fyra akter åtminstone tre äro värkligt roande trots det obetydliga ämnet, lyckades ej vinna vår kritiska publik. Vi fingo dock här en genomrolig tullförvaltar Isaksen i hr Lagerqvists gestalt och hr Bäckström hade utmäjslat mjölnar Hermansens roll till en af sina allra bästa figurer, en hedersman, som förstod att både roa och röra. Han sade de med rätta berömda orden — om mjölet om mjölnaren, som förvandlar boskapsmaten till mat för människor — på ett hjärtevinnande sätt, och den publik, som ej „tages" af dylika tankar, den har sannerligen ej mycken känsla för hvad poesi är.

Lika litet som Kiellands stycke blef det därpå följande programmet långlifvadt. Det utgjordes af Runebergs „Kan ej" — där frk. Sandell var mönstergill som Julia och där vi litet hvar fingo en välbehöflig påminnelse om att konsten att framsäga vers ej är helt och hållet utdöd på vår scen — och Blanches „Magister Bläckstadius", som trots sin ålderdomliga naivitet likväl förmådde roa ännu i dag. Där, liksom i den nyligen på Södra teatern gifna „Positivhataren", hade man uppsatt styckena i så trogen tidskostym som möjligt, hvilket mig veterligt aldrig förut blifvit iakttaget, då Blanches komedier blifvit uppförda.

Kom sedan den franska komedins tur. Först upptogs Pailleron's „Råttan", känd från Théâtre français. Ett ej det minsta originelt stycke, hvars intresse är att söka i detaljerna, i den säkra byggnaden af det hela och i dialogens många finesser. Det fordrar ett kärleksfullt studium från de uppträdandes sida för att komma till sin rätt, men i detta fall var väl frk. Sandell (Marthe) den enda, som fylde sin uppgift. Fru Hartman transponerade Pepa efter sin naturell, och publiken jublade naturligtvis åt sin gunstling och ansåg henne som vanligt oöfverträfflig.

En trumf spelade teatern ut nu senast, då vårkvällarna börjat täfla med konsten om allmänhetens ynnest och då teatern behöfver starkare magneter än någonsin. Bissons och Mars fars „Les surprises des divorçes", här kallad „Duvals skilsmässa", väckte högtider af skratt och drager fulla hus kväll efter kväll. Stycket är ofantligt kvickt och bjuder på en situationskomik af

alt annat än vanligt slag; det är därtill mästerligt gjordt, en värklig mönsterfars. Våra komiska förmågor hade med lif och ust studerat sig in i stycket, och det gafs ovanligt roligt, isynnerhet från frk. Åhlanders och hrr Hedins och Personnes sida. Tack vare „Duvals skilsmässa“ behöfver teatern antagligen ej nöfva något vidare nytt under detta spelår — undantagandes let till den 17 maj bestämda programmet, då 100:de årsdagen f kgl. dramatiska teaterns invigning på Bollhuset firas. Då skall ppföras Gustaf den tredjes här för ej länge sedan gifna komedi Siri Brahe och Johan Gyllenstjerna“ samt Kexells „Kapten Puff“ ned hr Bäckström i titelrollen.

På Nya teatern har hr von der Osten uppträdt i sina gamla oller och i en ny bagatellroll i ett dumt stycke, som — jag höll å att skrifva: naturligtvis — gjort stor succès i Tyskland. Och edan Vasateatern upptagit „Sköna Helena“ — med frk. Anna 'ettersson i titelrollen — är där utsåldt hus hvar enda kväll och ommer att så förblifva, tils sällskapet packar in för att flytta fver till annan marknad, till Kjöbenhavn under juni månad.

* *
*

Inom de bildande konsternas värld har det varit stilla i rinter. Utställningarna ha haft föga af större betydelse att visa. Till Kjöbenhavn har afgått en båtlast konstvärk, hvaraf de all-a lesta förut voro kända för vår publik och hvaribland det tyvärr j var så mycket af intresse, som önskligt varit. Såvida ej de lirekte från enskilda konstnärer till utställningen sända konstvärken äro af särskild betydelse, så komma vi ganska visst denna gång att öfverflyglas af både danskar och norrmän.

På den nu pågående salongen i Paris ha taflor af Nils Forsberg, Zorn, Allan Österlind m. fl. väckt uppseende. —

Döden har inom kort tid gjort en betydande skörd i våra konstnärers leder. Bortgångne äro: gamle professor *J. W. Wallander*, bellmansscenernas och folkfesternas framställare, düsseldorfare af den gamla skolan, på sin tid mycket firad. Han var alltid mer berättare än målare, hans teknik var aldrig säker, men det var en gemytlig stämning och en vinnande uppfattning i hans liffigt komponerade folktaflor, hvilka höllos i den tidemanska eller nordenbergska genren. Wallander blef tidigt „stockholmare“, trifdes godt i våra små förhållanden och lät tiden och yngre släkten gå sig förbi. — En annan konstnär af Düsseldorfs skola var den kort efter Wallander aflidne *Axel Nordgren.* I sina geliget behandlade landskap från Sveriges västkust och sina af fin stämning mättade månskenstaflor visade han sig som en god representant för det tyska målningssättet. Han var sedan lång tid tillbaka bosatt i Düsseldorf och är mycket bra representerad på flere tyska museer, bäst kanske i Dresdener-galleriet. — *A. Nordling* var en af vårt lands få marinmålare. Han var en god elev

af Sörensen i Kjöbenhavn, men slog sedan om till den franska tekniken meu dess sökande efter stämningens det stora hela blef Nordling aldrig fullt förstådd och up hans taflor såldes ej, och han lefde ett bekymmersamt li eller kanske just till följd af sin själfständighet, som ej nom att måla så, som de få köparne ville ha det, och e ligt kraftfull för att slå sig igenom. — *Hjalmar Sandbe* de yngre parisarne, känd genom flere franska landskap framgång värksam som restauratör af äldre taflor, afslu af de hädangångne.

* *
*

Inom literaturens värld är det också skäligen still derna äro tråkiga, författarne mista hågen att skrifva bö de ej kunna lefva på, trots det ännu i dag idislade p hvilka utmärkta affärer den moderna realismens „sva göra. Nya arbeten äro bebådade af Ernst Lundqvist (., tredje samlingen), Tor Hedberg (en roman, „På Tor kallad) och Bernhard Meyer, förut känd genom histo literaturhistoriska arbeten. Redan föreligga nya novell thilda Roos och dylika af Richard Melander, löjtnant i

Men en ny skald ha vi fått, och det en värklig på köpet. „Vallfärd och vandringsår" af *Werner von H* var en bok som väckte öfverraskning, en samling poesi nell, så kraftig, så färgstark och så modern, som vi sällan Jag vill ej gå tidskriftens literaturanmälare i förväg g ingå på kritikens område, ehuru det denna gång vore frest Jag vill endast nämna att hr Heidenstam är 29 år ga har tillbragt tio år på resor i södra Europa och Österlan ifrån han också tagit de allra flesta af sina motiv. Ha flere af våra författare, har fört penseln, innan han tog nan — något som också märks på hans dikter. Oc lefvat oberoende och fri, långt från våra små partifr för alla vindar här hemifrån, utan påtryckning af småal ter, utan att retas af literär hersklystnad eller tyng ständiga tanken på brödförvärf. Hans diktsamling ut årets „händelse" inom den literärt konstnärliga världen nom ha vi fått en skald af rang, en skald som därti sig i så afundsvärda förhållanden, att han kan och f sig och blifva hvad hans rika anlag medgifva honom

G—

Teater. Det är alldeles ovanligt litet af intress *teatern* under de tvänne senaste månaderna haft att bjud ej Alexander Dumas i många afseenden anmärkningsv *Cameliadamen* fallit inom denna tid, så hade dessa tv stått där som en gapande tomhet. Att gifva Camelia

stycket blir åtminstone presentabelt, är emellertid redan en
ir uppgift, och det värkligen framstående sätt, hvarpå denna
äkta modernfranska dram spelades på vår svenska scen, upp-
ger därför mycket af de skäl till klander repertoaren sedan
ss gifvit.

Fru Brander — om hvilken teaterintendenten ansåg vara
äl att på förhand tillkännagifva att Marguerite Gautiers roll
lldelats henne på grund af hennes egen begäran — löste sin
ppgift med värkligt mästerskap. Särskildt kände man sig till-
alad af det enkla, måttfulla spelet i de sista scenerna, där fru
rander af dödskampens hela uppskakande attiralj använde blott
å mycket, som oundgängligen var nödvändigt för den yttre il-
usionen, men förflyttade tyngdpunkten af den dramatiska effek-
en öfver på själsområdet, där den också har sin rätta plats.
Hr Berlin lyckades som Armand Duval anmärkningsvärdt väl
komma ifrån sitt stereotypa sätt i tal, minspel och rörelser, och
ir Rydgren var som Gaston Rieux så parisisk man öfverhufvud kan
änta på en nordisk scen.

Efter Cameliadamen kom Ivar Hallströms sagospel *Per Svi-
aherde* och gaf en lång rad af fulla hus. Dess dramatiska värde
r rakt ingenting att tala om, och som musikkomposition faller
et ej inom området för denna redogörelse.

När ändtligen svinaherden med sitt brokiga sällskap dra-
it hädan, fick man, ett par mindre betydande repriser oräknade,
i mindre än tre nya stycken efter hvarandra. *Fru Orn*, ett
nskt originalarbete, är så klumpigt tillskuret, att man ej rätt
t hvad som är större, författarens obekantskap med scenen
ler hans bristande kännedom af lifvet. Den förnämsta orsa-
en till styckets upptagande på repertoaren får väl sökas i de
ränga uttalanden om skuldsättning och ett lättsinnigt handte-
ande af penningen, som förekomma här och där i dialogen, samt
n tillämpning på de senaste tidernas tilldragelser hos oss, som
itet med sin kassaförsnillning och sitt revolverskott osökt gifver.
et tyska lustspelet *Hon vet någonting* är ej häller mycket att tala om,
n kunde ändå ses med vida mer nöje än det franska dussin-
betet *Äktenskaplig lycka,* en fars utan något som hälst drama-
kt intresse och utan en enda ny situation eller ny kvickhet.
n står ej en tum öfver vanligt clownskoj på en marknads-
kus, och man vet ej om man mer skall förvåna sig öfver di-
tionen eller publiken, som finna en sådan osmaklig spis vara
läckerbit. All scenisk framställnings första vilkor, att bära
tminstone skenet af sannolikhet, saknas i denna fars, och det
t här så innerligen roar „en bildad och högt ärad publik",
att man slår näfvarna i bordet så att lampan hoppar, ger
illande örfilar, kastar sig på sofforna med benen öfver rygg-
let, springer fram och tillbaka likt yra höns och eljes i ord
åthäfvor visar fullständig brist på hyfsning. Nåja, publiken
ittar ju också, då clownerna på en cirkus klatscha till hvarandra

och falla på näsan för väl applicerade örfilar och sparkar. dessa clownernas upptåg visa dock mindre råhet än de gentlemännens i „Äktenskaplig lycka.“

Finska teatern har, trogen sitt berömvärda sträfvan med repertoaren införlifva den dramatiska literaturens förnä storvärk, upptagit Ibsens gripande skådespel *Kämparne på land.* Men resultatet blef ej lyckligt. Fru Aalberg-Kivekäs mådde ej inlägga i sin framställning af Hjördis den nord kraftfulla karaktär, som stålsätter hvarje fiber i dennas med kyriorna besläktade väsen, utan gaf rollen såsom hade det att teckna ett af de franska hysteriska karaktärsproblemen. Leino hade som Örnulf flere goda moment, men det låg nå flackt och trivialt öfver det hela. Vidare har finska teatern h att bjuda på ett inhemskt original, hr Erkkos gammaltest mentliga drama *Tietäjä* (Siarn), i förkortning efter boken me samma namn. Författaren har synbarligen anslagits af berätta sen om huru Bileam, kallad af Moabiternas konung Balak at förbanna de från öknen anryckande israeliterna och förd af ho nom upp på ett bärg, därifrån han blickar öfver israeliternas lä ger, i stället välsignar dem såsom ett framtidens folk. Förfat ren har naturligtvis, liksom vi andra, i tidigaste barndomen fåt hos sig inplantad den fullkomligt falska föreställningen, att israe literna stredo för en rättvis sak, att framtiden var deras och at de folk, hvilka de öfverföllo med utrotningskrig, genom att för svara lit, hem och fädernesland visade sig såsom fiender till al godt och ädelt i världen. Denna oriktiga uppfattning af israe literna har gjort författaren entusiastisk för sitt ämne, och en mo svarande villfarelse hos publiken kunde han räkna på såsom r sonnansbotten för sina i dramat uttalade känslor. Dramats grun ton, det israelitiska folkets apoteos, genomdallrar liksom en pr fetisk aning Bileam, där han i sin bostad vid Eufrat egnar s åt filosofiska betraktelser i en krets af lärjungar. Han genom tränges af begär att omvända folken och ger sig sedan ut i predika bot och bättring i Balaks stad, där folket „tror på h nom“, men kungen och prästerna drifva honom bort. Han k las emellertid tillbaka för att med sin förbannelse förgöra isra literna, men välsignar dem i hela den församlade moabitiska l rens åsyn, därtill drifven såväl af sin sympati för det israeli ska folkets gudsbegrepp, som af en särskildt utsänd himmel budbärares befallning. Han ställer sedan till ett giftermål m lan en israelitisk höfding och en kvinna af det med moabiter förbundna midianitiska folket, för att sålunda få till stånd fredlig sammansmältning af dessa tre folkslag. Men då israe terna döda kvinnan och öfverfalla midianiterna, tager Bileam i striden och dödas. — Man har svårt att förstå hvilken b författaren egentligen gjort sig af Bileam, d. v. s. för hvilken Bileam gör sig till bärare och hvilken den lifsgärning är, hvars fullgörande han dukar under. Samma vacklande igen

man i teckningen af det israelitiska folket. Det folk för-:en för fram på scenen och som han i öfrigt tecknar i dra-är ej detsamma, som träder för Bileams blick i dennes in-rade profetia. Författaren låter Bileam se israeliterna så-, vi som barn fingo se dem i bibliska historien, men själf nar han dem dels från det utbildade prästväldets dagar på sti tid, dels från de skildringar om hela folkets smutsiga sni-het, som han sannolikt läst i „Morgonbladets" och „Finlands" nitfiendtliga artiklar. Denna splittring i teckningen af de båda fvudmomenten i dramat, siaren och det folk han genom n välsignelse liksom inviger till en stor framtid, är det som fven till stor del gör att författaren ej vinner den effekt han syftat, hvarjämte den tänkande läsaren eller åskådaren ovilkor-igen finner sig störd genom sammanblandningen af element från vidt skilda historiska perioder.

Vid dramats uppförande hade man synbarligen velat draga fördel af de förträffliga tillfällen till dekorativa effekter detsamma erbjuder, hvilka man ytterligare sökte höja genom att inlägga musik öfveralt, där det lät sig göra. Resultatet blef en deko-rationspjes af för våra förhållanden riktigt briljant värkan.

Bileams roll utfördes af hr Sala, som lyckades på ett in-telligent sätt skapa en typ midt emellan filosof och fanatiker. Hr Leino var en ståtlig konung Balak och fröken Borg en glö-dande midianitiska. Därefter upptogs som repris herr K. Rosen-tals sagospel *Ainamo,* som bekant en variation af Undine-sagan, en hade mindre succès. Fröken Borg var rätt bra som Ai-mo och hr Wallenius likaså såsom den drömmande, i fiskar-ugan uppfostrade riddaresonen.

L'Arronge's *Hasemanns Töchter* i finsk öfversättning under el „Puutarhurin tyttäret" samt Ernst Ahlgrens *I telefon* och ul Heyses *Bröder emellan* må för fullständighetens skull näm-s, ehuru de hvarken i sig själfva eller genom spelet kunde göra språk på intresse.

Rafaël Hertzberg.

Hr Björnstjerne Björnsons föredrag äro dagens evenemang vår hufvudstad. Helsingfors, som i allmänhet hyser lifliga lite-ra intressen, torde äfven vara tämligen väl bekant med den ske diktarens arbeten, den täcka naiviteten hos Synnöve och ne eller den lyriska schwungen i Björnsons dramer; hans teorier uppfostran och sedlighet, så fragmentariskt de än framkomma i det flager", ha anslagit mången för den varma tron på upp-trans makt och människans förmåga att förädla och förbättra turen. I föredragaren Björnson känner man väl igen diktaren, tt att hans brister här springa mera fram än i dikterna. Jag nar att hans framställning är fullkomligt episodisk, utan plan ar sammanhang, utan en genomgående tråd eller något på värk-

lig undersökning grundadt omdöme. Fins där något bevis, ger det i ett: „der maa *ingen* tvivle paa det“ eller: „*Jeg* eller: „sandelig ved Gud det er saa“, beledsagadt af ett slag med handen i katedern. Inför en sådan bevisförir sig de svåraste frågor af sig själfva. För att taga ett ex huru klar blef ej i föredraget om Gambetta den sociala : Efter att ha upprepat den utslitna radikala frasen om det som storkapitalet skulle utöfva på franska folket, hvars miska styrka det tvärtom är, fortsatte tal. ungefär sålunda det sociala krafvet klappar på vårt hjärta, när det träng fram, när det får ord och rösterna bli alt flere — då s hafva framtidens sociala stat. (Konstpaus). Detta visste betta“. Här behöfves blott hr Björnsons väldiga stämm ett nytt ljus går upp för er. Tänk er härtill den axelbre stalten, glasögonen med guldbågar, de buskiga ögonbryn det gråa skaldehåret, och frågan vinner redan i klarhet. den är löst, när ni får höra skaldens tro på framtiden och ideer, som åtminstone för tillfället beherska honom, den tvä vissheten om deras riktighet, värmen, öppenhjärtigheten ocl måste tillägga det — det naiva självförtroendet. Det är s hr Björnson hade tänkt på sig själf, när han om Gambe rättade huru det från hans personlighet strömmade ut ett derbart något, att hvem som hälst, den ringaste som träd nom nära, tyckte sig stå i solljuset. I afseende å teknike hr Björnson framom kanske alla de ryktbara föredragar inom loppet af några år besökt vår hufvudstad. Han har upp den till den högsta virtuositet, han är icke blott en skådes utan till och med en god, om också något manierad såda behöfs blott att påminna om den nästan illusoriska åskåd hvarmed han i föredraget om Gambetta beskref dennes par tariska seger öfver den konservativa ministären, huru dess m mar sökte efter argument i sina papper, samlade ihop dem, sig om och troppade af den ena efter den andra, liksom sopade af denna underbara makt. Också var det fallet at det första föredraget — det var kl. 2—4 på dagen — Esplanadgatan var alldeles tom: promenadpubliken hade (gen fylt solennitets-salen.

Hvad beträffar det ryktbara föredraget om månggi engifte, som från Paris har gjort sin rundresa kring D och Skandinavien, innan det hittade till oss, så anhöll föred att det ej skulle refereras, en skön sak för referenterna, s jes ovilkorligen råkat i bryderi om hvad som skulle uppt ett föredrag, som fullkomligt saknar hvarje sammanhållande Det hela föreföll som en fullkomlig improvisation, och obe är huru föredragaren kunnat med samma gester, samma samma öfvertygelse upprepa detta huller om buller så mån ger utan att tröttna eller stappla. Mänskligheten går fr alt strängare engifte, påstår föredragaren; människan —

rligen mannen, eftersom kvinnan allaredan är „sedelig“ — har rmåga att förbättra sin natur och förändra den efter naturförhålndenas kraf, och detta är väl flertalet med om. Föredragaren framäll den betydelsefulla uppgift, som härvid tillkommer uppfostran åväl i hemmet som i skolan, rekommenderade tidiga förlofningar ch giftermål med små anspråk, för mannen vid 25 och för kvinnan vid 21 års ålder; han mente dock att ej alla människor vore kapade för äktenskapet, utan man som kvinna kunde mycket väl efva därförutan; för öfrigt var föredraget ett brokigt allehanda af personliga åsigter, för hvilka icke ens det utslitna snörlifvet gick fritt. Men föredragaren tycktes därvid för mycket betona den fysiska sidan; såsom sitt viktigaste argument för engiftet tycktes han hålla på dess betydelse för rasens förädling, för husdjuret såväl som för dess husbonde; men den förandligande makten i kärleken mellan man och hustru tycktes han förbise, fastän väl just denna makt är den väsentliga källan till engiftets altmera växande betydelse. Hvad beträffar de historiska argumenten, såsom Napoleon III:s statsstreck och fransk-tyska kriget, voro de utan tvifvel kända blott från små tidningsnotiser om föredragen. Förut okänd var väl teorin om fransmännens ombytlighet och fåfänga, som skulle härleda sig från ras påstådda sedeslöshet; det är förklarligt att föredragaren glömt nu han i skolan läste hos Cæsar om samma nationalsvaghet s fransmännens förfäder gallerna, men ledsammare för honom att när alt kommer omkring, den franske bondens seder i ifrågarande hänseende äro långt mera pålitliga än t. ex. sederna hos n lugna och trygga allmogen i vårt land.

För min del måste jag bekänna att jag kom från föredraget d samma uppfattning, med hvilken jag gick dit, och jag tror att en, som förut hade tänkt något i frågan, fick någon ny eller ändrad syn på den. Det förefaller som ett misstag, när en son, så altigenom lyriker som hr Björnson, blottställer sin ivitet i en allvarsam fråga, som ej löses allenast af en kraftl stämma och en liflig tro på framtiden i allmänhet.

I föredraget om Gambetta förenade föredragarn med samma ra framställningsförmåga ett ännu större huller om buller. Det visserligen sant att han gaf en jämförelsevis sammanhängande logörelse för Gambettas utveckling, där Viktor Hugo representar det ideala elementet, medan Gambetta från Auguste Comte ptog evolutionsidén, ett inflytande som sedermera gaf upphof Gambettas opportunistiska politik. Trots sin ungdom var mbetta långt klokare i sin politik än de republikanska gråmännen från 48. Men sedan ... Jag har hört personer, som ro fulla af häpnad öfver detta obesvärade sätt att utan vidare pa från ett till ett annat. Bäst föredragarn talar om Gambetta i kristendomen, löser han i samma fart den sociala frågan (se en), så dundrar han med Gambetta i deputerade kammaren, på försvarar han den franska skolan, och innan man ännu rätt t sikte på alla konfessionslöshetens fördelar, är han redan inne

i konservatismen såsom grunddraget i det franska nationallynn Genom de talrika anekdoterna och den målande framställning lärde föredragaren visserligen *huru* Gambetta handlade, men i *hvad* han gjorde. Det vi fingo en bild af, var den Gamb som arbetade oerhördt, som aldrig sof, utan måste äta så myc mer i stället, hvarigenom hans hälsa undergräfdes, som hade n tagningar mellan 2 och 4 på natten, emedan han annars var uppta Gambetta i ballong från Paris till Tours, Gambetta som reste kring och entusiasmerade folkmassorna. Men det kunde väl al vara föredragarens mening att framställa såsom hufvudinnehåll Gambettas politiska lif någonting, som tyvärr, oaktadt mannens v liga storhet, hos honom var reklam eller frasmakeri? Det föref därför som om föredragarn med mera skäl kunnat under de två mar han i alla fall icke lyckades teckna Gambettas historia i bi gifva en teckning af det väldiga innehållet i Gambettas statsma bana, äfven om det skett i kortare och mindre briljanta drag. Dä fick man nu ingenting höra; icke om huru Gambetta arbe sig ut ur den republikanska godtköpsoppositionen mot kejsa met, icke huru han under inflytande af Thiers och Leonçay tog värkliga, politiska och ekonomiska statsmannaidéer och li sig att regering icke göres genom fras; icke om åtgärderna der nationalförsvarsregeringen i Tours, icke ett ord om den dit, som Gambettas manliga uppträdande förskaffade denna l olagliga regering i utlandet; icke om den fasta organisation G betta gaf det republikanska partiet, hvilken har ingett äfven förmögna och bildade klasserna tillit till den republikanska r men och visat sig regeringsduglig under tio år, något som i skett förut med någon republikansk regering i Frankrike. G bettas popularitet var visserligen utomordentlig, men hans s het låg icke främst i tron på Frankrike i allmänhet eller i got slags mystiskt inflytande à la „Over Evne" på franska tionen, utan fastmer i hans rent praktiska, sunda förnuft, hans vecklingsförmåga och receptivitet. Alt detta fick föredrag emellertid ej tid att framhålla, icke ens antydningsvis i slutet föredraget, då han var tvungen att en kvart timmes tid up hålla sig vid Gambettas begrafning och Paul Berts dissekerr af liket.

Med en suck måste man låta öfvertyga sig, sedan man hört så många ryktbara föredragare: v. Bergen, Dietrichson, B Brandes, Björnson, som alla med en glänsande framställning enat ett mer eller mindre otillfredsställande innehåll, att vä ligen det ena måste gå på det andras bekostnad.

B. Estlander.

Rättelse. I senaste häfte af Finsk tidskrift, pag. 285 r. 18 o nfr. står: Pitt, Chattam, läs: Pitt-Chatham.

Ur inhemska brefsamlingar.

Bref äro vanligen ganska förgängliga ting: de skrifs i dag, läsas i morgon och försvinna i de flesta fall ärlöst efter någon längre eller kortare tid. Isynnerhet efter dödsfall bref förlorade, de flesta sannolikt värdeia, men äfven andra, hvilka kunnat vara af intresse för ervärlden. Icke minst allmän är hos oss seden att förra privata skrifvelser. Och dock äro många dya små bref rika på dagrar och skuggor från tider som svunnit, från hjärtan som upphört att klappa. De ut:a ofta ett slags fotografier af det förgångna ögonblicket, ito trognare, ju mera så att säga hvardagsklädda de komoss till möte. En ökad betydelse erhålla de naturligt, om de äro skrifna af eller handla om personer, hvilka agit mera framstående platser bland sina samtida.

Då jag i mitt förvar eger en icke obetydlig samling ›f (af hvilka icke mindre än jämt 1900 anträffade bland gnæi literära kvarlåtenskap), har jag ansett det som en kt att ej låta de märkligaste bland dessa förblifva obeota för allmänheten. Jag har därför tid efter annan sål i denna tidskrift som i den dagliga prässen („Morgonadet", „Finland", „Hufvudstadsbladet") publicerat bref af lexander II, J. V. Snellman, J. J. Nordström, J. J. Nerander, C. L. Engel, R. W. Ekman, E. J. Löfgren, O. Fuihjelm och andra. Då redaktionen för „Finsk tidskrift" oellertid benäget lofvat att i mån af utrymme i denna inadsskrift införa en något längre serie utdrag ur ında brefsamlingar, går jag nu att meddela några hits icke publicerade korrespondenser, fördelande dem i ndre grupper, hvilka i allmänhet dock icke komma att a strängare samband med hvarandra. Vid sidan af bref, n i kulturhistoriskt eller biografiskt afseende kunna an‑ı förtjänta af en fosterländsk läsarekrets' uppmärksamhet, ›la några obetydligare rader af någon märkligare person

erhålla plats, om de synas kasta någon reflex på personen eller tiden. — Så vidt görligt är, undvikes hvarje slags omstilisering af brefven, hvilkas ortografi och kommatering likväl blir den af tidskriften följda.

E. Nervander.

I. Bref af Pehr Kalm.

Efterföljande bref af den berömde naturforskaren Pehr Kalm låta oss kasta en blick in i några akademiska förhållanden i Åbo på 1770-talet samt tillika i den något upprörda sinnesstämning, hvari vår förträffliga landsman befann sig i anledning af en del österbottniska prästers „uppförande vid biskopsvalet" år 1776. — Den förtjänstfulla Åbobiskopen *Carl Fredrik Mennander* hade nämligen den 31 augusti 1775 blifvit utnämd till ärkebiskop i Upsala, och bland kandidaterna till den lediga finska biskopsstolen hade de lärde i Åbo tänkt sig äfven professorn i ekonomi, Kalm, hvars vetenskapliga och literära förtjänster gjorde honom därtill berättigad, så mycket mer som han redan 1759 hade blifvit prästvigd och under sin mångåriga resa i Amerika ofta predikat för där befintliga svenska talande emigranter. Själf synes Kalm, som redan var 60 år gammal, lifligt önskat att vinna denna befordran. Såsom kapellanson från Nerpes och mångårig inspektor för den österbottniska nationen vid akademin hade han också all anledning att vänta sig att blifva ihågkommen af de i biskopsvalet deltagande prästerna i Österbotten.

Emellertid tyckas intriger — iscensatta både på muntligt och skriftligt sätt — hafva spelat en värksam roll vid valet, som det synes, hufvudsakligast i afsikt att få den såsom en af de hätskaste riksdagsmän bekante teologieprofessorn i Åbo *Jakob Gadolin* uppförd på förslaget jämte så obetydliga rivaler, att denne talangfulle man på högsta ort ej skulle kunna förbigås, hvilket antagligen skett, om den i in- och utlandet högt värderade Kalm intagit ett rum på detsamma.

Det lyckades att få Kalm aflägsnad samt en då redan
indre betydande man, teologieprofessorn *Isak Ross,* i
ället uppförd på biskopsförslaget, som jämte denne och
adolin upptog äfven teologieprofessorn *Jakob Haartman.*
tt förslaget, såsom Kalm tror sig veta, väckte Gustaf III:s
rilja är antagligt, då man ihågkommer att konungen vid
atskuppen den 19 augusti 1772 lät för en kort tid häkta
n oroliga professor Gadolin för att hindra honom att ge-
mdrifva befarade motstämplingar. — Resultatet af bi-
opsvalet blef äfven att Haartman utnämdes till biskop.
ir denna sin befordran, säger J. Tengström i sitt krono-
giska arbete om det finska universitetets lärare, lärer
aartman „oskyldigtvis haft att tacka blott politiska för-
llanden". Först efter Haartmans död, 1788, lyckades Ga-
lin omsider, efter att två gånger ha varit uppförd på bi-
opsförslag, uppnå den efterlängtade äran att som finska
rkans öfverhufvud styra dess och högskolans öden.,

Biskopsvalet 1776 torde ha försiggått i början af
året. Den 8 mars ger Kalm luft åt sin harm och be-
öfvelse i ett bref till en „herr pröbst och broder" i Li-
ngo kontrakt. Hvad han i denna och den följande skrif-
lsen till en „herr komminister" berättar om sitt förhållande
l de österbottniska studenterna förefaller en senare tid
g patriarkaliskt, likasom hela tonen i den vidtberömda
ofessorns bref är högeligen naiv och uppriktig. Ännu
let andra, ett halft år senare skrifna brefvet är hans sin-
sstämning densamma som vid den första missräknin-
n. Han erinrar, ofta nog i samma ordalag som i det
rra brefvet, hurusom han „stått som en mur emot, att ej
immande fått tränga sig in i Österbotten" o. s. v. Ti-
n har dock gjort hans anklagelser något mindre person-
ga, ehuru han nogsamt erinrar „herr komministern" om att
n har förteckningar öfver alla dem, som röstat på honom.

Till hvilka präster i Limingo kontrakt dessa bref äro
rifna kunde man gissningsvis uppgifva, men därpå lig-
r dock föga vikt. Påtagligen äro bägge brefven stälda
. personer, som ej röstade på Kalm. — Det första bref-
, till „Herr probsten", bryr Kalm sig ej ens om att un-
teckna, utan slutar helt kort och kyligt med orden:
amhärdar städse". I det senare synes den gode pro-

fessorn litet uppmjukad af nöjet att ha fått göra komministern en tjänst, ehuru denne ej röstat på honom. Till husbehof får mannen i alla fall höra att han „storsnarkar i säkerhetens sömn" o. s. v.

Hvad Isak Ross beträffar, hvilken Kalm skildrar såsom dåmera afsigkommen, bör nämnas att Ross ännu tre år senare, ifrån att ha varit tredje, utnämdes till andra teologieprofessor i Åbo, samt att J. Tengström kallar honom jämte de i det förra brefvet omnämnda professorerna Isak Björklund, Anders Bergius och Johan Wallenius (alla tidigare aflidna) „fromma lärda, nitiska teologer", om ock biografen ej glömmer att erinra om de altför vidlyftiga exegetiska föreläsningar Ross plägade hålla. — Den Idman, som ryktet bland andra designerade för den lediga biskopsstolen, var den för sina hyperpatriotiska finsk-grekiska språkliga hypoteser på sin tid smått europeiskt bekante prosten *Nils Idman,* kyrkoherde i Tyrvis.

Slutligen bör erinras om att af Kalms bekanta arbete „En resa till Norra Amerika" endast tre delar utkommo, åren 1753—1761. Som man af det efterföljande finner, hade Kalm redan i mars 1776 fjärde tomen tryckfärdig, och skulle femte och sjätte banden följa strax efter. Dessa jämte en sjunde del blefvo dock aldrig tryckta. De förvarades i handskrift i Åbo akademis bibliotek ända till 1827, då de vid stadens brand gingo upp i lågor.

Kalms ifrågavarande bref äro af följande lydelse:

1.

Åbo den 8 mars 1776.

Högärevördig och höglärde herr prost.

Högtärade herr broder.

Jag har i fyra veckors tid hvar postdag varit sinnad att skrifva till min herr broder, men jag har alltid med flit uppskjutit till en annan gång, att ingen ifver skulle få leda min penna; men i dag kan jag våga att görat. Detta bref skall innehålla några påminnelser vid edert biskopsval i Limingo kontrakt, som varit så synnerligt, att alla rättsinta häpna, ja skämmas därför. Jag hade trott att jag alltid därstädes skulle komma i den ömma åtanka, som någon annan af nuvarande biskopskandidater. Herr ärkebiskopen, som noga kände och haft margfaldiga prof om min — jag vågar säga faderliga —

ɔmhet om österbottniska nation vid flere tillfällen, hade velat slå ned mig det största vad, att hvar voterande i Österbotten skulle falla på mig; han sade sig endast tvifla om två, nämligen en i Nerpes och en i Limingo kontrakt. Om de andra bar han ej det minsta tvifvelsmål. Men huru skamflat blef han icke och huru blyges han icke ännu, sedan han fick och fått inhämta huru voteringarne föllo i Wasa, men isynnerhet i Limingo kontrakt. Han säger sig icke mera känna igen en stor del af österbottniska prästerne. Han måste tillstå att där skett en ganska stor metamorfosis. Jag trodde mig hafva mångfaldiga orsaker att vänta annat, isynnerhet då mitt samvete gaf mig vittnesbörd att jag uppfört mig som en fader vid alla tillfällen för österbottniska nation, för hvilken jag här var inspektor. Jag kunde trotsa någon inspektor nationis att huldare hafva skött dess syssla: fick någon studerande af nation vokation, var han säker att få komma till första ordination, då ofta af andra nationer en och annan än fick längre tid vänta, fast den hade ock god vokation. Vid examina förfäktade jag med all ifver deras sak, att den nästan alltid slöts till deras förmån. Jag stod som en mur emot, att ej främmande skulle få tränga sig in i landet till österbottniska studerandernes förfång. För examina, antingen de voro i teologin eller filosofin, har jag aldrig af de studerande tagit någon betalning, då däremot andra nationers inspektorer tulla sina nationister så mycket som främmande. Med privata öfningar, disputerande etc. har jag sökt flitigt gå dem till handa. Ett vaksamt öga på de studerandes lefverne har ock ej hos mig blifvit saknadt. Så har jag uppfört mig emot den mig anförtrodda nationi. Härtill får jag än lägga det: jag vet af flere exempel att när något stift i Sverige blir vakant och det stiftets studerande i Upsala ha någon professor till inspektor, som är präst, fast samma inspektor ej är hemma från samma stift och aldrig varit med sin fot inom stiftet, falla dock alla voterande i stiftet med sina röster på honom och ådagalägga sin tacksamhet för det besvär och omvårdnad han haft om stiftets studerande. Har jag då kunnat förmoda en så stor otacksamhet af er i Limingo kontrakt? Men min herr bror kan säga att jag ju bort med några rader förut gifva tillkänna min åstundan. Jag svarar: att då hvar voterande där förut visste mitt uppförande mot barn och anhöriga, så behöfdes ej sådant.

Dessutom skall jag säga min herr broder huru jag uppförde mig hela tiden, då prästerne beredde sig till valet. Jag talade med ingen därom och aldrig med ett ord rekommenderade mig. Jag anmodade ingen att göra samma. Jag skref till ingen ett ord därom. Jag tillät ej någon annan att skrifva. Två à tre präster skrefvo till mig; dem svarade jag att deras dyra ed och en andäktig bön borde lära dem hvem de skulle votera på. Ja, jag gick så långt, att då präster under den tiden kommo till mig och började tala om det tillstundande biskopsvalet, bortvände jag

talet och bad dem språka om annat, tilläggande att den dyra ed de vid valet skulle göra skulle nog säga dem huru de skulle votera. Jag var af den tanken, att jag skulle hafva hyst de allra nedrigaste tankar om ett så hedervärdt stånd som prästeståndet, om jag velat intala någon att votera på mig eller någon annan. Det hade just varit samma, som om jag velat säga: du skall väl göra en dyr ed, men bry dig ej därom, votera ändå på mig eller den och den. Jag menar att jag uti alt föregående hade gjort och tänkt rätt, och är jag af den tanken, att den som sökt intala prästerna huru och på hvem de skulle votera, har om samma prästers gudsfruktan, nya födelse m. m. haft de allra nedrigaste tankar.

Men min herr broder säger: vi finna dem, åt hvilka vi här i kontraktet gifvit de flesta röster, mera skicklige än en Kalm. Till exempel en Gadolin, en Ross. Jag svarar: andra tycka helt annorlunda. Jag torde vara partisk; men jag får dock lämna bror och de isynnerhet i kontraktet, hvilkas hjärtan varit så genomfrusna mot mig, följande till granskning: det kan sägas de bägge voro af teologiska fakulteten. Jag svarar: huru fans teologiska fakulteten nu så förträfflig, men år 1756, då Gadolin var i filosofiska fakulteten, fans teologiska till tre fjärdedelar oduglig och filosofiska skicklig? — Vidare: en hvar student vet i hvad tillstånd teologiska fakulteten nu här är och hvad myckenhet de nu lärt af den fakulteten. Här är nu ingen Björklund, Bergius eller Wallenius i den — otroligt långt därifrån. Jag har den svaga tanken om mig, att jag på intet sätt ville byta min insikt *in theologicis* med någon af hela teologiska fakulteten nu för tiden i Åbo.

Men nu får jag komma något närmare i saken; Gadolin fick i Limingo kontrakt 15 och jag endast 9. Jag vet ej den minsta välgärning Gadolin gjort mera för Limingoenserne än jag. Nej, tvärtom. Men jag vill ej vara så orättmätig att gissa att det torde skett för följande orsaker. En hvar voterande i kontraktet visste att Gadolin vid sista riksdag var en af hufvudmännerne för då rådande och regerande partiet, som ej voro okända hos ryska ambassadören och som redan bragt riket på yttersta branten till dess undergång eller att bli en annans vasall, så att vår store konung till att rädda sig och riket nödgades företaga den välsignade revolutionen, men fann Gadolin då så mindre att lita på, att han måste försäkra sig om hans person. Nu vilja desse på honom så troget voterande visa hvad stort värde de sätta på honom och hvad myndiga män de äro, att de liksom vilja säga åt konungen: den du vid revolutionen hade så ringa förtroende till, att du satte honom i förvar, den ha vi däremot det utmärkta förtroendet till, att vi mangrant nästan vilja hafva honom på förslag och sätta en afsigkommen Ross jämte honom, att dymedels tvinga dig att taga vår älskeliga Gadolin. Så resonnera allmänt politici här på orten öfver prästernas stora underdånighet för Ga-

in. En del sluter att pluraliteten af prästerne torde hafva
oma tänkesätt *in politicis*, som deras kära Gadolin hade vid
ta riksdag; med det vill jag ej tro. Alla häpna att en Ross
nmit på förslag. Hvar student vet att han för par år tillbaka
rt alt sitt minne, hvarför han ej mera på den tiden varit i
nd att predika i sin annexa eller hålla lektioner. Hvar stu-
.t vet omtala ett annat stort fel han har och att han medici-
'ar för starkt. Hvar bonde i hans annex-pastorat vet berätta
'e historier, huru där skett vid läsemöts-kollationer. Nu har
ı på 3, 4 år ej bivistat något katekismiförhör, och däri har han
rt ganska väl. Emellertid är denna mannen ganska stor i en
eller större delen af herrar voterandes ögon i Limingo kon-
kt.

Men det svåraste är att fritänkare, officerare, säkra syn-
re, fanatici genom detta biskopsval fått af prästerne de hvas-
te vapen emot prästeståndet. Här säges nu öfveralt att hos
sterne är den dyraste ed och en mun full af väder af lika vikt
ı värde, ty just i detsamma prästerna gingo i kyrkan att bedja
. den helige andas upplysning och nästan i samma minut de
ra sin dyraste ed att votera de skickligaste, följa de den plan,
n kringlöpande lögnskrifter och kringstrykande, samvetslösa
ister inblåsa dem. Därför hafva redan flere präster här fått
: kastadt midt i synen att en domare ej härefter bör låta en
ist göra ed, innan domaren förut helt noga undervist prästen
. edens vikt och värde.

När det kommit så långt, hvad kan mera en präst uträtta?
rargelsen är så stor, att Gud vet när och om någonsin den
ra kan botas, ty när allmänheten får det intryck om prästerna,
de ej bry sig om huru de göra ed, har icke den onde då
mit fullt spel?

En del tror att vår store konung skall vara mycket stött
'er förslaget. Ingen vet hvem som blir biskop. Somlige tro
; Gadolin med sina penningar skall finna utvägar, andra att
artman blir, andre att prosten Idman. Nyligen ha de börjat
a om doktor Celsius. Innan denna månadens slut torde vi få
plysning däri. Framhärdar städse.

P. S. Jag tror att jag kunnat gå ganska nära, om jag
mmit på förslag. Ärkebiskopen får bli kvar till hösten. Efter
r veckor öfversänder jag till Stockholm fjärde tomen af min
erikanska resa att tryckas. Femte och sjätte följa strax efter.

På det pluraliteten af herrarne, som ej haft förtroende till
g, må få den som med mera ömhet ser efter deras barn och
nöriga här vid akademien, så tänker jag, så snart herr ärkebi-
ıpen rest till Sverige, nedlägga inspektorssyslan. Före törs jag
; ej. Gubben blef så vippande ond på mig, då jag yppade
ına tanken, så att jag måste lofva honom att taga i betänkande
ıd jag gör. *Sed hoc inter nos.*

Hos min herr broder anhåller jag om min ödmjuka tacksägelses-anmälan till de få i Limingo kontrakt, som med sina rösters fallande på mig aflade prof af deras uppriktiga kärlek, af hvilka jag får i första rummet nämna herr prosten Stenbäck. Jag har redan dubbel lista, eller från två särskilda händer, med namn på dem, och bägge listorna äro eniga. Jag skall vara lika fullt lika beredvillig att tjäna dem, som gått mig förbi. Jag har hållit ren på att i dessa dagar visa prof därpå.

2.

Åbo den 19 september 1776.

Välärevördige och höglärde herr komminister.

Herr komministerns högtärade skrifvelse hade jag den äran att redan bekomma i början af sistlidne maj-månad; att jag ej försummat att efterkomma herr komministerns begäran och bevaka dess bästa lärer herr komministern redan erfarit; och af voteringsprotokollet öfver förslaget till Siikajoki lärer herr komministern inhämta att sedan de tvänne först voterande konsistoriales gått herr komministern förbi, var jag den förste, som med mitt votum föll på herr komministern och med starka skäl befäste samma. Jag önskar herr komministern vidare lycklig utgång i samma, hvarpå jag ej tviflar, ifall förslaget blir stående, öfver hvilket besvär nu anföres hos konungen.

Men nu påminner mig denna saken att komma till ett annat. Hvad har jag brutit mot en del herrar präster i Limingo kontrakt och hvad har jag så försyndat mig, att vid sista biskopsval fyra kyrkoherdar och två kapellaner ej funno mig värdig deras förtroende, utan föllo med deras röster på helt främmande? Herr komministerns eget samvete lärer säga honom bäst, om han varit en af dessa två kapellaner. Jag har aldrig väntat sådant, och herr ärkebiskop Mennander hade velat uppsätta 1000 plåtar därpå, att jag skulle få hvar voterandes röst i Österbotten. Jag har trott mig vara så förtjänt och skickelig som dem de voterade på; så tycka ock andra, och det som mera är, så tyckte och vår store konung, som, då förslaget inkom, kallade det ett underligt och onaturligt förslag och som sökte på alt sätt att få utnämna mig, men regeringsformen låg däremot. Jag säger att jag tror mig förtjänt att annorlunda blifva bemött af mina landsmän. Jag har stått som en mur emot, att ej främmande fått tränga sig in i Österbotten till prästasysslor, och äfven haft förtret därför. När någon studerande af österbottniska nation fått vokation, har jag lagat att han fått komma till första examen och ordination, så ofta deras vederlikar af andra nationer fått än vänta en eller par ordinationer. För examina har jag aldrig tagit något af de stu-

erande från Österbotten, då de blifvit antingen präster eller kan- idater; m. m. Säg nu uppriktigt, har jag förtjänt en sådan tack f dessa sex? Men hvad hafva dessa herrar och deras medbröder planen vunnit med alt sitt bemödande? Jo, att de nu äro ett tlöje och en visa i hvar mans mun öfver hela landet, och det om värre är, bragt sig i slätt tanke hos höga öfverheten, att le så ifrigt fäktat för en D. Gadolin, hvars uppförande vid sista iksdag dock var dem mer än väl bekant. De ville likasom sätta eksticka för konungen, att han nödvändigt skulle tvingas att aga D. Gadolin och ingen annan; men ack, huru skändeligen afva de bedragit sig! Och biskop Haartman har ej den naturen tt låta en Gadolin föreskrifva sig den minsta lag. Gud har nu 'ist att Han har en styggelse till alla konster i prästasysslors sö- kande. Gadolin trodde väl att himmelen skulle förr falla, förr än konungen skulle utnämna Haartman, emedan han mente sig för väl lagt planen.

Men det svåraste at alt är att genom de konster, de kring- öpningar och af samvetslösa människor författade skrifter, som vid sista val lupo omkring och brukades, prästerskapet själfva st i stor ymmighet vatten på fritänkares och naturalisters kvarn. Prästerna hade en lång tid att betänka sig på hvilken de skulle votera. De hade sig noga bekant den dyra ed, de vid valet skulle göra, nämligen en af de hårdaste eder: de träda upp i Guds us att anhålla om den helige andes upplysning, men hafva förut i hjärtat planen utstakad, hvilken de skola votera på och den som af kringlöparena förut var dem förestafvad: de göra ed att falla på de tre skickeligaste, men efter planen falla på en Ross, den de noga visste och kunde af hvar studerande få veta att han totalt mistat alt minne, att han därför på några terminer ej varit i stånd att hålla en enda lektion m. m. m. m. Hvad sä- ger fritänkaren och naturalisten, som gör lek af den heliga skrift, härom? Jo, jag hoppas herr komministern lärer redan nog fått höra det; han säger att prästerna ej mera bry sig om att hålla ed än han om en pipa tobak, ja ej en gång så mycket. De säga att prästerna i hjärtat äro så arga fritänkare som de, emedan de icke bry sig om eds hållande.

Herr komministern lärer tvifvelsutan med hjärtats grämelse funnit huru fritänkeri och förakt för religion hos en del af mili- ära och civila ståndet, ja hos många dessa sista år förskräckeli- gen tilltagit. Var det då rätt af prästerna gjordt att bära olja ill religionsföraktarens eld? Prästerskapet har genom sitt upp- förande vid detta val gifvit en sådan förargelse, att Herren själf et när den kan utplånas. Och, min herr komminister, för eder a till minnes de konster, det uppförande, som skedde vid sista iskopsvalet, och säg mig om en pånyttfödd och af Guds heliga nde drifven människa så kunnat göra och ännu stå i nya födel- ns stånd? Påstår herr komministern, att en präst ändå kunnat ara på nytt född, så påstår jag att herr komministern storsnar-

kar i säkerhetens sömn och ej vet hvad af en af Guds ande nytt född människa i Guds ord fordras. Det kan ej kallas svaghetssynd, när man har mot ett halft år att betänka sig.

Än en ganska svår påföljd af prästernas uppförande vid si biskopsval: man hörer nästan alla, som ej äro präster, med stör förakt tala om detta prästernas uppförande. De säga att präst na i hjärtat aldrig tro hvad de tala på predikstolen. Låt fritänkare komma hit, så säga de nu publikt så: rikets kassa i uselt tillstånd; ämbetsmän i kollegier få arbeta hela året i nom från kl. 8 f. m. till kl. 2 e. m. med ganska snäfva lön däremot sitter en myckenhet präster med sex- och fleredubbla komster, predika en gång i veckan och bara de varit några präster, taga sig adjunkt och kasta mesta bördan på honom ligga själfva att lätjas i goda dagar. Deras uppförande vid skopsvalet har vist att de i hjärtat ej hafva stor religion. I därför en del af deras inkomster blifva indragna till kronan fylla statsbristen m. m.; så talas nu här publikt, alt i anledni af prästernas uppförande vid sista biskopsval, och fruktar jag vid nästa riksdag blir en stark skakning i prästaståndets ind ningsvärk. Jag önskade att jag vore häri en falsk och lägre (lögn?) profet. Låt därför, min herr komminister, en oskrymtad gu fruktan alltid vara edert högsta nöje och bemödande.

Sistlidne söndags eller den 15 hujus invigde herr ärke skopen i domkyrkan strax efter svenska högmessan professor J Haartman till biskop öfver Åbo stift. Konrektor Bäck i Ul borg besvärar sig öfver förslaget till Siikajoki: det blir svårt försvara. Konsistorium utslöt honom därför, emedan konsistori var viss, att han ej skulle få en enda röst i Siikajoki, m det skälet duger ej. Vi skola söka lappa i hop något.

Framhärdar städse, välärevördige och höglärde herr komi nisterns

ödmjukaste tjänare
Pehr Kalm.

P. S. Nu vore väl, om herr komministern kunde förmå ko rektor Bäck att afstå med sina besvärs anförande. Bättre vo för honom att vänta på Muhos såsom regalt, men om han envis måste herr komministern skaffa sig någon i Stockholm, som ir vision bevakar herr komministerns sak. Penningar sägas kun där mycket uträtta, och herr komministerns många barn ford att våga något för framtiden. Vågas intet, fruktar jag att Bä ken stöter ut herr komministern — — — —

P. S. Kl. 6 f. m. denna dag lämnade herr ärkebiskopen Å och reste postvägen till Stockholm. Sådan biskop lärer Å stift i långliga tider ej få.

P. S. I våras var jag fullt och fast sinnad att nedlägga mi inspektorssyssla för den studerande österbottniska nation, seda

ıg såg att jag ej kunnat vinna en hop österbottniska prästers örtroende; de kunde då få frihet att få en en bättre för sina arn. Men då jag yppade samma för herr ärkebiskopen, nödgade an mig att afstå därmed; jag lofvade göra efter hans vilja, men ıkte endast hålla det, tils han fore hädan. Men jag vet ej vilken som nyligen skvallrat för honom om min föresats, då han ist för sin afresą kallade mig till sig och dels med hotelse, dels k mest med bön ej släpte mig, innan jag måste heligt lofva stå alldeles därmed. Vi talade därom en hel timme.

II. Bref af F. M. Franzén och J. L. Runeberg.

Äfven de bref, som nu följa, äro af män som stått n „österbottniska nationen" mycket nära. Det ena är af *'ans Mikael Franzén*, det andra af *Johan Ludvig Runeberg* h bägge ungefär samtidigt skrifna till Fredr. Cygnæus.

Då österbottniska studentafdelningen med Cygnæus i ›tsen år 1843 beslöt att utgifva ett slags periodisk läsıg i växlande ämnen med titeln „Joukahainen", vände ; afdelningen genom sin kurator (Cygnæus) äfven till n åldrige Franzén med anhållan om bidrag till kalenrn. Skalden, som ett par år tidigare vid det finska unirsitetets tvåhundraårsfest gästat sitt hemland, efterkom nna begäran med vanlig älskvärdhet, i det han sände l „Joukahainen" trenne vackra smärre dikter: „Purpurıdar", „Till straussianerne" samt „Sång bland landsmän. nder en utrikesresa 1795", på hvilken sistnämda glada sa han syftar i brefvet med uttrycket *„utomland"*, så da tydningen af Franzéns stil på detta ställe är riktig. ›m bekant skref Franzén, isynnerhet på äldre dagar, en ‚ ytterst svårläst stil, att hans bref stundom ej kunde tolis af emottagaren; så var till exempel fallet en gång med :edrika Bremer, som i sitt svar till Franzén sade att om glarna skulle skrifva, skulle de skrifva som Franzén, så t endast Gud kunde läsa deras tankar.

Det franzénska brefvet har sitt största intresse såsom t återsken af skaldens blida personlighet samt af den tillfvenhet för hembygden, som framlyser ur dessa få rader

Innehållet af den lilla skrifvelsen af Runeberg är lidedes i sig självt föga märkeligt, men pryder dock med

sina „assessorer“ mer än väl det utrymme det upptager. Äfven till dessa rader gaf „Joukahainen“ upphof, ty med brefvet följde Runebergs kungliga bidrag till kalendern: första sången af „Kung Fjalar“. Det tillägg som Runeberg omnämner sig vara sinnad göra till sången, bestod sedermera af de sju sista stroferna i dikten äfvensom af den inne i sången förekommande, i den gamle siaren Dargars mun lagda strofen:

„Kung“, talade Dargar, „ditt ord
Har ej förgäfves manat. Jag komma skall.
Räknade äro lifvets stunder,
Äfven för oss de fyllas en gång. Farväl.“

Den legend Runeberg säger sig ha skrifvit under påskveckan 1843 och som med fadersglädje betraktades af honom, var „Chrysanthos“.

Tilläggas bör kanske ock att Cygnæus 1843 omsider såg sig i tillfälle att företaga sin länge påtänkta utrikes resa, som bland annat förde honom till Rom.

3. Från F. M. Franzén till F. Cygnæus.

Höglärde herr rektor!

Jag har dröjt att svara på det i mer än ett afseende intressanta bref, hvarmed herr rektorn fägnat och hedrat mig, till dess jag kunde göra det med uppfyllelse af den däri yttrade önskan. Jag sökte väl genast i en låda, dit jag kastar halfgjorda eller förlagda stycken, och fann där den medföljande visan om *utomland*, som aldrig varit tryckt. Men jag ville lägga därtill något nytt och allvarsamt för min höga ålder; och som herr rektorns skrifvelse tycktes lämna mig någon tids anstånd, har jag därmed uppskjutit, tils att nu februari påminner mig om den annalkande våren. Finner herr rektorn dessa stycken antagliga, så ber jag att vid deras införande med ett par ord nämnes att jag inskickat dem på anmodan af redaktionen och af den anledning, att äfven jag är österbottning.

Jag tackar herr rektorn, som har gjort nationen den hedern att gå in däri: jag gör det med en känsla, som härrör såväl af tillgifvenhet för österbottningarne som af aktning för den utmärkta man, som nu är deras kurator.

Tack åter för sist i Helsingfors och för det nya bevis af vänskap, som herr rektorn lämnat mig i den uppmärksamhet jag rönt vid det förslag, hvarom nu är fråga. Jag önskar lycka där-

till äfvensom till resan till Italien. Välkommen tillbaka! Finge jag den äran att se herr rektorn hos mig vid återresan till Finland, vore det mig en stor glädje.

Var god och hälsa kollegiirådet Grot och bed honom förläta att jag ej svarat på hans bref och tackat för den dubbla skänken af kalendern. Tillfälliga hinder gjorde att jag ej genast uppfylde denna plikt; och sedan har jag blygts att komma med en sen tacksägelse. Försäkra honom att det ej härrör af otacksamhet. Ända från min första bekantskap har jag känt mig honom förbunden, och det är med särdeles högaktning och tillgifvenhet jag tänker på den förträfflige och älskvärde mannen.

Hälsa äfven mina vänner och österbottniska nationen som jag hällre kallar henne än afdelning) på det hjärtligaste ifrån H. Herr Rektorns

Hernösand den 9 Febr. 1843.

ödmjuke tjänare
F. M. Franzén.

P. S. Signaturen under de stycken jag lämnar torde kunna ntingen förbytas till mitt fulla namn eller alldeles uteslutas, om ag blott sedan nämnes i en not.

4. Från J. L. Runeberg till F. Cygnæus.

Bäste Broder!

Här medföljer Kung Fjalar, icke utan små skrupler. Assessorerna tror jag mig kunna tysta genom ett litet appendix till första sången, hvilket nu uteblir, såsom icke behöfligt för annat in det hela. Jag har emellertid ännu icke mer än en sång till färdig å hela stycket; har också denna tid föga kunnat arbeta, emedan ag varit en krabbsaltare till hälsan. En legend på en 300 verser kom jag dock tillrätta med under påskveckan. Då jag kommer till Helsingfors, skall jag meddela dig den, om den ej dessförinnan hinner tryckas; den är på sätt och vis för närvarande n favorit. En liten ny samling af små stycken ärnar jag dessa dagar börja låta trycka. Gärna ville jag träffa dig innan Romresan; kanske det går mig efter önskan. Lycka till med Jouhainen!

Borgå den 22 april 1843.

Tuus
Runeberg.

III. Bref af G. H. Mellin.

Ännu en österbottning, Franzéns fosterson och banbrytaren för den nyare svenska historiska novellen, *Gustaf Henrik Mellin,* hafva vi att i flykten presentera för läsaren. Då han själf säger sig aldrig bruka skrifva bref, få vi väl antaga att ej många sådana privata skrifvelser af hans hand återstå. De rader som följa gifva en rätt lifligt skizzerad miniatyrbild af den då 33-åriga, produktiva författaren, som plägar „ta världen tämligen lätt". Mellin var vid denna tid adjunkt i Klara församling i Stockholm samt regementspastor vid Svea lifgarde. Såsom mångårig Stockholmsbo, ända till 1852, då han fick eget pastorat i Skåne, var han i tillfälle att mot talrika resande landsmän och öfriga medmänniskor visa sin utomordentliga hjälpsamhet och välvilja. — Till den af Mellin utgifna julkalendern „Vinterblommor" skickades äfven från Finland då och då bidrag, och dylika hade Cygnæus, till hvilken efterföljande bref är ställdt, och som i Sverige uppträdde under pseudonymen „Rudolf", nyss förut låtit sin helsingforsiske vän, dåvarande medicinestuderanden Ahlstubbe, öfversända.

5. Bref från G. H. Mellin till F. Cygnæus.

Stockholm den 2 december 1836.

Broder!

Mins du den lilla restaurationen i Storkyrkobrinken? I en liten inre kammare, vid en flaska rhenskt sutto vi på tu man hand och njöto några för mig oförgätliga aftnar! Tack för dem!

Jag har sedan endast genom nya vänner från Helsingfors förnummit dina öden och skickat dig hälsningar. Isynnerhet genom Fredrik Tengström. Nu då jag genom magister Ahlstubbe fick tre poemer från dig, upprann på en gång så klart och kärt minnet af våra tillsammans njutna stunder, att jag, ehuru jag annars aldrig brukar skrifva bref, känner ett värkligt behof att meddela dig min glädje öfver din „konungsliga oro". Jag känner och ser dig i hvarje rad af det ypperliga poemet! Om oron frambringar vulkaniska produkter med så mycket äkta guld uti, så må hon husera i ditt inre, tils du blir öfvermätt på henne!

Men det är synd att du icke gör ett helt af dina poesier, jag menar ett häfte, en egen bok. Vill du, så skall jag besörja om tryckning och sådant mera härstädes. Om du ändå gjorde färdigt det ypperliga epos, som du här hade gjort så mycket

Tycker du icke själf att det är ett behof för dig att utföra de många glänsande idéer, som då uppstrålade inom dig? Tänk därpå! Och när du det gör, kom ihåg att jag skulle anse mig lycklig att kunna göra dig något nöje med utförande af ditt uppdrag att trycka ditt värk. Skulle du icke kunna komma hit? Det skulle vara obeskrifligt intressant att få råka dig här och språka därom! Kan du icke komma lös ifrån dina befattningar på någon tid? Men då bör du icke komma den nu instundande sommaren (1837), ty då hoppas jag vara i Paris.

Jag känner en oöfvervinnelig längtan en gång få se Napoleons hufvudstad och revolutionens krater. Där måtte se underigt ut! Visst måtte det vara som att skåda ned i en afgrund i isst hänseende, men det måste vara intressant. Min plan är ärför att i vår afresa dit. Jag har hoppats att kunna det redan höst; men husliga förhållanden, i det min syster blifvit gift och in svåger, en kofferdiekapten, begett sig på en vinterresa, hafva rhindrat min plan. Emellertid har jag gjort många saker, som oro beräknade på min frånvaro öfver vintern. Ibland annat har g beslutat att i år icke utgifva några „Vinterblommor.“ Men ed ditt förutsatta tillstånd skickar jag dina poemer till magister *kbohrn*, som åtagit sig, i förening med kyrkoherden *Blicher* från anmark, att utgifva en så kallad „Unionskalender“, i hvilken nska, norska och svenska författare skulle deltaga. Utom Blier hafva Oehlenschläger, Ingemann, Chr. Winter, Schaldemose, aludan-Müller och flere danskar lofvat bidrag. I Sverige vet g icke rätt hur det går. Svenskarne äro, såsom du vet, ett äkte, som har en ryslig *vis inertiæ*. För min del skall jag visst ke underlåta att skicka en novell-unge. Själfva idén är ju yprlig! Får se hur den tar skruf! Ekbohrn är likväl icke rätta annen för ett sådant företag, fruktar jag.

Blichers bekantskap gjorde jag i somras. Han är en gan ta treflig och duktig man. Såsom författare har han anseende i anmark, emedan hans små noveller innehålla ett eget, för Jutand isynnerhet nationelt element. Hvad som gjorde hans pernlighet intressant för mig var äfven hans poetiska förtjusning fver Sverige: du kan tänka dig jutländaren, som i all sin lifsd icke sett ett bärg! Han var alldeles utom sig öfver utsikten ån Mosebacke och i allmänhet Stockholms omgifningar.

Apropos, du känner ju också Stockholms natur altför litet. et vore ju skäl att tillbringa någon tid här! —

Sedan jag träffade dig — det är nu också fem år sedan har jag gjort en liten resa till Köpenhamn, där jag på fjor- dagar såg mig omkring och isynnerhet hade tillfälle att a några intressanta bekantskaper, bland hvilka naturligtvis hlenschläger. Jag gjorde den resan i sällskap med min bokkare, Thomson, som är Stockholms förste sköntryckare.

Jag har nyss slutat en liten svensk historia „för fruntimmer“, tare för flickskolor. För öfrigt har jag slagit mig på att ge

ut några plansch-arbeten, hvilka just tyckas vara tidens vurm och som äro tämligen indräktiga, så att jag genom dem hoppas få medel att resa med. Jag håller nu på att arrangera ett „*Suède pittoresque*“. Det första häftet hade jag hoppats få färdigt till jul; men emedan jag blifvit mankerad på papper, ser det mörkt ut. Det skall likväl komma ut på nyåret.

Har du varit i Petersburg någon gång sedan? Dina berättelser om kejsarstaden stå ännu lifliga för mitt minne. Näst Paris tror jag att jag hälst ville se Petersburg. Hvad en resa dit genom södra Finland vore härlig! Jag finge då också råka dig! Min glädje öfver att få göra ett besök i Helsingfors vore obeskriflig; men jag hör till de människor, som den nyckfulla Fortuna och den dumma Plutus icke på något sätt tyckas ha lust att gynna. Jag kan icke fröjda mig åt annat än luftslott. Lyckas jag få något i gång, så får jag sedan lof att gräma mig öfver huru skralt det blifvit. Så har det ständigt gått mig.

Men man får lof att sträfva, så länge det går. Nå, Gud ske lof, jag har ändå haft mången fröjd också här i världen! Jag har njutit vänskap och kärlek! Dessutom tar jag världen tämligen lätt.

Ifall andan fölle på dig att skrifva till mig en epistel, kan du väl tänka, att den vore mig kärkommen. Emellertid vet jag att du ändå stundom tänker på mig med vänskap. Lef lycklig! Om du får dig en god och kär hustru, så kunde du just fira din smekmånad med en resa hit. Så gjorde Ilmoni. Lef väl. Var tusenfaldt hälsad!

Vännen *Mellin*.

Då koncept till början af Cygnæi svarsskrifvelse på detta bref finnes i behåll, må denna som ett bihang medfölja. Den lyder som följer:

Broder Mellin!

Tack broder, för det jag än en gång återfann dig densamma vänfaste, redlige bundsförvandt, hvilken jag för en half människoålder sedan i dig fann, då vi först slöto vårt förbund, för hela det korta människolifvet, hoppas jag. Jag tror att jag bättre än med ord bevisar dig min tacksamhet, då jag nu åt din vanliga välvilja rekommenderar min vän *Cipriano Romberg* [1]), hvars blotta namn väl redan klingar såsom musik i dina öron. Blif äfven honom, såsom du så mången annan, kommande från ditt fattiga fäderneslands kuster, det varit: en huld förare i eder mig

[1]) En berömd musiker, som konserterat i Helsingfors.

nga skäl och ej minst därför, att du där dväljes, så kära koıgastad. Mannen är ej blott en stor talang, hvilket ej vill säga t så litet, men äfven en ädel människa, hvilket också, åtminne för karlar sådana som vi det äro, vill säga något. — — —

Gustaf Mauritz Armfelt under hans sista lefnadsskede.

Gustaf Mauritz Armfelt. Studier ur Armfelts efterlämnade papåf Elof Tegnér. III. Under omstörtningarna 1803—1814. Stockm, F. et G. Beijer 1887. 459 sid. 8:o. Pris 6 kr.

Hr Elof Tegnér har i denna likasom i de två föreende delarna af sitt arbete med ospard möda samlat alla ıgängliga upplysningar om Armfelts skiftesrika lif. Faljearkiven på Åminne och Rilax jämte andra enskilda h offentliga samlingar äro flitigt begagnade. Bland ant hafva flere statsskrifter, författade af Armfelt själf el· honom nära stående personer, medan han var ordföade vid finska komitén i S:t Petersburg, stått till förf:s rfogande. Ur tryckta källor hafva likaså talrika notiser mtats, hvarvid förf. dock varit tvungen att förfara med ır försiktighet, emedan dessa uppgifter, isynnerhet de m ingå i Schinkel-Bergmans minnen, visat sig föga påliga. I afseende å den talang, hvarmed materialet blift behandladt, behöfva vi endast upprepa hvad vi förut denna tidskrift yttrat (Finsk tidskrift t. XVIII.) Den ara och genomarbetade framställningen fängslar läsaren, m med intresse följer Armfelts lefnadsöden, äfven då ırättelsen rör sig inom mindre märkliga epoker af hans '. Ett register till hela värket skulle höjt dess värde.

Armfelts ställning till de händelser, som under vårt hundrades första skifte i brokig växling följde hvarana, var gifven genom hans föregående utveckling. Vid ıstaf III:s hof och under Anjalaförbundets dagar hade n lärt sig att vörda och älska det legitima konungadö-

met. Den konspirationsplan han sedermera under Reuterholms styrelse uppkastat hade afsett den unga Gustaf IV Adolfs bästa, hvilket i hans och hans vänners ögon varit nog att rättfärdiga densamma. Då han numera efter flykten till Ryssland och den mångåriga vistelsen i Kaluga återvände till hemlandet, var han i denna punkt oförändrad och vidhöll sitt uppfattningssätt med en konsekvens. som är förvånande hos en man, som annars så lätt gaf vika för stundens intryck. Napoleon I, som han under våren 1802 lärt känna i Paris, syntes honom vara den förkroppsligade revolutionen, som hotade att tillintetgöra all värklig frihet och alt lagbundet samhällsskick. Att bekämpa Napoleons tyranni var numera hans lefnadsmål, hvilket han i samtal, bref och officiella skrifvelser oaflåtligt fullföljde. Hans gestalt växer genom den uthållighet han därvid ådagalägger. Hofmannen blir en statsman, hvars röst under en visserligen kort, men viktig tidpunkt gör sig hörd i de rådplägningar, som afgöra Europas framtid.

Mot slutet af 1802 utnämdes Armfelt till svensk minister i Wien. De angelägenheter han här hade att i officiell väg handlägga voro icke af synnerlig vikt, ej häller hade han fallenhet för att med omsorg sköta diplomatiska värf, men så mycket ifrigare egnade han sig åt sällskapslifvet, som i Wien, af gammalt ett hufvudcentrum för det internationella intrigspelet, självfallet hade en politisk färg. Han hade en krets af vänner, i hvilken man ständigt återkom till frågan om ett allmänt europeiskt krig mot Napoleon. Hit hörde ryska sändebudet i Wien, Razumoffski, den bekanta politiska skriftställaren Fredrik v. Gentz, historikern Johannes v. Müller och den franska emigranten grefve d'Antraigues. Programmet var här kriget, „icke blott en eller några enstaka staters, utan hela kontinentens mot den fruktansvärda fienden och hans sträfvande mot universalmonarki". Den oförsiktighet, hvarmed han vid alla tillfällen framlade sina mot Wienerhofvets uppfattningssätt stridande opinioner, ledde slutligen till att hans vistelse i kejsarstaden blef afbruten. Den österrikiska regeringen underrättade nämligen Gustaf IV Adolf om att den svenska ministerns språk utgjorde en fortlö-

pande kritik af hennes politiska system, hvarför han, oaktadt alt sitt nit och all sin ärlighet, icke var fullt lämplig på sin post. Följden däraf blef att Armfelt mot slutet af 1804 till Gustaf IV Adolf inlämnade sin afskedsansökan, hvilken bifölls.

Denna motgång kunde Armfelt med lätthet bära, men bittrare var den missräkning han fann sig hafva gjort i afseende å sin konungs person. Under hösten 1803, då Armfelt på Gustaf IV Adolfs befallning infann sig i Karlsruhe, där konungen med sin gemål då vistades, och under den följande vintern, då han ledsagade det svenska konungaparet till München, var han ständigt i monarkens närhet. Men denne kunde icke ingifva honom någon sympati. I bref till sin hustru yttrade han sig oförtäckt därom. „Kungen“, skref han den 18 oktober 1803, „mottog mig som sin bäste och ömmaste vän, tryckte mig tre à fyra repriser i sin famn. Jag tillstår att jag, ehuru rörd däraf, ändå ej rätt svarade på så mycken godhet, hvilken ej alldeles kvadrerar med hvad som passerat och passerar.“ Om konungens bemötande, då Armfelt den 1 november, på hans födelsedag, kom för att lyckönska honom, heter det: „han föll mig i famnen, kyste mig väl tio gånger och föll i en gråt, som räckte en kvart timme. Jag tillstår till min skam att jag var mera embarrasserad än rörd“. Den ton, som herskade vid det svenska hofvet, var Armfelt i hög grad frånstötande. Där fans intet likartadt med den spirituella, glada stämning, som rådt vid Gustaf III:s hof, och Armfelt kände sig snart uttråkad af den toma etikett, hvari man sökte ersättning för den bristande intelligensen. „Att äta, sofva, stå och vara spänd i uniform är“, skref han satiriskt, „non plus ultra af våra företag; i politik veta vi blott skvaller, i literaturen blott platta dumheter; i allmänna lefvernet tror jag mig hafva påfunnit ett problem: att fyra ben vore fördelaktigare än *två*, sedan man förkofrat sig i ståning till den grad vi nu hunnit“.

Icke ens det gemensamma agget till Napoleon bildade ett föreningsband af större betydelse mellan Gustaf IV Adolf och hans faders gunstling. Så bittert Armfelt än hatade Napoleon, insåg han dock att Sverige måste gå

ytterst försiktigt till väga, om något skulle uträttas mot den stora eröfraren. Gustaf IV Adolfs besinningslösa handlingssätt behagade honom därför alls icke. Därom skref han i januari 1804 till sin hustru: „jaga kungen i Preussen ur tyska riket och Napoleon Bonaparte från franska tronen är två favoritidéer. Dessa förslag äro ej lätta och fordra makt och geni. Tid, tålamod och en klok politik kunna bereda Sverige mycket lyckliga chancer; men om vi kasta oss i hvad affär som hälst, utom sådana som röra vår inre hushållning, så spela vi ej allenast om allmänt väl, men vi exponera oss för en dödande ridicule, och hafva ej Gustaf III:s snille och talang för att bota och hjälpa ett misstag. Jag önskar att de, som från Sverige tillskrifva H. M:t, sökte med försiktighet insinuera vårt behof af att *vinna tid* och *profitera af konjunkturerna*, som värkligen kunna vara oss favorabla". Lifligt skildrar Armfelt i ett bref af november 1804 det obehag, som all beröring med konungen numera förorsakade honom. „Jag längtar att komma ur affärer, som hafva en direkt point de contact med H. M. Det är omöjligt att i längden vår nära sammanvaro kan bära sig. Jag hatar minutier; han älskar dem; han är envis, jag också; han är vand vid smicker och folk, som säger ja till alt; jag kan ej smickra och är två tredjedelar af dagen af annan avis. Jag begriper att det bör göra honom ledsen vid min figur, ty jag känner på mig själf en viss ledsnad, som hans godhet, deference och stora förtroende göra oförlåtlig hos mig."

Vi skola icke dröja vid förf:s teckning af Armfelts deltagande i det pommerska kriget 1805—1807. Han visade, såsom af den noggranna skildringen framgår, nu likasom under fälttågen 1789 och 1790 mera mod och djärfhet än strategisk skicklighet. Han hade större förmåga att elda krigarena till att oförskräckt rycka fienden till mötes än att skickligt kombinera truppernas rörelser eller i tid förekomma fiendtliga företag. Stralsunds lyckliga försvar i februari och mars 1807, hvaraf hedern tillkommer Armfelt i förening med generalguvernören öfver Pommern, v. Essen, var krigets främsta vapenbragd. När de svenska trupperna sedermera på Armfelts förslag företogo en anfallsrörelse mot den tillbakavikande fienden, ryckte

Armfelt för långt fram och led den 16 april vid Anklam ett nederlag. Lidande af svåra kontusioner återvände han till Stralsund. Han skylde motgången på v. Essen, som icke tillräckligt understödt honom, men vann icke konungens öra för sina förklaringar, hvarför han begärde och utan dröjsmål erhöll sitt entledigande. Han tröstade sig öfver sin till följd däraf äfven i ekonomiskt hänseende bekymmersamma ställning med orden: „tigga är en lycksalig lott, blott man för det priset kan komma hädan.“

Det följande året tillbragte Armfelt i Stockholm och i dess närhet under umgänge med de ännu kvarlefvande af Gustaf III:s vittra och politiska omgifning. Jämte det han deltog i den dyrkan, som i denna krets egnades åt Gustaf III:s minne, följde han med spänd uppmärksamhet fäderneslandets öden, hvilka togo en alt sorgligare vändning. Vid utbrottet af kriget med Ryssland erbjöd honom konungen befälet öfver trupperna i Finland. Armfelt började redan, ehuru med stor tveksamhet, bereda sig för det svåra värfvet, men snart ändrade konungen mening och sände Klingspor såsom öfverbefälhafvare till Finland. Äfven på ryskt håll hade man vid denna tidpunkt blickarna fästa på Armfelt. Ryska utrikesministern Romanzoff gaf nämligen den ryska envoyén i S:t Petersburg, Alopæus, i uppdrag att genom smickrande anbud söka locka Armfelt öfver på ryska sidan. Alopæus kunde icke fullgöra befallningen, emedan han inom kort blef arresterad, men det är icke tvifvelaktigt att den fosterländska Armfelt skulle tillbakavisat förslaget såsom en grof förolämpning.

En general med Armfelts erfarenhet kunde emellertid icke, sedan äfven kriget med Danmark utbrutit, lämnas i overksamhet. Han utsågs till befälhafvare för de trupper, som uppstäldes i Örebro för att operera i kriget mot Danmark och Norge. Under hans öfverbefäl stodo dessutom v. Vegesacks här nära norska gränsen samt trupper i Dalarna och Norrland, så att hela styrkan steg till 15000 man. Utsikterna för fälttåget voro från början föga lysande. Trupperna voro uppstälda längs en för vidsträckt linje för att kunna operera i samband med hvarandra. De voro klent utrustade och oöfvade samt saknade dugligt befäl. Likväl måste Armfelt på konungens upprepade be-

fallning rycka in i Norge. Han värkstälde inmarschen den 15 april 1808 med en styrka, som uppgick till 5984 man med sex trepundiga kanoner, fördelad på tre brigader. Företaget började med eröfringen af förskansningen Lier, ett utanvärk till fästningen Kongsvinger på östra sidan om Glommen. Men därmed var det slut med framgången, ty bristen på artilleri omöjliggjorde eröfringen af själfva Kongsvinger. Snart kommo dessutom från arméns sidoafdelningar ledsamma underrättelser. Den vänstra flygeln under general v. Vegesack måste draga sig tillbaka för den framträngande fienden och kunde icke samvärka med hufvudkåren. Öfverste Gahn, som från Dalarna ryckte fram för att förena sig med Armfelts afdelning, blef öfverrumplad och tillfångatagen. Till följd af alt detta måste Armfelt och v. Vegesack, sedan de slutligen i maj lyckats förena sig med hvarandra, inskränka sig till en fullkomligt defensiv krigföring med bibehållande af ställningarna innanför norska gränsen. De svårigheter Armfelt hade att bekämpa genom oordning i förvaltningen, dålig sjukvård med mera, ökades genom en missämja, som utbröt mellan honom och hans gamla vapenbroder v. Vegesack, till följd hvaraf denne redan den 15 maj på konungens befallning lämnade hären. Sådan var ställningen, då konungen plötsligt greps af en af de nycker, som ofta möta oss i hans historia. Med stöd af en nyss anländ engelsk flotta skulle ett angrepp mot Seland företagas. För detta ändamål drogos trupper från Armfelts armé till södra Sverige, och den 25 maj fick Armfelt befallning att draga sig tillbaka inom svenska gränsen samt afstå från den i militäriskt afseende fördelaktiga positionen i Lier. En olycka vid Præstebakke, där en mindre afdelning af den svenska armén under öfverstelöjtnant v. Knorring blef tvungen att sträcka gevär, var fälttågets sista händelse af någon betydenhet. Med skäl kunde Armfelt vara missnöjd öfver de dåliga anordningarna och öfver konungens oaflåtliga ingripande, som till ej ringa del hindrat operationerna.

Frispråkig såsom alltid, underlät Armfelt icke att gifva luft åt sitt missnöje med konungens handlingssätt, till och med i närvaro af danska och norska officerare, med hvilka han af hvarjehanda anledning och särskildt under de un-

derhandlingar om stillestånd, som nu öppnades, kom i beröring. Denna hans oförsiktighet gaf upphof till ryktet att han stod i förrädisk förbindelse med fienden, ett rykte som på denna tid troddes af mången och sedermera upprepats af Schinkel-Bergman och andra skriftställare. Den norska författaren Yngvar Nielsen lämnar i sitt sakrika arbete „Grev Herman Vedel-Jarlsberg“ frågan oafgjord i brist på bevisning, men är icke obenägen att godkänna de beskyllningar man framkastat mot Armfelt. Hr Tegnér frikänner däremot Armfelt till fullo från all skuld i detta afseende. Hans framställning är i denna för bedömande af Armfelts senare hållning viktiga punkt af följande hufvudinnehåll. Under fälttågets början hade en norrman vid namn Manderfelt, som redan 1790 af Armfelt blifvit använd till att utså missnöje i Norge, erbjudit sig att ånyo uppträda såsom svensk agent därstädes. Armfelt lyssnade i början till hans förespeglingar, men fann sedermera att intet stod att uträtta på denna väg, hvarför förslaget, som äfven af konungen ogillades, föll. Manderfelt afstod dock icke från att spela en politisk roll. Han infann sig efter Armfelts återtåg från Lier i öfverbefälhafvarens för den norsk-danska armén, prins Kristian Augusts högkvarter, enligt egen uppgift för att å Armfelts vägnar förbereda en stilleståndsunderhandling. Då Kristian August afvisade honom under förebärande att frågan om stillestånd måste hänskjutas till danska regeringen, skref Manderfelt ett bref till danska ministern, grefve Bernstorff, däri han skildrade det lifliga missnöje, som rådde i Sverige, tillika häntydande på att Armfelt icke var obenägen att öppet uppträda mot sin konung. Häraf kan dock icke någon slutsats om Armfelts förhållande dragas, ty Manderfelt handlade icke på hans uppdrag; Armfelt hade möjligen kännedom om hans resa, men kan på intet sätt göras ansvarig för hans yttranden. Sedermera antydde Armfelt själf i bref till det danska högkvarteret att han var böjd för stillestånd, hvarpå Kristian August svarade genom att sända en ryttmästare Darre såsom underhandlare till det svenska lägret. Underhandlingen strandade, och Darres ansyftningar på möjligheten af en tronrevolution i Sverige lämnades obesvarade. Slutligen upptogs stillestånds-

underhandlingen ännu en gång på Gustaf IV Adolfs befallning, hvarvid Armfelt sände sin stabschef, öfverste Posse, till den fiendtliga öfverbefälhafvaren. Resultatet blef detsamma som förut; de antydningar om den politiska ställningen, som gjordes från fiendens sida, blefvo äfven nu obeaktade. Underhandlingarnas gång och de dokument, som belysa dem, vittna således till Armfelts förmån. Förf. framhåller dessutom att i Armfelts ännu bevarade brefväxling med Georg Adlersparre och andra män, som senare deltogo i 1809 års revolution, alls icke är fråga om stämplingar med den fiendtliga befälhafvaren eller mot Sveriges regering. Konungens misstankar hade emellertid genom Armfelts oförsiktiga yttranden blifvit väckta, hvarför Armfelt i augusti skildes från det åt honom anförtrodda öfverbefälet.

Äfven den mest konungsligt sinnade mans trohet mot regenten kan bringas att vackla, om han finner denne fullkomligt oduglig att regera. I denna ställning befann sig numera Armfelt. Ånyo hänvisad till privatlifvets stillhet, var han icke blott personligt missnöjd, utan äfven djupt orolig för fäderneslandets framtid. En plan som han uppkastat, att rycka Finland ur ryssarnes händer, lämnades utan afseende. Han såg endast likgiltighet och oförmåga herska i regeringskretsarna. Under sådana förhållanden kan det knapt anses såsom ett afsteg från hans grundsatser att han icke höll sig främmande för de planer till tronrevolution, som under vintern 1808—1809 voro under öfverläggning i Stockholms högre ämbetsmanna- och officersvärld. Han drog sig dock snart tveksam och misslynt tillbaka och medvärkade icke vid revolutionen den 13 mars 1809.

Knapt hade tronhvälfningen skett, innan Armfelt åter framträdde såsom den rena legitimisten och i den numera framför alt viktiga tronföljdsfrågan började förfäkta den gamla konungafamiljens anspråk. „Gustaf IV Adolf är“, så formulerade han sin uppfattning, „såsom oförmögen att styra, utom all fråga; men hans son har icke förlorat sin rätt, om han icke gör sig ovärdig därtill“. Denna synpunkt sökte han med ifver göra gällande under sin återstående vistelse i Sverige, och under kampen därför blef

han partichef, så vidt en man med hans lynne och vanor kunde blifva.

En brytning mellan Armfelt och den nya regeringen, hvars främsta man var Georg Adlersparre, låg så godt som i luften. Man visade visserligen till en början Armfelt förtroende och återgaf honom befälet öfver västra armén, men redan i september 1809 skildes han från platsen med anledning af en för de styrande misshaglig stilleståndsunderhandling med prins Kristian August. Sedermera vistades han i Stockholm såsom president i krigskollegium, missnöjd med alt som framgått ur den senaste revolutionen. Sedan det enligt hans mening oerhörda beslutet att drifva den afsatta konungafamiljen i landsflykt blifvit värkställdt, dolde han icke mera sin förbittring. „Gustaf III:s staty står", skref han till ungdomsvännen J. F. Aminoff, „kvar ännu lika skön, men hans ätt är drifven i landsflykt, hans hemliga och uppenbara fiender hafva fått fägna sig åt uppfyllelsen och fullbordandet af alla mot honom framstälda önskningar och af alla de planer, som hans mäktiga snille déjouerade." Ur denna sinnesstämning framgick dock icke en uthållande värksamhet för den afsatta konungafamiljens intressen. Projekt, som hastigt öfvergåfvos, tidningsuppsatser och hetsiga yttranden, som väckte oro, men icke ledde till vidare påföljd, voro de hufvudsakliga yttringarna af det gustavianska partiets tillvara.

Förf. meddelar ett högst karaktäristiskt anonymt bref från Armfelt till Sveriges nyvalda kronprins, den forna befälhafvaren för norska armén, som numera antagit namnet Karl August, däri Armfelt föreslår denne att han skulle adoptera Gustaf IV Adolfs son, prins Gustaf, för att sålunda återföra Vasaätten på tronen. Det i entusiastisk ton hållna brefvet, hvilket belyser Armfelts hela sätt att se Sveriges dåvarande politiska förhållanden, gjorde ingen värkan, såsom naturligt var, då däri bland annat föreslogs att Karl August skulle afstå från tanken på giftermål och egna ättlingar. När sedermera Karl August aflidit och Bernadotte oförmodadt blifvit utsedd till svensk tronföljare, hvarom underrättelse nådde Armfelt under ett besök i Finland, ansåg han alla de band, som fäst honom vid Sverige, brutna. „För mig enskildt", skref han i bit-

ter sinnesstämning i augusti 1808 till sin hustru, „var det en fägnesam tidning, ty nu är jag fri såsom himmelens fågel från alla konsiderationer, idéer af skyldighet och delikatess vis-à-vis Sverige, med ett ord alt hvad som kunde försvåra min resolution att gå öfver hit och göra mig till finne för att helt och hållet följa detta lands öden, hurudana de må blifva. Vid 53 års ålder, född med vissa principer af egen värdighet, uppfödd i forntidens idéer och prejugéer, sedermera i sju år vid en stor konungs sida, född och berättigad till en tron, den han förstod att upprätthålla, är det mig omöjligt att ombyta sätt att s och vara. Således är saken nu blott att *snart* få mitt af sked ur all tjänst, så att ingen edgång till tronföljare kan komma i fråga.“ Dessa ord voro djupt allvarligt me nade, och man kan icke annat än respektera de skäl, som ledde den mångpröfvade mannen till beslutet att änn en gång söka att bryta sig en ny bana och kasta sig i i nya förhållanden. Kärleken till hemlandet, till familje egendomen Åminne samt många personliga förbindelse bidrogo äfven till att bestämma hans beslut. Han åter vände visserligen ännu till Sverige, där han tillbragte mer än ett halft år, men beredde sig att på våren 181 öfverflytta till Finland, hvilken plan han alls icke hem lighöll. Under sådana förhållanden var den förföljelse som ännu träffade honom i Sverige, en onödig låghe Han blef nämligen med anledning af en såsom förgripli ansedd uppsats, hvilken tillskrefs honom, den 29 mai 1811 förvisad från Sverige. Han hade redan förut såväl vid det svenska som vid det ryska hofvet tillkännagifvit si afsikt att svärja kejsar Alexander I trohetsed[1]). Ha

[1]) I ett bref till Speranski, dat. S:t Petersburg d. 27 juni 181 uttrycker sig Armfelt enligt en oss meddelad afskrift därom i följand ordalag: „Après la manifeste de S. M. I. le dernier terme pour prestation de serment est fixé au 11 Juillet. Le sousigné ne peut p se voir honorablement déchargé de tous les biens, places, comptabili tés etc. etc. qui le fixent pour le présent en Suède, mais possesse d'un grand bien en Finlande, l'unique même qu'il ait, il est non se lement décidé à ne pas le vendre, mais y s'établir le plutôt que fai se pourra. Sa très-humble requête serait en conséquence d'obten une prolongation de termes de la prestation de serment et de jo les mêmes avantages que les autres officiers finnois, pour toucher s appointemens et autres revenus jusqu' à la fin de l'année 1809.“

skyndade nu att aflägga eden hos ryska ambassadören i Stockholm, hvarefter han den 1 april 1811 afreste från Stockholm och den 4 april landsteg på Finlands kust.

Det var ursprungligen afsedt att Armfelts öden och irksamhet i Finland och S:t Petersburg under hans fyra sta lefnadsår skulle tecknas af Rob. Castrén i „Skildrinr ur Finlands nyare historia". Genom döden beröfvad nna medarbetare, har hr Tegnér själf öfvertagit uppgifi att teckna Armfelts roll i Finlands historia under en ok, hvars allmänna lynne och förhållanden ännu icke fvit tillräckligt belysta af den historiska forskningen. t märkes någon gång att han i denna afdelning rör sig mindre fast botten än annars. Också skulle säkert månı finsk läsare önskat att materialet blifvit i vidsträcke mån tillgodogjordt, än förf. ansett lämpligt med afnde å värkets allmänna plan. Men likväl böra vi vara f. tacksamma för de många intressanta upplysningar han ddelar och för den träffande totalbild af Armfelts värknhet såsom finsk statsman han ger oss.

Armfelts intryck af vistelsen i Finland under somren 1810 hade icke varit egentligen uppmuntrande. Kris spår märktes öfveralt, och de nya förhållandena syn- långt ifrån tillfredsställande. Ännu var det knapt ant än det intresse han fann vid att odla och bygga på ι fideikommissegendom Åminne, som fäste honom vid iernebygden. Åminne var numera för honom en lugn iloplats, ett jordiskt paradis. Till S:t Petersburg, som n vid samma tid besökte, fann han sig föga dragen. ans hufvudintressen i politiska frågor, prins Gustafs onföljd och kampen mot Napoleon, delades ännu alls icke : de ledande statsmännen därstädes.

Men då Armfelt under våren 1811 ånyo anlände till inland för att för framtiden blifva bofast därstädes, rönte n ett helt annat emottagande. Af sina landsmän, som honom hoppades finna den statsman i högre mening, som nland ännu saknade, emottogs han med stor utmärkelse, h kejsar Alexander I dröjde icke att kalla honom till ;. Den 19 maj 1811 hade han sin första audiens hos

kejsaren, ett sammanträffande som hos honom kvarläm
ett outplånligt intryck. „Min audiens räckte", skref A
felt till sin hustru, „$1^1/_2$ timme, och det är ej möjlig
vara nöjdare med en monark, än jag är med denne s
herskare öfver miljoner. Hans tänkesätt för landets vä
sådana, att det landet bör blifva lyckligt, om dess g
makare ej hindra dess lycka. En olycka för mig ä
ej nog förstå affärerna för att svara emot det nådiga
troende kejsaren tyckes hysa för min patriotism och r
värkningsmoyener. Jag torde likväl få lof att pas
vintrarna i Petersburg, om det så sig göra låter, så
den första person af det landet och hvilken således
ega ett lättare tillträde till kejsarens person." Arm
underbara förmåga att tjusa, att knyta förbindelser
finna sig i nya förhållanden har aldrig visat sig på
mera öfverraskande sätt än under denna tidpunkt af l
lif. Den förut i kejsarstaden okända finska ädlingen
inom kort kejsarens afundade vän och en af det r
hofvets mest framstående personligheter. Till det b
kejsaren fann i umgänget med honom bidrog i ej r
mån den ställning han i de stora politiska frågorna i
Kejsar Alexander, som ännu vacklade, men blef alt
böjd att bryta med Napoleon, kände sig stärkt och li
af Armfelts varma öfvertygelse och eldiga ifver. Ti
dare hvilade dock dessa frågor, hvarför Armfelt så
ket mera odeladt kunde egna sig åt Finlands angelä
heter. Under den närmast följande tiden lade han i
än ett afseende hörnstenarna till Finlands nuvar
statsskick.

Frågan om grundläggandet af ett ämbetsvärk
handläggning af finska ärenden i S:t Petersburg till
sig i främsta rummet Armfelts uppmärksamhet. Red
februari 1811 hade Mikaël Speranski väckt förslag då
Dock lärer han tänkt sig att den ryska statssekreteri
hvilket ämbete han själf innehade, fortfarande i sista l
skulle föredraga finska frågor inför monarken. I d
viktiga punkt likasom i andra lyckades Armfelt gör
mera fosterländsk uppfattning gällande. Bland hans e
lämnade papper finnes ett egenhändigt, detaljeradt
rande i denna fråga, affattadt på franska språket. D

ıande, som ref. i afskrift lärt känna, begynner med ına anmärkningar om finnarnas urgamla tillgifvenr monarkens person, hvilken aldrig kan öfverflyttas nnes rådgifvare, huru dygdiga och upplysta de än ıra. Det har därför varit både vist och ädelmodigt ıdt af kejsaren, att han vid regeringskonseljens uppde velat för sig själf förbehålla alla angelägenheter, nligt konstitutionen höra under suveränens omedelnyndighet, men då dessa angelägenheter äro nog talch ofta ganska invecklade, är det nödvändigt att de ı till kejsarens kännedom så förenklade som möjligt, t han omedelbart erhåller alla möjliga upplysningar t kunna bestämma sin mening. Finnarna betrakta att framlägga sina klagomål vid tronens fot såsom ıer garanti mot orättvisa och förtryck. Tanken att ıen fått kunskap om deras lidanden gör dem lyckafsedt det resultat de kunna ernå.

n enda offentlig ämbetsman, fortsätter Armfelt, om fven hade de största talanger och icke vore sysseled andra angelägenheter, skulle icke hinna sköta dessa affärer, men därtill kommer att härvid icke blott foroggrann kännedom om lagarna och sättet att tillämpa tan äfven om lokala förhållanden, bruk, seder med ıch isynnerhet i detta afseende synes samvärkan af ga och upplysta personer vara nyttig. Upprättanett beredande värk eller en byrå med uppdrag att öka och förbereda Finlands angelägenheter, som böra ställas H. K. M:s afgörande, vore utan tvifvel lämpoch värksammaste medlet att påskynda gången ıa angelägenheter. Om infödda finska män, värdiga nens förtroende och åtnjutande sina landsmäns aktinge plats i denna komité, vore det troligt att det mål ıresatte sig blefve uppnådt.

edan sålunda den viktiga principen om komitémedrnas inhemska börd blifvit betonad och förf. ytteråberopat såsom föredöme formen för ärendenas beg i „allmänna beredningen" i Sverige, öfvergår han taljförslagen. Komitén skall utgöras af fyra af kejpå obestämd tid utsedda medlemmar och en ordfö- Ordföranden skall leda arbetena och närvara vid

den föredragning, som sker inför majestätet af i komitén handlagda ärenden. Vid komitén skall finnas en bland infödda finnar utsedd statssekreterare, som är föredragande såväl inför kejsaren som inför komitén, hvarjämte han har rådgifvande stämma i komitén. En i komitén affattad och af dess ordförande signerad not skall tjäna till bas för föredragning hos kejsaren. Alla akter, som inkomma från Finland eller angå detta land, böra utan uppskof öfverlämnas åt komiténs ordförande. I öfrigt skola vid komitén finnas anstälda en sekreterare, en registrator, två protokollssekreterare och andra underordnade ämbetsmän.

Armfelts förslag låg till grund för förordningen af den 6 november 1811 om finska komiténs inrättande, hvilken i de flesta punkter är en ordagrann upprepning af detsamma. Själf blef han komiténs första ordförande med R. H. Rehbinder såsom statssekreterare. Huru arbetsbördan dem emellan var fördelad är svårt att afgöra, men att det värksamma initiativet var Armfelts framgår såväl af hr Tegnérs framställning som af annars kända fakta.

Sedan 1809 hade det varit fråga om att „Gamla Finland“ skulle förenas med storfurstendömet, men först nu kom man genom Armfelts värksamma ingripande från ord till handling i denna lika viktiga som svåra sak. Bland hans papper finnes ett betänkande under titeln „Reflexions sur la rèunion de l'Anciènne et de la Nouvelle Finlande“, däri saken med värme och kraft tages i skärskådande. Nya Finlands invånare, heter det här, som med entusiasm sett sin konstitution upprätthållen och sina lagar bibehållna, hafva dock en sak öfrig att önska för fullständig lycka. Seende den ställning, i hvilken deras bröder på andra sidan Kymmene befinna sig, vilja de trycka dem i sina broderliga armar och önska se dem njuta lyckan af en fri författning samt rättvisa och humana lagar. De vänta med otålighet denna förening med sina bröder, från hvilka de länge varit skilda genom ett grymt öde. Hvarje mänsklighetens vän betraktar denna återförening såsom det vackraste förebud för grundläggandet af ett eröfradt lands lycka; den sanna patrioten önskar det med samma känslor som i en förut söndrad familj, som skall återförena sig vid gamla penaternas altaren; och statsmannen anser denna för-

ning vara nyttig och nödvändig samt tror det närvarande gonblicket vara det gynnsammaste att realisera densamma. Sedan gränserna för det område, som skulle förenas med torfurstendömet, blifvit angifna, så att det skulle omfatta let Viborgska guvernementet till Systerbäck och Ladoga, nen icke sträcka sig däröfver, följa detaljförslag om de ufvudsynpunkter, som vid reunionen borde iakttagas. I fseende å konstitutionella förhållanden och de skilda stånlens privilegier borde de i storfurstendömet gällande grundsatserna omedelbart genomföras. För den lutherska kyrkans tyrelse borde en biskop i Viborg tillsättas med ett konsistorium vid sin sida. För rättsvårdens ordnande vore en hofrätt i Viborg nödvändig. Landtregeringen och alt därmed sammanhängande borde öfverlämnas åt en guvernör och underordnade myndigheter af samma slag som de i i storfurstendömet antagna. Betänkandet slutar med att framhålla att svårigheterna vid reformen ingalunda äro så stora, som mot densamma oblidt stämda personer vilja låta skina. „Det är", lyda slutorden, „icke genom dessa små inder, som en man, begåfvad med ett rättrådigt sinne och n upplyst ande, bör låta häjda sig; han ser endast det förträffliga hela, ett helt folks lycka, och han önskar denna förening såsom öfvermåttet af vår ädla monarks välgärningar mot det finska folket."

Sedan reunionen genom förordningarna af den 11 och 30 ecember 1811, hvilka i alt, så när som på inrättandet af ofrätt och biskopsämbete i Viborg, öfverensstämma med Armfelts förslag, blifvit påbjuden, följde Armfelt fortfarande ed spänd uppmärksamhet denna saks utveckling. Det ar enligt hans önskan som Karl Stjernvall, hans gunsting bland ämbetsmännen i Finland, utnämdes till landshöfding i Viborg, hvilken svåra post han visade sig fullt unna fylla. Med honom underhöll Armfelt en ständig refväxling rörande den under hans ledning stående organisationskomitén och de allmänna förhållandena i Viborgs län. Frågan om donationsböndernas ställning erbjöd de första svårigheterna. Armfelt ville att de skulle vinna fullständigt oberoende af sina herrar och förordade varmt tt af Karl Stjernvall framstäldt förslag om donationsgodens inlösen för kronans räkning. Den olyckliga vändning

frågan sedermera erhöll stridde fullkomligt mot Armfelts i sådana saker fördomsfria uppfattning och de yrkanden han i sina betänkanden framlagt.

Sedan sommaren 1811 och under loppet af 1812 var upprättandet af en egen finsk militär en hufvudangelägenhet för de finska statsmännen. En stor del af de bland Armfelts papper förvarade memorialen från denna epok berör densamma. Andan, i hvilken de äro affattade, är utan undantag varmt fosterländsk. Finlands ställning och särskilda statliga organisation, dess plikter mot det mäktiga rike, med hvilket det var förenadt, och höjandet af nationalkänslan fordrade upprättandet af egna trupper, hvilka dock borde användas endast till eget lands försvar. Därvid borde äfven de ryska inkvarteringarna i landet förminskas eller helt och hållet upphöra. Men i afseende å lämpligaste utväg att uppställa en inhemsk armé äro Armfelts rådgifvare af olika mening, i det att än allmän värneplikt, än indelningsvärkets återupprättande, än åter värfvade trupper föreslås. I en af dessa skrifter utvecklas planen till en fullständig landt- och sjöförsvarsorganisation med artilleri och vidsträckt befästningssystem. Armfelt omfattade frågan med lifligt intresse, men tyckes icke anslutit sig till något bestämdt projekt, detta så mycket mindre, som han fann kejsaren obenägen att tils vidare upprätta en finsk armé. Uppsättandet af tre finska värfvade jägareregementen, som skedde 1812, var endast en nödfallsutväg, som skulle ådagalägga finnarnas lojala känslor mot Alexander I, men det stora fosterländska syfte, som ursprungligen varit afsedt, ansågo Armfelt och hans vänner ingalunda därigenom vara vunnet.

I förbindelse med de militära organisationsplanerna var det på denna tid fråga om en finsk landtdags sammankallande. Armfelt ville därvid icke blott upptaga militärfrågan, utan äfven genomdrifva omfattande reformer i lagstiftningen och en omorganisation af styrelsevärken, en tanke som motsades af den betänksammare Rehbinder och äfven af Armfelts vän, medlemmen i finska komitén i St Petersburg, J. F. Aminoff. Landtdagsplanerna strandade såsom bekant till följd af det snart utbrytande kriget med Ryssland och Alexander I:s obenägenhet.

Vi behöfva knapt tillägga att Armfelt hade sin andel : flere andra af denna tids organisationsföretag: upprättanlet af medicinalstyrelsen, af Finlands bank, af navigationsskolorna i Åbo, Helsingfors och Vasa med mera. Denna värksamhet, den mest fruktbringande under hela hans lif, varade intill sommaren 1812. Därefter inträffade ett afbrott till följd af kejsar Alexanders frånvara i kriget och Armfelts egen vistelse i det ryska högkvarteret. Det var för öfrigt icke blott genom tillfälliga omständigheter af detta slag, som kraften af Armfelts ingripande minskades. Hans tilltagande kroppsliga sjuklighet, som in-'ärkade äfven på lynnet, bidrog därtill. Han var missnöjd ied regeringskonseljen i Åbo och generalguvernören, den isom enskild person af honom värderade Steinheil. Icke as bröderna Stjernvall voro honom numera till nöjes. Vi-elsen i Finland såsom t. f. generalguvernör under en del f år 1813 framkallade hvarjehanda konflikter. Kanslersnbetet vid Åbo universitet, hvilken befattning han 1812 ir andra gången genom konsistorii enhälliga val erhöll, ränkte honom icke häller någon synnerlig tillfredsställelse. ian fann de ledande männen vid universitetet småaktiga imt ansåg att nepotism och självsvåld frodades bland e lärda fäderna. Äfven här ville han taga initiativ, men fick ;ke tillräckligt stöd. En plan till utgifvandet af en periodisk krift under titeln „Acta academiæ aboensis" gick med honom grafven. Missnöjet var, såsom vanligt, ömsesidigt. Man finner bref från 1813 och 1814 af inflytelserika finska män, till och ied i bröderna Stjernvalls korrespondens, yttranden af karpt klander mot Armfelt. Genom sin oro och ombytighet stälde han, förmena de, alt på hufvudet, så att den törsta förvirring måste uppkomma. Först när han gått ort, insåg man fullt hvad han varit för Finland och hvad nan förlorat. Betydelsefullast är R. H. Rehbinders yttande i ett af R. Castrén citeradt bref till Mannerheim :ån januari 1815: „under det år vi senast öfverlefvat hafva i haft flere gemensamma förluster såväl i enskildt som i llmänt afseende. Den vi lidit genom grefve Armfelts bortång kan ej ersättas, jag säger det uppriktigt utan att ilja förringa värdet af den eller de, hvilka efterträda hoom. Nära hans person, var jag kanske bäst i tillfälle att

se hans fel och meriter, och jag har alltid funnit de senare mångfaldt öfverträffa de svagheter, som i större eller mindre mån åtfölja vår mänskliga natur. Han är borta, och hans likasom många andras förtjänster värderas ej, förr än de saknas". Det är historiens dom om Armfelt såsom finsk statsman, som i dessa rader uttalas af den man, som mera än någon hade varit i tillfälle att följa med hans värksamhet för fosterlandet.

Samtidigt som Armfelt utarbetade lag- och organisationsförslag för Finland, ingrep han energiskt i det politiska lifvet i Rysslands hufvudstad och vann på detta håll framgångar, som för en tid fäste Europas blickar på honom. Att han hade en stor andel i den mäktiga Speranskis fall bekräftas af hr Tegnérs framställning, men närmare har han icke lyckats utreda denna dunkla punkt i Armfelts bana. Han framhåller att det med Armfelts politiska åsikter hade varit oförklarligt, om han ej skulle hafva gjort gemensam sak med dem, som önskade den „omogna nyhetsmakarens" fall — äfven om han ej själf varit dennes medtäflare om kejsarens förtroende. Denna förklaring må gälla hvad den kan; till de vackra dragen i Armfelts historia hör intrigen mot Speranski, som ju gjort äfven Finland mycket godt, dock icke. Armfelt hade en röst i frågor rörande Rysslands inre politik; så var han till exempel en värksam medlem i en komité för reglerande af Rysslands finanser. Men framför alt ingrep han i Rysslands utrikes politik, arbetande för sin gamla idé att kasta riket in i ett krig på lif och död med Napoleon I, och sedan kriget var beslutet, på att stärka Rysslands allianser.

Märkligast bland hans skrifter i denna fråga är en mémoire från vintern 1811—1812, däri han bland annat profetiskt framhåller att det blifvande kriget borde vara väsentligen defensivt och afse att aflägsna fienden från hans hjälpkällor; en folkresning i Tyskland borde hemligt förberedas för att utbrista vid första motgång för Bonaparte; från Spanien och Portugal borde infall göras i Frankrike; genom att erbjuda Polen en ställning såsom en med Ryssland förenad, självständig stat skulle man finna tillgifna bundsförvandter äfven i polackarna.

När sedan kriget utbrutit, var han omedelbart redo att personligen deltaga i detsamma. Han inträffade den 13 maj 1812 i det ryska högkvarteret i Vilna, men då han icke hade något befäl, utan endast en ställning såsom rådgifvande general, var han nästan uteslutande hänvisad till att kritisera befälhafvarnas åtgärder. Han blef snart trött därvid och drog sig i augusti 1812 tillbaka från armén för att icke mera återinträda i densamma. Kort därefter deltog han i mötet i Åbo mellan Karl Johan och Alexander I, hvars utgång af honom hälsades med liflig glädje. Han fick nu ett nytt bevis på kejsarens gunst, i det att han upphöjdes i grefligt stånd.

På afstånd, men med lifligt intresse följde Armfelt därefter krigets händelser och emottog med jubel underrättelserna om „korsikanens" snart timade motgångar och fall. En direkt invärkan på Rysslands politik kunde han dock numera så mycket mindre utöfva, som han icke var Alexander följaktig under 1813 och 1814 års fälttåg. Men det förtroliga förhållandet mellan honom och kejsaren förblef orubbadt. Då kejsaren efter halftannat års frånvara i juli 1814 återvände till sin hufvudstad, emottog Armfelt nya bevis af hans nåd. Armfelt var då redan bruten. Endast skriftligen kunde han från sjukbädden betyga monarken sin tillgifvenhet. Men denne dröjde icke att besöka honom, och sedermera upprepades besöken ofta under de återstående veckorna af Armfelts lif. Äfven regeringsärenden behandlades vid dessa sammanträffanden i Rehbinders närvaro. Ännu den 17 augusti, två dagar före Armfelts död, tillbragte monarken, som i viss mån blifvit för honom hvad hans ungdoms konung Gustaf III varit, två timmar hos honom.

Gustaf Mauritz Armfelts skiftesrika och oroliga lif, slutades den 19 augusti 1814, sedan han uppnått 57 års ålder. I Sverige kvarlämnade han icke ett oblandadt rent minne, ty konspirationsplanen af 1793 kunde icke gärna där förlåtas honom. I Ryssland var hans värksamhet altför flyktig för att länge ihågkommas. Vackrast framstår hans bild i fädernebygdens, Finlands historia genom den kraft, hvarmed han vid en afgörande tidpunkt ingrep i dess utveckling och befäste dess ställning. Så mycket

mera hafva finska läsare skäl till erkänsla mot den svenska skriftställare, hvilken genomforskat Armfelts lefnadslopp och med lika stor oväld som pietet skildrat denna man, som med ljus- och skuggsidor, med lysande egenskaper och brister, är en af de märkligaste personligheter som utgått ur Finlands bygder.

M. G. Schybergson.

På hemvägen från teatern.

Några reflexioner af

Georg Nordensvan.

Huru ofta går man ej hem från teatern slapp, uttråkad, efter att ha sett en dussinpjes, som man redan håller på att glömma, efter en bortkastad kväll, som lämnat ingen behållning! Man har inte skrattat, inte haft roligt, inte känt *något,* om ej en undran öfver hur det kan falla människor med talang in att nedlägga den på dylik tomhet. Man har sett ett stycke, hvars främsta egenskap bestått i att ett i sig självt tämligen enkelt ämne blifvit alldeles onödigtvis hoptrassladt under tre eller fyra akter. Man påminner sig huru många gånger förut man gått hem från teatern i samma sinnesstämning, hur många pjeser man sett *utan* innehåll, utan att författaren velat säga någonting med sitt arbete, och som därtill ej i minsta mån *lefvat,* visat fram människor af kött och blod, dem vi ha intresse af att lära känna — som med ett ord haft platt ingen „raison d'être", intet mål, annat än möjligen att några älskande fått hvarandra, hvilket i själfva värket varit oss tämligen likgiltigt.

Man frågar då sig själf om teatern ej är annat än ett tidsfördrif, om serveringen i „våningen inunder" skall anses vara hufvudsaken, och man kommer ofrivilligt att tänka på de bäska kritiker, som särskildt i Frankrike gång

på gång slungats fram mot den moderna scenen, Frankrike, som dock egt århundradets obestridligen främsta sceniska konst. Man kommer ihåg det unga Frankrikes förkastelsedomar öfver scenen, därför att den ej visar fram värkligt lif, utan, en död konstart, lefver på traditioner och endast gör om och om igen hvad skedets främsta dramaturger förut åstadkommit. Man tänker på den gamle idealisten Barbey d'Aurevillys utrop om teatern *„c'est un art épuisé, fini“* och på hans och hans motpartis öfverensstämmande och energiskt uttalade åsikt, att den värkliga, sanna, lifskraftiga literaturen ej eger en dödligare fiende än teaterliteraturen.

Man tänker på literaturens sträfvan att gifva oss såväl värklighetens yttre som — framför alt — dess andliga innehåll — *l'esprit des choses“* — att med allvar och djup visa fram en bestämd tids seder och åskådningssätt, dess *människor* med ett ord. Och man drar sig till minnes huru många ansedda teaterstycken i stället för att skildra *människor* utgöra endast ett hopande af *händelser*, som akt efter akt vända sig kring ett obetydligt, ofta tämligen sökt uppslag, eller som skildra endast de af gammalt kända teatertyperna i mer eller mindre moderniserad yttre gestalt. När ett tekniskt godt stycke från Paris anträder triumftåget Europa rundt och hinner till oss, hur ofta ger det oss något nytt, något personligt? Tänk exempelvis på Gondinets „En parisare“ eller på Paillerons „Råttan“, två stora succés-stycken, behagliga, fulla af talang, men i saknad af hvarje spår till personligt innehåll. Om Georges Ohnets „Maitre de forges“, som gjort stormande lycka hvart den kommit, vill jag inte ens tala.

Orsaken till teaterns nuvarande ställning till literaturen är att söka däri, att teatern är publikens hörsamma tjänare, rättar sig lydigt efter dess nycker, dess fordringar, hvilket den goda literaturen endast i en viss och mycket begränsad grad får göra. Vore teatern — hvad den goda konsten alltid är — ett steg före sin tid, då hade den att påräkna en utvald, men fåtalig publik, och med *dess* hjälp allenast kan ingen teater bära sig.

Det är massorna, som underhålla teatern. När teaterförfattaren rättar sitt arbete efter dagens opinion, efter

den stora publikens intellektuella ståndpunkt eller efter de för tillfället gynnade sceniska artisternas skaplynnen, då har han i sanning lätt att bli uppburen. Och — det kan ej häller nekas — ju mindre han i rent literärt afseende fordrar af sitt eget värk, ju mindre han framställer det han själf sett, känt och lidit, ju mindre han är skald och ju mera han är „faiseur", pjesfabrikör, dess bättre är han lämpad för dramatiskt författarskap af godtköpssorten. Hans främsta egenskap blir då hvarken skarpblick, djup eller känsla, utan rutin, scenisk skicklighet — då tilltagsenheten redan finnes. Någon fransman har sagt att ju finare en författare är, ju mera aristokrat, självständig — det vill säga: undantagssjäl — dess omöjligare blir han i rampljuset. Och en annan finsmakare har yttrat de i många fall sanna orden, att ju mindre talang en författare har, dess större sannolikhet har han att kunna lefva på sin konst.

Intet är mera nyckfullt än publikens dom. Blanches „Ett resande teatersällskap" blef — för att endast välja ett exempel i högen — uthvissladt första gången stycket gafs, blef sedan en kassapjes och en af vår magra dramatiska literaturs klassiska farser. Stycken med förtjänst ha mer än en gång blifvit dödade af première-publikens likgiltighet eller af en tillfällig mot författaren afvog opinion. Teaterpubliken dömer ofta förhastadt, dömer utan att gifva sig ro att söka skäl för sitt domslut. Dåliga stycken ha ofta slagit an, blott det varit något däri, som kunnat besticka publiken. Och innehållslösa stycken, ej altför dåligt gjorda, ha mer än en gång tack vare spelet blifvit ryktbara. I dessa fall äro skådespelarne att anse som styckets egentliga författare.

Ja, tankarna kunna göra oss misstrogna och modstulna under hemvandringen från en dussinpjes — då man ej superat på Opris efter spektaklets slut och skämtat bort sitt ledsamma intryck.

Man frågar sig själf: ligger ej felet hos författarne? Pjesfournissörer skola väl alltid komma att finnas, liksom romanfabrikörer, men de värkliga författarne, hvarför skrifva de så relativt sällan på allvar för teatern? Är den

dramatiska diktformen ej lämplig för dem, eller misstro de teatern såsom spegelbild af värkligheten?

Några skrifva visserligen för scenen. Vi skandinaver ha ju Ibsen, numera uteslutande dramaturg, och vi ha Björnson, hvars senare stycken — En Handske, Over Evne, Geografi og Kjærlighed — likväl enligt min åsikt egentligen äro dramatiserade berättelser. Vi ha Kielland...

Kielland, ironikern, delar sina ämnen i två högar. När han sätter sig att skrifva en pjes, då väljer han ett af sina mest obetydliga ämnen, spinner ut en bagatell, ett novellettmotiv till tre, fyra akter och tycks själf anse althop föga värdt, föga löna att spilla arbete på, så vårdslöst har han satt det samman. Ämnen, som han anser vara af vikt, dem aktar han sig för att lägga fram i en teaterpjes. Det är som ansåge han scenen ej vara någon lämplig plats för ett allvarligt ord.

Det har skadat scenen, detta att så pass få pjesskribenter tagit sin sak på fullt, konstnärligt allvar. Men man kan tänka sig orsaken, hvarför de ej det gjort. Man har fått den föreställningen, att teatern till hela sitt skaplynne är mindre lämplig att skildra det värkliga, lefvande lifvet helt och djupt och enkelt. För att en pjes skall vara intressant måste den fyllas af invecklade intriger, alt måste gå med ånga, händelser aflösa hvarandra oupphörligt, känslor vakna och slå ut i låga inom en minut, en hel ny lifsriktning taga form och vinna klarhet under en dialog på tio minuter, där värkligheten behöfde månader och år. Att „taga publiken“ med öfverraskningar, knep, att värka just med det, som i lifvet utgör bisaker, blir altför ofta teaterförfattarens mål. Då man talar om „dramatiskt lif“, menar man ju också något helt annat än det värkliga lifvet, sådant det plägar gestalta sig utanför teater-murarna och hvilket plägar förgå utan de på scenen nödvändiga effekterna. Teatern måste, om den vill „slå an“, så att säga återgifva värkligheten *öfversatt* till det gängse teaterspråket, som publiken är van vid.

Förträffliga exempel på huru svårt något nytt och ovanligt har att slå sig fram hos en teaterpublik erbjuder det mottagande Ibsen rönt i Tyskland. Literaturvännerna, alla som i det stora, tänkande, öfverkultiverade riket vänta

på det där nya, som dröjer så länge att komma, alla dessa ha kastat sig öfver Ibsens arbeten, och han delar i Tyskland rykte med landets främsta samtida. Men på scenen! „Samhällets pelare“ och „Nora“ ha gått — omarbetade — tack vare de sceniska effekter de bjudit på, tack vare Ibsens kända förmåga att besticka sin publik genom tekniska konstgrepp. „En folkfiendes“ toma salong i Berlin kom en tysk kritiker att — ovanligt öppenhjärtigt — skrifva: „för att höra sanningen går den tyska bracken ej på teatern.“ Och à propos „Gengångare“ — som vid detta laget är polisförbjuden i Tyskland — beklagade sig den klena teaterförfattaren och mera framstående kritikern O. Blumenthal öfver styckets dystra ton; han sade alldeles det samma som publiken i alla länder säger, så snart den tvingas att se något af lifvets hårdaste allvar, uppflyttadt på scenen: „förskona oss! Det där hör inte dit! Det är inte *teater.*“

Ibsens pjeser tryckas nu i stora tyska upplagor, men teaterpubliken är ännu i dag främmande för dem. Denna blaserade publik, van vid sina triviala „Possen“, vid franska salongskomedier och tyska imitationer af dylika, *vill* alls ej smälta Ibsens osminkade framställningar. Man är, som G. Brandes yttrat härom, van att „höre alt besmykket og bortlöjet og omlöjet eller gjort til uskyldig spas i den saakaldte teaterpoesi, og man kommer i raseri, naar sandheden viser sit Medusa-aasyn.“

Publiken är blaserad, klaga vi, den goda tonen liksom den goda smaken håller på att försvinna. Men det är ej endast den moderna operetten och de ännu modernare variétéerna, som bära skulden härför. Hvarje teaterförfattare, som haft stundens succès till sitt enda mål, som kittlat dussinpublikens svagheter och smickrat den dåliga smaken, har tagit del i att undergräfva teaterns anseende hos de mera tänkande och fordrande, hos den sceniska konstens värkliga vänner, hvilka *just därför* att de tänka högt om dramat som diktart och om teatern såsom bildningsmedel, gräma sig öfver dess nuvarande ställning.

Jag nämde Ibsen och Björnson. De båda ha visat väg för vårt nordiska drama; och vi få hoppas att deras inflytande, särskildt hos oss, skall gifva uppslag till annat

och mera än det ej så litet ensidiga och i allmänhet ej vidare konstnärligt sofrade svenska problemdramat af nyare datum. Om våra författare vilja odla dramatiskt författarskap, ha de den uppgiften sig närmast förelagd, att höja teaterliteraturen i jämhöjd med den literatur, som pekar framåt. Deras partiståndpunkt betyder föga; äro deras arbeten gripna ur lifvet och sedda med ett par konstnärsögon, finner man en personlighet bakom ordet, är detta uttryck för *kända* känslor och stämningar, då har arbetet lif och har sin plats i den andliga utvecklingens kedja. Just därför, att teatern i högre grad än böckerna talar direkte till den stora allmänheten, är det af vikt att teaterdiktningen står högt. Författarne måste, understödda af kritiken, lära publiken att se. Kritiken är ju till för att försvara det äkta, det berättigade, det lifskraftiga i literaturen liksom i konsten, hvilken ej har en bättre vän än den ärliga, om än fordrande kritiken.

De franska kritikerna misströsta totalt om dramats lifskraft, de påstå att de nu i tjugu år sett om och om igen samma stycke i tusen olika förklädnader. Men misströsta behöfva *vi* ej, äfven om vi altför ofta gå hem från teatern undrande och spörjande hvar det förädlande är att söka i det vi sett på tiljan, som borde föreställa världen.

Teatern, liksom konsten öfver hufvud, söker sig i vår tid nya uttrycksformer. Den berättande dikten har liksom den bildande konsten hunnit längre i sitt sökande; teatern, blifven konservativ, kommer sist och har svårt att röra sig framåt. Och därför är teaterdiktningen så ofta — altför ofta — en underlägsen diktart, därför tvingas vi under hemgången från teatern in på föga behagliga tankar, därför skylla vi på varietéerna.

Felet ligger hos oss alla, alla som gå och se dussinpjeserna och stanna hemma, när något gediget diktvärk gifves, liksom när en première-publik varit onådig mot ett nytt stycke, alla som applådera därför att andra så göra, alla som betrakta teatern som ett tidsfördrif med servering mellan akterna. Den är likväl en stor konst, som kan uträtta mycket godt och mycket ondt, och som därför måste vårdas, vårdas med ömhet och kraft.

———

Adam Gustaf Weissman von Weissenstein.

Då denne tappre veterans *Dagbok under finska kriget 1808* nyligen blifvit i tryck utgifven och äfven varit i Finsk tidskrift anmäld, torde några ytterligare upplysningar angående hans lefnad vara af intresse, hälst de af dagbokens utgifvare, doktor *O. Rancken,* meddelade uppgifterna äro något ofullständiga.

Släkten Weissman von Weissenstein härstammar från Pfalz. *Michaël W. v. W.*, som var juris doktor, erhöll jämte några sina anförvandter af romersk-tyska kejsaren Mattias den 18 jan. 1615 diplom å tysk riksadelig värdighet. *Johan Niklas W.* ingick under trettioåriga kriget i svensk krigstjänst och dog såsom kapten under krigets lopp. Genom hans efterkommande har släkten sedan blifvit utgrenad såväl i Sverige och Finland, som i Östersjöprovinserna, där en gren efter landets eröfring af ryssarne kvarstannade, inskrefs bland Lifflands riddérskap och af kejsarinnan Katarina II år 1772 erhöll rysk friherrlig värdighet. — En annan, äldre gren af släkten fortlefver ännu i Bäjern och har äfven därstädes friherrlig värdighet. — I Sverige kallade sig släkten först blott Weissman, men erhöll år 1805 af Gustaf IV Adolf rätt att emottaga sin adeliga värdighet samt bära sitt gamla familjenamn Weissman von Weissenstein, dock utan att blifva å svenska riddarhuset upptagen.

Karl Johan Weissman, major vid Åbo läns regementes rusthållsbataljon, var född 17$\frac{4}{5}$34 och afled å Källfjärds rusthåll i Hvittisbofjärd 18$\frac{18}{5}$12. Han innehade Myllykylä boställe i S:t Mårtens socken, men ägde Källfjärd och var under slutet af sitt lif där bosatt. Hans hustru, Margareta Elisabet Bergenfelt, var född 17$\frac{15}{8}$35 och dog 18$\frac{1}{5}$11. Tvänne bröder till Karl Johan W. voro äfven bosatte i Hvittisbofjärd, nämligen kaptenen *Gustaf Wilhelm W.*, född 1726 och kornetten *Adam Reinhold W.*, död 18$\frac{13}{1}$11.

ırl Johans barn var den i fråga varande *Adam Gustaf* ld i Loimijoki $17\frac{8}{11}67$. Han blef antagen till volontär l lifdragonregementet redan $17\frac{6}{6}76$, korporal därstädes $\frac{20}{12}76$, sergeant $17\frac{1}{7}82$. Deltog i fälttågen 1788—90 dels l lands, dels äfven å skärgårdsflottan. För krigisk förınst utnämdes han i Björkö sund till kornett vid ofvanmda regemente $17\frac{6}{6}90$. Löjtnant vid Åbo läns lätta inıteri (sedan rusthållsbataljon) $17\frac{7}{11}96$. Under 1808 års ig deltog han i en mängd större och mindre strider, sån vid Artsjö, Kakola (i Orimattila), Pyhäjoki, Siikajoki, ppo, Alavo, Virdois, Ruona, Salmi, Härmä och Kronoby. augusti 1808 tilldelades honom Svärdsordens medalj i ld för tapperhet i fält, hvarjämte han utnämdes till pten i armén $18\frac{21}{10}08$. Genom kapitulationen i Kalix)9 blef han fången och bosatte sig sedan i Finland, efatt $18\frac{5}{6}10$ hafva erhållit afsked ur svensk tjänst. Hugdes med majors namn och värdighet $18\frac{27}{11}10$. Han innede samma boställe som fadren, Myllykylä i S:t Mårtens, ın vistades icke därstädes, utan bodde först i Raumoıkten, sedermera å Klemola i Inderö by nära Björnerg. Under en resa till Myllykylä afled han därstädes $\frac{17}{3}33$, hvarefter hans stoft fördes till Inderö och begrofs Björneborgs begrafningsplats. Hans enka, *Kristina Loa Finheim,* öfverlefde honom länge och dog åttioårig i örneborg $18\frac{29}{4}64$. Han efterlämnade en talrik familj, ribland fem söner. Älste sonen, *Viktor Leopold,* var ma: vid en rysk linjebataljon och dog i Björneborg $18\frac{9}{11}73$. ıde nu lefvande sonen, *Adam Otto Magnus,* är sedan fem) år bosatt i staten Oregon i Förenta staterna, där han jordägare, gift och har flere barn.

Ofvanstående uppgifter äro till större delen hämtade r handlingar, som blifvit meddelade af en af den aflidnes öttrar.

R. A. R—11.

———

Perpetuum mobile.

En värklighetsbild från Tavastland.

En regnig höstdag åkte jag in på Heikkilä tc gård. Byggnaderna sågo förfallna och ruskiga ut, och hela gjorde ett obeskrifligt pinsamt intryck af vanvård fattigdom i förening. Gårdsplanen var full af folk, längs husraderna stodo en mängd hästar bundna bred sina kärror. Det var nämligen auktion i dag på Heikk Gammelfar, som sett sig nödsakad att lämna regeringsti marna i sonens kraftigare händer, skulle nu på sytn och sålde därför all sin lösegendom.

Med möda lotsade jag mig fram mellan folkho och den brokiga samling af föremål, som upptog gårds nen. Byttor, såar, rostiga plogar och liar, kärror med b ena hjulet i behåll, några rankiga bord och stolar midt bland alla dessa spillror af ett en gång värksamt kraftfullt lif några magra, råmande kor och en häst, h utstående refben inbjödo till anatomiska studier. I uti alt detta virrvarr stod auktionsförrättaren uppklif på en tunna och svängde i handen ett par gamla tömr hvilkas förträffliga egenskaper han med ljudelig röst sade. Från hans ludna mössa strömmade regnet i små der ned öfver hans rödbrusiga ansikte, ur hvilket ett små, plirande ögon slugt blickade ned på församlinger

Kommersen gick skralt. Den disiga, gråkalla o berdagen med sitt envist ihållande duggregn lade lik en tyngd öfver sinnena. Männen, som stodo med rock garna uppslagna och de runda skinnmössorna lågt ne pannan, sökte sig alt emellanåt en styrketår borta sina kärror, men hvarken brännvinet eller auktionsförr rens mustiga kvickheter förmådde sätta lif i stämnin Kvinnorna, som dragit sina hufvuddukar långt ned ö ansiktena, samtalade hviskande med hvarandra, under de förstulet sneglade bort mot trappan, där den röd

ide, unga värdinnan, torpets nya herskarinna, alt emellsåt skymtade fram för att vinka några lyckliga utvalda till den rykande kaffepannan, denna tröstare i alla lifets vedervärdigheter.

Ej häller på mig utöfvade gamle Heikkiläs murknade bätter någon synnerlig lockelse, men jag beslöt dock att vänta auktionens slut, ty jag hade en affär att uppgöra med gubben. För att få tiden att gå började jag drifva kring i torpets uthusbyggnader. Hvart jag kom, mötte ig samma prägel af armod och förfall; det var tydligt t fattigdom och liknöjdhet här gått hand i hand. Jag rjade redan få en alt annat än hög tanke om Heikkiläparen, om hvilken jag dock hört att han i sin krafts var varit en ovanligt driftig och duglig arbetare. Själf de jag ännu aldrig sett honom, då jag var främling på en.

Under mina ströftåg kom jag slutligen till det lilla, lfmörka ruckel, som förestälde ladugård, och hvars forna ånare alt ännu därute i auktionsvimlet hördes inga de mest kraftiga protester mot det gråkalla regnvät och världens allmänna uselhet. Inne i ladugården is nu blott en enda ko, troligen den unga värdinnans ngift i boet. Fet och välmående låg hon där, nedsjun i det djupa lager af friskt och doftande granris, som gen till ära blifvit utbredt öfver golfvet, och från hens glänsande, rödbrokiga sidor tycktes liksom utstråla en ngd glada förutsägelser om den nya tid af ordning och måga, som nu under de ungas regemente skulle stunda Heikkilätorpet.

I det jag gick fram för att stryka det vackra djuret, d min blick in i ett af ladugårdens skumma hörn och nnade där vid ett egendomligt föremål, hvilket snart gslade hela min uppmärksamhet. Det var en enda ntlig hög af trissor, block och remskifvor, alt i föreg med hvartannat och drypande af olja. Med stora n stod jag alt ännu framför denna underliga tingest, granriset hördes knastra under tunga steg, och en halfen pojke kom in i ladugården, släpande på ett ämbar l mjölsörpa åt kon.

„Hör du, hvad skall det här föreställa?“ utbrast j
glad att få någon att fråga.

Pojken satte ned sitt ämbar och såg bort till mig m
ett illparigt grin: „åh, det där, det är ju gammelfars n
skin“.

„Hvad för något?“

„Åh, har inte herrn hört om den? Hela dagen o
om natten också för resten sitter gubben här och ham
och bultar och låter trissorna snurra rundt och håller
förfärligt lif“.

„Hvad tänker han då göra med sin maskin?“

„Ja, det vet jag inte, och inte han själf häller. F
gar man honom, så bara småskrattar han och ser slug
Han har blifvit litet underlig på ålderdomen, förstår he
väl, och därför hittar han på alla möjliga konster“, s
rade gossen i en ton, som rymde alt det föraktfulla öfv
mod, hvaraf blott en femtonåring är mäktig.

„Men hur har han hunnit med alt det här?“ utbr
jag och såg med förvåning ned på de många omsorgsfi
arbetade blocken och trissorna.

„Ja, därför har det också gått på tok med allting
nat. Herrn ser ju hur uselt alt är här. Men nu blir
väl annan ordning i gården“, sade pojken, på sitt na
sätt formulerande det gamla „kungen är död, lefve k
gen!“ Och med en energisk knyck grep han sitt äm
och stälde det framför den begärligt väntande kon.

En stund därefter sutto Heikkilä och jag tillsamm
i den lilla, kvafva kammaren innanför stugan. Gubl
satt och sög på sin pipsnugga med hufvudet nedböjdt
blicken stirrande mot golfvet.

Man kunde ej se denna bredaxlade gestalt med
skarpa anletsdragen utan att få ett intryck af att här
en man, som med kraftiga tag och oförfäradt mod gri
in i lifvets hårda kamp. Nu var emellertid kroppen b
och sammansjunken, och tid och bekymmer hade plöjt fl
fåror i ansiktets gulnade, pergamentartade hud, än h
egna seniga händer i hemtorfvans stenbundna jord. S
han någon gång upp, fick emellertid detta vissnade, gan

sikte ett egendomligt lif, ty de djupt liggande ögonen de denna intensiva glöd, som man finner endast hos den, ars själ oafbrutet arbetar med en och samma tanke.

Jag hade redan sagt honom mitt ärende, en fordran ett par hundra mark, hvilken jag för hans husbondes zning hade att indrifva. Han trodde sig nog kunna bela den, blott auktionen blifvit afslutad. Som denna emelrtid tycktes draga ut i oändlighet, och det var alt skäl ; förmoda det den därefter inträdande penningelikviden ulle dröja, äfven den, lofvade Heikkilä att följande dag mma till mig och betala sin skuld.

Gubbens slutna väsen hade emellertid väckt mitt tresse, hvarför jag alt fortfarande stannade kvar och kte inleda ett samtal med honom. Det lyckades öfver l förväntan; han vaknade så småningom upp ur sina ubblerier, blef liflig och språksam, och jag fann i honom ı klok och stark natur, som tänkt mycket under ett lif ' hårdt arbete. Af den sinnets förvirring, hvarpå gosn hänsyftat, kunde jag ej finna något spår.

„Säg, Heikkilä“, vågade jag slutligen fråga, „hvad är ıt för en underlig maskin, som ni har där ute i ladurden?“

„Ja, hvad det nu må vara“, svarade gubben kort och åg slug ut“, såsom pojken nyss uttryckt sig. Hans hufıd föll ned mot bröstet, och han sjönk tillbaka i sitt rra frånvarande och grubblande tillstånd, hvarur han ej aknade ens då jag steg upp och bjöd honom farväl.

På morgonen följande dag trädde Heikkilä in i mitt um. Jag blef helt glad att se honom och bjöd honom änligt att stiga fram och sitta ned. Han blef emellertid tående vid dörren och drog långsamt upp ur fickan en lårutig näsduk, i hvars ena hörn han hade sina penninar inknutna.

„Det här är hvad jag fick för auktionen. Nog borde let hinna till“, sade han och lade en bundt illa åtgångna edlar och några silfverslantar framför mig på bordet. Jag og därifrån hvad han var skyldig och räckte honom återstoden, ett par femmarkssedlar och några småslantar.

Gubben blef stående med penningarna i handen och såg med ett egendomligt leende ned på dem. „Ja, det här är nu hela lifvets behållning", sade han långsamt. Det fans icke en skymt af bitterhet i tonen, endast tung resignation. Hans ord grepo mig djupt, ty efter gårdagens sammanträffande hade jag på flere håll hört mig för om Heikkilä och kände nu med säkerhet att han, ända tils han för några år sedan blef „underlig", varit en sällsynt duglig och aktningsvärd människa, som hela sitt långa lif igenom med outtröttlig flit arbetat på det usla torp han fått efter sin fader och träget sträfvat att hålla nöden borta från sin talrika familj.

Det tog lång tid för Heikkilä att få sedlarna hopvikna och tillbaka på deras gamla plats i näsduken, och äfven sedan detta viktiga värf var slutfördt, blef han stående vid dörren och blickade med en min af djup betänksamhet ned i sin ludna mössa.

„Vill inte Heikkilä sitta ned", uppmanade jag ånyo. „Ni kan nog vara trött efter den långa resan".

Gubben tog plats nära dörren, men stirrade fortfarande under tystnad ned framför sig. Blott då och då såg han med en förlägen min upp på mig. Det var tydligt att han hade något på hjärtat, och då jag smått anade hvad det var, beslöt jag att komma honom till hjälp.

„Vet Heikkilä, jag har tänkt så mycket på den där maskinen, som jag i går såg hos er. Jag kan inte förstå hvad den skall blifva till".

Jag hade gissat rätt, ty det kom med ens lif i det vissnade, gamla ansiktet.

„Nå, jag skall säga herrn det. Jag har aldrig berättat det för någon, inte ens för mina egna barn, men herrn är inte lik andra, som bara skratta och göra narr af det de inte förstå. Och så är herrn ju en studerad och lärd människa; kanske kan herrn gifva mig några goda råd. Jo, ser herrn, jag tänker göra en maskin, som alltid skall gå, aldrig stanna, utan gå af sig själf natt och dag, sedan jag är död och herrn är död, bara gå och gå".

Han hade talat, stirrande med sina brinnande ögon ut

rummet, men nu vände han sig plötsligt mot mig med ppfinnarens hela stolthet och bäfvande fruktan i sin blick.

„Hur har Heikkilä kommit på den tanken?“ sporde ig häpen.

„Jo, jag fick den från en tidning. Inte att jag själf in läsa, men se jag kom en söndag efter kyrkdags in ll klockaren på ett ärende, och då satt nämdemannen ir och läste högt ur „Tampereen Sanomat“. Och där od om en man långt borta härifrån, som försökt göra en dan där maskin, men det hade inte gått för honom. ir fans nog också namnet på den, men jag minnes det te; det var så långt och underligt. Och så stod där att Finland hade ännu aldrig någon uppfunnit en maskin, h att det skulle vara en stor ära för landet, om någon r skulle kunna göra den där maskinen, som aldrig stanr, ty den hade så många andra försökt sig på. Ja, så od där, och sedan dess har jag aldrig kunnat få de där nkarna ur hufvudet. Jag skulle så gärna vilja göra nået för Finland, jag också. Och så förstår jag ju nog att a jag kan sätta i hop den där maskinen, så får jag myct pengar, och det skulle alt kännas underligt. Ser herrn, ida se'n jag var så gammal, att jag kunde hålla en yxa ler en spade i handen, har jag fått släpa och arbeta hela garna igenom och långt ut på nätterna också, och ändå ir det alltid hemma hos mig varit ondt om både mat och äder.“

Jag kände mig gripen nästan af hat mot denna pertuum-mobile-idé, som århundraden igenom ödelagt så ånget lif och så mycken människolycka, och som nu tack re en tidningsskrifvares obetänksamhet letat sig väg ida in i de tavastländska vildmarkerna för att fylla en unnig och hårdt pröfvad gammal mans hjärna med ma illusioner och bedrägliga förhoppningar.

„Tro mig, Heikkilä“, sade jag så bevekande jag kunde, slå bort de där tankarna och börja arbeta som förr i stället! Hundratals människor hafva försökt göra en sådan är maskin, men alla misslyckats. Och under försöket afva de flesta förlorat lif och hälsa och penningar, ja ånga till och med förståndet“.

„Ja, men de hafva nog inte varit så långt hunna som

jag. Vet herrn, nu behöfver jag bara helt litet knuffa till ett af hjulen, så går altsammans långa stunder. Åh, det är så litet, som nu fattas, nästan ingenting".

„Men, Heikkilä, det är just detta „lilla", som ingen kan hitta på. Och hur skulle ni, en olärd man, kunna göra det som inte lyckats för människor, som grundligt studerat saken och känt till en hel mängd andra maskiner?"

Gubben satt en lång stund tyst och sammansjunken. Hufvudet var nedböjdt, men jag kunde dock se hur det våldsamt arbetade och ryckte i de skrumpna dragen. Plötsligt såg han upp, och det låg en orubblig tro, ett oförgängligt hopp i hans strålande blick.

„Nog är det ju sant att jag är en olärd man, men hvarför skulle inte jag också få försöka att göra något för Finland?"

Det kom så enkelt och varmt, och jag förstod med ens att detta var hans sista lifshopp, det enda som numera gaf hans bräckliga ålderdom något innehåll. Och jag hade ej mod att söka krossa hans tro. Jag hade först gripits af vemod vid att se denne brutne gamle vid grafvens brädd hoppfullt sträcka sina händer efter en bedräglig skenbild, men nu kände jag blott beundran inför denna starka förtröstan och inför hans innerliga sträfvan att på sitt enkla vis kunna „göra något för Finland."

Då Heikkilä en stund därefter steg upp för att gå, tryckte vi hvarandras händer som gamla vänner, och det var med en känsla af vördnad jag öppnade dörren för denna bräckliga gubbe, hvars lefnad varit en enda tung arbetsdag, men hos hvilken lifsmodet ännu var så friskt och outsläckligt, fosterlandskärleken så ung och glödande.

Rosamunda.

I Bokhandeln.

O. Hannikainen: Vanhan Suomen eli Viipurin läänin *ista 18:lla vuosisadalla;* akademisk afh. IV + 187 sid. Helsing- s 1888.

Förf. har till föremål för sin undersökning valt ett ämne, ı erbjuder synnerligt intresse och som hittils endast i ringa n blifvit belyst af historieforskningen. Hans föregångare, v. ıorring, Lagus, Akiander m. fl., ha endast lämnat spridda upp- ter från olika områden eller ock egnat sin undersökning åt sa detaljfrågor. Förf. är den förste, som i ett fortlöpande nmanhang sökt utreda de växlande skiften Gamla Finland ge- mgick under den nära hundraåriga skilsmässan från det öfriga nland, och han har härvid utfört ett arbete, som väl icke är ɯ svagheter och ojämnheter, men som med glädje skall mot- ;as af den inhemska häfdaforskningen.

Förf. har begränsat sin undersökning sålunda, att han upp- ;it• de frågor som beröra administrationen samt isynnerhet de onomiska och agrariska förhållandena. Det ekonomiska tillstån- ts tilltagande försämring och donationsväsendets depraverande lytande äro den röda tråd, som genomgår det hela. — Efter inledande framställning skildras i kap. I det ekonomiska och ;iala tillståndet under tiden före Katarina II:s tillträde till rege- ıgen. Först redogöres för skatteväsendets ordnande, sedan jer en utredning af donationernas natur och en mörk skildring donationsböndernas ställning; kapitlet afslutas med en fram- illning af de tilltagande skattebördorna, landtmannanäringarnas lstånd och folkmängdsförhållandena. Kap. II upptages af Ka- ;ina II:s och Pauls regering, med betydande förändringar på flesta områden af det sociala lifvet. Liksom i första kapitlet, äfven här donationsfrågan vidlyftigast behandlad.

Det är ett vidsträckt område, som återstått för förf. att lysa, äfven sedan han begränsat sitt ämne till några kardinal- gor. Häraf kommer det sig att framställningen är mera all- nt hållen och att undersökningen i allmänhet icke ledes in i ;aljer. Någon gång sker dock undantag från denna regel, hvar- ıte stundom ämnen upptagas, hvilka egentligen ligga utom ar- ;ets plan. A andra sidan har förf. på några ställen nog knapp- ıdigt behandlat frågor, rörande hvilka en vidlyftigare utredning ;it icke allenast behöflig för att göra den formella behandlingen ra harmonisk, utan rentaf nödvändig för sammanhangets och

trovärdighetens skull, så t. ex. skatteförhållandena i Kymmeneg provins, den år 1765 tillsatta revisionskommissionen, föränc garna inom administrationen under kejsar Pauls tid, folkmän och handelsförhållandena, isynnerhet i första kapitlet.

Bland öfriga anmärkningar rörande arbetet må endast jande upptagas. Rubriken är oegentlig, då „Gamla Finland" Viborgs län endast åren 1812—1831, således hvarken u förf:s tid eller under den tid, hvartill afhandlingen hänför betecknat samma område. — Den sid. 78 förekommande fö ringen af „boblarna" i Karelen såsom „mökkiläiset", med ket ord egentligen förstås backstuguhjon, men i östra Finlan ven torpare, är icke allenast oegentlig, emedan ordet „mökl nen" tages i olika bemärkelse i olika delar af Finland, utan i oriktig, emedan man med „boblar" har att förstå, icke va torpare, utan hvad som med en kameralterm kallas skattetor — Folkmängdsberäkningarna före år 1754 äro alldeles värde då de leda till otroliga resultat och så godt som hvarje spår af b ningarnas utförande saknas. Detta sistnämda fel, bristen på lig utredning, vidlåder äfven uppgifterna om städernas expor import. — Då förf. i kap. II identifierat Gamla Finlands med den ryska donatarieadeln och icke erkänner tillvaran a dra adelsmän, har han vanställt värkliga förhållandet: utom tarieadeln fans här en talrik krigs- och tjänsteadel, hvarom v. Knorrings arbete lämnar upplysning.

Trots dessa och ännu andra anmärkningar, som mo lingen kunna anföras, bör det erkännas att förf. på ett i all het förtjänstfullt sätt löst sin uppgift och att han med klar och god omdömesfråga behandlat sitt vidlyftiga material. har icke allenast redogjort för förhållanden hvilka hittils alldeles förbisedda af historieforskningen, utan äfven framstält belysning frågor hvilka tidigare varit under debatt. Vi specielt på frågan om donationernas natur. Förf. bestrider tigheten af Akianders kända påstående att donationerna i G Finland voro s. k. kronofrälsen och att regeringen vid deras delande skulle förbehållit sig eganderätten till jorden. Förf. står bestämdt att donatarierne bekommo godsen med full egand och att man af orsaker, för hvilka förf. närmare redogör, kan likställa Gamla Finlands donationer med något slag svensk lag erkända hemman. Hans bevisföring företer viss gen luckor, men är dock tillräcklig för att uppvisa det halt och oriktiga i Akianders slutsatser.

Dispositionen af afhandlingen är icke lyckligt utförd. S ket däremot är klart och flytande. Vi hoppas att förf. fra les skall blifva i tillfälle att i rikare mått belysa det fält, han redan banat sig nya vägar.

C. v. B.

Gustaf Ljunggren: Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död; fjärde delen: Striden emellan gamla och nya skolan 1809—1814, första häftet. Lund 1887, C. W. K. Gleerup; kronor.

Den långvariga striden mellan gamla och nya skolan i Sveriges literatur var icke blott en kamp mellan två poetiska skolor, utan tillika en strid mellan två olika världsåldrar, hvilkas åsikter bröto sig mot hvarandra. Häri ligger till en del förklaringen af den omständigheten, att denna strid icke blott delade samtiden i tvänne ytterst fiendtliga läger, utan till och med kan anses blifvit fortsatt af literaturhistorien. De tidigare arbeten man har om nya skolan af A. Fryxell, B. E. Malmström, B. Norling m. fl. äro nämligen till stor del af polemisk natur och utmärka sig för ett ensidigt partitagande för den ena eller andra riktningen. Gentemot dessa sina föregångare framstår hr Ljunggren fördelaktigt genom sin lugna och objektiva ståndpunkt. Utan att taga parti vare sig för den ena eller andra parten, vill förf. gifva en på sak gående, fullt exakt framställning af den stora striden. Huru rädd författarn är att göra någon af de stridande parterna orätt framgår bland annat af hans slutrevy öfver Auroraförbundet: „därest vi i det närmast följande — såsom redan skett i det föregående — *nödgas* att stundom låta de unga reformatorerna framstå i ett mindre fördelaktigt ljus, enär vi icke kunna göra oss blinda för de svagheter som vidlåda dem, så må läsaren icke förgäta att vi här hafva att skildra fosforismens slyngelår“. Detta är nära nog en ursäkt, som är kännetecknande för författarns ståndpunkt. Man saknar hos Ljunggren helt och hållet den patos, den starka öfvertygelse, som utmärker hans föregångare Fryxell och Malmström, men detta hindrar honom ej att i sin teckning komma nära nog till samma resultat.

I likhet med sina föregångare anser Ljunggren att nya skolan var en gren af den tyska nyromantiken, hvarför han äfven begynner med en teckning af den utländska förebilden, utan att dock i sitt arbete närmare undersöka det förhållande, hvari den svenska kopian stod till det tyska originalet. Därpå följer en framställning af Auroraförbundet och stridens utbrott, hvarvid förf. hufvudsakligen stöder sig på Böttigers intressanta monografi i ämnet. Med all sin skonsamhet fäller Ljunggren dock i det närmaste samma slutdom som tidigare författare. Han har visserligen hos de unga banbrytarne funnit ett lefvande intresse, en glödande entusiasm för poesin och det sköna, men han har kunnat frikänna dem hvarken från bitter ofördragsamhet mot olika tänkande eller från öfvermod och benägenhet att betrakta sig själfva som geniala undantagsmänniskor eller från ett sentimentalt koketterande med en inbillad martyrgloria. Förf. förnekar lika litet som hans föregångare att de unga stormlöparne i det stolta medvetandet af sin öfverlägsenhet ofta „hemfalla åt det komiska“.

Det är således icke så mycket genom resultaten som fas mera genom sin hofsamma ton och sin vetenskapliga hållning l Ljunggren skiljer sig från sina föregångare. Hans värk komm därtill att blifva det utförligaste man tils dato äger öfver n skolan, hvilket man finner redan däraf, att förf. i detta förs häfte, som omfattar 160 sidor, har medhunnit endast ett halft af den i mer än ett decennium fortgående striden.

Teckningen af själfva striden begynner förf. med Polyfe om hvilket blad B. v. Beskow i sin monografi öfver Leopo anmärker att man hittils för litet beaktat den roll tidningen sp lade vid stridens början. Ljunggren har numera godtgjort dem försummelse, i det han så detaljeradt man gärna kan önska si redogör för Polyfem och dess andel i den literära striden. Det kapitel bekräftar i viss mån v. Beskows mening, att man h Polyfem finner uppslaget till hela den fosforistiska rörelsen, m hufvudsakligen är det dock dess negativa sida, som här framt der. Atterbom kännetecknade förträffligt denna tidning, då h kallade den fosforisternas förelöpare, som de utskickade för „larma folket ur sömnen och piska packet ur vägen", och Ljun gren tillägger med rätta att Polyfem närmade sig skandalens o råde och ibland till och med öfverskred gränsen.

Polyfem innehåller bland annat några satiriskt-ironiska stri skrifter, såsom till exempel kapten Baggfotts papper af Hamm sköld och tragikomedin Rimmarbandet af Atterbom, hvilka nya skolans beundrare vanligen framhållas såsom synnerlig originella, kvicka och dräpande inlägg i striden. Dessa omd men anser sig hr Ljunggren dock på goda skäl ej kunna go känna. Han påpekar först och främst att idén i dessa strid skrifter för det mesta är lånad från de tyska mönstren, och hv deras innebörd vidkommer, röja de i grunden en viss råhet, s oftast träder i kvickhetens ställe.

Från Polyfem öfvergår förf. till Lyceum och Fosforos, m detta kapitel är ännu ej afslutadt i första häftet. Ehuru ännu synes för tidigt att fälla något omdöme öfver denna del hr Ljunggrens värk, kan man dock nu redan förutsäga att ar tet kommer att blifva en uttömmande, sakenlig och oparti framställning af ett af de mest omtvistade skedena i svenska li raturhistorien.

A. H.

Puck Munthe: *Små skizzer;* 231 s. 8:o. Sthlm 1888, N stedt & söner; 3 kr.

Signaturen Puck Munthe, bakom hvilken som bekant g mer sig en svensk läkare i Paris, utgaf för några år sedan s ursprungligen som bref till Stockholms Dagblad skrifna skild gar från koleratiden i Neapel, hvilka väckte intresse och sym både i förf:s hemland och i utlandet. Sedan har man fortfara

sett samma signatur alt emellanåt, under något bref, någon skildring eller skizz. Dessa små skizzer föreligga nu samlade, med ett reserveradt förord af förf. Att artiklarna här stå kvar i sitt ursprungliga skick „präglade af den tillfällighet, som alstrat dem, fulla af oreda och pojkaktigheter“, anser han dock själf vara deras förnämsta förtjänst.

Förf. har mycket rätt i att denna omedelbarhet utgör skizzernas främsta behag. Då han icke vill gömma sig bakom någon objektiv skildring, utan tvärt om vill vara med på hvarje punkt, har han bäst vunnit sitt mål genom bibehållande af detta skrifsätt, genomandadt af stundens stämning. Det förf. först och främst velat gifva i dessa smärre berättelser, reseminnen och teckningar litet härifrån och därifrån i världen, är egna känslor, tankar och reflexioner öfver förhållanden i lifvet. Vid läsningen frågar man sig väl ibland om han ej braskar med ord och om känslan alltid är sann, men man öfverser gärna härmed för den värkliga, äkta medkänsla för alla ringa, bortglömda och olyckliga människor och djur, som är det genomgående draget i alla skildringarna, det äkta guldkornet, som glimmar genom slagget.

„Om hvar och en berättar endast det han själf sett, skola människorna lära känna sanningen“, lyder det motto förf. valt för sina teckningar. Fattigpraktiken i kvarteren kring Jardin des plantes har gett Puck Munthe stoffet till bokens intressantaste och mest genomförda skildringar. Här visar han oss de fattige, landsflyktige, okunnige italienarne, hvilka såsom gatsopare eller som modeller i ateliererna eller med positivet i hand kämpa en mödosam kamp för lifvet i den stora världsstaden, men som i all förnedring dock städse bibehålla något af sin medfödda skönhet och sin naturs adelsmärke. Italien har förf:s hela sympati, han känner för det landet och folket så, som man känner för alt som kommit ens ungdoms känslor att glöda och hjärtat att klappa varmast. Därför visar han oss så gärna Italien i Paris, och därför för han oss i några af de andra skildringarna till Capri, Neapel och Rom. — Trots förf:s försäkringar att hans bästa tankar och sträfvanden äro begränsade inom det speciella författarskap, hvars läsarkrets består uteslutande af apotekare, innehålla hans skizzer mycket som det kan göra hvar och en ett nöje att läsa. Hans filosofi är ibland något oklar, men det är ej att undra på, när den blandas bort af poesien, som så vackert framträder t. ex. i det sista stycket, „Protestantiska kyrkogården i Rom.“

H—a.

P i e r r e L o t i: *Islandsfiskare,* roman; öfvers. från franskan af *Tor Hedberg;* 201 s. 8:o. Sthlm 1887, Z. Haeggström.

Det är, så vidt vi veta, första gången något af Pierre Lotis arbeten utkommit i svensk dräkt, och vi böra hålla hr Hedberg

räkning för att han gör den svenska läsande allmänhete med en förf. af så obestridlig talang. Redan under en år har den franska literaturen af detta märke riktats m af betydande poetiskt värde. Förf:s värkliga namn i Viand, han är officer på franska flottan och har i denna kommit i beröring med Orienten, särskildt Kina och Ja dessa gamla kulturländer har han gett oss de flesta af s rika skildringar, dels i reseminnets form, dels samman tråden i någon enkel berättelse. I valet af roman ha varit särdeles lycklig. Ty om det ock vore vanskligt a huruvida förf. är mera mästerlig i de skildringar ur Orie tropikernas värld, som han med så lätt och liffull, stund de, stundom glödande varm penna skänker sina läsare i „ „Madame Chrysanthème" med flere, skall dock trolig nordbo mera anslås af den enkla sagan ur fiskarlifvet v kuster, dit den lilla Bretagnerbyn årligen sänder sina ra

Ombord på ett af de små bretagniska fiskarfartyg känna Yann och hans unge vän Sylvestre, två gestalter med en sann konstnärs hela lefvande styrka. Bägge är made af hafvet, stora och starka, den förre stolt och den andre vekhjärtad och oskyldig som ett barn. Syl redan i början af berättelsen förlofvad med Yanns sys vare sig att förf. ej djupare intresserat sig för detta förhållande eller att han rakt förgätit det, så är det e ställdt i skuggan, och handlingen knyter sig kring Yan fulla tillbakadragenhet i hans förhållande till Sylvestres fos den vackra Gaud. De två vännernas lefnadssaga är hvar lig. I sin friska, vårlika ungdom skall Sylvestre slock från det hem han lämnat för att i Kina fullgöra den franska värneplikten; han faller för en kinesisk kula, dö vägen på ett hospitalskepp i de tropiska vattnen och jo af Indiens trädgårdar. Yann åter, som ändteligen lämnat kadragenhet och gått Gauds trofasta kärlek till möte, ryc svartsjuka hafvet ur sin unga hustrus armar för att sedan e höstnatt bli ett af Islandsfiskets många offer. Dessa och de raktärerna i boken äro visserligen endast integrerande dela ten af den stora natur som skildras, men deras tecknin väl klar och trogen. Törhända kan man förevita förf. idealiserat hjältinnan, då han gifvit henne en i värkligh spord trofasthet och ett så starkt, tåligt och rent kvin Men enkelheten i teckningen ger henne en lefvande sar och är det ej just hennes trofasthet som — i det den ö rens sympati — på samma gång sprider en försoning ö sorgliga upplösningen?

Inom denna enkla ram tecknar förf. de särskilda nerna med en så fin och på samma gång säker hand, att oss från fiskarfartygen på Islands haf liksom för våra ö långa, ljusa sommarnätterna, den praktfulla soluppgången

ımorna när hafvet ligger stilla, eller någon af stormarna i .. Vi sitta vid härden i fiskarstugorna i Paimbol, vi dela längtan vid fönstret i hennes lilla kammare och känna styrf syrendoften i den ljumma vårkvällen, vi lida med Sylsjuttioåriga farmor, en förträfflig bild, där hon insvept ıı una, uppfärgade sjal och utstyrd i sin bästa mössa följer ıen till den sista afskedsorten, innan hennes vackra gosse från henne till detta aflägsna land, från hvilket han ej mer terkomma.

gentligen är förf. målare, han ser och skildrar tingen sådan. Alla dessa situationer äro lika många taflor, klart tecknade ıd en märkvärdig intensitet och glöd i färgen. Vid skildringen ı stackars Sylvestres död t. ex. är det tre taflor solen i ag belyser: i tropikerna är det solnedgång, den bländande ı rullar fram på vattenytan, och genom den öppna stycketill Sylvestres hytt intränger ett bredt band af röd eld, lutar vid hans säng och omger honom som med en gloria; tagne står solen högt uppe på den blåa himmeln och lyser ett mildt, hvitt sken på gamla farmor Yvonne, som sitter r i dörren; vid Island, där det är morgon, stiger hon blek ngsint öfver hafvet, där Yanns fartyg ligger för drift; himıtstrålar ett egendomligt, klart sken, och Island ser ut som mmel, uppstaplade på ett och samma plan. Här är det n, som varit framme. Men därjämte röja hans skildringar gå gång glimtar af diktarens djupare och haltfullare åskåd-Så t. ex. i den nämda framställningen af skilsmässan mellvestre och hans farmor, hvarvid förhållandet mellan den unden gamla är så sant och mänskligt kändt och därför i all et så djupt gripande. Detsamma är fallet vid den mästerildringen af Sylvestres begrafning och den sedvanliga aukpå den aflidnes saker, som under skämt inropas på fartyläck. Långt ifrån att göra en modern fanfaronnad öfver kohjärtats kalla likgiltighet, då han berättar om den munsom väckes af de båda buddhafigurer, dem Sylvestre tagit g som gåfva åt sin fostersyster, tillägger förf. tvärtom med nde godmodighet: „men det var icke af hjärtlöshet, endast löshet som de skrattade, matroserna."

amma vackra syn på tingen och lifvet möter oss i de af Pierre Lotis arbeten, törhända emedan han är för mycald för att vilja dissekera sina gestalter och emedan han s af dem för deras egen skull, ej för att de föra fram de ıa spörsmålen. Och dock är han i andra afseenden fullt modern, impressionist till stilen, öfvermätt på lifvets och önas njutning, blottad på sin barndoms tro, rotlös i ett lif köflat mycket, men kvarlämnat i hans ande om vi så få tt återsken af det sköna, ur hvilket den stammar; tomheten en aldrig fylda längtan, som så ofta frambryter i Pierre krifter, ge oss en negativ bekräftelse på det ideal han sä-

ger sig ha förlorat. Hvad han dock äger kvar är just denna försonande uppfattning af lifvets strider, sorger, kamp och glädje, dess litenhet och dess storhet. Han ser dem i den vackra förklaring, som poesin har rätt att breda öfver lifvet, och det är säkert äfven denna åskådning, som skänkt hans pensel de skiftande, fina färger, i hvilka han frammanar sina gestalter.

Af hvad ofvan blifvit sagdt om Pierre Lotis stil är det lätt att inse hvilken vansklig uppgift det är att återge den på ett främmande språk. I själfva värket kan väl hr Hedberg icke sägas ha öfvervunnit alla svårigheterna; bäst har han lyckats i naturskildringarna.

B. E.

Per Sivle: Gut, led af et hverdagsliv. (Fra landsmaalet.) 136 s. 8:o. Kristiania 1887, Alb. Cammermeyer; 1 kr. 50 öre.

I januarihäftet omnämde vi med några ord en bok på norskt landsmål, nämligen „Sogor“ af Per Sivle. Vi yttrade då att de präktiga berättelserna utan tvifvel skulle finna en tacksam läsarekrets äfven i vårt land, blott de skulle öfversättas till ett språk, som allmänt förstås hos oss. Hr Sivle har nu företagit sig att själf öfverflytta sina „sogor“ till danska och publicerat dem under den titel, som är angifven här ofvantill. Vi rekommendera denna lilla bok på det bästa och hoppas fortfarande att äfven någon svensk öfversättare måtte få tag i den. Per Sivle är en mycket angenäm upptäckt. Om ett och hvarje i hans berättelser förblef dunkelt i deras första, ganska svårbegripliga form, så framstå de nu i sin fulla prydnad i sin danska skrud. Ingen skall ångra bekantskapen med dessa friska, enkla och ofta gripande små berättelser. Vi förutspå den unge författaren — han räknar icke ännu sina år i tre dekader — en vacker framtid.

E. Ls.

Felix: Erindringer fra en norsk smaaby; 111 s. 8:o. Kristiania 1887, Alb. Cammermeyer; 1 kr. 25 öre.

En obetydlig bok, som knappast torde kunna påräkna någon läsarekrets på denna sidan Kölen och Bottenhafvet. Kanske erbjuda de enkla skildringarna af en skolmans små beskymmer och fröjder i en norsk landsortsstad — antagligen för en mängd år sedan — något lokalt intresse i förf:s hemland, men för den utomstående förefalla de skäligen intetsägande. Stilen är mindre liflig och handlingen trögare, än man är van att finna i den moderna norska literaturen, men eljes är den lilla boken flärdfri och uppträder påtagligen utan anspråk.

E. Ls.

Öfversikt.

Landtdagen 1888. IV. I flere af de afskedshälsningar, som enligt öflig sed genom deputationer utbyttes stånden emellan, talades i en eller annan form om de reaktionära tendenser, som vid landtdagen gjort sig gällande. Det var emellertid icke någonting för våra landtdagars historia nytt eller oväntadt, som härmed framhölls beträffande 1888 års ständermöte. Men skilnaden mellan denna och föregående landtdagar var dock den, att af fennomanernas bägge skötebarn, förfinskningsyrkandena och de reaktionära idéerna, de förra numera trädt något tillbaka med afseende å alt hvad härutinnan på senaste tid tillgjorts, medan däremot reaktionen fått ett rikligt värksamhetsfält, särskildt genom beskaffenheten af de frågor som kommit på dagordningen. De reaktionära tendenserna hafva dessutom, om de ock jämväl förut förefunnits inom representationen, dock icke burit sitt hufvud lika högt eller talat ett lika öppet språk som nu.

På detta håll gälde det nu framför alt att motarbeta hvarje förslag till en frisinnad dissenterlag. För frågans öde var det redan olycksbådande, att regeringens proposition i alt väsentligt var affattad i öfverensstämmelse med senaste kyrkomötes utlåtande i ämnet. Det är i och för sig föga öfverensstämmande med den för ärenden af ifrågavarande art föreskrifna procedur, att regeringen förelägger ständerna ett lagförslag af annan lydelse än det hvaröfver kyrkomötets utlåtande inhämtats. Då såsom i förevarande fall, kyrkomötets uttalanden i hufvudsak vunnit afseende vid uppgörandet af den definitiva propositionen i ämnet, har visserligen kyrkomötets rätt icke i sak trädts för när. Men utom att förfarandet, äfven från denna sida sedt, kan anses vara formelt oriktigt, innebär det en omotiverad, i kyrkolagen ingalunda förutsedd ökning af kyrkomötenas befogenhet, då sålunda äfven i annat än kyrkans egna inre angelägenheter kyrkomötena ställas såsom något slags tredje statsmakt vid sidan af regent och ständer. Kyrkomötets utlåtande kan naturligtvis icke förmenas dess betydelse vid en frågas afgörande. Men då regeringen det ena året förklarar sig komma att till ständerna öfverlämna en dissenterlag af ett visst innehåll, men året därpå skrifver om förslaget i öfverensstämmelse med kyrkomötets uttalande, tyder detta icke så mycket på vikten af de anförda skälen, som icke mer på en oriktig uppfattning af kyrkomötenas ställning i lagstiftningsarbetet. Sålunda iklädd en nådig propositions skepnad, kom kyrkomötets åsikt själffallet att vid landtdagen tillmätas synnerlig vikt, och det lades bl. a. till grund för sammanjämkningen mellan ståndens

skiljaktiga beslut. Resultatet blef, såsom kändt, att dissenterlagen icke kommer att gälla andra än sådana protestantiska dissenters, hvilka stå på bibelns och den apostoliska trosbekännelsens grund; att äfven de få utträda endast om de äro tillräckligt många för att bilda en skild församling, samt att civiläktenskap icke ens mellan bekännare af olika trosläror medgifvits. För alla dem, som icke så mycket af dogmatiska skäl, som af bristande tillfredsställelse med statskyrkans prästerskap och dess åskådningssätt önska bilda egna religionssamfund, finnes vid sådant förhållande, såsom under diskussionen äfven framhölls, alls intet rum i den nya lagen. Den dissenterlag som på grund af 1888 års ständers beslut kommer att utfärdas, motsvarar därför ingalunda de anspråk, som kunna och böra ställas på en sådan lag. Men icke desto mindre låter det förklara sig att adeln och borgareståndet, hällre än de läto hela lagen falla, godkände sammanjämkningsförslaget. Dissenters själfva torde, att döma af vissa yttranden af personer inom representationen, anse den af ständerna antagna lagen, oaktadt dess brister, dock vara bättre än ingenting. Det bör dessutom märkas att till det egentliga dissenterlagsförslaget anslöt sig en, om också icke tillfredsställande, förordning om dissenters rätt att bekläda ämbeten, hvilken präste- och bondeständen antagit endast under förutsättning att äfven dissenterlagsförslaget blefve godkändt. Slutligen bör häller icke lämnas obeaktadt att dessa två stånd ansågo icke blott sistnämda lagförslag, utan, i strid mot 1877—1878 års lagutskott och ständer, äfven själfva dissenterlagen innebära ändring af grundlag och sålunda fordra fyra stånds beslut, medan de däremot ej gåfvo den sistnämda lagen grundlagsnatur för framtiden. Då därtill kommer att åtminstone en del af den af ständerna antagna lagen kan i framtiden ändras utan den omgång och tidsförlust, som inhämtandet af kyrkomötets utlåtande tar i anspråk, så synes åtminstone i rent formelt hänseende något hafva vunnits vid den utgång frågan erhöll.

På samma räkning som präste- och bondeståndens beslut i dissenterlagsfrågan får väl äfven skrifvas den öfvervägande majoritet, som i dessa stånd röstade för dödsstraffets bibehållande för mord. Det rättsmedvetande, som fordrar lif för lif, stämmer icke rätt väl öfverens med nutida åskådning. Men å andra sidan må det ingalunda förnekas att inom representationen äfven värkligen vägande skäl för denna straffart anfördes.

Någon utsikt att få densamma utmönstrad ur den nya strafflagen förefans för öfrigt icke. Äfven om adeln i likhet med borgareståndet hade vidhållit sitt första beslut, skulle frågan själffallet i enlighet med sistnämda stånds förslag hänskjutits till förstärkt utskott, då utgången varit gifven med afseende å den pluralitet, hvaröfver dödsstraffets anhängare förfogade inom det ordi-

narie utskottet. Antagligt är för öfrigt att dödsstraffet icke skall komma till allmännare användning, isynnerhet som alternativt äfven lifstidstukthus för mord finnes i lagen utsatt. Tillämpadt endast i undantagsfall, då „folkets rättsmedvetande“ eller en uppretad opinions hämdgirighet fordrar värkställigheten af en dödsdom, saknar detta straff åter alt berättigande. Man måste därför hoppas att det, oaktadt exemplen från andra länder, icke häller i denna nyckfulla form skall ifrågakomma samt att hela detta straff därför icke mer än för närvarande skall finnas till, annat än såsom en aflägsen möjlighet. Äfven sålunda påstås det hafva stor betydelse från afskräckningssynpunkt.

Jämväl i fråga om de i öfverensstämmelse med präste- och bondeståndens beslut i sammanjämkningsväg antagna höga maximistraffen för religions- och sabbatsbrott samt sedlighetsförbrytelser torde man kunna förutsätta att de icke skola komma till tillämpning. Den betydande latitud mellan maximi och minimistraffen, som i öfverensstämmelse med andra nyare strafflagar genomförts äfven i den nu hos oss antagna, lämnar lyckligtvis åt domaren tillräcklig handlingsfrihet härutinnan.

De i den första af dessa öfversikter yttrade farhågorna beträffande strafflagsförslaget voro såtillvida grundade, som i detsamma ingick ett stadgande om tillämpning af de i den militära strafflagen för brott i krigstid utsatta ansvarsbestämmelserna å förbrytelser, begångna å ort som på Kejsaren-Storfurstens befallning förklarats i krigstillstånd. Denna för öfrigt mycket dunkla bestämning blef emellertid af ständerna utesluten, utan att strafflagens promulgation därför ansetts komma att äfventyras.

Till de frågor, i hvilka adeln och borgareståndet stälde sig på en frisinnad ståndpunkt, präste- och bondestånden däremot icke, hörde äfven lagförslaget om makars egendomsförhållanden. Beträffande eganderätten var propositionen i ämnet affattad i hufvudsaklig öfverensstämmelse med gällande lag. Det är häller icke i detta hänseende en reform hos oss i främsta rummet är af nöden. Med sina bestämningar om lika giftorätt för man och hustru samt de undantag från egendomsgemenskapen, som göras för ärfd eller före äktenskapet förvärfd landsfastighet m. m., synes den nuvarande lagstiftningen på detta område i hufvudsak motsvara det förhandenvarande behofvet, under förutsättning dock att, såsom äfven i propositionen skett, möjligheten att genom äktenskapsförord härom på annat sätt öfverenskomma frigöres från de inskränkningar gällande förordning i ämnet anses innebära.

Men däremot är det en berättigad fordran att hustru tillerkännes större befogenhet än hittils i afseende å egendomens förvaltning. Propositionen medgaf därför också hustru rätt att själf råda öfver sin arbetsförtjänst samt sin enskilda egendom, med

undantag dock af fastighet, i fråga hvarom lagförslaget anmärkningsvärdt nog afviker från den eljes tämligen konsekvent genomförda principen, att enskild egendom äfven får af egaren själf förvaltas. Stadgandet därom, att mannen icke utan hustrus bifall må försälja eller pantsätta henne tillhörig fastighet, utsträcktes i propositionen äfven till sådan fast egendom, hvari hustrun eger endast giftorätt. Propositionen innehöll den bestämning, att hustrus enskilda egendom icke må tillgripas för gäld, med mindre äfven hon iklädt sig ansvarighet därför. Då till det ofvan anförda lägges att enligt propositionen, i motsats till hvad nu är stadgadt, äfven förvaltningsbefogenheten makarne emellan kan genom förord ordnas, samt att möjligheten till boskilnad underlättats, synes propositionen öfver hufvud hafva löst den svåra uppgiften på ett lyckligt sätt.

En väsentlig del af lagförslaget gick emellertid förlorad, då präste- och bondestånden motsatte sig utvidgningen af hustrus förvaltningsbefogenhet annorlunda än på grund af förord. I sammanjämkningsväg tillerkändes dock hustru rätt att förfoga öfver sin arbetsförtjänst, och därmed uträttades måhända något för de fattigare samhällslagren, om än den råa styrkan där förmodligen äfven framdeles ofta blir den afgörande.

Äfven i öfrigt var kvinnofrågan i hela sin vidd föremål för åtgärd vid 1888 års landtdag. En proposition om sådan ändring af gällande näringslag, att hustru finge äfven utan mannens tillstånd under vissa förutsättningar drifva näring, godkändes; likaså en motion om kvinnas valbarhet till fattigvårdsstyrelse. Däremot förkastades en motion därom, att kvinna skulle vara myndig vid 21 års ålder, äfven utan att såsom nu behöfva sin önskan därom hos domstol anmäla. En petition om kvinnas tillträde till universitetet omfattades af samtliga stånd, utom prästeståndet. I motsats härtill vann däremot samskolefrågan icke någon framgång. I ett af sina skolbetänkanden föreslog allmänna besvärsutskottet visserligen att flickor skulle få intagas i statens två- och fyrklassiga elementarskolor på ort, där skild flickskola icke finnes inrättad, samt att privata samskolor skulle i likhet med andra läroanstalter komma i åtnjutande af statssubvention, men förslaget vann icke ständermajoritet. Den förra punkten hade måhända haft jämförelsevis stor utsikt till framgång, och därmed skulle en god tjänst gjorts flickundervisningen i våra mindre städer, i hvilka en sådan endast under förutsättning af samskolesystemet är ekonomiskt utförbar. Men då utskottet i samma kläm berörde äfven samskoleidén såsom sådan, förkastades förslaget i sin helhet af präste- och bondestånden, i det senare dock med en ej altför stor majoritet.

En annan modern fråga förekom vid årets landtdag, den om arbetarnas ställning. Ett lagförslag om skydd för fabriksarbe-

re blef nämligen af ständerna antaget och likaså en petition anende arbetareförsäkring.

Större intresse tillvunno sig emellertid nykterhets- och sedhetsfrågorna. Såsom yttringar af dagsopinionernas sträfvan att e så mycket genom skäl, som icke mer genom antalet underrifter med mera söka invärka på lagstiftningen och, såsom peionen rörande sedlighetsfrågan, till och med på lagskipningen, tjänade de vid landtdagen inlämnade petitionerna på dessa omlen icke att understödas. I nästan hvarje fall blef också stänmas svar afböjande. Så vidt det gälde en petition om underning af förhållandena på de orter, där förbudslag mot rusgifde drycker helt och hållet eller delvis är gällande, beslöto sig nderna dock för en petition om utsändandet af något slags pendiater för att på ort och ställe taga reda på förhållandena, hvilket gagn för frågans opartiska belysning må lämnas gdt; likaså beslöto ständerna en petition om statsunderstöd en kuranstalt för drinkare.

I flertalet af de lagstiftningsfrågor, för hvilkas behandling l senaste landtdag i det ofvanstående i korthet redogjorts, mmo ständerbeslut till stånd endast genom sammanjämkningar h kompromisser mellan delvis diametralt motsatta åsikter; betten kunna därför häller icke göra intrycket af helgjutenhet el- betraktas såsom annat än öfvergångsåtgärder. Undantag härån gör dock den nya strafflagen. Men såsom ofvan antydts, ro åsikterna äfven i afseende å denna mycket delade, så vidt n nämligen alls var föremål för öfverläggning inom stånden. I riga delar åter torde strafflagen böra betraktas icke såsom en odukt af ständernas lagstiftningsvärksamhet, utan såsom ett ridiskt fackarbete, hvilket äfven med skäl kan sägas om de af inderna antagna lagförslagen beträffande koncession och inteckng i järnväg samt om skeppsregister och hypotek i fartyg äfnsom angående varumärken.

Om vi från lagstiftningsärendena i egentlig mening öfvergå l öfriga områden af det nu afslutade landtdagsarbetet, torde pmärksamheten främst böra egnas behandlingen af kavalleriigan. Nödvändigheten af vår militärinstitutions komplettering d specialvapen framhölls redan vid värnepliktslagens antagande, h särskilda stadganden i denna lag blefvo äfven af ständerna öfverensstämmelse därmed omformulerade. Icke häller vid nna landtdag ifrågasattes önskvärdheten af ett inhemskt kavali. Men den därmed förenade ökningen af militärbördan framllade naturligtvis betänkligheter, och af sådan anledning framldes äfven ett förslag därom, att samtidigt med kavalleriets pställande en af infanteribataljonerna skulle indragas. Det påds emellertid att ett förslag härom icke hade utsikt att godnnas på högsta ort, och icke häller inom representationen kunde

det påräkna synnerliga sympatier. Förslaget fick därför falla, och då det häller icke ansågs möjligt att i nämnvärd mån reducera infanteribataljonernas numerär, återstod icke annat än att för kavalleriet bevilja såväl medel som manskap utöfver de för infanteriet faststälda staterna. I fråga om den finansiella sidan kunde det därvid icke undgå att göra ett jämförelsevis godt intryck, då det blef bekant att den ursprungliga planen om två regementen med en skild brigadstyrelse öfvergifvits, samt att i stället endast ett regemente skulle uppsättas. Ehuru antalet beridet manskap enligt hvartdera förslaget skulle blifva lika stort, stälde sig nämligen det senare af dem betydligt billigare [1]) med afseende å obehöfligheten af en brigadstyrelse samt det minskade antalet officerare och tjänstemän med mera. Vidkommande åter det erforderliga tillskottet i manskap, föreslogs i propositionen en ökning af fredsnumerären från 5000 till 6000 man. Men då de nuvarande staterna för infanteribataljonerna uppgå till 4741 man samt kavalleriet icke beräknats komma att utgöra mer än omkring 800 man, medgafs icke af ständerna en större ökning af fredsnumerären än till 5600 man. För att emellertid icke öka värnepliktstungan eller med andra ord sannolikheten för de värnepliktige att nödgas inträda i aktiv tjänst, föreslogs dels att hela den för kavalleriet erforderliga styrkan skulle utgöras af värfvadt manskap, dels att de obevärade, som, det påtänkta kavalleriet inberäknadt, komme att uppgå till omkring 400, skulle fast anställas, med afseende särskildt därå, att de obevärade användas i sysselsättningar, som alls icke utbilda dem i vapnens bruk. Dessa förslag vunno dock icke nämnvärdt understöd inom representationen. Hufvudvikten lades därpå, att icke en större ökning af fredsnumerären medgafs, än kavalleriets uppställande erfordrade. Då nämligen truppernas organisation och fördelning på olika vapen med mera jämlikt värnepliktslagen afgöres af regenten ensam, hade, i händelse propositionen oförändrad antagits, en utväg öppnats att utan ständernas hörande yttermera öka vår militär med det för oss ingalunda obetydliga antalet af 400 man.

Vid sidan af kavallerifrågan voro öfriga beslut beträffande militären af ringa betydelse. Omnämnas bör dock ett förslag därom, att reservmanskapets öfningstid, nittio dagar, icke såsom nu behöfde fördelas på tre år å rad, utan finge anordnas under ett eller två år, i senare fallet med eller utan ett års mellanskof. Det nu gällande stadgandet ger också utan tvifvel skäl till anmärkningar både ur militärisk och ur reservmännens egen synpunkt. Men såsom propositionen i ämnet var formulerad, lämnades det vederbörande öppet att än följa ett, än ett annat system. Propositionen antogs därför häller icke af ständerna i denna del.

---

[1]) 770 000 mark om året i stället för 910 000 mark enligt det tidigare förslaget.

Kavalleriets underhåll kommer att framdeles betunga ständerbudgeten, beräknad för en period af tre år, med $2^1/_2$ à 3 miljoner mark. Men under instundande finansperiod behöfva bevillningsmedel icke för ändamålet tagas i anspråk. Det belopp af 1 900 000 mark, som före utgången af 1891 beräknats komma att erfordras, skulle nämligen enligt propositionen anskaffas dels genom användande af militiebostället kassans behållning samt öfverföring till militiefonden af krigsmanshuskassans årsinkomster, dels sålunda, att 550 000 mark öfverlämnades såsom räntefritt förskott från statsvärkets utlåningsfond. Någon skyldighet att återbetala detta förskott kunde ständerna emellertid icke ikläda sig. Bilden af regeringen såsom den rika mannen, som beviljar nationen lån på förmånliga vilkor, var under rådande förhållanden nog så sakenlig, men dock i detta fall framstäld i altför starka färger. Ständerna beslöto därför helt enkelt att hemställa om beloppets öfverförande utan återbetalningsskyldighet till militiefonden, och antagligt är väl att detta förslag icke skall möta några svårigheter. I öfrigt stälde sig åter militärbudgeten betydligt lindrigare än vid senaste landtdag, då den beräknades ungefär två miljoner för hög, i följd hvaraf äfven en motsvarande besparing egt rum. Icke häller i andra delar företedde de statsutgifter, för hvilkas bestridande medel af ständerna anvisas, någon nämnvärd stegring. Jämte det samtliga nu gällande bevillningar godkändes att utgå äfven för instundande finansperiod, kom det däremot vid ofvan antydda förhållande naturligtvis icke ens i fråga att, såsom dock vid 1885 års landtdag förutspåddes, åter införa den då afskaffade inkomstbevillningen. Icke häller fann representationen anledning att bifalla till en af regeringen föreslagen, till omkring 100 000 mark om året beräknad stämpelskatt å växlar. Likaledes förkastades ett förslag om brännvinsskattens förhöjning till 65 penni per liter. Propositionen härom gälde visserligen, att döma af rubriken, endast tillämpning af metersystemet vid tillvärkning och försäljning af brännvin. Men det afrundade tal af 65 penni per liter, som i propositionen i sådant afseende föreslogs, innebär dock en icke obetydlig skatteförhöjning. Med afseende å den ökade frestelsen till lurendrejeri med mera, som en ytterligare förhöjning af brännvinsskatten kunde medföra, förkastades förslaget af två stånd, och då vederbörande utskotts sammanjämkningsförslag, det ena efter det andra afböjdes, förklarade utskottet att skatten per liter borde i öfverensstämmelse med den nu gällande, för kanna blifva 61,134 penni. På inbjudning af prästeståndet förenade sig samtliga stånd sedermera om 62 penni per liter.

Finansfrågornas behandling företedde vid denna landtdag den afvikelse från praxis vid de närmast föregående, att någon finanskalkyl för den instundande treårsperioden icke till ständerna öfverlämnades. Godkännandet på förhand af en sådan, om ock endast approximativ kalkyl lär ansetts innebära något slags in-

skränkning i monarkens dispositionsrätt öfver ordinarie statsmedel. En af vederbörande expedition i senaten uppgjord kalkyl öfverlämnades emellertid till statsutskottet och delgafs ständerna såsom bilaga till utskottets allmänna anslagsbetänkande.

Långt mer uppmärksamhet väckte några i propositionen angående tobaksbevillningen införda uttryck, som syntes tyda på att denna bevillning ansågs göra intrång på monarkens rätt att pålägga tullar, ehuru bevillningen dock „för denna gång“ föreslagits att fortfarande utgå. Mot ett sådant betraktelsesätt inlades af samtliga stånd en protest, men till någon vidare åtgärd föranledde frågan icke. Då denna bevillning oundgängligen erfordras för anvisande af medel för militära behof, torde väl ständerna äfven vid en kommande landtdag, vare sig de fått emottaga proposition därom eller icke, åtaga sig enahanda bevillning. Då återstår väl icke för regeringen annat än att fastställa den eller också anvisa motsvarande bidrag af ordinärie statsmedel.

Till kommunikationsfonden anslogs vid denna landtdag liksom vid de föregående hela inkomsten af brännvinsskatten, efter afdrag dock af kontrollkostnaden äfvensom kommunernas andel samt ersättningen till statsvärket för det forna brännvinsarrendet. Det belopp, som härigenom komme att tillfalla kommunikationsfonden, beräknades till 2 675 000 mark om året eller sammanlagdt 8 025 000 mark. Nettoinkomsten på statsjärnvägarnes exploitation upptogs åter till 2 400 000 mark om året eller tillsammans för treårsperioden 7 200 000 mark. Emellertid anslogo ständerna utöfver de till 3 456 000 mark om året uppgående annuiteterna på järnvägslånen, för instundande finansperiod till järnvägsbyggnader följande summor: 5 840 780 mark till slutförande af Savolaksbanan samt inlösen af statskasseobligationer till ett belopp af 4 000 000 mark, hvilka ständerna bemyndigat regeringen emittera för bestridande af de redan under innevarande år för banan erforderliga utgifter, så vidt nämligen kommunikationsfondens tillgångar beräknats otillräckliga för det af ständerna i sådant afseende anvisade anslaget af 6 300 000 mark; 11 000 000 mark till arbeten å den karelska banan jämte bibana till Imatra [1]); 1 600 000 mark till påbörjandet af en bana mellan Tammerfors och Björneborg; till Kotkabanan, efter afdrag af Kotka stads till 500 000 mark uppgående bidrag, 2 147 000 mark samt till hamnspår i Wiborg 205 000 mark och i Wasa 50 000 mark äfvensom för järnvägsundersökningar 30 000 mark eller sammanlagdt 31 240 780 mark. För att kunna förfoga öfver de erforderliga summorna föreslogs i regeringens proposition en konvertering af 1874 och 1881

[1]) Hvad bibanan angår, motsatte sig prästeståndet anslagets utgående under instundande finansperiod, men anslaget beviljades i denna del af förstärkt statsutskott med 41 röster mot 19.

års $4^1/_2$ procents lån till lägre procent samt på betydligt förlängd amorteringstid, i hvilket fall utan förhöjning af de årliga annuiteterna ända till 14 miljoner mark beräknats blifva disponibla för järnvägsbyggnader. Förslaget blef äfven af ständerna godkändt, ehuru nödig hänsyn till innehafvarene af obligationer hörande till ett så nyligen emitteradt lån som det af 1881, måhända hade bort föranleda att denna gång konvertera endast 1874 års lån med sådan ökning af annuiteten, som erfordrats för att utöfver detta låns återstående kapital erhålla de för järnvägsbyggnaderna behöfliga beloppen. Försiktigheten hade måhända dessutom bjudit att allraminst nu, då regeringen jämlikt ett af ständerna godkändt förslag kommer att konvertera äfven donationslånen, samtidigt uppsäga ett så betydande lån som det ifrågavarande, hvilket med afseende därå, att äfven 1881 års lån inbegripes, kommer att utgöra omkring 40 miljoner.

Den beslutna utvidgningen af vårt järnvägsnät var det mest tillfredställande resultatet af det nu afslutade ständermötets värksamhet, liksom ständernas beslut rörande våra järnvägar äfven tillförene vid sidan af åtgärderna för folkskoleväsendets utveckling upptaga de vackraste sidorna i våra landtdagars historia. Huruvida det skall visa sig möjligt att äfven framdeles fortsätta med järnvägsbyggandet i samma skala som hittils kan emellertid ifrågasättas. Den mängd petitioner rörande både järnvägar och kanaler, som ständerna vid denna landtdag omfattade, tyder visserligen på att representationen icke hyser tvifvelsmål i detta hänseende. Men med de belopp som vår militär alt framgent tar i anspråk, ehuru allaredan mer än 40 miljoner mark uppoffrats, är den tid måhända icke så aflägsen, då brännvinsskatten åtminstone icke i sin helhet kan disponeras för kommunikationsväsendet. I själfva värket lär redan inom regeringen fråga varit väckt om förhöjning af brännvinsskatten med 10 penni för liter till bestridande af kostnaderna för kavalleriet. Upptagandet af nya lån är visserligen en utväg, som framdeles, då det gäller byggandet af jämförelsevis rentabla banor, kan anlitas med långt större skäl än hittills. Men det är icke sagdt att det på förmånliga vilkor låter sig göra att jämförelsevis ofta uppträda såsom lånsökande på marknaden eller att ständerna ens skola vara benägna att besluta sig därför. För att järnvägsbyggandet emellertid äfven framdeles skall kunna fortgå i önskvärd omfattning, återstår endast en utväg, den nämligen, att regeringen med dess år för år ökade tullinkomster, i öfverensstämmelse med en vid denna landtdag besluten, af regeringsmedlemmar i ridderskapet och adeln tillstyrkt anhållan, måtte till kommunikationsfonden afstå öfverskottet af ordinarie statsmedlen. Ett sådant tillvägagående vore dessutom så mycket naturligare, som flere hundratusen mark årligen inflyta till statskassan i form af tull för artiklar, hvilka importerats för järnvägarnas behof, samt åtminstone dessa belopp på något sätt borde komma landets kommunikatio-

ner till godo. I ingen händelse behöfver för öfrigt något afbrott i järnvägsbyggandet ännu befaras. Nästkommande ständer skola nämligen stå inför ett faktum af två till någon del utförda järnvägar, nämligen den karelska och den björneborgska, för hvilkas slutförande medel måste anskaffas. Men osäkert är huruvida statsvärket äfven därefter skall i samma mån som hittils öfvertaga byggandet af nya järnvägar, eller om icke det privata initiativet, under förutsättning af större eller mindre statssubvention, därvid skall komma att tagas i anspråk.

Ehuru denna öfversikt ingalunda är afsedd att utgöra en fullständig redogörelse för landtdagens arbeten, torde vi dock yttermera böra uppmärksamma några ärenden af jämförelsevis stor betydelse.

Finlands banks förvaltning och särskildt bankens senaste räntenedsättning äfvensom inrättandet af nya kontor i landsorten var inom stånden föremål för en synnerligen liflig debatt, som dock icke ledde till nämnvärdt resultat. Bankens vid utgången at sistlidet år odisponerade vinstmedel, 4 772 834 mark 25 penni, öfverfördes till allmänna bevillningsfonden, med afböjande af regeringens förslag därom, att en del af dessa medel skulle tillfalla kommunikationsfonden.

I bankens reglemente vidtogs bl. a. den förändring, att bankens sedelutgifningsrätt ökades med tio miljoner mark, men däremot icke, på sätt bankutskottet dock föreslagit, dess grundkapital. Därjämte berättigades banken att emottaga äfven öppna depositioner af värdepapper och obligationer samt att för insättarnes räkning å dessa lyfta ränta, dividend eller kapitalafbetalning.

Fördelningen af Längmanska fondens vinstmedel var äfven vid denna landtdag ett tvistefrö. Adeln och borgareståndet förklarade att beslutet i frågan skulle betraktas såsom en enda odelbar kläm, som sålunda borde i sin helhet blifva föremål för sammanjämkning, i händelse att sådan blefve af nöden. Präste- och bondestånden ansågo åter sin handlingsfrihet påvärkas af nämda beslut och togo sig däraf anledning att låta frågan om vinstmedlens fördelning denna gång falla.

Ständerhusfrågan förorsakade jämförelsevis ringa bekymmer. Med afseende å det pris af 1/2 miljon mark, som ständerhusdelegationen erlagt för det blifvande ständerhusets tomt, visade sig visserligen den af ständerna anslagna summan 1 1/2 miljon mark otillräcklig för uppförande af ett hus enligt de ritningar, som emellertid af delegationen godkänts. Men vederbörande arkitekt vidtog särskilda reduktioner och ändringar i dessa ritningar, och delegationen behöfde därför endast anhålla om ett anslag af 100 000 mark för möbel m. m., samt under förutsättning att ständerna önskade bibehålla hela den inköpta ständerhustomten, oaktadt en del däraf icke var för ständerhuset behöflig, eventuelt yttermera

100 000 mark. Hela det begärda beloppet beviljades. Ständerhusfrågan har sålunda sent omsider fått sin lösning, ehuru tyvärr alla fyra stånd icke komma att befinna sig inom samma byggnadskomplex.

Ett af regeringen framlagdt förslag till förändringar i 1883 års skjutsförordning hade redan i utskottet undergått betydande modifikationer. Såsom det under diskussionen i stånden upplystes, var själfva utskottsbetänkandet en kompromiss mellan olika meningar. Efter det yttermera sammanjämkning af de skilda ståndens beslut egt rum samt slutligen en af bondeståndet framstäld inbjudning i hufvudsak antagits, återstod stort ingenting annat af hela lagförslaget, än att ersättningen för extra skjuts bestämdes till fem penni för kilometer utöfver vanlig skjutslega, i stället för att den nu utgår med denna legas dubbla belopp.

Af ständerna antogos vidare särskilda förordningar: om förvarandet af äldre till häradsarkiven hörande handlingar; om ändring af legohjonsstadgan, dock med bibehållande af flyttningstiden; om den i kommunala angelägenheter gällande röstbegränsningens tillämpning äfven vid borgmästare-, rådmans- och magistratssekretareval samt om frälsemans behörighet till dessa tjänster; om sjöförklarings afgifvande jämväl till ordningsrätt; om upphäfvande af häradsnämdemäns frihet från skjutsningsbesvärets utgörande; om hvad i afseende å hingstars utsläppande på bete skall iakttagas; om aflyftande af den i vissa delar af Wasa och Uleåborgs län utgående hospitals- och lasarettsfyrken; angående förändrad lydelse (beträffande reservofficerare) af § 4 i förordningen af den 3 februari 1868 om de rättigheter som tillkomma tjänstemän på indragningsstat; om tillämpning af 1864 års fridlysningsstadga å telefoninrättningar samt om tillägg till 1868 års förordning om vattenledningar och vattenvärk (i syfte att tillgodose industrins behof).

Förutom de i det föregående, om ock endast i förbigående, omnämda motioner och petitioner, omfattades af ständerna följande motioner: om personell fattigafgifts erläggande, icke såsom hittils af den som fylt 15 år, utan af hvarje mantalspenningar betalande man och kvinna; om iakttagande af samma ordning vid borgmästare-, rådmans- och magistratssekreterareval, som vid andra kommunala valförrättningar; om bärgstingsgästningens upphörande samt om ersättning af allmänna medel åt vittnen i större brottmål; äfvensom nedannämda petitioner: om åtgärder till underlättande af Mariehamns anlöpande såsom reparations-, order- och nödhamn; om befrämjande af sjöfarten på Ladoga; angående sådan ändring i gällande skolordning, att besvär finge anföras öfver ådömd varning; om upphörande af den i Wasa och Uleåborgs län ur sterbhusen utgående afgift till länelasarettens underhåll; om upphörande af den i en del städer i Wiborgs län utgående skolafgiften; om revision af gällande författning angående kungsådra; om höjande af gymnastikundervisningen; om minskning af postafgifterna för tidningar; om förbättrande af barnbördsinrättningarna; om skatteförmedling på Åland samt uti de-

lar af Egentliga Finland; om ändrad vadetid för Åland; om tidsenlig undervisning i hälsovård; om förbättrande af kronolänsmännens ställning; om revision af landets kartvärk; om gemensam tid för landet, samt om odlingslån.

Af propositionerna, fyratioen till antalet, ledde endast två icke till resultat; ingendera strandade mot det så mycket omskrikna hindret: två stånd mot två. Den ena, som afsåg att på kommunalnämdens medlemmar öfverflytta något slags polis- och angifvareåliggande, förkastades af samtliga stånd. Den andra, angående skollärares afgång vid viss ålder, hade åter ett i många afseenden egendomligt förlopp. Den åtföljdes från utskottet af en af adelns samtliga medlemmar undertecknad reservation, i hvilken oafsättlighetsprincipen betonades, men antogs emellertid med mindre förändringar äfven af adeln, jämte det reservationen under debatten inom samtliga stånd på det häftigaste angreps. Men då det gälde sammanjämkning af ståndens i mycket ringa grad skiljaktiga beslut, frångick prästeståndet icke en af ståndet antagen formulering, enligt hvilken lärare, som i följd af den föreslagna förordningens bestämmelser afgått, skulle komma i åtnjutande af „anständigt", icke såsom utskottsbetänkandets ord lydde, „anständigt och efter tjänstetiden afpassadt" lifstidsunderhåll. Härpå fick hela förslaget äfven falla, såsom berörande grundlag samt prästeprivilegier och därför påkallande samtliga stånds bifall.

Motionerna föranledde 19 utskottsbetänkanden, som dock för det mesta voro afstyrkande, dels af sakliga skäl, dels emedan motionsförslagen icke voro affattade i föreskrifven form. På få undantag när blefvo de därför äfven af ständerna förkastade.

Ett ännu ogynnsammare öde hade petitionerna, äfven de som icke vägrats remiss. Af de värdefullare af de till ett antal af ett par hundrade till utskott för förberedande behandling öfverlämnade petitionerna blefvo fyratiotvå, (som remitterats till stats-, lag- eller ekonomiutskotten), alls icke behandlade. Af de öfriga, hvilka utgjorde föremål för 51 utskottsbetänkanden, hade flertalet fått sin dom redan genom utskottets afstyrkande kläm; äfven af dem, som utskottet för sin del tillstyrkte, kunde endast ett fåtal för sig vinna nödig ständerpluralitet. Sålunda kommer någon skolpetition icke att af denna landtdag aflåtas, likaså ingen språkpetition. Långt större agitation än dessa väckte för öfrigt den föreslagna petitionen om författaregager, hvilken dock föll i såväl präste- som borgareständen, synbarligen i följd af motsatta motiv. Mer än genom antalet och arten af de petitioner som inlämnades, är den nu afslutade landtdagen anmärkningsvärd genom uteblifvandet af den så länge förebådade petitionen om en representationsreform. Skälen till att denna icke kom till stånd torde närmast få sökas i en viss obenägenhet för reformen

bland prästeståndets medlemmar och ännu mer i en vink om att reformförslaget icke skulle väl upptagas på högsta ort.

Den bild af de skilda stånden och partiställningen inom dem, som lämnades i denna tidskrifts februarihäfte, har i hufvudsak visat sig riktig, utom hvad beträffar prästeståndet. Enigheten har där i själfva värket varit mindre än i andra stånd. Åtskilliga viktiga principfrågor ha sålunda blifvit afgjorda med endast några få rösters majoritet, och det obestridda inflytande, som universitets- och skollärarne tidigare haft inom ståndet, har numera i hög grad aftagit.

E. Schybergson.

Till finskan öfversatta utländska noveller. Bland smärre noveller från senare tid hafva flere af *Leo Tolstois* under sistförflutna år genom öfversättningar införlifvats med den finskspråkiga literaturen. Det egendomliga har inträffat, att tvänne af vårt lands förnämste förläggare samtidigt utgifvit den största bland dem, nämligen bilderna från Sevastopols belägring. Detta arbete bör räknas till förf:s smärre berättelser förnämligast därför, att det icke innehåller någon sammanhängande skildring af den väldiga strid, som af världens mäktigaste nationer utspelades om den ryska fästningens besittning, utan vi blott få vara vittnen till några enskilda „bilder“ från detta drama, ofta stämningsfulla, som alt hvad förf. skrifver, men ofta äfven af ganska obetydligt innehåll. Likväl skönjes äfven i alla dessa den framstående karaktärstecknaren och människokännaren, t. ex. när han uppehåller sig vid krigarnes känslor och tankar, då de närma sig någon fara eller stå öga mot öga med döden. Alla mänskliga svagheter framträda då och förefalla så naturliga och påtagliga, att man aldrig vill som feghet stämpla de handlingar, som utföras af självbevarelsedrift. Afven det onaturliga och fasansfulla i ett krig emellan människor, hvilka borde älska hvarandra som bröder, framstår ofta klart för läsaren. Att förf. skjuter skulden för stridens utbrott på västerlandet och framställer kriget från Rysslands sida såsom självförsvar är — också rent mänskligt. I dessa Tolstois noveller har den finska literaturen fått en tillökning af värkligt värde. — Hvad åter själfva öfversättningarna vidkommer, är den på hr Söderströms förlag onekligen bättre och återgifver trognare förf:s stämningsfulla språk, ehuru äfven här ofta framsticker en ensidigt teoretisk skollärdom, som ej tillika känner uttryckssätten ur det praktiska lifvet; detta isynnerhet vid begagnandet af de för finskan så egendomliga onomatopoetiska uttrycken. Sign. „Olga“, som ombesörjt de på hr Edlunds förlag utkomna öfversättningarna af så väl bilderna från Sevastopol som en mängd af Tolstois små novelletter, har något förkortat det

förstnämda arbetet. Härvid har en god del af den fina, poetiska doft, som är egen för förf:s stil, gått förlorad, och genom slutkapitlets bortlämnande har taflan blifvit liksom utan ram. Eljes flyter äfven hennes språk ofta tämligen ledigt och är ej behäftadt med altför många fel.

Wasa tryckeribolag har låtit till finskan öfversätta *Alphonse Daudets* små berättelser, de flesta innehållande mycket lifliga skildringar från det stora olycks-året 1870. Många bland dessa äro obetydligare och kunna vara af intresse blott för fransmän, som noga hafva reda på de historiska och lokala detaljerna; det hade väl varit skäl att vid införandet af dessa skizzer i den finska literaturen göra ett urval. Men i samlingen förekomma också flere alldeles utomordentliga bitar, där troheten mot fäderneslandet ända in i döden får ett det vackraste eftermäle, och där förräderiets lömska vägar eller Bazaines oduglighet lägges i öppen dag. Dessa korta stycken kunna upplifva hvilket folk som hälst till trohet mot fäderneärfda seder, institutioner och språk; och då denna trohet behöfver näring litet hvarstädes, fans det tillräckligt skäl att göra ifrågavarande berättelser tillgängliga äfven för finska läsare. Öfversättaren tyckes känna finska språkets lexikaliska ressurser rätt bra, men hans återgifvande förefaller emellanåt styft, ordagrant och gammaldags. Särskildt tyckes han med förkärlek begagna aspirationstecken — t. ex. kau'an, Champigny'yn (illativ) o. dyl. — samt flere konstruktioner, som den nyare syntaxen utmönstrat.

Af ungefär liknande innehåll som Daudets äro de tre noveller af *Emile Zola,* hvilka sistförfluten vår utkommo hos hr V. Söderström, öfversatta af hr Erkki Erkko, en broder till den kände skalden. De äro icke, såsom några misstänkt, skrifna i en lättfärdig, stötande ton, utan de äro något skizzerade, men med fransk esprit och sydländsk glöd komponerade, spännande berättelser ur det lägre folkets lif i Frankrike. Två bland dem behandla äfven ämnen från krigstider. Den största och förnämsta, „Fyra dagar ur Jean Gourdons lif", beskrifver så väl solskensvarma som dystra dagar, och ur det dystra slutet, efter det flodöfversvämningen beröfvat hjälten nästan alt som var honom kärt, lyser dock fram en gnista hopp om att han åter skall lefva upp i sin räddade dotter. Förläggaren har enligt vår tro icke gjort den finska literaturen en otjänst genom att därmed införlifva dessa spirituella skizzer, hvilka äfven framträda i en ganska oklanderlig öfversättning.

Af Wasa tryckeribolag har äfven publicerats en öfversättning af *George Sands* franska folksagor och sägner. Men dessa hafva, åtminstone i vårt tycke, icke varit förtjänta att öfverflyttas till något annat språk. De äro nämligen alls icke skrifna så, som folket berättar dem, utan förf. har själf satt till pappers det hon hört om det franska folkets tro på troll och spöken. Här saknas sålunda helt och hållet den folkeliga enkelhet och naivitet, som

förlänar dylika sägner deras största behag. Förf. har icke häller själf kunnat förläna dem någon poetisk doft, utan har tvärtom ur egen fatabur tillagt torra reflexioner öfver sägnernas uppkomst, hvilka reflexioner dock icke innehålla några jämförelser med andra folks motsvarande fantasifoster och egentligen icke ha något värde. Innehållet i dessa folksägner utgöres dessutom af skrock, spökhistorier och andra vidskepligheter, hvilka enligt vårt förmenande icke ega det allmänna intresse, att de skulle förtjäna spridas ens inom eget land, än mindre annanstädes. Man måste med skäl fråga hvarför öfversättarens ganska goda förmåga att behandla det finska språket blifvit slösad på ett så onyttigt arbete. — Ungefär samma fråga måste man göra sig med anledning af *Arne Garborgs* i samma häfte intagna och lika vidskepliga, om ock glänsande folklifsskildring „Paholaiselle luvattu", hvilken ett år tidigare publicerades på hr Edlunds förlag under namn af „Paholaiselle myöty" i fru Canths oöfverträffliga öfversättning (jfr F. T. XXIII 218).

En bättre folkläsning är då den schweiziske novellförf. *Gottfried Kellers* Die Leute von Seldwyla, hvaraf på finska under namn af „Seldwylan asukkaat" första häftet utkom under sistlidet år på E. Hagelbergs förlag i Tammerfors. Keller är en god romantiker, som skildrar det schweiziska folklifvet på ett ledigt och känslofullt sätt; de inströdda reflexionerna äro oftast träffande och sunda, om ock emellanåt för vidlyftiga och tröttande. Emellanåt förfaller förf. uti ytterliga plattheter. Den första på finska återgifna novellen, „Juro Heikki", afser att visa huru stort moraliskt bedrägeri den låter komma sig till last, som af egoistiska motiv hos en annan uppammar en varm känsla utan att själf tänka på att gifva den något gensvar. Här har dock läsaren emellanåt vid hufvudpersonens långa berättelser om sina skiftande öden i främmande land lust att göra som den berättandes mor och syster, hvilka — sofvo under större delen däraf! Om något torftigare än detta kan tänkas, så är det den omständigheten, att den berättande älskaren, när han finner sin kärlek försmådd, kallar föremålet därför „den största åsna han någonsin sett" och „en enfaldig, lågsint gås"!! Till det orimligt platta i originalet kommer härvid i den finska öfversättningen ännu den omständigheten, att de nämda djuren enligt enligt finnens föreställning icke äro behäftade med den portion af dumhet, för hvilken de hos andra folk gjort sig bekanta. — Den andra novellen, „Seitsemän suoramielisen lippu", är däremot en den enklaste, friskaste folkskildring från det schweiziska småstadslifvet, som kan uppmuntra till medborgerligt intresse oeh medborgerlig värksamhet. — Öfversättningen af dessa noveller är rätt god. Blott om en egenhet önskade vi göra en anmärkning, hälst som denna egenhet tyckes vara tämligen allmän. Vi mena vissa skriftställares benägenhet att sammanskrifva flere till en fras hörande ord. Hr —ai—, som öfversatt de ifrågavarande novellerna, skrifver

t. ex. *senkintähden*. Lika orätt är att skrifva t. ex. jotavastoin o. dylikt.

Tvänne intressanta noveller utkommo till sistliden jul på hr V. Söderströms förlag uti hans samling „Kodin kirjasto.“ Båda behandla händelser från Grekland, men den förra, „Lukis Láras“, är öfversatt från nygrekiskan och behandlar episoder från grekiska frihetskriget på 1820:talet, medan den senare, benämd „Aphrodite“ (af *Ernst Eckstein*), för oss till det gamla, klassiska Hellas' tider. Den förras författare är en gammal, i London bosatt grek från Kios, som måste fly från denna sin härliga fäderneö undan de barbariska turkarnas sköflande hand. Ehuru förf. ofta uttänjer sin berättelse med egna resonnemang öfver människolifvets vansklighet, blir läsaren dock oemotståndligen gripen af hans spännande och åskådliga skildringar af sina egna och de sinas skiftande öden och af turkarnas framfart i dessa härliga, ärorika trakter. — Ecksteins novell framställer med rik fantasi det brokiga lifvet i Miletos under dess klassiska blomstringstid. Stycket har ganska god tidsfärg, men förf. lägger tillika i dagen en egenhet, som till en del betager hans skildringar deras trovärdighet: vi mena benägenheten att drifva faran och olyckan till dess allra yttersta gräns, innan den oförmodade räddaren kommer, ofta ganska omotiveradt, samt i ett nu ställer alt till rätta igen. — Det nöje läsaren erfar vid läsningen af dessa tvänne noveller ökas till en betydlig grad af den utmärkta, ja mönstergilla öfversättningen, af K. Forsman, med sin beundransvärda förmåga att på ett lätt och naturligt sätt bilda nya, för folkspråket främmande ord.[1]) I det hela erfar man vid läsningen af hr K. F:s öfversättning samma nöje, som om man läste ett finskt original.

O. G.

Teater. *Svenska teatern* hade för konkurrensen med den föga teatermässiga årstiden under säsongens sista dagar att taga till hr G. af Geijerstams lustspel *Svärfar*. Stycket visade sig också ega förmåga att ge fulla hus. Det är rätt fyndigt ihopsatt och personerna hafva åtminstone delvis ett värklighetstycke, som bär upp handlingen. Och framför alt är stycket muntert. „Svärfar“ är en rik professor, hvars älsta dotter mot hans vilja, men till moderns förtjusning förlofvat sig med en löjtnant. Han, fadern,

[1]) Vi kunna dock ej underlåta att anmärka en brist på noggrannhet i konstruktionen, som vi förmärkt äfven hos andra. Vi hafva antecknat sådana uttryck som t. ex. „ne olivat ainoat uutiset, mitä saimme“ (I. p. 13); „minä sain todistuksia siitä, mitä jo alusta olen tietänyt“ (II. p. 110); „ne kärsikööt nyt, mitä ovat rikkoneet.“ Förutom det ganska ovanliga bruket af *mikä* såsom relativt pronomen, borde framför alt totalt objekt användas i alla dessa bisatser.

ycker ej om den prägel af ålder och värdighet han anser svärfarsnamnet gifva honom, och lika litet är han nöjd med att få betala de räkningar, löjtnanten oförsynt låter sända till honom. Han skulle därför hälst blifva svärsonen kvitt, hvari han också lyckas, sedan han öfverraskat löjtnanten på bar gärning med att kyssa husjungfrun. Dessutom har han fått en bundsförvandt i en målare, hvars bekantskap han gjort i Paris, och hvilken blir förälskad i fästmön och slår löjtnanten ur brädet, redan innan kurtisen med husjungfrun blir bekant.

Professor Klint är en efter tyskt komedimönster tillskuren typ och likaså hans hustru. Professorn finner i äktenskapet ett obehagligt band på sina vidlyftiga vanor, och hustrun misstänker att han oaktadt hennes stränga kontroll ändå fortfar med sina lättsinnigheter, så ofta tillfälle därtill ges. De lefva sålunda på ständig krigsfot med hvarandra, och deras ömsesidiga gnat är den andra af de trådar, på hvilket styckets scener äro uppträdda. Något annat professorsmässigt än titeln har han emellertid ej, och skulle lika gärna och till och med hällre kunnat vara bryggare eller slaktare, hvilket mera hade öfverensstämt med hans skick och fasoner. Professorskan torde likaså vara ett lån från det tyska lustspelet, likasom äfven hela deras ömsesidiga förhållande mera är hemma på de tyska teatrarnas tiljor, än i det värkliga lifvet i Sverige. Men de äro båda roliga teaterfigurer, och deras gnabb leder till de besattaste förvecklingar, hvilka hålla åskådarens goda lynne vid makt. Löjtnanten är också en bra figur, och förlofningen är en synnerligen lyckad parodi på dessa förbindelser från balsalen, hvilkas enda motiv synes vara, att fästmannen tycker om svärfars pengar och den unga damen tycker om att få sitta i fästmannens knä och kyssa honom, äfven fastän han tydligt visar att han långt hällre skulle föredraga en middagslur. Att hon i samma andedrag sedan åter är beredd att förlofva sig med målaren är fullt konsekvent. En episod af god komisk effekt har författaren funnit genom att låta en kvinlig modell, som är beställd att sitta „för halsen och skuldrorna" för målaren, taga miste, stiga in i professorns salong och där helt frankt kläda af sig klädningslifvet — därigenom åstadkommande en förskräckelse och villervalla utan gränser.

Hr Riègo och fru Salzenstein hade fått de gräliga äkta makarna på sin lott och gåfvo en skrattretande bild af dessas äktenskapliga trefnad. Fru Bruno var fullkomligt i stil som den förlofvade unga damen, sådan denna nyss skildrats, hr Wilhelmson spelade bra nog en gammal, bröst- och inbillningssjuk ungkarl, och fröken Seelig tog sin modellroll käckt och rättfram, som den skulle tagas. Fru Molander spelade förträffligt en gammal gumma, åt hvilken hon, såsom hon eljes alltid i dylika roller visat sig kunna, gaf en fin och vänlig grundton. — Såsom afslutning på säsongen har gifvits en repris af det glada tyska lustspelet „Doktor Klaus".

Under detta spelår hafva uppförts 45 stycken, af hvilka 23 haft nordiska författare.

De nordiska styckena ha varit: nya: *Svenska sprätthöken* (2 ggr), *Elfvan* (3), *Mäster Olof* (5), *Ett val* (4), *Svärfar* (5), *Barnet* (5), *Landtdagsvalet* (2), *Rosmersholm* (3), *Ett besök* (2), *Tre par* (6), *Strandbyfolk* (10), *Fru Örn* (3), *Per Svinaherde* (12), *Aristoteles* (3). Repriser: *Kungarne på Salamis* (3), *Ett skärgårdsäfventyr* (1), *Veteranens jul* (1), *Mellan barken och trädet* (2), *Advokaten Knifving* (3), *De ungas förbund* (2), *Vildanden* (3), *Gengångare* (1) samt *Kronofogdarne* (3).

Öfriga uppförda stycken hafva varit öfversättningar, dels från franskan, dels från tyskan: nya: *Cameliadamen* (7), *En förmyndare* (5), *Äktenskaplig lycka* (5), *Den stora obekanta* (6), *Guldfiskar* (5), *Hexan* (5), *Hon vet någonting* (4), *Ett sololustspel* (2). Repriser: *Klädeshandlaren och hans måg* (2), *Debutanten och hennes far* (2), *De båda döfva* (3), *Ljusstaken* (1), *Hr Perrichons resa* (3), *Fregattkaptenen* (3), *Fruarna Montanbrêche* (3), *Gringoire* (5), *Gnistan* (2), *Lilla Helgonet* (1), *Reif von Reiflingen* (3), *Den nya bibliotekarien* (6), *Doktor Klaus* (3) och *Sparlakanslexor* (3).

Tre gäster ha under spelåret uppträdt: Hr *K. Almlöf*, sept.—okt. 1887, hr *A. Lindberg*, okt.—nov. 1887, samt fru *Julia Håkansson*, nov. 1887 jan. 1888.

Rafaël Hertzberg.

Rättelse.

I maj-häftet sid. 400 r. 19 uppifr. läs: Léon Say.

Tjugundefjärde tomens innehåll.

Uppsatser.

Vitterhet.

I bokhandeln.

:versikt.

H. 1 JANUARI 1888 T. XXIV

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1888.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **V. Söderström,** Borgå. *P. Päivärinta:* Bilder ur lifvet, IV. — *J. Krohn:* En finsk krigares lefnadsöden, öfvers. — ***E. Sivori:*** Mäntyharjun kansalauluja. — Uusia Mustalaisia. — ***A. Buckley:*** Tieteen satumaailma, h. 4. Från **J. C. Lagerspetz** bkhdl, Wiborg. Profetians besegling, utg. af *A. Bergroth.* Från **H. Hagelberg,** Tfors. ***H. Klencke:*** Äi i tyttäriensä ja poikiensa kasvattajana, suom., 1. — Helenan pienokaiset, suom. K. R. — *G. Weitbrecht:* Silmäys haudan toiselle puolelle, suom. T. R.

Från **Adolf Bonnier,** Sthlm. *R. Falb:* Stormar och jordbäfningar, illustr. Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *V. Rydberg:* Fädernas gudasaga. — *Per Weiland:* Utan smink. — *Aug. Strindberg:* Hemsöborna, skärgårdsberättelse. — *L. Tolstoy:* Hvari min tro består. öfvers. af *W. Hedberg.* — *S. Hedin:* Genom Persien, Mesopotamien och Kaukasien, illustr., h. 9 & 10 (slutet), med förord af *H. Vámbéry.* — *R. Kaufmann:* Från „verldens hufvudstad“, illustr., h. 3 & 4, 5 & 6, 7 & 8 (slutet). — *J. Lindström (Saxon):* Bondfolk, skisser. — *A. Ahnfelt:* Två krönta rivaler, h. 5 (slutet). — *Mathilde:* Ett år af en ung flickas lif, bem. öfvers. — ***Em. Flygare-Carléns*** sista arbeten, h. 8. Från **Fahlcrantz & C:o,** Sthlm. ***A. Quennerstedt:*** Indelte soldaten, med teckningar af ***G. Cederström.*** — ***S. J. Boethius:*** Den franska revolutionen, h. 7 (slutet). — *O. Sjögren:* Allmän verldshistoria, h. 18 (Sv. bibl. 84). — Fahlcrantz & C:os tilläggs-katalog, n:o 1 (med förträffliga prof ur förlagets illustrerade arbeten). — ***F. Svenonius:*** Stenriket (Sv. bibl. 85). — *A. Körner:* Juridisk rådgifvare, h. 4 (Sv. bibl. 86). Från **C. E. Fritze,** Sthlm. Familjebibel, utg. af *F.*

H. 2 FEBRUARI 1888 T. XXIV

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1888.

På ***Finsk tidskrift,*** som utkommer 1888 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund,** H:fors. *M. Wegelius:* Lärobok i musiklära och musikalisk analys, kurs 1. — *I. Wilskman:* Hemgymnastik med järnstaf. — *I. Wilskman:* Neuvoja kotivoimistelussa. Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *Albert Bonniers* förlagskatalog 1837—1887 (systematiskt uppställd med alfabetiskt register; delen I, 1837—1882, upptager 1,708 tryckalster). — *J. Kamke:* Tysk konversationsgrammatik. — *E. Flygare-Carléns* Sista arbeten, h. 9,10. — *L. N. Tolstoy:* Anna Karenin, 2:dra genomsedda uppl. (jfr F. Tidskr. XX 66). — *G. Samarow:* På giljarfärd, öfvers. Från **A. V. Carlson,** Sthlm. *C. M. Rosenberg:* Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige, h. 12 (Labacka — Lysing). Från **Fahlcrantz & C:o** Sthlm. *E. Svensén:* Jorden och människan, h. 9 (slutet; Sv. bibl. 88). — Vårt land, h. 11 (Sv. bibl. 88) — *F. Svenonius:* Stenriket och jordens byggnad (Sv. bibl. 89). — *O. Sjögren:* Allmän världshistoria, h. 19 (Sv. bibl. 90). Från **H. Geber,** Stlhm. *C. Lundin:* Nya Stockholm, h. 2. Från **P. A. Norstedt,** Sthlm. *H. Forssell:* Studier och kritiker, II. — *Puck Munthe:* Små skizzer. — *C. Lumholtz:* Bland människoätare, illustr., h. 1. Från **Gleerupska univ.bokhand.** Lund. *G. Ljunggrén:* Svenska vitterhetens häfder etc, d. IV, h. 1. Från **N. P. Pehrsson,** Göteborg. *H. Knudsen:* Om Jesu Kristi person och lif, h. 2. Från **A. Cammermeyer,** Kr:nia. *J. Qvigstad* og *G. Sandberg:* Lappiske eventyr og folkesagn. — *Quivis:* Statsraadinden og Tilsidst. — *L. Dilling:* Fra Tydskland og Belgien, skitser.

Enskilda sändningar. *K. T. Broberg:* Iakttagelser under en pedagogisk studieresa i Nord-Amerika. — *Styrbjörn Starke:* Mannens äktenskapsålder. — *H. T. Adlercreutz:* Historiskt-politiska anteckningar, utg. af *E. Lagerblad* (Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet i Finland, VIII). — *O. Bensow:* Dikter. — *K. J. Högman:* Eduskunta-laitoksen muutoksesta.

H. 3 MARS 1888 T. XXIV

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1888.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund,** H:fors. *E. J. Mellberg:* Lärobok i fysik, med 355 afbildningar. — Zacharias Topelius, med porträtt (inneh. beskrifning på festdagen den 14 januari samt förteckning öfver Topelius' skrifter.)

Från **W. Söderström,** Borgå. *A. Palmberg:* Allmän hälsovårdslära, illustr., h. 1. — *H. Huxley-R. Tigerstedt:* Ihmisruumiin rakennus ja elintoiminnat, suom. *O. A. Forsman*, illustr., h. 1. — *E. Zolan* Kertomuksia, suom. *E. Erkko*

Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *F. T. Borg:* Kommunismen, socialismen och socialdemokratin. Från **Nordin & Josephson,** Sthlm. *L. Josephson:* Viktiga teaterfrågor. Från **P. A. Norstedt,** Sthlm. *G. Eliot:* Silas Marner, öfvers. — *C. Lumholtz:* Bland människoätare, h. 2, illustr. Från **W. Friedrich,** Leipzig. *Ph. Schweitzer:* Geschichte der skandinavischen Litteratur, Th. I, II.

Enskilda sändningar. *H. E. Gummerus* och *C. W. Winsten:* Studier och iakttagelser (ang. järnvägar i Nordamerika). — Öfversikt af Finlands utrikes sjöfart och handel 1883—1884. — Öfversikt af Finlands sparbanker, 1883—1885.

Meddelanden från Industristyrelsen i Finland, h. 7. L. Gripenberg: Berättelser öfver ämbetsresor till landets pappersbruk och träsliperier, samt

H. 4 APRIL 1888 T. XXIV

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING. B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1888.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1888 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson.

Saltparatties Bibliotheca

H. 5 MAJ 1888 T. XXIV

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1888.

. 6 JUNI 1888 T. XXIV

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

ITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1888.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1888 i oförändr
skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och ko
15 Fmk för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumerera

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O.
Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfv
och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftli
med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1*
för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wib
hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammer
hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström
Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel
9 Fmk för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos
A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel oc
rubel för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos
Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor*
half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamati
kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgat

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund**, H:fors. Suomi, illustr. h. 6. Från
Hagelberg, T:fors. *Kaarlo Hemmo:* Kynäelmiä. II. Från **W. Sö**
ström, Borgå. *K. A. Tavaststjerna:* I förbindelser. — *H. Huxley—R.*
gerstedt: Ihmisruumiin rakennus, illustr., h. 2. — *P. Päivärinta:* Elä
havannoita. IX. — *Aatto S.:* Karivlittoja. — *L. Tolstoi:* Kertomuk
suom. K. H., h. 1. — Lilla sagoboken, illustr.

Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *Verner von Heidenstam:* Vallfart
vandringsår, dikter. — *Björnstjerne Björnsons* Berättelser, ny godtk
uppl., h. 1 (utkommer i omkring 8 vältryckta häften à 40 öre). —
Bäckman och *F. Lönnkvist:* Norge, skildringar, illustr. — *Johan L*
ström (Saxon): I Jämtebygd, illustr. — *R. Melander:* I frack och vadm
— *Mathilda Roos:* Lifsbilder. — *Guy de Maupassant:* Pierre och Je
öfvers. — *O. Sjögren:* Kejsar Wilhelm. — *Emelie Flygare-Carléns*
arbeten, h. 11, 12, 13, 14, 15, 16—20 (slutet). — *E. Arpi:* Från ett k
borgarnäste. — *J. Centervall:* Från Hellas och Levanten, illustr., h. 1.
A. Blomberg: Marskalk Bernadotte, h. 1. — *A. Bramsen:* Våra barns tän
öfvers., med förord af *F. Berggren*, illustr. Från **Fahlcrantz & C:o**, Sth
P. Regnard: Andliga farsoter, bemyndigad öfvers. af *R. Tigerstedt.*
N. P. Ödman: Från vår- och sommardagar, II. — *R. Tigerstedt:* Illus
rad hälsovårdslära, h. 8 (Sv. bibl. n. 91). — *O. Sjögren:* Allmän vär
historia, h. 10 (Sv. bibl. n. 92) och hela tredje delen. — Vårt land, illu
h. 12 (Sv. bibl. n. 93). — *A. Körner:* Juridisk rådgifvare, h. 5 (Sv. b
n. 94). — *Fr. Svenonius:* Stenriket (slutet) och *E. Jäderin:* Stjärnvärl
(början). Från **C. E. Fritze**, Sthlm. *Topchi:* A travers l'Orient
l'Occident. — *V. Balck:* Illustrerad idrottsbok, h. 23—24. Från
Geber, Sthlm. *H. Schück:* Svensk literaturhistoria, h. 6. — *Cl. Lund*
Nya Stockholm i illustr., h. 3, 4 — *H. Weber:* Om lungsot, bem. öfv

af *L. Sellberg.* — *L. Tikhomirow:* Nihilister och polismän, öfvers. af *Ernst Lundqvist.* Från **Z. Haeggströms** förlagsexp. Sthlm. *E. A. W.:* „Moralens matematik“ och dess ütsåskådning. — *Emanuel:* Genom dolda världar. Från **O. L. Lamm,** Sthlm. *K. A. H. Mörner:* Om läkemedlen (Medicinska handb. II). — *Hubertus:* Jagtminnen och äfventyr. — *Benno Jacobson:* Pariser-skizzer, Mamsell Zizi m. fl. öfvers. — *C. Milde:* Den unga kvinnan, öfvers. af *A. W.,* 2:dra uppl. — *Jules Verne:* Mathias Sandorf, öfvers., illustr. 1, 2. — *H. Rider Haggard:* Jess eller en annan Judith, öfvers. af *G—g.* — *Ernst Eckstein:* Jorinda, öfvers. af *A. W.* — *F. W. Hackländer:* Nyare humoristiska berättelser, IV, V, öfvers. af *E. B—n.* — *Balduin Möllhausen:* Kapten Jernhands loggbok, öfvers. af *L. H.,* 1, 2. — *E. Weiss:* Stjärnhimmelen i bilder, astronomisk atlas, öfvers. af *E. Jäderin,* h. 1, 2. Från **P. A. Norstedt,** Sthlm. Svenska Riksrådets protokoll, utg. genom *S. Bergh,* V (1635). — *H. Gyllenram* och *A. Wester:* De svenska militärerna vid Chicagos femtioårsjubileum. — *K. O. Sjölander:* Folkskolans elementarbok i modersmålet. — *G. Gullberg:* Anmärkningar och förklaringar till Essai de lectures françaises. — *W. E. Svedelius:* Smärre skrifter, II, 2. — Sveriges Ridderskaps och adels riksdagsprotokoll, X, 2. Från **Fr. Skoglund,** Sthlm. *Johan Nybom:* Samlade dikter, 4:de uppl., h. 1. Från **C. W. K. Gleerup,** Lund. *A. Nyblaeus:* Den filosofiska forskningen i Sverige, del. III, afd. 1 (Biberg, första hälften).

Från **P. T. Malling,** Kr:nia. *J. Fritzner:* Ordbog over det gamle norske Sprog, h. 12 (— knakkr). Från **A. Cammermeyer,** Kr:nia. *O. J. Tschudi:* Stat och kirke. — *N. Hertzberg:* Om Skolelov-Kommissionens Udkast till Love om Folkeskolen. — *J. Bjørnstad:* Haandbog i gymnastik for Seminarier og Skoler, 2 opl., illustr. — *H. W. Elliott:* Alaska og Sælørne, overs. ved *O. Storm,* illustr. — *Y. Nielsen:* Grev Herman Wedel Jarlsberg, h. 4, illustr. — *F. C. Kiaer:* Norges Læger, h. 6, 7 (Freng-Heiberg). — *A. O. Vinjes* Skrifter i Utval, h. 7. — *C. Engelskjøn:* Rosens dyrkning i stuen.

Enskilda sändningar. *August Strindberg:* Kvinnosaken enligt evolutionsteorien (3 exx. jämte 2 formulär för en ansökan till Sveriges konung ang. kvinnors rösträtt). — Sveriges allmänna folkskollärareförening, meddelande från centralstyrelsen, 1888.

Svenska Literatursällskapets i Finland Förhandlingar och uppsatser 3, 1887—1888, inneh. bl. a. C. v. Bonsdorff: Tvänne krigsmän från stora ofredens tid. Th. Westrin: Om G. M. Sprengtportens tillämnade deltagande i nordamerikanska frihetskriget. A. O. Freudenthal: En blick på svenska språkets utvecklingshistoria. C. R. Berch: Anteckningar under en resa genom Finland 1735. H. Vendell: Bidrag till svensk folketymologi. M. G. Schybergson: Lars Johan Ehrenmalm. R. Hausen: Ett högadligt bo vid medlet af 1600-talet, samt en mängd smärre meddelanden af dens. Förteckningar öfver familjeporträtt på Sarvlaks, Stensböle, Tjusterby, Prästkulla, Rilax, Bolstaholm. V. M. v. Born: Arkivet på Sarvlaks sätesgård. A. O. Freudenthal: Upplysningar om Nya Sverge. A. Hultin: Den svenska skönliteraturen i Finland till och med 1885, en bibliografisk förteckning.

Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland, red. af C. Synnerberg, 1888 h. 2. B. A. N.: Matematiska meddelanden. M—r: Med anledning af frågan 2 vid senaste rektorsmöte. E. Lagus: Ett pedagogiskt spörsmål af vikt; föreningens förhandlingar, literatur, notiser m. m.

Finsk militärtidskrift, 1888 h. 5, 6 o. 7. B. E. Bæckman: Kavallerifrågan. L. Krohn: Hygieniska synpunkter betr. konstruktionen af kaserngolf. N—n: Militära samfund och militärtidskrifter i de skandinaviska länderna. C. F. Wahlberg: Nya Pressens förslag till omorganisation af den finska militärinstitutionen, m. m. Värnepliktsutskottets betänkanden n. 1 och 2.

Valvoja, red. af E. G. Palmén m. fl. 1888 h. 5. A. Donner: Valokuvaus tähtitieteen palveluksessa. L. Hagman: Kirjailijain muotokuvia, XVIII. —e: Suomen pankki- ja rahalaitoksesta 1809—87; finska teatern, literatur, landtdagen.

Vartija, red. af E. Bergroth m. fl. 1888 h. 5 inneh. teologiska och kyrkliga uppsatser på finska af G. Dahlberg, D. A. Aimonen, L. A. Wennerström, K. A. Hildén, E. Bergroth; literatur och polemik.

Suomen Teollisuushallituksen tiedonantoja, h. 8, 9 inneh. betänkanden, utlåtanden, berättelser, iakttagelser, meddelanden o. s. v. på finska af L. Gripenberg, L. Seiling, K. A. Moberg, J. Sederholm, W. Remmler m. fl.

Nordisk tidskrift, red. af O. Montelius, 1888 h. 2, 3. K. Madsen: Dansk kunst i det sidste år, II. A. G. Nathorst: De älsta spåren af organiskt lif i vårt land, illustr. H. Hörlin: Om brister i våra bildande konstnärers konstnärsbildning. H. Höffding: Lotze og den svenske filosofi. E. Svensén: Ett kristet rike i de svartes verldsdel. J. A. Lundell: Några ord om latinsk stil och klassisk bildning. E. Löffler: Geografien i fortid og nutid. C. Wærn: Jean-François Millet; literatur, däribland: P. A. Godecke, om „Barndomsvänner" af Karl A. Tavaststjerna och H. Hjärne om „Tsar Peters underhandlingar 1716" af K. J. Hartman.

Ny svensk tidskrift, utg. af R. Geijer, 1888 h. 5. A. M. Alexandersson: Johan Spongberg †. H. E. Larsson: Leo N. Tolstoj; dramatiska och literära revyer m. m.

Ur dagens krönika, utg. af A. Ahnfelt, 1888 h. 3. 4—6. Don Cæsar: Don Juan på svenska scenen, ett hundraårsminne. J. N. Nyman: F. W. Dahl; diverse, delvis illustrerade uppsatser i anledning af prins Oscars giftermål samt andra dagshändelser, teaterfrågor, literatur, berättelser m. m.

Sanningsökaren, utg. af V. Pfeiff och B. Landén, 1888 h. 5. L—n: Utvecklingens förlopp; Ett behof för vår tid. Idar: Förnuftstro och kyrkotro m. m.

Dagny, utg. af Fredrika-Bremer-förbundet, 1888 h. 5—6. Onämnd: Uppräittelse. Om samskolan. Den internationella kvinnokongressen i Washington. Esselde: Praktisk välgörenhet; literatur, poem, m. m.

Framåt, 1888 n. 9, 10. Joh. O—r: En blick på svenska folkskolan. Ett nordiskt kvinnomöte. A. Fahlstedt: Humorn och nutiden. C. Gohl: Från Amerika. G. F. Steffen: Om världsåskådningar. Ola Hansson: Det unga Frankrike; literatur, poem, m. m.

Hemvännen, utg. af L. Hökerberg, 1888 n. 4, 5, 6, 7, 8, 9. Ernst Lundqvist: En pessimist. A. Hammarskjöld: Indiens inflytande på Europas kultur. G. Upmark: Konstparalleler. Cl. Lundin: Elise Hvasser. Ernst Ahlgren: Lifsleda. E. Svensén: Hohenzollrarne och deras värk; Den blifvande diktatorn. Slafveriet i Abessinien. Suwarowiana. Sigurd Lovén. Lars Landgren. L. Fitinghoff: En lifsfråga. Styrbjörn: Kåseri. J. R. Spilhammar: Hemma och borta. Teckningar af eller efter H. Feychting, A. Brütt, Sergel, A. Sjöberg, N. G. Janzon, Th. Weber, H. Byström, G. Broling, E. Forsström, I. Falander, V. A. Falck, G. Forssell; m. m. m. m.

Verdandi, tidskrift för ungdomens målsmän och vänner, 1888 h. 1, 2. Uffe: Folkskolekurser, pluggläsning och minnesodling. A. Wijkander: Några skolfrågor på dagordningen. J. A. Lundell: Om uttalsundervisningen i främmande lefvande språk. J. C. Moberg: Om de döfva lärjungarnas ställning; literatur m. m.

Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes, 1888 n:ris 19, 20, 21, 22, 23 inneh. bl. a. en längre uppsats af J. C. Poestion: Norwegische Litteratur.

Revue scientifique, n. 18, 19, 20, 21, 22 inneh. bl. a. Les ennemis de l'espèce humaine; la perception interne et la psychologie; le travail musculaire et la loi d'equivalence des forces; les rècentes expèditions danoises dans le Groenland; rèpartition et densité de la population en France; les tatouages européens; les facultés mentales des araignées; le transformisme, la philosophie et le dogme; hypnotisme et double personnalité; la pénétration du Soudan; un pêcheur naturaliste au XVII siècle; les mariages et la colonisation; l'évolution des peuples de l'extrême Orient et la colonisation moderne; revyer, korrespondens, literatur.

